VETERUM ANALECTORUM TOMUS 1. [-4.] COMPLECTENS VARIA...

Jean Mabillon, Deodato : da#Roma, ...

F. 10.
Sic propriis otiis consuluit
Anno 1789.

VETERUM ANALECTORUM TOMUS III.

COMPLECTENS ACTA Episcoporum Cenomannensium: Kalendarium Ecclesiæ Carthaginensis: Variasque epistolas; & Dissertationes duas de epocha Dagoberti.

Opera & studio Domni IOHANNIS MABILLON *Presbyteri ac Monachi Ord. S. Benedicti è Congregatione S. Mauri.*

LUTECIÆ PARISIORUM,
Apud Viduam LUDOVICI BILLAINE, in Palatio ad secundam columnam in aula magna, ad Imaginem D. Augustini.

M. DC. LXXXII.

Cum Privilegio Regis & Superiorum permissu.

ILLUSTRISSIMO ECCLESIÆ PRINCIPI

LUDOVICO

DE LAVERGNE-MONTENARD DE TRESSAN,

CENOMANNENSIUM EPISCOPO,

REGI AB OMNIBUS CONSILIIS,

NECNON FRATRIS UNICI REGIS ab Eleemoſynis primo.

ACTA Cenomannenſis eccleſiæ Pontificum, quæ in hoc libro potiorem obtinent locum, ita ad te ſpectant, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, *ut ſi alteri inſcriberentur, ea tibi poſſes jure civili merito vindicare. Tua quippe ſunt, quia ſedis tuæ Antiſtitum monumenta, quorum decora & dotes ad te hereditario nomine pertinent. Tua inquam ſunt, quia*

vitæ episcopalis eximia continent exempla, simulque decessorum tuorum doctrinam & traditionem. Accedit, quòd cùm acta ista ex thesauro ecclesiæ tuæ depromta sint, ea certè publicæ editionis luce donata ad te recurrant necesse est, tamquam ad suam originem.

Hanc occasionem, quasi cælitus nobis oblatam, eo lubentiùs suscepimus, quòd & multa tibi debeamus, nec ulli fere alii ecclesiæ quàm tuæ nos magis obstrictos esse sentiamus. Ut plura in unum conferam, triginta sex quondam Ordinis nostri in tua diœcesi fuêre monasteria, ex quibus hodie quoque sex virorum Congregatio nostra possidet: quæ fere omnia non alios, quàm Cenomannenses Episcopos fundatores agnoscunt. Hæc verò paternâ benevolentiâ fovere, & patrocinio tuo dignari partium tuarum esse existimas, ILLUSTRISSIME ANTISTES, *nec umquam è memoria nostra elabi sinemus, quantum afflictæ innocentiæ contulerit ultro impensa acerrimi Vindicis defensio. Quid verò apud maximum*

& æquiſſimum Principem valere ampliùs in hac cauſa poterat, quàm ejus commendatio, cujus majores vetuſtate nobiles, novitate felices; *cujus præclariſſimæ dotes una ad dignitates via, unus gradus fuêre? Talis porro Antiſtes, talem decebat eccleſiam, quæ à ſui primordiis tales habuit Epiſcopos fere omnes, qui & Regibus ob fidem cariſſimi, & populis ſuis ob natalium ſplendorem eſſent venerabiles. Eos tute tantum-non vincis, qui cùm tuis, tum majorum tuorum in Regem regiamque familiam officiis id obtinuiſti, ut plurimum auctoritate polleas; & quidquid habes auctoritatis, in populi tui levamen & ſubſidium impenſius effundas. àdeo ut gregem tuæ curæ commiſſum non tam regas, quàm paſcas auctoritate, quæ tota non ad terrorem, ſed ad amorem à te comparata eſt. Eamdem toti Congregationi noſtræ mihique propitiam eſſe obnixè poſtulo,* ILLUSTRISSIME ECCLESIÆ PRINCEPS, *ut & librum tibi nuncupatum commendet, & nobis publici favoris gratiam in poſte-*

rum conciliare pergat. Alterum debes Ecclesiæ tuæ : alterum præjudicio quodam bonitatis tibi innatæ ac toties expertæ nobis pollicemur, aut sanè (ut modestiùs loquar) vehementer optamus.

Luteciæ Paris.
Kal. Octobris
anno 1682.

Tibi addictissimus & obsequentissimus
F. JOHANNES MABILLON M. B.

AD LECTOREM.

HIC monitore nihil opus eſt, cùm admonitionis vicem facilè ſupplere poſſint tum Index rerum in hoc libro contentarum, tum Notæ & Obſervationes, quæ monumentis fere ſingulis ſubjectæ ſunt. Sed ita demum obtinuit præfationum uſus, ut etſi nihil habeas quod præloquare, vel hoc ipſum præfari neceſſe videatur. Mori itaque obſequor, brevem facturus præfationem, quando nullam facere non licet.

Incipio à primo hujuſce voluminis libello de ſacramento Baptiſmi, quem libellum Leidradus Lugdunenſis Antiſtes juſſu Caroli M. compoſuit, ut rationem redderet ſuæ ſuorumque Suffraganeorum de hoc ſacramento doctrinæ. Idem etiam alii Metropolitani, ſive per ſe, ſeu per alios auctores præſtiterunt. Cùm verò hæc Leidradi expoſitio Carolo non plane feciſſet ſatis, inſtitit apud eum religioſiſſimus Auguſtus, ut abrenuntiationem, quæ in Baptiſmo fieri conſuevit, accuratiùs explicaret. quod ille inſigni epiſtola exſecutus eſt. Ex quo intelligitur, quanta fuerit in optimo Principe rerum ſacrarum ſollicitudo & cura:

quanta in Leidrado pro tempore doctrina & eruditio.

Succedunt Acta Cenomannensium Episcoporum, magnum certè pro loco & prolixum, sed illustre Francicæ potissimum historiæ monumentum. In eis præter insignia præstantium Antistitum facinora, invenies tot & tanta diplomata Regum primæ stirpis atque instrumenta illustrium personarum, quot & quanta in nulla alia singulari historia reperiri vix, ac ne vix quidem possint. Ex his multa sine dubio viri studiosi colligent tum ad Francicam, tum ad ecclesiasticam historiam illustrandam: ex quibus duo tantùm huc refero in præsens. Primum est, eam fuisse quondam apud Cenomannenses ex Regis privilegio prærogativam, ut non alios Duces aut Comites, quàm quos Episcopus ac populus elegissent, apud eos instituerentur. quod de nullo alio regni Francici populo legere memini.

Alterum observatione dignum in his actis occurrit, nempe epistola Gregorii Papæ IV ad Episcopos Galliarum de Aldrico Episcopo Cenomannensi, quam epistolam, tametsi ab Ivone & Gratiano laudatam, quidam viri docti suspectam habebant, ob eam maximè rationem, quòd in actis Aldrici, ab eruditissimo Stephano Baluzio editis in Miscellaneorum tomo tertio, nulla ejus epistolæ mentio

habeatur, nulla pontificiæ intercessionis occasio, ob quam Gregorius Aldricum in suam fidem ac tutelam suscipere voluisset. Reperitur autem ea epistola in apographo, quod historiæ nostræ alter veluti parens Andreas Chesnius propria manu scriptum reliquit, modò asservatum in amplissima Bibliotheca, quam illustrissimus Colbertus libris undiquaque conquisitis instruxit in reipublicæ litterariæ commodum & utilitatem. Nam cùm duplicis generis acta sint Episcoporum Cenomannensium, alia fusiora, alia compendiosa: priorum quidem exemplum ex archivo ecclesiæ Cenomannensis nancti sumus beneficio venerabilium Canonicorum, quos suo loco laudabimus: at in istis actis deerant acta novem ab Aldrico Episcoporum, quæ mancam editionem nostram reddebant. Hoc intellecto, humanissimus Baluzius ex celebri, cui ipse præfectus est, Bibliotheca Colbertina apographum Chesnianum, quod ex compendiosiori Episcoporum Cenomannensium historia descriptum est, nobis ultro communicavit, ut ex eo editionis nostræ hiatum suppleremus. Quid porro causæ fuerit, cur Aldricus à Gallicanis Episcopis abjectus, ad Gregorium appellaverit, non facile fuerit divinare. Forsan id factum ob turbas exauctorationis Ludovici Augusti, cui à Confessionibus Aldricus, atque adeo addictissimus fuit,

ob idque fortè invisus factiosis illis Episcopis, qui in piissimum Imperatorem conspiraverant. Et quidem duros ejus mores æmuli, quòd videlicet eorum conatibus obsisteret, causabantur, testante ipsa Gregorii epistola. *Si quo pacto*, inquit, *conversationes non habet amabiles, habendus tamen pro reverentia sancti Petri, cujus munitur auctoritate, dilectus.* Cur enim Aldrici mores, quantumvis asperi & incommodi, Episcopos ad ejus dejectionem impulissent, nisi quia eorum conspirationi constanter, obfirmatoque animo repugnabat? Certe Pontificis epistola data est *Cohlambur*, (oppidum est in Belgio ad sinistram Leccæ ripam in Gelriæ Comitatu, vulgo *Culembourg*) & quidem *viij Idus Julii*, *Indictione xj*, (quæ chronicæ notæ desunt in editis Conciliorum libris) id est anno DCCC XXXIII, qui annus fuit adventus Gregorii Papæ in Galliam, simulque nefandæ exauctorationis Ludovici Augusti. Sed conjecturis valere jussis, illud non ab re erit observare, Scripturæ capita, quæ epitomes auctor in exemplo Chesniano prædictæ epistolæ subjicit, ad probandum, exemplo David in Saülem, non esse mittendam manum *in unctum Domini*, *nec in prædicatores sanctæ Dei Ecclesiæ*; hæc inquam Scripturæ capita laudari pro illorum temporum divisione, quæ multum à nostra dissentit, ut ex collatione locorum quivis deprehendere po-

teſt. Ceterum acta hæc legerat Corvaiſerius; ſed qui latinum exemplar cum gallica ejus editione contulerit; eam tantum à latina diſtare intelliget, quantum differt tenuis rivulus à copioſiſſimo fonte.

Occurrit tertio loco breve quidem, ſed pretioſum ſacræ antiquitatis κειμήλιον, Kalendarium dico eccleſiæ Carthaginenſis, quo non ſolùm hæc princeps Africæ ſedes, ſed tota quanta fuit Africana ipſa Eccleſia uſa eſt ante annos fere mille & ducentos. Repertum à nobis eſt in percelebri monaſterio Cluniacenſi, utrique veteris codicis operculo affixum, quod qua potuimus arte ex carioſo ligno detractum, integrum tandem, pauculis exceptis, ex fugientibus litteris majuſculis eruimus. Repertum inquam hoc ipſo anno, qua ego ſociuſque meus Michaël Germanus in ſacrum illud cœnobium profecti ſumus ad ſuppetias quærendas Ordinis noſtri Sæculo quarto, cujus Cluniacenſes præcipuum exſtiterunt ornamentum.

Poſt illud Kalendarium ſequuntur Romanorum Pontificum Indices duo antiquiſſimi: Dyptycha eccleſiæ Arelatenſis, in quibus præter ejus loci Epiſcopos memorantur ſancti Dionyſius, Martinus, Auguſtinus; & ſi qui alii aliarum eccleſiarum Epiſcopi. Deinde varia accedunt epiſtolia & monumenta, atque Diſſertatio hiſtorica ſeu chronologica

duplex, una de epocha Dagoberti senioris & Chlodovei ejus filii: altera de anno & die ordinationis, itemque obitus Desiderii Episcopi Cadurcensis, ex quibus Dagobertina epocha apprime confirmatur. Hæc omnia cum aliis pluribus in subsequenti Indiculo recensenda.

Sed antequam finio, omittere non possum id quod legere memini de usu dyptychorum apud Herimannum monachum Tornacensem in Spicilegii tomo 12. pag. 406. *Mos antiquitus institutus tunc temporis servabatur in ecclesiis, ut nomina Fratrum circumadjacentium ecclesiarum, quibus se mutuas orationes debere, vel societatem promisisse noverant, super sanctum altare scripta ponerentur: quatinus Sacerdos Missam cantantibus nominatim recitaret, cùm ad illum locum venisset:* Memento Domine famulorum, famularumque tuarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. *Tunc enim unus ministrorum altaris ei propinquans, præsentabat recitanda*, &c. Hæc appositè ad nostras ea de re Observationes, quæ sub finem hujusce voluminis leguntur.

INDICULUS
VETERUM ANALECTORUM
TOMI TERTII.

Summa Privilegii.

CHristianissimi Francorum Regis Ludovici XIV. Privilegio, Julii die 22. anni M DC LXXXII concesso, & in Bibliopolarum codicem relato, cautum est, ut Domnus Johannes Mabillon è Congregatione S. Mauri, librum cui titulus est, *Veterum Analectorum tomus tertius*, per quem maluerit typographum, neve alius citra ejus consensum edat, uti diploma ipsum uberiùs explicat.

I*Dem Domnus* JOHANNES MABILLON *Facultatem dedit Viduæ* LUDOVICI BILLAINE *Bibliopolæ Parisiensi imprimendi prædictum Librum.*

VETERA

VETERA ANALECTA.

LEIDRADI EPISCOPI Lugdunensis.

LIBER De sacramento Baptismi.

Ad Karolum Magnum Imperatorem.

DOMINO Christianissimo & gloriosissimo KAROLO Imperatori, felicissimo Augusto. Præcipere nobis dignati estis, ut aut per nostra scripta, aut per nos ipsos cognoscatis, qualiter nos & suffraganei nostri doceamus & instruamus sacerdotes Dei & plebem nobis commissam de Baptismi sacramento & ceteris quæ circa Baptismum celebrantur. Deinde si in hoc quod prædicamus, nos ipsos custodiamus. Quæ omnia sicut difficilia sunt & ardua ad cognoscendum, ita quoque perplexa & laciniosa ad innotescendum, præcipue nobis, quos & tenuitas ingenii angustat, & magnitudo rei ita opprimit, ut ante ruendum sit, quàm levandum. Sed quia ille jussit, qui nec falli potest tergi-

verſatione, nec contemni ſilentio; aggrediendum eſt opus, & juxta facultatem virium exponendum quod in regenerationis ſacramento percepimus tenendum. Quicquid autem ſecus quàm decet à nobis profertur, non eſt cauſa temeritatis, ſed timiditatis: quia ei reſpondemus, ad cujus interrogationem tacere non audemus. Illi ſcientiam noſtram offerimus, qui magis ſolet docere, quàm reprehendere: cujus reprehenſio vita eſt ſalubertima, ut magis quiſque ex ea erudiatur, quàm confundatur; cujus eruditio ad ſermonis ſui conſortium cunctos clementer invitat, injuſtè nullum deterret. Veſtræ ergo conſtantiſſimæ modeſtiæ freti favore, in quantum adtingere de his rebus poſſumus, licet parum dignè poſſimus dicere, exponimus, quod nobis juſſum fuiſſe à vobis advertimus, maxime verbis ſanctorum Patrum ex diverſis opuſculis ſumtis. Et priusquam ad cetera veniamus, libet pauca de his quæ ab exordio mundi ad potentiam Baptiſmi pertinentia præfigurata ſunt, ponere, & nativitatis ſecundæ, immo in Chriſto primæ digerere ſacramenta, ac deinceps de ceteris rebus tractare; maximè quia diciris vos velle cognoſcere, qualiter doceamus & inſtruamus plebem & ſacerdotes.

CAPUT I.

De ſignificationibus ſacri Baptiſmatis.

IGitur rudis mundus, necdum ſole rutilante, nec pallente luna, nec aſtris micantibus, incompoſitam & inviſibilem materiam abyſſorum magnitudine & deformibus tenebris opprimebat. Solus Spiritus Dei in aurigæ modum ſuper aquas ferebatur, & naſcentem mundum in figura Baptiſmi parturiebat. Inter cælum & terram medium exſtruitur firmamentum, & juxta Hebraïci ſermonis etymologiam, cælum, id eſt,

Samaïm, ex aquis sortitur vocabulum, & aquæ quæ super cælos sunt in laudes Domini separantur. Unde & in Ezechiel crystallum super Cherubim videtur extensum, id est compactæ & densiores aquæ. Primum de aquis quod vivat egreditur, & pennatos fideles de terra ad cælum levat. Fabricatur homo, & inter manus Dei aquarum sacramenta versantur. Plantatur paradisus in Eden, & unus fons in quatuor principia dividitur, qui postea secundum visionem Ezechielis Prophetæ egrediens de templo, & contra solis ortum vadens, amaras aquas mortuasque vivificat. Peccat mundus, & sine aquarum diluvio non purgatur: statimque columba Spiritus-sancti expulso alite teterrimo, ita ad Noë quasi ad Christum in Jordanem devolat, & ramo refectionis ac luminis pacem orbi adnuntiat. Pharao cum exercitu suo nolens populum Domini exire de Ægypto, in typo Baptismatis suffocatur; & in psalmis de interfectione illius scribitur: *Tu confirmasti in virtute tua mare, contrivisti capita draconum in aquis.* Psal. 73. 13. Unde & reguli & scorpiones arentia quæque sectantur, in ara mutatur sacramento crucis, & LXX palmæ Apostolorum dulcoratis legis gurgitibus irrigantur. Abraham & Isaac puteos fodiunt; repugnant Allophyli, & Bersabeæ civitas juramenti, regnumque Salomonis nomen sumit à fontibus. Rebecca invenitur ad puteum, Rachel propter aquas subplantatoris osculo salutatur, Moïses filias sacerdotis Madian aperto puteo ab injuria vindicat. *Vox Domini super aquas. Dominus super aquas multas. Dominus diluvium inhabitare facit.* Psal. 28. *Dentes ejus sicut grex detonsarum ovium quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellos habentes, & sterilis non est in eis.* Cant. 4. 2. & 5. 6. Micheas de gratia Baptismi vaticinatur: *Miserebitur nostri, demerget iniquitates nostras, & proiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Mich. 7. 19 Ezechiel ait: *Tollam vos quippe de gentibus, & congregabo vos de* Ezech. 36. 24.

universis terris, & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus vestris. Ipse salvator post Baptisma & sanctificatas suo lavacro aquas Jordanis, primum signum ex aquis facit; & qui ab aquis cœperat, finivit in aquis. Latus percutitur lanceâ, & Baptismi pariter atque Martyrii sacramenta funduntur. Post resurrectionem suam mittit discipulos in mundum universum, & dicit eis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti.* & iterum: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.*

Matt. 28.19 *Marci* 116.

Ex illo ergo tempore cœperunt Apostoli docere & baptizare; gentes autem credere & baptizari. Ergo qui baptizandus est, priùs doceatur ut credat, id est instruatur fide, hoc est enim Catechuminum esse, id est instructum. Catechizare est instruere. Sic filii Israël antequam ad mare rubrum venirent, instructi sunt à Moïse de agni immolatione & ejus sanguine. Unde est ut is cui per sacerdotem, quasi per Moïsen Deus primùm loquitur, Catechuminus, id est Audiens nominetur. Nam Catechuminum, & instrùctum, & Audientem dicunt interpretàri. Exorcizantur primùm, deinde salem accipiunt & unguntur. Exorcizare Græcè dicitur, latinè autem adjurare vel increpare. Per peccatum enim in primo homine lapsi sumus, & in mortis hereditatem omnes devenimus. Impleti sumus timoribus & erroribus merito peccati, cum quo nascimur. Ideo & parvuli exsufflantur & exorcizantur, ut pellatur ab eis diaboli potestas inimica, quæ decepit hominem, ut possideret homines. Non ergo Dei creatura in infantibus exorcizatur, vel exsufflatur: sed ille sub quo omnes cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum. Exorcismus autem est sermo increpationis & adjurationis contra immundum spiritum pro energumenis sive Catechumenis factus, per quem ab illis diaboli nequissima

vis & inveterata malitia vel violata incursio expulsa fugetur. Hoc enim significavit lunaticus ille, quem increpavit Dominus Jesus, & exiit ab illo dæmonium. Potestas ergo diaboli exorcizatur & insufflatur in eis, ut ei renuncient; atque erepti à potestate tenebrarum, in regnum Domini sui per sacramentum Baptismatis transferantur.

Sal autem in ministerio Catechumenis dandus à Patribus ideo est institutus, ut ejus gustu condimentum sapientiæ percipiant, neque desipiant à sapore Christi; ne sint fatui, & retrò respiciant, sicut uxor Loth, quæ versa est in statuam salis; ut ejus signo condirentur hi; qui per fidem mundo & actibus, desideriisque ejus renunciant; ut affectionis pristinæ non recordentur, neque ad sæculi inlecebras revertantur. Unde Legis mandatum est, ut omne sacrificium salis adjectione condiretur, dicente Legislatore: *Nec auferes sal fœderis de sacrificio Domini.* Propter quod & Dominus in Evangelio ait: *Omnis victima sale salietur.* Et in alio loco: *Habete in vobis salem, & pacem habete inter vos.* Æstimant namque quidam, quod etiam apud quosdam gentilium antiqua erat consuetudo, ut qui fidelitatem Regibus promittebant, salem adjuratum vel consecratum in præsentia eorumdem Regum, quibus fidem promittebant, comederent. Unde in libro Esdræ scriptum est, quod Principes Samaritanorum regi Persarum, cum de accusatione Judæorum scriberent, dixerint: *Memores sumus salis, quem in palatio comedimus.*

Levit 2. 13.

Marci 9. 48

Ibid. 49.

Esdræ 1. 4. 41.

Differt sanè inter Catechumenos & Competentes. Catechumeni itaque sunt, qui primùm de gentilitate veniunt, & habentes voluntatem credendi in Christo, audiunt verbum fidei, sed nondum appellantur Fideles. Competentes autem sunt qui jam post doctrinam Fidei, post continentiam vitæ, gratiam Christi percipere festinant. Ideoque appellantur Competentes, id

eſt gratiam Chriſti petentes. Illi petunt, & accipiunt; catechizantur, & inſtruuntur inſtructione ſacramentorum: iſtis ſalutare ſymbolum traditur, quaſi commonitorium Fidei & ſanctæ confeſſionis indicium, quo inſtructi agnoſcant, quales jam ad gratiam Chriſti exhibere ſe debeant. Hæc tota actio quæ ſuper Catechumenis & Competentibus celebratur, à quibuſdam Scrutinium nominatur, non ob aliud, ut putamus, niſi à ſcrutando, juxta illud Pſalmiſtæ: *Scrutans corda & renes Deus.* eo quod ibi ſcrutarentur corda credentium & dubitantium à ſacerdotibus, ut intelligerent, quis ad Baptiſmum jam rite admitteretur, quis adhuc differretur. Juxta hoc & Dominus in Evangelio aït: *Scrutamini ſcripturas.*

Pſal. 7. 10. *Iohan 5. 39.*

CAPUT II.

De tactu narium & aurium, ob quam cauſam ſecundùm traditionem eccleſiaſticam ab omnibus catholicis Chriſti ſacerdotibus fiat.

INtroitus fidei & totius ſanctæ doctrinæ ad animum per aures admittitur, & de auditu intellectus exoritur. Neque enim poteſt aliquis fidei ſacramenta cognoſcere, niſi audiat prædicantem, affirmante beato Apoſtolo qui dicit: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Rectè ergo ejus ſenſus organa ſanctificantur, ſine quo fides ad animum non poteſt pervenire. Sciendum tamen, quòd de hac re in diverſis regionibus diverſus teneatur uſus. Alii namque oleo ſancto tangunt Catechumenorum aures & nares; alii vero ſputo; alii abſque ſputo & oleo; alii etiam os tangunt oleo, ad exemplum dominicum. Unde ſcriptum eſt in Evangelio de ſurdo & muto: *Miſit digitos ſuos in auriculas ejus.* Sed ſive tactu olei, ſive aliter, ideo ſanctificantur aures, ut venturi ad Baptiſmum ab omni malo & turpi verbo aures ſuas

Rom. 10. 17. *Marci 7. 33.*

impollutas custodiant, sicut scriptum est: *Sapi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam.* & rursus: *Da in disciplinam cor tuum, & para aurem tuam verbis prudentiæ.* Ergo sanctificatio aurium significat, ut omnes extra disciplinam sermones, quasi doctrinæ Christi obloquentes, aversentur fideles ac fugiant, seque ad sola Dei verba audienda convertant: quia auditum suum Christi eloquiis consecrarunt. Nares quoque simili tactu sanctificantur, ut hi qui ad Baptismum veniunt, admoneantur tanti mysterii sacramentum usque ad mortem inviolatum atque integrum custodire: ut quamdiu spiritum vitæ hujus naribus suis adtrahunt, à Christi Domini nostri cultura & servitio non recedant. Unde & Job vir sanctus loquitur: *Donec superest halitus in me & spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea loquetur mendacium.* Sed adhuc subtilior intellectus in hac narium sanctificatione signatur. Ille enim tactus ad odoratum fideles provocat spiritalem, ut non corporis, sed mentis sensibus Christum inæstimabili suavitate sentire possint, & dicere ei: *Post te in odorem unguentorum tuorum curremus.* Hunc odorem commendat Apostolus Christianis, cum dicit: *Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo.* Debent ergo fideles ita vivere, ut suavissimus ad Deum odor ex eorum vitæ sanctitate conscendat.

Eccli. 28. 28.
Ibid. 2. 2.
Iob. 27. 3. & 4.
Cant. 1. 3.
2. *Cor.* 2. 14. & 15.

Unguntur etiam nunc Catechumeni in pectore & inter scapulas oleo exorcizato, cum abrenunciant satanæ & operibus ac pompis ejus. Quod ideo fieri arbitramur, ut habitaculum cordis ante & retro signetur, quo signo diabolus auctor perfidiæ pellatur, & Christus largitor fidei & caritatis ingrediatur. Nam cor hominis est sedes erroris & vitiorum, cùm à diabolo possidetur: & ipsum efficitur habitaculum fidei,

ſpei, & caritatis, cùm à Christo defenditur, & inluſtratur. Sicut enim ſcriptum eſt, *De corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, fornicationes, homicidia*, & cetera: ita ſcriptum eſt, *Corde creditur ad juſtitiam*, &, *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde*. Bene ergo in abrenunciatione diaboli unguntur corda catechumenorum, ut recedat ab eis cum omnibus operibus & pompis ejus.

Matt 15. 19. Rom. 10. 10. Matt. 22. 37.

CAPUT III.

De abrenunciatione Satanæ: vel quæ ſint opera ejus, & pompa.

Abrenunciatio eſt abdicatio & repudiatio, & cum dicimus: *Abrenuncias ſatanæ?* quid aliud dicimus, niſi reſiſtis diabolo? ſicut Apoſtolus ait: *Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis*, ut ſequatur, *Adpropinquate Deo & adpropinquabit vobis*. Reſiſtendum eſt autem diabolo, ſpernenda ſunt opera ejus, abdicandæ pompæ, ut non inveniat unde dominetur nobis, ſed excludatur de cordibus catechumenorum, ut mundetur domus conſcientiæ; mundetur autem domus, ut Chriſtus introïens eam, mundam inveniat. In hac profeſſione abrenunciationis, non hominibus, ſed Deo & Angelis ejus conſcribentibus dicitur: *Abrenuntio*. Abrenunciandum eſt non ſolùm vocibus, ſed etiam moribus; non tantùm ſono linguæ, ſed & actu vitæ. Poſtquam autem homo renunciando diabolo excluſit peſſimum invaſorem, introducat optimum poſſeſſorem. Differt tamen inter opera & pompas. Opera enim diaboli ſunt, ritus profanus, qui idolis exhibebatur, deinde homicidium, furtum, rapina, fraus, perjurium, adulterium, inimicitiæ, diſcordiæ, iræ, rixæ, diſſenſiones, & cetera hujuſmodi: ad pompam verò diaboli pertinent ſpectacula, inſana gaudia, inverecundus lepor, variæque

Iac. 4. 7.

pestes lividorum sensuum. sic enim antiquos Patres novimus prædicasse fidelibus de pompis diaboli fugiendis. Diabolus spectaculorum insaniam, studiorum ac turpium voluptatum muscipulam quare proponit, nisi ut his delectationibus capiat quos amiserat? Fugite, dilectissimi, spectacula, fugite caveas turpissimas diaboli, ne vos vincula teneant maligni. Amator est quispiam circi? quid delectat circo aurigas videre certantes? populos insana furia anhelantes? quemlibet præcedentem adversarii sui equum frangentem? Ista est omnis delectatio clamare, quia vicit in theatris. Labes morum est discere turpia, audire inhonesta. Chorus illi & cantio pantomimi inlicit auditum; sed expugnat sanum affectum. Pompæ diaboli sunt quæque inlicita desideria, quæ turpant, non quæ exornant animam; ut sunt desideria carnis, desideria oculorum, ambitiones sæculi. Ad concupiscentiam carnis pertinent inlecebræ, voluptates; ad concupiscentiam oculorum, nugacitas spectaculorum; ad ambitionem sæculi insana superbia: ubi est fumus inflatus, ut homo positus in aliqua potestate, hominem se esse non agnoscat, cum de homine judicat. Qui vult ergo vincere tria ista, vincat quæ sunt in mundo, & per hæc illum vincit etiam qui suadendo per superbiam decepit mundum.

CAPUT IV.

De Symbolo.

SYmbolum græcè, latinè vero interpretatur Indicium vel Conlatio, hoc est quod plures in unum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus, in unum conferendo unusquisque quod sensit. Indicium autem vel Signum idcirco dicitur, quia in illo tempore multi simulabant se esse Apostolos Christi, nominantes quidem Christum, sed non eum ve-

ra fide nunciantes. Idcirco posuerunt Symbolum indicium, per quod agnosceretur is qui Christum verè secundum apostolicas regulas prædicaret. Discessuri enim Apostoli ad evangelizandum in gentibus, hoc sibi prædicationis signum vel indicium posuerunt. Continet autem confessionem Trinitatis & unitatem Ecclesiæ, & omnem Christiani dogmatis confessionem. quod Symbolum fidei nostræ non reliquerunt Apostoli scriptum atramento in charta, sed in tabulis cordis carnalibus.

CAPUT V.

De Credulitate.

POst Apostolicum Symbolum certissima fides, quam Magistri ecclesiarum tradiderunt, hæc est, scilicet ut profiteatur Patrem & Filium & Spiritumsanctum unum Deum invisibilem, unius essentiæ & potestatis ac sempiternitatis; ita ut singulis personarum proprietate servata, nec substantialiter Trinitas dividi, nec personaliter debeat omnino confundi. Patrem quoque confiteri ingenitum, Filium genitum, Spiritum autem sanctum nec genitum, nec ingenitum, sed ex Patre & Filio procedentem; Filium à patre nascendo procedere, Spiritum verò sanctum procedendo non nasci: ipsum quoque Filium ex Virgine sine peccato hominem suscepisse, ut quem sola bonitate creaverat, sponte lapsum misericorditer repararet. Quem veraciter crucifixum, & tertia die resurrexisse, & cum eadem ipsa carne glorificata ascendisse in cælum credimus: in qua carne ad judicium vivorum & mortuorum expectatur venturus; & quod in divina humanaque substantia unam Christi gestaverit personam: quam non geminavit utriusque substantiæ integritate, sicut non confudit geminam substantiam personæ unitate.

Post incarnationem & passionem atque resurrectionem Christi, sequitur in Symbolo commendatio sanctæ Ecclesiæ catholicæ. Qui demonstratus est Deus, demonstretur & templum ipsius, quod est Ecclesia, sancta, una, vera, catholica, contra omnes hæreses pugnans, nunquam expugnanda. Hæreses omnes de illa exierunt, tamquam sarmenta inutilia de vite præcisa: ipsa autem manet in radice sua, in vite sua, in caritate sua, & portæ inferi non vincent eam.

Credimus remissionem peccatorum. Sine ista fide si quis ad Baptismum accedit, ipse contra se januam indulgentiæ claudit. Omnia prorsus delicta delet sanctum Baptisma, & originalia & propria, facta, cogitata, cognita, incognita, omnia dimittuntur. Innovat hominem qui fecit omnia; donat delicta, qui non quærit merita; prævenit gratia etiam ipsam infantiam, ut sint liberi per Christum, qui in Adam à diabolo tenebantur ante captivi. Propter omnia peccata Baptismus inventus est. Propter levia, sine quibus esse non possumus, Oratio Dominica inventa est. Semel abluimur Baptismate, cotidie abluimur oratione. Propter scelera autem, aut aliqua facta immania, id est peccata criminalia, agenda est pænitentia ab his qui ea commiserunt, pro quibus necesse est ut à Christi corpore separentur. Ergo tribus modis dimittuntur peccata in Ecclesia: in Baptismate, in oratione, in humilitate majore pænitentiæ. Tamen Deus non dimittit peccata, nisi baptizatis.

Credimus etiam resurrectionem carnis. quæ præcessit in Christo, ut hoc etiam speret corpus, quod præcessit in capite. Omnis spes fidei nostræ hæc est, quoniam resuscitabimur. Resurgent boni, resurgent mali. Sed boni, ut sempiterna beatitudine fruantur: mali, ut perpetuo igne puniantur. Credimus vitam æter-

nam, in qua incorrupti æquales erunt angelis Dei, ut vivant cum ipsis in æterna vita, in unam immortalitatem ac sempiternam patriam, in qua patria vita nostra æterna ipse Christus erit. Quid sit autem illud bonum quod promisit Deus sanctis suis, quis explicet verbis? Facilius tamen possumus dicere, in illa vita æterna quid ibi non sit, quàm quid ibi sit. Non est ibi mors, non luctus, non lassitudo, non infirmitas, non fames; nulla sitis, nulli æstus, nulla corruptio, nulla indigentia, nulla mæstitia, nulla tristitia. De his igitur quibus Cathecumenos interrogamus, quando baptizantur, sic credimus, & sic eis post baptismum prædicamus.

CAPUT VI.

De Baptismo.

Baptismus græcè, latinè Tinctio interpretatur. Quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quàm erat efficitur. Priùs enim fœdi eramus deformitate peccatorum: in ipsa tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum. Per Baptismum restauratur corpus hominis ad priorem statum primi illius hominis ante peccatum; sed non ita ut securus post Baptismum vivat. Nam ad agones producitur contra diabolum vitiorum principem dimicaturus in arena hujus mundi; ubi spectaculum facti sumus huic mundo, & Angelis, & hominibus. Utramque enim partem, Christi scilicet & diaboli, infinita populi multitudo spectat luctantem. Duæ sunt namque pactiones credentium. Prima pactio est, in qua renunciavit diabolo & pompis ejus, & universæ conversationi illius: secunda pactio est, in qua se profitetur credere in Deum Patrem omnipotentem, & in Jesum Christum filium ejus, & in Spiritum-sanctum; sed non est ibi finis vi-

ctoriæ. Has pactiones fideles in curiam proferunt angelicam nomina profitentium: in libro excipiunt vitæ, non à quolibet homine, sed à superiore cælitus potestate. Jam deinde tirones Dei & milites Christi arma sacramentorum suscipiunt, ut pugnam gerant adversus diabolum: sed fortissimum munimentum eorum ipse est Christus, quem in Baptismo induerunt, sicut aït Apostolus. *Qui in Christo baptizati estis, Christum induistis*: Qui vult vincere manu, fortis inveniatur in bono opere: figat pedes, non nutent vestigia, ut possit implere victoriam. Gal. 3. 27.

Unde & duo sunt genera Baptismi: primum Baptismum, quo sordes peccatorum per regenerationis lavacrum abluuntur: secundum quo quis sanguine suo per martyrium baptizatur. quo baptismo Christus baptizatus est, ut & in hoc, sicut & in ceteris, formam credentibus daret, sicut aït Apostolus: *Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum*. De hoc igitur Baptismo ipse Dominus aït: *Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor usquedum perficiatur?* Filiis Zebedæi: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, & Baptismo quo ego baptizor, baptizari?* Baptismus autem aquæ est, quæ tempore passionis de latere Christi profluxit: nullumque aliud elementum est, quod in hoc mundo purget cuncta, quod vivificet universa. Ideoque cùm baptizamur in Christo, per ipsam renascimur, ut purificati vivificemur. Fons iste origo est omnium gloriarum, fons iste similitudo est fontis æterni: aqua illa non solum sordes lavat, sed & animam à peccatis liberat. 1. Pet. 2. 21 Luca. 12. 50. Marci. 10. 38. & 39.

Sanctificatur hæc per consecrationem verbi. Tolle autem verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Virtus verbi per aquam mundat nos. aït enim Apostolus: *Accedamus ad Deum vero corde, in plenitudine fidei, aspersi corde à conscientia mala, & abluti corpus aquâ mundâ.* Hebr. 10. 22.

Sciendum autem quod ordo & usus baptizandi diversis temporibus aliter atque aliter fuit; tamen una semper fides & unum Baptisma. Aliter baptizavit Iohannes, aliter ipse Dominus, aliter Apostoli ante passionẽ Salvatoris, & antequam ex latere ejus sanguis & aqua fluerent; aliter postquam dictum est illis; *Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.* Apostolus quoque baptizatos dicit patres, qui ab Ægypto profecti sunt. *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moïse baptizati sunt in nube & in mari.* Et re vera egressi de Ægypto ducuntur in manu forti & brachio excelso, & venientes ad mare rubrum antecedit Moïses famulus Dei portans virgam, quam à Domino acceperat: percutit aquas, & statim cogitur fluctus in cumulum, & unda in semetipsa repressa curvatur: soliditatem recipit liquor, & solum maris arescit in pulvere. Ingressi sunt alii salvandi, alii puniendi. Unum elementum aquarum, auctore totius creaturæ jubente, judicavit utrosque, separavit pios ab impiis. Moïses figuram habuit Domini Christi: in virga agnoscimus crucem, mare rubrum accipimus baptismum Christi sanguine purpuratum; Regem Ægyptiorum populosque ejus, auctorem peccatorum diabolum cum omnibus ministris ejus. Sed Baptismus imago mortis Christi est & sepulturæ, sicut Apostolus testatur: *An ignoratis, fratres, quoniam quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, ut quomodo resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus, hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. qui enim mortuus est, justificatus est à*

Matth. 28. 19.

1. *Cor.* 10. 1.

Rom. 6. 3. &

peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum Christo, morientes huic mundo, & ab eisdem aquis à quibus emergimur in forma resurrectionis ejus, non reversuri ad corruptionem vitiorum, sicut Rex ille conversus est ad mortem.

Quidam enim senserunt trinam fieri mersionem propter Trinitatis venerationem; quidam autem propter triduanæ sepulturæ sacramentum. Sed beatus Gregorius Papa cuidam se interroganti de trina & simpla mersione, sic respondit. De trina verò mersione baptismatis nihil responderi verius potest, quàm ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus: ut dum tertio ab aquis infans educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. Quod si quis fortè etiam pro summæ Trinitatis veneratione æstimet, neque ad hoc aliquid obsistit baptizando semel in aquis mergere: quia dum in tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter, vel semel mergere, quando & in tribus mersionibus personarum trinitas, & in una potest divinitatis singularitas designari. Sed quamvis in morte Christi secundum Apostolum baptizemur, si prætermissâ qualibet Trinitatis personâ baptismus detur in regenerationis sollemnitate, nihil agitur, nisi tota Trinitas invocetur: quia nonnisi in uno nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti Baptismi sanctificatur officium. *Greg. lib. 1. 4. epist 4.*

Baptismus autem non est hominis, sed Christi. Ideoque nihil interest hæreticus an fidelis baptizet: quia sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur. Habet quidem Baptismum Christi hæreticus; sed quia extra unitatem fidei est, nihil illi prodest: at ubi ingressus fuit, sta-

tim baptiſmum quod haberet foris ad perniciem; incipit illi jam prodeſſe ad ſalutem. Quia ſic habent Baptiſmum hæretici, quomodo deſertor habet characterem; & tamen ſi deſertor ipſe correctus incipiat militare, non ei audet quiſquam characterem mutare.

CAPUT VII.

De ſacra Vnctione.

POſt lavacrum ungimur, ut Chriſti nomine cenſeamur. Chriſma enim unctio interpretatur, ſicut & Chriſtus unctus, qua unctione efficimur genus regium. In veteri namque Teſtamento non ſolùm Reges & Sacerdotes ungebantur, ſed etiam tabernaculum teſtimonii, quod Domino præcipiente inſtitutum eſt, ſacra unctione ſanctificatum eſt,
Exodi. 40. 8. dicente Domino ad Moïſen: *Circumdabis atrium tentoriis & ingreſſum ejus; & adſumpto unctionis oleo unges tabernaculum cum vaſis ſuis, ut ſanctificentur altare holocauſti & omnia vaſa ejus, labrum cum baſi ſua, omnia unctionis oleo conſecrabis, ut ſint ſancta ſanctorum.* Non ſolum altare, verùm etiam omnia vaſa oleo conſecrantur: quia omnia membra Eccleſiæ per chriſma Chriſtiani efficiuntur. Sacerdotes quoque, ideſt Aaron & filii ejus, in typo Baptiſmi antea aquâ lavantur, & poſtea unguntur, ſicut
Ibid. 29. 4. Dominus ad Moïſen aït: *Applicabis Aaron & filios ejus ad fores tabernaculi teſtimonii, & lotos aqua indues ſanctis veſtibus, ut miniſtrent mihi, & unctio eorum in ſacerdotium proficiat ſempiternum.* In quibus verbis notandum valde eſt, quòd unctio illa typica in ſacerdotium proficiat ſempiternum, quod eſt Chriſti & Eccleſiæ. Nam ſacerdotium illud Leviticum nullatenus poteſt dici ſempiternum, quia veniente veritate figura ceſſavit. De hoc unguento quod

quod in sacerdotium proficit sempiternum, & Psalmista aït: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron.* Hujus ergo unctionis quæ in Christo veraciter completa est, & in membris ejus quotidie impletur, figura exstitit unctio illa, de qua in veteri Testamento legimus ita: *Tulit autem Samuhel lenticulam olei, & effudit super caput ejus,* id est Saulis, & deosculatus aït: *Ecce unxit te Dominus super hereditatem suam in principem.* & iterum: *Tulit igitur Samuël cornu olei & unxit eum*, id est David, *in medio fratrum ejus, & directus est spiritus Domini in David à die illa & in reliquum.* In quibus quoque verbis notandum est, quòd post unctionem, immo per unctionem dirigatur spiritus Domini in David, sicut in Ecclesia credimus per chrismatis unctionem & manus impositionem dari Spiritum-sanctum. Nam sicut in Baptismo peccatorum remissio datur, ita per unctionem sanctificatio Spiritus adhibetur. Et hoc quod dictum est de pristina disciplina qua ungi in sacerdotium & in regnum solebant, quæ dum carnaliter fit, spiritaliter proficit; quomodo & in ipsa Baptismi gratia visibilis quidem actus quod in aquam mergimur; sed spiritalis effectus quod delictis mundamur: propter quod & sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur. Quod autem Presbyteris licet capita baptizatorum chrismate ungere, quod tamen ab Episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem signare, quod solis debetur Episcopis cum tradunt Spiritum paraclitum; hæc causa est. Nam licet sint & Presbiteri sacerdotes, Pontificatus tamen apicem non habent: hoc autem solis Pontificibus deberi non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat; verùm etiam Actuum Apostolorum lectio, quæ asserit Petrum & Johannem Apostolos Samariam fuisse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum-sanctum, de quibus etiam dicitur: *Oraverunt pro illis ut accipe-*

Psal. 132.

Reg. 1. 1.

Ibid. 13.

Act. 8 15.

rent Spiritum sanctum. Ex quo ostenditur, quia Spiritum-sanctum accipere possumus, dare non possumus: sed ut detur Dominum invocamus. & propterea fit manus impositio, ut per orationem & benedictionem advocatus invitetur Spiritus-sanctus: & tunc ille paraclitus, post munda, benedicta & uncta corpora, libens à Patre descendit. Quæri autem à quibusdam solet, cum fons Baptismatis sine Spiritu-sancto nullatenus sanctificetur, neque sine eo peccatorum remissio donetur, cur necesse est postea fieri manuum impositionem? Sed sciendum multis modis dari Spiritum-sanctum, non solum in Baptismo, sed etiam post Baptismum. Nam etiam ipsis Apostolis credimus in Baptismo donatum Spiritum-sanctum, ut remitterentur eorum peccata, sive per originem tracta, sive voluntate perpetrata. Iterum post resurrectionem Domini, adhuc ipso Domino in terra consistente, acceperunt Spiritum-sanctum, ut haberent potestatem vel dimittere, vel detinere aliorum peccata. sicut scriptum est; *Accipite Spiritum-sanctum, quorum dimiseritis peccata dimittentur, & quorum detinueritis, detenta erunt.* Tertio acceperunt Spiritum-sanctum jam Domino in cælo sedente, ut haberent dona diversa in eodem spiritu, id est gratiam sanitatum, operationem virtutum, prophetiam, discretionem spirituum, genera linguarum, interpretationem sermonum. Non solum autem ad hæc sublimia dona percipienda, sed etiam ad omne opus bonum credimus dari Spiritum-sanctum. Quicumque enim, aït Apostolus, spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Ergo in Baptismo fit remissio peccatorum, in impositione manuum conferuntur dona virtutum, sicut Petrus Apostolus aït: *Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum, ut accipiatis donum Spiritus-sancti.* Nam quæ sit differentia Baptismi & chrismatis, beatus Augustinus exponit, dicens: quando exorcizantur infantes, velut fru-

Iohan. 20. 22.

Act. 2. 38.

mentum moluntur; quando baptizantur, consperguntur; "
quando chrismantur, coquuntur. Pulchra comparatio, "
dum moluntur per exorcismum, à potestate diaboli eruantur: dum consperguntur per Baptismum, à peccatorum sordibus emundentur: dum per chrisma coquuntur, Spiritus-sancti gratia inlustrentur & confirmentur.

CAPUT VIII.

De vestimentis albis.

BAptizati albis induuntur vestibus, ut ipso etiam habitu exterioris hominis demonstrent innovationem & emundationem interioris. Qui enim de potestate tenebrarum transfertur in regnum lucis & claritatis, consequenter utitur vestimentis albis ad exemplum Jesu non solùm filii Josedech, sed & Jesu filii Dei. Nam in Jesu filio Josedech præfiguratum est quod in Iesu filio Dei erat implendum. Aït ergo Propheta Zacharias: *Et Iesus erat indutus vestibus sordidis, & stabat ante faciem Angeli. qui respondit, & aït ad eos qui stabant coram se dicens: Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce abstuli à te iniquitatem tuam, & induite mutatoriis, & dixi: Ponite cidarim mundam super caput ejus. & induerunt eum vestibus.* Quæ licet in Domino Jesu-Christo ex parte impleta sint; magis tamen in membris ejus quotidie implentur. Erat quidem aliquo modo & Dominus indutus vestibus sordidis: quia cùm non fecisset peccatum, pro nobis peccatum factus est, & ipse infirmitates nostras portavit, & pro nobis doluit. Tamen quia in illo nulla fuit iniquitas quæ auferretur, sed vulneratus est propter iniquitates nostras; sordida vestimenta auferuntur à nobis, cùm nostra peccata delentur, ut resurgentes in eo, audiamus post Baptisma: *Ecce indui te mutatoriis.* Et illud quod in Cantico dicitur canticorum: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata*: Et

Zach. 3. 3. &c.

Zach 3 4.

Cant. 3. 6.

postquam in capite ungimur, quasi impletur in nobis
Zach. 3. 5. quòd dicitur: *Ponite cidarim mundam super caput ejus, & induerunt eum vestibus*, ut audiamus: *Fuistis aliquando*
Ephes. 5. 8. *tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Qui per Baptismum tenebras Ægyptiorum evadit, & corpus Christi efficitur; merito vestimentis albis induitur: quia & caro Christi mundo linteo involuta sepulta est. Qui cum Christo surgit à morte per transitum sacri fontis, merito albis induitur: quia & testes resurrectionis illius sancti Angeli in albis apparuerunt vestibus.

Albæ autem vestes baptizatorum tres significationes gestant: unam de præterito, quæ facta est per innovationem Baptismatis: aliam de præsenti, quæ fit per can-
Eccle. 9. 8. dorem virtutum, sicut scriptum est: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* de quibus iterum dicitur: *Bea-*
Apoc. 16, 15. *tus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet.* Tertiam de futuro, quæ speratur in æterna vita per claritatem immortalitatis. Unde Johannes Apostolus vidisse se dicit innumerabiles stantes ante thronum in conspectu Agni amictos stolis albis, & interrogari ab
Ibid. 7. 13. uno de senioribus, *Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & unde venerunt?* & ab eo audisse: *Hi sunt qui ve-*
Ibid. 14. *nerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas in sanguine agni.* Propter has igitur dealbationes renato-
Thren. 4. 7. rum, dicuntur per Prophetam filii Sion *candidiores lacte, rubicundiores ebore pretioso.* & Dominus Angelo Laodiciæ scribi jubet per Johannem: *Suadeo tibi emere*
Apoc. 3. 18. *à me aurum ignitum probatum, ut locuples fias, & vestimentis albis induaris.* Viginti quatuor quoque seniores sedere dicuntur super thronos viginti quatuor circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ. Et omnibus in commune victoribus promittitur:
Apoc. 3. 5. *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis.*

CAPUT IX.

De corpore Dominico ac sanguine.

OPortet renovatos per Baptiſmum menſæ dominicæ applicari, ut ſumentes panem qui cor hominis confirmat, & vinum quod lætificat, dicere poſſint cum Pſalmiſta*: *Super aquam refectionis educavit me, animam meam ibi convertit.* & poſt paululum: *Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos qui tribulant me.* Qui enim dixit, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum*, dixit: *Niſi manducaveritis carnem meam & biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitam in vobis.* Omnis iſta ſententia tenet, ut ſine corpore & ſanguine filii hominis vitam habere non poſſint. Dicit iterum Dominus: *Panis quem ego dedero, caro mea eſt pro ſæculi vita. Sæculi vita* nomine homines ſignificantur, qui naſcendo in hoc ſæculum veniunt: ac per hoc pro hominum vita caro Chriſti data eſt, quam niſi manducaverint, non habebunt vitam. Beatus namque Auguſtinus in quodam loco aït: Optime Punici Chriſtiani Baptiſmum ipſum nihil aliud quàm ſalutem, & ſacramentum corporis Chriſti nihil aliud quàm Vitam vocant. Unde, niſi ex antiqua (ut æſtimo) & apoſtolica traditione, qua Eccleſiæ Chriſti inſitum tenent, præter Baptiſmum & participationem menſæ dominicæ, non ſolum ad regnum Dei, ſed nec ad ſalutem & vitam æternam poſſe pervenire? Hoc enim & ſcriptura teſtatur. Nam quid aliud tenent qui Baptiſmum nomine ſalutis appellant, niſi quod dictum eſt: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*? quid aliud etiam qui ſacramentum menſæ dominicæ Vitam vocant, niſi quod dictum eſt: *Panis quem ego dedero, caro mea eſt pro ſæculi vita*? Item Dominus in Evangelio: *Caro enim mea*, inquit, *vere eſt cibus, & ſanguis mens vere eſt potus.* Cum enim cibo & potu id appetant homines, ut non

* *al.* cum Propheta.
Pſal. 22. 3.
Ibid. 5.
Iohan. 3. 5.
Iohan. 6. 54.
Ibid. 52.
Aug. Expoſ. inchoata Epiſt. ad Rom. n. 13
Tit. 3. 5.
Iohan. 6. 52.
Ibid. 56.
Aug. tr. 26. *in*

Iohan. ,, esuriant neque sitiant; hoc veraciter non præstat, nisi
,, iste cibus & potus, qui eos à quibus sumitur immortales
,, & incorruptibiles facit: ita tamen, si ante omnia hi qui
Iohan. 6. 57. ,, sumunt impleant illud quod sequitur: *Qui manducat*
,, *meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, &*
,, *ego in illo.* Nam hoc est veraciter manducare illam es-
,, cam & illum bibere potum, in Christo scilicet manere,
,, & illum manentem in se habere: ac per hoc qui non
,, manet in Christo, & in quo non manet Christus; pro-
,, cul dubio nec manducat ejus carnem, nec bibit ejus
,, sanguinem; etiam si tantæ rei sacramentum ad judi-
cium sibi manducet & bibat. Aliud est enim Sacramentum, aliud virtus sacramenti. Salus autem & vita æterna non est exteriùs in sacramento, (nam hoc etiam infideles sumere possunt:) sed interius sumi non potest in virtute sacramenti, quæ non sumitur nisi ab his qui veraciter sunt pii & fideles & imitatores Dei, sicut filii carissimi, & ambulant in dilectione, sicut & Christus dilexit nos.

Hunc panem qui vitam tribuit mundo, significavit illud manna quo aliti sunt filii Israël in deserto, & de quo Dominus aït Judæis: *Patres vestri manducaverunt in deserto manna, & mortui sunt.* (Iohan. 6. 59.) Cum ergo perspicuum sit quod Dominus non de morte corporis loqueretur, quâ & nos morimur, qui panem de cælo descendentem manducavimus; sed de morte animæ: cur dicitur quod qui manducaverunt manna mortui sunt? Numquid & Moïses & ceteri Sancti qui ibi fuerunt, mortui sunt? Sed illos dicit mortuos, qui sacramentum sine virtute sacramenti perceperunt. Quod autem interiùs sit virtus sacramenti, quæ invisibiliter præstat ablutionem, sanctificationem, & vitam, sicut aqua Baptismatis, unctio chrismatis, & corpus ac sanguis Domini, nullus utique ignorat fidelium. Unde intelligitur, quòd & illis antiquis patribus qui baptizati dicuntur in nube & in mari, sic datum est salvari, mundari, & sanctificari in virtute

ſacramentorum. Propter quod nullus eſſe ſecurus debet de perceptione ſacramentorum, niſi virtutem inviſibiliter teneat & cuſtodiat. Hæc igitur omnia ideo tali modo dicimus, quia niſi ſumus exponere, quomodo plebem doceamus nobis commiſſam.

CAPUT X.

De infantibus, vel his qui pro ſe reſpondere non poſſunt.

CONſuetudo Eccleſiæ habet, & Doctores tradunt, ut omnino eiſdem ſacramenti verbis in infantibus, quibus & in majoribus, Baptiſmi myſteria celebremus. Hinc eſt enim quod ſacerdos eadem Sacramenta agens, non unum pro altero interrogat, id eſt majorem pro parvo, utrum abrenunciet diabolo, aut credat in Deum: ſed ipſum quem baptizaturus eſt interrogat dicendo: *Abrenuncias*, aut, *credis*? Is verò qui eum ſuſcipit, non quaſi unus pro altero reſpondet ac dicit; Abrenunciat aut credit: ſed, *Abrenuncio*, aut, *credo.* Et hæc cauſa eſt ut parvuli & pœnitentes poſſint dici & fideles. Unde quibuſdam hæc negantibus ita à Patribus invenitur reſponſum. Si propterea pœnitentes dicendi non ſunt, quia ſenſum pœnitendi non habent: nec fideles dicendi ſunt, quia ſimiliter ſenſum credendi nondum habent. Si autem propterea rectè fideles vocantur, quoniam fidem per verba geſtantium quodammodo profitentur: cur non priùs etiam pœnitentes habentur, cùm per eorumdem verba geſtantium diabolo & huic ſæculo renunciare monſtrantur? Totum hoc in ſpe fit vi ſacramenti & divinæ gratiæ, quam Dominus donavit Eccleſiæ, cùm baptizantur, propter virtutem celebrationemque tanti ſacramenti, quamvis ſuo corde atque ore non agant quod ad credendum confitendumque pertineat: tamen in numero credentium computantur. Pleriſque accidit, ut catholico animo & cor-

de ab unitate pacis non alienato, aliqua necessitate mortis urgente in aliquem hæreticum inruerent, & ab eo Christi Baptismum sine illius perversitate perciperent, & sive defuncti, sive liberati nequaquam apud eos remanerent, ad quos numquam corde transierant. Unde hoc fieri potest, ut quod unus perniciosè tradit, alter salubriter accipiat, nisi quia secundum fidem accipientium sacramentum acceptum judicatur, non secundum fidem dantis? Et propter hanc causam fit, ut hi qui surdi aut muti nati sunt, aut catholicorum aut in hæreticorum numero reperiantur. Et cum Apostolus dicat, *Quomodo credent, nisi audierint?* & iterum, *Ergo fides ex auditu*; miro tamen modo, sive sint surdi, sive muti, sive infantes, per corda & ora offerentium & suscipientium numero adgregantur fidelium.

Rom. 10. 14. Ibid. 17.

CAPUT XI.

De disciplina vivendi & docendi.

DE hoc autem quod quæritur à nobis, ut similiter dicamus, si in hoc quod prædicamus, nos ipsos custodiamus; nos hactenus nescivimus & adhuc nescimus, utrum possit homo suam profiteri custodiam, quam habet erga divina mandata. Nam cùm quotidie vitæ continentiam consequi conemur, & quotidie aut oblivione, aut subreptione, aut infirmitate, aut (quod pejus est) voluntate peccemus; quomodo possumus profiteri ea quæ volentes, quando neque ea quæ nolentes agimus, intelligimus? sicut scriptum est; *Delicta quis intelligit?* Nam & si dictum est, *Deus vitam meam senunciavi tibi*, nos putamus quod de criminibus id possimus facere, non de aliis actibus nostris, sicut scriptum est: *Dixi confitebor adversum me injustitiam meam Domino*, qualiter nos in his quæ prædicamus custodiamus, qui quotidie peccamus: & si peccatum iniquitas est, confirmante Apostolo qui ait; *Omnis qui facit peccatum, &*

Psal. 18. 13. Psal. 55. 9. Psal. 31. 5. 1. Joan. 3. 4.

iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas. Ergo iniquitatem operamur, & si iniquitatem operamur, in viis Domini non ambulamus, dicente Psalmista: *Non enim qui iniquitatem operantur, in viis ejus ambulaverunt.* Psal. 118.3.
Cùm hæc ergo ita sint, quid de custodia mandatorum, id est qualiter nos in his quæ prædicamus, custodiamus, dicere melius possumus, nisi illud quod idem Psalmista aït: *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas.* Ibid. 5. Quis enim implere potest quod nobis præcipitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Matt. 22. 37. & iterum; *Diligite inimicos vestros*, nisi cujus Dominus dilataverit per infusionem sancti Spiritus cor in caritate, ut ei possit dicere: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum?* Psal. 118.32. Terribiliter valde Dominus in Evangelio proponit modum humilitatis & simplicitatis, dicendo: *Nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Matt. 18.3. Juxta quem modum & Apostolus præcepit: *Nolite pueri effici sensibus, sed malitiâ parvuli estote.* 1. Cor. 14. 20. Sed quis ad tantam innocentiæ perfectionem pervenire potest, nisi is quem tanta Dei gratuita benignitas prævenerit, ut ex intimis visceribus dicere possit: *Dilexi quoniam exaudivit Dominus vocem orationis meæ, quia inclinavit aurem suam mihi.* Psal. 114. 1. & post pauca: *Custodiens parvulos Dominus, humiliatus sum & liberavit me.* Ibid. 6. Ac deinde securus: *Convertere*, inquit, *anima mea in requiem tuam.* Ibid. 7. Dicunt ecclesiastici Doctores, speculum animæ esse mandata divina, ut unaquæque fidelissima in eo se intuens, deprehendat in semetipsa vel fœditatem vitiorum, vel pulcritudinem virtutum. Et idcirco Psalmista aït: *Tunc non confundar, cùm perspexero in omnibus mandatis tuis.* Psal. 118. 6. Subauditur, si direxeris vias meas ad custodiendas justificationes tuas. Sed quis nostrum absque hac confusione cantare potest: *Domine Dominus noster si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis?* Psal. 7. 4. De hac igitur con-

fusione nos Dominus ad gaudium vult levari cum dicit:
Matt. 5. 11: *Beati estis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me, gaudete & exultate.* Et in alio loco:
Ibid. 44. *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri, qui in cœlis est.* Quicumque hoc ex medullis cordis implere potuerit, ille non confundetur cùm perspexerit in omnibus mandatis Dei tamquam in
1. Iohan. 2. 4. speculo. Johannes namque Apostolus aït: *Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est.*
Ibid. 6. & iterum: *Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulavit, & ipse ambulare.* Sed ad hæc quid aliud no-
Psal. 68.16. & 17. bis agendum est, nisi ut ingemiscentes dicamus: *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. Exaudi me Domine quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.* Igitur
1. Iohan. 3. 14. sicut supradictus Apostolus docet: *Qui non diligit fratres, manet in morte.* Quæ est autem dilectio qua fratres debemus diligere, ipse post pauca ostendit dicens:
Ibid. 16. *In hoc cognouimus caritatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas*
Ibid. 18. *ponere.* & iterum: *Non diligamus verbo nec lingua, sed opere & veritate.* Sed quia hanc tam summam dilectionem implere non possumus, & non ita diligendo fratres manemus in morte; timore perteriti, clamamus
Psal. 118. 25. ad omnipotentem: *Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum.* &, *Domine si vis, potes me salvare.*

Sunt etenim in divinis præceptis adhuc sublimiora & difficiliora ad implendum mandata: sed si propterea quia nos ea implere non possumus, aliis non prædicaverimus, duplex, ut putamus, malum erit. Neque enim nos ambigere oportet esse in plebe, cui prælati sumus, aliquos vasa divinæ misericordiæ effectos, in quibus ostendat Deus divitias bonitatis suæ; qui solet etiam

de sterquilinio proferre præclaras margaritas, ornamento supernæ civitatis aptandas, pro quibus taceri non debent scripturæ. Sciunt enim Doctores nullam esse in hominibus conditionem, nullum ordinem, nullam ætatem, nullum ingenium, unde non pereant, & unde non salventur in vitam: & hoc ex judicio justitiæ & gratuita misericordia Dei hunc humiliantis & hunc exaltantis: quia calix in manu ejus vini meri plenus mixto, & inclinat ex hoc in illud. Et propterea debent prædicari Scripturæ, debet sonare Evangelium, debent annunciari & terrores comminationum, & blandimenta consolationum: quia in plebe ecclesiastica exsistunt & duricordes, quibus utilia sunt tonitrua, & grando sermonum Dei, quæ primum percutiant, & postea irrigent: exsistunt & mites, quibus tantummodo lenis & placidus sermo verbi divini expediat. Sic enim in hoc mundo vivimus, ut semper solliciti Deo dicere non cessemus: *Sitivit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea, in terra deserta & invia & inaquosa.* *Psal. 62. 2.* Vascula enim sunt animæ nostræ. ergo levanda sunt ad Deum à nobis petentibus & quærentibus, & dicendum: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* *Psal. 142. 6.*

Ecce hæc juxta exiguitatem sensus nostri ad interrogata respondimus breviter, significantes quomodo plebem nostram doceamus, & ea quæ docemus, qualiter nos ipsi custodiamus. Nunc autem maximas vobis referimus gratias, constantissime & gloriosissime Imperator, semper felix, optime, Auguste, qui nos pia vestra sollicitudine tamquam dormientes excitatis, & torporem mentis nostræ excutitis, & ad sanctum exercitium provocatis, quasi cum Propheta sanctæ dicentes Ecclesiæ, pro cujus defensione vos Dominus Jesus-Christus conservare dignatur: *Excutere de pulvere, consurge, sede Ierusalem.* *Isai. 52. 2.* ad cujus fastigium in sempiterna gloria participandum, vos, ut pote carissimum membrum ejus, perducere dignetur, transferendo de re-

gno ad regnum Rex regum & Dominus dominantium.

II. *Epiſtola Leidradi Archiepiſcopi ad KAROLUM Imperatorem.*

DOmino glorioſiſſimo & vere piiſſimo Imperatori & in Chriſto victori ac triumphatori inuictiſſimo ſemper auguſto, LEÏDRADUS, licet indignus, divina tamen diſpenſatione, & veſtra miſeratione Lugdunenſis Eccleſiæ Epiſcopus. Chriſtianiſſima & admirabilis religio veſtra, atque in Deum ardentiſſima fides divina inſpiratione adtacta, & piiſſima ſollicitudine permota, juſſit nuper aliquid nos de ſacramentis noſtræ renovationis & regenerationis ad veſtras ſagaciſſimas inquiſitiones reſpondere. Ad quas nos nihil condignum intelleximus, niſi quod nec reſpondere facilitatis, nec diſſimulare facultatis noſtræ eſſe perſpeximus. Tandem licet ad neutrum idonei, juxta exiguitatem tamen ingenioli fidei noſtræ rationem confidenter vobis, juxta quod ſenſimus, patefecimus, prudentiſſimo utique juſtiſſimo ac piiſſimo dictorum judici. Vos autem conſueta bonitate, auditis reſponſionibus noſtris, quas nos abſque reprehenſione utique dicere non potuimus, juxta benignitatem veſtram, qua cunctos mortales anteïtis, tamquam vobis placitas laudare dignati eſtis. Nec tamen inter hæc negaſtis nobis affluentiſſimam eruditionem veſtram, quominus judicaretis, quod in his ad quæ vos avidiùs audienda parabatis, noſtra imperitia minime ſatisfecerit. Tunc demum non tam imperiali, quàm paterna ammonitione innoteſcere nobis dignati eſtis, minùs nos dixiſſe de abrenunciatione diaboli & earum quæ ejus ſunt rerum, quàm veſtra pietas optabat. Intelleximus itaque poſt veſtram benigniſſimam ammonitionem, quia de operibus & pompis diaboli multipliciùs reſpondendum erat, quàm de ceteris rebus: quoniam per ea cupiditates, & per cupiditates ſcandala mundi crebreſcunt &

crescunt quotidie, & (quod pejus est) inter Ecclesiæ rectores & reipublicæ administratores discordiæ oriuntur; & (quod adhuc horum est pessimum) inter Doctores & auditores odia se interserunt, inimicitiæ concitantur, detractiones agitantur.

Vestram itaque sapientissimam ammonitionem omni amore amplexati, valde admirati sumus profunditatem vestræ sanctæ considerationis. Inter hæc igitur cùm ingenioli nostri præpediente tarditate, non satis advertere potuissemus, utrum ista vestra laudabilis ammonitio responsionem à nobis vellet, an tantummodo nostram nobis imperitiam cognoscendam commendare: hac ambiguitate suspensi, nullum probabilius consilium (ut nobis tamen visum est) reperire potuimus, quàm ut ea quæ per vos cognovimus non legitimè à nobis fuisse responsa prius, juxta pusillitatem sensus nostri, in quantum videbatur, explicaremus; ac deinceps his litterulis serenissimæ clementiæ vestræ indicaremus, quæ dubitatio, vel potiùs quæ necessitas nos artaverat ad scribendum ea, quæ in prioribus responsionibus nostris minus fuisse per vos cognovimus. Deinde gloriosissimo conspectui vestro destinatis, si secundum jussionem vestram fecimus aut non, ecce adsunt in conspectu gloriæ vestræ, & ea quæ in prioribus minus fuerunt, & quare nunc ea scribere & transmittere ausi, immo coacti sumus. Quod si ea aliquatenus vestræ voluntati convenientia judicatis, secundum indeficientem thesaurum bonitatis vestræ id facitis. Sin autem vana & minus utilia, sicut forsitan sunt; nos novimus & confitemur multitudinem id promereri imperitiæ nostræ, qui vestram voluntatem & tenorem servitutis nostræ minùs advertere possumus. Quamquam etsi advertamus, nequaquam simul idonei ad respondendum vestræ tam sublimissimæ & inimitabili investigationi; tamen oramus, ut vos non lateat quæ nos causa compulerit ad scribendum de his, quæ vestra nos clementia & paterna solli-

citudine ammonente cognovimus minus fuisse in prioribus illis responsionibus.

II. *Responsio Leidradi Archiepiscopi.*

DOminus noster Jesus-Christus cujus egressio à summo cæli, postquam processit tamquam sponsus de thalamo suo, insignitus humilitate & infirmitate substantiæ nostræ, bellum gesturus adversus principem hujus mundi, ac mundum debellaturus, Dominus fortis & potens Dominus potens in prœlio, futuris militibus suis, fugientibus mundi ac principis ejus dominatum, initia pactionis & expeditionis exponens, immo proponens aït:
Lucæ 14. 33. *Qui non renunciaverit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus.* Quod quidam audiens,
Ibid. 9. 61. aït illi: *Sequar te Domine; sed primùm permitte mihi renunciare his qui domi sunt.* Sancta verò mater universalis Ecclesia non aliter suscipit in gremium ad se convertentes, nisi priùs abrenuncient diabolo & omnibus angelis ejus, operibus quoque, atque universis pompis ejus.

Discernenda sunt igitur hæc duo; quid inter se differant renunciare & abrenunciare, quorum differentia in eo vel maximè apparet, quod renunciamus rebus licitis, abrenunciamus autem inlicitis: renunciamus affectionibus, abrenunciamus autem inlecebris: renunciamus parentibus, abrenunciamus autem diabolo. Renunciat ergo omnibus quæ possidet, qui sic tenet ea quæ mundi sunt, ut tamen per ea non teneatur à mundo: habet rem temporalem in usum, æternam in desiderio; & exclusa cupiditate mundi, divina in eo caritas augetur atque perficitur. Ergo qui Deum vult possidere, renunciat mundo: non autem renunciat mundo, qui terrenis facultatibus ex delectatione subcumbit. Quicumque ergo volunt esse discipuli Christi, præ amore illius omnia quæ in mundo sunt, etiamsi habeant, fastidiunt:

ut sint habentes tamquam non habentes: & discunt non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo qui præstat nobis omnia: sicque facultates terrenas ad sustentationem possident, ut tamen etiam ex eis Deo serviant, cujus æterna bona desiderant. Et quia in divinis litteris cupiditas reprehenditur, non facultas; sollicita mente perpendunt, ut ea quæ habent, non habeant amore possidendi, sed necessitate vivendi. Ea autem quibus abrenunciandum est, nullo nobis pacto haberi conceduntur, quia nullo modo possunt haberi cum Deo: sed ex toto corde abrenunciandum diabolo, operibus, ac pompis ejus, ut nulla nobis cum illis communio relinquatur, ne earum actione rursus cogamur in ejus regnum relabi, cujus invidiâ mors intravit in mundum, qui erat homicida ab initio, ncentor mali, conlator peccati.

Contulit namque primo homini fœnus peccati, quotidianas ab illo exacturus usuras. Creditor malus fecit sibi usuris obnoxium genus humanum, cui miser debitor solvit peccando non solùm ea quæ illo instigante didicit, verùm etiam adinventiones proprias, quas ad cumulum scelerum addidit. Et idcirco cùm per gratiam illius, qui ex usuris & iniquitate redimit animas nostras, eruimur de potestate mali creditoris, ac per hoc improbi exactoris; abrenunciandum est illi, ac denunciandum, nihil nos ei deinceps debere.

Quæ sit autem origo & initium operum atque pomparum diaboli, scriptura manifestissimè docet, quæ ait: *Initium omnis peccati superbia.* Quid apertius, quid probabilius dici potest? *Initium*, inquit, non alicujus, sed *omnis peccati superbia*, ut evidenter ostenderet, quòd ipsa sit omnium peccatorum causa: quoniam non solum peccatum est ipsa, sed etiam nullum peccatum fieri potuit, potest, aut poterit sine ipsa. & ideo initium dicitur omnis peccati, quia ipsa præcessit in diabolo, per ipsam subversus est homo. Non enim ederet de li- *Eccli.10.15.*

gno prohibito, nisi concupisceret; nec concupisset, nisi tentatus; nec temtaretur nisi desertus; nec desereretur à Deo, nisi priùs ipse desereret; nec desereret Deum, nisi superbiret, & similitudinem Dei damnabiliter appetisset. Fecit itaque Deus, sicut scriptum est, hominem rectum, ac per hoc voluntatis bonæ. Non enim rectus esset, bonam non habens voluntatem. Bona igitur voluntas opus est Dei, cum ea quippe ab illo factus est homo: mala verò voluntas, quoniam omnia opera mala præcessit in homine, defectus potius fuit quidam ab opere Dei ad sua opera, quàm opus illius. Et ideo mala opera, quia secundum se, non secundum Deum, ut eorum operum tamquam fructuum malorum voluntas ipsa esset, velut arbor mala.

1. Tim. 6. 10. Apostolus quoque aït: *Radix omnium malorum est cupiditas.* Sollicite itaque considerare debemus, quare initium peccati dicatur superbia; radix omnium malorum est cupiditas. An fortè sermonem propheticum Paulus Apostolus, ut solet, exposuit; quandoquidem sive initium omnis peccati, sive radix omnium malorum dicatur, unum idemque significat? Porro cupiditàs atque superbia in tantum unum est malum, ut nec superbia sine cupiditate, nec sine superbia possit inveniri cupiditas. quandoquidem & diabolus in quo tenet superbia principatum, propriæ potestatis, ac perditionis humanæ cupidus fuit, & ipse homo per appetitum arboris interdictæ, ac divinæ similitudinis affectatione morbosæ cupiditatis ostendit affectum. Et de diabolo quidem quod malo superbiæ ceciderit, nullus qui ambigat. De primis tamen hominibus diligenti consideratione invenitur, quia in occulto prius mali esse cœperunt, ut in apertam inobedientiam laberentur. Non enim ad malum opus perveniretur, nisi præcessisset voluntas mala. Porro malæ voluntatis initium, quod potuit esse nisi superbia? quid est autem superbia, nisi perversæ celsitudinis appetitus? perversa enim est celsitudo,

deserto

deserto eò cui debet animus inhærere principiò, sibi quodammodo fieri atque esse principium. Hoc fit cùm sibi animus placet: sibi verò ita placet, cùm ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuit, quàm ipse sibi. Spontaneus autem est iste defectus, quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo inlustrabatur ut videret, & accendebatur ut amaret, stabilis permaneret; non inde ad sibi placendum averteretur, & ex hoc tenebresceret aut frigesceret, ut vel illa crederet verum dixisse serpentem, vel ille Dei mandato uxoris præponeret voluntatem, putaretque se venialiter transgressorem esse præcepti, si vitæ suæ sociam non desereret etiam in societate peccati. Non ergo malum opus factum est, id est illa transgressio ut cibo prohibito vescerentur, nisi ab eis qui jam mali erant. Patet ergo manifestissime non solùm in diabolo, verùm etiam in primis hominibus malum superbiæ præcessisse in abdito, ut sequeretur hoc malum quod perpetratum est in aperto. Verum est enim quod scriptum est: *Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur.* Prorsus ruina quæ fit in occulto, præcedit ruinam quæ fit in manifesto, dum illa ruina esse non putatur. Quis enim exaltationem ruinam putat, cùm jam ibi sit defectus, quo est relictus excelsus? Quis autem ruinam esse non videat, quando fit mandati evidens atque indubitata transgressio? Prov. 16:18

Quam primorum hominum transgressionem, si in sua quasi membra singula dividamus, non absurdè creduntur etiam cetera ibi admissa peccata. Primo superbia est illic, quia homo in sua potiùs esse, quàm in Dei potestate dilexit. Deinde avaritia, quia plus quàm illi sufficere debuit, appetivit: & sacrilegium, quia non credidit: & homicidium, quia se præcipitavit in mortem: & fornicatio spiritalis, quia integritas mentis humanæ serpentina suasione corrupta est: & furtum, quia cibus prohibitus usurpatus est; & si quid aliud in hoc

uno admisso diligenti consideratione inveniri potest. Hoc igitur primum creaturæ rationalis malum secuta sunt ignorantia rerum agendarum, & concupiscentia noxiarum: quibus comites subinferuntur error & dolor: quæ duo mala quando imminentia sentiuntur, fugitantis ea animi motus vocatur metus. Porro animus cum adipiscitur concupita, quamvis perniciosa vel inania, quoniam id errore non sentit; vel delectatione morbida vincitur, vel etiam vana lætitia ventilatur. Ex his morborum non ubertatis, sed indigentiæ tamquam fontibus omnis miseria naturæ rationalis emanat, in quibus jacet, vel etiam volvitur, & de malis in mala præcipitatur.

Ecce arbor malæ voluntatis, quæ superbiæ oritur semine, & in cupiditatis convalescit radice, quales multiplicat fructus. Jdeoque si volumus consummare nostri certaminis cursum, caveamus in primis cupiditatem atque superbiam, non duo mala, sed unum, à quo trahitur omnis mali actus initium. Nam sine superbia, quæ possunt saltim inchoari peccata, cùm dicatur initium omnis peccati superbia? Aut sine cupiditate omnium malorum radice, quæ possunt fieri mala, cum sine radice aut nulla deputentur, aut mortua? Deinde si quodlibet peccatum perpetrare nullus potest, nisi propriæ delectationi consentiat, quod cupiditatis est proprium, & Dei præcepta contemnat, quod est superbiæ malum: quomodo non ex cupiditate, quæ radix malorum omnium; & ex superbia, quæ initium omnis peccati dicitur, procedit omne peccatum? Omnia igitur mala quæ per seminarium superbiæ de radice oriuntur cupiditatis, in his duobus complectuntur, id est operibus & pompis: neque inveniri potest ullum peccatum, quod non in aliquo horum adnumeretur. & idcirco fidelibus ad emundationem Baptismi accedentibus in his proponuntur abrenuncianda.

Et quia de operibus diaboli facilis intelligentia est,

dicendum priùs quæ mala ad pompas diaboli pertinere noſcantur, omnia videlicet quæ de laſcivia atque luxuria oriuntur; aliqua verò quæ de libidine. nam ſunt multæ variæque libidines, quarum nonnullæ habent etiam vocabula propria, quædam vero non habent. Quis enim facilè dixerit quid vocetur libido dominandi? Eſt igitur libido ulciſcendi, quæ ira dicitur; eſt libido habendi pecuniam, quæ avaritia eſt; eſt libido quomodocumque vincendi, quæ pervicacia; eſt libido gloriandi, quæ jactantia nuncupatur. Libido eſt nocendi, ſive per contumeliam, ſive per injuriam; & utrumque vel ulciſcendi cauſâ inimico inimicus; vel adipiſcendi alicujus extra commodi, ſicut latro viatori; vel evitandi mali, ſicut ei qui timetur; vel invidendo ſicut feliciori miſerior, aut in aliquo proſperatu ejus quem ſibi æquari timet, aut æqualem dolet; vel ſola voluntate alieni mali, ſicut ſpectatores gladiatorum, aut irriſores, aut inluſores quorumlibet, qui lætantur cùm male fecerint, & exſultant in rebus peſſimis, diſruptis limitibus humanæ ſocietatis. Nihil enim eſt infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas & mala voluntas, vel ut hoſtis interior roboretur. Omnia quoque quæ demulcent ſenſus corporis, & per eos inrumpunt ad vaſtandam mentem, ut ei libeat per latam & ſpatioſam viam, quæ ducit ad mortem, ingredi, corporales quærens carpere voluptates: velut cùm theatrorum moles exſtruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum; cum glorioſa eſt effuſionis inſania, & opera miſericordiæ deridentur; cùm ex his quæ divitibus abundant, luxuriantur hiſtriones, & neceſſaria vix habent pauperes. Per quinque ſenſus corporis metropolis & arx mentis capitur, aſpectu ſcilicet, auditu, guſtu, odoratu & tactu. Si circenſibus quiſpiam delectetur; ſi athletarum certamine, ſi mobilitate hiſtrionum, ſi formis mulierum, ſi ſplendore gemmarum, veſtium, metallorum, & ceteris hujuſcemodi;

per oculorum fenestras animæ est capta libertas. Rursum auditu, si vario organorum cantu & vocum flexionibus delinitur, & carmine Poëtarum & comœdiarum, mimorumque urbanitatibus & strophis, & quidquid per aures introïens virilitatem mentis effeminat; odoris autem suavitate & diversa thymiamatum, & amomum, & peregrini muris pellicula, quod dissolutis & amoribus convenit; tactus autem alienorum corporum & feminarum ardentior appetitus vitinus, in fama est. Igitur cùm per has portas quasi quidam perturbationum cunei ad arcem nostræ mentis intraverint, ubi erit libertas, ubi fortitudo ejus, ubi de Deo cogitatio? maximè cùm tactus depingat sibi etiam præteritas voluptates, & recordatione vitiorum cogat animam pati, & quodammodo exercere quod non agit. Peccata namque quæ ad lasciviam pertinere noscuntur commemorat Isaïas Propheta ex voce Domini comminantis dicendo:
Isai 3 16 & c. *Pro eo quod elevata sunt filiæ Sion, & ambulaverunt extento collo, & nutibus oculorum ibant & plaudebant, ambulabant in pedibus suis, composito gradu incedebant; decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit, in die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, discriminalia & periscelides, & muranulas, & olfactoriola, & inaures & anulos, & gemmas in fronte pendentes.* Quæ omnia propter superbum supercilium & impudicos ac luxuriosos actus hominum dicuntur, qui diffusi per omnia desideria, corpus ducunt impurum. Item Elaïas pompis lasciviorum
Isal. 24. 7. comminatur dicens: *Ingemuerunt omnes qui lætabantur corde, cessavit gaudium tympanorum, quievit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ cum cantico, non bibunt vinum, amara erit potio bibentibus illam, adtrita est civitas vanitatis.* Nomen autem pompæ invenitur etiam in divinis litteris, sicut est illud in Psalmo xxxix,
Psal. 39. 5. juxta Hebraïcam tamen translationem: *Beatus vir qui*

posuit Dominum confidentiam suam, & non est aversus ad superbias pompasque mendacii. quod alia translatio de Græco ita expressit: *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus, & non respexit in vanitates & insanias falsas.* Ubi utique & ipsa vana oblectamenta corporalium sensuum significat. In Amos quoque Propheta, ubi aït: *Væ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ optimates, capita populorum, ingredientes pompaticè domum Israël; qui separati estis in die malo, & appropinquatis solio iniquitatis; qui dormitis in lectis eburneis, & lascivitis in stratis vestris; qui comeditis agnum de grege, & vitulum de armentis; qui cantatis ad vocem Psalterii sicut David: putaverunt se habere vasa cantici bibentes in phyalis vinum, & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur super contritionem Ioseph.* Amos 6. 1. &

Pompæ diaboli faciunt hominem lascivum & vanum, per quæ efficitur à bono mutabilis mali tenax; in verbo gravis, in animo turpis, ubique fallax, lætus ad prospera, fragilis ad adversa; inflatus ad obsequia, anxius ad opprobria, immoderatus ad gaudia, facilis ad humana, difficilis ad honesta. Desiderio comparandæ opinionis incensus, eis operibus quibus emitur favor humanus inservit, & morum bona contemnit, tantumque eum ardor humanæ laudis inflammat, ut laboriosa opera quæ populus admiratur, & quibus fama diffunditur, sine labore suscipiat, ut foris, ubi potest, magnus splendeat, cùm intus, ubi solus Deus videt, squaleat.

Sunt etiam quorum vitam lingua turpis inflammat, qui inverecundos sermones aut proferunt libenter, aut audiunt. Hoc loquuntur quod diligunt; & delectabiliter audiunt, quod assiduis cogitationibus volvunt, & turpem conscientiam manifestant. Tales enim scriptura introducit, quæ aït: *Dixerunt enim apud se cogitantes non rectè.* & post aliqua: *Venite ergo & fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tamquam in ju-* Sap. 2. 1. Ibid. 6.

ventute celeriter, vino pretioso & unguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo vestrum sit exsors luxuriæ nostræ: ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra & hæc sors. Horum inlecebram sub specie mulieris adulteræ & Salomon ostendit, de qua dicit, quòd vecordi juveni occurrat ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas, garrula & vaga, quietis impatiens: quæ dicit se habere intextum funibus lectum, stratum tapetibus pictis ex Ægypto, adsparso cubile myrra & aloë, & cinnamomo. Hæc & alia hujusmodi de pompis scripta repeiuntur.

De ceteris verò vitiis, sive sint spiritalia, ut hæreses, schismata, jactantia, invidia, animositas, elatio, odium; sive sint corporalia, id est quæ non solo animo, sed corpore perpetrantur, ut est aviditas, ebrietas, intemperantia, fornicatio, adulterium; ecclesiastici Doctores dicunt quod de septem principalibus vitiis procedant, id est de inani gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ventris ingluvie, atque luxuria, quæ vitia habent matrem & reginam superbiam, cui quasi duces cum suis exercitibus obsequuntur. Hæc septem vitia significata per illas gentes, quas voluit Dominus deleri per filios Israël, Ethæos videlicet, & Gergessæos, & Amorræos, & Chananæos, & Feresæos, & Evæos, & Gebusæos. Et re vera multas & varias per alios atque alios reges & populos Dominus aut transtulit, aut vastavit atque delevit. Has autem gentes idcirco per filios Israël voluit exstingui, ut significaret in septenario numero hæc vitia ab electis suis vincenda atque calcanda. Hinc & Samson septem funes quibus ligatus putabatur, disrupit, ut in septenario numero significarentur hæc vitia, & per hæc vitia omnia peccata generis humani, quæ Dominus noster Jesus-Christus pertulit in corpore suo super lignum, ut illius vulnere sanarentur atque

disrumperentur in nobis, & consequenter illi dicamus: *Disrupisti vincula mea tibi sacrificabo hostiam laudis.* Nam quia his septem superbiæ vitiis nos captos doluit, idcirco Redemtor noster ad spiritale liberationis prœlium spiritu septiformis gratiæ plenus venit. Psal. 16.115.

Sed habent contra nos hæc singula exercitum suum. De cenodoxia, id est inani gloria, inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentiones, pertinaciæ, discordiæ, & novitatum præsumtiones oriuntur. De invidia odium, susurratio, detractio, exsultatio in adversis proximi, afflictio autem in prosperis nascitur. De ira rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemiæ proferuntur. De tristitia malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, vagatio mentis erga inlicita nascitur. De avaritia proditio, fraus, fallacia, perjurium, inquietudo, violentiæ, & contra misericordiam obduratio cordis oriuntur. De ventris ingluvie inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebitudo sensus circa intelligentiam propagatur. De luxuria cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror autem vel desperatio futuri generantur. Ex quibus videlicet septem duo sunt carnalia, id est ventris ingluvies, & luxuria; quinque autem spiritalia: sed unumquodque eorum tanta sibi cognatione jungitur, ut nonnisi unum de altero proferatur. Prima namque inanis gloria gignit invidiam: quia dum vani nominis potentiam appetit, ne quis hanc alius adipisci valeat, tabescit. Sic quoque de invidia generatur ira; tristitia autem ab avaritia dirivatur. De duobus verò quæ carnalia sunt, cunctis liquet de ventris ingluvie luxuriam nasci: quia dum unum inordinatè reficitur, alterum proculdubio ad contumelias excitatur.

Alii autem, maximè sancti patres Ægyptii, octo dixerunt esse principalia vitia, & prima posuerunt ea

quæ hic carnalia dicta sunt, id est gastrimargiam, quod sonat ventris ingluvies; & fornicationem, quod hîc generali nomine luxuria nominatur. Tertium philargyriam, id est amorem pecuniæ, quod nos avaritiam nominamus. Quartum iram: Quintum tristitiam: Sextum acidiam, id est anxietatem seu tædium cordis, quod nostri inconstantiam vel vagatitatem nominare solent. Septimum cenodoxiam, quod nos inanem gloriam dicimus. Octavum superbiam. Prætermiserunt verò invidiam, maximam superbiæ prolem ac comitem; addiderunt autem acidiam, quod Doctores Ecclesiæ inter principalia vitia non posuerunt, sed magis illud de tristitia sive de luxuria nasci dixerunt: quia & re vera quasi proprium videtur esse Monachorum. nam generaliter in cunctis fidelibus multo minus malum videtur esse quàm invidia: quia & in divinis litteris majori detestatione notatum invenitur invidia, quam vagatio mentis. Ultimum posuerunt superbiam, quod alii causam & originem omnium vitiorum esse dixerunt. Et re vera perspicuum est non de inani gloria superbiam, sed de superbia inanem gloriam generari. Pari autem consensu utrique duplici ea divisione distinxerunt, id est carnalia & spiritalia: cùm tamen Apostolus simul omnia opera carnis manifesta esse dixerit. Omnium quoque vitiorum efficientiam quadripartitam esse dicunt. nam quædam nonnisi actu corporis consummari possunt, ut ventris ingluvies, & fornicatio: quædam verò sine ulla corporis actione complentur, ut superbia & cenodoxia: quædam autem commotionis suæ causas extrinsecus excipiunt, ut avaritia & ira: alia verò intestinis motibus excitantur, ut acidia atque tristitia.

Hæc & multa hujusmodi vitia, quæ dividuntur in operibus & pompis diaboli, qui est auctor & princeps peccatorum, quibus in Baptismo abrenunciavimus, & (quod pejus est) ad ea iterum revertentes, earum inquinamentis sordidamur & oneribus deprimimur, ut

merito dicamus: *Sicut onus grave gravatæ sunt super me. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Miseriis afflictus sum, & curvatus sum usque in finem.* Quarum corruptione dilaniamur & sicut sani gaudemus. Propter ista comminatur nobis Deus judex justus fortis & patiens, nisi convertamur, pœnas æternas, ubi vermis noster non moritur, & ignis non exstinguitur. Propter ista adterimur, proterimur, & affligimur flagellis temporalibus in rebus humanis, bellis, captivitatibus, pestilentiis, fame, ægritudine. Propter ista incommoditas aërum, siccitas, exundantia pluviarum, inclementia frigoris, vehementia ardoris, defectio adjumentorum. Propter quæ non solùm cælitus corripimur & castigamur; verùm etiam præponuntur nobis à Deo potestates, quibus subditi esse debemus, non solum propter iram, sed & propter conscientiam: qui propter ista emendanda promulgant leges, decernunt justa, proponunt supplicia, vincula, torturas, flagella, exsilia, amputationes membrorum, amissiones rerum, diversi generis mortes: & auferri non possunt de mundo. Propter ista ecclesiasticus vigor, correptio, excommunicatio; de Ecclesia exclusio, leges pœnitentiæ, anathematizatio: & auferri non possunt de Ecclesia. Constituuntur judices, insistunt officia, mittuntur ultores, ut hæc corrigantur: & ad cumulum miseriarum, quibus mortalis vita exstat plenissima, ubi statutâ justitiâ, nequitia condemnari, & innocentia absolvi putatur; ignorantia fallente, plerumque è contrario agitur, ut malitia victrix redeat, & innocentia puniatur.

Psal. 37. 5. & 6.

Hæc prohibitio & eruditio contra eas cum quibus nascimur tenebras vigilant, & contra hos impetus opponuntur; plenæ tamen etiam ipsæ laborum & dolorum. Nam quid sibi volunt multimodæ formidines, quæ cohibendis etiam parvulorum vanitatibus adhibentur? quid pædagogi? quid magistri? quid ferulæ? quid

hora? quid virgæ? quid disciplina illa, quâ Scriptura sancta dicit dilecti filii latera esse tundenda, ne crescat indomitus, domarique jam durus aut vix possit, aut forcasse nec possit? quid agitur his pœnis omnibus, nisi ut debelletur imperitia, & prava cupiditas infrenetur, cum quibus malis in hoc sæculum venimus?

Quot & quantis pœnis aliis genus agitetur humanum, quæ non ad malitiam & nequitiam iniquorum, sed ad conditionem pertinent miseriamque communem, quis ullo sermone digerit? quis ulla cogitatione comprehendit? quantus est metus à deceptionibus & mendaciis hominum, à suspicionibus falsis? quanta putamus esse, quàm misera, quàm dolenda? quandoquidem hi judicant, qui conscientias eorum de quibus judicant cernere nequeunt, & cùm quis quæritur utrum sit nocens cruciatur; & innocens luit pro incerto scelere certissimas pœnas, non quòd illud commisisse detegitur, sed quòd non commisisse nescitur: ac per hoc ignorantia judicis plerumque est calamitas innocentis, & (quod est intolerabilius, magisque plangendum, rigandumque, si fieri potest, fontibus lacrimarum) cùm propterea judex torqueat accusatum, ne occidat nesciens innocentem, fit per ignorantiæ miseriam, ut & tortum & innocentem occidat, quem ne innocentem occideret torserat. quia plerumque hi qui arguuntur, vi doloris superati, de se falsa confessi etiam puniuntur innocentes, & utrum innocentem an nocentem judex occiderit, nescit. Verum est quod aït Scriptura:
Iob. 7. 1. *Temtatio est vita hominis super terram.* &, *Propter ini-*
Psal. 38. 12. *quitatem corripuisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam ejus.* Oriuntur inter Ecclesiæ rectores & reipublicæ administratores innumeræ contentiones, & instigante superbia, cupiditate atque invidia & clausis oculis zelamur & belligeramus ad invicem proximi
Rom. 13. 8. quibus ...... *Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Et tot ac tanta mala nobis immi-

nentia consentimus, quibus esse non debebat adversus carnem & sanguinem conluctatio, sed adversus principes & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritalia nequitiæ in cælestibus. Indicta sunt nobis innumera bella principis & potestatis aëris hujus, qui operatur in filios diffidentiæ, sævit adversum nos totis viribus.

Terrores etiam divinæ comminationis intonant super nos. Severitas legum & districtio Regum invigilant ad coërcendos nos, & nihil horum attendimus, nisi ut invicem mordeamus & comedamus, ut ab invicem consumamur. Heu prô dolor! tam securi pergimus ad tenebras exteriores, quasi ibi nobis cubicula exstruantur, cubilia sternantur, deliciæ præparentur, ministri procurentur, thesauri congerantur, ornamenta multiplicentur, cum Scriptura dicat: *Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.* Eccle. 9. 10. Unde in nobis tam impudens superbia, importuna cupiditas, infrunita lascivia? nisi quia ad ea quibus in Baptismo abrenunciavimus, imprudenter revertimur, & contingit nobis res veri proverbii: *Canis reversus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti.* 2. Pet. 2 22. *Unde bella & lites*, aït Apostolus, *in vobis, nonne hinc, ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?* Iac. 4. 1.

Manifestum est ergo omnem contentionem inter nos ex cupiditate oriri, quoniam non est tale bonum, quod hîc amamus, ut nullas angustias faciat amatoribus suis. Ideo plerumque dividimur litigando, mortiferas, aut certè mortales victorias requirendo: & cum quis vicerit, superbus extollitur. Si verò conditionem cogitans casusque communes, magis quæ accidere possunt adversis angitur, quàm eis quæ provenerunt, secundis rebus inflatur. Res enim quælibet terrena simul à multis possideri non potest: quia si unus possidet, ab ejus possessione alter excluditur. Res autem divinæ, quas

Deus jubet ut amemus, ſic à multis poſſidentur, ut nulli, creſcente numero poſſidentium, aliquid minuatur. Nullo enim modo fit minor, accedente ſeu permanente conſorte, poſſeſſio bonitatis; immo poſſeſſio bonitas, quam tanto latiùs, quanto concordius individua ſociorum poſſidet caritas. Non habebit denique iſtam poſſeſſionem, qui eam noluerit habere communem: & tanto eam reperiet ampliorem, quanto ibi ampliùs potuerit amare conſortem. Quia ergo iſta quæ amare debemus, negligimus; & ea quæ negligere debemus, inordinate amamus; ideo bella & lites ex concupiſcentiis noſtris oriuntur in nobis.

Sed ſciendum nobis eſt, omnibus modis non poſſe nos ad regnum pacis æternæ tranſire, niſi hîc eam pacem tenuerimus, quam belli hujus in quo caro concupiſcit adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem, multis & variis certaminibus quærit. Hoc autem bellum numquam ullum eſſet, ſi natura humana per liberum arbitrium in rectitudine, in qua facta eſt, perſtitiſſet: nunc verò quæ pacem felix cum Deo habere noluit, ſecum pugnat infelix, & cum ſit hoc . . . . . . melius eſt tamen quàm priora vitæ hujus. Melius confligitur quippe cum vitiis, quàm cum ſine ulla conflictione dominantur. Melius eſt, inquam, bellum cum ſpe pacis æternæ, quàm ſine ulla liberationis cogitatione captivitas. Cupimus quidem etiam bello carere, & ad capeſſendam ordinatiſſimam pacem, ubi firmiſſima ſtabilitate, potioribus inferiora ſubdantur, igne divini amoris ſuccendimur: ſed ſi (quod abſit) illius tanta boni ſpes nulla eſſet, malle debuimus in hujus conflictionis moleſtia remanere, quàm vitiis in nos dominationem, non eis reſiſtendo, permittere.

Suſcipiendum eſt igitur bellum contra vitia, & gerendum acriter, ne ad damnabilia peccata perducant. Et ſiquidem nondum victoriarum conſuetudine roborata ſunt, faciliùs vincuntur & cedunt: ſi autem vin-

cere atque imperare consueverunt, laboriosa difficultate superantur. Neque id fit veraciter atque sinceriter, nisi veræ justitiæ delectatione. Hæc est autem in fide Christi. nam si lex jubens adsit, & spiritus juvans desit; per ipsam prohibitionem desiderio crescente peccati atque vincente, etiam reatus prævaricationis accedat. Nonnumquam sane apertissima vitia aliis vitiis vincuntur occultis, quæ putantur esse virtutes, in quibus regnat superbia & quædam sibi placendi altitudo ruinosa: sed tunc victa vitia deputanda sunt, cùm Dei amore vincuntur; quem nisi Deus ipse non donat, nec aliter donat, nisi per mediatorem Dei & hominum hominem Christum Jesum, qui factus est particeps mortalitatis nostræ, ut nos participes faceret divinitatis suæ.

ADNOTATIO.

Triplex hujus libri exemplum nancti sumus, nempe Colbertinum, quod nobis V. Cl. Stephanus Baluzius ultro communicavit; Eligianum, id est monasterii S. Eligii apud Noviomum; & Andaonense, seu cœnobii S. Andreæ prope Avenionem, ex nostris. Colbertinus codex auctorem præfert Hieronymum sub hoc titulo: Incipit explanatio super Baptismum beati Hieronymi. *Andaonensis caret titulo, sed habet inscriptionem* KAROLO Imperatori *factam, quæ in duobus aliis desideratur. Eligianus genuinum auctorem designat his verbis:* Responsio Leidradi Archiepiscopi, *quem istius opellæ scriptorem esse constat. Id probat titulus codicis Eligiani, inscriptio Andaonensis, epistola Caroli M. à nobis edita in tomo I Analectorum, cui epistolæ hic liber respondet; ac demum ejusdem libri secunda pars, cui Leidradi altera ad Carolum M. epistola præfixa est. Posterior pars magis elaborata videtur quàm prior, in qua Carolus (bone Deus! quantus vir, quàm de re Christiana sollicitus!) aliquid desideraverat. Colbertinum exemplar pervetustum*

caret divisione capitum, quæ in aliis duobus exstant, in Andaonensi numero xxv. in Eligiano, quem sequimur, numero xi. Duæ ejusdem argumenti aliæ lucubrationes occurrunt, apud Theodulfum scilicet atque Alcuinum. Notior est Leidradus istius libri auctor, quàm ut hoc loco à me illustrari exigat. Missus est in Hispaniam in causa Felicis Urgellitani, Caroli M. testamento subscripsit, ac demum secessit in Suessionense S. Medardi monasterium, ubi supremos vitæ dies absolvit. Alia exstat ipsius epistola ad Carolum M. in qua agit de instauratione ab se facta cœnobii Insulia Barbaræ prope Lugdunum.

IN NOMINE DOMINI

Incipiunt nomina vel tempora vitæ justorum, vel injustorum Pontificum Cenomannis in urbe degentium.

1. PRimus beatissimus Julianus Cenomannicæ urbis Episcopus, qui fuit temporibus Domitiani, Nervæ, ac Trajani Imperatorum, sub quibus Johannes Apostolus & Evangelista Apocalypsim & Evangelium scripsit. Beatissimus Julianus Episcopus sed. ann. xlvij, mens. iij, dies x.
2. Beatus Turibius Episcopus sedit ann. quinque, dies sexdecim.
3. Beatus Pavatius Episcopus. sed. ann. xliij.
4. Beatus Liborius Episcopus sed. ann. xlviiij.
5. Beatus Victurus Episc. sed. ann. xxiv, mens. vij, dies xiij.
6. Beatus Victurius Episcopus sed. ann. xl, menses. vj, dies xiij.
7. Beatus Principius Episc. sed. ann. xxviij, mens. j, d xxj. Petrus Chorepiscopus.

8. Beatus Innocens Episc. sed. ann. xlv, m. x, d. xxv. Scienfredus Chorepiscopus.
9. Beatus Domnolus Episc. sed. ann. xlvj, m. xj, d. xviiij. Desideratus Chorepiscopus.
10. Domnus Baldegisilus Episc. sed. in episcopatu ann. v. Besthodus Chorepiscopus & Merolus.
11. Beatus Bertichrannus Episc. sed. ann. xxxvij.
12. Beatus Hadoindus Episc. sed. ann. xlvij. mens. xj. d. xxiv.
13. Beatus Berarius Episc. sed. ann. xxxv, m. iv, d. xvij. David Chorepiscopus.
14. Domnus Aiglibertus Episc. sed. ann. xxxiv, m. vj, d. xj. in cuius tempore Petrus fuit Chorepiscopus.
15. Domnus Herlemundus Episc. sed. ann. xxvj, m. viiij. d. xiij.
16. Domnus Gauziolenus Episc. sed. ann. l.
17. Domnus Herlemundus alter Episc. sed. ann. viiij.
18. Domnus Odingus Episc. sed. ann. ij.
19. Domnus Merolus Episc. sed. ann. xxx.
20. Domnus Joseph Episc. sed. ann. viiij.
21. Domnus Franco prior natu Episc. sed. ann. xxij, m. iij, d. iij.
22. Domnus Franco junior natu Episc. sed. ann. xvj, m. v, d. v.
23. Beatus Aldricus Episcopus sed. ann. xxiv, m... d...
24. Domnus Robertus Episc. sed. ann. xxvj.
25. Domnus Lambertus Episc. sed. ann. vij.
26. Domnus Gunherius Episc. sed. ann. xxiij.
27. Domnus Hubertus Episc. sed. ann. xxxvij, mens. x, d. xij.
28. Domnus Mainardus Episc. sed. ann. xx, mens. v, d. vj.
29. Domnus Segenfredus Episc. sed. ann. xxxiij, m. xj, d. xvj.
30. Domnus Avesgaudus Episc. sed. ann. xlij. intervallo quinquaginta dierum.

31. Domnus Gervasius Episc. sed. ann. xx.

32. Domnus Vulgrinus Episc. qui & Monachus, sed. ann. viij, m. ix, d. xj. duorum annorum & quatuor mensium intervallo.

33. Domnus Arnaldus Episc. sed. ann. xiv, m. ix.
Intervallum annum integrum, menses quatuor, dies xxiij.

34. Domnus Hoëllus Episcopus sed. ann. xij, mens. iij, dies vij.
Post hunc cessavit Episcopatus iv. mensibus.

35. Domnus Ildebertus Episc. sed. ann. xxix, mens. vj.
Intervallum mens. xiij.

36. Domnus Vuido Episc. sed. ann. ix, mens. v.
Cessavit Episcopatus mensibus vij.

37. Domnus Hugo Episcopus sed. ann. vij, menses iv, dies xvij.
Cessavit Episcopatus mens. xj.

38. Domnus Vuillelmus sedit ann. xliij, menses iv, dies xxv.
Post hunc cessavit Episcopatus menses vj.

39. Domnus Raginaldus sed. annis duobus, dies octo.
Post hunc, cessavit Episcopatus menses iv.

Quæ sequuntur alio charactere & recentius scripta sunt, usque ad Gesta Domni Iuliani.

40. Domnus Hamelinus Episcopus anno gratiæ M C L X X X X, crastino sancti Andreæ Apostoli electus est: consecratus Romæ à Domno Celestino Papa; Cessit antequam decederet annis quatuor, & cessavit Episcopatus à media Quadragesima usque ad diem Martis post octabas Pentecostes. Obiit ferè centenarius anno Domini. M CC XVIII, vigilia omnium Sanctorum, quorum memoriam memoriter habuerat, horaque completæ complevit dies suos. Sedit in Episcopatu annis xxviij.

41. Domnus Nicolaus electus prædicta die Martis sedit anno uno, menses octo & cessavit Episcop. mense uno.

42.

42. Domnus Mauricius Episcopus anno gratiæ M CC XVj. vigilia Annuntiationis beatæ Mariæ, quinta scilicet feria, qua cantabatur *Lætetur cor quærentium Dominum*, electus est, & Turonis consecratus Dominica infra octabas Ascensionis. Sedente verò circa festum Magdalenes dicto Mauricio, postea Archiepiscopus Rotomagensis electus est.

43. Post ipsum Gaufridus de *Lavalle* Decanus eiusdem ecclesiæ Cenomanensis, vigilia S. Hyppoliti, anno gratiæ M CC XXXj. Et anno tertio cōpleto electionis ejusdem traditus est sepulturæ crastino sancti Laurentii, in ecclesia pauperum Minorum, quam ipse dedicaverat; & postea locum ipsum magnis sumtibus ædificare curavit ad opus pauperum prædictorum. Qui quantæ fidelitatis, bonitatis, prudentiæ & pietatis exstiterit, lingua sterilis non sufficit enarrare. Ipse zelator justitiæ & amator pacis, lites per viam pacis quamcumque poterat, dirimebat, prædicationi insistebat, eleemosynis vacabat, adeo ut omni petenti se tribuens, caritatem suam in vita sua faciens, unde in morte testamentum faceret, pauper Christi penitus non haberet. Dispersit siquidem cum beato Laurentio, dedit pauperibus, unde congruè in nocte sancti Laurentij felix ejus anima exiens fructum justitiæ, quam seminavit, mansurum in sæcula creditur recepisse. Vacavit autem sedes usque ad decimum sextum Kalendarum Octobris qua die electus est

44. Vir magnæ fidei & litteraturæ, innocens manibus, mundus corde & renibus Gaufridus de Louduno, Dominus Trevarum, qui per XXj annos ferè sedit, & profectus ad Curiam, apud Anagneam cursum vitæ suæ laudabiliter in die Inventionis sancti Stephani consummavit. Hic cum honore summo & gaudio & curia duorum dierum generali nostris temporibus inaudita capsellam, corpus beatissimi

Juliani continentem, multis Prælatis & Baronibus præsentibus propriis humeris quinto Kalend. Maij in novam ecclesiam reportavit, & in ipsius capite honorificè collocavit. Collocet eum Dominus cum principe populi Cenomannici, beato videlicet Juliano, amen.

IN NOMINE DOMINI
Incipiunt actus Pontificum Cenomannis in urbe degentium.

CAPUT I.

Incipiunt Gesta Domni Iuliani Primi Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit tempore Decii & Nervæ ac Trajani Imperatorum, sub quibus & Iohannes Apostolus & Evangelista, Apocalypsim & Evangelium scripsit.

PRIMUS Cenomannica in urbe Episcopus fuit sanctus Julianus, nobili ex progenie Romanorum ortus, & ab infantia sacris litteris sapienter eruditus, ac in numero lxx discipulorum ab Apostolis ordinatus, & postea à Clemente Papa Romano, Petri Apostoli successore, in pontificali ministerio doctissimè instructus, & ab illo canonicè Pontifex ordinatus, nobisque unà cum Turibio Presbytero & Pavatio Diacono, datis sibi socijs ad prædicandum directus. Qui etiam, ut jam dictum est, ex lxx discipulis unus fuit, quomodo prædictus sanctus Clemens Apostolicus sanctum Dionysium has Gallicas in partes adhibitis sibi socijs, quo amplius cognovit gentilitatis errorem fervere, ad prædicandum misit: qui postea verbum divinum annuntians, à perfidis juxta Parisiacam urbem martyrio coronatus est. Ipso etiam tempore, pariter & præfatum

sanctũ Julianum has in partes, id est ad Gallias, quo nimium gentilitatis errorem pollere audivit, eum ad resistendum, & ad fidem Christi prædicandam, seminaque verbi divini sapienter gentibus parturienda & doctè dispensanda direxit. Hic cùm Domino ducente ad prædictam Cenomannicam urbem veniret, antequam in ipsam urbem intraret, procul tamen ab urbe, mærens & tristis in quodam sedebat loco, ubi cogitare cœpit, quid agere deberet: quia si ita illuc intraret, nullus eum reciperet, sed magis contumeliis affectum rejicerent, & nihil proficeret. Ille autem hoc cogitans & mente angens, divinitus est ita consolatus, ut cœptam obedientiam nihil dubitando perficeret. Mox verò ipse surgens fixit baculum in terram quem manu tenebat, quem etiam à beato Clemente in sua ordinatione perceperat: ubi statim fons surgens vivus, è terra egressus est, qui Centonomius vocatur, eo quod perfectam ibi meruit percipere consolationem. Homines verò loci illius, tam civitatis quàm & suburbani, ut viderunt signum quod in Christi nomine fecit, & fontem vivum manantem de loco, ubi nulla suspicio aquæ erat, mirati sunt valde. Ipsum autem intuentes Episcopum beatum JULIANUM, cœperunt interrogare, unde esset, aut quis esset, aut ad quod opus veniret. Beatus quoque JULIANUS respondens ait: Missus sum Christi JESU Nazareni, qui assumsit carnem humanam de Maria virgine, & est passus & crucifixus atque sepultus pro salute omnium nostrûm: qui & tertia die resurrexit, & postea ascendit ad cælos, unde etiam venturus est judicare in die judicij omne genus humanum, & reddere unicuique secundum opera sua. Populus ergo loci illius gentilis erat, neque Christum prædicari aut nominari ante audierat, neque Episcopum viderat, neque de religione Christiana aliquid cognoscebat: sed magis idola adorabat, & dæmones colebat; montes verò & arbores sive saxa venerabatur. Audientes autem ho-

mines jam dicti loci prædicationem beati JULIANI; instinctu Dei confirmatum est, quod dicebat in eis, atque ut mel dulce factum in cordibus eorum, & verba beati JULIANI libenter audiebant, atque in Christum quem ipse prædicabat, credere se velle dicebant. Civitas autem supradicta ad quam missus venerat, fortiter custodiebatur propter vicinos æmulos, & nullus ingrediebatur in eam aut egrediebatur de ea, antequam certam de se custodibus portarum redderet rationem. Cum ergo id prædicta civitate nuntiatum esset de beato JULIANO, Episcopo Romano, & prædicatio ejus inibi sive in finibus ejus est divulgata, multi voluntariè concurrentes ad eum, ejusque audientes prædicationem, & videntes signa quæ in Christi nomine faciebat, baptizabantur ab eo in nomine Patris & Filij & Spiritus-sancti, & credebant in Christum. Princeps autem ipsius loci hæc audiens, vocavit eum ad se ut videret quid faceret, & audiret verba doctrinæ ejus. Qui & accersitus veniens ad eum in ingressu palatii cæcum illuminavit unum. Audiens autem hoc prædictus Princeps, cœpit ire humili vultu & contrito corde, ut ipsum Episcopum benignè susciperet, & ut ei à Domino, ut credimus, inspiratum erat, omnia quæ ei indicaret faceret.

Ipse autem Princeps, nomine DEFENSOR, mox ut vidit venerabilem Romanum Episcopum, Domnum videlicet JULIANUM, humiliavit se in conspectu ejus, quem & beatus JULIANUS signo crucis signavit, & complexi deosculati sunt vicissim. Beatus quoque JULIANUS statim ei prædicare Christum, & enarrare mirabilia virtutis Dei, ac docere eum, qualiter credere ipse & omnes adstantes oporteret, & qualem fructum atque præmium ex hoc accipere deberent, qui instinctu divino gaudenter hæc se facere velle responderunt. Inclitus ergo JULIANUS præcepit afferri aquam, & ponere eam in quodam vasculo lapideo in modum dolii

facto, & prædictum Principem primò baptizavit, & postea uxorem suam, nomine GODAM, & maxime totam domum ejus christianam fecit. Crastina autem die tanta multitudo ad beatum Episcopum JULIANUM ut baptizaretur venit, quantum numerum nemo scire valet. Jam dictus ergo Domnus JULIANUS Episcopus postulavit prædictum judicem, ut daret ei domum, in qua faceret ecclesiam, ubi populus convenire posset ad baptismum & ad prædicationem, seu ad reliquum cultum exercendum divinum. Quod & ipse Princeps libenter fecit, & suam domum in qua sedere solebat cum Consulibus suis, prædicto Episcopo gratanter dedit; in qua ipse altare constituens, eamque una cum prædicto altari in honore sanctæ Dei genitricis MARIÆ & sancti Petri principis Apostolorum solemniter sacravit, & reliquias eorum in ea posuit. In prædicta autem sacrationis atque dedicationis templi sollemnitate, obtulerunt in donariis prædictus Princeps & sui Optimates, auri purissimi pondera LX, argenti verò talenta C, vestimentorum quoque & pecorum diversi generis innumerabilem obtulerunt Domino & præfato JULIANO Episcopo multitudinem.

Fecit igitur supradictus Princeps verbum ad populum, ut omnes venirent ad jam dictum Episcopum, & quidquid eis præciperet facerent: & qui hoc facere nollet, tormenta eculei se nosset esse passurum. Cunctus autem populus libenti animo confluebat ad beatum JULIANUM, & in supradicta ecclesia fidei documentis instruebantur, & baptizabantur, atque Christiani efficiebantur. Defensor videlicet Princeps ecclesiam quam sacravit beatus JULIANUS, suis rebus & propriis facultatibus voluntariè dotavit, & ad cultum divinum exercendum omnia Christo dicavit. Dedit quoque jam dictus Defensor & sui, in typo Israelitici populi & Sacerdotum ac Levitarum Domino servientium, ad prædictam ecclesiam sanctæ Mariæ & sancti Petri, cum

consensu & sub stipulatione Procerum suorum, quicquid infra civitatem & in suburbio civitatis habebant, id est illas ruas omnes tam intrinsecus civitatis, quàm & extrinsecus; vineas quoque & agros & silvas, quæ in incircuitu sunt penitus ad prædictam Ecclesiam sanctæ MARIÆ & sancti Petri præsentaliter tradiderunt; id est ab illo monte qui est ultra fluvium Sartæ usque ad alterum montem qui est ultra Idoniam *. Tradidit ergo ad prædictam ecclesiam etiam villas alias suas proprias, id est Callemarcium cum omnibus ad se pertinentibus, & Vodebrio cum omnibus ad se pertinentibus, Callisamen cum omnibus ad se pertinentibus, silvam quæ est in aquilonali parte civitatis super fluvium Sartæ cum ædificijs suis, cum salnarijs, & cum omnibus ad se pertinentibus; & Viveregium, & Alam, & Campaniacum, & Genedam cum alijs villulis & territorijs, quorum nomina hic propter prolixitatem non habentur inserta. Hæc enim omnia tradiderunt memoratus Defensor & cuncti cultores prædictæ civitatis ad prædictam ecclesiam, cum omnibus ad se pertinentibus, pro redemtione animarum suarum, solummodo autem ad cultum divinum exercendum. Insuper autem tradidit jam dictus Defensor unà cum consensu & exhortatione atque sub stipulatione cunctorum Procerum suorum vicum Diablenticum, & vicum Celsiacum, & vicum Labricinis, & alios vicos omnes, qui in pago Cenomannico esse noscuntur: in quibus scilicet deprecatus est beatum Episcopum præfatum Domnum JULIANUM facere ecclesias, & per singulos constituere Sacerdotes & reliquos ministros, ut populi, qui ad civitatem concurrere præ multitudine non valebant, ad eos venirent; ut ibi instruerentur & baptizarentur, atque secundum normam Ecclesiasticam Christiani efficerentur. Quod & beatus JULIANUS prout melius potuit, facere studuit, & non cessabat die noctuque prædicare, baptizare, Spiritum-sanctum tra-

* l'Vine.

dere, & cetera quæ ad divinum cultum pertinent, facere. Populus autem diligebat eum ut animam suam, quoniam actus suos signa & prodigia innumerabilia præcedebant. Cultus verò Christianitatis & doctrina fidei, ac servitus divina crescebat, & innumerabiliter multiplicabatur. Laboravit quoque in prædictis rebus beatus JULIANUS ferme annos vij, qui dum videret Principem & populum in divino cultu ardentes, tamen in propinquitatis conjunctione multum esse conglutinatos, quoniam propinquas eorum tenebant & ducebant uxores.

Dum enim hæc inter se ita agerentur, deprecatus est Principem & populum licentiam dari sibi, ut iret Romam, interrogare, quid de hoc facere deberet, Apostolicum Romanum, Domnum scilicet Clementem præceptorem suum, vel de aliis necessitatibus eorum. Princeps verò & populus respondentes dixerunt, non eum præter se debere dimittere ire in quodam loco, quoniam, ut jam dictum est, amabant eum ceu semetipsos. Beatus igitur JULIANUS Episcopus inquiens respondit, illud vllo modo præterire non posse, nisi ut ita faceret, sicut dudum eis prædixerat. Nam si aliter non vellent eum dimittere ad prædictum ire locum; pergerent cum eo quicumque ex eis vellet. Quod & nutu divino factum esse non dubium est, ut in Romana ecclesia potiorem divinum cultum viderent, & meliores ex hoc efficerentur, doctiores, atque sanctiores, ad propria remeantes loca. Prædictus ergo Princeps & omnes nobiles ipsius patriæ, eorum præparaverunt iter; & sanctum JULIANUM usque ad Romanam nobiliter deduxerunt ecclesiam. Orantes autem ad sepulcra beatorum Apostolorum sive aliorum Sanctorum, usque ad Clementem ejusdem vrbis Apostolicum pervenerunt; qui & benignè atque dulciter suscepit spiritalem filium suum, sanctum videlicet JULIANUM, & omnes qui cum eo venerunt; ac gavisus est valdè super omnibus quæ ab eis audivit vel vidit. Sanctus quoque Clemens, Ro-

manæ ſedis Apoſtolicus, dedit beato JULIANO reliquias Sanctorum multorum: & inſtruxit eum atque docuit ſuper omnibus quæ interrogatus fuerat, & dedit ei licentiam ut remearet ad propria cum populo ſibi comitanti; & præcepit ei, ut ſicut bene cœperat, in melius atque melius ſemper proficere ſtuderet.

Egreſſus ergo beatus JULIANUS cum omnibus ſecum venientibus cum licentia & gratia atque benedictione præceptoris & magiſtri ſui ſancti Clementis, prædictæ urbis Papæ, ab urbe Roma, ſanus & incolumis cum omnibus ſibi comitantibus, uſque ad urbem Cenomannicam pervenire auxiliante Domino meruit. Afferens autem ſecum reliquias, quas à prædicto beato Clemente viro Apoſtolico Romana in vrbe perceperat, & ponens eas in eccleſia, quam olim in urbe Cenomannica in honore ſanctæ MARIÆ & ſancti Petri Apoſtoli ſacraverat, Sanctorum multorum Deoque cariſſimorum, quorum meritis cunctipotens Dominus tam in via remeante ex Roma, quàm & in urbe Cenomannica innumerabiles fecit virtutes, cæcos innumerabiles illuminando, claudos reſtaurando, dæmonia eijciendo, leproſos curando, infirmos ſanando, mutos loquendo; & alia innumerabilia ſigna quæ prolixa ſunt ſcribere. Prædictus quoque Princeps & omnes Optimates ejus, poſtquam Roma reverſi ſunt, ad jam dictas reliquias Sanctorum magnorum, & ad præſcriptam eccleſiam quæ primo in Cenomannica urbe à ſancto JULIANO eſt dedicata, res proprietatis eorum innumerabiles tradiderunt, & præſcripta eorum ad cultum divinum exercendum confirmaverunt. Tradidit verò prædictus Princeps ad jam dictum locum demum poſt regreſſionem ſuam de Romana eccleſia has villas, id eſt Alnidum, Tricionem, & eccleſias, & villam Culturas, & Vetus-vicum, atque Proliacum ſuper fluviolum Viduam, & Colonicam, & Caderas, & Fraxinidum, & Aloniacum, & alias villas multas, quas prolixum eſt hîc ſcribere. Has ergo villas cum omnibus ad ſe per-

tinentibus præsentaliter ad prædictam ecclesiam & jam dicto Pontifici firmiter tradidit, & Deo dicavit, & contestando adjuravit, si quis eas inde, quod absit, abstrahere deinceps vellet, ante tribunal Domini in die districti judicii ex hoc rationem redderet, & damnationem cum impiis perciperet. Satrapæ videlicet & Optimates prædicti Principis, proprietates & funda eorum ad prædictum locum tradiderunt, & unusquisque, prout melius potuit, tribuit. Nam nemo eorum fuit, qui aliquid de rebus proprietatis suæ, ad præscriptum locum non traderet & firmiter adstipularet, quæ per singula numerare & scribere, propter tædium scriptoris sive lectoris, dimisimus.

Multi verò nobilium illius regionis virorum omnia ad prædictum locum dabant; nonnulli etiam propter ætates eorum vendebant, & precia ad jam dictum locum & ad præfixum Episcopum afferebant, & communem vitam ibi ducebant, atque juxta Apostolum omnia illis communia erant. Prædictus quoque Episcopus beatus Julianus per singulos vicos ecclesias dedicavit, & Sacerdotes constituit, & inde ad matrem ecclesiam Cenomannicæ civitatis, quamprimo dedicavit in honore sanctæ Mariæ & sancti Petri, & in qua demum reliquias Sanctorum preciosorum quas secum honorificè Roma detulit, collocavit, per singulos annos census persolvere censuit: id est vico Diablentico ad luminaria in prædicta ecclesia concinnanda, quam in initio ingressus sui infra urbem in honore sanctæ Mariæ & sancti Petri sacravit: & in qua postea reliquias Sanctorum multorum quas Roma secum tribuente Domno Clemente Papa attulit, collocavit. De cera de prædicto Diablentico vico canonico decrevit solvere ad matrem Cenomannicæ urbis ecclesiam libras majores iiij. De oleo lib. vj. aut de argento dr. xij. & treantes ij. & ad custodes ipsius ecclesiæ dr. iv. De Celsiaco de cera lib. j. & de oleo ij. & treantes ij. De

Labricinis, cera lib. iv. de oleo lib. vj. & tre. j. De Silviaco cera lib. ij. & de oleo lib. iij. & tr. j. De Jntramnis cera lib. ij. & de oleo lib. iij. & tre. ij. De Comma cera lib. iij. oleo lib. iv. & tr. j. De Velario cera libra. j. oleo lib. ij. & tr. ij. De Brucilonno cera lib. ij. oleo lib. iv. & tr. j. De Conedralio cera lib. iij. oleo lib. iv. & tr. ij. De Bellefaido cera lib. j. oleo lib. ij. & tr. j. De Saugonna cera lib. ij. oleo lib. iij. & tr. j. De Saviniaco cera lib. ij. oleo lib. iij. & tr. j. De Asciaco cera lib. j. oleo lib. ij. & tr. j. De Caviliaco cera lib. ij, oleo lib. iij. & tr. j. De Gauronno cera lib. ij. oleo lib. iij. & tr. j. De Chahannia cera lib. ij. oleo lib. iij. & tr. ij. De Vivonio cera lib. ij. oleo lib. iij. & tr. j. De Salica cera lib. j. oleo lib. ij. & tr. j. De Baladon cera lib. j. oleo lib. ij. & tr. j. De Jacono cera lib. j. oleo lib. ij. & tr. j. De Padriniaco cera lib. ij. oleo iij. & tr. j. De Andoliaco cera lib. ij. oleo lib. iij. & tr. j. De Domno-Georgio cera lib. ij. oleo lib. iij. & tr. j. De Burgodeno cera lib. j. oleo lib. ij. & tr. j. De Verno cera lib. j. oleo ij. & tr. j. De Centon cera lib. ij. oleo iij. & tr. j. De Vigobris cera lib. j. oleo ij. & tr. j. De Baliau cera lib. j. oleo ij. & tr. j. De Cerviaco cera lib. ij. oleo iij. & tr. j. De Saviniaco super Brigiam cera lib. ij. oleo iij. & tr. j. De Lucaniaco cera lib. ij. oleo iij. & tr. j. De Noviomo cera lib. iij. oleo iiij. & tr. ij.

Insuper fecit unam ecclesiam ultra fluvium Sartæ, in honore sanctorum Apostolorum, quæ optimè à nobilibus & Principibus ipsius patriæ ditata est: ubi & Sacerdotem suum, nomine Zachariam, & alios ministros inibi Deo degentes, & divina Officia peragentes servire constituit, eamque ad matrem ecclesiam ipsius urbis delegavit, atque præfatæ matris civitatis ecclesiæ subjugavit, & subditam in perpetuo fecit. De qua etiam præcepit prædicto Zachariæ Sacerdoti vel Abbati, & per testamentum ab eo firmiter corroboratum & subscriptum futuris temporibus fieri insti-

tuit atque sanxit, ut in Purificatione sanctæ Mariæ, & in festivitate sancti Petri, & in Assumtione sanctæ Dei genitricis Mariæ, omnes Clericos ipsius civitatis, & omnes pauperes infra civitatem juxta matrem ecclesiam, in domo quam ad hoc opus perficiendum construxerat, collocaret, & in honore sanctæ Mariæ & sancti Petri eis omnibus refectionem ex rebus supradictæ Apostolorum ecclesiæ honestam præpararet. Has ergo functiones per annos singulos ad matrem civitatis ecclesiam beatus Julianus ex jam dicta ecclesia persolvere censuit. Prædictus verò sanctus Julianus in supra dicta ecclesia & in urbe Cenomannica fecit Ordinationes xxvij. in quibus ex prædicta parochia ordinavit Presbyteros per diversa loca clxxvj, Diaconos xxij, Subdiaconos fermè totidem, Acolythos & Exorcistas, Lectoresque, atque Ostiarios dimisit infra urbem & per prædictos vicos cxxxvij. Ecclesias autem per diversa loca in iam dicta parochia sacravit xc. in quibus constituit prædictos Sacerdotes, & ex quibus supradicta ad matrem ecclesiam in ipsa urbe luminaria censuit solvere. Sedit igitur in prædicta sede Cenomannica in urbe annos xlvij, menses iij, dies x. qui & obiit in pace v Kal. Febr. & sepultus est ultra fluvium Sartæ in ecclesia, quam sui discipuli ad sepeliendum eum præparaverunt. Signa ergo innumerabilia quæ tam in eius vita, quàm & post ejus obitum in ejus nomine facta sunt, ideo hîc non inseruimus, quia in alia schedula, in qua ejus vita continetur inserta, scripta esse reperiuntur. Precibus quoque præscripti sancti Juliani petimus, ut ab omnibus liberemur malis, bonisque omnibus æternaliter perfruamur, & nunc & per sæculorum sæcula, amen.

Incipit translatio Beati Iuliani Episcopi.

LUDOVICO piissimo Imperatore totius Galliæ sceptrum tenente, Domnus ALDRICUS qui à beato Juliano vigesimus tertius fuit Episcopus, vir dispensationis catholicæ, & ecclesiastici ordinis sollicitus nimis, Cenomannicam tunc regebat ecclesiam. Qui dum in eadem civitate consistens aspiceret loca sancta circa urbem ab antecessoribus suis quondam ædificata, interque omnia vidit ultra fluvium Sartæ locum, in quo corpus beati Juliani gentis Cenomannicæ Apostoli & Episcopi, necnon etiam prædicatoris primi supradictæ civitatis, à Defensore gloriosissimo Principe, quem & ipse Julianus ad fidem Christi convertit, olim humatum fuerat, destructum nimis, & ab omni clericali officio Deo inibi servientium valde derelictum, simul etiam luminari ecclesiastico omnino privatum; cogitare intra se cœpit bonum consilium, ut inde sanctum afferret Episcopum, ne casu aliquo civitas tanto ac tali frustraretur Patrono. Tunc convocavit ad se multitudinem Clericorum, necnon comprovincialium Episcoporum & Abbatum cum Optimatibus regionis illius & plebe civitatis, & accessit ad locum ubi sanctum corpus illud per sexcentos & paulo plus annos, & maximè usque ad illius Episcopi tempora subtus terram jacuerat. Effossa enim desuper sarcophago terra, invenit sancti Confessoris miri odoris corpus redolens, & circa eum quinque alia sanctorum corpora, quorum nomina invenit scripta, quæ apud nos memoriter retinentur, sicut in consequentibus declarabitur. In dextera siquidem parte juxta beatum Julianum inventum est Domni TURIBII Episcopi & successoris sui corpus, quem in Archipresbyteratus ordine à sancto Clemente susceptum in sanctæ prædicationis officia olim habuerat adjutorem. In sinistra au-

tem parte ejusdem sepulcri, invenit corpus Domni PAVATII tertii Episcopi, qui in ordine Archidiaconatus functus cum eo fuerat sanctæ prædicationis ministerio. Juxta quem etiam inventum est corpus quarti ROMANI videlicet Sacerdotis eximii, &, ut fertur, nepotis sancti Juliani, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ ministri, quem etiam sanctæ Juliæ fratrem nonnulli esse testantur, atque sanctæ TENESTINÆ præcipuæ virginis, quæ & Monasterium sanctæ Mariæ sub muro urbis situm, in rebus senioris ecclesiæ unà cum adjutorio sancti INNOCENTIS supradictæ civitatis Episcopi construxit. Sed & sanctæ Adæ, quæ & Adrechildis alio nomine nuncupatur, quæ ut legitur, deprecante sancto Innocente * Episcopo, de Monasterio sanctæ Mariæ quod situm est in urbe Suessionis, ad Cenomannicam urbem venit, & ibi in suburbio, in Monasterio videlicet sanctæ Mariæ, Regulam beati Benedicti edocuit, & sanctimoniales feminas, ut ibi regulariter viverent, ordinavit. Rursus invenit corpus sancti HADUINDI duodecimi ejus civitatis Episcopi & Confessoris, ut referunt, natione Scoti, quem integrum unà cum sacerdotalibus vestimentis, quibus sepultus fuerat, reperit: haud longè à quo inventa est maxima pars corporis Domni LIBORII supradictæ civitatis quarti Episcopi & Confessoris. Quibus ita repertis, & miraculis multis ostensis, Præsul cum populo valde gavisus, cum ardentibus cereis, cum crucibus & turibulis, & cum tripudio inæstimabili, ne amplius lux tanta lateret in tenebris, sed luceret omnibus qui in domo Domini sunt; de parva ecclesiola, intra muros urbis in seniorem ecclesiam sanctorum supradictorum corpora honorificè transtulit, atque ibi cum summa veneratione collocavit: quatinus eorum meritis & piis intercessionibus ecclesiæ major cultus excresceret, & divinus honor in melius multiplicaretur, sicut in posteris actum esse Domino annuente probatur.

* *immo Agliberto Episcopo 14.*

Translato autem Juliano Confessore beato cum ceteris Sanctis in ipsa matre ecclesia, deposuit eum Aldricus Episcopus super altare, quod situm est in dextera parte altaris sanctorum Martyrum Protasii & Gervasii, super quod longo tempore requievit; ceteros verò Sanctos in secretiori loco ecclesiæ, prout melius potuit, collocavit. Longè autem post mortem Aldrici Episcopi, meritis & intercessione Juliani Pontificis, cœperunt in ecclesia miracula multa fieri, & infirmorum accessu multiplici cum muneribus frequentari. Tantam enim curationum gratiam Christus beato Pontifici tradidit, ut quicumque ad eum debilis venit, sanus abscessit. Ecclesiâ verò tanti Patroni, ceterorumque Sanctorum virtute admodum roboratâ, post longa translationis tempora visum est ecclesiæ clero & illius temporis Episcopo, ut de loco in quo primum positus fuerat eum tollerent, atque honorificentius collocarent. In eminentiori verò loco ecclesiæ retro altare sanctorum Martyrum Protasii & Gervasii in sublime altare ejus fabricaverunt, & eum non jam quasi hospitem, sed quasi patronum proprium Deo volente honorificè posuerunt: ubi à Clero & populo nunc deprecatur & colitur, & ubi pro civibus suis patrocinari non desistit. Translata sunt autem sanctorum Confessorum corpora, Juliani, Turibii, Pavatii, Romani, Liborii, atque Haduindi ab Aldrico venerabili Episcopo intra Cenomannicam urbem in seniorem ecclesiam, octavo Kalendas Augusti: in qua eorum meritis & intercessionibus sanctis usque hodie ad laudem & gloriam nominis sui mirificas Christus operatur virtutes, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat Deus per. &c.

CAPUT II.

Gesta Domini Turibii Cenomannicæ, urbis Episcopi, qui fuit tempore Antonini Imperatoris.

TURIBIUS natione Romanus, qui (ut fertur) Presbyter à beato Clemente Papa est ordinatus, & cum sancto Juliano ad Cenomannicam urbem à beato sancto Clemente missus, & in ea nutu divino à beato Juliano Presbyter cardinalis est constitutus: post excessum quoque beati Juliani in prædicta urbe Episcopus electus, & ad seniorem ecclesiam ipsius urbis Pontifex est consecratus. Hic ergo Monasteria in rebus quas suo tempore ad ecclesiam sibi commissam, quam sanctus Julianus infra Cenomannicam urbem dedicavit, traditæ sunt, fecit monasteria quatuor; id est in loco qui dicitur Buxiolus super fluvium Meduanæ in honore sancti Johannis monasteriolum fecit unum, & super fluvium Idoniæ aliud, & in vico Diablentico tertium. Fecit igitur sanctus Turibius quarto ordinationis suæ anno, inter alia monasteriola & ecclesias, quæ in sua vita & ejus actibus commemorantur, unum monasteriolum ad animas Deo lucrandas super fluviolum Anisola, in loco cujus vocabulum erat Casa-Gajani cujusdam pagani, ubi & fontes vivos invenit, & vineas amœnas & uberrimas plantavit. In quo loco & in honore sancti Petri ecclesiam construxit, atque consecravit: ubi & suum Sacerdotem, nomine Tyrrum, cum aliis Clericis esse instituit, & Domino famulari præcepit. De qua & ad matrem civitatis ecclesiam, quæ est constructa & consecrata in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ & sancti Petri Apostoli; censuit solvere per singulos annos ad lumen prædictæ ecclesiæ de oleo libras iiii, & de cera libras iij, & de vino & pane ad usus Clericorum & pauperum md. iiij. & si exinde negligens fuerit, aut tarde apparuerit, locum perderet, & gradum sibi collatum amitteret;

in quibus verò & communem omnibus Dei servis in eis habitantibus constituit ducere vitam. Fecit etiam &.consecravit ecclesias in præfixa parochia per diversa loca xxxviij, ex quibus ad matrem ecclesiam, cui præsidebat, infra urbem censuit solvere luminaria ceræ atque olei, sive custodibus ipsius ecclesiæ ad ornandam eam treantes, id est vico Marciano, cera lib. majores ij, olei lib.iij. & tr.j. De Maduallo cera lib.iij, olei lib.iiij. & tr.j. De Masciliaco cera lib.j. olei lib.ij. & tr.j. De Longa-aqua cera lib. j. olei lib. ij. & tr.j. De Luciaco cera lib.j. olei lib. iij. & tr.j. De Vetus-vico cera lib... olei lib. ij. & tr.j. De Austiliaco cera lib.iij. oleo lib.v. & tr.j. De Latiniaco cera lib.iij. olei lib. v. & tr.j. De Luppiaco cera lib. ij. olei lib. iij. & tr.j. De Cella cera lib.j. olei lib.ij. & tr.j. De Solemnis cera lib.ij. olei lib.iij. & tr.j. De Asinaria cera lib. j. olei lib. ij. & tr. j. De Doilitto cera lib. j. olei lib.ij. & tr. j. De Busiaco cera lib.iij. olei lib.v. & tr.j. De Pucialeto cera lib.j. olei lib.ij. & tr.j. De Argentrato cera lib. j. olei lib. iij. & tr. j. De Villena cera lib. j. olei lib.ij. & tr.j. De Candiaco cera lib.j. olei lib. ij. & tr. j. De Montaniaco cera lib. j. olei lib. ij. & tr. ij. De Crucilia cera lib. j. olei lib. ij. & tr.j. De Placiaco cera lib. j. olei lib. ij. & tr. j. De Patriciaco cera lib. iiij. olei lib. vj. & tr. ij. De illa Isla cera lib.j. olei lib. ij. & tr. j. De Briciaco cera lib. ij. olei lib.iij. & tr. ij. De Novo-vico cera lib. j. olei lib. ij. & tr. j. De Oxello cera lib.ij. olei lib.iij. & tr.j. De Aurionno cera lib.j. olei lib.ij. & tr. j. De Landa cera lib. j. olei lib. ij. & tr. j. De Medio-orto cera lib. j, olei lib. ij. & tr.j.

Hic fecit ordinationes xvij, Presbyteros lxxxviij, Diac. l, Subdiaconos xl, & reliquos gradus aliis multis ordinando distribuit. Hic sedit in prædicta sede annos v, menses vj, diesque xvj. qui, ut fertur, martyrio vitam finivit, ac obiit xvj Kal. Maïas, P.C. Viatoris ij, V. C.

&

& sepultus est à discipulis suis honorificè ultra fluvium Sartæ in ecclesia Apostolorum. Signa autem quæ in ejus nomine tam in eo vivente quàm & humato facta sunt, innumerabilia sunt, & in alia schedula in qua ejus vita continetur inserta, sunt scripta; & ob id hic non sunt inserta. Intercessione quippe beati & sancti Martyris Turibii, ab omnibus nos eruat Dominus adversitatibus & peccatis, & bonam ac optimam perseverentiam tribuat, & vitam æternam perpetualiter possidere concedat, amen.

CAPUT III.

Gesta Domni Pavatii Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit temporibus Maximini & Aureliani Imperatorum.

Sanctus Pavatius, natione Romanus, ut alii: qui & à præfixo sancto Clemente Papa Romano Diaconus est ordinatus, & cum sancto Juliano directus ad prædicandum: qui postea discipulus fuit ipsius sancti Juliani, & ab eo infra Cenomannicam urbem cardinalis est Presbyter ordinatus, quem populus ipsius urbis uno ore & uno animo post excessum beati Turibii ad Episcopatum elegerunt, qui & ad matrem ipsius urbis ecclesiam est consecratus Episcopus. Ipse enim fecit in ipsa parrochia atque sacravit ecclesias xj. ex quibus ad matrem ipsius parrochiæ ecclesiam censuit luminaria tam ceræ, quàm & olei, & treantes, custodibus ad præfixam ornandam ecclesiam solvere; id est de Rusiaco cera lib. j olei. ij. & tre. j. de Desertina cera lib. j. olei. ij. & tre. j. de Cauciaco cera lib. j. olei. ij. & tre. j. de Colonia cera lib. j. olei. ij. & tre. j. de Cerallo cera lib. j. olei. ij. & tre. j. Item de Ruiliaco cera lib. ij. olei iij. & tre. j. de Materiaco cera lib. j. olei. ij. & tre. j. de Argentoreto cera lib. ij. olei. iij. & tre. j. de Siliniaco cera lib. j. olei. ij. & tre. j. de Donnario cera lib. j. olei. ij. & tre. j.

Fecit enim jam dictus sanctus Pavatius in prædicta civitate & in antedicta parrochia ordinationes xxxvj, in quibus per diversa tempora sacerdotes consecravit cc lxxxv, diaconos. c lxxiij, subdiac. lvj, & reliquos grad. multis sacrando distribuit. Sedit autem in prædicta sede annos xliij, & à discipulis suis honorificè ultra fluvium Sartæ sepultus est in ecclesia Apostolorum, in qua & sanctus Turibius dudum episcopaliter & decenter humatus requiescit. Prædicti enim sancti Pavatii meritis inibi multæ & innumerabiles virtutes claruerunt tam in vita ejus, quàm & post ejus obitum, sicut in schedulis, in quibus præfixæ urbis aliorum Episcoporum virtutes & signa sunt scripta, reperiri potest. Obiit autem nono Kal. Augusti, cujus assiduis deprecationibus auxiliante Domino omnium scelerum nostrorum remissionem & indulgentiam percipere mereamur, & æternam adipisci unà cum sanctis & electis Dei vitam valeamus: cum quibus & nunc & per cuncta sæcula vivere mereamur, amen.

CAPUT IV.

Gesta Domni Liborii Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit temporibus Constantini, & Valentiniani Imperatorum.

LIborius, natione Gallus, successorque beati Pavatii Cenomannicæ urbis Pontificis, qui & post ejus obitum electus à populo & sacratus est Episcopus. Studuit enim in rebus ecclesiasticis, prout melius potuit, oppidò Deo & vulgo placere; qui & remunerationem ex hoc magnam & coronam gloriæ percipere meruit. Hic fecit ecclesias per diversa loca in ipsa parrochia xvij, ex quibus census ad matrem ecclesiam civitatis, cui præerat, censuit solvere ad luminaria in ipsa ecclesia continuanda, tam ceræ quàm & olei, sive custodibus ipsius ecclesiæ treantes; id est de Colinno cera lib. j. olei. ij. & tr. j. item de Silivaco cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Rau-

datio cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Compo-geneſtoſo cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Conedaco cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Aciaco cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Aloncionno cera lib. iv. olei. vj. & tr. j. de Saugonna cera lib. ij. olei. iij. & tr. j. de Sabonarias cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Bona cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Luciaco cera lib. j. olei ij. & tr. j. de Ludna cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Marſone cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Poliaco cera lib. j. olei ij. & tr. j. de Magitto cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Noviliaco cera lib. j. olei. ij. & tr. j. de Comnis cera lib. j. olei. ij. & tr. j.

Fecit quoque jam dictus Pontifex ordinationes xcvj, in quibus ſacravit preſbyteros per diverſa loca cc xvij, diaconos c lxxxvj, ſubdiaconos xciij, & reliquos miniſtros quantum neceſſe fuit. Hic ergo in pace obiit v Idus Junii, & ſepultus eſt à beato ac ſancto Martino Turonenſis eccleſiæ Archiepiſcopo, & à diſcipulis ſuis honorificè ultra fluvium Sartæ in eccleſia Apoſtolorum, quam Domnus & ſanctus Julianus dudum conſtruxerat atque ſacraverat; in qua & ſanctus Pavatius anteceſſor ejus & ſanctus Turibius, anteceſſor ſancti Pavatii, corporaliter requieſcunt. Sedit autem in prædicta ſede jam dictus ſanctus Liborius annos undequinquaginta; qui totis niſibus Domino dulciter in omnibus famulari ſtuduit. Cujus poſt obitum tribuente Domino in eius nomine, & in prædicta eccleſia juxta ejus ſepulcrum innumerabilia ejus dignis meritis claruerunt ſigna, cæcos videlicet innumerabiles illuminando, claudos reſtituendo, dæmonia ejiciendo, leproſos curando, infirmos ſanando; ſurdis auditum præbendo, & aliis multis atque innumerabilibus ſanitatem largiendo. Nomina verò prædictorum debilium & infirmantium propter prolixitatem hic non deſcripſimus: tamen tanta viſa ejus meritis ſunt ſigna, quanta, ut reor, tres aut quatuor quaterniores non poſſunt capere. Petimus quoque ut ejus aſſiduis deprecationibus ab omnibus

adversitatibus fluctuantis sæculi sive à cunctis sceleribus nostris nos liberare dignetur Dominus, amen. Sua ergo in vita multa ostensa sunt miracula suis meritis, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor & gloria per omnia sæcula sæculorum, amen.

CAPUT V.

Gesta Domni Victuri Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit temporibus Theodosii, & Arcadii Imperatorum.

DOmnus Victurus Cenomannicæ urbis Pontifex, successorque beati Liborii, ejusdem urbis Episcopi, qui ut ægrotare cœpit, & finis vitæ beati Liborii appropinquavit, sanctus Martinus, Turonicæ urbis Archiepiscopus, divinitus ammonitus, ad visitandum eum atque sepeliendum venire non tardavit. Antequam autem in prædictam urbem adveniret ad visitandum, & ad animam jam dicti Pontificis Domino commendandam, sive eum sepeliendum, cœpit cogitare beatus Martinus quid de futuro fieret Episcopo. Sedente verò illo, & equitante super asello suo, & hæc meditante, divinitus illi ostensus est quidam clericus & subdiaconus nomine Victurus, procul ab urbe, in vinea sua laborans, & cum fodesorio suo eam fodiens, exparsus capite & pedibus pulvere, & totis viribus vineam suam, preces & hymnos Domino psallendo, exercebat & colebat. Quem ut cognovit antedictus Domnus Martinus, gratia Domini illuminatus, futurum fore Pontificem; vocavit eum ad se, & salutans eum dixit: Ave Domne Pontifex. Cujus verba prædictus Victurus benigne suscipiens, & prono vultu se contra eum humilians, sperabat quod irrideret eum beatus Martinus: quia nullo modo se credebat Pontificem umquam fore. Beatus enim Martinus dedit illi baculum suum, quo sustentari solebat, & deduxit eum secum usque ad urbem, ubi frater Domnus Liborius ejusdem

urbis Pontifex æger & semivivus jacebat. Cujus etiam animam suis precibus Domino commendans, inter manus ejus exspiravit in Christo: cujus anima angelicis manibus ad cælum est transvecta, & inter sanctos collocata. Beatus quoque Martinus eum diligenter cum precibus & hymnis honorificè, ut Episcopum decet, in ecclesia Apostolorum ultra fluvium Sartæ, in qua & sanctus Turibius atque sanctus Pavatius sive sanctus Liborius corpore requiescunt, sepelivit, & ejus corpusculum juxta prædictorum sanctorum corpora collocavit. Hoc autem facto, in civitatem properavit, & populo de futuro Pontifice allocutus, beatum Victurum prædictum subdiaconum in eadem civitate Episcopum ordinavit; & ejus conjugem, Mauram nomine, sacro velamine Domino consecravit, eorumque filium beatum Victurium nomine baptizavit, & à fonte propriis suis manibus deprecantibus patre & matre suscepit, & in filium sibi eum adoptavit: ipsumque secum inde deducens, quia jam magnus erat, piè nutriebat, & eum divinis eloquiis instruebat. Virtutibus quoque & sanctis meditationibus atque bonis operibus puer Victurius optimè florebat; & suo magistro sancto Martino humiliter famulabatur, atque in omnibus ut servus domino obediens erat. Prædictus enim Victurus pater Victurii, Pontifex in jam dicta Cenomannica urbe Pontificatus ministerium condignè & devotè exercens, multos suis prædicationibus atque exhortationibus ad Dominum convertit, & magnum lucrum in sancta Dei ecclesia fecit. Hi verò sive ceteri actus sui, plenius in ejus vita inscripta reperiuntur. Hic autem sedit in prædicta sede annos xxiv, & menses septem, diesque xiij. & fecit ordinationes xlij, presbyteros ccc v, diaconos cc xij, & reliquos ministros in sacro ordine sacravit, quantum necesse fuit. qui & in pace obiit, & in ecclesia Apostolorum ultra fluvium Sartæ, in qua Domnus Liborius requiescit in corpore, hono-

tificè à suis sepultus est, & vivit æternaliter cum Christo; cum quo & nos ejus precibus, annuente Domino, petimus humiliter ut vivere mereamur per cuncta sæcula sæculorum, amen.

CAPUT VI.

Gesta Domni Victurii Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit temporibus Honorii, & Marciani Imperatorum.

DOmnus Victurius Episcopus filius prædicti beati Victuri, alitus & instructus à sancto Martino Turonicæ urbis Archiepiscopo, & in Episcopatus honore eligente clero vel populo à jam dicto sancto Martino & in præfata Turonica urbe Pontifex est ordinatus, & ad Cenomannicam urbem titulatus, sive ad eam à beato Martino directus. Qui & Domino præstante ad eam iter agens, virtutes innumerabiles fecit, & in ipso ingressu civitatis omnes vinculis constrictos & connexos suis meritis Dominus absolvit; & omnia machinamenta vinculorum confracta atque contrita sunt: cujus actus ideo non inseruimus, quia in libello quem de ejus vita & moribus composuimus, plenius & uberius descripsimus. Hic sedit in prædicta sede annos xlj, menses vj, diesque x, omni tempore virtutes innumerabiles faciendo, cæcos illuminando, claudos restaurando, infirmos sanando, dæmonia ejiciendo, & ceteras infirmitates debilium atque ægrotantium sanando, & Domino Deo nostro totis nisibus inhærendo, & divina officia condignè ac devotissimè sacrando, & episcopale ministerium, ut decebat, in omnibus exhortando, & perficiendo, atque complendo, & gratias omnibus famulando. Obiit ergo prædictus vir beatus Victurius Kalend. Septembris, plenus dierum, Fausto Juniore & Longino bis Conss. Meruit autem in pace migrare, & ad Christum pervenire, & inter catervas Sanctorum Dei collocari; cujus oratu humiliter sup-

plicamus nos ab omnibus malis eripi, & ad gaudia æterna transferri, & perpetua frui requie, auxiliante Domino Jesu Christo, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum, amen.

CAPUT VII.

Gesta Domni Principii Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit temporibus Zenonis & Anastasii Imperatorum, & Chlodovei primi Francorum Regis Christiani.

DOmnus Principius Cenomannicæ urbis Episcopus, ex Francia natus, nobilibusque ex parentibus est genitus. qui successor exstitit, largiente divina gratia, Domni & præfixi Victurii, prædictæ urbis Episcopi, fraterque sancti Remigii Remensis urbis Episcopi fuit, & cum sancto Remigio diu conversatus est, suisque exemplis & doctrinis instructus pleniterque edoctus, amabiliter Domino & ecclesiæ sibi commissæ meruit famulari. Prædixerat enim eum vox divina Episcopum fore debere; cujus præsagio suoque merito ipse postea Episcopus fieri post talia meruit. Hic autem inter cetera bona & innumerabilia magnalia, ut fertur, cæcum illuminavit, & matri jugiter flenti videntem reddidit: cujus meritis & precibus alii multi, Domino largiente, à diversis languoribus sunt sanati & pristinæ sanitati restituti. Ipse verò reædificavit ecclesias in parrochia, & à novo fundavit aliquas, & cetera bona tam in ecclesiasticis rebus & ædificiis fecit multa, quàm & in aliis suo ministerio congruentibus; tam in hospitalibus, quàm & in xenodochiis & ceteris utilitatibus quas sanctæ Dei ecclesiæ necesse inesse cognovit. Tamen non tanta fecit quanta voluit bona & facere disposuit, propter quamdam seditionem & persecutionem tam suorum famulorum, quàm & aliorum sua in parrochia, seu in vicinis & aliis locis degentium. quia tanta persecutio prædictarum insidiarum suo tempore fuit, quan-

tam vix sustinere quivit: & propterea non multa ei ædificare in rebus ecclesiasticis licuit. Attamen quandocumque ei licebat pro prædictis persecutionibus & imminentibus necessitatibus, in divinis cultibus laborabat, & Domino Deo suo se totis nisibus sociabat, eique mirabiliter die noctuque militabat, atque suis servitiis fortiter insistebat: qui & propterea gratiam Domini adipisci meruit. Insuper & à prædictis seditionibus, Domino annuente, multos sua ex parrochia famulos de persequentium jugo & sævientium captione liberavit, & sanctæ matri & suæ sedis ecclesiæ, Christianitatis normæ degenti reddidit. Præfatus enim Domnus Principius Episcopus sapienter nutritus, & cum sancto Remigio, ut prælibavimus, ab infantia conversatus, cujus & carnalis fuerat frater, nihil habuit tepidum; sed sic fuit sapiens, ut inter confabulantes experimentum omnium perhiberetur habere causarum. Perdurabat autem in frigore, similiter & in æstu, plerumque jejunabat, & maxime iiij & vj feria studio suæ bonitatis.

Cotidie verò, nisi gravissima infirmitas immineret, & talis infirmitas quod nullo modo hoc facere posset, Missam celebrabat: sed rarissime contigit ut hoc dimitteret. & sicut ab ipsis didicimus qui cum eo conversare solebant, & suis studiis instruebantur, numquam à die ordinationis suæ cognoverunt diem præterire, ut non Missam aut publicam, aut secretam celebraret, antequam ipsa infirmitas eum præoccupavit, de qua & obiit. Persæpe quidem, ut prædicti sui discipuli nobis retulerunt, ita infirmus Missam celebrabat, ut à duobus suis ministris coram altari sustentaretur: quoniam ipse nullo modo sine alterius amminiculo stare quibat, nec aliter quippe ubicumque conversabatur, quàm Monasterium à prudentibus sui actus esse videbantur. Non ergo ipse episcopalis dignitatis fastigio elevabatur, sed potius divino amore succendebatur. Pontificalis namque di-

gnitas, atque sui ministerii magnitudo majus ei desiderium benefaciendi adhibebat, quàm elationem aut superfluam dominationem. Maximam enim habebat curam claudorum, debiliumque, sive infirmorum atque pauperum, & reliquorum necessitatem habentium.

Nonnullis autem diebus quando ei locus & licentia erat, non servis aut aliis ministris utens, sed per semetipsum agens, & ad prædictorum debilium & indigentium habitaculum veniens, atque unicuique quod opus haberent præbens. Sic etiam per præfixa xenodochia discurrens suis manibus ministrabat infirmis, ollas eorum tergens, jus gustans, & olera præparans, offerens coclearia, panem frangens, & eulogias singulis tribuens, cibosque ministrans, calicem deluens, & alia cuncta faciens, quæ servis & ministris mos est solemniter operari. Quibus bonis semetipsum ædificans, aliisque exemplum præbens, auctori suo placabilem se reddere studuit. Hic fecit in prædicta sede sive in ipsa parrochia ordinationes xxxij. Presbyteros enim sacravit cc v, & levitas atque alios ministros ecclesiasticos quantum necesse prævidit. Insuper & ecclesias sacravit amplius quàm triginta, ex quibus census & luminaria ad matrem & civitatis ecclesiam tam in cera, quàm & in oleo sive treantes persolvere censuit. Obiit ergo xvj KL. Octobris, & sepultus est ab aliis Episcopis & à suis discipulis & ceteris consacerdotibus decenter & honorifice, hymnis Angelicis concinentibus, atque excelse roboantibus in ecclesia Apostolorum ultra fluvium Sartæ, juxta sepulcra prædictorum sanctorum Pontificum Turibii, Pavatii atque Victuri & Victurii. Cujus obitum multa præcesserunt miracula, & subsecuta sunt, quæ hîc propter prolixitatem & tædium scriptorum & auditorum non sunt inserta. Sed si quis ea plenius inquirere desideraverit, in aliis schedulis, in quibus aliorum Pontificum vitæ & miracula prædicta in urbe Domino

degentium scripta sunt, invenire poterit. Hic fuit Episcopus in prædicta sede & in jam dicta parrochia annos xxix, mens. j, dies xxj. Cessavit autem prædictum Episcopium post ejus obitum aliquo tempore, propter prædictam perturbationem & ingentem, quæ tunc crassabatur, seditionem. Jam dictus enim Domnus Principius vivit in Christo: cum quo nos Domino tribuente cælestibus in sedibus una cum ceteris sanctis & electis Dei vivere perpetualiter mereamur, per Dominum nostrum Jesum-Christum filium tuum, qui tecum vivit & regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum, amen.

CAPUT VIII.

Gesta Domni Innocentis Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit temporibus Anastasii Imperatoris, & Chlodovei primi Francorum Regis Christiani & Childeberti filii ejus.

DOmnus Innocens, natione Gallus, Cenomannicæ urbis Episcopus, successorque prænominati beati successoris, videlicet Domni Victurii, præfixæ urbis Episcopi, qui & à fonte eum suscepit, & eum in filium sibi adoptavit, seu fideliter & pie docuit & enutrivit, atque eum instruendo & sublevando in aliquibus sacris sacerdotii gradibus provehendo ordinavit & sublimavit. Cujus meritis atque eruditionibus, licet non statim, tamen annuente Domino post obitum prædicti in sede patrini sui Victurii & in ejus loco subrogari, atque Episcopus sacrari meruit. Ipse namque post beati viri Severiani antecessoris sui transitum, matrem & civitatis ecclesiam, in qua antedictus sanctus Victurius, B. Martino jubente & ordinante, reliquias sanctorum martyrũ Gervasii & Protasii olim cum summo honore multas & innumerabiles virtutes, prædictorum Martyrum Gervasii & Protasii meritis, insigniter demonstrando & faciendo posuerat; quam & antea jam dictus Dom-

nus sanctus Victurius inmajorare & restaurare cœperat, tamen imperfectam appropinquante ejus termino, reliquerat; quæ olim in honore sanctæ Mariæ & sanctorum Apostolorum à beato Juliano primo ejusdem urbis Episcopo sacrata fuerat, inmajorare & amplificare atque exornare studuit.

Præfatus igitur Domnus & sanctus Innocens memoratam matrem & civitatis ecclesiam supradicto prætextu ab arcu qui in jam dictam matrem & civitatis ecclesiam in medio apparet, in orientali parte inmajoravit, & reliquam partem occidentalem ipsius ecclesiæ, quam dudum sanctus Julianus sacraverat, exaltavit; & in orientali parte quæ à prædicto arcu in orientali parte surgit, altare fecit, in quo jam dictas reliquias sancti Gervasii & Protasii honorifice collocavit. Et in sinistra parte ipsius ecclesiæ & prædicti arcus, in quodam membro ecclesiæ ipsius altare sanctæ Mariæ, quod antea à beato Juliano in media ecclesia, in orientali parte constructum atque sacratum fuerat, decenter mutavit, & in honore sanctæ Mariæ reconciliavit atque reædificavit. In dextera verò ipsius ecclesiæ & arcus parte, in quodam membro ipsius matris ecclesiæ ab eo constructo & à novo fundato, altare in honore sancti Petri posuit, & reconciliavit: & taliter in honore mutatum est ejusdem ecclesiæ nomen; propter virtutes scilicet, quæ ibidem innumerabiliter memoriâ sancti Gervasii & Protasii factæ sunt. Nam propterea memoriam sanctæ Mariæ & sancti Petri de prædicta ecclesia non delevit, sed multo magis, sicut à sancto Juliano institutum & sacratum fuerat, concelebrare & adorare monuit, venerabiliterque nomen & memoriam ipsius sanctæ Dei genitricis Mariæ futuris temporibus in ea venerari instituit. Ecclesiam quoque Apostolorum ultra fluvium Sartæ, in qua prædictus Domnus Victurius & ejus successores requiescunt, exaltavit & exornavit; seu in ejus orientali parte ab-

ſidam novam conſtruxit, in qua propter honorem & decorem ſanctæ Dei eccleſiæ, atque propter amorem ſanctorum beati ſancti Victuri & ſancti Victurii ejus filii corpora honorificè collocavit, & juxta eorum ſepulturam ſuam præparavit requietionem. In ipſo ergo loco agmina Monachorum, quæ dudum ibi pollere cœperant, feliciter multiplicavit, & clauſtra atque ædificia ad hoc opus peragendum mirabiliter operari ſtuduit, & hoſpitalia pauperum atque receptacula peregrinorum & advenantium ibi conſtruxit, & eorum receptiones atque victualia miſericorditer & pleniter conſtituit, & regulariter ipſos Monachos in eodem cœnobio vivere docuit & inſtituit, & ad effectum uſque perduxit.

Tempore enim ſupradicti Domni Innocentii Epiſcopi B. Karileffus de pago Aurelianenſi, de Monaſterio in quo Domnus Maximinus inſignis Monachus Abbas erat, in Cenomannicam parrochiam artiorem vitam quærens pervenit: ibique ſupra fluviolum Aniſolæ amœnum locum reperiens, in loco quodam qui ab antiquis dicebatur Caſa-Gaïani ſupra fluvium Aniſolæ, quod ſecundum nomen ipſius fluminis nuncupatur Aniſola, ubi Domnus Turibius, ejuſdem parrochiæ Pontifex, dudum in rebus ſenioris & matris civitatis eccleſiæ, cui præſidebat, eccleſiam in honore ſancti Petri principis Apoſtolorum fecerat. Quæ tamen deſtructa propter imminentes vaſtationes fuerat; ſed adhuc de ipſis maceriis aliqua pars ibi erat: ibique ante dictus Domnus Karileffus quoddam tugurium faciens, in circuitu ejus, prout melius potuit, ſtirpare cœpit. Poſtquam verò ejus fama atque ejus ſanctitas hominibus in circuitu commanentibus nota facta eſt, à multis tam de rebus propriis, quàm & de aliis bonis mirabiliter eſt honoratus atque ditatus. A Childeberto ſcilicet Francorum Rege de rebus fiſci, quantum in una die circuire ſuper aſellum ſuum equitando potuit, eſt ditatus ac lo-

cupletatus. Audiens ergo hoc Domnus Innocens jam dictæ parrochiæ Pontifex, ad præſcriptum Domnum Karileffum dignum Dei ſacerdotem jam dictus beatus Innocens profectus eſt, increpans eum, quam ob rem in rebus eccleſiæ ſuæ, & abſque ejus conſultu, vel abſque ſua licentia cellulam inſtruere, aut oratorium facere præſumſerat. Qui valde humilians ſe contra eum, cœpit deprecari, ut non ei iratus eſſet, ſed magis eſſet placatus; quoniam ſuis in manibus, & eccleſiæ ſuæ, & omnia quæ habebat, & inibi condonata vel collata eſſent, tradere & condonare cupiebat. Cujus preces Domnus Innocens benigne ſuſcipiens, & ei adjutorium de rebus eccleſiæ ſuæ faciens, non modicum ei præbuit auxilium, qualiter cellulam beatus Karileffus, ſuo ſuorumque fultus auxilio, plenius & abundantius conſtruere poſſet, ſive Monachos in ea ſub Regula degentes congregare & continere valeret. Sequenti autem die, Domnus Karileffus præfato Epiſcopo res omnes quæ ei condonatæ fuerant, ut quod prædixerat verum eſſe monſtraret, per ſtrumenta cartarum tradidit. Et ſe cum omnibus rebus ſuis, tam eas quas tunc habebat, quàm & eas quas divina pietas in eumdem locum futuris temporibus augeri voluerit, matris & civitatis ſenioris eccleſiæ legaliter & amabiliter ſubjugavit, & ejus temporibus poſſidendas prædicto Pontifici, ſive ſucceſſoribus ſuis dereliquit; cenſumque annis ſingulis ad matrem & civitatis eccleſiam perſolvere benevolo animo ſpopondit; id eſt ad lumen eccleſiæ de cera lib. majores iiij. & ad opus Epiſcopi cambuttam j, & ſubtalares ij. & ad opus Canonicorum inibi Deo degentium bubticulas argento optimè paratas, & honeſtè ornatas atque plenas de optimo vino ij, & plenum modium in Cœna Domini de ovis. Hæc autem omnia ita peracta, præſcriptam Domnus Innocens eccleſiam in honore ſancti Petri principis Apoſtolorum, in cujus & honore antea à beato Tu-

ribio prædecessore suo inibi consecrata & ordinata fuerat, cujus maceriæ adhuc inerant, solemniter dedicavit. Aliud quoque oratorium ibi in honore sancti Martini consecravit: & hoc inter se sanxerunt, & per scriptum confirmaverunt Domnus Innocens & beatus Karileffus, ut nullus alius ibi constitueret Abbatem, nisi Episcopus præfatæ civitatis; & unum semper ex ipsis Monachis per electionem ceterorum inibi constitueret Abbatem, qui etiam dictos census ad prædictam ecclesiam persolveret, & alia servitia, non tamen multum onerosa, ejusdem urbis Pontificibus prout melius potuerit, Domino auxiliante, perficere studeat.

Ipse ergo Domnus Innocens monasteriolum unà cum heredibus Haregario & Trudane, atque domna Tenestina Deo sacrata filia eorum, qui eorum hereditatem ad ipsum monasteriolum construendum cum omni integritate ad ecclesiam sanctæ Mariæ, & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, cui prædictus Pontifex domnus Innocens præerat, tradiderunt, in area ejusdem senioris ecclesiæ, intra fluvium Sartæ & murum civitatis construxit, & prædictis heredibus ad hoc perficiendum tam de rebus Episcopii sui quàm & de aliis supplementis non modicum præbuit adjutorium: & ipsum monasteriolum unà cum eis construxit, & suæ sedis ecclesiæ, suisque successoribus, sicut in eorum instrumentis continetur, legibus delegatum & absque ulla contradictione pacificè possidendum & regendum dereliquit. Ipse verò beato Innocenti & ecclesiæ sibi commissæ traditus est locus, cum omnibus ad se pertinentibus in pago Cenomannico in condita Labricense, ubi per auctoritatem Hildeberti Regis & ejus Reginæ Vultrogodæ ædificavit monasteriolum in honore sancti Georgii, in quo etiam de ejus proprio corpore magnam partem posuit. Ad præfatum igitur opus perficiendum & ornan-

dum, memoratus Hildebertus Rex & ejus Regina Vultrogoda ex rebus fisci in eorum eleemosyna prædicto Episcopo & jam dicto loco non modicum præbuere adjutorium, sicut in cartis & præceptis memoratæ matris ecclesiæ, & munificentiis, & testamentis præfati domni Innocentii Episcopi hactenus declaratur. Hîc autem sedit in prædicta sede annos xlv, menses x, dies xxvj, & fecit in prædicta sede sive in ipsa parochia ordinationes l. Presbyteros enim consecravit ccc xviij,& levitas atque alios ministros quantum necesse fuit, qui & in pace obiit xiij Kal. Julias. Prædictus verò domnus Innocens in ecclesia Apostolorum ultra fluvium Sartæ, quam ipse emelioravit & exaltavit atque nobiliter decoravit, juxta corpora sancti Victuri & sancti Victurii, ubi sibi sepulturam olim præparaverat, honorificè & condignè à suis consacerdotibus & discipulis sepultus est. Cujus obitum innumerabilia præcesserunt signa, & subsecuta sunt, quæ hic propter prolixitatem & fastidium lectoris vel auditoris non inseruimus: sed tamen si quis ea investigare voluerit, in aliis schedulis, in quibus & aliorum præscriptæ Cenomannicæ urbis Pontificum virtutes insertæ sunt, scripta reperire poterit: qui & vivit cum Christo in æternum, cum quo & nos suppliciter deprecamur, licet immeriti, donante Domino vivere mereamur per infinita sæcula sæculorum, amen.

Sequitur exemplar traditionis vel testamenti, quod fecit sanctus Karileffus, suadente atque hortante prædicto sancto Innocente, de monasteriolo Anisola sanctæ Cenomannicæ matri ecclesiæ, tempore & permissu Hildeberti Regis & Vuldrogodæ Reginæ ejus. quod idcirco in his pontificalibus gestis inserere placuit, ut si, quod absit, aliqua negligentia ipsum authenticum perditum aut concrematum fuerit; his in gestis reperiatur ejus exemplar insertum per quod sciatur qualiter hoc actum fuerit, sicut in eo habetur insertum.

DUm fragilitas humani generis pertimescit ultimum vitæ temporis subitaneâ transpositione venturâ, oportet ut non inveniat unumquemque hominem imparatum, ne sine aliquo boni operis respectum migret de sæculo. Igitur ego in Dei nomine CARILEFFUS, indignus sacerdos atque monachus, pertractavi de Domini misericordia pro remedium animæ meæ & remissionem peccatorum meorum, ut æternam mercedem in futurum apud Dominum consequi merear, ut aliqua cellula ac monasteriolum ædificare, adjuvante Domino, cœperam, ubicumque locum aptum invenirem. Dum hæc cogitans & mente revolvens, ubi hoc facere poteram, quærendo loca ire cœperam, Domino ducente perveni in pago Cenomannico, in condita Lavarcininse, in loco quodam qui ab antiquis dicebatur CASA-GAYANI, supra fluvium Anisolam, quod secundum nomen ipsius fluminis nuncupatur Anisola, ubi domnus Turibius, ejusdem parrochiæ Pontifex, dudum in rebus senioris & matris civitatis ecclesiæ, cui præsidebat, ecclesiam in honore sancti Petri principis Apostolorum fecerat: quæ tamen destructa propter imminentes necessitates fuerat; sed adhuc de ipsis maceriis aliqua pars ipsi erat. Ibique ego Carileffus quærendo loca,

loca, ubi auxiliante Domino aliquam cellulam facere ad animas lucrandas atque ſalvandas remotiori loco potuiſſem, adveniens, inveni quamdam partem antiquarum maceriarum, ubi & quoddam tugurium faciens in circuitu ejus, prout melius potui, ſtirpare cœpi. Hæc autem agens, & in eo deſudans, quadam die CHILDEBERTUS Rex ſuam exercens venationem, uſque ad nos pervenit; & hæc videns, quamvis ei primo diſplicuiſſet, poſtea verò inſtigante Domino, cum ſua uxore & ſuis conſiliariis cœpit conſilium, ut mihi ad hoc perficiendum aliquod faceret ex rebus fiſci ſui adjutorium. Quod & fecit, atque conceſſit, ut quantum in una die circuire cum aſello meo valerem, totum mihi dedit. In his autem laborioſiùs atque delectabiliùs poſtea laborare & ſtirpare, vineaſque plantare cœpi, ab aliis etiam nobilibus & francis perſonis ex rebus eorum ditatus ſum. Dum hoc agens & eccleſiam facere cœpi, quodam die domnus Innocens ipſius parochiæ Pontifex ad me veniens, me valde increpavit, quare hoc abſque ejus conſilio, vel permiſſu facere auderem, ſive in rebus, in quibus anteceſſores ſui olim eccleſiam ſub eorum jure & dominatione fecerunt, talia facerem. Qui & me mox recognoſcens, erga illum me humiliavi, & quod antea infra me cogitabam, illi patefeci idem, quod & me, & animolas quas ibi lucrare Domino cupiebam, ſive res & omnia quæ mihi ex qualibet parte datum, vel traditum fuerat, ſive futuris temporibus adquirere meruiſſem, eccleſiæ civitatis ſenioris, & ipſi prædicto Pontifici domno Innocenti tradere cupiebam, ſub cujus mundiburde vel defenſione tam ego, quàm & ipſæ res ſive homines ibidem degentes, futuris temporibus eſſe meruiſſemus. Cujus manibus me cum aliquibus Monachis qui mecum erant libenter tradidi, & omnes res quas adquirere potui, ſive quas in futuro adquirere potuiſſem, perpetualiter per hæc ſtrumenta cartarum

ad possidendum ei vel suis successoribus, per licentiam & permissum sive concessum domni Childeberti, benefactoris mei Regis, una cum suo misso nomine Vvilitico Comite legaliter tradidi atque confirmavi. A prædicto enim domno Innocente Episcopo de rebus ecclesiæ suæ idem sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii valde ditatus sum ad ipsum monasteriolum perficiendum, ipsiusque pontificiis adjutoriis fultus, cellulam ibi ædificare merui. Quam, ut dictum est, ipsi vel ecclesiæ suæ sedis perpetualiter ad possidendum, jubente & hortante prædicto domno Childeberto Rege, contradidimus atque confirmavimus: eo videlicet modo, ut futuris temporibus Monachi ibi semper regulariter viventes sub potestate Pontificis permaneant, & hoc illis coram Deo committentes, ut ita fiat humiliter supplicamus, ea scilicet ratione atque prætexto, ut rem datam Pontificis, simulque ecclesiasticorum omnium pontificalium, seu publicorum omnium potestate privandas, nullas functiones vel exactiones, neque exquisita & lauda convivia, neque gratiora, vel insidiosa munuscula, neque etiam caballorum partus, aut paravereda, vel angaria, aut quodcumque functionis titulum judiciaria potestate dici potest, de præscripta facultate penitus non requiratur: sed sub integra emunitate facultaticula, sicut à nobis huc-usque possessa est, in jure Oratorio sancti Petri & sancti Martini, & prædictorum sanctorum Apostolorum, sub jure & potestate ac dominatione sanctæ Mariæ matris Domini nostri Jesu-Christi, vel sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, & eorum Rectoribus atque Pontificibus debeat Deo protegente & opitulante eo nomene insistere. Licet in cessionibus pœnam adnecti non sit necesse, sed nobis pro omni firmitate placuit inserendum. Si quis verò, quod futurum esse non credimus, si nos ipsi, quod absit, aut aliquis de heredibus aut proheredibus nostris, seu quælibet persona calli-

ditate commotus aut cupiditate præventus, ullo umquam tempore comprehensam epistolam cessionis nostræ, quam propter nomen Domini & veneratione ipsius sancti loci spontanea voluntate fieri decrevimus, venire aut aliquid agere voluerit, aut tergiversator exstiterit, anathema sit; & cum suprascriptis Sanctis ante tribunal Christi deducat rationes: insuper inferat juxta pœna sæculi, eum cogente fisco, partibus ipsius ecclesiæ vel eorum Rectoribus auri lib. D. argentum pondera mille solvere faciat, & quod repetit nullatenus valeat vindicare: sed præsens cessio atque voluntas nostra omni tempore inviolata permaneat cum stipulatione subnixa. Et ut hæc cessio firmior habeatur & inviolabiliter conservetur, manu nostra subterfirmavimus, & aliorum bonorum virorum decrevimus roborari. Actum monasteriolum Anisola. Data viij Id. Januarii anno xiiij regnante Childeberto Rege. Ego KARILEFFUS indignus Monachus hanc donationem à me factam subscripsi, & affirmare rogavi. In Dei nomine Turonicæ urbis Episcopus, peccator deprecante Misso Karileffo Monacho subscripsi. In Christi nomine LANDOLENUS Episcopus subs. Ego MAGNOLENUS acsi peccator Episcopus subs. VVINIMUNDUS licet indignus Episcopus subs. OLDOMARUS quamvis indignus Episcopus subs. ABBO misericordia Christi Episcopus subs. ROTFREDUS indignus subs. In nomine Domini HILDEMANNUS indignus Episcopus subs. Signum GUNDOINO Comite. Signum HOSTREMUNDO Comite. Signum GUNDELENO Comite. Signum VVILIRICO Comite. Signum VVINTEMARO Comite. In Christi nomine BERNEHARDUS indignus Episcopus subs. Ego LANDOLENUS Abbas subs. Signum ALDAUVINO Vicecomite. Signum Octrumum. Signum Hildericum. Signum Richardo. Signum Emmonem. Heriardus subs. Signum Inghilgario. Signum Vvistremaro. Signum Bernericho. Ego Vvinitmundus scripsi & subs.

Sequitur exemplar precariæ sancti Innocentis Episcopi, quam fecit sancto Karileffo Abbati de monasterio Anisolæ: cujus exemplar idcirco hic inseruimus, ut si quod absit, casu aliquo eadem precaria perdita fuerit, exemplar ejus his in pontificalibus gestis insertum reperiatur, per quod recuperatio fiat, & sciatur qualiter actum fuerit.

DOmno sancto ac venerabile sede Apostolico INNOCENTE, Cenomannicæ ecclesiæ Præsule unà, cum sancta congregatione ex ipsa urbe consistente, ego in Dei nomine KARILEFFUS indignus Sacerdos, atque Monachus, precator à vobis accedo. Dum & mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, ut illud monasteriolum quod est constructum in honore sancti Petri & sancti Martini, & est situm in territurium sanctæ Mariæ Dei genitricis, vel sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, in pago Cenomannico, in loco quodam, qui ab antiquis dicebatur CASA-GAÏANI super fluvium Anisolæ, quod secundum nomen ipsius fluminis nuncupatur Anisola, ubi domnus TURIBIUS, ejusdem parochiæ Pontifex, dudum in rebus senioris & matris ecclesiæ civitatis, cui præsidebat, ecclesiam in honore sancti Petri principis Apostolorum fecerat, quæ tamen destructa propter imminentes vastationes fuerat, sed adhuc de ipsis maceriis aliqua pars ibi erat, quam ego jam dictus Carileffus in vestram terram cum vestra licentia & adjutorium ex vestris rebus & aliorum bonorum virorum meo opere ædificavi; per vestrum beneficium, sub usufructuario ordine temporum vitæ meæ, cum omnes res ad se pertinentes, vel aspicientes mihi tenere permisistis, & censum annis singulis ad matrem civitatis ecclesiam persolvere ejus Pontificibus atque Rectoribus, id est ad lumen eccle-

ſiæ de cera lib. iiij, & ad opus Epiſcopi cambutta j, & ſubtalares ij, & ad opus Canonicorum inibi Deo degentium butticulas duas paratas, plenas de optimo vino, & in Cœna Domini plenum modium de ovis: & ſi negligens aut tardus de ipſo cenſu apparuero, fidem exinde faciam, & ipſum monaſteriolum tempore vitæ meæ non perdam; & alicubi nec vendere, nec donare, nec alienare pontificium non habeam, niſi ſub jure & poteſtate ac dominatione ſanctæ Mariæ, & ſanctorum Martyrum Gervaſii & Protaſii, vel eorum Pontificibus atque Rectoribus permaneat. Et poſt meum quoque, Deo jubente, de hac luce diſceſſum, abſque ullius judicis conſignatione, aut heredum noſtrorum contradictione, jam dictum monaſteriolum cum omni integritate, & res ad ſe pertinentes vel aſpicientes, vos aut Rectores ſucceſſores veſtri in veſtram faciatis revocare poteſtatem vel dominationem. Et ut precariæ uno tenore conſcriptæ, una quæ in theſauro civitatis eccleſiæ recondita ſit, & alia quam ego Karileffus à vobis accepero, firmiorem obtineant vigorem, manus noſtras proprias ſubterfirmavimus, & bonorum virorum decrevimus roborare. Actum Cenomannica civitate publicè. Data xv Kal. Februarii, anno xiiij regnante Childeberto Rege. Ego INNOCENS, acſi indignus Epiſcopus, hanc precariam à me factam ſubſ. HILDEMANDUS indignus Abbas ſubſ. ROTFREDUS Archipresbyter ſubſ. HELENUS Presbyter ſubſ. Harigaudus Diaconus ſubſ. Odilo Presbyter ſubſ. Bernericus Diaconus ſubſ. GODISCALCUS Abbas ſubſ. Atto Diaconus ſubſ. Vvinctmundus Levita ſubſ. Oſtremundus Presbyter ſubſ. Ebrenus Subdiaconus ſubſ. Vvinegaudus Diaconus ſubſ. Berto Presbyter ſubſ. Signum HARIGAUDO Advocato. Signum BERNARDO Vicecomiti. Signum Vvintemari. Signum Jonam. Signum Turpingo. Signum Oſtrevino. Signum Hagamne. Aſcuinus ſubſ. Serulus

Presbyter subs. Godalmandus Levita subs. Ego Leodevaldus notarius hanc præcipiente Innocente Episcopo scripsi & subs.

Sequitur exemplar præcepti quod Childebertus Rex super prædictam precariam & de monasteriolo Anisolæ, sancto Innocente Episcopo & sancto Karileffo Abbati firmitatis causa fecit, sicut in eo habetur insertum, cujus exemplar supradicto prætexto hic inserere necesse fuit.

CHILDEBERTUS Rex Francorum vir inluster. Si petitionibus servorum Dei vel bonorum hominum quæ nostris auribus fuerit relatum, augmentum præstamus, & eas ad effectum perducimus; hoc nobis ad æternæ salutis præmium vel stabilitatem regni in Dei nomen pertinere confidimus. Igitur inluster vir dominus KARILEFFUS, Sacerdos atque Monachus, directa petitione clementiam regni nostri afferens, nobis intimavit, eo quod ante hos dies in terra sanctæ Mariæ vel sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, una cum consensu Innocenti, Cenomannicæ urbis Episcopi, vel ejus congregatione, monasteriolum quoddam, prædicto Episcopo consentiente, seu adjutorium non modicum præstante, in honore sancti Petri & sancti Martini super fluvium Anisolæ, quod secundum nomen ipsius fluminis nuncupatur Anisola, qui ab antiquis dicebatur CASA-GAÏANO, construxit vel ædificavit, & res atque mancipia quæ ad ipsum monasteriolum tam à nobis, quàm & ab aliis bonis & Deo timentis hominibus traditæ sunt, tam in pago Cenomannico, quàm & in aliis pagis atque terratoriis, cum omnibus adjacentiis earum, vel appendiciis, cum omni re inexquisita, ad prædictam matrem & civitatis ecclesiam, quæ est in honore sanctæ Mariæ vel sanctorum

Martyrum Gervasii & Protasii, vel domno Innocente prædicto urbis Episcopo, qui ibidem ad præsens custos & Rector præesse videtur, ipsas res nostro ex permissum, sive per nostram licentiam & auctoritatem, per sua strumenta tradidit, atque delegavit. Ideoque petiit celsitudinis nostræ, ut hoc per nostram auctoritatem plenius confirmare fecissemus. quorum petitionibus gratanter assensum præstavimus, & in omnibus confirmavimus. Præcipientes enim jubemus, ut sicut jam dictus domnus Carileffus Monachus ipsum monasteriolum quod in ipsam sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii ædificavit, una cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, peculiis, pecuniis, mobilibus & immobilibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, ad ipsa casa Dei per sua strumenta tradidit & delegavit, seu quod nostris & futuris temporibus ad eumdem locum traditum fuerit, & hoc ad præsens ibidem recti ordine videtur esse possessum, vel dominatum, ita & inantea, inspecta ipsa epistola donationis, per hoc præceptum plenius in Dei nomine confirmamus monasteriolum superius nominatum, cum omni integritate ad ipsa prædicta casa sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii martyris nostris ut futuris temporibus jure firmissimum proficiat in augmentum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & in omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus eam subter decrevimus roborare. Childebertus Rex Francorum subs. Adogrimus jussus obtolit, scripsit & subscripsit. Datum dies octo quod facit mensis Junius, anno xv. regni nostri, Opatinaco * in Dei nomine feliciter, amen.

* l. Captunaco.

Sunt etiam & aliæ cartæ vel testamenta de eadem re, quæ hîc propter prolixitatem non inseruimus: conservantur tamen hactenus in archivo nostræ matris ecclesiæ, sicut est carta commendationis, qualiter se

domnus Carileffus, per licentiam ſui Abbatis, exhortante domno Avito, una cum ſuis Monachis ſubdidit eccleſiæ civitatis, & in manus ſancti Innocentis Epiſcopi duabus vicibus ſe tradidit. Et ſicut eſt carta donationis de rebus & villulis, & auro, & argento, & veſtimentis tam eccleſiaſticis, quàm & aliis, ſive libris, & crucibus, & capſis vel reliquiis ſanctorum multorum, quæ domnus Innocens in adjutorium ad monaſterium Aniſolæ conſtruendum & ornandum domno Carileffo & ſuis monachulis per ſcripturam tradidit. Et ſicut eſt carta de conventionibus ſancti Innocentis & ſancti Carileffi miræ magnitudinis conſcripta, & à xv Epiſcopis firmata, ut eorum conventiones nullo modo irritæ fierent, ſed per omnia ſtabiles permanerent. Quæ hîc, ut prædictum eſt, propter prolixitatem ſcribere diſtulimus. Dilexerunt enim ſe ſanctus Innocens & ſanctus Carileffus oppido invicem, & ſemper meditabantur, qualiter Deo animas lucrarentur: quod & Domino auxiliante facere meruerunt. Unde & regna cælorum adipiſci meruerunt; ubi nos eorum precibus pervenire, & cum eis ibidem lætari mereamur, ipſo auxiliante, cui eſt honor & gloria in ſæcula ſæculorum, amen.

Sequitur exemplar traditionis, quam fecit Haregarius & conjux ſua, & Deo ſacrata filia eorum, de rebus ſuis & de cellula ſanctæ Mariæ ad matrem & civitatis eccleſiæ ſanctæ Mariæ & ſanctorum Martyrum Gervaſii & Protaſii & Innocenti Epiſcopo.

DUm fragilitatis humani generis pertimeſcit ultimum vitæ tempore, ſubitanea tranſpoſitione ventura, oportet ut non inveniat unumquemque hominem imparatum, ne ſine aliquo boni operis reſpectum migrat de ſæculo, niſi dum ſuo jure & poteſtate conſiſtit, præparet ſibi viam ſalutis, per quam ad æternam

valeat beatitudinem pervenire. Ideoque ego in Dei nomine HAREGARIUS, & conjux mea TRUDA, & filia nostra TENESTINA Deo sacrata, unanimiter consentientes pertractavimus de Dei misericordia pro remedium animæ nostræ & remissionem peccatorum nostrorum, ut æternam mercedem in futurum apud Dominum consequi mereamur, ut aliqua cellula ac monasterium in terraturium sanctæ Mariæ Dei genitricis & Domini nostri Jesu-Christi, vel sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, construere ac ædificare deberemus. Quod ita & fecimus: quem apud domno ac venerabile sede Apostolico Innocenti, Cenomannicæ ecclesiæ Præsule deprecavimus, una cum sancta congregatione in ipsa urbe consistente, ut per beneficium nobis concederet de rebus sanctæ Mariæ, vel sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, per licentiam jam dicti Pontificis construere debeamus. Et omnes res nostras, atque mancipia, quem ex legitima successione nobis obvenerint, totum & ad integrum ad jam dictum monasterium, per hoc testamentum conditionis tradidimus atque confirmavimus: & post nostrum discessum, jam dicta ecclesia sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii Cenomannis civitate constructa, vel ejusdem Pontificis heredes instituimus, & eos appellare volumus. Cujus petitionis libenter animo suscepimus, & concessimus eis per nostrum beneficium ipsam aream ad ipsum monasterium faciendum, & de rebus sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii, villas duas in augmentum, ad ipsum monasterium construendum, ut melius valeant hanc cellulam construere, ac ædificare. Et dedimus inter nos fidejussores BERHARDUM Episcopum, & LANDOLENUM Abbatem, & GUNDUINUM Comitem, per libras quingentas de auro pensante: & si aliquis de nos de hac convenientia se mutaverit, vel retraxerit, pari suo solvere faciat, ea scilicet conditione, ut cum

omni re emeliorata vel supra posita, ad partibus sanctæ Mariæ, & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii Cenomannis civitate, vel ejusdem Pontificis, ipsum monasteriolum cum omnes res ad se pertinentes vel aspicientes, tam illas quem nos ad ipsum locum sanctum tradidimus atque confirmavimus, quàm & illas quæ de rebus nostris per vestrum beneficium à vobis accepimus, absque ullius judicis consignatione, aut heredum nostrorum contradictione, cum omni integritate in vestram faciatis revocare potestatem vel dominationem. Et censivimus annis singulis ad festivitatem sancti Gervasii & Protasii, quod est xiij Kal. Julias, de argento libras transsolvere faciamus, & post nostrum, Deo jubente, de hac luce discessum, sicut superius insertum est, vos aut Rectores Præsules, successoresque vestros in vestram faciatis revocare potestatem vel dominationem, ea scilicet ratione atque prætexto, ut rem data Pontificis simulque ecclesiasticorum omnium pontificalium seu publicorum omnium potestate privandas, nullas functiones vel exactiones, neque exquisita & lauda convivia, neque gratiosa vel insidiosa munuscula, neque etiam caballorum pastus, atque paravereda, vel angaria, aut in quodcumque functionis titulum judiciaria potestate dici potest, de ipsa facultate penitus non requiratur: sed sub integra emunitate facultaticula, sicut à nobis huc-usque possessa est, in jure oratorio sanctæ Mariæ & prædictorum sanctorum Apostolorum sub jure & potestate & dominatione sanctæ Mariæ matris Domini nostri Jesu-Christi, vel sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, & eorum Rectoribus atque Pontificis, debeat Deo protegente & opitulante consistere. Licet in cessionibus pœnam adnecti non sit necesse, sed nobis pro omni firmitate placuit inserendum. Si quis verò, quod futurum esse non credimus, si nos ipsi, quod absit, aut aliquis de heredibus vel proheredibus nostris, seu

quælibet persona calliditate commotus, aut cupiditate præventus, ullo umquam tempore comprehensam epistolam cessionis nostræ, quam propter nomen Domini & veneratione ipsius sancti loci spontanea voluntate fieri decrevimus, venire aut aliquid agere voluerit, aut tergiversator exstiterit, anathema sit; & tam qui fecerit, quàm qui faciendo consenserit, anathema sit; & cum supra-scriptos Sanctos ante tribunal Christi deducat rationes, insuper inferat juxta pœnas sæculi, eum cogente fisco, partibus ipsius ecclesiæ vel eorum Rectoribus auri libras quingentas, argentum pondera mille transsolvere faciat, & quod repetit nullatenus valeat vindicare, sed præsens cessio, atque voluntas nostra omni tempore inviolata permaneat, cum stipulatione subnixa. Et ut hæc cessio firmior habeatur, & inviolabiliter conservetur, manus nostras subter firmavimus, & aliorum bonorum virorum decrevimus roborari. Actum Cenomannis civitate publica. Data v Nonas Maii anno ij regnante CHILDEBERTO Rege. Signum HAREGARIO. Signum TRUDANE uxore ipsius. Signum TENESTINA filia ejus Deo sacrata, unanimiter consentientes, qui hanc cessionem vel donationem à nobis facta fieri vel roborari decrevimus. Ego INNOCENS acsi indignus peccator Episcopus à me facta subscripsi. In Christi nomine LANDOLENUS indignus Episcopus subs. Ego MAGNOLENUS acsi peccator Episcopus subs. VVINIMUNDUS licet indignus Episcopus subs. ODOLMARUS quamvis indignus Episcopus subs. ABBO misericordia Christi Episcopus subs. In nomine Domini HILDEMANNUS indignus Episcopus subs. GOTFRIDUS indignus Episcopus subs. Signum GONDOLINI Comite. Signum OSTREMUNDI Comite. Signum VVINITMARCI Comite. Signum GUNDUINI Comite. In Christi nomine BERARDUS indignus Episcopus subs. Ego LANDOLENUS Abbas subs. Signum ADALUVINI Vicecomite.

Signum Oſtruini. Signum Hilderici. Signum Richardi. Signum Emmoni. Heriard.ſubſ. Signum Inghilgarii. Signum Vvinctmari. Vvinctmundus ſcripſi & ſubſcripſi.

Sequitur exemplar precariæ, quam fecit ſanctus Innocens Epiſcopus Domnæ Teneſtinæ de Monaſterio ſanctæ Mariæ.

DOmno ſancto ac venerabile ſede Apoſtolico INNOCENTE, Cenomannicæ eccleſiæ Præſule, una cum ſancta congregatione ex ipſa urbe conſiſtente, ego in Dei nomine TENESTINA Deo ſacrata, filia quondam HAREGARIO & TRUDANÆ, precatrix à vobis accedo. Dum & mea fuit petitio, & veſtra decrevit voluntas, ut illud monaſteriolum quod ædificare cœperat pater meus & mater mea, in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ & ſanctorum Apoſtolorum, & imperfectum dimiſerunt, quod eſt ſitum in terraturio ſanctæ Mariæ, vel ſanctorum martyrum Gervaſii & Protaſii, juxta murum Cenomannis civitate, ſupra fluvium Sartæ, quem genitor meus apud vos & veſtram congregationem deprecatus fuit, ut eis per beneficium licentiam dediſſent in ipſam aream monaſterium facere, & jam dictus genitor meus ipſam de rebus ſuis propriis hereditariis incœpit conſtruere vel ædificare, vel quantum de ſuis propriis rebus habuit, totum ad jam dictum monaſteriolum per ſtrumenta cartarum legibus confirmavit atque delegavit, ſub jure & poteſtate ac dominatione ſanctæ Mariæ, vel ſanctorum martyrum Gervaſii & Protaſii, vel ejuſdem Præſules, ut quod Pontificis inſtituit atque heredes appellavit. Et pro hac cauſa ego jam dictus Pontifex, una cum ſancta congregatione ibidem conſiſtentes, per hanc precariam tibi ipſum incœptum monaſteriolum, una cum ipſas res ad ſe pertinentes vel aſpicientes, tam illas quem nos de rebus ſanctæ Mariæ vel ſancti Gervaſii

& Protasii in augmentum ad præsenti loco construendum per beneficium condonavimus ; quàm & illas quem genitor vel genitrix mea per strumenta cartarum ibidem legibus tradiderunt atque confirmaverunt, tempore vitæ meæ, ad usufructuario ordine, per vestrum beneficium tenere permittimus: & censivimus vobis annis singulis ad festivitatem sancti Gervasii & Protasii, quod est xiij Kal. Julias, vestitos duos, & capas duas episcopales, & de argento libra transsolvere facias; & si negligens aut tarda de ipso censo apparueris, fidem exinde facias, & ipsum incœptum monasteriolum tempore vitæ tuæ perdere non debeas, & alicubi nec vendere nec donare nec alienare pontificium non habeas, nisi sub jure & potestate ac dominatione sanctæ Mariæ vel sanctorum martyrum Gervasii & Protasii permaneant. Et post tuum quoque, Deo jubente, de hac luce discessum, absque ullius judicis consignatione aut heredum nostrorum contradictione, jam dictum incœptum monasteriolum cum omni integritate, vel res ad se pertinentes vel aspicientes, in vestram faciatis revocare potestatem, vel dominationem. Et ut hac precariæ uno tenore conscriptæ, una quæ in thesauro sancti Gervasii & Protasii recondita sit, & alia, quam ego Tenestina Deo sacrata à vobis accepero, firmam obtineant vigorem, manus nostras proprias subterfirmavimus, & bonorum virorum decrevimus roborare. Actum Cenomannis civitate publica. Data v Kal. Maii, anno xiij regnante Childeberto Rege. Ego INNOCENS Episcopus hanc precariam à me factam subs. HILDEMANNUS Abbas subs. ROTFREDUS Archipresbyter Subs. Elenus indignus Presbyter subs. Bodolenus Presbyter Subs. Haregaudus Diaconus subs. Bernaricus Diac. subs. Odilo Presbyter subs. Atto Diaconus subs. GODISCALEUS Abbas sub. Vuinctmundus Levita subs. Ostremundus Presbyter subs. Euremus Subdiaconus sub. Vvinegaudus

Diaconus subs. Berto Presbyter sub. Signum HAREGAUDO Advocato. Signum BERNARDO Vicecomite. Signum Vuinemarco. Signum Ermunio. Signum Jonam. Signum Turpingo. Signum Ostrevini. Signum Hagenoni. Signum Gaurivinus. Serulus Presbyter subs. Signum Inghilmarus. Godalmandus Levita subs. Ego Ledevaldus notarius hanc precariam præcipiente Innocenti Episcopo scripsi & subscripsi.

Sequitur exemplar præcepti quod fecit Childebertus Rex Francorum vir illuster super traditionem Haregarii, & conjuga sua Trudana, & filia eorum Tenestina Domino sacrata, id est de cellula sancta Maria & de omnibus rebus quas addiderit ad matrem civitatis ecclesia sancta Maria, & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, & Innocenti Episcopi.

CHILDEBERTUS Rex Francorum, vir illuster. Si petitionibus ancillarum Dei vel bonorum hominum, quæ nostris auribus fuerant relata, augmentum præstamus, & eas ad effectum perducimus, hoc nobis ad æternæ salutis præmium, vel stabilitatem regni in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur illuster vir HAREGARIUS & uxor ejus TRUDA, sive filia eorum TENESTINA Deo devota, directa petitione clementia regni nostri asserentes, nobis per eorum missos intimaverunt, eo quod ante hos dies in area sanctæ Mariæ & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, una cum consensu INNOCENTI Cenomannicæ urbis Episcopi, vel ejus congregatione, monasteriolum quoddam prædicto Episcopo consentiente, seu adjutorium non modicum præstante, in honore sanctæ Mariæ & sanctorum Apostolorum, tam infra civitatem, quàm & infra murum civitatis & fluvium Sartæ construere cœperunt; & locella proprietatis eorum, tam in pago Cenomanni-

co, quàm & in aliis pagis, cum omnibus adjacentiis earum, cum omnibus appendiciis, cum omni re inexquisita, ad prædictam matrem & civitatis ecclesiam, quæ est constructa in honore sanctæ Mariæ & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, vel domno Innocenti, prædictæ urbis Episcopo, qui ibidem ad præsens custos & rector præesse videtur, ipsas res per eorum strumenta delegaverunt. Ideoque petierunt celsitudini nostræ, ut hoc per auctoritatem nostram plenius confirmare fecissemus: quorum petitionibus gratanter adsensum præstavimus, & in omnibus confirmavimus. Præcipientes enim, ut sicut jam dictus Haregarius, & uxor ejus Truda, sive filia eorum Tenestina Deo sacrata, ipsa loca hereditatis eorum, una cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, peculiis, præsidiis, mobilibus & immobilibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, ad ipsa casa Domini per strumenta juste & rationabiliter delegassent, & hoc ad præsens ibidem recto ordine videtur esse possessum; ita & inantea inspecta epistola donationis per hoc præceptum plenius in Dei nomine confirmamus ipsa loca superius nominata, cum omni integritate earum, ad ipsa casa sancti Gervasii & Protasii martyris, nostris & futuris temporibus jure firmissimum proficiat in augmentum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & in omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus eam subter decrevimus roborare. CHILDEBERTUS Rex Francorum subscripsit. ADOGRIMUS jussus obtolit & subscripsit. Datum dies viij quod facit præsens mensis Junius, anno vij regni nostri, Opatinaco * in Dei nomine feliciter, amen.

* l. Captunaco.

CAPUT IX.

Gesta domni Domnoli Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit tempore ultimo Childeberti & Clotharii, atque primo tempore Chilperici filii ipsius Clotharii, qui fuerunt Reges Francorum.

DOmnus DOMNOLUS Cenomannicæ civitatis Episcopus, natione... nobilibus ex parentibus ortus, successor beati Innocentis, ejusdem urbis Præsulis, qui propter amorem Dei, patriam atque omnem possessionem suam relinquens, profectus est Romam, limina beatorum Apostolorum causa orationis visitaturus: inde quoque remeans, usque ad Cenomannicam civitatem Domino ducente pervenit. Ipsa ergo civitate & populo ipsius parrochiæ indigente Pontifice, & aliquo tempore absque Episcopo vacante, prædictum domnum Domnolum, jam Pontificem ordinatum, gratulanter in pontificatus ordinem, Domino inspirante susceperunt. Et principes ejusdem regionis, atque sacerdotes, sive clerici, vel nobiles omnes ipsius parrochiæ eum deprecati sunt, ut ipsam ad regendum susciperet civitatem, & clerum vel cunctum populum episcopali ordinatione & regimine ordinaret & regeret, sive Domino multipliciter lucraretur. Qui & hoc invitus, & à clero vel populo coactus, licet nolens, humiliter tamen suscepit officium; & non modicum eis omnibus cuncto tempore vitæ suæ pontificale præbuit amminiculum. Hîc igitur in cellula, in qua beatus JULIANUS primus jam dictæ urbis Episcopus corpore requiescit, juxta monasterium scilicet sancti Victurii, prope fluvio Sartæ, monachorum normam, quæ dudum ibi florere cœperat, mirificè amplificavit, & ferme quinquaginta monachos inibi regulariter degere constituit; plenaque eis victualia in omnibus necessitatibus eorum, sive peregrinorum, atque adventantium fratrum adim-

adimplens, docte supplevit, & eos regulariter vivere docuit. Antedictus namque beatus Domnolus Pontifex monasteriolum in honore sancti Vincentii & sancti Laurentii martyrum Christi, juxta urbem constituit, & ad effectum usque perduxit. Ad dedicationem quoque ipsius monasterioli ecclesiæ beatum GERMANUM Parisiacæ civitatis insignem Episcopum vocavit, & cum ejus consensu & deprecatione cleri ipsius civitatis & populi illius urbis parrochiæ, & cum consensu eorum, de rebus sanctæ Mariæ & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii matris ejusdem civitatis ecclesiæ jam dictum monasteriolum, quod suo opere & labore à fundamento ædificaverat, dotavit, & villas sui Episcopii ad eamdem ecclesiam, quam in eodem monasterio, una cum beato Germano præfixæ Parisiacæ civitatis insigni Episcopo, sollemniter in honore sanctorum prædictorum martyrum sancti Vincentii & sancti Laurentii Kal. Novembris dedicaverat, dedit; & in ea caput beati Vincentii, & magnam partem craticulæ, super quam sanctus Laurentius assatus est, honorifice collocavit. Per cartarum verò strumenta, ut dictum est, consentiente universo clero vel populo, & domno Germano assensum præbente, villas sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii ad eamdem, ceu dictum est, tradidit ecclesiam. Subscribente autem beato Germano ipsum testamentum, sive sacerdotibus, & clericis ejusdem civitatis & parrochiæ ipsius non paucis, sicut in eodem hactenus testamento continetur, id est villam sanctæ Mariæ & sancti Gervasii, Tritionem, cum omni integritate, quam dudum Habundantius & Mallaricus diaconus per prædicti Episcopi domni Domnoli beneficium tenebant; & villam Fraxinidum, quam Aper sacerdos in ejus beneficio habebat; & Bucus villulam sui Episcopii, cum omnibus ad se pertinentibus; quam Eutherius presbyter per beneficium prædicti domni Domnoli habebat. Pari modo & pratum supra fluvium

Sartæ, una cum campo juxta posito, quem Habundantius à domno Domnolo jure beneficiario adipisci meruit; & alias villas, quæ in prædicto testamento insertæ esse noscuntur, insigniter ad præscriptam tradidit ecclesiam. Multi enim nobiles, tam in præsenti, quàm & in sequenti tempore, eorum hereditates ad prædictam ecclesiam sancti Vincentii & Laurentii legaliter subjugaverunt. Ipsum autem monasteriolum subditum, cum omnibus ad eum pertinentibus, jam dictus domnus Domnolus suæ sedis ecclesiæ subjugavit, & suis successoribus ecclesiastico ordine pacifice ad regendum & gubernandum dimisit, itaque perennis temporibus ad matrem & civitatis ecclesiam, & Pontificibus ibidem atque clericis Deo degentibus habere futuris constituit temporibus. Sæpe dictus scilicet beatus domnus Domnolus Episcopus, cellulam ultra fluvium Sartæ, & synodochium in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ mirabiliter & sapienter operatus est, & eam ex rebus prædictæ matris & civitatis ecclesiæ dotavit, & receptiones pauperum, & adventantium, sive omnium indigentium, qui in ipsa civitate talem propter custodiam civitatis non poterant habere receptionem, sicut in illo loco, ubi prædictum fecit synodochium. Ibi enim monachos xiv sub Regula degentes constituit, ut & ibi pauperes recrearent, & omnes hospites condigne & amabiliter susciperent, & ipsi sanctè & regulariter viverent. In eodem videlicet prædicto synodochio monachum suum probatissimum, domnum videlicet Paduinum, qui tunc Præpositus de sancto Vincentio erat, Abbatem constituit; & sibi seu omnibus successoribus suis perpetualiter inibi synodochium mirabiliter ornavit, ut hospitale ejusdem urbis Pontificibus futuris semper foret temporibus, & sub commutationis detestatione hospitale esse instituit, & sequentibus temporibus ecclesiæ suæ sedis cum omnibus ad se pertinentibus subjugatum esse instituit. Ipsius

quoque beati Domnoli Episcopi tempore cellulam una cum sua ecclesia, quæ est constituta in honore sancti Martini, infra civitatem, juxta matrem videlicet ecclesiam ipsius civitatis, EULALIUS presbyter, & BODOMALLA Deo sacrata, prædictam cellulam sancti Martini, quam in suo proprio construxerant, & illam de suis villulis hereditaverant, id est Morniaco, & villa Levaste ac Popiliaco, Acciaco quoque & Veraciaco, ac Nulliaco, sive potius una cum aliis villis, de rebus suis legaliter dotaverunt; & postea cum omnibus ad se pertinentibus ad matrem ipsius civitatis ecclesiam per eorum cartulas legaliter firmiterque, & ipsi domno Domnolo Episcopo tradiderunt. Præfatus igitur domnus Domnolus Episcopus emit unam partem villæ, ex thesauro ecclesiæ sibi commissæ: alia verò pars de suo Episcopio erat, cujus vocabulum est Canon, quam & per licentiam Canonicorum suorum monachis in ecclesia sancti Vincentii & sancti Laurentii, quam ipse à novo fundaverat, regulariter degentibus per suum strumentum dedit. Nam ut sub potestate ipsius urbis Episcopi, tam ipsi Monachi, quàm & ipsæ res, in eorum tamen usu disponente Episcopo, futuris persisterent temporibus, contradidit, sicut adhuc in ipso strumento traditionis inveniri potest. Hîc sedit in prædicta sede annos xlvj, menses xj, dies xxiv, & fecit ordinationes lxxv, presbyteros ccc lx, diaconos cc l, & reliquos ministros sufficienter. Cujus in vita multas ejus meritis Dominus virtutes ostendit, sicut in ejus vita liquet: & post ejus obitum, in loco sepulturæ ejus, id est in prædicta sancti Vincentii ecclesia, innumerabiles virtutes operatus est. Obiit enim prædictus beatus domnus Domnolus in pace, plenus dierum Kal. Decembris, qui cum Christo vivit in æternum, & cum sanctis regnat in gloria, cum quo & nos vivere auxiliante Domino humiliter supplicantes, mereamur per infinita sæcula sæculorum, amen.

Sequitur exemplar testamenti monasterii sancti Vincentii, & præfati domni Domnoli: quod ideo his in gestis inserere libuit, ut, si quod absit, aliqua negligentia illud perditum aut concrematum fuerit, hic reperiatur insertum, ut per illud sciatur qualiter hoc egerit, & qualiter prædictum monasterium sancti Vincentii fundaverit, & qualiter ex rebus sui Episcopi consilio sancti Germani & aliorum Episcoporum, seu multorum nobilium virorum dotaverit, sicut in eo habetur insertum.

DOmino venerabili ecclesiæ Cenomannicæ clero, DOMNOLUS Episcopus. Congruum nobis fuit, ut votum desiderabile in caritatis vestræ notitiam poneremus, quia si consensus vester cordis nostri & decreta nostra adnectere se voluerit, credimus nullius ullo umquam tempore contrarietate à nobis pariter firmata posse convelli. Cum pro salute populi, vel custodia civitatis, reliquias domni ac venerabilis sancti Vincentii martyris, intercedente præsumtione ausi fuerimus deferre, cum Dei adjutorio vel vestro, eisdem locum dignitatis ereximus in culmine; ita petimus, ut vestro pariter ditetur & munere; & si consensus vester vobis contulerit claritatem, hanc paginolam donationis, vestro quæsumus ut firmetur robore. Damus ergo ipsius domni Vincenti ecclesiæ, donatumque esse volumus villam cognominatam Tritionem, quam HABUNDANTIUS quondam visus est tenuisse per loca desingnata, sicut Tritio usque Brivas defluit in Viduam, & usque terminum Prolıacensem, subjungente ad se adjacentia Saturniacense; inde per viam Saturniacensem pervenit ad Vvaota usque campum Daulfum: deinde à Brialo censurio, usque ad domum Mere: inde à campo Locogiacensi pervenit ad ipsum Tritionem, cum id quicquid Mallaricus diaconus noster tempore vitæ suæ usufructuario possidere videtur, cum agris, pra-

tis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarumve decurſibus, cum mancipiis his nominibus, Leudomadum cum uxore ſua nomine Leudomalla, & infantulam Litomeri, Leudulfum, item Leudulfum, Chariobaudum, Vinofrede, & Mogiane. Damus etiam gregem equinum, quem Allomeris intra terminos ipſos commanens cuſtodire videtur. Itemque & villam Fraxinetum, quam bonæ memoriæ Aper presbyter tenuit, cum Brojallos Marcelliacenſes, cum vineis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, cum accolis x in ea commanentes. Hæc omnia damus in rebus eccleſiæ & uſu eorum, quicumque oportuni ad domum ipſam ſerviendum fuerint, quos per adſignationem Leuderici defenſoris veſtræ eccleſiæ poſſidendos præcipimus; cum mancipiis, his nominibus, Launovethum, Fœdulum cum uxore Taligia, Seſulfum, Cartinum, cum uxore Leudomalla, & filio Leudoghiſilo, cum filia Childegunda, Pupa cum filiis, Pupilonio cum porcis quos cuſtodit, Leudomadum, Mundofœdam, & Leudomandam, comlibertos omnis jam dicti presbyteri. Pari modo & locellum ad Buccus, quem de Eutherio presbytero accepimus, cum manicipiis qui ibidem excolere videntur. Pratum intra vivarium, ſupra ripam Sartæ ſitum, quem Habundantius vel actores eccleſiæ viſi ſunt tenuiſſe, Childigillum puerulum cum armento pecorum quem ipſe cuſtodire videtur, & campum adjacentem ad memoratum pratum, quem noſtro opere fecimus, Seſcimundum cum uxore ſua Viciliare. Hæc omnia per hanc paginam donationis, quam Aunulfo diacono unanimiter rogavimus conſcribendam, volumus ut nuncupata baſilica habeat, teneat, poſſideat. Et quicumque loci ipſius dignitatem peperit *, jure hereditario perpetualiter ſibimet vindicet poſſidendum. Si verò ullo umquam tempore aut Pontifex civitatis, aut quælibet perſona à nobis donata vel tradita de dominatione baſilicæ ipſius abſtrahere voluerit, inducat ma-

* l. perceperit.

ledictionem pro benedictione, & Domini nostri Iesu Christi, vel omnium sanctorum incurrat offensa; & voluntas nostra perpetim auxiliante Domino capiat firmitatem. Actum Cenomannis civitate anno xj regni domni nostri CHILPERICI Regis, pridie Non. Martias. DOMNOLUS peccator subscripsi. GERMANUS peccator rogante clero Cenomannis subscripsi. DINAMIUS peccator consensi & subscripsi. DRAUICO presbyter subscripsi. INJURIOSUS peccator subscripsi. METRIUS presbyter consensum nostrum subscripsi. Cæunus diaconus consensum nostrum subscripsi. Romolus diaconus consensi & subscripsi. Dardus diaconus consensum nostrum subscripsi. Nox diaconus subscripsi. Sennovetus diaconus consensi & subscripsi. Theodulfus peccator consensi & subscripsi. Affar presbyter consensi & subscripsi. Dorus presbyter consensum nostrum subscripsi. Populonius presbyter consensi & subscripsi. Leudoveus presbyter consensum nostrum subscripsi. Secrius peccator consensi & subscripsi. Leudoveus presbyter. Daurad. presbyter consensum nostrum subscripsi.

Item exemplar quod domnus Domnolus de villa Canon, per consensum Canonicorum suorum, ad ecclesiam sancti Vincentii fecit anno xx regni domni nostri Chilperici gloriosi Regis, prid. Non. Septembris.

EGo DOMNOLUS in Christi nomine Episcopus. Cum evocassem domnum & fratrem meum AUDOVEUM Episcopum Andegavæ civitatis visitare sancta limina patroni peculiaris mei VICTORIS Episcopi, immo & sollemnitatem ipsius celebrare, cum consensu omnium fratrum meorum presbyterorum, quia ante tempus testamentum meum condidi, & in ipsum voluntatem meam adhuc non complevi; quod in eo conscriptum videtur bonum, volo ut in omnibus conservetur, &

hæc paginola plenum accipiat opto roborem. Dono igitur basilicæ sanctorum Vincentii & Laurentii, quem meo opere construxi & ædificavi pro salvatione civitatis & populi, præter colonitam cognominatam Pontificim, Canon cum agris, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, & mancipiis, Vvardum cum uxore sua vel infantibus eorum, qui ibidem nunc commanere videntur, ut ab hodierna die Abbas antedicti loci ad stipendia fratrum nuncupatæ basilicæ faciat revocare, & sub jure memoratæ Cenomannensis ecclesiæ justè & legitimè esse debere censeo. Et peto, ut post obitum meum, qui Abbas fuerit ordinatus in loco præfato, commemorationem meam annis singulis adimplere procuret. Ideo tibi NIVIARDE diacone ac defensore nostræ Ecclesiæ indico atque jubeo, hoc tua traditione, sicut nunc ab Ecclesia possidetur, cum omni soliditate vel adjacentia sua, LEUSO Abbati facias consignari. Hoc verò inserendum rogavi, ut qui voluntati meæ obvius esse voluerit, maledictionem illam incurrat, quam Propheta in psalmo c viij Judæ cantavit: *Fiant dies ejus pauci, & Episcopatum ejus accipiat alius.* Et præsens pagina maneat inconvulsa, quam pro rei firmitate manu propria subscripsi, & domnis & fratribus meis muniendam rogavi. DOMNOLUS peccator subscripsi. AUDOVEUS peccator rogante domno Domnolo Episcopo subscripsi. THEODULFUS peccator subscripsi. ANNULFUS presbyter subscripsi. LEUDORICUS presbyter scripsi & subscripsi.

Sequitur exemplar precariæ sancti Domnoli Episcopi, quam fecit suo Abbati Gallo de monasterio Anisola, cujus exemplar idcirco hic inseruimus, ut si, quod absit, casu aliquando eadem precaria perdita fuerit, exemplar ejus his in pontificalibus gestis insertum reperiatur, & recuperatio fiat, & sciatur qualiter actum fuit.

DOmino sancto ac venerabile sede Apostolico DOMNOLO Cenomannicæ ecclesiæ urbis Episcopo, una cum ipsa congregatione ex ipsa urbe consistentes, ego in Dei nomine GALLUS indignus sacerdos atque monachus precator à vobis accedo. Dum & mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, ut illud monasteriolum, quod est constructus in honore sancti Petri & sancti Martini, & est situs in terraturium sanctæ Mariæ, vel sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, in pago Cenomannico, in loco quodam quæ ab antiquis dicebatur Casa-Gaiani, super fluvium Anisolæ, quod secundum nomen ipsius fluminis nuncupatur Anisola, ubi domnus TURIBIUS ejusdem parrochiæ Pontifex dudum in rebus senioris & matris civitatis ecclesiæ, cui præsidebat, ecclesiam in honore sancti Petri principis Apostolorum fecerat, quæ tamen destructa propter imminentes vastationes fuerat; sed adhuc de ipsis maceriis aliqua pars ibi erat, quando domnus Carileffus per licentiam & deprecationem atque adjutorium domni INNOCENTI Episcopi in jam dicta terra sanctæ Mariæ, & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii ex rebus ipsius, & aliorum bonorum virorum ædificavit per vestrum beneficium, sub usufructuario ordine, tempore vitæ meæ, cum omnes ad se pertinentes vel aspicientes, mihi tenere permisistis. Et censivi annis singulis ad matrem civitatis ecclesiam persolvere, ejusque Pontificibus atque rectoribus, id est ad lumen ecclesiæ de cera

lib. iv. & ad opus Episcopi camburtra una, & subtalares ij, & ad opus Canonicorum inibi Deo degentium buticulas duas paratas plenas de optimo vino, & in Cœna Domini plenum modium de ovis. Et si negligens aut tardus de ipso censu apparuero, fidem exinde faciam, & ipsum monasteriolum diebus vitæ meæ non perdam, & alicubi nec vendere, nec donare, nec alienare pontificium non habeam, nisi sub jure ac potestate & dominatione sanctæ Mariæ & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, vel eorum Pontificibus atque rectoribus permaneant. Et post meum quoque Deo jubente de hac luce dicessum, cum omni re emeliorata, vel suprapositо, absque ullius judicis consignatione aut heredum nostrorum contradictione, jam dictum monasteriolum cum omni integritate, & res ad se pertinentes vel aspicientes, vos aut rectores successoresque vestros in vestram faciatis revocare potestatem vel dominationem. Et ut hæ precariæ uno tenore conscriptæ, una quæ in thesauro prædictæ ecclesiæ recondita sit, & alia, quam ego Gallus à vobis accepero, firmiorem optineat vigorem, manus nostras proprias subter firmavimus, & bonorum virorum decrevimus roborare. Actum Cenomannica civitate publica. Data xij kal. Febr. anno v regnante rege Hilperico. Ego Domnolus acsi indignus Episcopus hanc precariam à me factam subscripsi. Hildemannus indignus Abbas subscripsi. Vvinitmundus Presbyter subscripsi. Hismahel Abbas subscripsi. Godiscalcus Abbas subscripsi. Landericus presbyter subscripsi. Vvinnegaudus diaconus subscripsi. Abbo presbyter subscripsi. Berirredus Presbyter subscripsi. Vvinctmarus diaconus subscripsi. Auculfus presbyter subscripsi. Bernardus presbyter subscripsi. Domlevertus diaconus subscripsi. Odoluvinus presbyter subscripsi. Signum Teutmaro Advocato. Signum Godone Vicedomno. Signum Teuderico. Signum Ostruino. Signum Bertrico. Signum

Teutſindo. Signum Frotaldo. ſignum Lonhario. Ego Bernericus Notarius rogante Domnolo Epiſcopo ſcripſi & ſubſcripſi.

Sequitur exemplar Chilperici Regis Francorum ſuper prædictam precariam.

CHILPERICUS Rex Francorum, vir inluſter. Si juſtis petitionibus fidelium noſtrorum, in quo noſtris auribus fuerunt prolati, perducimus ad effectum, regiam conſuetudinem exercemus, & nobis ad mercedem vel ſtabilitatem regni noſtri pertinere confidimus. Omnibus fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris præſentibus ſcilicet & futuris notum eſſe volumus, quia pater vir venerabilis Cenomannenſis urbis Epiſcopus DOMNOLUS, una cum Abbate ſuo nomine GALLO, noſtram adiit præſentiam, humiliter deprecans, ut ei propter multum amorem & utilitatem ipſius Galli facere ei jubiſſemus præceptum, ſuper cartam precariæ, quam ipſe Epiſcopus jam dictus domnus Domnolus prædicto domno Gallo Abbate de monaſteriolo qui vocatur Aniſola, ubi domnus CARELEPHUS requieſcit in corpore, quod anteceſſori ſuo domno JNNOCENTE, nonnullos jam tranſactos annos ipſe domnus Carelephus per conſenſum Childeberti Regis per ſtrumenta cartarum una ſecum & cum ſuis monachulis publice tradidit, ſicut in ſuis cartis, quas matri & civitatis Cenomannicæ eccleſiæ ſanctæ Dei genitricis Mariæ & ſanctorum martyrum Gervaſii & Protaſii legitimè fecit, & jam dicto domno Jnnocente per ſcripturam tradidit, & poſtea per precariam jure beneficiario ab eo percepit; ſicut in ipſis cartis & precariis continetur inſertum, quas nobis oſtendentes, & ſuas precarias, quas domnus Domnolus memorato Gallo Abbate fecit, & cenſum ſibi & ſuis ſucceſſoribus, ſicut in eis continetur ſcriptum ſolvere cenſuit. Ipſos

enim ante nos relegentes, petierunt celsitudini nostræ, ut super eorum precarias nostrum præceptum facere juberemus, ut eorum precariæ firmiores futuris temporibus fierent. Quod & nos gratulanti animo pro eorum amore & Domini nostri Jesu-Christi reverentia fieri jussimus, & censum quod in eorum precarias invenimus, eisdem precantibus hîc inserere rogavimus, id est ut memoratus Gallus de jam dicto monasteriolo per singulos annos in luminaribus & prædictæ matris ecclesiæ sanctæ Mariæ & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, quamdiu advixerit, de cera lib. iv, & fratribus canonicis Domino in prædicta ecclesia deservientibus solvat in Cœna Domini plenum modium de ovis, & plenos flascones paratos de vino optimo; & ad opus Episcopi unam cambuttam bene paratam, & duas subtalares ad Missam cantandam optimos, & insuper debitam subjectionem & semper faciat, & fidelis in omnibus exsistat. Hæc quoque omnia recitantes, & cum nostris fidelibus considerantes, hanc precationem eis, sicut petierunt, pro firmitatis studio facere jussimus, per quam præcipientes jubemus, ut sicut ipsi petunt & eorum scriptum demonstrat, ratum permaneat, & eorum precariæ firmæ futuris temporibus persistant, & nullus eas violare præsumat. Et post discessum prædicti Galli Abbatis prædictum monasteriolum ad memoratam matrem ecclesiam absque ullius consignatione aut contradictione redeat: & quicquid deinceps Episcopi & rectores prædictæ civitatis jure ecclesiastico facere elegerint, firmam in omnibus habeant potestatem faciendi. Hoc verò præceptum ut meliorem obtineat firmitatem, manus nostræ subscriptionibus roborare jussimus.

Sequitur exemplar præcepti Theodeberti Regis Francorum, vir inluster, de cellula sancti Martini infra Cenomannicam urbem constructa.

THEODEBERTUS Rex Francorum, vir inluster. Si petitionibus ancillarum Dei, ut sacerdotibus, in quod nostris auribus fuerint prolata, ad effectum perducimus; hoc nobis ad æterna salute vel stabilitate regni nostri, in Dei nomen pertinere confidimus. Igitur vir inluster EOLADIUS presbyter, & BAUDOMALLA Deo devota, directi petitione clementiæ regni nostri detulerunt notitia, eo quod ante hos dies in area ipsorum, infra murania Cenomannis, oratorio in honore sancti Martini construxerant, & locella nuncupantes, sitas in pago Cenomannico, Moliniaco, villa Levaste, Popiliaco, Aciaco, Vericiaco, Potius-Cipidus, cum omnes adjacentias earum vel appendiciis, cum omni re inexquisita & ipso oratorio, ad ecclesiam sancti Gervasii & Protasii martyris, vel domno DOMNOLO Episcopo, qui ibidem ad præsens custos præesse videtur, ipsas res per eorum strumenta delegaverunt. Ideo petierunt celsitudini nostræ, ut hoc per nostram auctoritatem plenius confirmare deberemus: cujus petitione gratanti animo præstitisse & in omnibus confirmasse, cognoscite. Præcipientes enim ut sicut constat jam dictus Eoladius & Baudomalla ipsa loca, Moliniaco, villa Levaste, Popiliaco, Aciaco, Vericiaco, Potius-Cipido, una cum tribus domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, peculiis, præsidiis, mobilibus & immobilibus, vel reliquis quibuscunque beneficiis, ad ipsa casa Dei per eorum instrumentum justè & rationabiliter delegassent, & hoc ad præsens ibidem ordine recto videtur esse possessum vel dominatum; ita & in antea, inspectâ ipsâ epistolâ donationis, per hoc præ-

ceptum plenius in Dei nomine confirmatum, ipsa loca superius nominata, cum omni integritate earum, ad ipsa casa sancti Gervasii & Protasii matris ecclesiæ, nostris & futuris temporibus jure firmissimum proficiant ad augmentum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & in omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus eam subter decrevimus roborare. THEODEBERTUS Rex Francorum subscripsi. ADALGRIMUS jussus obtolit. Data dies octo, quod facit præsens mense Junii, anno vij regni nostri, Captunaco, in Dei nomine feliciter, amen.

X. *De Baldegisilo Episcopo nihil.*

CAPUT XI.

Gesta domni Bertichramni Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit novissimo tempore Chilperici, filii Clotharii, & tempore Clotharii filii ejusdem Chilperici, qui fuerunt Reges Francorum viri inlustres.

DOmnus BERTICHRAMNUS urbis Cenomannicæ præsul, nobilis genere, natione partim Aquitanicus, & partim Francus, Turonis verò tonsoratus, & postea aliquo tempore conversatus cum domno GERMANO, insigni Parisiacæ urbis Episcopo, & ab eo edoctus, atque in quibusdam sacerdotalibus gradibus est ordinatus, & spiritualiter instructus. Antedictus namque domnus Bertichramnus fecit quamdam cellulam ultra fluvium Sartæ in honore sancti magistri sui domni Germani, Parisiacæ civitatis insignis præsulis, quam de rebus sanctæ Mariæ & sancti Gervasii dotavit, sive de quibusdam vicis ejusdem sanctæ Mariæ & sancti Gervasii, atque de aliis rebus, quas adquirere suo bono ingenio meruit, ecclesiastico jure dotavit. Et in prædicta cellula, quam in honore jam dicti sancti Germani construxerat, & sacraverat seu dotaverat, aliquos monachos sub Regula degentes constituit, & hospitale pauperum atque nobilium inibi esse instituit. Quam cellu-

lam ecclesiæ suæ sedis sanctæ Mariæ & sancti Gervasii subjugavit, sive suis successoribus atque Canonicis sanctæ Mariæ & sancti Gervasii possidendam & regendam perennis temporibus sub regulari ordine dereliquit. Prædicto quoque Bertichramno cellula infra illam quintam, quæ monasterium Stivale nuncupatur, à quodam clerico, Bertigiselo nomine, qui bis sedem & episcopatum suum tyrannica potestate contra canonicam auctoritatem invaserat, legaliter, & per strumenta cartarum quibusdam negligentiis suis, quas in Episcopatu domni Bertichramni, & in rebus sanctæ Mariæ & sancti Gervasii sua negligentia fecerat, sub jure & dominatione sanctæ Mariæ & sancti Gervasii atque sanctorum Petri & Pauli Apostolorum tradita fuit, sicut in testamento domni Bertichramni hactenus inveniri potest. Quod & ipse domnus Bertichramnus, sicut diximus, pro restauratione ecclesiasticarum rerum sub firma traditione suscipiens, nobiliter ampliavit, & immelioravit, & sanctimoniales monachas sub Regula degentes inibi esse constituit, & suæ sedis sanctæ Mariæ & sancti Gervasii subjugavit, atque suis successoribus possidendam & regendam perpetualiter jure firmissimo dereliquit.

Hic enim fecit in terratorio matris & civitatis ecclesiæ sanctæ Mariæ & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, de villa cujus vocabulum est Vivereus, à fundamento, Angelo sibi demonstrante, dum in ecclesia sancti Michaelis, infra urbem, juxta prædictam matrem ecclesiam, in quadam turre ipsius civitatis constructa, pervigilans in oratione erat, atque Angelo ei visibiliter oriente aurora Dominici diei designante, monasterium juxta urbem in honore sancti Petri & Pauli Apostolorum & nobiliter construxit, & ipsam ecclesiam Apostolorum jam consummatam tam de rebus sanctæ Mariæ & sancti Gervasii matris & civitatis ecclesiæ, quàm & de aliis, quæ undecumque justè & legaliter adtrahere vel

invenire potuit, tam de ſuæ hereditatis rebus, quàm & de aliis comparatis vel adquiſitis, legaliter per conſenſum domni Clothariì Regis atque Epiſcoporum multorum mirificè dotavit, & monaſterium in circuitu eccleſiæ, cum clauſtris & aliis ædificiis, nobiliter à fundamento operatus, & in eo agmini multorum monachorum regulariter degentia eſſe inſtituit, & pauperum atque advenantium, peregrinorum quoque ſive matricularum receptiones & refocillationes devotiſſimè ſupplevit, & perpetualiter fore conſtituit. Non longe autem ab eodem monaſterio eccleſiam in honore ſanctæ Crucis fecit, & Dei ſervos ad divinum explendum officium inſtituit, & receptiones pauperum atque hoſpitum inibi mirificè ordinavit; & prædictum monaſterium Apoſtolorum Petri & Pauli cum eccleſia dictæ ſanctæ Crucis, cum omnibus ad ſe pertinentibus, ſedis ſuæ eccleſiæ ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſii ſubjugavit; & ipſam matrem & civitatis eccleſiam ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſii ex omnibus ſuis tam propriis, quàm & eccleſiaſticis, ſive hereditariis rebus, heredem appellavit, atque heredem eſſe conſtituit; & ſuis ſucceſſoribus, & ejuſdem ſenioris eccleſiæ ſacerdotibus atque Canonicis ipſum monaſterium ſanctorum Petri & Pauli Apoſtolorum cum omni integritate eccleſiaſtico ordine poſſidendum & regendum jure firmiſſimo perpetualiter delegavit atque dereliquit. Fecit quoque vel reſtauravit idem dominus Bertichramnus ſuper fluvium Idoniæ quoddam monaſterium vel ſynodochium in honore ſancti Martini, quod Pontileuva vocatur, ipſumque de rebus epiſcopatus ſui ditavit, ſive de aliis quas legitime & legaliter invenire vel adquirere quivit. Et hoc conſtituit, ut omnes adventantes inibi omnia neceſſaria ſumerent; ibique monachos regulariter degere conſtituit, & matricularios, numero & tenore quo in ejus continetur teſtamento, & ipſum ſynodochium ſuæ ſedis eccleſiæ ſubjugatum, atque ſuis ſucceſſoribus

possidendum futuris temporibus more canonico atque ecclesiastico dereliquit, sicut hactenus in ejus testamento decretum sub jure jurando nobiscum habetur; cujus exemplar in subsequentibus conscribere libuit. Prædictus autem domnus Bertichramnus Archiepiscopus erat, & pallium, sicut mos est Metropolitanorum, ferebat, atque omnibus Episcopis totius regni præerat & proderat. Hic autem plenus dierum, in senectute bona obiit in pace ... Kalend. Juliarum, & in præfixa ecclesia quam ipse in honorem sanctorum Apostolorum Petri & Pauli ædificaverat, à suis consacerdotibus & discipulis honorifice ac condigne sepultus est: qui & in cælis vivit cum sanctis Dei, ubi & nos suis atque omnium horum precibus pervenire & vivere mereamur, præstante Domino nostro Jesu-Christo, cui est honor & gloria per cuncta sæcula sæculorum, amen.

Sequitur exemplar testamenti prædicti domni Bertichramni, quod fecit pariter Cenomannicæ matri ecclesiæ & monasterio sancti Petri, sicut in hac habetur insertum. quod ideo his in gestis pontificalibus inseruimus, ut si aliqua, quod absit, negligentia perditum fuerit, hic reperiatur, per quod sciatur, qualiter actum fuit.

IN nomine Domini nostri Jesu-Christi & Spiritus-sancti, sub die sexto Kal. Aprilis, anno xxxij regnante gloriosissimo domino Clothario Rege, Bertrannus etsi indignus, peccator, Episcopus sanctæ ecclesiæ Cenomannicæ, sanus Deo propicio mente & corpore, sanoque consilio metuens casus humanæ fragilitatis, testamentum meum condedi, eumque filio meo Ebbone Notario scribere rogavi & dictavi. quod testamentum meum si quo casu jure civile aut jure prætorio, vel alicujus novæ legis interventu valere nequiverit, acsi ab intestato ad vicem codicellorum valere eum volo, & valeat. Itaque quando ego suprascriptus

scriptus Bertrannus peccator ex rebus humanis excessero, debitumve naturæ tempus complevero; tunc tu sacrosancta ecclesia Cenomannica, unà cum sancta ac venerabili basilica domni Petri & Pauli Apostolorum, quæ in conspectu civitatis opere meo pro defensione civitatis vel salubritatem populi ædificavi, heredes mihi estote, heredesque meos vos esse constituo ac jubeo; ceterive exheredes sint toti. Omnis itaque cui hoc testamentum meum dedero, legavero, darive jussero; id ut detur, fiat, præstetur, fidei heredibus meis committo: si quos autem liberos esse jussero, liberæ liberive sint toti. Et quia inclitus atque præcellsus domnus CLOTHARIUS Rex, cui Deus in milia æternam retribuat beatitudinem, suum præceptum manus suæ jure firmatum mihi dedit, ut de propria facultate, quod ex parentum successione habeo, seu quod munere suo consecutus sum, aut aliquid comparavi, vel comparare Deo adjuvante potuero, vel in quibuscunque rebus atque corporibus facultatum augmentare potuero, tam pro animæ meæ remedium, quàm propinquis meis, seu fidelibus meis delegare voluero, liberum tribuit arbitrium; idcirco te sacrosancta ecclesia Cenomannica, heres mea, habere volo ac jubeo villam juris mei, cujus vocabulum est Bonalfa, sita in territurio Stampense seu Æqualina silva, & mihi precelsus domnus CLOTHARIUS Rex suo munere, unà cum præcelsa domna FREDEGUNDA Regina quondam genitrice sua, postquam eis domnus VAEDOLA justitia eorum reddidit, in me humilem eorum pro fidei meæ conservationem, quæ semper circa ipsum Principem inviolabilem tenere & habere visus sum, concesserunt; ipsam villam cum domibus, mancipiis, vineis, silvis, campis vel omni re, jure & adjacentibus suis, tam mobilibus quàm & immobilibus, post meum obitum tibi valeas perpetualiter possidere; excepto quos exinde liberare voluero. Similiter agrum ad culturam eo tempore adquisitum,

te domna heres mea ecclesia habere volo ac decerno: ex quo agro medietatem bonæ memoriæ domna INGOBERGA quondam Regina, mea instantia meoque exigente servitio sanctæ Mariæ dereliquit: aliam verò medietatem de germano ipsius MAGNULFO quondam dato pretio comparavi, ut in jure sanctæ ecclesiæ ager ille ad integrum perveniret: & de villa Celonica sita in territorio Tricurino, quam bonæ memoriæ BOBOLENUS medietatem ecclesiæ delegaverat, & pro ipsa medietate multas habui vexationes, sed meo opere egi, ut de jure sanctæ ecclesiæ non auferretur; etiam & postea aliam medietatem, quam uxore vel heredibus suis ad possidendum delegaverat, dato pretio ad integrum comparavi, & in dominationem meam pervenit; volo ut ipsam villam cum omni securitate tu sacrosancta ecclesia heres mea, unà cum fano Vicinoniæ, quicquid mihi comparavi, aut meo opere ad mancipia stabilivi, cum id quod adhuc Deo propitio in ipsis agris immeliorare potuero, cum omni integritate eorum, & mancipia inibi commanentia, tibi sacrosancta ecclesia volo esse donatum. Itemque & villa Brea, quem mihi DAULFUS per donationis titulum contulit, & ego postea mihi comparavi, velut quæcumque subjunxi, velut ipsam villam cum omni integritate sua, sicut à me præsenti tempore possidetur, in dominationem sanctæ ecclesiæ Cenomannicæ heredis meæ perduret. Sed & quàm plurima, quæ memorare novero *, tibi meo studio sancta ecclesia adquisivi.

* *f.* non valeo.

Et licet omnibus Christo propicio notum sit, qualiter ego aut quàm fideliter in sancta ecclesia, aut in monasteriis, aut in cunctis rebus laborassem; tamen & tu domne Pontifex, quem Deus in eis post me esse voluerit, cognoscere potes, quanta ibidem meo studio vel labore tempore meo Deus est dignatus conferre. Quod si fide integra disponis inquirere, cognosces me tuæ ecclesiæ non modicum laborasse. Unde tibi ineptum esse

non debet, si aliquid de rebus sanctæ Mariæ cuicunque ex fratribus nostris, hoc est Presbyteris & Diaconibus, seu Lectoribus aut propinquis meis, vel amicis aut servientibus, tam sanctæ ecclesiæ, quàm & meis propriis, cuicumque aliquid in usufructu dimitto : quia sanctæ ecclesiæ proprietatem non aufero, & de substantiola mea heredem ipsam constituo. Et quia sanctæ recordationis domnus DOMNOLUS quondam Episcopus de agris ecclesiæ aliqua locella ad basilicam suam, ubi requiescere videtur, delegavit : sed nobis molestum fuit, ut iterum nos simile conditione de agris ecclesiæ aliquid auferre aut minuere deberemus, ut basilicæ sanctorum Petri & Pauli Apostolorum, quam in honore eorum nominis construxi, conferre deberemus ; sed magis pertractans cum consilio venerabilium fratrum nostrorum presbyterorum, seu diaconorum, vel omnium clericorum, ut unum locellum de ecclesiæ conditione ad ipsam sanctam basilicam, non tantùm pro necessitate, sed propter primitias vel reverentiam ipsorum domnorum Apostolorum, & quod mater sancta ecclesia, quæ omnes basilicas ad se pertinentes fovet ac ditat, convenit cum domnis Pontificibus diem illum, quo benedictio cælestis vel reliquiæ sanctorum Petri & Pauli Apostolorum in ipsa basilica positæ sunt, & dupliciter divina opitulante gratia sanctis sacerdotibus consecrata in honorem sanctorum Apostolorum, vel loci illius consecrationem ; villa Umbriaco, quam Basilius & Baudegundus quondam per donationis titulum ad sanctam ecclesiam condederant post eorum obitum possidendam : unde & nos postea jugiter laboravimus, ut ecclesiæ non auferretur, postea omnia supradicta quod per me humilem sanctæ ecclesiæ proficit aut obvenit, tam prædicto Umbriaco, quàm in suburbana basilica domni Petri & Pauli Apostolorum, quæ meo opere ædificata esse dinoscetur, ad ipsam sanctam ecclesiam, Christo propitio, debeat in perpetuo permanere.

Id mihi placuit delegare, ut villa Nimione, sita in territorio Parisiaco, cum vineis quæ Frontanito ad palastrias & vinitores esse noscuntur, quas mihi domnus CLOTHARIUS Rex dedit, quæ meo sæpius dum laicus fui, tam de fisco, quàm de comparato possidendum sanctæ ecclesiæ Parisiacæ sub cujus gratia nutritus sum, ad integrum volo esse donatum. Basilicæ verò sanctorum ac beatissimorum Petri & Pauli Apostolorum, quam superius heredem, una cum sancta ecclesia Cenomannica constitui, sicut mea est devotio, quia ibidem meum (quandoquidem Deus voluerit) desidero collocare corpusculum, ad ipsam sanctam basilicam in honore sanctorum Apostolorum, ut pro facinore meo quod hîc in sæculo jugiter visus sum perpetrasse, ut ipsi Apostoli suffragiis suis ab infernali pœna me liberare dignentur, & si non in gloria (quod non mereor) vel veniam eorum patrociniis aut intercessionibus merear obtinere. Dono itaque ad ipsam sanctam basilicam villas sitas tam in territorio Cenomannico, quàm & in Stampensi vel Burdigalinse, aut ubicumque, tam per donationis titulum, quàm ad ipsam basilicam jam die natalicii sui dedi, verùm etiam quod & adhuc per testamenti istius paginam dedero, quas mihi domnus gloriosus CLOTHARIUS per suam munificentiam contulit, vel pro fidei meæ conservationem ad integrum suis præceptionibus manum suam roboratis, mihi integram tribuet licentiam, ut prædicto loco pro animæ meæ remedio, vel sui regni stabilitate, ipsas villas quas munere suæ promerui, conferre debere. Hæc sunt villas. Villa Thedone, Colonica nomine Telate, & alias villas Buresaco, & mansiones in Vvastinense, quas de viro illustri VARNACHARIO Majorem-domnus pro villa Columbaria percepimus. Illud verò rogo atque jubeo Abbatibus, qui per singula tempora, sicut divina potentia aut gratia domnorum Apostolorum eos inibi jusserit perdurare, ut omni tempore vitæ eorum hoc sit eis potissimum

observandum, ut de villis superius nominatis, quicquid exinde aut in tributum, aut in suffragium annis singulis poterit obvenire, medietas ex hoc, quando fuerit mea commemoratio pauperibus, aut in vestimentum, aut in aurum erogetur: alia medietas luminis exinde in sancta basilica omni tempore sufficienter accendatur, ut numquam sit neque una hora noctis absque luminaria ipsa sancta basilica, sicut dignum est, in honorem prædictorum Apostolorum luminis omni tempore fulgeat indesinenter, tam ad basilicam sanctorum Apostolorum, quàm & ad sanctam Crucem, quam postea ædificavi, vel ad basilicam domni Martini ad synodochium, quæ est in Pontileuga, excepto de fructibus aut reliquis conditionibus, quod de prædictis agris speratur in usibus sanctæ basilicæ & monasterii sui, sive alimonia Canonicorum vel pauperum, qui ad ipsam basilicam sanctam ad matrico sedere videntur, victus & vestitus per singulos annos sufficienter ministretur, & pro meis expiandis peccatis jugiter Domino deprecentur; & pro collata principis cælestis eidem & regnum longævum præstet, & in retributionem æternam centuplum accipere mereatur. Ecclesiæ verò herede meæ villa Dolus, quod meo opere construxi, & meo ingenio undique ad me pervenit, post diem obitus mei, quicquid inibi laboravero, cum domibus, mancipiis, vineis, campis, pratis, cultis & incultis, & omni jure suo, vel termino suo, quod ibi justo ordine abstraxi, te sancta ecclesia in integrum habere delego.

Basilicæ sancti Petri & Pauli, villas quas dato pretio comparavi, id est Gaviaco, Colònica, Landolenas, & Ferrenis, meo opere undique adquisitas, & quicquid Cellis vel in Samarciago ad prope Cenomannis civitate, quicquid Portithorengo, quem pro tutelam percepi, inibi fuit, & hoc quod Ceta, & Mancia vel Guntha illuc possedisse jure visæ fuerant, & ad meam pervenit

ditionem, tam terris, vineis, ac colonis & servis, integra portione eorum. Similiter & villas quas in honorem basilicæ domni Petri & Pauli comparavi de pecunia, quam gloriosus domnus CLOTHARIUS Rex nobis dedit, vel nos pro fidei nostræ undique conquisivimus. Hæc sunt villæ ipsæ, Campocumanæ, Ludina, & Comariago, vel Cambariaco, sicut venditiones edocent, ipsam basilicam, sicut nos eas jam ibidem tradidimus, cum villare cui nomen Piciniaco, quem Gundobaldus quondam Diaconus tenuit, pariter & Iliaco quem de viro illustri BABISONE percepimus, volo in Dei nomine possidendas. Illud etiam constituens ac decernens, quod quicquid mihi in minutis rebus aut in quibuscunque modis datum est, vel in meis cartis noscuntur esse conscriptæ, hoc totum & ad integrum tu sancta ecclesia & venerabilis basilica domni Petri & Pauli, qui in hoc folio testamenti mei forsitan in oblivione mihi obvenit, æqua lance dividatis possidendum. Villa verò Morenaco, quam meo opere & cum grandi labore adquisivi, & postea hunc ego absens vi pro fidei mei conservationes à Modeghiselo malo ordine fuit præoccupata, & cum Deus reddidit justitiam domno CLOTHARIO Regi, iterum ad dominationem sanctæ ecclesiæ vel meam pervenit; ipsam villam, cum omni jure suo & terminum, te sancta ecclesia habere constituo. Basilica verò sancti Petri & Pauli portionem deinde quod inibi possidere videor, cum colonica quæ mihi LEODALDUS per donationis titulum contulit, cum id quod ibidem postea undique comparavi, in ipso fundo Mechense & Voligione, cum omni integritate, portionibus ipsius vel terminis earum, & mancipia, mobilibus, & immobilibus, tu sancta basilica perpetualiter valeas dominare. Licet nulli habetur incognitum, qualiter ego post transitum GUNTRANNI quondam Regis pro quo sacramentum insolubile

domno meo Clothario Regi dedi pro eo quod civitas Cenomannis legitimo ordine, post transitum domni Gunthranni, ex hereditate genitoris sui bonæ recordationis suæ CHILPERICI quondam Regis debuit pervenire; sed faciente cupiditate & civitas ipsa ei fuit ablata, & de reliquo regno suo multum passus est dispendium, sed dum me sacramentum meum in integrum constrinxit, ut eum nullatenus dimittere deberem, facile mihi fuit ut secundum facultatem tam sanctam ecclesiam, quàm & proprietatem relinquerem quàm perjurus (quod absit) invenirer. Sed dum pro amore ipsius Principis unanimiter cum ipso consisterem, anteriorem exspoliationem suam, vel posteriorem, quod injuste pertulit, necesse principi ipsi fuit, ut nobis aliquid adderet, unde vitæ substantiæ & nos, & pauperes nostri sustentare deberemus, unde ille Rex cælestis pro nobis retributor exsistat. Nam nos pauperi non habemus, nec aurum nec argentum, unde tibi gloriosissime domne Clotharie, bona retribuamus: attamen de id quod gloria vestra nobis contulit, præsumemus in hoc testamento nostro vestram celsitudinem memorare. Offerimus itaque regno vestro de muneribus vestris, unde nos per præceptum vigoris vestræ manus roboratum, licentiam tribuisti faciendi quod volebamus, id est villas Neolone & Vvalionno, cum omni termino & adjacentiis ad se pertinentibus, vel quicquid postea nobis fuit melioratum, hoc celsitudo vestra ad suam recipiat dominationem. Similiter donamus tibi gloriosissima domna BERCHTRUDIS Regina villam, nomine Penpinas, quæ appellatur Cella, quam nobis gloriosus domnus noster jugalis vester suo munere contulit, ut ipsam villam, cum domibus, mancipiis, vel terminum suum post meum obitum ad vestrum regimen absque ullo impedimento recipiatis. Dulcissimo nepote meo SIGECHELMO, & pronepote meo TORINGO, si mihi superstites fuerint,

villam Seuvacum, Villare Ripariola æqua lance dividant.

Simili modo villa Briomilia, quæ ex successione parentum nobis juste debita erat, & per interregna longo tempore nobis ablata fuit, & postea cùm Deus domno Clothario regnum suum in integrum dedit, ipsam villam nobis sua pietas reddidit, & per præceptionem suam firmavit: quam villam dulcissimo pronepoti meo filio SIGECHELMI, LEUTRANNO & SICHRANNO volo esse donatam. Similiter villam Castalione sitam in Santonico, qui parentibus meis & viro illustri SIGELENO fuit, & ipsam nobis gloriosus domnus Clotharius Rex per suum præceptum concessit, quia jam longo tempore & mihi & jam dicto parente meo Sigeleno ablata fuit, si me superstes fuerit ipse Sigelenus, ad suam revocet ditionem: sin autem filiis suis, id est SICHELECO & BERCHELAÏCO, ipsam volo esse donatam. Villas Crisciago & Botilo qui nobis ex successione genitoris nostri juste debentur, & cum germanis meis deberem partire, si ipsos mors non antecessisset; modò jubeo ut dulcissime nepos meus SIGECHELME, unà cum nepoti meo THORINGO æqua lance ipsas villulas dividatis. Villam Bualone sitam in Stampense secus Æqualina, quam per donationis titulum dulcissimo pronepoti meo LEUTHRAMNO die nuptiarum suarum dedi, sicut donatio ipsa continet, & per hoc testamentum meum ipsam eis volo esse donatam. Locello qui appellatur Fontanido, quem mihi gloriosus domnus Clotharius Rex suo munere concessit, ubi Eusebius quondam laïcus vineas plantavit, & nos postea & mancipia posuimus, ipsum locellum cum omni integritate quod ibidem aspicere videtur, totum & ad integrum sancta basilica domni Petri & Pauli ad suam revocet dominationem, & medietatem de vineis pronepos meus Leuthramnus & conjux sua perpetualiter valeant possidere.

Basilicæ domni & peculiaris patrini mei GERMANI Episcopi, qui me dulcissime enutrivit, & sua sancta oratione, acsi indignum, ad sacerdotii honorem perduxit, si superstitit ut in basilica domni Vincentii, ubi ejus sanctum corpusculum requiescit, dono inibi in honore sepulturæ suæ villam Bobane, quæ est in terraturio Stampense super fluvio Calla, quem mihi gloriosissimus domnus Clotharius Rex suo munere contulit: ut si semper corpus ejus in basilica nova, quam inclytus CHILPERICUS quondam Rex construxit, si convenerit ut inibi transferatur, villam ipsam, ubi ejus semper corpus fuerit, semper ibidem deserviat, & ipse sanctus Pontifex pro meis facinoribus deprecare dignetur. Rogo Abba illustris loci illius, ut nomen meum in libro vitæ recitetur.

Villare meum quæ est in Cramteno terraturio ad Summa Vedantia, sicut à me præsenti tempore possidetur, & ex successione domni & genitoris mei legitime reddebatur, basilicæ domni Petri & Pauli post obitum meum pro mercede animæ meæ volo esse donatum. Dulcissimo pronepote meo Thoringo dono ei colonica, cui vocabulum est Villa nova, quam de filio Papoleno quondam dato pretio comparavi, in perpetuo teneat atque possideat. Villa Idguino dulcissimo nepote meo Segechelmo, dum advivit, volo esse donatum. Post obitum verò illius, filii sui, qui ex BERTICHILDI filia LEUTRAMNI nati esse noscuntur, absque consortium fratrum suorum, si alios filios habuerit, ipsos præcipio possidendum. Viniola seu prata quæ sunt ad Riulione, & adjungunt ad vineas sanctæ ecclesiæ vel infra terminum Calimarcense, quas dato pretio comparavi, sanctæ ecclesiæ volo esse donata. Idemque & colonica Satovera, quam VULFARIUS quondam tenuit, & postea AIGA eam nobis cum ipsas venditiones, quas ab ipso Vulfario acceperat, dedit, & ipso locello cum vineis & cum omni jure suo, tu

ſancta eccleſia heres mea percipias; & locello qui dicitur Condomas, quem pro re mea accepi, & poſtea fideliſſimæ Cottanæ per donationis titulum concedi, volo ut ipſa locello jam dicta Cotta vel filii ſui in perpetuo valeant in integrum poſſidere. Domum verò intra muros civitatis Pariſiorum, qui ab Eusebio quondam fuit ædificata vel poſſeſſa, & mihi à præcelſo domno Clothario Regi conceſſa eſſe denoſcitur, inter ſancta eccleſia Cenomannica & ſancta baſilica heredes mea æqualiter poſſidendum decerno: ſic quoque ut de tabernias, quæ infra domum eſſe noſcuntur, locarius ille, qui annis ſingulis exinde ſperatur, lumen in ſacroſancta eccleſia Cenomannica & prædicta baſilica domni Petri & Pauli inferatur; & areas, quæ foris civitatis ſunt, idemque communiter poſſideant.

Id conſtituimus obſervandum, ut quicquid die obitus mei in domo ſuperiùs nominata Pariſius, aut in unum aut in quibuſlibet rebus, quæ noſtræ propriæ eſſe noſcuntur, æqualiter heredes meas ſancta eccleſia Cenomannica & baſilica domni Petri & Pauli inter ſe dividant. Pæne mihi in oblivione fuit poſitum; ſed divina inſpirante gratia memoravi. Viniolas ſecus arenas juxta quod ipſas maxima de deſerto recuperavi vel adunavi, de ipſa arena uſque ad ſtrada quod clauſura ipſa circumcingit, quod ipſa ſancta baſilica domni Petri & Pauli præſenti tempore poſſidere videtur. Itemque vineolas, pradela vel terraturium, quod in dextera parte de ſtrada eſt qui vadit ad Pontileugua, quem de venerabili fratre meo Eoladi Abbate comparavi, quæ in ipſius baſilicæ oppidum eſſe noſcitur, cum brugilo quem de fratre meo Leusio Abbate datos quadraginta ſolidos redemi, & campellos quos cum ipſo Abbate commutavimus, quæ ad alveum Sartæ, cum prato qui eſt ad confluens, totum & ad integrum cum ſervientibus, quos inibi poſui, aut

adhuc Christo propitio ponere potuero, & modò ad ipsa sancta basilica in Dei nomine possidetur, in perpetuo dominetur. Simili modo medietatem de colonico Vatilonno, quem de Berone in nomine ipsius sanctæ basilicæ comparavi, & aliam medietatem, quam illustris matrona EGYDIA ad ipsum sanctum locum per donationis titulum contulit, jubeo ut in integrum, sicut à modo ab ipsa basilica Christo præsule possidetur, & in perpetuo inibi perseveret.

Et quia nulli habetur incognitum, qualiter BERTHEGHISILUS inlicito ordine contra decreta canonum in sede sua fuit adgressus, & nimium res sanctæ Mariæ vel meas proprias generavit pro his gravissimum dispendium; unde etiam non ut debuit restauravit, nisi parvitate per res proprias meas, quas malo ordine distraxerat, locella cum carta venditionis dedit, hoc est cum domibus, cum Bariaco & Vivale portionem suam in integrum nobis vendidit. Et postea cum alia vice gloriosus domnus Clotharius de regno suo in insidiis pertulit, & iterum ego propter ipsum valde in captivitate fui, & in ipso nec nominandus Berthegisilus iterum vastator ecclesiæ accessit, & carta ipsa quam prius fecerat, in archivo ecclesiæ invenit, eam igni comburi præcepit, sic illi judex metuendus atque terribilis pro rebus suis cum eo ponat judicium. Et postquam Dominus noster cum voluntate Dei unà cum præcelso consubrino suo THEUDOBERTO Rege caritatem inivit, & voluntariè quantitatem de regno suo recepit, & nos locella illa obsistente ad dominationem nostram revocavimus. Campariaco verò, Estivale, cum domibus, mancipiis, vineis, & silvis, pratis, aquis, aquarumve decursibus, & jure earum vel omnem peculium, sanctæ basilicæ domni Petri & Pauli delego. Perfeci scilicet domum, quæ infra muros, in dextra parte de posteriola meo opere ædificavi, ubi oratoriolus in honore sancti Michaëlis Archan-

geli constructus est, volui ut ipsas domus & basilica sancti Petri & Pauli esse debuisset.

Dum nos cum domno Clothario Rege pro fide nostra & amore illius detenti fuimus, pistrinus ecclesiæ ante ipsa domo constructa est, propterea in his locis ecclesia stipendia & madricola, quam ego inibi erexi, supplex quæso Domino meo Pontifici, qui mihi successor fuerit, ut omni tempore madricola ipsa, sicut usque nunc in eis temporibus stipendia promeruit, & semper inantea ministrante sancta ecclesia alatur, & domus ipsa sit ad receptionem Pontificum, vel Religiosos, qui ad ipsum oratorium deserviunt: quia & virtutes ibi ostensæ sunt, & honorare in omnibus vel venerare debetur. Precamur domno & Pontifici successori nostro, & per Deum Trinitatis conjuramus, ut de villas quas ego sanctæ ecclesiæ per hunc folium testamenti delegavi, vel quæ meo tempore conquisitæ sunt, vel in donationem sanctæ ecclesiæ pervenerunt, ex omnibus vel in omnibus decimas annonæ, vini, casei, lardi, omnes decimas in domo ipsa sancti Michaëlis Archangeli annis singulis congregentur, sicut nostro tempore actum fuit, & pauperibus vel peregrinis in eorum alimonia ministretur: quia nec sancta ecclesia dispendium perferet; & quod nos, etsi indigni, qui qualemcumque locum sacerdotii visi fuimus occupare, ea quæ Deo annuente in pauperibus studuimus ministrare, à vobis indesinenter conservetur. Basilicæ verò sancti Petri & Pauli curtem illam cum casas quas bonæ memoriæ Romolos quondam Presbyter Cenomannis in civitatem tenuit, & domum illam, quæ nostris temporibus supra muros ædificavit, & nos & manum ad hoc porreximus, & postea de nepte sua comparavimus; domus ipsas sicut à præsenti tempore in Dei nomine ab ipsa sancta basilica possidentur, cum id quicquid inibi laboratum fuerit, aut ante vel meis temporibus subjectum, totum & ad integrum præfata

ecclesia absque ullius impedimento perpetualiter valeat possidere.

Sanctæ ecclesiæ herede mea dono villa, cui vocabulum est Grandefontana, quæ dato pretio de VADDOLENO compatri meo filio BAVONE comparavi, cum omni jure vel terminum suum. Te verò sancta basilica domni Petri & Pauli, dono villa Conadaco, quem de Belletrudi sive Bettane matrona, relicta quondam Maurini, dato pretio comparavi, cum Colicas villas, quas postea dato pretio de Betholeno vel Mantharigo cum silvas vel omni adjacentia ad se pertinentes, cum domibus & mancipiis, sicut jam in tua ditione tradidi, cum mobilibus & immobilibus in integrum volo esse donatum, cum agellum illum, nomine Timiago, quem filio & parente meo BERULFO ad usufructuario possidemus, & post meum obitum ad tuam revoces potestatem. Dulcissimo nepote meo Sigechelmo licet jam per donationis titulum villam Murocincto anteactis temporibus contuli, quam ex successione domni & genitoris mei legitimè reddebatur, & postea meis peccatis facientibus germanus meus BERTHULFUS in expeditionem domni Clotharii Regis interemtus fuit, & portio sua mihi legitimè obvenit, volui in hunc testamentum meum comprehendi, ut tam quod prius ei dedi, quàm & quod postea mihi de germano meo obvenit, totum & ad integrum ipse nepos meus, villa ipsa cum domibus, mancipiis, vineis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, sicut hoc jam possidere videtur, & ipsi & sobolis sui perpetualiter dominetur. Tertia verò portione de ipsa villa Murocincto, quem bonæ memoriæ germanus meus ERMENULFUS tenuit, & ipsam mihi dedit, dulcissimo pronepote meo filio ipsius Sigechelmi, nomine LEODEFREDO, post obitum meum volo esse donatam, exceptis illis quos emisit, aut ego de captivitate redemi,

ipsi liberi perseverent. Casa verò quæ est infra muros civitatis Cenomannis, quam domnus & frater meus CHAIMOALDUS Episcopus, dum Archidiaconati videtur officium fungere, ædificavit, cum casella quam Malaricus Diaconus tenuit, hoc dulcissimo nepoti meo Sigechelmo, cui eas dedi, volo ut & ipsi & filii sui in perpetuo dominentur: quia ubi casa nova ex areas illas comparatas esse noscuntur.

Villam verò Patriliaco, quæ est secus Pontochiuggane, quem de Doleno quondam comparavi, & venditionem in nomine sanctorum Petri & Pauli, vel basilicæ eorum, quam jam tunc tempore ædificare videbamus, & postea ad ipsa sancta basilica delegavi, volo ut eam in perpetuo possideat, cum colonicas ad se pertinentes. Villam Monciaco cum colonica quæ conditæ vel undique idipso Condacense aut Monciacense comparavi & adjunxi, te sancta ecclesia heres mea ad integrum volo esse donatum. Vineas verò quas mihi sanctæ memoriæ domnus LICINIUS Episcopus pro amoris affectu secus vineas Cariliacenses suo munere dedit, & nos antea de Sargite quondam necutiante parte divina cum terra comparavimus, & postea inibi vineas posuimus, & in una clausura cum vineas sanctæ ecclesiæ adjunximus, volumus, ut pro mercede animæ nostræ hoc ecclesia sancta Cenomannica possideat. Licet antea ipse ager parum habebat vineolas, nec domini mei antecessores Episcopi aliquid ibi voluerunt addere: sed nos pro amore sanctæ ecclesiæ vel augmentum ipsius, tam de negotiantibus, quàm de reliquis maximè spaciavimus, & pretium dedimus, ut in jure & dominationem sanctæ ecclesiæ proficiant optamus. Idemque & vineolas, quæ sunt in Saboranense, quæ meo opere undique subjunxi, aut per donum, aut per venditionem, & si adhuc subjungere potuero, cum cultoribus eorum & familias ad domum quæ ibi stabiliùs, te sancta ecclesia domni Petri & Pauli habere jubeo.

De Ponteleugua hæc est de matricula & synodochii in honorem sancti Martini, hæc est matricula sancti Petri & Pauli, quod est ad Pontemleugua, si per singula perpensamus, quantum facinora nostra in sæculum dum detenti fuimus, commissa esse noscuntur, non esse tantum facultas redimendi, quantum sunt culpæ commissæ; sed omnipotens Deus, qui nullum perire vult, ipsæ parva munuscula quæ grandis lacrimas vel memoris animæ Redemtori nostro offerre videmur, in pauperis, ipse pro larga pietatis suæ gratia qualemcumque tribuat veniam. Ergo quia votus & liberatio & deliberatio mea est, ut basilica quæ in honore beatissimi ac peculiaris patrini nostri Martini sancti Episcopi ad Ponteleugua, ubi & requies sua sancta Deo propitio posui, delego atque ipsum sanctum locum locella his nominibus, Logiagas, Noginto, Novavilla, Antoniaco, & de Monasteriolo, partem illam quam de Leodelene dato pretio comparavi, & Avanto quodcumque inibi comparavi, aut unde mihi obvenit, cum mancipiis, mobilibus & immobilibus, & omni jure earum, vel quantumcumque adhuc ad ipsa loca subjungere aut comparare potuero, habere jubeo ac decerno sub Abbate vel basilicæ sancti Petri & Pauli potestate consistat. Licet præsumtione ut dicamus synodochii locus sit, dum parvum ibi intulimus, tamen potens est Deus & ipse sanctus athleta Christi inibi plurima conferre, unde pauperes & alimonia vestiantur, & cuncti amici nostri & peregrini receptacula pro nostra memoria habere videantur. Ad præsens jubemus, ut sedicem animolas Deo devotas, hoc est viros pauperes, cæcos aut debiles, in ipso loco collocentur; & diebus singulis eis victus facta ratione sufficienter ministretur. Et, quod superiùs meminimus, de tributum Taletense, & suffragium Crisciaciense vel Cambariacense, sicut superius jam præcepimus, tam in vestimentis, quàm & in lectariis, aut in calciamentis, &

iſtis fratribus noſtris & matricolabus ſancti Petri qui ſub regimine ſuo eſſe noſcuntur ; tu Abba baſilicæ ſancti Petri & Pauli omnimodis potiſſimum tibi cura ſit hoc eis in omnibus adimplere. Quod ſi in aliquo (quod abſit) ex hoc negligens apparueris, ante tribunal Chriſti cum ſancto Petro & Paulo Apoſtolos, & ſancto Martino Antiſtitem habeas rationem. Et nullus ex Pontificibus ſucceſſoribus noſtris de id quod ad prædictum locum vel pauperibus eſt delegatum, auferre præſumat ; ſed ad feſtivitatem ipſam & Pontifex & omnis clerus prandium dignum percipiant, & ſi de prædicta locella quicumque aliquid retraxerit, tamquam necator pauperum ante conſpectu divino judicetur. Tu verò venerabilis Abba, vel ſucceſſores tui, talem curam habeatis de curſum ſanctæ eccleſiæ domni Martini, qualem & de ſanctorum Petri & Pauli ; & lumen per noctis de tributum villarum ipſarum ſufficienter comparetur, & quod ſupereſt, ad ipſos pauperes vel inopes ipſius baſilicæ proficiat.

Villa verò Blacciago ſita in terraturio Burdigalenſe ſecus caſtro Blavit, quæ eſt ſuper alveum Garonnæ, licet à parentibus meis longo tempore fuit poſſeſſa, & per interregna, vel adoleſcentia meæ genitricis fuit de jure ſuo ablata, & ab Aunulfo filio Maurilionis, qui eas occupaverat, per teſtamenti ſui paginas dum illicitè ad ſanctas eccleſias hoc eſt Burdigalenſe & Toronice & Equilinenſe in duas partes ex ipſa villa ſunt delegatas, tertiam Arnulfus germanus ipſius Aunulfo poſſedebat. Unde altercationes habuimus inter nos & ipſos de prædicta villa, ſed ille recognoſcens quod nobis legitimè debebatur, coram ipſis Pontificibus qui duas partes ex hoc poſſidere videbantur, nobis de præſente tertia ex omnibus de villa ipſa reddidit, & epiſtola exinde manu ſua roborata, vel à prædictis ſacerdotibus firmata nobis tradidit poſſidendam. Sed dum nos ita conſtringit amor divinus,

divinus, ut contra sancta ecclesia non ambulemus; forsitan si possimus cum gratia domnorum meorum & fratrum rem ipsam redimere. Sed quia domnus AGERICUS Episcopus* portionem illam, quæ sancti Martini fuit, nobis vendidit, & venditionem cum Canonicis suis nobis fecit, & solidus LX secundum arbitrii sui valebat de præsenti dedimus, & ipsa altercatio nostra subjunximus, volumus ut tu sancta heres mea ecclesia Cenomannica possideas: & si adhuc in rem ipsam de domus Pontificis de Burdigalense aut Equilemense redimere possumus, totum & ad integrum ad tuam revoces potestatem.

* Turonensis

Colonica verò Vincentianæ, quam domna & genitrix mea possedit, & nos eam modò in Dei nomine possidere videmur, quæ secus ipsum agrum Blaviaco esse videtur, basilicæ sancti Petri & Pauli cum mancipiis, vineis & terris volo esse donatum. Villa Floriaco, sita inter duo maria, qui parentum meorum fuit, & postea genitrix mea per orphanitatem perdidit, & à CHILDEGERNO fuit malo ordine possessa, quam villæ medietatem cum mancipiis, domibus, vineis, silvis, omnique termino suo vel adjacentibus sibi à BERTHRANNO sive BETTONE filium ipsius Childegerni dato pretio redemi, volo ut ipsa villa qui parentum meorum fuit, basilica sancti Petri & Pauli in perpetuo dominetur. Domum verò infra muros civitatis Burdigalense, quam ego & germanus meus Ermenulfus nostro opere recuperavimus, ipsam domum cimencitia cum adpenditia sua ad ditione dulcissimo nepoti nostro Sigechelmo jubemus pervenire, ut ipse habeat & possideat, & suis posteris ad possidendum relinquat. Et hoc jubemus, ut omni tempore vitæ illorum, quando missi domnis & venerabilibus sanctæ ecclesiæ Cenomannicæ vel basilicæ sancti Petri & Pauli pro piscibus negotiandum ibidem venirent, semper in domo illa receptaculum habeant, & inibi quæ eis

necesse fuerit comparent. Locum verò qui appellatur Bresetum in terratorium Burdigalense, ubi precarias * habere videmur, & dato pretio cum Arennoaldo quondam comparavimus, ipsam rem cum precariis inibi manentibus, & familias eorum, vel pixita, sicut à me præsente tempore possidetur, & post meum obitum tu sancta ac venerabilis basilica domni Petri & Pauli ad tuam revoces ditionem, ut exinde annis singulis pix recipiatur.

* al. picarias.

Omnibus notum est, qualiter bis aut tertio in rebus sanctæ ecclesiæ vel proprias sustinui spoliationem. Deus scit, quod non pro culpis nostris hoc passus sum, sed pro hoc, quòd fidem volui inlibata custodire, & sancta ecclesia in præsidiis illo tempore grave pertulit dispendium; & ego pauper substantiola mea propria valde egenus evasi. Idcirco erubesco scribere, quod parum resedit ad offerre. Dono argentum illum quem nobis postea Deus vel domnus Rex aut amici contulerunt, sicut brevis manu mea conscripta concinit, quia pertractavi, ut duas partes de ipso argento quod ego visus sum laborasse, tu sacrosancta ecclesia percipias: alia verò portione, quam in ipso breve conscripsi, tu basilica sancti Petri & Pauli, quem herede meæ, sicut te sancta ecclesia institui, habere jubeo. Adjuro per Patrem & Filium & Spiritum-sanctum tam tibi domne Pontifex, qui successurus eris, quàm & te Abba qui eo tempore fueris, quando me Deus de hoc sæculo migrare præceperit, vel successoribus vestris, ut nullus non præsumat de ista parvula munuscula, quæ ego sanctæ ecclesiæ, vel sanctæ basilicæ pro commemoratione nominis mei de his speciebus nihil abstrahere, vel venundare: sed omni tempore tam pro ornatum sanctæ ecclesiæ vel basilicæ, mensæ earum perpetualiter debeat perdurare. De reliquo verò argentulo, quodcumque post diem obitus mei in regesturiolo meo inventum fuerit; & hoc non delegavi, exceptum

argentum sanctæ ecclesiæ salvo, jubeo quod præsens habere videor, vel adhuc laborare potuero, quod delegatum non fuerit, totum inter sanctam ecclesiam ac sanctam basilicam domni Petri & Pauli æqualiter dividantur: & Abbas portionem illam quam accepit, si necesse fuerit sepulturæ meæ aliquid exornari, & si ego hoc antea non fecero, de hoc ipsum quod è contra Pontifice perceperit, ad ipsa sepultura mea dignetur, exinde studeat componere: & si nos ea Christus permitteret ea luce durare, argentus ille in ministerio, quo necesse fuerit, basilicæ faciendum intromittatur.

Simile modo jubeo quod de vestimenta damea * tu dulcissimi Archidiaconi, qui eo tempore fueris, domno vero & Pontifice successore meo pariculos duos optimos de proprio vestimenti damea reverenter offerre jubeo. Tibi verò sancti Archidiaconi præcipio, ut unum caballum bonum & unum pareculum de proprietate mea præsumas. Omnia verò quæ de proprietate, seu ex militia in regesturiolo meo post meum obitum inventa fuerint, seu & species aut vestimenta quod ego laboravi vel adquisivi, excepto quod sanctæ ecclesiæ proprium est, tres exinde jubeo fieri portionis, una domnus & successor meus Pontifex accipiat; alia verò basilica domni Petri & Pauli; tertia verò de præsente pauperibus jubeo erogare. Similiter tibi præcipio Archidiaconi, & coram Deo contestor, ut de eos fructus quos eo anno relinquero, cùm diem extremum exclusero, per manu tua, tertia parte pauperibus absque fraude erogetur.

* *al.* clavia

Similiter volo ac jubeo omnibus servientibus sanctæ ecclesiæ qui ministeriales esse noscuntur, vel meis, tam clericis quàm sæcularibus, qui mecum conversare videntur, singulos caballos, tam ingenui, quàm liberi vel servientes de præsenti percipiant: reliquos vero caballos tam Vvarannonis, quàm spadas seu poledras,

qui inventi fuerint, & characterio sanctæ ecclesiæ habuerunt, totus Pontifex vel ecclesiâ recipiant. Illi verò qui meum characterio peculiarem habuerunt, aut quos mihi parentes vel amici dederunt, medietatem sancta ęcclesia ex ipso accipiat; aliam medietatem basilica vel Abbas qui inibi esse videtur recollegat. Illud huic testamento adnecti volui, ut de gregis equinis, quos mea parvitas undique attraxit vel augmentavit, excepto jumenta antiqua, inde duas portiones ex ipsis gregis, quæ meas proprias esse videntur, & super terra sanctæ ecclesiæ pascua habent, ut diximus fiant: una percipiat sancta ecclesia; & alia percipiat basilica sancti Petri & Pauli. Gregem illum, quem portionas equinarias super rem sanctæ basilicæ domni Victuri Episcopi intendere videtur, ad ipsa sancta basilica volo esse donatum. Jumenta de illo qui fuerunt peculiaris Gallimere, pro fidele mea Elopodiæ volo esse donatus.

Villa Mareiliaco sita secus Diablentas vico, quem dato pretio à Medighiselo & Ebretrudi comparavi, aut undique adjunxi, aut adhuc adjungere potuero, cum domibus & mancipiis, & adjacentia sua, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, dulcissimo pronepoti meo Leodochranno dono atque transfundo perpetua dominatione. Similiter villa secus Paciłeno-vico, quem genitor Blado Victriberno * bellorum nobis pro soledus nostros vendidit, ipsam rem cum omni adjacentia sua, tibi dulcissimi pronepus meus Sigramni, habere jubeo. Similiter villam Pauliacum, quem ego dato pretio, id est solidos tregentos auro venerabile Bobeno Abbate de basilica domni Albini comparavi, ipsa dulcissimo pronepoti meo Leodochranno habere jubeo, ut ipsa in perpetuo possideat. Sic quoque si aliquid aut basilica domni Albini, aut Abbas qui successor ipsius Bobeno fuerit, exinde adtemtaverit circa ipsos, cum dupli satisfactionem jam

* *an.* Bladovic tribuno

dicto Leudochranno reddat, & villa ipsa, si voluerit contra definitione antecessores sui agere, nec sic valeat vindicare; & sic ab ipso pronepoti meo in perpetuo vindicetur. Villam quam secus vico Berulfo esse dignoscetur, & in ipsa villa Berulfus, qui quondam amisit quicquid inibi comparavi, tam de filio Enulfi, quàm de Remoaldo vel conjuge sua, totum & ad integrum inter dulcissimos pronepotis meis Leutfredo & Thoringo, si mihi superstites fuerint, æqualentia inter se dividendum volo esse donatum; sic quoque ut post obitum meum ad suam in integrum revocet potestatem.

Basilicæ sancti ac beatissimi sancti Germani Parisiaci Antistitis, qui mihi dulciter enutrivit, & ad sacerdotali onus, ut non merui, ac per sua intercessione perveni, ad ipsa basilica in honorem ipsius obedum * civitatis Cenomannicæ ædificavi, & casas inibi ædificavi, & Moniculos institui, qui inibi Christo propitio in perpetuis temporibus officium & servitium procurent. Dono ad ipsa basilica in honore ipsius Pontificis has villas his nominibus, Charisago cum vineis quæ Silviago vico sunt, & reicola quæ appellatur Stirpiaco, cum vineolas & mancipiola qui inibi esse noscuntur, Landolenas, Graciaco & Manciaco, quas data pretio undique comparavi, & ad meam pervenit ditionem, tam quod præsenti tempore possidere videor, quàm quod adhuc meliorare potuero, ad ipsa sancta basilica in honore beatissimi domni Germani volo esse donatas, & vineas illas quæ ad Ruilione sunt, quod Aunigiselus Diaconus tenuit, vel adhuc postea undique comparavi, cum prati mediate ad ipsum Ruivilionem ad ipsa sancta basilica præcipio possidendum. Villa verò de Comancio, quæ ego de filio & parenti meo EBROALDO comparavi, & postea & domos & vineas inibi ædificavi, cum id quod inveni, cum omni jure & adjacentia sua, te basilica sancti Petri & Pauli,

* obitum *pro* obitus in civitate, &c.

quam in honore vestro ædificavi, & immediatè herede constitui in omnibus, habere decerno. Reicola quæ appellatur Fontanas, infra terminum Alaunense, quam mihi vir magnificos BAUDHEGISELUS & SAUCIA conjux sua condederunt, & donationes fecerunt, & nos multum eis in quo potuimus solatia præbuimus, ipsam rem post obitum nostrum sancta ecclesia ac venerabilis basilica domni Petri & Pauli ad tuam revoces ditionem, sicut ad ipso Baudeghiselo possessum fuit; sic quoque, ut nomina illorum in libro vitæ in ipsa basilica recitetur. Villa Redonatiogo, quæ ad Bonalfa semper aspexit, & nos postea inibi tam terras quàm silvas, quas dato pretio de Chargario & Ragnarico comparavimus, vel undique totum & ad integrum, sicut semper ipsi villa Redonatiaco ad Bonalfa aspexit, & inibi aspicere debeat, ut sancta ecclesia herede mea in perpetuo proficiat.

Licet quicquid à nobis fuerat laboratum tam in agris, quàm mobilibus & immobilibus, volemus totum jam, sicut anterior testamentus noster habuit, in uno testamentum totum & ad integrum delegavi; sed quia postea postquam Deus glorioso domno nostro Clothario Rege totum regnum Francorum in sua ditione advenire præcepit, & postea nobis sua larga pietas pro servitia nostra in aliquo respexit, nec ipsum nobis oportet præterire. Ergo villas illas quas bonæ recordationis AVITUS, filius FELICI quondam Episcopus, qui parentem nostram & proximam in conjugium habuit sociata, & omnes res Aviti inter me & vir illuster GUNDOLANDO Majores-domos sua pietas concessit, & ego contra ipsum modò ad præsens habere videor, omnem portionem meam, tam quod in Biturivo est, quàm in Albiense, Cadurcino & Agennense, totum & ad integrum, quicquid medietas ex agro ipso ad meam pertinet rationem, pro mea vel in quantitate relaxandi peccata basilica sancti Petri & Pauli,

quem heredem constitui, post obitum meum in integritate villas ipsas percipias; & Nogiogilo villam, quam & ego & vir inluster Gundolandus filiæ meæ & parente Dundanæ usufructu concessemus, post ipsius obitum vos sacrosancta ecclesia & basilica communiter mediatè, sicut precaturiam jam dictæ matronæ convenit, ad vestrum revocetis potestatem idipsum æqualiter dividendum.

Villa verò Vocriomno, quam mihi gloriosus domnus Clotharius Rex suo munere pro rebus nostris quas Egulfus & Arnoaldus malo ordine & tenuerunt, & vastaverunt, licet plus jam nobis exinde pius Rex dederat, sed per injunctionem suam hoc ecclesiæ Metticæ in honorem domni Stephani relaxavi, & villam istam cum domno & fratri meo Arnulfo Episcopo petivi, ut illas villas quæ fuerunt Egulfo & Arnoaldo ipso recepit; nos villa Vocrionno in perpetuo tenere deberemus, & quod exinde facere volebamus, liberum arbitrium haberemus. Idcirco ipsa villa tam pro mercedem domni Regis, quàm & pro nostra, quia vineolas parum habet basilica sancti Petri & Pauli, hinc in loco isto ideo ipsa villa cum omni jure suo & adjacentias ad se pertinentes, totum & ad integrum te sancta basilica domni Petri & Pauli, ubi corpusculum meum desidero sepelire, in perpetuo volo esse donatum. Villa verò Nociogilos, quæ est in terratutio Pectavo super alveum Ligeris, quem inibi Beato nepus quondam Babone filius Theudaldo, de maternum suum, per donationis titulum condedit, te sacrosancta basilica domni Petri & Pauli post obitum meum habere jubeo.

De Marogilo villas Rufiniaco & Marigilo, qui de actione Nuncianæ ad me pervenerunt, per res sanctæ ecclesiæ quod multum devastavit, & nobis gloriosus domnus Clotharius Rex post obitum ipsius Nuncianæ concessit, te sacrosancta ecclesia heres mea habere

jubeo. Locello qui appellatur Lucianus, quicquid inibi debet Hisigilo; reicola illa, quæ est super Ledo fluvium, nomine Bauciallo, quem ego de Bestingeselo de Vindocinense & conjuge vel filiastros suos comparavi, basilicæ sancti Victuri Cenomannica civitate cum mancipiis & omni re quod inibi melioratum est, volo esse donatum. Villa nomine Tauriaco, portionem illam quem Nuncia inibi tenuit, & nos modò per præceptionem domni nostri, sicut Marogilo & Rufiniaco tenemus, & ipsa villa Tauriaco tam portione illa Nuncianæ qui fuit, & modò ad nostra traditione pervenit; quàm & portionem illam, quam Audericum & nepoti sui, filius germanæ suo & germanæ suæ nobis vendiderunt, & ipsum insimul conjunximus, te sacrosancta ecclesia heres mea habere jubeo. Locello quæ appellatur Luciacus, quicquid inibi de Berthigisillo, vel conjuge sua & filiis eorum comparavi, & ad præsens possidere videor; cum quicquid inibi adjunxi, aut adhuc adjungere potuero, basilicæ sancti Petri & Pauli herede meæ delego possidendum. Villas verò sitas in terraturio Dunense, hoc est villa Pannonio, quem de Johanni Abbate dato pretio, hoc est solidis centum quadraginta comparavi; & villam Marcirias, quem de Bethone, filio Baddone quondam similiter visus sum comparasse; ipsas reicolas tu dulcissimus nepos meus Sigechelmi post meum obitum recipias; sic quoque ut post tuum obedum filii tui inter se æqualentia dividant.

Reicolas illas quas sanctæ ecclesiæ Suadria soror Theoderi quondam Episcopi per suum testamentum dedit, hoc est Luciniaco & Monte, & postea meo opere ipsas vindicavi. Villa quam de Dudone, nepoti Romono super Ligere comparavi, hoc est dato solidos centum, ipsam rem, quicquid inibi ad præsens habere videor, cum domibus vineis, terris, mancipiis & omni portione illa, te sacrosancta ecclesia heres mea

habere jubeo. Similiter villa Brea, quam mihi Theudoaldus vendidit, & ipsam ad tuam revoces ditionem, cum vineis, mancipiis & omni jure suo. Kairaco vero villa, quam de Comerio Diacono datos sol. ccc comparavi, & nunc in ditione mea in Dei nomine esse dinoscetur, te sancta basilica domni Petri & Pauli, quam heredem cum ecclesia nuncupavi, habere decerno, cum domibus, mancipiis vineis, pratis, silvis cum omni jure suo: & si adhuc inibi aliquid meliorare potuero, totum & ad integrum ad tuam revoces potestatem. Villa Sitriaco, quem dato pretio de Leugadie comparavi, cum alio locello qui nuncupatur Blaciacos, cum adjacentibus ad se pertinentibus, domibus, mancipiis, vineis, terris, pratis, silvis, vel omni jure earum, te sacrosancta ecclesia Cenomannica heredem meam habere præcipio.

Villa Cresciaco & Vallis, sicut per epistolas inter me & domno Arnulfo Episcopo Mettensis ecclesiæ convenit, in honore domni Stephani ecclesiæ suæ, sicut jam per epistolam nostram priùs decrevi, post meum obitum, ipsa sancta ecclesia in honore sancti Stephani ad suam revocet ditionem, & nomen meum in libro vitæ inibi, qui tunc tempore Pontifex fuerit, scribi jubeat. Tres partes colonicæ, quem de ratione Arnoaldo habuimus, ipsam basilicam domni Petri & peculiaris patroni nostri Medardi Episcopi post meum obitum habere jubeo. Villa Montiniaco, quam Giboaldus quondam Episcopus tenuit, & postea ad nostram ditionem venit, ipsa cum omni jure suo sancta ecclesia juris sui esse nunc delego atque decerno. Villas verò sitas in Burgundia, quas nobis gloriosus domnus noster Clotharius Rex & viris inlust. Bradone & Vvarnehario Majoris-domus dedit, qui fuerunt Leudegiselo quondam, tertiam portionem, quam mihi ex ipsas villas legitimo ordine cum ipsis viris illustribus debetur, vos sacrosancta ecclesia Cenomannica &

basilica sancti Petri & Pauli heredes meas æqualentia cum ipsis habere volo. Et villas in Provencia, quas ipse pius Rex inter me & viros illustris GONDOLAIDO & CHUGO de ratione AURELIANÆ dedit, quantum exinde per justitiam vindicare possemus, absque peccatum nostrum, id est de ipsas villas portionem meam, vos heredes meas cum ipsis illustris viris ad vestram revocetis potestatem. Villa verò quæ de ratione Nuncianæ, tam in Pectavo, quàm & in Erbaticola, quàm & illas alias villas quas cum GHISONE compatri meo in Cadurcino, Limodicino, aut ubicumque in Gutia portio Nuncianæ nobis exinde legitimè reddebantur, te dulcissime compater meus Ghiso pro amoris affectum & comparatum una cum nepoti vestro & nostro THORINGO æqualiter dividendum habere præcipio. Villas verò quas dato pretio de DRACOALDO Episcopo * comparavi, & in civem * ipsam, ubi prædictus Pontifex fuit occisus, esse noscuntur, tibi dulcissime nepos meus Sigechelmi, unà cum filiis tuis præcipio possidendum. Fidelissimus meus Vvarnehario & Vvalcone filio Tedemondi quondam, qui mihi fideliter ab adolescentia eorum vel sanctæ ecclesiæ cum integra fide, quod omnibus incognitum non est, deservisse noscuntur, quidquid eis in terris, mancipiis, vineis dedi, aut ipso meo tempore visi sunt adquisisse, totum & ad integrum eis volo esse concessum, & filii & filiæ eorum, quam diu vixerint, possideant, & nullus ex eis exinde nihil auferat jubeo ac decerno.

* Ausciensi
* l. civitatem

Quidquid fideli nostro Cherulfo quondam dedimus vel filiis suis, hoc ad integrum confirmamus. Fidelissimo amico meo Chadeleno quicquid ei hîc & in Cenomannico dedi, volo ut hoc in perpetuo & ille & filii sui possideant, quia omnibus notum est quod fideliter in ministeriis sanctæ ecclesiæ & jugiter deservivit, & tempore vitæ suæ facere disponit, & justum est, ut quicquid ei de jure ecclesiæ, vel quæ meo labore

ad ecclesiam pervenit, semper in eo perpetualiter perduret. Fideli meo Betoleno, filio Cundeleno quondam, quicquid genitore suo dedero, vel quod postea ipso Betoleno ex nostra largitate est concessum, ipso Betoleno & conjuge suæ, vel filiis eorum in perpetuo volo esse donatum: sic quoque ut genitrix sua quotquot exinde habet dum advixerit, usufructuario possideat. Post obitum ipsius jam dictus Betolenus & filii sui in integrum percipiant, & semper amici ecclesiæ persistant.

Illud itaque rogo ac jubeo, ut quanticumque amici mei vel fideles servientes fuerint, semper eis memor sit nutritura mea, vel benefactum meum, quod circa illos impendidi, ut & ipsis post obitum meum cura sit, ut cum dies commemorationis meæ evenerit, semper inibi adesse debeant: & Abbate loci illius solatium præbeant; & dicant: Felix est homo ille, qui amicos bonos relinquit. Præcipio tibi dulcissime nepos meus Sigechelmi, & filiis tuis rogo & adjuro per Deum omnipotentem, ut quamdiu vos in sæculo superstitisse voluerit, unà cum conjuges vestras vel sobolis vestris, si sanitas permiserit, semper annis singulis bis aut ter sepulturola mea visitetis: & hoc adjuro Abbate loci illius, ut taliter vos reficiat, & filios vestros honoret, qualiter cognoscit me sancta ecclesia fuisse consolatorem: ut vobis & filiis vestris delectet frequens visitare locum ipsum sanctum, vel meam commemorare memoriam. Adjuro & rogo domno meo Cabimoaldo * Episcopo, quia consanguineus meus esse dinoscetur, & eum divina pietas ad sacerdotale culmen perduxit, semper illi memor sit nutritura mea vel patrocinius sancti Petri, unde ad ipsum onus Christo præsule ambulavit; ut idonea sepultura, quandoque me Deus ab hac luce migrare jusserit, suis manibus cum reliquis domnis & fratribus suis corpusculo meo dignanter sepeliant, ut unde Domini mercedem con-

* *infrà* Chaimaldo Episcopo Pictavensi

quirant, & laus in populo percurrat: hoc jubeo tùnc Archidiacono, ut ipsius domnus qui peccatorem sepelire dignaverint, donent eis caballis padi * duo, & poledros congregans duos, & singulos parioculos ipsi domni accipiant: & tu hoc domne Chaimalde cum Archidiacono dignanter facias, & tibi simili modo, sicut tui fratres accipiant, ut accipias jubemus. Et quamdiu in sæculo te Deus superstitem esse voluerit, rogo ad meam commemorationem digneris venire: & domnus Abbas vel congregatio sancti Petri & Pauli dignum tibi honorem impendant.

* f. paria

Hos, has liberas liberosve esse jubeo: Libigiselo cum uxore & filiis, Chinemundo, Chrodosindo cum uxore & infantes, Theodogundi & filio suo Lopo, & filia sua, Emmane cum uxore & filiis, Ebreleno cum uxore & filiis, Gaviulfo, Juliano, Picoaldo cum uxore & filiis, filio & filia Maurello. Similiter & famulos meos qui inibi deservire videntur, tam natione Romana, quàm & barbara. Id sunt, Teodane, Bajone, Baudasindo, Mauro, Austrehario, Audisgisilo, Vetesigilo, Bercehano, Quotane, Alagise, Leodegiselo, & filiis Theodoniviæ. Hus omnis ad integrum ingenuos esse jubeo cum omni peculiari eorum quod habent, aut deinceps laborare poterunt, & defensionem sanctæ basilicæ domni Petri & Pauli Apostolorum, ubi corpusculo meo in Dei nomen opto requiescere, habere mereamur: ita ut unusquisque tempore depositionis meæ conveniant, & oblata tantùm nominis mei ante sanctum altarium offerant, vel recenseant, & ministerium, qualem egisse visi sunt, unusquisque in Dei nomen in prædicta die observent; & Abbati loci illius solatium præbeant, & postea in crastinum Abbas det illis dignissimam refectionem, & unusquisque ad domos eorum revertantur, tam isti quorum nomina hîc continentur, vel quos postea de gente barbara comparavi, aut adhuc comparare potuero, tam

pueri, quàm puellæ, qui à me emti noſcuntur, & epiſtolas eis feci; & ipſi in integra ingenuitate perdurent. & hoc obſervent quod & pluris eorum, & toti ſub tuitione & defenſione ſancti Petri perſeverent; & Daſgaſtaldus qui voluerint ex ipſis cum ipſo Abbate conſiſtere, vel baſilicæ deſervire, de rebus ſanctæ baſilicæ ditentur, ut melius eis delectet ſepulturolæ meæ impendere honorem, & ſanctæ baſilicæ deſervire. Et qui hîc in Cenomannico terraturio manere noſcuntur, defenſionem ſanctæ baſilicæ domnorum Apoſtolorum Petri & Pauli ſe habere noſcuntur. Si neceſſe fuerit, & Abbas ille, qui baſilica ſancta ad regendum & gubernandum commiſſa fuerit, omni tempore de eo quod inibi à me collatum eſt, depoſitionem meam & lumen ſepulturolæ meæ annis ſingulis taliter ſtudeat celebrare, qualiter aliis delectet loca ſanctorum in maximis rebus ditare. Quod ſi Abbas ille qui exinde negligens fuerit, cognoſcat ante tribunal Chriſti cum domnis Petro & Paulo Apoſtolis ex hoc habere ultionem, & perpetuam ſuſcipere damnationem. Illos verò quos de ratione eccleſiæ pro ſingulis feſtivitatibus in Albis, per epiſtolas relexavi, aut relaxavero, ſicut epiſtolæ eorum edocent, ſub tuitione & defenſione ſanctæ eccleſiæ rependeant.

Et quia caſus humanus multos dubios reddit; & ego vereor, ne (quod Deus avertat) devotionem meam iniqua cupiditas, quæ malorum radix eſt, in aliquo frangat; conjuro te domne Sacerdos, quem poſt me Deus eſſe voluerit, per illum judicium tremendumque diem, ſic in æternum beatitudinis præmium adipiſcas, & non cum Juda damnationis partem adquiras, ut in omnibus voluntatis meæ arbitrium impleas; vel dum te Deus ſuperſtitem eſſe voluerit, cuſtodire intendas omnia. Hanc libertatem debet perpendere, qui voluntati ſuæ judicium firmiter deſiderat permanere. Rogo cum teſtamentum meum ad omnis

& comprovincialibus meis fuerit apertum, tunc per manum Archidiaconi centum solidi per domnum Episcopum Turonicæ civitatis ad sepulcrum domni & peculiaris patroni sancti Martini Antistitis, ubi comam deposui, & annis singulis tributum meum ibidem reddidi, transmittantur. Similiter ad basilicam sancti Albini Antistitis per manum Andegavi Pontificis sol. quinquaginta dirigantur, quos solidos per sacellos separatim cum brevicellis sigillatis ad unumquemque locum, sicut superius memini, in manu fideli dispensatori commendavi, sicut pagina testamenti mei eloquitur dispensandos.

Tibi verò Archidiacone demando atque præcipio, ut per omnes basilicas quæ circa civitatem nostram esse noscuntur, hoc est basilicæ sancti Victurii peculiaris patroni mei, dabis sol. xx. Basilicæ domni Vincentii, ubi sanctus Domnolus Episcopus requiescit, in honore ipsius Martyris vel domni Antistitis dabis sol. xx. Basilicæ sanctæ Mariæ vel sanctæ Crucis dabis sol. x. Basilicæ sancti Juliani Episcopi aut caballum, aut in aurum dabis sol. v. itemque basilicæ S. Richomeri sol. x. Basilicæ sancti Hilarii dabis sol. v. Ad oratoria domni Martini, domni Victorii, vel sancti Petri infra muros dabis in aurum aut in caballos sol. v. Basilicæ sancti Stephani Martyris aut in aurum aut in caballos dabis sol. v. Similiter volo ac jubeo, ut omnibus clericis nostris qui hîc in ecclesia deservire noscuntur, de quibus aut in quibuslibet rebus quinquaginta sol. dones. Illud verò specialiter rogo; ut in supra scripta loca, ubi aliquid non ut decuit, sed in quantum virtus prævaluit delegavi, nomen meum ac sacerdotes illorum in libro vitæ jubeant adscribere, & per singulas festivitates recitari.

Licet superius hoc intimare debueram, quid cineribus meis deservire deberent; sed quia non habui integre perscrutatum de familia mea, quorum hoc agendum committerem; ideo mihi convenit, ut de

quantiſcumque villis ſanctæ baſilicæ domni Petri & Pauli heredis meæ delegavi poſſidendas, ut ſingulos condomas de unaquaque villa qui nitidiores eſſe noſcuntur, & nos vel baſilicæ ſanctæ fideliter deſérviunt, volumus nomina eorum in una epiſtola conſcribere, & manu noſtra firmare, ut integro relaxentur à ſervitio, & ipſis unà pariter cum Abbate de ſepulturola mea, tam de luminario, quàm de cineribus meis integra eis ſit cura uſque die ultimo vitæ eorum, tam illi, quàm ſoboles qui ex ipſis fuerant procreati, in perpetuo debent cum integra diligentia deſervire, & ingenuitas ſtatus illorum ſub defenſione ipſius Abbatis debeat perpetualiter perdurare.

Sed quia nos de familia ſanctæ eccleſiæ nihil nec eineribus noſtris, nec diſpoſitione facienda præſumimus injungi aut relaxari, ſicut domni & anteceſſores noſtri fecerunt; ſimili modo jubeo, ut ſi aliquid mihi minime in mente fuerint de meis famulis, aut germani mei Bertulfi quondam, & hæc in Cenomannico manere videntur, toti abſoluti ſint à ſervitio, & defenſionem vel tuitionem ſanctæ baſilicæ domni Petri & Pauli, ſicut reliqui liberi mei, habere mereantur. Illos verò quos de captivitate redemi, & ante ingenui fuerunt, & modò pro pretio ſervire videntur, tam viri quàm mulieres de villa Boalcha omnes à ſervitio relaxentur. Ad matriculas capitalis in civitate vel qui per baſilicolas ſunt, per manus Archidiaconi quinque ſol. jubeo dari.

Quia deliberationis meæ arbitrium opto per hunc teſtamentum firmiter conſervare; ideo conjuro vos domni & Pontifices per ſanctum apoſtolatum quem divina traditione accepiſtis, ubicumque neceſſe fuerit, baſilicæ meæ vel Abbati loci illius ſemper ſolatium præbeatis, & tale conſilium domno & ſucceſſori meo inſtruite, ut de id quod ſanctæ baſilicæ in honore domni Petri & Pauli Apoſtolorum pro animæ meæ re-

medium deputavi, nihil exinde minuat, nec per qualibet occaſione aliquid debeat fraudare; quia ego nullum diſpendium me ſanctæ eccleſiæ generaſſe cognoſco. Similiter conjuro vos omnes per victoras clementiſſimorum Principum, qui in ſæculo virtutem agendi apud ipſos domnos & Principes noſtros habetis, ut ſi neceſſe fuerit ſemper defenſionis veſtræ auxilium huic paginolæ non negetis. Adhuc parva memoravi quod valde in oblivione tradidi. Domum vero Diablentes quam meo opere ædificavi, cum curte & ſtabulum, & hortus, & colonicas, quicquid undique tam de Boſone Preſbytero, quàm de heredis Etoleno, Trilono, loco quæ dicitur Calviaco, vel undique in opidum Diablentis juxta ripam Aroënæ fluviolo comparavi, tam terris, mancipiis, ſilvis, pratis, & omnes jure ſuo, cum Taxonaria quam vindicavi contra Leutthero & heredes ſuos, totum & ad integrum te ſacroſancta eccleſia heres mea habere volo, excepto res antiquas ſanctæ eccleſiæ Diablenticæ. Idemque & portiones illas, quas mihi Guntherus in omnes res ſuas per donationes contulit, & ipſum conjunctum apud ipſam caſam Diablenticam te ſacroſancta mater & heres mea eccleſia habere decerno. Caſellas illas quas bonæ memoriæ Domnigiſilus Diaconus ex noſtro munere habuit, & ipſi pauper inibi ædificavit, & nos poſt illius obitum dulciſſimo nepoti noſtro LEUDOCHRAMNO conceſſimus, cum omnes caſellas, caſticella, vineola, campellos, & quod ibi ipſe Diaconus habere viſus fuit, cum mancipiola illa qui inibi habere videntur, volumus ut ipſe nepos noſter dum pro amore noſtro frequens ad baſilicam ſancti Petri & Pauli Apoſtolorum venire deliberat, ſicut & nos in teſtamentum ſcripſimus, volumus ut ipſas cum gratia Pontifice ſucceſſore noſtro ſemper poſſideat: ſic quoque ut poſt obitum illius ad jus ſanctæ eccleſiæ revertatur.

Nam & ego in præſenti denuntio, ut ſi quis contra hanc

hanc voluntatem meam venire tentaverit, excommunicatione perpetua feriatur, & tale in ipsum Deus judicium ostendat, ut lepra Naaman percussus, terra ipsum sicut Dathan & Abiron absorbeat; & sic ultio divina in illum appareat, ut in præsenti sæculo se male egisse cognoscat, & in futurum judicium numquam remissionis veniam consequatur. Si quæ lituræ, si quæ caraxaturæ, si quæ litteræ adjectæ sunt vel detractæ, ego feci, fierique jussi, dum meam mihi sæpius prælego voluntatem; & omnia per singula recognosco vel emendo. Ut lex edocet, septem virorum honestorum subscriptionibus & sigillis credidi muniendum, & pro totius rei firmitate atque stipulatione adnecti præcepi. Actum Cenomannis in civitate, die & anno superius comprehenso. BERTICHRAMNUS in Christi nomine acsi indignus Episcopus testamentum meum, quem filio meo Ebbone notario scribendo dictavi, relegi & subscripsi. GUNTINUS Honoratus subscripsi rogante domno Bertichramno. DADO rogante domno Bertichramno subscripsi. Signum GERINUS rogante domno Bertichramno subscripsi. IBBOLENUS rogante domno Bertichramno subscripsi. GADDO rogante domno Bertichramno subscripsi. Ego HUGO Honoratus subscripsi. Ego Ebbo notarius jubente domno meo Bertichramno Episcopo & ipso præsente hoc testamentum scripsi, relegi & subscripsi, notavi diem. Similiter ego Bertichramnus Episcopus rogo filio meo Archidiacono, ut cùm testamentum meum apertum fuerit, ipso prosequente gestis municipalibus secundum legem faciat alligari, quo semper firmiter perduret.

CAPUT XII.

Gesta domni Hadoindi Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit ultimo tempore Clotharii filii Hilperici, & tempore Dagoberti filii Clotharii, & primo tempore Chlodovei filii ejusdem Dagoberti.

DOmnus Hadoindus Cenomannicæ urbis Episcopus, & successor beati Bertichramni, natione Francus vel Gallus, nobili ex progenie ortus. Hic restauravit atque renovavit multa Monasteria in parochia Cenomannica, atque eadem monasteria regulariter degere instituit. Ipsius quoque tempore quidam vir Alanus nomine, qui habebat res suæ proprietatis multas, & habebat unicum filium, quem ita diligebat ut animam suam. Quadam verò die prædictus Alani filius venationem exercens in villa proprii patris sui, cujus vocabulum est Doliacus (nam propter dolorem quem ibi habuerunt, sic deinceps nominata est, antea verò alio nomine utebatur) qui dum in brogilo prædicti patris in jam dicto Doliaco cervam minabat, equus ejus expavescens, cecidit mortuus de equo expavescenti prædictus filius Alani. Hoc autem videns suprascriptus Alanus de solario quo instabat, valde dolore repletus est: consolando tamen nuntiavit uxori suæ matrique ejus prædicti juvenis mortem, considerans quippe quod sine causa eveniret. Tunc devotissime Deum cæli exorans, deprecatus est, ut taliter res suas ei disponere concederet, qualiter sua esset beneplacita voluntas, & qualiter ex eis regnum mereretur æternum. Cœpit ergo tunc pedes unà cum uxore sua ire per monasteria & loca sancta, ac corpora sanctorum quærere, deprecans die ac nocte intentissime Deum, ut porro inspiraret ei, ad quam ecclesiam secun-

dum Creatoris sui voluntatem, tam pro prædicto filio suo suas Domino offerendo res, quàm & remedio animæ suæ traderet. Tali verò devotione surgendo, & orando eleemosynasque faciendo, visitabat limina & corpora atque ecclesias sanctorum multorum, ut Dominus, ceu dictum est, ei inspiraret, ubi suum traderet proprium, quoniam magnam hereditatem habebat, & nullum habebat filium vel filiam heredem.

Dum autem supradicto prætextu à monasterio sancti Martini Turonensis revertebatur, & licet multi servi Dei eum orati essent, ut ad loca sanctorum quibus insistebant, suas res traderet; & si vellet ab eis pretium acciperet, & utrumque haberet, & eleemosynam ex eis & munera. Hæc suadebat ei Abbas de monasterio Turonensi, in quo sanctus Martinus corpore requiescit: similiter & Abbas qui dicitur Duo-Gemelensis monasterii, sive alii Præpositi & Abbates, & servi Dei multi; tamen ad nullum de prædictis locis ejus intentio se submisit, neque ejus devotio se inclinavit, quia fortè Dominus nolebat: & propterea fortè non ei hoc agere inspirabat, quia devotissime in hoc Domini voluntatem quærebat. Dum enim hæc agebantur, & de monasterio sancti Martini Turonensis revertens, ad Cenomannicam prædictus vir properabat civitatem, visitaturus videlicet sanctam matrem & civitatis ecclesiam sanctæ Dei genitricis Mariæ, & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, in qua multas eorum meritis operabatur Dominus virtutes. Cum verò taliter properando Pontileuvalensem synodochium miliario à prædicta urbe distante iter ageret: venerunt servi Dei ipsius Pontileuvalensis synodochii, & Hadoindi Episcopi obviam, & suscipientes eum cum silentio, & per orationes eum deducentes, omnia necessaria ei voluntarie & diligenter ministrabant, & cum magno honore ei serviebant: quia ad hoc opus prædictus domnus BERTICHRAMNUS ejusdem urbis Episcopus ipsum synodo-

chium in Pontileuva in honore ſancti Martini fecerat; ut omnes adventantes, tam divites, quàm & pauperes, ibi receptiones haberent; & alimenta, & cetera neceſſaria abundanter inibi acciperent.

Craſtina autem die à prædicto ſynodochio jam dictus Alanus ſurgens, ad memoratam matrem eccleſiam oraturus devotiſſime nudis plantis properabat: quoniam prædicta nocte, dum in præfato ſynodochio Pontileuva orationi devotiſſime inſiſtebat; inſtinctu Dei accenſum eſt cor ejus, ut ad memoratam matrem & civitatis eccleſiam, quæ eſt conſtructa & ſacrata in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ & ſancti Petri Apoſtoli & ſanctorum Martyrum Gervaſii & Protaſii, ad quam & ipſe oraturus properabat, omnes traderet res proprietatis ſuæ. quod & nutu Dei factum eſſe nulli dubium eſt. Hæc quoque peragere, ut ei inſpiratum erat, cogitans, mandavit domno Hadoindo præſcripto Epiſcopo, ut obviam ei veniret, & cum eo conſiderare valeret, qualiter de ſuis rebus agere deberet, quia notus ei erat & fidus amicus domnus Hadoindus. Fecit enim domnus Hadoindus ut ei jam dictus Alanus mandaverat, & venit obviam ei, & benignè eum ſuſcipiens per orationes eccleſiarum jam dictæ civitatis cum ſummo honore & magna reverentia deduxit.

Dum autem ad prædictam matrem eccleſiam uſque devotiſſime pervenerunt, in eamque intrantes, & pariter orantes cœperunt flere Alanus & uxor ejus, & cum lacrymis voluntatem eorum publiciter patefecerunt; & de eadem eccleſia ſanctæ Mariæ & ſancti Petri atque ſanctorum Martyrum Gervaſii & Protaſii exire non potuerunt, antequam omnes res proprietatis ſuæ prædicto domno Hadoindo & ſuis conſacerdotibus & miniſtris atque præfatæ matri eccleſiæ legaliter per ſtrumenta cartarum ſub ſtipulatione ſubnixa firmiter tradiderunt. Hoc autem facto, tam hilari animo &

lætitia repleti, levesque corpore sunt effecti, atque ad juventutem priorem, virtute Dei & intercessione prædictorum sanctorum sunt reversi; ut omnes hoc videntes stupescerent, nec vidisse, nec audisse cum lacrymis profiterentur. quod nutu & virtute Dei factum esse non dubium est. Tali enim conditione instinctu Dei tradidit memoratus vir Deo devotus Alanus jam dicto Episcopo præfatæ matri ecclesiæ duodecim villas optimas, cum eorum appendiciis, id est Juliacum, Lucdunum, Ruliacum, Ruppiacum, Sabololium, Quilselidas, Vernum & Vericium, Tanidam, & prædictum Doliacum, in qua præfixus suus filius mortuus fuerat, & Camariacum; & postea per translatas manus, Asinarias & ceteras villulas, quarum nomina propter fastidium & tædium legentium hîc non inseruimus. In pollegiticis * tamen & plenariis sanctæ matris prædictæ urbis ecclesiæ hactenus pleniter reperiuntur insertæ. Insuper semetipsum & suam uxorem tradidit præscriptus Alanus memorato Episcopo domno Hadoindo, & servis Dei in prædicta ecclesia Domino famulantibus, ut de animabus eorum & corporibus suis magnam haberent curam, & corpora eorum alerent, & animas suas Domino lucrarent. Providebat quoque eos domnus Hadoindus diligenter, & ministrabat eis sufficienter, & ita eis serviebat, sicut servus domino. Memoratus ergo Alanus & sua uxor sub potestate prædicti Episcopi studiosissimè & devotissimè Domino die noctuque militabant, & pro supradictis devotionibus, sicut credimus, regnum Dei adquisierunt, & vitam æternam Domino annuente perceperunt. Vivunt enim cum Christo & sanctis ejus in beata gloria, cum quibus in ea & nos eorum fulti orationibus Domino tribuente perpetualiter vivere mereamur, amen.

* *l.* polyptychis

Prædicti siquidem domni Hadoindi tempore, venit quidam vir sanctus, Domino ducente, sub habitu monastico, nomine LONEGISILUS, quærendo loca ubi aliquam Cellulam ad lucrandas animas facere posset. Audiens autem famam prædicti Hadoindi, venit ad eum, deprecans ei vicum suum canonicum, nomine Buxidum, situm videlicet in pago Cenomannico, in condita Sagonense. Erat enim notus ei ipse vicus, quia frequenter ad eumdem locum convenire solebat: quia aptus ei propter frequentiam populi ad lucrandas animas videbatur, & bonos & Deum timentes viros in circuitu ejus habebat, qui eum bene recipiebant, & omnia necessaria ei ministrabant; & insuper monasterium inibi facere suadebant, quod & de eorum rebus augmentari volebant, in quo & animas suas Domino lucrari ipso docente mererentur. Hæc autem audiens domnus Hadoindus, gavisus est valde, & libenti animo dedit ei prædictum vicum ad jam dictum opus perficiendum, & ad præfatum monasteriolum ad lucrandas Deo animas construendum, suadens ei etiam, ut quod animo Domino inspirante habebat, opere viriliter perficeret. Et insuper dedit ei prædictus domnus Hadoindus alias reicolas & villulas, in circuitu præfati vici Buxidi sitas, quas prædictus domnus Lonegiselus nominatim eum deprecabatur. Dedit etiam ei memoratus domnus Hadoindus in adjutorium ad jam dictum opus Dei perficiendum totam decimam partem villæ suæ sedis ecclesiæ, cujus vocabulum est Lugdunus; unde Dei servi & ipse in præfato vico & in eodem monasteriolo haberent pleniùs victualia eorum & vestimenta. Postea vero tam ejus tempore, quàm & successorum suorum, multæ res ad præfatum monasteriolum à nobilibus & liberis hominibus sunt legaliter traditæ. Ipsum namque monasteriolum cum prædictis rebus & omnibus ad se pertinentibus suæ sedis ecclesiæ subjugatum, & suis successoribus jure eccle-

ſiaſtico poſſidendum & canonicè gubernandum ejus reliquit temporibus.

Sequitur exemplar teſtamenti de vico Cenomanni & monaſteriolo Buxidi, & qualiter ſimul egerunt & convenientias inter ſe fecerunt ſanctus Haduindus & ſanctus Lonegiſilus, ſicut in eo habetur expreſſum.

IN nomine Dei & Domini noſtri Jeſu-Chriſti ac Spiritus-ſancti. Oportet unicuique homini diem obitus ſui bonis operibus præparare, ne eum ſine fructu boni operis ultima ſuæ vitæ dies imparatum reperiat. Idcirco ego in Dei nomine LONEGISILUS indignus Sacerdos, & quamvis non opere, voluntate tamen Monachus, pertractans caſum fragilitatis humanæ, relinquens ſolum Alamanniæ patriæ meæ, parenteſque meos nobiles & divites, qui gentiliter vivere me cogebant, & militiæ regali me conjungebant, atque in armis exercebant, & à Chriſti militia me ſubtrahebant, & diis mortalibus me ſervire exhortabant; ſed, ut credo, inſpiratione divina eos reſpuebam, quia vana mihi videbantur, & omnipotenti Deo me ſociare curabam: cœpi tunc quærere Chriſtianos, ut ab eis diſcerem qualiter agerem: à quibus litteris inſtructus, & baptizatus, Chriſtianus effectus ſum. Poſtea verò cœpi loca ſanctorum & monaſteria frequentare, & quærere loca, ubi aliquam cellulam ædificare potuiſſem. Taliter Domino ducente perveni in pago Cenomannico, ubi à domno Hadoindo domino meo amabiliter ſum ſuſceptus. Cui voluntatem meam manifeſtavi, atque qualiter ab infantia mea egeram patefeci: à quo & confortatus, cœpi in eodem pago ejus auxilio & exhortatione quærere, ubi aliquam cellulam ad lucrandas animas facerem. Quadam autem die perveni ad Buſiacum vicum canonicum, ubi detentus ſum à Preſbyteris & pagenſibus ejuſdem loci: quibus cùm volun-

tatem meam patefacerem, cœperunt me exhortare; ut in eodem loco cellulam ædificarem, quia locus popularis eſt, & eleemoſyna multa ibidem venit, & populus noſter amans Deum, qui ſufficienter mihi facerent, in tantum ut locum ab Epiſcopo impetrarem. Qui ſtatim mihi dederunt hereditates eorum, & multas poſſeſſiones dederunt. Cum autem hæc Domino meo Hadoindo renunciarem, egit Deo gratias, & ordinavit me ſacerdotem, & memoratum vicum Buſiacum mihi dedit unà cum reliquis prædiis & adjacentiis ſuis, ea videlicet conditione, ut ſubjectus eſſem Cenomannicæ matri eccleſiæ, & quicquid conquirere & attrahere undique poteram, ſibi traderem, & prædictum monaſterium cum omnibus ad ſe pertinentibus prædictæ matri eccleſiæ, ſicut antea fuerat, cum omnibus quæ ibi lucrare potueram, futuris eſſet temporibus. Cujus manibus me libenter tradidi & omnes res quas adquirere potui, ſeu in futuro adquirere potuiſſem, per hanc cartam delegavi perpetualiter ad poſſidendum, vel ejus ſucceſſoribus, per licentiam & permiſſum ſive conceſſum domni CLOTHARII Regis, unà cum miſſo ſuo, nomine Buccellino, Comite, legaliter tradidi atque confirmavi. Ab ipſo enim domno meo Hadoindo Epiſcopo accepi de rebus ſuæ ſedis eccleſiæ ſanctæ Mariæ & ſanctorum Gervaſii & Protaſii aliquam partem de villa Lucduno, unà cum præfato vico Buxido ſeu de aliis rebus quas ei precavi, & eccleſiaſtica ornamenta multa, unde valde ditatus ſum ad ipſum monaſteriolum perficiendum. Cujus adjutorio, & operariis vel magiſtris fultus, monaſterium ibidem ædificare merui. Poſtea verò ad Clotharium Regem accuſatus & adductus: ſed Dominus qui ſemper adjuvat ſperantibus in ſe, ipſe me adjuvavit, & convertit ipſam accuſationem in bonum, & inveni ejus miſericordia gratiam Clotharii Regis: & ab eo multis muneribus ditatus, atque ad prædictum

monasteriolum censivit annos singulos argentum solvere, unde illud perficere potuissem: & tuitionem mihi fecit. Et sic reversus omnia illa tradidi per hæc strumenta memorato domno meo Hadoindo Episcopo & ecclesiæ suæ perpetualiter tenendum, jubente & hortante domno Clothario contradidimus, atque confirmamus, eo videlicet modo, ut futuris temporibus Monachi, ibi semper regulariter viventes, sub potestate Pontificis permaneant, ea scilicet ratione atque prætexto, ut rem datam Pontificis, non judiciario more, sed ecclesiastico, sub integra emunitate, sicut à nobis huc usque possessum est, in jure Oratorio sancti Petri (cujus dentem Roma, Domino tribuente, super corpus & super altare ejusdem sancti Petri ipso principe Apostolorum revelante invenire merui, & domino meo Hadoindo Episcopo deferri: quem ipse suis precibus Domino commendavit, & in prædicto nostro Oratorio solemniter collocavit;) memoratum nostrum monasteriolum per hanc paginam testamenti reddo domino meo Hadoindo Episcopo: & quidquid adquisivi, sive deinceps adquirere potuero in omnibus rebus, tam mobilibus, quàm & immobilibus, trado atque transfundo in jure & potestate ac dominatione sanctæ Mariæ matris Domini nostri Jesu-Christi, vel sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, ut eorum Rectoribus atque Pontificibus debeat Deo protegente & opitulante consistere. Licet in cessionibus pœnam adnecti non sit necesse, sed nobis pro omni firmitate placuit inserendum. Si quis verò (quod futurum esse non credimus,) si nos ipsi (quod absit) aut aliquis de heredibus nostris, seu qualibet persona calliditate commotus aut præventus ullo umquam tempore comprehensam epistolam cessionis nostræ, quam propter nomen Domini & reverentia ipsius sancti loci spontanea voluntate fieri decrevimus, venire aut ali-

quid agere voluerit, aut tergiversator exstiterit, anathema sit: & tam qui fecerit, quàm qui faciendo consenserit, anathema sit, & cum suprascripto sancto Apostolo ante tribunal Christi deducat rationes, insuper inferat juxta pœnam sæculi, cum cogente fisco, partibus ipsius ecclesiæ vel eorum Rectoribus aurum libras centum, argenti pondera cc persolvere faciat, & quod repetit nullatenus valeat vindicare; sed præsens cessio atque voluntas nostra omni tempore inviolata permaneat cum stipulatione subnixa. Et ut hæc cessio firmior habeatur, & inviolabiliter conservetur, manus nostras subterfirmavimus, & aliorum virorum bonorum decrevimus roborare. Actum Sagonna malo publico.

*f. xlij Data viij Kal. Decembris anno lij * regnante Clothario Rege. Ego LONEGISELUS indignus Sacerdos & voluntate Monachus hanc donationem à me factam subscripsi & adfirmare rogavi. In Dei nomine ego MEDEGISELUS Turonicæ urbis Archiepiscopus peccator deprecante Lonegiselo subscripsi. In Dei nomine MAGNOBODUS peccator Episcopus rogante Lonegiselo subscripsi. In Dei nomine ego ABBO misericordia Christi Episcopus subscripsi. Signum ODILARDI Comitis. Signum LEOBADI Comitis. Signum RATGAUDI Comitis. Ego BENEDICTUS Abba subscripsi. Ego SIAGRIUS Abba subscripsi. Ego LEUTFRIDUS Abba subscripsi. Signum Leutramni. Signum Turingo. Signum Teutberto. Signum Paterno. Signum Babone. Signum Ibboleno. Agatho Honoratus subscripsi. GHEIRINUS rogante domino meo Clothario Rege subscripsi. Guntinus Honoratus subscripsi. Ibbo notarius subscripsi, relegi, notavi diem & annum.

Sequitur exemplar precariæ, quam domnus Hadoindus Episcopus fecit Lonegisilo sacerdoti de Buxiaco monasteriolo & vico canonico.

DOmno sancto ac venerabile sede Apostolico HADOINDO, Cenomannicæ Præsule, unà cum sancta congregatione ex ipsa urbe consistente, ego in Dei nomine LONEGISILUS indignus Sacerdos & voluntate Monachus, precator à vobis accedo. Dum & mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, ut illud monasteriolum, quæ est constructus in honore sancti Petri, & est situs in terraturio sanctæ Dei genitricis Mariæ & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ in pago Cenomannico, in loco qui dicitur Busiacus, vicus canonicus, quem ego Lonegisilus olim vestra largitate merui accipere, & vestro adjutorio reædificare per vestrum beneficium sub usufructuario ordine tempore vitæ meæ, cum omnes res ad se pertinentes, vel aspicientes, mihi tenere permisistis, & censivi annis singulis ad matrem civitatis ecclesiam persolvere, ejusque Pontificibus atque Rectoribus, id est ad lumen ecclesiæ de cera libras majores iiij, & de oleo libras vj, & treantes ij, & ad opus Episcopi cambutta una, & pelliciam j, & dimidiam libram argenti monetæ publicæ, & ad opus Canonicorum duo modia vini ad caritatem faciendam : & si negligens aut tardus de ipso censo apparuero, fidem exinde faciam, & ipsum monasteriolum tempore vitæ meæ non perdam; & alicubi nec vendere, nec donare, nec alienare pontificium non habeam, nisi sub jure & potestate ac dominatione sanctæ Mariæ, & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, vel eorum Pontificibus atque Rectoribus permaneat. Et post meum quoque Domino ducente de hac luce discessum, absque

ullius Judicis consignatione aut heredum nostrorum contradictione, jam dictum monasteriolum cum omni integritate, & res ad se pertinentes, vel aspicientes, vos aut Rectores, successoresque vestri in vestram faciatis revocare potestatem vel dominationem: & ut hæ precariæ uno tenore conscriptæ, una quæ in thesauro civitatis ecclesiæ recondita sit, & alia quam ego à vobis Lonegisilus accepero, omni tempore firmæ & stabiles permaneant. Actum Cenomannica civitate publica. Data Kal. Decembris anno lij * regnante Clothario Rege. Ego Hadoindus peccator Episcopus hanc precariam à me factam subscripsi. Ego Vvinomannus indignus Abbas subscripsi. Ego Christianus indignus Abba subscripsi. Ego Bodilo indignus Abba subscripsi. Ego Benedictus indignus Archidiaconus subscripsi. Ego Innocens indignus Archipresbyter subscripsi. Ego Berto indignus Presbyter subscripsi. Ego Vvinegaudus indignus Presbyter subscripsi. Ego Rargaudus indignus Presbyter subscripsi. Ego Brichius indignus Presbyter subscripsi. Ego Vvalisius indignus Diaconus subscripsi. Ego Adalbertus indignus Diaconus subscripsi. Signum Hartgaudi. Signum Requisiti. Signum Sigemari. Signum Vvalandi. Signum Sigebodus. Signum Sigefredi. Ego Vvalefredus Diaconus rogante domino meo Hadoindo Episcopo hanc precariam scripsi & subscripsi.

*f. xlij

Sequitur exemplar præcepti Clotharii Regis super memoratam precariam.

CLOTHARIUS Rex Francorum, vir inluster. Si petitionibus servorum Dei vel bonorum hominum, quæ nostris auribus fuerunt relatæ, & augmentum præstamus, & eas ad effectum perducimus, hoc nobis ad æternæ salutis præmium vel stabilitatem in Dei no-

mine pertinere confidimus. Igitur inluster vir domnus LONEGISILUS directa petitione clementiam regni nostri adserens nobis intimavit, eo quod ante hos dies in terra sanctæ Mariæ, vel sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, unà cum consensu HADUINDI Cenomannicæ urbis Episcopi, vel ejus congregatione, monasteriolum quoddam, prædicto Episcopo consentiente, seu adjutorium non modicum præstante, in honore sancti Petri construxit vel reædificavit, seu de argento, quem ei dederamus, inmelioravit: & postquam ille ibi venit, & largitione memorati Episcopi illud habuit, sicut in eorum strumentis & precariis continetur, res atque mancipia, quæ ad ipsum monasteriolum à bonis & Deo timentis hominibus traditæ sunt, tam in pago Cenomannico, quàm & in aliis pagis atque territoriis cum omnibus adjacentiis earum vel appendiciis, cum omni re inexquisita, ad prædictam matrem & civitatis ecclesiam, quæ est in honore sanctæ Mariæ & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, vel domno Hadoindo prædicto Episcopo, qui ibidem ad præsens custos & Rector praesse videtur, ipsas res nostro ex permissu, sive per nostram licentiam & auctoritatem, per sua strumenta tradidit atque delegavit. Ideo petiit celsitudini nostræ, ut per nostram auctoritatem plenius confirmare fecissemus: quorum petitionibus gratanter adsensum præstavimus, & in omnibus confirmavimus. Præcipientes enim jubemus, ut sicut jam dictus Lonegisilus Sacerdos & Monachus ipsum monasteriolum, quod in ipsa terra sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii ædificavit, unà cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, peculiis, pecuniis, mobilibus & immobilibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, ad ipsa casa Dei per sua strumenta tradidit & delegavit, seu quod nostris & futuris temporibus

ad eumdem locum traditum fuerit, & hoc ad præsens ibidem recti ordine videtur esse possessum vel dominatum, ita & inantea inspecta ipsa epistola donationis, & precaria acceptionis, per hoc præceptum pleniùs in Dei nomen confirmamus monasteriolum superius nominatum, cum omni integritate, ad ipsa prædicta casa sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii Martyris nostris & futuris temporibus jure firmissimum proficiat in augmentum. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & in omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare, & nostro sigillo sigillare. CLOTARIUS Rex Francorum subscripsi. Adogrimus jussus optuli & subscripsi. Datum dies viij quod fecit mensis Januar. anno liij. regni nostri Compendio palatio nostro in Dei nomen feliciter, amen.

Temporibus quoque prædicti domni Hadoindi Episcopi erat quidam peregrinus per prædictam parochiam transiens, & reliquias sanctæ Dei genitricis Mariæ secum deferens, in loco qui vocatur Avrion *, fessus pervenit: ibique quadam die sub aliqua arbore requiescens, & in ipsa arbore prædictæ sanctæ Mariæ reliquias appendens, atque diutius inibi toto corde orans obdormivit, & fessus paulisper requievit. Surgens autem inde, & ad alia loca properare volens, prædictas reliquias de jam dicta arbore auferre, neque secum deferre valebat. quod & nutu Dei factum esse haud dubium est. Audiens igitur hæc ingentia signa antedictus domnus Hadoindus Pontifex, citissimè ad eumdem locum properare festinavit, ibique hæc omnia, sicut supra inserta sunt, vera esse sciscitando cognovit. Ipsum scilicet peregrinum benignè suscipiens, & ipsas reliquias ibidem venerabiliter custodiens, divinitus ammonitus est, ut ecclesiam ibi & monasterium in honore sanctæ Mariæ faceret. Ille verò idipsum facere non renuit: sed voluntarie ipsum opus perficere totis

* *Evron*

viribus ſtuduit. In terraturio enim eccleſiæ ſenioris Cenomannicæ urbis, cui idem Pontifex præſidebat, juxta vicum ſcilicet ſuum quod Avrion vocatur, eo quod inibi pagani chriſtianitatis normam hauſerunt, in quo & anteceſſor ſuus domnus Turibius dudum eccleſiam, poſtquam ei & ſuæ ſedis eccleſiæ traditum ab heredibus, quorum proprium Rupiacus erat, fecerat, quia prædictus vicus Avrion de jam dicta villa Rupiaco erat. Sed, ut ſuperius memoravimus, domno Turibio ſecundo Cenomannicæ urbis Epiſcopo à præfixis heredibus ad eccleſiam faciendam & ad cultum divinum explendum traditum olim fuerat, ſive ad decorem ſuæ ſedis eccleſiæ amplificandum, & ad totius chriſtianitatis normam ornandam, à prædictis Dei timentibus hominibus firmiter eſt delegatum, ſicut in actibus jam dicti ſancti Turibii hactenus inſertum invenitur. In præfixo namque vico, quia (ut dictum eſt) dudum fuerat de villa quæ Rupiacus nominatur, hoc ingens ſignum demonſtratum eſt, & in ipſo terratorio ſuæ ſedis eccleſiæ jam dictum monaſterium, ſicut ei inſtinctu Dei demonſtratum eſt, ædificare mirificè cœpit, & ad effectum uſque perduxit. In eodem quoque monaſterio quod in terratorio ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſii, & matris & civitatis eccleſiæ devotiſſimè in honore ſanctæ Dei genitricis Mariæ perſtruxerat, prædictas ſanctæ Mariæ reliquias devotiſſimè & honorificè collocavit, & truncum prædictæ ſpinæ infra ipſum altare ſanctæ Mariæ incluſit, & agmina Monachorum inibi Deo deſervientium nobiliter inſtituit, atque de rebus Epiſcopatus ſui ipſam eccleſiam ſive ipſum monaſterium dotavit, ſicut hactenus in ejus teſtamento, quod de ipſo monaſterio fecit, declaratur. Demum verò multi nobiles ad jam dictum monaſterium eorum hereditates in honore Dei & amore ſanctæ Mariæ legaliter per ſtrumenta cartarum tradiderunt. Præfixum videlicet monaſterium matris

& civitatis ecclesiæ sanctæ Mariæ & sancti Gervasii, cui præsidebat, ecclesiastico ordine subjugavit, ac suis successoribus atque civitatis & matris ecclesiæ Sacerdotibus & Canonicis perpetualiter jure (ut diximus) ecclesiastico possidendum & ordinandum dereliquit. Hic quippe sedit annos in prædicta sede undetriginta, menses xj, dies xxiij, qui & in pace xiij Kal. Septembr. obiit, & in ecclesia Apostolorum ultra fluvium Sartæ, in qua domnus Victurius & ceteri nonnulli antecessores sui Episcopi requiescunt, honorificè à Sacerdotibus & discipulis suis sepultus est. Cujus obitum virtutum persecuta sunt signa, qui & cum sanctis æternaliter in cælestibus regnat sedibus, ubi & nos pervenire intercessionibus omnium sanctorum Dei atque una cum illis beata requie frui mereamur, tribuente illo cui nihil difficile est faciendum per sæculorum sæcula, amen. Exemplar autem testamenti ejus, quod de Avrion monasterio fecit, in fine hujus suæ parvæ commemorationis in comparatione magnorum quæ fecit, ideo inserere placuit, ut si quis scire voluerit qualiter prædictum monasterium dotaverit, & quales res aliis ecclesiis dederit, hîc indubitanter reperiat.

Sequitur exemplar præfati testamenti.

IN nomine Domini nostri Jesu-Christi & Spiritus-sancti viij Id. Februarias, in anno v regnante gloriosissimo CLODOVEO Rege. Ego HADOINDUS, acsi indignus, tametsi peccator Episcopus sanctæ Dei ecclesiæ Cenomannis civitate, sanus Deo propitio mente & corpore, sanoque consilio, metuens humanæ fragilitatis casum, testamentum condidi, eumque Cadulfo Diacono scribendum dictavi. Quod testamentum meum si quo casu jure civile aut præturio, vel alicujus novæ legis interventu valere nequiverit, acsi ab intestato, ad

ad vicem codicillorum valere eum volo & valeat. Itaque si quando ego Hadoindus suprascriptus Episcopus è rebus humanis excessero, debitum venturi temporis complevero, tunc tu sacrosancta ecclesia Cenomannis heres mea esto, heredemque meam te esse constituo, ita ut ubicumque aliquid per hunc testamentum meum dedero, legavero, dareque jussero, & ut datus fiat, præstetur, fidei tuæ heres mea committo. Dono tibi sancta ac venerabilis mater ecclesia Cenomannica in honore sanctæ Mariæ & domni Gervasii & Protasii Martyrum, villam juris mei, cujus vocabulum appellatur Avesa, quam datis rebus propriis meis comparavi, cum domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, & pascuis, quantumcumque in ea loca aspicere videtur, cum colonis & integro termino suo, ad jus & donationem vestram revocetur perpetualiter possidendum. Similiter basilica domni Victurii, ubi ipse domnus requiescere dinoscitur, & si meruero, inibi sepulturam habere desidero, dono ihibi villa nuncupante Acerveo, quam dato pretio comparavi, cum domibus, mancipiis, vineis, silvis, pratis & pascuis, exceptis his quos pro animæ meæ remedio ingenuos fieri præcepi, totum & ad integrum præfata basilica post meum discessum suæ potestatis faciat revocare perpetua dominatione possidendum.

Per ea verò conditione dono sanctæ basilicæ domni Petri & Pauli Apostoli, quam domnus BERTICHRAMNUS quondam Episcopus ad opidum Cenomannicæ civitatis suo opere ædificavit, villam proprietatis meæ Iscomodiaco, sitam in pago Belim *, quam data pecunia de Ausereno & genitrice sua comparavi, ut hoc ministri ejusdem post meum transitum teneant, possideant, & futuris facere cui voluerint derelinquant. Similiter dono ad ipsa sancta basilica domni Petri & Pauli Apostoli villas quibus nomina sunt, Tardi-

* al. Bellis

niaco, Martiniaco, quam Lupus quondam per beneficium nostrum tenere visus fuit, hoc suprascripta basilica post nostrum discessum cum omni integritate quod ad ipsas villas aspicere videtur, ministri nostri jam dictæ basilicæ de præsente percipiant dominandum.

Simili modo dono basilicæ domni Vincentii Martyris, quam DOMNOLUS sanctæ recordationis Episcopus suo labore construxit, villam juris mei Pratellus, cum omni integritate, quantumcumque inibi DOMNOLA visa fuit habuisse. Simili modo dono basilicæ domnæ & sanctæ Mariæ Aureonno vico, quem AGOBERTUS Abbas Diriagens. * simul ædificavit, & Jona villa, quæ fuit Sigulfo Presbytero, & ejus fidelis noster Chaddo per nostrum beneficium habere videtur, pariter & mansionem ad prope ipsa Jona, quam Lupus quondam tenuisse visus fuit; ipsius CHADDONO volumus esse concessum, si tamen filios habuerit, in eorum permaneat potestate; & si quos filios non habuerit, post suum transitum ad jus & dominationem domnæ Mariæ de Aureonensi vico revertatur perpetuis temporibus dominandum. Similiter villa Lastemariaco, quam ex munificentia nostra ipsius fidele nostro Chaddono Defensore concessimus, voluntas mea est, ut dum advixerit, hoc usu possideat; post ejus discessum, cum omni re meliorata vel superposita sanctæ basilicæ Aurionense vico revertatur. Similiter & Pauliaco, qui fuit Roccoleno, partis jam dictæ basilicæ domnæ Mariæ ejusque temporibus possidere decernimus. Itemque villa Baudiacæ ex comparatione legitimos nostros directionibus revocavimus, cum terris, domibus, mancipiis, silvis, pratis & pascuis, accolis, cum omnibus integro terminum præfatæ sanctæ basilicæ ejusque ministri in perpetuum à die præsente jure suo recipiant: simulque & villa Driaco * ad oppidum

* al. Diablentis

* al. Briaco

ipſius baſilicæ, cum colonica Lamariaco antefatæ ſanctæ baſilicæ ſanctæ Mariæ pro noſtra interveniendum peccata. Similiter Auſciaco, qui fuit Druct ulfo, & hoc quod de Edeberto commutavimus, ſimili modo Auliaco & Caſtra, ſimiliter villa Commetas, quam de illuſtri matrona Modenane data noſtra pecunia comparavimus, cum domibus, ædificiis, terris, mancipiis, ſilvis, ac paſcuis, baſilicæ illius domnæ Mariæ Auronianenſis vico conſcribimus. Appiaco colonia, ſimili modo villa Frigida-fonte cum omni integritate, vel aſpicientes ad ſe pertinentes, cum domibus, ædificiis, mancipiis, tam ſervos quàm & ingenuos, litis, accolis, terris, vineis, ſilvis, pratis & paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus omni re inexquiſita, ut à die præſente antefatæ ſanctæ baſilicæ domnæ Mariæ pro noſtra intervenienda peccata, ut Dominus noſter Jeſus-Chriſtus quantitate noſtris delictis concedere dignetur, illuc eſſe proficiendum. Similiter Vernicella cum omni jure & termino ſuo vel colonica ad ſe pertinentes, ad ipſam ſanctam baſilicam proficiat in perpetuum. Et ſi aliquis exinde epiſtolam, quaſi à nobis factam protulerit, vacua & inanis permaneat. Et ita nobis convenit, ut ſuperius, intimare, ut quicumque facta noſtra de propinquis aut de heredibus noſtris cartam aliquam, quamvis bonorum hominum manus roborata, ut cupiditas ſuadet, protulerit, vacua & inanis permaneat; & illam maledictionem percipiat, ut ſuperiùs eſt comprehenſum. Villa Fontanas in pago Silviacinenſe filius & parens noſter Bodilo, dum ſuperſtes fuerit, locellum illum tempore vitæ ſuæ teneat ac poſſideat. In Chriſti nomine Hadoindus etſi peccator Epiſcopus hoc teſtamentum, quod ex devotione fieri rogavi, relegi & ſubſcripſi, Renſidus ſubſcripſi, Berthegiſelus ſubſcripſi, Marſus ſubſcripſi, Auſtrebertus ſubſcripſi, Saighrannus ſubſcripſi, Audobertus ſub-

ſcripſi, Cadulfus ordinante domno Hadoindo Epiſcopo hoc teſtamentum redditus ſcripſi & ſubſcripſi.

Domnis magnificis in Chriſto & ſanctæ eccleſiæ filiis BODILONO & AUDRANNO HADOINDUS Epiſcopus. Rogo & ſupplico caritati veſtræ, ut cum me Dominus & Creator omnium de hoc ſæculo migrare præceperit, Cenomannis civitate ire faciatis; & ibi teſtamentum meum cum apertum fuerit, vos proſequentibus apudque publica geſta municipalibus faciatis alligare: & quod unicuique per ipſum teſtamentum ſanctis civibus vel propinquis meis, ſeu fidelibus viſus ſum delegaſſe, veſtra diſpenſatione unuſquiſque; juxta ipſa delegatione percipere valeat; & quicquid exinde egeritis, geſſeritis, ratum & firmiſſimum debeat permanere. Quod mandatum manu noſtra firmavimus, & petimus muniendum, Cenomannis civitate. In Chriſti nomine HADOINDUS etſi peccator Epiſcopus hoc mandatum relegi & ſubſcripſi. Renſindus ſubſcripſi. Bertlegiſelus ſubſcripſi, Marſus ſubſcripſi, Audo ſubſcripſi, Auſtrebertus ſubſcripſi, Defenſor ſubſcripſi, Urſinianus ſubſcripſi, Sirannus, Cadulfus Diaconus ordinante domno Hadoindo Epiſcopo hoc mandatum ſcripſit & ſubſcripſit.

Similiter & exemplar precariæ, quam idem domnus Hadoindus Epiſcopus de monaſterio ſancti Karileſi Sigeramno Abbati ſuo fecit, his in geſtis inſerere placuit, ut ſi, quod abſit aliquo caſu aut negligentia authenticum ejus perditum fuerit, &c.

DOmino ſancto ac venerabile ſede Apoſtolico HADOINDO Cenomannicæ urbis Epiſcopo una cum ipſa congregatione ex ipſa urbe conſiſtente, ego in Dei nomine SIGRANNUS indignus Sacerdos atque

Monachus, precator à vobis accedo. Dum & mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, ut illud monasteriolum, quod est constructum in honore sancti Petri & sancti Martini, & est situs in terraturio sanctæ Mariæ Dei genitricis vel sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, in pago Cenomannico, in loco quodam quæ ab antiquis dicebatur Casa-Gaïano, super fluvium Anisolæ, quod secundum nomen ipsius fluminis nuncupatur Anisola, ubi domnus Turibius ejusdem parochiæ Pontifex dudum in rebus senioris & matris civitatis ecclesiæ, cui præsidebat, ecclesiam in honore sancti Petri principis Apostolorum fecerat, quæ tamen destructa propter imminentes vastationes fuerat. Sed adhuc de ipsis maceriis aliqua pars ibi erat, quando domnus Karilefus per licentiam & deprecationem atque adjutorium domni Innocenti Episcopi in jam dicta terra sanctæ Mariæ & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii ex rebus ipsius & aliorum bonorum virorum ædificavit: per vestrum beneficium sub usufructuario ordine, tempore vitæ meæ, cum omnes res ad se pertinentes vel aspicientes, inibi tenere permisistis, & censivi annis singulis ad matrem civitatis ecclesiam persolvere vel ejusque Pontificibus atque Rectoribus, id est ad lumen ecclesiæ de cera libras iiij, & ad opus Episcopi cambutta una, & subtalares ij, & ad opus Canonicorum inibi Deo degentium buticulas duas paratas, plenas de vino optimo, & in Cœna Domini plenum modium de ovis: & si negligens aut tardus de ipso censo apparuero, fidem exinde faciam, & ipsum monasteriolum tempore vitæ meæ non perdam; & alicubi nec vendere, nec alienare pontificium non habeam, nisi sub jure & potestate ac dominatione sanctæ Mariæ, & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii,

vel eorum Pontificibus atque Rectoribus permaneat. Et post meum quoque Deo jubente de hac luce discessum, cum omni re emeliorata vel suprapofita, absque ullius judicis consignatione aut heredum nostrorum contradictione, jam dictum monasteriolum cum omni integritate & res ad se aspicientes vel pertinentes, vos aut Rectores successoresque vestros in vestram faciatis revocare potestatem vel dominationem. Et ut hæc precariæ, uno tenore conscriptæ, una quæ in thesauro civitatis ecclesiæ recondita sit, & alia, quam ego Sigrannus à vobis accepero, firmiorem obtineant vigorem, manus nostras proprias subterfirmavimus, & bonorum virorum decrevimus roborare. Actum Cenomannis civitate publica. Data viij Id. April. anno xxxj * regnante DAGOBERTO Rege. Ego HADOINDUS, quamvis indignus Episcopus, hanc precariam à me factam subscripsi. VVISTREMANDUS Abbas subscripsi. Oduluvinus Presbyter subscripsi. BERNERICUS indignus Abbas subscripsi. Vvinetharius Presbyter subscripsi. Adamalgaudus Diaconus subs. Danihel Presbyter subscripsi. Helenus Presbyter subs. Erigaudus Diaconus subs. Ebrenus Presbyter subs. Landricus Diaconus subs. Emmo Presbyter subs. Albo Diaconus subs. Herifredus Presbyter subs. Besto Presbyter subs. Urso Diac. subscripsi. Signum LANDOHIC Advocato.

* f. xvj

Sequitur exemplar præcepti, quod Dagobertus Rex Francorum vir illuster super prædictam precariam, & de monasterio Anisolæ Hadoindo Episcopo & Sigranno ejus Abbati firmitatis causâ fecit, sicut in eo habetur insertum, cujus exemplar supradicto prætextu hic inserere necesse fuit.

DAGOBERTUS Rex Francorum, vir inluster. Si ea quæ opportunitatibus ecclesiarum vel sacerdotum pertinent, libenter præstamus, vel ad effectum perducimus, retributorem Dominum exinde habere confidimus, & nobis ad mercedem vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur compertum sit omnibus fidelibus nostris præsentibus & futuris, quia miserunt ad nostram clementiam HADOINDUS Cenomannis urbis venerabilis Episcopus & SIGRANNUS Abbas de monasterio Anisolæ, quorum missi nobis innotuerunt, & per epistolas prædictorum virorum adsensum & deprecationem confirmaverunt, dicentes eo quod prædictum monasteriolum Anisolæ per titulum precariæ supplicasset prædictus Sigrannus Abbas ad suum supra citatum Hadoindum Episcopum, in quo etiam monasteriolo domnus KARILEFFUS corpore requiescit, quod & ipse construxit, & in dedicatione ecclesiæ domno Innocente præfatæ urbis Episcopo per strumenta cartarum tradidit. quod etiam in beneficium per precariam jam dictus Abbas à supradicto HADOINDO adeptum habet. Unde & scriptum precariarum nobis eorum missi ostenderunt, in quibus continebatur, qualiter præfatum monasteriolum à memorato Episcopo jam dictus Abbas petisset, atque ab eo beneficiario jure diebus vitæ suæ percepisset, & ob rei firmitatem censum ei per singulos annos solvere spopondisset, id est ad lumen matris ecclesiæ iiij lib.

de cera, & ad opus fratrum Canonicorum in prædicta civitate Deo militantium, in Cœna Domini plenum modium de ovis, & plenas buticulas paratas de optimo vino, & ad opus Episcopi cambuttam unam, & duos subtalares per singulos annos partibus memorati Episcopi vel Rectorum ejus persolvere debuisset. Petentes ergo ad nostram miserunt celsitudinem epistolas ambo & missos, ut super precariam memorati Antistitis gratia firmitatis fecissemus præceptum, per quod monasteriolum prædictum memoratus Sigrannus Abbas tutum & securum, dum advixerit, tenere & possidere cum omni integritate vel suprapositio valeret. Proinde hanc nostram auctoritatem memoratis venerabilibus viris fieri jussimus, per quam præcipimus atque jubemus, ut præscriptum monasteriolum, sicut memorato Abbati à supra memorato venerabili Hadoindo Episcopo sibi beneficiario ordine collatum est, ita deinceps in ejus beneficiaria dominatione permaneat, & supra scriptum censum partibus rectorum ejusdem Cenomannicæ sedis absque ulla dilatione persolvere studeat. Post ejus verò dicessum, ad ejus & potestatem memoratæ urbis Cenomannicæ matris ecclesiæ, à qua in beneficium illud accepisse dinoscitur, absque ullius detentione aut contrarietate revertatur; ut rectores ejusdem sanctæ ecclesiæ, quidquid de eo jure ecclesiastico disponere voluerint, faciant. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

CAPUT XIII.

Gesta domni Berarii Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit tempore ultimo Clodovei filii Dagoberti, & tempore Clotharii atque Theoderici filiorum ejus.

DOmnus BERARIUS, Cenomannicæ urbis Episcopus, natione partim Francus, partim Aquitanicus, ortus ex nobilissimis utriusque sexus parentibus, fecit & ordinavit in Cenomannica parochia monasteriola nonnulla, atque ipsa regulariter degere instituit. Igitur tempore quo Clodoveus, Dagoberti filius, regni Francorum sceptra regebat, vir utique nobilissimus, & in administratione publicarum rerum perspicacissimus. Nam cùm egregiis polleret moribus, justis petitionibus servorum Dei nostri tam facilem quàm devotum præbebat assensum. Qua de re contigit, ut ejus tempore multa per regnum ejus constructa fierent monasteria, multaque religiosorum actuum augmentarentur insignia.

Denique inter cetera sui temporis divinorum actuum indicia, etiam beatorum corporum BENEDICTI scilicet præcipui confessoris Christi, sanctæque SCHOLASTICÆ virginis ac sororis ejus, quibusdam servis Dei ex Galliis in Beneventanam provinciam, divinitus revelatione facta, pro hoc ipso adventantibus ostensa sunt pignora, ac Domino præeunte ac comitante in Galliam venerabiliter delata. Hæc namque sacratissima corpora multis temporibus à frequentia hominum fuerant remota. Quippe cùm loca montis-Cassini, quæ ea retinebant, ex tempore quo à Gothis fuerant funditus eversa, in solitudinem persisterent redacta. Cum igitur

gens Longobardorum diu infidelitatis suæ tenebris carere noluisset, & jugum Domini ferre detrectans, eos qui fuerant impugnare decrevisset, Italiam venit, nominis Christiani impugnandi gratia, & suo eam dominio subjugandi: cujus incolas occulto Deus judicio ejus mucroni tradidit feriendos. quæ gens longe, lateque suæ cædis extendens crudelitatem, Beneventanam aggressa est expugnare provinciam: cujus urbes terræ coæquans, monasteria villasque depopulans, non minimas Christianorum strages dedit. Oves enim dominicas ab ovilibus exclusas diversa cæde lacerans, ovilia Domini evertebat, itaut in heremi vastitatem loca prius desiderabilia conversa viderentur. Unde inter cetera facinora sua monasterium eximii patris Benedicti depopulans, rebus omnibus orbatum inhabitabile reddidit. Quæ eversio qualiter vivente adhuc eodem beato Benedicto ab ipso per Spiritum-sanctum prævisa atque prædicta fuerit, qui plenius scire voluerit, in dialogorum libris beati Gregorii facilè reperire valebit; ad quos lectorem invitantes, ea quæ cœpimus prosequamur. Igitur Rege supradicto Francorum gubernacula feliciter regente, uno eodemque tempore non dissimilis duobus amatoribus Dei, licet altrinsecus corporaliter longe positis, domno scilicet BERARIO Cenomannis civitatis Episcopo, & MUMMULO Floriacensis monasterii in pago Aurelianensi positi venerando Abbati divinitus ostensa est, istud alterutro tamen, quod alteri de eisdem sanctis corporibus monstratum fuerit, ignorante. Quadam itaque nocte dum prædictus venerabilis Præsul Berarius pervigil in oratione positus more solito persisteret, divinitus (ut diximus) præceptum est ei, ut ad Beneventanam regionem, ad locum qui Mons-Cassini vocabatur, devotissimos Dei servos dirigeret, qui corpus sacratissimæ Scholasticæ, sororis scilicet sanctissimi Benedicti, quod illud jam

dudum ab hominibus quidem neglectum, sed ab Angelis frequentatum erat, devotissimè & cum omni veneratione ejusdem, id est Cenomannis civitatem, & ad eumdem venerabilem Episcopum venerabiliter de reliquo observaturum deferrent. Non dispar etiam huic revelationi in Floriacensi monasterio, suprascripto beato viro Mummolo Abbati ostensa est visio, qua ei injunctum est, ut & ipse ad eamdem provinciam, ad prædictum locum religiosos mitteret viros, qui sacratissimum beati Benedicti corpus ad eum usque in præfato monasterio, quod nuper Domino volente ab infimis fundatum fuerat, simili modo collocandum deferrent. quod ita Domino suffragante præscriptorum pignorum meritis impletum est.

Præfatus igitur domnus Berarius venerabilis Præsul fide firmus, actione felici perspicuus, secundum visionem sibi divinitus ostensam studiosissime peregit, devotissimosque Dei servos, qualiter hujusmodi Domino docente perficere deberent, sapientissimè instruxit; eosque ad id pro viribus peragendum absque dilatione direxit. Ipse autem interdum monasterium ab infimis fabricare, & construere in fundo minime dudum habitabili suæ sedis ecclesiæ studuit, omnimodis satagens, ut si cœptum opus felicem atque optatum Domino favente perciperet effectum, in eorum reversione præparatum & decentem ornatum, in quo desiderabilis posset complecti atque ornatissime componi thesaurus, invenirent locum. Interea prædicti ad hujusmodi explendum opus devotissimi legati venerandi præsulis præcepta libentissimè secundum voluntatem Dei perfecturi, iter capere Domino præeunte cœperunt: & devertentes in monasterium Floriacense hospitandi gratia, missis suprascriptis aptissimè se junxerunt. Qui se ipsum iter quod & illi pergebant, perficere fatebantur: & tamen nemo ex illis alteri retulit, cujus rei gratia

hujusmodi iter facere curarent. Inde verò simul progressi, cœptum iter usque Romam venerunt, & invisibiliter peregerunt. Quo cum pervenissent, beati Petri basilicam orandi gratia simul adierunt: inde autem egredientes, quasi sub obtentu loca singulatim visendi sanctorum, à se invicem discesserunt. Hoc verò, ut rei veritas demonstrat, egerunt, ut quilibet eorum alteri quod quærebat occultare valeret, & ne id alicui alterius partis manifestum fieret. Perfecturi itaque negotium quod cœperant, ut diximus, sese ab altero itinere diviserunt: sed ad destinatum locum castri, id est Cassinum, simul iterum altero de alio ignorante, Domino autem volente, una die convenerunt. Cumque se iterum improvisè simul advenisse perpenderent, utique hæsitantes quid alterius partis studium vellet, æstimantes quod Dei nutu hujusmodi utrisque eventus accideret; tandem sibimet mutuo sui itineris causam, & ob quod desiderium tam longum sumsissent laborem, qui diu occultaverant, manifestarunt, Cenomannici scilicet viri, quod corpus sanctæ Scholasticæ, Floriacenses autem quod sancti Benedicti, à Prælatis suis, quibus id per revelationem divinam ostensum fuerat, directi quærerent; ac si Dominus eorum desiderium implesset, ad ferendum advenissent, ibidemque paululum ab iterando cessantes, exspectabant eventum rei, & obnixè deprecabantur Dominum, ut visionem, quam ipse eis revelare dignatus fuerat, ostenderet; quique eos ad hoc opus destinaverat, ut non in vacuum cucurrissent, thesaurum pro quo venerant, demonstrare non differret.

Cum itaque signi alicujus causâ capiendi, loca ejusdem montis discursantes peragrarent, & huc illucque seduli exploratores oculos verterent; conspicientes eos quidam gregum Pastores, sciscitabantur cujus rei causa illuc venissent, aut quare considerantes tam

diligenter eadem loca explorare curarent. Sed cum illi cœptum negotium eis manifeſtare detrectarent; quidam eorum ætate gravior & longiturnitate dierum præſtantior, nutu Dei tactus, intellexit eos occultiorem velle inveſtigare cauſam, ſecretiuſque evocans eos ait: Cur mihi rem pro qua veniſtis tam occultam facitis? nam ſi mihi eam innoteſcitis, ſi admodum ſecreta fuerit, ita penes me, ſicut & apud vos, occulta manebit. Si autem conſcius ejus rei quam quæritis eſſe potero, data mihi à vobis digna recompenſatione pro quantitate ſcientiæ eventum rei manifeſtare curabo. Cum hæc prædicti Dei famuli ab ipſo percepiſſent, reputantes intra ſe ne fortè pro hoc eum illuc Dominus direxerit, ut eis quod quærebant ipſe indicaret; perpendentes etiam quod in antiquis invenitur ſapientia, & rerum præteritarum conſilium; interrogati ex ordine pro qua re venerunt, retexerunt hiſtoriam, & quæ viſo propter hanc rem demonſtrata fuiſſet, innotuerunt. Nulla erit, inquiunt, in reddenda tibi mercede dilatio, ſi noſtro ſatisfacere poteris deſiderio. Tunc ſenex ait: Cùm proxima recedente die venerit nox, paululum quieſcentes, celeriùs ſurgite, & ſæpta domus egredientes, ſub nudo aëris axe prudentes ſpeculatores aſſiſtite. Cumque aliquem locum hujus ſolitudinis clariſſimo lumine radiare conſpexeritis ad ſimilitudinem lucidiſſimi montis, locum diligenter notate. Veraciter enim credo, quod ibi invenietis cauſam, pro qua tantum laborem ſumſiſtis. Venerabiles igitur viri ardentes pro hujuſmodi deſiderio, paululum, ut eis ſenex prædixerat, ſomni percipientes, primaque vigilia ſurgentes, de domo egrediuntur; prædictæque ſolitudinis plagam ſolicitè conſiderantes, conſpiciunt quemdam locum lumine claro, veluti diverſis facibus & innumeris luminibus illuſtratum, præfulgide micantem. Quibus viſis gaudio repleti, gubernatori omnium grates egerunt immenſas, & in laudibus reli-

quum spatium noctis duxerunt insomne. Cum verò sequens dies primum illucesceret, ad locum super quem prædictum splendorem viderant, cum letaniis & hymnis & orationibus Dominum, ut eorum votum impleret, suppliciter obsecrantes, devotissimè accedunt. Post diutinam verò precem eumdem sacratissimum locum, in quo sancta corpora quiescebant, cum summa veneratione adeuntes, locum ibidem inveniunt exterius quidem vilem, interiùs autem magni pretii margaritis renitentem. Solerter autem superpositam ecclesiam considerantes, nomina eorum, quorum sacratissima pignora interiùs condita erant, perspiciunt; evacuatoque atque patefacto eodem à latere loculo, desiderabilem thesaurum intra unius sportellæ concludunt sinum: moxque cum summa festinatione iter quo venerant repetentes, festinantes regredi curabant, portantes quas Domino propitiante invenerunt pretiosas margaritas.

Interea illis repedantibus, jamque fines illius regionis attingentibus, vox à Deo divinitus per noctem facta monuit eos, ut velocius inde regredi curarent, nec ullas moras in redeundo facerent, ne aliquod impedimentum à civibus aut à quolibet illarum regionum eis accideret. Nam eadem nocte Papam Romanum quidam per visionem ita allocutus est. Cur te, inquit, tam gravis somnus opprimit, ut stratibus deditus curam tuæ provinciæ negligas? & quare dimissis publicis utilitatibus propriis implicaris? namque, ut manifestius tibi sit quod dico, noveris te hodie magnarum virtutum patrociniis carere, sancti Benedicti scilicet, atque beatæ Scholasticæ sororis ejus, quorum corpora quidam à Gallicis regionibus huc adventantes, illuc secum modo ferunt humanda. His auditis Papa Romanus sine mora à lecto exsiliens, arma comitesque requirit, & junctis sibi Longobardorum auxiliis, conabatur persequi recedentes. Sed famuli Dei, memo-

rata visione accepta, formidantes ne forte eis aliquid triste accideret, frequenter retrorsum respiciunt, & vident se ab hostibus velociter subsequi. tuncque timore repleti terræ se prostraverunt, omnipotentem Deum suppliciter implorantes, ut qui eis corpora sanctorum suorum revelare dignatus fuerat, quique hactenus illis prosperum eventum concesserat; eos & ab insequentibus potenter liberaret, & ad propria clementer absque gravi impedimento eadem sancta pignora deferre concederet. Quorum mox preces divina pietas exaudivit, & ita densitate tenebrarum spatia, quæ inter utrosque erant, replevit, ut præcedentibus quidem servis Dei sanctorum corpora deferentibus eadem densitas tenebrarum nihil obesset; persecutoribus verò omnem facultatem videndi aut inveniendi præcedentes omnino denegaret: sicque servi Dei omni pavore sublato intrepidi, Domino tribuente, redirent.

Tandem igitur, quamquam laboriosè, salubriter tamen tanto confecto itinere, in prædiolum quoddam reverterunt, Bonodium nomine, situm in pago Aurelianensi: lassitudine cogente in quo loco cum paulisper indulgerent quieti, ecce quidam sine oculis materno fusus utero advenit, magnisque vocibus oris ac fidei sanctos interpellabat, ut quæ natura negaverat, sibi lumina præstarent. Igitur dum in his vocibus perstaret, parvo intervallo atque vix una hora effluente, discussa caligine cæcitatis, lumen sibi diu negatum cœpit aspicere, & Deum simulque sanctum Benedictum & ejus sanctissimam sororem Scholasticam magnis laudum vocibus extollere. Placuit divinitati huic miraculo aliud in eodem loco conjungere; & quantæ sanctitatis essent, quorum cinis portabatur, ostenderet. Namque debilis quidam qui erectus ire nequibat, per terram rependo se trahens, utpote qui omnium membrorum officio destitutus erat, advenit, implorans auxilium ab omnipotente Deo per famulos illius. Ita-

que miro modo cœperunt se nervi diu contracti extendere, & aridi diu meatus venarum sanguinis inundatione humectari; atque ita Deo volente accepto robore lætus super pedes constitit, & curatoribus suis magnis vocibus benedixit. Qui locus hactenus basilicam retinet in honore eorum consecratam. Cumque de eodem loco moveri placuisset, aliud prædiolum adierunt, mille quingentis ferme passibus à monasterio, ad quod tendebant, distans, Villa-nova cognomine. In eo etiam cum aliquantulum eis quiescere placuisset, obvius eis quidam cæcus factus est, qui magno impetu ferociter facto, sportam qua corpora sanctorum corpora portabantur, apprehendit. quem vir Domini AYGULFUS moderata studuit correctione castigare, atque ab illicita præsumtione revocare. Sed quem lumen amissum contristabat, respondit nullo modo se posse ab eo divelli loco, nisi quàm primum lumen reciperet: pronuntiavitque se tantæ fidei esse, ut quicquid sancti peterent, quorum reliquiæ ferebantur, Domino ipsis annuente tribuere possent. cujus fidem præmia digna secuta sunt. Namque paulatim recedentibus tenebris ab oculis ejus, ab eodem loco clarè videndo recessit.

Post hæc verò cum in eundo nulla mora fieret, agmina Monachorum cum plebe territorii Aurelianensis obviam eis processerunt miliario à monasterio, in loco qui dicitur Vetus-Floriacus; ibique cum gaudio & lætitia atque honore magno exceperunt corpora supradictorum sanctorum, sub quinto Iduum Juliarum, & in eodem loco die illa eorumdem solemnitatem cum ingenti lætitia in Dei laudibus peregerunt. Cùm igitur solemnitatem adventus sanctorum corporum, ut supra dictum est, celebrassent, plebs Cenomannicæ urbis à domno Berario Episcopo directa, obviam suis civibus pro deferendo sanctæ Scholasticæ corpore, pro quo idem Pontifex miserat, affuit, secum ipsum decenter

ut

ut competebat, deferre gestientes: nitentibus autem ejusdem loci viris utraque sancta pignora penes se retinere, & asseverantibus nequaquam velle sanctorum germanorum corpora ab invicem separari, sed, sicut eos in priori monumento simul jacuisse placuerat, ita in sæculo indivisibiliter quiescere velle. Econtra Cenomannici quique nobiles ac sapientes viri taliter contradixere. Justum, inquiunt, non esse probatur, ut quos divina voluntas participes fecit in superna visione superni oraculi, & revelatione atque ostensione diu occultati thesauri, quique simul sanctorum corporum tumbam adierunt, & qui in sufferendo hujusmodi labores pares fuerunt; ut etiam fructus laboris æque non partiantur. Maximè verò non esse dignum dicebant, ut duo magna Luminaria unius loci coartaret angustia, cùm singulis locis sufficerent singula. His ergo & hujusmodi sermonibus tandem adquiescentes, petitionibus eorum assensum libenter præbuerunt: sicque deliberantes decreverunt, ut ipsi sancti Benedicti tantummodo corpus retinerent, & socios suos unà cum concivibus suis sanctæ Scholasticæ corpus domno Berario, qui eos ad hoc miserat, deferendum ad Cenomannis urbem cum omni caritate dimitterent.

Inter hæc verò ambiguitas discernendorum ossa corporum facta est non modica, quippe cum utraque mixtim posita in una eademque, ut diximus, sportella fuissent devecta. Hac itaque illa discernendi facta difficultate, hoc sapiens esse consilium decreverunt, ut ossa quæ minora viderentur, separatim ponerentur; majora altrinsecus congregarentur. quod ita factum est. Sed dum adhuc de his ambigerent, & certius quiddam ex hoc scire vellent; divinitatem, ut id eis lucidius ostendere dignaretur, obnixè rogantes, totius noctis spatium in precibus transegerunt. Mane autem facto contigit duorum parvulorum corpora ad loca illis contigua deferri exanima, quorum unum mas-

culini, alterum verò sexus erat feminini. Consilio itaque inito utraque corpora ad se deferri fecerunt, & corpus masculini juxta sancta ossa, quæ majora videbantur, poni fecerunt, omnipotentiam divinæ majestatis invocantes, ut illorum hac causa sensum dignaretur facere certiorem. Factumque est operante divina potentia, mox ut mortui corpus mortua ossa beati Benedicti tetigere, qui mortuus jacebat, vivus surrexit. Simili quoque deliberatum est consilio, ut juxta minora quæ videbantur ossa corpus puellæ ponerent mortuæ. Superna autem sanctæ Trinitatis omnipotentia ut demonstraret mortalibus, junctos pro condignis meritis in cælis, qui germani fuerant in terris, quos pares fecit etiam esse miraculo. Nam ubi corpus ossa sanctæ Scholasticæ tetigere puellæ; mox surrexit viva, quæ jam pridie fuerat mortua. sicque per mortuos est mortuis vita reddita, & bajuli funeris, qui tristes ad tumulum mortuos ferebant, cum vitæ redditis alacres ad propria redierunt. Omnia circa sanctos suos divina clementia, apud quam quantum valerent eorum merita, corpora etiam testabantur exanima, cùm à faucibus mortis erepta fierent iterum rediviva. Antiquum namque inusitatumque post Elisei actum renovatum hîc constat miraculum: quia omnipotentis Dei manus ut demonstraret sanctos nec novis, nec antiquis caruisse miraculis; vivos novis, antiquis verò mortuos extulit operibus Prophetarum, completurque veridica vox Veritatis promittentis: *Qui crediderit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & majora horum faciet.* Lætis itaque animis magnisque vocibus cuncti unanimiter benedicebant Dominum, qui ea quæ hactenùs illis fuerant dubia, tam celebri miraculo reddidit certa.

Remota igitur omni dubitatione quæ pro sanctis discernendis corporibus animis eorum diu inhæserat, plebs Cenomannica corpus sanctæ Scholasticæ vene-

rabiliter levatum scapulis propriis imposuit ; & cum ingenti gaudio ad domnum Berarium suæ civitatis Episcopum iter vertit, ducem hujus negotii habentes quemdam Dei famulum, qui alio sibi adjuncto venerabili socio, Romam atque Beneventum ad hoc opus explendum à prædicto domno Berario directus fuerat : sed altero in itinere defuncto, superstes Domino miserante, hoc negotium profecturus exsistens, opus cœptum decentissime procurabat. Tandem igitur Domini misericordia præeunte ac subsequente eos & comitante, ad Cenomannicam urbem fama adventus eorum jam per totam eamdem provinciam divulgata gradatim propinquavere. Quibus domnus Berarius venerabilis Pontifex, unà cum revestitis sacerdotibus, & omnium graduum clericis cum crucibus & thuribulis atque candelabris, seu omnibus ecclesiasticis vexillis, necnon cum innumera utriusque sexus & ætatum multitudine obvius, personans celebrem concentum devotissimè occurrit, & sacratissimum sanctæ Scholasticæ corpus pignus venerabiliter suscepit. Qui civitatem ingrediens, ad monasterium, quod ad hoc (ut diximus) opus inter murum civitatis & fluvium Sartæ nobiliter atque decenter ab imis fundaverat, cum letaniis hymnis & psalmis, diversisque divinis concentibus, cum summa veneratione devexit, ibique in ecclesia quam in honore sancti Petri jam dedicaverat, decenter & solemniter post altare collocavit : ordinatisque quæ erant necessaria feminis Deo sacratis, vitamque regularem ducentibus, infra breve spatium temporis plurimas nobilium ; id est non minus quàm quinquaginta centum, feminarum in eodem monasterio Dominico famulatui & militiæ regulari aggregavit ; quæ se, relicto sæculo, Domini jugo ejusque magisterio humiliter mancipa- runt. Sed & ipsum monasterium de rebus sui episcopatus, & de suis propriis, sive de aliis quascumque attrahere vel adquirere manus ejus potuit, nobiliter

ditavit, ipſumque cum omnibus ad ſe pertinentibus ſuæ ſedi & matri eccleſiæ, cui præſidebat, ſubjectum in perpetuum fore cenſuit, & ſuis ſucceſſoribus vel ejuſdem matris eccleſiæ ſacerdotibus atque reliquis Canonicis perpetualiter poſſidendum reliquit. quod hactenus meritis beatiſſimæ Scholaſticæ promerentibus innumeris miraculorum virtutibus declaratur, præſtante ſancta & individua Trinitate, cui ſit ſemper honor, laus & gloria nunc & ſemper & per infinita ſæcula ſæculorum, amen.

Tempore namque prædicti domni Berarii Epiſcopi, erat in eadem parochia femina quædam Deo devota, nomine Lopa, relicta videlicet Eiregni, * quæ amore Dei accenſa, in proprio ſuo in villa quadam, nomine Tuffiaco *, ſita ſuper fluvium Idoneæ volens ædificare monaſterium. quod per ſe minime valens agere, cœpit frequentare ſanctum prædictum Berarium, ut per ejus conſilium & auxilium mereretur jam dictum Dei opus ad effectum uſque perducere. Cujus conſilii & memorata Lopa utens, ſuiſque frequentiſſimis fruens colloquiis, magis magiſque in præfatis deſideriis anhelans, amore quoque & deſiderio ſupradicti domni Berarii, prædictam villam Tuffiacum cum omnibus rebus & poſſeſſionibus ſuis, quas dudum aliis eccleſiis & propinquis minime tradiderat, per ſtrumenta cartarum multis ſubſcribentibus Epiſcopis, Abbatibus, Comitibus & reliquis nobilibus viris, legibus contradidit ſanctæ Cenomannicæ matri eccleſiæ, & jam dicto Berario noſtro Epiſcopo ante Clodoveum Regem Francorum, filium videlicet Dagoberti, ſicut in ejus ſtrumentis, quæ in archivo noſtræ matris eccleſiæ hactenus ſervantur, habetur inſertum. Memorata verò ſolemni traditione ante jam dictum Regem legibus peracta, ejuſque præcepto ſua propria manu corroborato legaliter confirmata, cœperunt ambo, id eſt

* *an* Reinerii

* *Tuffé*

domnus Berarius & Lopa, construere præfixum monasterium. Sed antequam novam inibi succurrerent facere ecclesiam, tanto desiderio anhelabat præfata Deo devota Lopa, ut domum in qua habitare solebat, ad Dei servitium faciendum nobiliter præpararet. Petiit ergo sibi à jam dicto Episcopo ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ sacrari. Cujus petitionibus prædictus sanctus Episcopus assensum præbens, quia Deo placitum esse cognovit, prædictæ matronæ casam in ecclesiam in honore Dei genitricis Mariæ canonicè consecravit. quæ hactenus ecclesia manet, atque in ea Dei virtute meritisque sanctæ Dei genitricis Mariæ multæ virtutes divinitus fiunt. Hac igitur peracta, cœperunt ambo reliqua ædificia operari, & claustrum ædificare, in quo agmina Monacharum congregare studuerunt, & regulariter vivere docuerunt, atque juxta Regulam sancti BENEDICTI eas degere instituerunt. De suo namque monasterio, quod est in honore sanctæ Mariæ intra fluvium Sartæ & murum Cenomannicæ urbis constructum atque dicatum, ubi tum tempore sancti Berarii domna ADA, quæ & ALDRECHILDIS, propinqua scilicet domni Berarii, Abbatissa erat,& agmina Monacharum sub Regula sancti Benedicti Christo servire supradictus Pontifex adduxit, & monachas bene probatas, ac secundum normam sancti Benedicti degentes, in prædicto Tuffiaco regulariter unà cum jam dicta matrona Lopa degere constituit. Dedit insuper sæpe dictus sanctus Berarius ex rebus suæ sedis ecclesiæ aliquas villulas & nonnullos vicos, necnon alias varias possessiones ad prædictum monasterium in adjutorium, quæ hactenus ibi permanent: ex quibus ipsius monasterii congregatio victum vestitumque haberet, eorumque ecclesias ornarent, & hospites ac peregrinos pleniter & regulariter reciperent, & Dei servitia pleniter & regulariter

peragerent. Ipsum ergo monasterium sub jure suæ sedis ecclesiæ dereliquit, atque futuris temporibus esse & regulariter sub ejus ditione cum augmentatione rerum vivere instituit: ubi & multa agmina monacharum adgregavit, & perfectum, id est centenarium numerum monacharum, unà cum reliquis ad portam ejusdem monasterii sacerdotibus, & ceteris Dei servis, unà cum famulis eorum in perpetuum per suum testamentum esse confirmavit: quatenus ejus amminiculis Dei servi & pauperes sanctæ Cenomannicæ matri ecclesiæ famulantes, abundantius vitam & vestimentum percipere valerent. cui Dominus nobis orantibus multipliciter retribuat mercedem suam. Prædictus ergo domnus Berarius fecit ordinationes lxj, sacerdotes cccc v, Diaconos ccxxviij, Subdiaconos & reliquos ministros sufficienter: & sedit in prædicta sede annos xxvj, menses iiij, dies xiiij, & obiit in pace xvj Kal. Novembris in Aquitania, in pago Burdillense, in villa quæ dicitur Baneth. Inde ad suos decenter allatus, atque sepultus est in synodochio vel monasterio Pontileva, quod ipse suo opere restauraverat, à sacerdotibus & discipulis suis honorifice, cujus meritis inibi multæ virtutes declaratæ sunt. Qui & cum sanctis regnum adipisci meruit sempiternum. quod & nos ejus fulti orationibus assequi, donante donatore omnium & principe, & possidere mereamur per immortalia sæcula sæculorum, amen.

Similiter exemplar precariæ, quam idem dominus Berarius Episcopus de monasterio sancti Karilesi Iboleno Abbati suo fecit, his in gestis inserere placuit, &c.

DOmno sancto ac venerabili sede Apostolico BERARIO Cenomannicæ urbis ecclesiæ Episcopo unà commissa congregatione ex ipsa urbe consistente, ego in Dei nomine IBBOLENUS indignus Sacerdos atque Monachus precator ad vobis accedo. Dum & mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, ut illud monasteriolum, quod est constructum in honore sancti Petri & sancti Martini, & est situm in territorium sanctæ Mariæ Dei genitricis & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, in pago Cenomannico, in loco quodam, quod ab antiquis dicebatur Casa-Gaïani, super flumen Anisolæ, quod secundum nomen ipsius fluminis nuncupatur Anisola, ubi domnus Turibius ejusdem parochiæ Pontifex dudum in rebus senioris & matris civitatis ecclesiæ, cui præsidebat, ecclesiam in honore sancti Petri principis Apostolorum fecerat, quæ tamen destructa propter imminentes vastationes fuerat, sed adhuc de ipsis maceriis aliqua pars ibi erat, quando domnus Karilefus per licentiam atque deprecationem atque adjutorium domni Innocentis Episcopi, jam dicta terra sanctæ Mariæ & sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii ex rebus ipsius & aliorum bonorum virorum ædificavit. Per vestrum beneficium sub usufructuario ordine, tempore vitæ meæ, cum omnes res ad se pertinentes vel aspicientes mihi tenere permisistis, & census annis singulis ad matrem civitatis ecclesiam persolvere, ejusque Pontificibus atque Rectoribus, id est ad lumen ecclesiæ de cera libras quatuor, & ad opus Episcopi camburtam unam, & subtalares duos, & ad opus Canonicorum inibi Deo degentium buticulas duas paratas de optimo vino, & in Cœna

Domini plenum modium de ovis. Et si negligens aut tardus de ipso censu apparuero, fidem exinde faciam, & ipsum monasteriolum tempore vitæ meæ non perdam, & alibi nec vendere, nec donare, nec alienare pontificium non habeam, nisi sub jure & potestate prædictæ matris & nostræ civitatis senioris ecclesiæ, vel eorum Pontificibus atque Rectoribus permaneat. Et post meum quoque Deo jubente de hac luce discessum jam dictum monasteriolum, cum omni integritate & res ad se pertinentes vel aspicientes, vos aut Rectores successoresque vestros in vestram faciatis revocare potestatem vel dominationem. Et ut hæ precariæ uno tenore conscriptæ, una quæ in thesauro ecclesiæ civitatis recondita sit, & alia quam ego Ibbolenus à vobis accepero, firmiorem obtineant vigorem, manu nostra propria subterfirmavimus, & bonorum virorum decrevimus roborare. Actum Cenomannis civitate publica, data iiij Kal. Maii, anno tertio regnante Clothario Rege. Ego Berarius indignus Episcopus hanc precariam à me factam subscripsi. Bertricus indignus Abbas subs. Inghenulfus Archipresbyter subs. Letericus Abbas subscripsi. Refredus Archipresbyter subs. Helenus Presbyter subs. Heregaudus Diaconus subs. Odulo Presbyter subscripsi. Lecardus Abbas subs. Benericus Abbas subs. Atto Presbyter subscripsi. Vvinthmundus Levita subs. Ebrenus Diaconus subs. Signum Erigando Advocato. Signum Bernario Advocato. Signum Jonan Vicedomino. Signum Construine. Signum Turpingo. Signum Hamo. Signum Serenoli. Signum Chodiscalco. Signum Landemaro. Ego Imbertus notarius præcipiente Berario scripsi & subscripsi.

Sequitur exemplar præcepti, quod Dagobertus Rex super prædictam precariam de monasterio Anisola Berario Episcopo, & Gundoleno ejus Abbati firmitatis causa fecit, sicut in eo habetur insertum, cujus exemplar supradicto prætextu hic inserere necesse fuit.

Dagobertus Rex Francorum, vir inluster. Si petitionibus servorum Dei assensum præbemus, non solùm regiam consuetudinem exercemus, sed ad æternæ felicitatis percipiendum præmium profuturum nobis esse confidimus. Igitur omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris præsentibus & futuris notum esse volumus, quia vir venerabilis Cenomannis civitatis Berarius Episcopus nostram adiit præsentiam, afferens strumenta nobis cartarum, qualiter domnus Karileffus Sacerdos atque Monachus, in sua parochia construxit quoddam monasteriolum, & suo antecessore domno Innocente per consensum Childeberti Regis tradidit: & postea ab eo per censum in precariam accepit, suum præceptum prædictus Childebertus Rex fecit, & postea antecessor suus Domnolus similiter Gallo monacho & discipulo domno Carileffo, & ab ipso Domnolo Abbate facto & ordinato, precariam fecit, & super ipsam precariam Chilpericus Rex suum præceptum fieri jussit. Hæc omnia memoratus Episcopus Berarius nobis ostendit, deprecans, ut Abbati suo, nomine Gundoleno * similiter, sicut antecessores nostri suis antecessoribus præcepta fecerunt, ita & nos fecissemus. cujus petitionem libenti animo suscepimus; & sicut deprecatus est, fieri jussimus. Proinde hoc auctoritatis nostræ præceptum fieri jussimus, per quod firmiter mandamus, ut sicut prædicto Abbati à memorato Berario Episcopo prædictum monasteriolum jure beneficiario datum est: ita deinceps in ejus beneficio & dominatione seu precaria diebus vitæ suæ absque ulla

* *l.* Ibboleno

minoratione maneat, & censum, sicut in precariis eorum continetur, per singulos annos Ibbolenus Abbas memorato Episcopo Berario suisque successoribus solvat, id est ad lumen matris & civitatis ecclesiæ de cera lib. iiij. & fratribus Canonicis in civitate consistentibus ac prædictæ ecclesiæ servientibus in Cœna Domini plenum modium de ovis, & buticulas plenas paratas de optimo vino solvat, & Episcopo ejusdem civitatis unam cambuttam bene paratam, & duos subtalares ad officium suum peragendum tribuat: & post ejus discessum prædictum monasteriolum ad potestatem vel dominationem memoratæ matris ecclesiæ absque ullius detentione aut consignatione, cum omni integritate vel cum toto superposito, immelioratum revertatur: & Episcopi sive rectores matris ecclesiæ, quidquid exinde justè & canonicè facere disposuerint, liberam habeant potestatem faciendi. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

Hîc desunt duo quæ pro vetustate legi non possunt.

Sequitur exemplar præcepti emunitatis, quod fecit Dagobertus Rex Berario Episcopo de monasterio Anisolæ, & de omnibus villulis & rebus ad illud pertinentibus, in quo & prædictum monasterium de jure suæ sedis ecclesiæ esse affirmat, sicut in eo habetur insertum, cujus exemplar memorata necessitate hic inserere libuit.

THEODORICUS Rex Francorum, vir inluster. Tunc regalis celsitudo fundamenta sui culminis corroborat, quando petitionibus sacerdotum aut Pontificum quod pro opportunitate ecclesiarum pertinet, obauditur, & ad effectum in Dei nomine mancipatur. Ideoque Apostolicus vir domnus BERARIUS, Cenomannicæ urbis Episcopus, qui matrem ecclesiam Cenomannicam,

& monasterium Anisolæ, in quo domnus Carileffus requiescit in corpore, quod est suæ sedis & matris ecclesiæ jure sanctæ Mariæ & sancti Petri & sancti Gervasii & Protasii Martyrum, in regimine habere videtur, nobis subgessit, eo quod antecessores sui ab anteriore Rege parente nostro emunitates de omnibus rebus eorum vel ecclesiæ sancti Gervasii & Protasii Martyrum promeruissent, & postea ipsæ emunitates à malis hominibus fuissent furatæ. Ideo domnus & præcelsus antecessor noster CHILDEBERTUS quondam Rex, necnon & genitor noster DAGOBERTUS quondam Rex, & in postea parens noster CHILPERICUS quondam Rex integras emunitates de omnibus villis vel cartis ecclesiæ suæ sancti Gervasii & Protasii Martyrum, in quibuslibet pagis atque territoriis habere videntur, etiam & monasteria sua, quæ ipse in regimine habet, quæ infra ipsam urbem Cenomannicam sunt constructa, aut curtis eorum, vel villas in quibuslibet pagis vel territuriis, vel quæ per ipsam ecclesiam sperare videntur, concessissent, ut nullus judex publicus, nec ad causas audiendas, nec ad freda exigenda, nec mansiones aut paratas faciendas, nec pastus, nec ullas reddibitiones requirendas, nec exactandas quoque tempore ingredi deberet, nisi cum omnis fretus concessus atque indultus deberet possidere. Unde & ipsam præceptionem sibi per manus habere affirmat, & ipse beneficius de eo tempore fuisset conservatus; petiit celsitudini nostræ ut hoc circa eodem in idipso confirmare deberemus. cujus petitionem non denegasse, sed in omnibus ita præstitisse vel confirmasse cognoscite. Ideo præsentem præceptionem decernimus atque jubemus, sive in perpetuum volumus esse mansurum, ut inspecta ipsa anteriorem præceptionem, nullus judex publicus, neque vos, neque juniores aut successores vestri, neque quislibet ex judiciaria potestate, in villis aut curtis ipsius ecclesiæ suæ sancti Gervasii & Protasii Martyrum, vel

monasteria sua aut curtis vel villas ipsorum, aut quæ per ipsam ecclesiam sperare videntur, nec ad causas audiendas, nec ad freda exigenda, nec ad fidejussores tollendos, nec ad ullas inquietudines faciendas, nec mansiones aut pastus, nec paratas faciendo, nec ullas redhibitiones faciendo, quod à fisco nostro speratur, requirendum, nec exactandas judiciaria potestas inibi quoque tempore ingredi non præsumatur, nisi ipsi Berarius aut agentes sui ill. sol. c c inferendalis, & illos alios c c auro pagens quod à fisco nostro de ipsis villulis, vel de ipsis curtis suis, vel ecclesiæ suæ aut monasteria sua, vel qui ipsam ecclesiam sperare videntur, reddebatur, & in sacello publico fuit consuetudo reddendi, ipsi aut successores sui promissa sub hoc debuerant reddere atque transsolvere: &, ut diximus, ex nostra indulgentia sæpe dictus Berarius aut pares ecclesiæ suæ Cenomannicæ, vel monasteria sua de omnibus villis vel curtis suis, vel qui per ipsam ecclesiam sperare videntur, cum omnes fructus concessos sub emunitatis nomine omni tempore hoc debeant possidere & dominare; & nullas requisitiones neque impedimentum à judicibus publicis quoque tempore hoc debeant possidere, tam ipse Berarius, quàm & successores sui habere non pertimescant, nisi nostris & futuris Deo auxiliante temporibus, valeat esse conservatum, & ad ipsa sancta loca perenniter proficiant in augmentis. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, & per tempora melius conservetur, manus nostras subter eam decrevimus roborare. Signum glorioso domno THEODORICO Rege. Ginantinus jussus obtulit & subscripsit. Datum quod fecit Martius dies ij. anno ij regni nostri Carisiaco feliciter.

Sequitur carta Bertecarii Episcopi de Cabariaco villa in Aquitania.

DOmino sancto & Apostolica sede dignissimo domino & Patri BERARIO Episcopo, necnon & omni congregationi sanctæ ecclesiæ Cenomannicæ, HUNALDUS & ejus conjux DEODATA. Dum de villa præfatæ ecclesiæ vestræ, nuncupata Gaviriaco, sita in territorio Burdegalense, nobis temporibus vitæ nostræ beneficium ad usufructuarium fecistis; ideo pro divino intuitu complacuit, ut vobis & ecclesiæ vestræ petitionem nostram, quod in ipsa villa è proprietate habere vel possidere noscimur, pro remedium animæ nostræ, & pro ipso usufructo concedere deberemus. Quod ita & per hanc epistolam nos fecisse constat, ea scilicet ratione, ut dum advixerimus, & suprascripta portione ecclesiæ vestræ & nostra, vel adjacentiis earum ad integrum possidere debeamus, ut neque à vobis, neque à successoribus vestris, quicumque de parte memoratæ ecclesiæ vestræ diebus vitæ nostræ nullam repetitionem aut inquisitionem exinde habere non debeamus, forsitan, sicut suprascriptum est, hoc ad integrum ego vel conjux mea Deodata hoc possidere debeamus. Similiter & vos, vel pars ecclesiæ vestræ post discessum utique nostrum ipsam portionem nostram propriam in vestra revocetis dominatione; neque à nobis neque ab heredibus, seu proheredum nostrorum, nulloque tempore alia contrarietate aut repetitione habere non pertemescatis, forsitan perpetualiter in Dei nomine pro remedio animæ nostræ post nostrum discessum partibus ecclesiæ vestræ proficiat in augmentum. Et (quod fieri non credimus) si quis, vos vel successores vestri aut nos vel heredes nostri contra hanc epistolam aliquid resultare aut refragare, seu repetere conaverit, quicumque hoc facere præsumserit, inferat pars pare

una cum ſacratiſſimo fiſco auro lib. v, argento pondera x. & præſens epiſtola firma ſtabilitate perpetualiter in Dei nomine valeat perdurare cum ſtipulatione firma & ſubnexa.

Facta epiſtola menſis Julii die ij, anno iiij regni domni noſtri THEODORICI Regis. HUNUALDUS ſubſcripſi, DEODATA ſubſcripſi. In Chriſti nomine Leodebertus ſubſcripſi. In Chriſti nomine IDDO Epiſcopus ſubſcripſi. In Chriſti nomine BOSOLENUS acſi peccator Epiſcopus ſubſcripſi. Jeſus Chriſti humilis ſubſcripſi. Neonus Chriſti humilis ſubſcripſi. Probatus Chriſti humilis ſubſcripſi. In Chriſti nomine BERTRANNUS Abbas ſubſcripſi. In Chriſti nomine Iggonardus ſubſ. Eodinus ſubſ. Audobertus juſſus à domino meo Hunualdo hanc epiſtolam ſcripſi & ſubſcripſi.

CAPUT XIV.

Geſta domni Aigliberti Cenomannicæ urbis Epiſcopi, qui fuit tempore Childerici & Theodorici duorum fratrum, filiorum videlicet Clodovei, filii Dagoberti, & tempore Clodovei, ſive Hildeberti filiorum prædicti Theodorici.

DOmnus AIGLIBERTUS Cenomannicæ urbis Epiſcopus, ſucceſſorque BERARII jam dictæ ſedis Epiſcopi, nobilibus exortus parentibus, Aquitanicus verò partim genere, & bene ac pleniter in divinæ Scripturæ libris eruditus. Ædificavit enim & immelioravit monaſteriolum quoddam, quod anteceſſoribus ſuis dudum per ſtrumenta cartarum legaliter atque ſuæ ſedis eccleſiæ traditum fuerat, cujus vocabulum eſt Tuſſiacum, ibique ſanctimoniales monachas, ſicut & anteceſſor ejus domnus Berarius fecerat, regulariter degere conſtituit;

& suam sororem ibi Abbatissam, nomine ADIBELGANEM esse constituit, & præceptum regale eis impetravit à THEODORICO Rege Francorum, quod hactenus in archivo nostræ matris ecclesiæ habetur, ut perpetualiter in ipso monasterio à Pontificibus, successoribus videlicet suis, prædictum monasterium, quod matri & civitatis sanctæ Mariæ ecclesiæ & sancti Gervasii traditum, & ab antecessore suo dudum possessum, & ei legaliter delegatum fuerat, regulariter vivere meruissent; & tuentibus atque regentibus successoribus suis pacificè, & absque impedimento in posteris vixissent. Constituit ergo domnus Aiglibertus, ut regulariter futuris temporibus in prædicto Tussiaco ipsæ monachæ monasterio viverent, & Episcopi ejusdem urbis ipsum monasterium, & ipsas monachas sub Regula degentes sub sua potestate tenerent, & res ejusdem cœnobii atque ipsas sanctimoniales regulariter regerent, & Christo possidendo & dominando lucrarent. Postea verò instigante diabolo, & malivolis hominibus suadentibus, de ipso monasterio non modicam pulsationem sustinuit: sed ante præfatum Theodericum Francorum Regem illud legibus evindicavit, sicut in præcepto evindicationis domni Theoderici Regis hactenus apud nos habetur insertum, quod in archivo nostræ matris ecclesiæ conservatur. Si quis autem qualiter hoc factum fuerit pleniter scire voluerit, legat illud, & in eo reperire poterit, qualiter actum & evindicatum fuerit. His verò breviter prælibatis, transeamus ad reliqua.

Prædictus quoque domnus Aiglibertus monasteriolum quoddam, quod olim à prædecessoribus suis sub censu & regali traditione & dominatione tenebatur, quod est constructum intra fluvium Sartæ & murum civitatis, in honore sanctæ Mariæ; quod & beato Innocentio antecessori suo per strumenta cartarum legaliter est traditum, ad matris & civitatis ecclesiæ servi-

tutem, & ad Pontificum ejusdem ecclesiæ potestatem, & pauperum atque servorum Dei inibi degentium sustentationem Episcopis & sacerdotibus atque Dei servis inibi degentibus olim traditum fuerat, sub regulari ordine, & sub receptione peregrinorum, & adventantium omnium, atque indigentium esse instituit; & census qui olim à suis ministris vel decessoribus suis recipiebantur, leviores & indulgentiores fecit, & idipsum, quod ante à suis ex hoc monasterio censum persolvebatur, in stipendiis sanctimonialium & peregrinorum relaxavit; & in ipso monasteriolo Monachas sub Regula viventes suis successoribus regendo & dominando esse perpetuis temporibus regulariter constituit. Hic itaque quoddam monasteriolum, quod ad ecclesiam suæ sedis, & antecessoribus suis Præsulibus ibi Deo famulantibus, quod in honore sancti Georgii noscitur esse constructum in condita Labrincinse, à quibusdam prædecessoribus suis mirificæ suæ sedis Pontificibus, sancto videlicet Innocenti & sancto Domnolo, per auctoritatem Hildeberti Regis Francorum & Vvoldrogodæ ejus Reginæ prædictum monasteriolum construentibus, & heredibus, qui illud in eorum hereditate ædificare cœperunt, non modicum ex rebus matris & civitatis ecclesiæ adjutorio præstari cognoscitur: & ipsi heredes prædictum monasteriolum sancti Georgii jam dictis Pontificibus ad servitutem & honorem senioris & civitatis ecclesiæ sanctæ Mariæ & sancti Gervasii sub strumenta cartarum legaliter tradiderunt. Voluit namque præfata Vvoldrogoda R[illegible]ina in pago Cenomannico ædificare in honore san[illegible]. Georgii aliquod monasteriolum Monachorum ad [illegible]nimas Deo lucrandas: cujus missi loca quærentes [illegible]i hoc fieri posset, renunciaverunt ei quod in loco, cujus vocabulum esse Biluria, monasterium facere posset.

Audiens autem hæc sanctus Innocens ipsius parochiæ Episcopus, non est ei visum quod prædicti missi

aptum

aptum locum invenirent ad præfatum opus perficiendum: ipse verò admodum hoc fieri desiderans, cœpit quærere locum, ubi hoc convenienter fieri posset. Domino verò inspirante invenit ipsum locum, ubi modò positum est memoratum monasterium. Tunc enim dedit consilium Vuldrogodæ, ut ipsum locum adquireret justè ab heredibus quorum erat hereditas; & ibi faceret monasterium. Tunc verò misit suos missos unà cum præfato sancto Innocente ad jam dictos heredes, uti adquirerent recto ordine prædictum locum. Sed ipsi heredes dederunt in responsum, quòd vellent ipsis in eorum hereditate, pro remedio animarum suarum, unà cum adjutorio præfatæ Reginæ, & ipsius Episcopi facere monasterium; & tradere se ad eorum hereditatem in jure & dominatione sanctæ matris & civitatis ecclesiæ sanctæ Mariæ, & sancti Gervasii, & in manus sancti Innocentis ipsius ecclesiæ Episcopi, ut daret eis adjutorium tam de rebus ipsius ecclesiæ suæ, quàm & de aliis ornamentis ad hoc perficiendum opus. Tunc renunciatum est hoc Reginæ Vuldrogodæ, & ipsa indicavit hoc Hildeberto Regi: qui etiam hoc benignè suscipiens, & ex rebus fisci sui dedit non modicum adjutorium ad hoc opus perficiendum. Tunc in conspectu Hildeberti Regis & Vuldrogodæ Reginæ & Procerum eorum, fecerunt jam dicti heredes publicam & legalem per strumenta cartarum de prædictis rebus sancto Innocenti Episcopo traditionem ad memoratum opus perficiendum. Domnus igitur Hildebertus Rex postea hoc quod ex fisco dedit, per præceptum jam dicto Episcopo & suæ ecclesiæ delegavit legaliter ad prædictum in sua eleemosyna opus perficiendum. Tunc sanctus Innocens monasteriolum cœpit ædificare sub tali conditione, sed migravit ad Christum antequam illud pleniter perficeret: sed postea sanctus Domnolus ejus successor, illud supradicto prætextu Domino auxiliante perfecit. Prædictum ita,

que monasteriolum postea à malivolis hominibus inde per malum ingenium abstractum aliquo tempore injustè fuit: sed jam dictus domnus Aiglibertus ipsa strumenta cartarum, per quæ ecclesiæ suæ traditum fuerat, inveniens, Regique Theodorico relegendum deferens, petiit ut suæ ecclesiæ, cui esse debebat, redderetur. Quod & Theodoricus Rex Francorum diligenter per fidelissimos missos, & ipse postea in generale suo palatio investigans, Cenomannicæ senioris & matris ecclesiæ, cui domnus Aglibertus præsidebat, & cujus ipsum monasteriolum juste & legaliter esse debebat, per suum præceptum reddidit Pontificibus ergo & servis Dei inibi Deo degentibus, perpetualiter possidendum. Præfatum autem monasteriolum domnus Aglibertus, ut jam dictum est, recipiens, mirabiliter restruxit & reædificavit, exaltavitque atque mirificè decoravit; ibique Monachos sub Regula sancti Benedicti sexaginta degentes esse instituit; & receptiones pauperum, atque peregrinorum, sive omnium indigentium, sapientissime perennis fore temporibus episcopaliter constituit, & suæ sedis ecclesiæ atque Canonicis & servis Dei inibi Deo, sive suis successoribus famulantibus possidendum & regendum dimisit.

Ipse etiam domnus Aiglibertus monasteriolum tam infra civitatem, quàm extra, in honore sancti Albini & sanctæ Mariæ suo opere à fundamento ædificavit, & illud ex rebus sanctæ Mariæ & sancti Gervasii ditavit, & sanctimoniales monachas sub Regula degentes, perpetualiter sub jure & dominatione suæ sedis ecclesiæ atque suis successoribus, sive Canonicis esse instituit. Hic autem domno Sivardo Abbate suo construere præcepit, & fabricare & ornare atque consummare adjuvavit in monasterio sancti Carileffi ecclesiam quondam in honore sancti Petri, ad quam & tradidit ex rebus suæ sedis ecclesiæ sanctæ Mariæ &

ſancti Gervaſii villulas duas; quas & PETRO adjutore & Chorepiſcopo ſuo ſua vice conſignare ad eamdem eccleſiam præcepit: id eſt Lantionum villam, quam de villa ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſii, nomine Cavania, ſegregavit, & ad prædictum monaſterium & ad jam dictam eccleſiam in adjutorium dedit, (nam antea & Cavania & Lantionum unum erat,) & aliam villulam de ſuo epiſcopatu ad prædictum monaſterium ſancti Karileffi in adjutorium, prædicto Petro conſignante, dedit, cujus vocabulum eſt Savonerolas, & Villarem, pro qua re hactenus præfatæ villulæ in jus & dominationem prædicti monaſterii & jam dictæ eccleſiæ ceſſerunt.

PETRUS Cenomannicæ partis parochiæ temporibus Theodorici Regis Chorepiſcopus & adjutor domni Aigliberti fuit. Ipſe enim domnus Aiglibertus Archicapellanus & princeps Epiſcoporum regni erat. Ideo ei conceſſum erat, ut haberet adjutorem ſibi & Chorepiſcopum, ut quando ipſe præoccupatus in ſervitio regali erat, prædictus Chorepiſcopus ei adjutorium procuraret aliquod, non id faciendo tamen quod ei licitum non erat, propter ſummam epiſcopalis miniſterii, ſed quantum à prædicto ei domno Aigliberto licite & canonice concedebatur. Præfatus namque Petrus natus ex ipſa parochia fuit, in villa quæ dicitur Campaniacus, ſuper fluvium Idoneæ, & ex familia matris & civitatis eccleſiæ procreatus: qui licet ignobilis eſſet genere, nobilis tamen erat moribus. Multas ergo impulſationes habebat à nobilibus ejuſdem provinciæ hominibus de rebus ſibi commiſſis, propterea quod infimus erat genere. Deus autem, qui non eligit gentem ſed mentem, in omnibus præſtitit ei adjutorium, qualiter non multas res perderet; ſed deficiente domno Aigliberto, ſub tali conditione & occaſione à jure prædictæ matris eccleſiæ multa & innumerabilia copia rerum alienata injuſte fuerunt,

Jam dictus enim domnus Aiglibertus Archiepiscopus & magister totius regni cunctorum Episcoporum, docendo & gubernando, palliumque (ut mos Metropolitanorum est) deferendo fuit, & nobiliter ac sancte vivere studuit: cujus obitum institutum signa sunt prosecuta; pro cujus etiam Dominus meritis innumerabilia tam eo vivente, quàmque & in Christo requiescente, signa ostendere non dedignatus est. Ipse ergo sedit in prædicta sede annos xxxiiij, & menses vj, diesque xj. & fecit ordinationes lxxv, Presbyteros ccc, Diaconos ccc x, Subdiaconos xv, & reliquos ministros quantum necesse fuit. Hic autem multa vasa, tam aurea, quàm & argentea, ad suæ sedis ecclesias tradidit, & multa bona inibi cunctis fecit. qui & angelicis vectus amminiculis ad cælorum properavit regna, ubi & cum sanctis exsultat in æternum, cum quibus & nos omnium precibus lætari, & beata requie frui perpetualiter mereamur, ipso præstante qui vivit & regnat per cuncta sæculorum sæcula; fiat, fiat.

Sequitur exemplar testamenti de monasterio sanctæ Mariæ, quod fecit Aglibertus Episcopus suis sanctimonialibus Monachis in eodem monasterio regulariter Domino militantibus, per quod etiam omnes cognoscere possunt, illud nostræ matris ecclesiæ juste esse debere. Quod ideo hic inserimus, &c.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi. Dilectissimæ propinquæ nostræ ADREHILDAE Abbatissæ AIGLIBERTUS Cenomannicæ urbis acsi indignus Episcopus. Quia pro timore atque divino amore & reverentia sanctæ Dei genitricis Mariæ, unà cum Clericis fratribus & consacerdotibus, ac sororibus & sanctimonialibus nostris consensum præbentibus, convenit nobis, ut in basilica sanctæ Dei genitricis Mariæ, ubi præ-

dictam propinquam nostram Adrehildam Abbatissam, nostra benevolentia & largitione divina, & virginali sive abbatissali benedictione construimus, & cum consensu (ut diximus) ecclesiæ nostræ consacerdotum Canonicorum sanctæ Dei genitricis Mariæ, & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, ad quorum ecclesiam ipsa cella sanctæ Mariæ, quæ est constructa intra fluvium Sartæ & murum civitatis, reddit debeant instituta servare; ut dum illius sanctæ Dei genitricis Mariæ sit voluntas, si humiles ac devotè ibi consistant sanctimoniales, sub Regula degentes, quæ & suam priùs dirigant conscientiam, & loci illius delectabilem faciant habitationem; in quo & nostra merces communis adcrescat, & laus Domini devotè percurrat. Concedimus ergo hoc in præsenti inscriptione ad sanctimoniales spiritales, ad peregrinas seu peregrinorum ac pauperorum usum, qui propter Deum sua dereliquerunt, loca vel substantiam, ut in prædicto monasterio sanctæ Dei genitricis Mariæ, quod ad matrem ecclesiæ Cenomannicæ urbis, cui præesse ac prodesse debeo, justè & legaliter pertinet, & sub dominatione Pontificum ac ministrorum suorum, reddibitiones & censa onerosa ex ipso monasterio ad prædictam matrem ecclesiam persolvuntur, sicut ab institutoribus & ditatoribus ac fundatoribus ipsius monasterii, & à prædecessoribus Pontificibus hujus urbis dudum constitutum est, hactenus persolvuntur, leviora & faciliora esse volumus. In qua etiam cella prædictam consanguineam nostram Adrehildem venerabilem Abbatissam constituimus, cum consensu sacerdotum nostrorum, ut & ibi in Christi nomine prædicta Abbatissa consanguinea nostra, atque ceteræ sanctimoniales, tam infra urbem, quàm & secus juxta ecclesiam prædictam sanctæ Dei genitricis Mariæ, secundum Regulam & nunc, quandoquidem vivere debeant. Et quandocunque eis Abbatissa prædicta, sive alia defuncta fuerit, cum consensu &

institutione jam dictæ urbis Episcopi eligant aliam, quam utiliorem ex semetipsis ad suas animas conservandas & regendas ac Deo opitulante salvandas invenerint. Et ita nunc tam eam, quàm & alias quæ præesse visæ fuerint, seu ipsas sanctimoniales ibi sub Regula degentes commonemus, ut sicut cetera monasteria regularia, quæ sub ordine Regulæ rectiùs degunt, similiter & prædictum cœnobium sanctimonialium sub potestate & regimine præfatæ urbis Episcopi degant, & regulam in eo omni tempore conservent. Et nos taliter vos, vel vestros, quicumque illius ecclesiæ sint exactores, omnino commonemus, ut non à vobis onerosa aut aliqua gravia injuncta à præfixo locello requirantur: Sed opera vestimentorum, atque quæ ad sanctimoniales pertinet faciendum, vel vestimenta ecclesiastica aut pontificalia lavanda, vel restauranda debent facere, studeant, ut Regula sanctimonialium propter censa vel exacta gravia Pontificum vel ministrorum suorum inibi non negligetur, sicut à nobis constitutum est, ita omni tempore conservetur. Et posteros nostros, qui in ordine Pontificum in hac sede futuri sunt, humiliter postulamus, ut quod à nobis statutum est, ab illis non violetur: & sicut institutiones eorum conservatas esse voluerint, ita & nostra conservent, ut liceat ibidem constitutis sanctimonialibus sub sancto Ordine & sub Regula conversare, & pro nobis vel omni populo Domini misericordiam exorare. Et ut hic scriptus ad invicem privilegii futuris temporibus habeatur, monemus ut sanctum Ordinem custodiant, & omni tempore sanctè & regulariter in Dei nomine inibi resideant, & assiduè lectionibus vel sanctis meditationibus & orationibus vacent. Rogamus ergo ac contestamur coram Deo & Angelis ejus, omnes Reges, Principes, Potestates, Dominationes, Consules, Proceres, sive Comites, atque cunctos potentes & nobiles, seu procuratores, ut hoc privilegium à nobis, per consen-

ſum Epiſcoporum ac conſacerdotum noſtrorum factum, non frangant, neque corrumpant, aut quo modo violent, ſeu delacerent, aut in aliquo modo corrumpant, ſicut ſanctimoniales in prædicto loco ſeu cœnobio in amore Domini noſtri Jeſu Chriſti & ſanctæ Dei genitricis Mariæ quietè & regulariter abſque ulla vexatione aut marritione ſecuriter ſanctè vivere permittant. Actum Cenomannis civitate in menſe Junio anno vj regni Domini noſtri HILDEBERTI glorioſiſſimi Regis. In Chriſti nomine AIGLIBERTUS, acſi peccator, Epiſcopus ſubſcripſi. THALUSIUS Abbas ſubſ. Sarromalus ſubſcripſi. Urſus nomine non opere Preſbyter ſubſ. In Chriſti nomine BERTOALDUS Abbas ſubſcripſi. In Chriſti nomine LUNDULFUS Archidiaconus ſubſcripſi. Demicione Diaconus ſubſcripſi. Maurentinus jubente domino meo ſubſ. Ego Bertigiſelus peccator jubente domino meo ſcripſi & ſubſcripſi.

Sequitur exemplar præcepti Theoderici Regis de monaſterio Tuſſiaco, qualiter illud Agliberius Epiſcopus ante prædictum Regem evindicavit, & qualiter ſanctæ Cenomannicæ matris eccleſiæ traditum fuit, atque qualiter ejus in perpetuum eſſe debet, ſicut in eo habetur inſertum. quod iccirco inſerere libuit, &c.

THEODERICUS Rex Francorum, vir illuſter. In hoc ſemper regalis celſitudo debet proſpicere, ut quodcumque contra Dei decretum vel inſtituta Patrum fuit actum, debeat eſſe reſtauratum. Ideoque ad aures clementiæ noſtræ fuit patefactum, eo quod ULFALDUS & INGOBERTUS Optimates noſtri illuſtri Deo ſacrata AIDILA Abbatiſſa, ſeu & genetrice ſua INGANÆ, quæ in monaſterio puellarum, quod in honore ſanctæ Mariæ vel ceterorum domnorum, in loco nuncupante Tuſſiaco conſtructum, unà cum turba plurima monacharum ſub ſancta Regula converſare videntur, vel ipſa

congregatione tale testamentum facere coëgisset, ut quodcumque prædicti viri ad ipsas ancillas Dei facere ordinabant, aliud nullatenus pontificium faciendi haberent, nisi præsentaliter in perpetuum & omni tempore jussionem de qualibet causa facere & adimplere deberent. Econtra verò asserebat vir Apostolicus AIGLIBERTUS, Cenomannicæ urbis Episcopus, quod prædictum monasterium suæ sedis ecclesiæ esse deberet, & LOPPA Deo sacrata, relicta videlicet EGIGNI, illud ibidem legibus tradidisset: ostendensque nobis strumenta cartarum, quæ prædicta Loppa de jam dicto monasterio Cenomannicæ matris ecclesiæ perpetualiter tenendum & ecclesiasticè dominandum ac possidendum fecerit. Quæ & ante nos relecta & approbata, à memorato Aghilberto & à suis ministris sunt legibus evindicata; etiam hoc ab eo & à suis ministris legibus adprobatum in conspectu nostro & procerum ac fidelium nostrorum, quod jam dictum monasterium in jus & potestatem suæ sedis ecclesiæ præsentibus & futuris temporibus justè ac legibus debeat permanere. Quam ob causam petiit clementiam nostram memoratus Pontifex, ut quod tam manifestis indiciis declaratur, nostra assensione, immo auctoritate roboretur. cujus petitionibus pro amore Dei & ejusdem sancti loci aurem accommodamus, & hanc preceptionem eis suisque per tempora successoribus jam dictæ sanctæ congregationis fieri ac dari jussimus, ut firmiùs futuris temporibus, omni scilicet remota quæstione, tam prædictorum virorum, quàm & cujuslibet personæ memorata Cenomannica mater ecclesia, quæ est constructa & dedicata in honore sanctæ Mariæ, & postea inmajorata in sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, ejusque Pontifices atque rectores sæpe dictum monasterium, cum omnibus ad se pertinentibus vel aspicientibus, tenere & ecclesiastice valeant per tempora possidendo gubernare. Sic dum nos, unà cum consensu

Pontificum vel Optimatum nostrorum, quod hæc causa vel ipsa carta contra Dei decretum, vel instituta Patrum aut normam Regulæ fuerat actum, dum sub ditione & regimine prædicti Pontificis, cui jam dictum monasterium (ut præscriptum est) & suæ sedis ecclesiæ legibus pertinet, quod & à nobis enucleatum est perscrutandum, & præfixæ monachæ quietè in ipso monasterio vel prædicta congregatione sub potestate & dominatione antedicti Pontificis degere debeant. Ideoque præsenti præceptione decernimus & omnino jubemus, ut si ullo umquam tempore ipsa carta aut alius qualiscumque strumentus de nomine prædictorum virorum contra prædictum Pontificem vel ejus Abbatissa, nomine Adilane, vel genitrice sua Ingane, vel ipsa congregatio omni tempore absque cujuslibet impedimento, vel supradictorum virorum quietas in ipso monasterio, sito in pago Cenomannico, Tuffiaco constructo, debeant residere, vel sub sancta Regula ibidem conversare, & pro statu Ecclesiæ & salute patriæ, seu pro stabilitate regni nostri perenniter ibidem debeant exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, in omnibus & ab omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. In Christi nomine THEODERICUS Rex subscripsi. GUNTINUS jussus obtulit & subscripsit. Datum quod fecit mensis December dies vj, anno iij regni nostri Compendio in palatio nostro in Dei nomine feliciter, amen.

Sequitur exemplar epistolæ Aigliberti Episcopi de decimis villarum suæ sedis ecclesiæ, suis Monachis & sanctimonialibus in monasterio sanctæ Mariæ regulariter degentibus datis, quorum nomina in ea continentur inserta: per quod etiam cognoscere omnes possunt, ipsum monasterium sanctæ nostræ matris ecclesiæ esse debere,

quia nisi ejus esset, nullo modo earumdum villarum decimas ibidem daret.

IN Dei nomine AIGLIBERTUS Episcopus in Christo sanctæ Ecclesiæ filiis omnibus agentibus vel missis discurrentibus de villis sanctæ ecclesiæ de Media-quinta Tritⱼon, Alnetum, Betas, Longa-aqua, Lucduno, Geneda, medietate de Tredente, & Vithlena, & Tautiniaco, cognoscatis quod nos concessimus monasterio sanctæ Mariæ, ubi Deo sacrata ADA Abbatissa præesse videtur, omnes decimas de suprascriptis villulis, tam de annonis, quàm agrario, vinum, fenum, omnium pecudium, seu furmarico, vel undecumque decimas redebetur, totum & ad integrum ad ipso monasterio censemus & jubemus, ut absque ulla dilatione ad missos ipsius dare faciatis: &, ut diximus, ipsam decimam omni tempore ipsi monasterio habeat concessum. Et ut certius credatis, manu nostra subterfirmavimus. Datum dies novem quod fecit mensis Julius in anno ij regni domni nostri CLODOVEI Regis. In Christi nomine AIGLIBERTUS acsi peccator Episcopus subscripsi.

Sequitur exemplar præcepti Theoderici Regis Francorum de moneta Aigliberto Cenomannicæ urbis Episcopo, suisque successoribus concessa.

THEODERICUS Rex Francorum, vir illuster. Regum consuetudinem exercemus, si petitiones servorum Dei, in quo nostras pulsaverint aures, ad effectum perducimus, & hoc nobis ad æternæ beatitudinis præmium percipiendum profuturum esse confidimus. Igitur compertum sit prudentiæ omnium fidelium sanctæ Dei ecclesiæ & nostrorum, quatenus vir sanctissimus & religione atque sapientia, genereque nobilissimus AIGLIBER-

tus, Cenomannicæ urbis Archiepiscopus, nos deprecatus est, uti monetam publicam in sua civitate, & in nomine sancti Gervasii ac nostro ei concederemus. quod ita & fecimus, ea videlicet ratione, ut ipse & sui ministri hoc valde prævideant, ne aliqua fraus in ipsa moneta nostris, futurisque temporibus appareat. Jubentes ergo præcipimus, & præcipientes jubemus, ut nullus ex fidelibus nostris aut quislibet ex judiciaria potestate de præfata moneta prædicto Episcopo, suisque successoribus aut rectoribus suæ sedis ecclesiæ aliquam calumniam aut injustam pulsationem vel causationem, sive adversam machinationem adversus eos, vel suos successores seu rectores ejusdem ecclesiæ ullo umquam tempore facere audeat, aut machinari præsumat. Et hoc præcipimus, ut si aliquis hoc fecerit, sol. auri adversus eum vel suos successores rectores, ejusdemque ecclesiæ componat. Et ut hæc jussio atque cessio nostra verius credatur, & per omnia perficiatur, futurisque temporibus firmior maneat, hanc auctoritatem manus nostræ subscriptionibus roborare decrevimus, & anuli nostri impressione subter sigillare jussimus. THEODERICUS Rex Francorum subscripsi. BONITUS * obtuli, scripsi & subscripsi. Datum die vj, Kal. April. xij regni nostri Compendio in Dei nomine feliciter, amen.

al. * Benitus.

Sequitur exemplar privilegii domni Aigliberti Episcopi de monasteriolo sanctæ Mariæ.

IN nomine Domini nostri Jesu-Christi. Dilectissimæ propinquæ nostræ ADREHILDAE Abbatissæ AIGLIBERTUS Cenomannicæ urbis acsi indignus Episcopus. Quia pro timore atque divino amore seu reverentia sanctæ Dei genitricis Mariæ, una cum ceteris fratribus & consacerdotibus ac sororibus atque sanctimonialibus nostris consensum præbentibus, convenit nobis in basi-

lica ſanctæ Dei genitricis Mariæ, ubi prædictam propinquam noſtram Adrehildam Abbatiſſam noſtra benevolentia & largitione, atque divina & virginali, ſive abbatiſſali benedictione eam conſtituimus, cum conſenſu, ut diximus, eccleſiæ noſtræ conſacerdotum Canonicorum ſancti Dei genitricis Mariæ atque ſanctorum martyrum Gervaſii & Protaſii, ad quorum eccleſiam ipſa cella ſanctæ Mariæ, quæ eſt constructa intra fluvium Sartæ & murum civitatis, reddit, inſtituta ſervare debeant: & confidimus ut dum illius ſanctæ Dei genitricis Mariæ ſit voluntas, ſi humiles ac devotæ ibi conſiſtant ſanctimoniales, ſub Regula degentes, quæ & ſuam priùs dirigant conſcientiam, & loci illius delectabilem faciant habitationem, in quo & noſtra merces communis adcreſcat, & laus Domini devotè percurrat. Concedimus ergo hoc in præſenti conſcriptione ad ſanctimoniales ſpiritales vel peregrinas, ſeu peregrinorum ac pauperum uſum, qui propter Deum dereliquerunt ſua loca vel ſubſtantiam, ut in prædicto monaſterio ſanctæ Dei genitricis Mariæ, quod ad matrem eccleſiam Cenomannicæ urbis, cui præeſſe ac prodeſſe debeo, juſte & legaliter pertinet, & ſub dominatione Pontificum ac miniſtrorum ſuorum, reddibitiones & cenſa oneroſa ex ipſo monaſterio ad prædictam matrem eccleſiam perſolvuntur, ſicut ab inſtitutoribus & dotatoribus ac fundatoribus ipſius monaſterii, & à prædeceſſoribus noſtris Pontificibus hujus urbis dudum conſtitutum eſt, hactenus perſolvuntur, leviora & faciliora eſſe volumus. In qua etiam cella prædictam conſanguineam noſtram Adrehildem venerabilem Abbatiſſam præeſſe conſtituimus, cum conſenſu ſacerdotum noſtrorum, ut & ibi in Chriſti nomine prædicta Abbatiſſa conſanguinea noſtra atque ceteræ ſanctimoniales, tam infra urbem, quàm & ſecus juxta eccleſiam prædictæ ſanctæ Dei genitricis Mariæ, ſecundum Regulam, & nunc, & quandoquidem vivere

debeant. Et quandocumque eis Abbatissa prædicta, sive alia defuncta fuerit, cum consensu & institutione jam dictæ urbis Episcopi eligant alteram, qualem utiliorem ex semetipsis ad suas animas conservandas & regendas ac Deo opitulante salvandas invenerint. Et ita nunc tam eam, quàm & alias quæ præesse in se fuerint, seu ipsas sanctimoniales inibi sub Regula degentes commonemus, ut sicut reliqua monasteria, quæ sub ordine Regulæ rectiùs degunt, similiter & prædictum cœnobium sanctimonialium sub potestate & regimine præfatæ urbis Episcopi degat, & Regula in eo omni tempore conservetur. Et nos taliter vos vel vestros, quicumque ipsius ecclesiæ sint exactiores, omnino commonemus, ut non à vobis onerosa censa, aut aliqua gravia injuncta à præfixo locello requirantur: sed opera vestimentorum, atque alia quæ ad sanctimoniales pertinet faciendum, vel vestimenta ecclesiastica sive pontificalia lavanda, vel restauranda, libenter facere studeant: ut regula sanctimonialium propter censa, vel exacta gravia Pontificum vel ministrorum suorum, inibi non negligantur; sed, ut à nobis constitutum est, ita omni tempore conservetur. Et posteros nostros, qui in ordine Pontificum in hac sede futuri sunt, humiliter postulamus, ut quod à nobis statutum est, ab illis non violetur: & sicut institutiones eorum conservatas esse voluerint, ita & nostras conservent: ut liceat ibidem constitutis sanctimonialibus sub sancto Ordine & sub Regula conversare, & pro nobis vel omni populo Domini misericordiam exorare. Et ut hic scriptus ad vicem privilegii futuris temporibus habeatur, monemus ut sanctum Ordinem custodiant, & omni tempore sanctè & regulariter in Dei nomine inibi resideant, & assiduè lectionibus vel sanctis meditationibus & orationibus vacent. Rogamus ergo ac contestamus coram Deo & Angelis ejus omnes Reges, Principes, Potestates, Dominationes, Consules, Proceres, sive Comites

atque cunctos potentes & nobiles seu procuratores, ut hoc privilegium à nobis per consensum Episcoporum ac consacerdotum nostrorum factum, non frangant, neque corrumpant, aut quo modo violent, seu delacerent, aut in aliquo modo corrumpant: sed ut sanctimoniales in prædicto loco seu cœnobio in amore Domini nostri Jesu-Christi & sanctæ Dei genitricis Mariæ quietè ac regulariter absque ulla vexatione aut martione securè & sanctè vivere permittant. Unde domnorum Episcoporum, & Metropolitanorum artium sedes tenentium suffragia poscimus, ut adhibeant mercedem, ut hoc sanctum privilegium cum societate beatitudinis & consentire, atque adfirmare una nobiscum non dedignentur. Iterum vos domnos Pontifices humiliter deprecor, ut hoc privilegium à me factum, vestris manibus roborare & subscribere caritatis causa atque benevolentia dignemini. In Christi nomine AIGLIBERTUS acsi peccator Episcopus hoc privilegium devotissimè à me factum libenter subscripsi. HILDEBERTUS etsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. LANDEBERTUS gratia Dei Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine LANDOBERTUS acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine BLIDRAMNUS acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. GOSENUS peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Dei nomine PROTASIUS acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. DATOPIDUS * acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. DATBERTUS acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine HERLINGUS acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine BERARIUS acsi peccator Episcopus subscripsi. In Christi nomine AIGLIBERTUS acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine ADALDUS acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. RIGOBERTUS peccator Episcopus hoc privilegium subscripsi. In Christi nomine

* DATA.

Adalbertus peccator Episcopus hoc privilegium subs. Abbo misericordia Dei Episcopus subs. In Christi nomine Hermenarius peccator Episcopus subs. In Christi nomine Vindicianus acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine Burgoardus acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine Aquilinus acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. Theodefredus acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine Frambertus Episcopus hoc privilegium subs. Ondingus Episcopus subs. Berulfus Episcopus hoc privilegium subs. Hadegarius acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. Theodegarius acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine Autsinus acsi peccator Episcopus subs. In Christi nomine Erleharius acsi peccator Episcopus subs. In Dei nomine Havingis acsi peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Christi nomine Clemens Episcopus hoc privilegium subscripsi. In Christi nomine Raganteus acsi peccator Episcopus hoc privilegium subscripsi. Hadoaldus peccator Episcopus hoc privilegium subs. In Dei nomine Vvinicharius Abbas subs. In Dei nomine Hadoindus Archidiaconus subscripsi. In Dei nomine Sado Christi humilis subs. Actum Cenomannis civitate in mense Junio anno xj regnante domno Theodorico gloriosissimo Rege. Ego Bodolenus Emmanuensis subscripsi.

Sequitur exemplar præcepti Theoderici Regis supra privilegium domni Aigliberti Episcopi de monasteriolo sanctæ Mariæ.

Theodericus Rex Francorum, vir illuster. Si petitionibus sacerdotum, quod ad eorum opportunitatem pertinet, libenter præstamus assensum, regiam in hoc exercemus consuetudinem, & hoc nobis ad lau-

dem, vel ad salurem æternam & stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur Apostolicus vir domnus Aiglibertus Cenomannicæ urbis Episcopus missa petitione clementiæ regni nostri credidit suggerendum, ut constitutionem quam propter amorem Dei & eleemosynam nostram constituerat per consensum conprovincialium Episcoporum sive consacerdotum ac Canonicorum suorum in monasterio sanctæ Dei genitricis, quod est constructum intra fluvium Sartæ & murum civitatis; tam extra murum, quàm & infra ipsius civitatis munitionem, quod ad matrem ecclesiæ sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii, cui præesse videtur, jure ecclesiastico pertinet, & per scriptionis firmitatem prædecessorum suorum temporibus sub censu firmiter & legaliter delegatum esse cognoscitur; postulavit ut firmitatis causa nostra regali confirmetur censura. cujus petitioni nos assensum præbentes, & eamdem suam constitutionem nostra auctoritate confirmantes, hoc præceptum fieri jussimus, & per hanc auctoritatis nostræ inscriptionem præcipimus, ut sicut à prædicto venerabili Apostolico viro Aigliberto Cenomannicæ urbis Episcopo est constitutum, vel sicut in ejus continetur scripto, tam deinceps nostris & futuris temporibus sub jure & dominatione præfatæ Cenomannicæ senioris urbis ecclesiæ sanctimonialibus inibi degentibus, & pauperibus, ac peregrinis stipendiarie disponente atque ordinante præfatæ urbis Episcopo ac decessoribus suis, & Abbatissæ, quam ipse sive successores sui in eodem monasterio constituerunt, sub Regula exsistant, ac regulariter vivant, & plena eis Regula conservetur. Et res ad prædictum monasterium pertinentes monemus, ut neque nos, neque successores nostri aut qualibet expectantibus vel exactoribus præfati regni auferre, aut alienare à jure & dominatione jam dictæ matris Cenomannicæ urbis ecclesiæ aut propter benevolentiam vel leviorationem

seu

seu servitii præfati domni & Apostolici viri Aigliberti Episcopi aliqua succedat occasione, aut qualiter calliditate vel malo ingenio machinetur, ut à jugo præfatæ ecclesiæ ex hac nostra benevolentia ipsum monasteriolum auferatur vel alienetur, sive aliquo modo subtrahatur: sed in jure & potestate sæpe dictæ matris ecclesiæ aut Pontificum inibi Deo degentium præsentibus atque futuris permaneat temporibus, neque aliquo modo quicquam auferre vel præterire præsumat: sed præfati Episcopi constitutionem, sicut ab illo constitutum & à nobis confirmatum est, per diuturna tempora inviolabiliter in augmentum sanctæ Dei ecclesiæ & inconvulsè omnes Reges & Principes vel exactores regni persistere, aut permanere sive perdurare omni tempore permaneat. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, vel per diuturna tempora à nobis vel à successoribus nostris in melius conservetur, nostris subscriptionibus decrevimus roborare. In Christi nomine Theodericus Rex subscripsi. Audofredus jussus subscripsi. Datum quod fecit mensis Martius dies v, anno regni nostri iij, Compendii palatio in Dei nomine feliciter.

Sequitur exemplar precariæ, quod fecit domnus Merolus de monasterio sanctæ Mariæ, præcipiente Carolo glorioso Rege, Aruinæ Abbatissæ.

Domino sancto ac venerabili basilicæ sancti Gervasii, quæ est constructa infra Cenomannis civitate, quam Merolus Episcopus in dominatione & regimine habere videtur, ejusque congregationi in ipsa basilica consistenti. Ego in Dei nomine Aruina, etsi peccatrix, monasterii sanctæ Mariæ Abbatissa, quod monasterium noscitur ad prædictam ecclesiam S. Gervasii & Protasii juste & legaliter pertinere; ad vos humilis precatrix accedo. Dum mea fuit petitio, & vestra

decrevit voluntas, ut prædictum monasterium per beneficium vestrum, domno CAROLO gloriosissimo Rege ac seniore nostro jubente, ad usum nostrum habere vestro beneficio, dum advixero, sub censu merear: in ea verò ratione, dum ego advivo, ipsum monasterium tenere & dominare sub vestra potestate debeam, ut si vos Deo donante supervixero, similiter faciam, & post meum quoque discessum Deo jubente ad prædictam ecclesiam immelioratum seu cum omni superposito revertatur. Et spondo vobis ad festivitatem sancti Gervasii annis singulis censum persolvendum, totum in argento libram unam, & ad luminaria cereos obtimos iiij. Et si de ipso censu negligens aut tarda apparuero, fidem exinde faciam, & prædictum monasterium sub usufructuario propterea diebus vitæ meæ non perdam. Ea verò ratione, ut duas ex hoc precarias pari modo conscriptas fieri debeant, & vos unam habeatis, & nos alteram; ut omni tempore hæc firmitas apud vos, sive successores vestros firmiter & inviolabiliter permaneat. Actum Cenomannis civitate anno x regnante domno nostro CAROLO gloriosissimo Rege in mense Madio, die Kalendarum ipsius mensis Christo propitio. Ego MEROLUS Cenomannicæ urbis peccator Episcopus hanc precariam à me factam subs. ARUINA monasterii sanctæ Mariæ Abbatissa hanc precariam subscripsi. Balam Presbyter subs. Beatus Presbyter subs. Samuel Presbyter subs. Floduinus Presbyter subs. Beatus Presbyter subs. Superventus Presbyter subs. Ermericus Presbyter subs. Vumeradus Presbyter subs. Joseph Presbyter subs. Ochleardus Presbyter subs. Gislearius Presbyter subs. Christianus Presbyter subs. Gotharius Presbyter subs. Raganteus Presbyter subs. David Presbyter subs. Landradus Presbyter subs. Aldricus Presbyter subs. Adalguinus Diaconus subs. Jacob Diaconus subs. Godrebertus Diaconus subs. Martinus Diaconus subs. Petral-

dus Diaconus subs. Ragenaudus Diaconus subscripsi. Hildebrandus Diaconus subs. Adalmannus Diaconus subs. Adalricus Diaconus subs. Romanus Diaconus subs. Regendricus Diaconus subs. Ego Hilpricus Diaconus subscripsi.

Sequitur exemplar de illo initio sub Berario, vel Aigliberto factum.

CHILDERICUS Rex Francorum vir illuster, Apostolico Patri DIDONE Pictavensi Episcopo. Cognoscat sanctitas vestra, quia nos tributo illo, quicquid de curte cognominante Arduno, sitam in pago Pictavense, in luminaribus ad basilicam sancti Gervasii cedo, inspecto, absque impedimento pro mercedis nostris augmentum omnia, quod ad fiscum nostrum exigitur, visi fuimus concessisse. Propterea per præsentem præceptionem pro amore sanctitatis jussimus emunire, ut superiùs conscripto tributo, quod ad fiscum nostrum de Arduno sperabatur, nullus nostri Judex exactare faciat ad fiscum nostrum: sed ad jam dictam basilicam sancti Gervasii, ut priùs concessimus, pro mercedis nostri augmento habeat concessum atque indultum. Et ut hæc auctoritas pleniorem obtineat vigorem, manu nostra subter firmavimus, & adfirmare rogavimus. Signum glorioso domno HILDERICI regis. Kalend. Martii anno vij regni ipsius Signum domni GHISILO Abbati. ALLO Abbas subs. CRISTOMERUS Abbas subs. GEDEON Abbas subscripsi. Ciconus subs. Auvendi ego vidi & subscripsi. Auttendi ego vidi & subscripsi. Teutfindus Clericus explevit, scripsit, & subscripsit.

Sequitur emunitas de Arduno, tempore Hilderici Regis Agliberio Episcopo facta.

CUm & villa nuncupante Arduno, in pago Pictavo, ab antecessoribus Regum parentum nostrorum quondam procerum præceptionis cognovimus ad basilicam peculiaris patroni nostri domni Gervasii in urbem Cenomannicam, ubi vir Apostolicus Pater noster domnus AIGLIBERTUS Episcopus esse dignoscitur, & nos recolimus emunitates de ipsam villam ad ipsum sanctum locum visi fuimus concessisse; propterea cognoscat magnitudo seu utilitas vestræ, quia nos concessimus ei quicquid de ipsam villam partibus fisci nostri nostri sperabatur, hoc vobis inrecisum putamus juxta illam anteriorem nostram præceptionem, quam vobis Apostolicus vir domnus BERARIUS quondam deportavit, unde & ipse Pontifex Aiglibertus de prædicta præceptione recise exemplari à nobis præsentavit: sed pro firmitatis studium petiit nobis, ut pro nostra præceptione hoc iterum eam refirmare deberemus. quod ei taliter præstitisse vel confirmasse cognoscite. Præcipientes igitur, ita ut neque ad vos, neque ad junioribus seu successoribus vestris, de ipsa causa nihil exigere, nec requirere non præsumatis, nisi dum ad ipsam basilicam memorata villa cognovimus esse concessa, ad nuncupata basilica proficiat in augmentis, & vos de præsenti præceptione pro adducendam post vos reciperat, & quandocunque inferenda nostra præsentatis, ipsa apud vos exhibeatis. Et ut citiùs credatis, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus adfirmare. Ego HILDERICUS Rex subscripsi sub die vj Kalend. Septembris, anno xj regni nostri. In Christi nomine ATHMON peccator Episcopus autentico vidi exemplar & subscripsi. AESTERCUS in Dei nomen Abbas autentico vidi exemplar & subs.

Hadoaldus in Christi nomen Presbyter autentico vidi exemplar & subs. Domnus HARICINDUS humilis Abbas vidi exemplar & subs. Augrus autentico vidi exemplar & subs. Ebertus autentico vidi exemplar & subs. Ursinianus autentico vidi exemplar & subscripsi. Haldrus in Dei nomine Presbyter autentico vidi exemplar & subs. Gisolenus autentico vidi exemplar & subs. GOMALDUS Abbas autentico vidi exemplar & subs. Letrannus autentico vidi exemplar & subs. In Dei nomen Audomarus autentico vidi exemplar & subs. In Christi nomen GIGOBARDUS peccator Abbas autentico vidi exemplar & subscripsi. Siggolenus autentico vidi exemplar & signavi. Facta exemplaria sub die sexto decimo Kalend. Novembris, anno xj regni domni HILDERICI Regis gloriosi, Cenomannensi civitate.

CAPUT XV.

Gesta domni Herlemundi Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit tempore ultimo Ildeberti filii Theoderici Regis, & primo tempore Dagoberti filii ejusdem Ildeberti, sive Theoderici filii ejusdem Dagoberti, & Pipini Majoris-domus, patris videlicet Caroli magni & primi Francorum Imperatoris.

DOmnus HERLEMUNDUS Cenomannicæ urbis Episcopus, natione Francus, nobilibusque ex parentibus natus, & successor posterioris domni BERARII, fecit quamdam cellulam, quam & à fundamento exstruxit juxta civitatem, in honore sancti AUDOËNI, ibique & Monachos xij, & hospitalitatem tam nobilium, quàm & ignobilium sive pauperum esse constituit. Ipsam namque cellulam de rebus sui Epis-

copii ditavit, & quosdam vicos, id est Artinis & Gabron, sive villulas aliquas ad eam tradidit, sicut adhuc in suis strumentis inveniri potest : & quemdam sacerdotem suum, nomine SEUFREDUM, in eadem cellula Abbatem esse instituit. Antedictus quippe domnus Herlemundus quoddam monasteriolum, quod Alidus nominatur, quodque ab antiquis temporibus sui prædecessores jam dictæ urbis Episcopi possidebant, & sub firmissimo matris & civitatis ecclesiæ jure tenebant, reædificavit & renovavit, atque immelioravit, atque mirifice ornavit; & ibi Monachos aliquos sub Regula sancti BENEDICTI regulariter viventes, ac sub Abbate suo, nomine QUIRINO, inesse instituit, salvo jure & dominatione Episcoporum successorumque suorum, atque jam dictæ civitatis Canonicorum, sub potestate eorum semper permanerent, sicut hactenus faciunt. Hic quoque & CHIRMIRO Archidiacono suo & Abbati de monasterio sancti Vincentii quasdam res reddidit, & prædictæ ecclesiæ sancti Vincentii sub jure & dominatione sanctæ Mariæ & sancti Gervasii servire, & Monachis ibi regulariter viventibus ad eorum stipendia in augmentum concessit. Et præfixum Chirmirum Abbatem Vicedominum per totum episcopatum suum esse constituit. Hic ergo sedit in prædicta sede annis xxvj, menses viiij, dies xiij, & fecit ordinationes xxxviij, Presbyteros per diversa loca c c lxxxiij, Diaconos c lxxij, & reliquos ministros quantum necesse tunc temporis erat. Qui & nono Kal. Novemb. in pace obiit, & à suis consacerdotibus atque discipulis in ecclesia honorifice sepultus est; & vivit cum Christo, lætaturque cum agminibus sanctorum in cælestibus sedibus, in quibus & nos auxiliante Domino cunctorum sanctorum orationibus lætari & regnare sine fine mereamur. quod ipse præparare dignetur, cui est honor & gloria per sæcula sæculorum sæcula,

amen. In fine itaque hujus parvæ ejus commemorationis, id est Herlemundi prædicti Episcopi, in comparatione magnorum quæ egit....

Exemplar testamenti, quod Berarius nobilis Cenomannicæ urbis Episcopus de monasteriolo Caledon sanctæ Cenomannicæ matri ecclesiæ suo in tempore fecit. Quod ideo his in gestis pontificalibus inserere placuit, &c.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Cum divinitate propitia, dono Dei, acsi indignus, ego BERARIUS vocor Episcopus, deliberavi ut quicquid mihi Deus tam de propria parentum substantia, quàm & nostra utiliter conquirere vel attrahere usque nunc potuimus, aut inantea auxiliante Deo attrahere potuerimus, unde & testamentum de Caladunno monasterio, quod nostro opere ædificavimus, de omnibus rebus nostris, quod est in pago Cenomannico constructum, in condita Diablentica, in honore sanctæ Mariæ & sancti Petri constructum, ubi CAGLIBERTA Abbatissa præesse videtur, prope illas Abbatias vel beneficia, quæ de ratione sancti Gervasii in beneficio habeamus. Hæc sunt Busogilo monasterio cum appendiciis suis, Priscosiccino, monasterio Diablentis, illo monasterio sancti Martini, & Cella sancti Victuri, quæ est infra murum Cenomannis civitatē constructa: hæc loca superiùs nominata cum omnibus adjacentiis vel appendiciis earum, & alia loca, quæ pro beneficio ecclesiæ tenemus, Bisigario, Patriniaco, & Manto, sicut diximus, propter ista loca quæ ad Caladunno non firmavimus, nos quoque omnibus rebus nostris hoc plena & integra voluntate ad monasterium præfatum ad Caladunno ejusque congregationi in Dei nomine consistenti firmavi, & firmatum in perpetuum esse volo, undecumque nostrum testamentum loquitur, vel nostra

videtur esse possessio, ad præfatum monasterium ad Caladunno volo esse firmatum atque concessum, ea ratione dum cognitum est, quod vir illuster Grodegario Dux, de inferendis vel undicumque juvamen nobis præstare non cessat, vel ad utorium tam nobis, quàm ipsi casæ facit, & inantea facere disponit; convenit nobis, ut filia sua Chrodildæ, in ipso monasterio superiùs nominato, pro hujus merito, post dicessum ipsius Calibertanæ instituere vel confirmare deberemus Abbatissam. Quod & ita fecimus, ut tempore vitæ suæ, quamdiu ei Deus spatium dederit, secundum Deum & sanctam Regulam tempore vitæ suæ in ipso monasterio Abbatissa esse debeat, & sub regimine ipsius domni Berarii, quamdiu advivit: & neque nos, neque successores nostri, nec ullus quislibet, quamdiu ipsa advivit, de ipsa Abbatia, vel de ipso monasterio, nec dismanandum, nec distrahendum, ad hoc faciendum non habeat pontificium. Et convenit nobis, ut post nostrum discessum domnus Herlemundus, aut alius Pontifex urbis Cenomannicæ ad ipsum monasterium in manu regendum, vel gubernandum, aut Abbatissam post discessum memoratæ Chrodeildæ intromittendo, ut in finem semper eorum Ordo custodiatur & perenniter conservetur. Quia dum cognitum est quod domnus Herlemundus Abbatias vel beneficialia ecclesiastica superius nominata, etiam ad diem præsentem nobis Canariago ad usum beneficiorum deditam tanta beneficia nobis concessit; pro hujus merito convenit nobis, sicut superiùs nominatas diximus, ut ipsum monasterium Caladunno post nostrum discessum ipse Pontifex aut successores sui ad regendum vel gubernandum, sicut & alia monasteria, quæ dum in sua parochia habent privilegia, ita & in ipso habeat pontificium, ut dum advivimus, ipsa beneficia Abbatissa de ipso monasterio in altero manus non habeamus pontificium, nec distrahendum, nec commoran-

dum, nisi (sicut diximus) semper sub regimen sancti Gervasii ejusque Pontificis post nostrum discessum esse debeat, ut illa beneficia superiùs nominata, quæ pro beneficio domno Herlemundo vel ecclesiæ suæ vel aliorum tenemus, post nostrum discessum cum omni re immeliorata, absque ullius segregatione, ipse Pontifex aut successores sui à partibus ecclesiæ sancti Gervasii in eorum faciant revocare dominationem vel potestatem. Et convenit nobis, ut nullus ex nobis de hac convenientia, quod superius comprehensum est, nullus contra pares pro qualibet ingeniositate articulum emutare non possit. Qui hoc fecerit, aut contra parem suum calumniator exstiterit, quantum & alia, tantum quantum res ipsas eo tempore immeliorata suadere videntur, tam Crodegarius, quàm & domnus Herlemundus, vel domnus Berarius, qui contra hoc emutare voluerit, teneatur obnoxius, & quod repetit nihil vindicet: sed præsentales epistolas uno tenore conscriptas, una quam domnus Herlemundus in arca ecclesiæ suæ pro se retineat, & alia quam domnus Berarius in monasterio suo habeat; & tertia, quam vir illuster Crodegarius ad opus filiæ suæ Chrodehildæ habere debeat. Quam verò manus eorum inter se has epistolas tam ipsi vel concivibus suis visi fuimus confirmasse. Actum Marogilo villa in anno xvj regnante domno CHILDEBERTO Rege nostro, xij Kalend. Novemb. In Christi nomine Berarius Episcopus hanc epistolam à me factam subscripsi.

Sequitur exemplar præcepti emunitatis, quod fecit Dagobertus Rex Herlemundo Episcopo de cellulis & villis sui Episcopii, ubi & nominatim monasterium Anisolæ commemorat, & suæ sedis ecclesiæ esse affirmat.

DAGOBERTUS Rex Francorum, vir illuster. Tunc regalis celsitudo fundamenta sui culminis corroborat, quando petitionibus sacerdotum aut Pontificum, quod pro opportunitate pertineat, obauditur, & ad effectum in Dei nomine mancipatur. Ideoque Apostolicus vir domnus HERLEMUNDUS, in Christo pater noster, Cenomannicæ urbis Episcopus, nobis suggessit, eo quod antecessores sui ab anteriore Rege parente nostro emunitates à malis hominibus fuissent furatæ, & denuo domnus & præcelsus genitor noster HILDEBERTUS quondam Rex integras emunitates de omnibus villis & curtis ecclesiæ suæ, & monasterium Anisola, in quo domnus KARILEFFUS Christi Confessor corpore requiescit, quod est suæ juris ecclesiæ sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii martyrum, in quibuslibet pagis, vel territoriis habere videntur, etiam & monasteria sua, quæ ipse in regimine habet, quæ infra urbem Cenomannicam sunt constructa, vel villas ac culta eorum in quibuslibet pagis ac territoriis concessisset, ut nullus Judex publicus nec ad causas audiendas, nec ad freda exigenda, nec mansiones aut paratas faciendas, nec pastus, nec ullas reddibitiones requirendas, nec exactandas quoque tempore ingredi deberet, nisi cum omnis fretus concessus quietim deberent possidere. Unde & ipsa sibi præcepta per manus habere affirmat, & ipse beneficius de eo tempore fuisset conservatus, petiit celsitudini nostræ, ut hoc circa eidem in idipsum confirmare deberemus. cujus petitionem non denegasse, sed in omnibus ita præsti-

tisse cognoscite. Ideo per præsentem præceptionem decernimus, quod in perpetuum volumus esse mansurum, ut inspecta ipsa anteriorem præceptionem, nullus Judex publicus, neque vos, neque juniores seu successores vestri, neque quislibet ex judiciaria potestate, in villis vel curtis ipsius Pontificis vel ecclesiæ suæ sancti Gervasii & Protasii martyris, vel monasteria sua, aut curtis vel villis ipsorum, nec ad causas audiendas, nec ad freta exigenda, nec fidejussores tollendos, nec mansiones aut paratas, nec pastus faciendo, nec nullas reddibitiones quod ad fiscum nostrum sperare videtur requirendis, nec exactandis judiciaria potestas inibi quoque tempore ingredere non præsumatur: sed ipse Pontifex aut agentis sui ill. cc inferendalis, & ill. sol. alios ducentos auro pagins. quod ad fiscum nostrum de ipsa villa vel de ipsis curtis suis vel ecclesiis suis & monasteriis suis reddebantur, & in sacello publico fuit consuetudo reddendi, ipse Pontifex aut successores sui per missos suos hoc debeant reddere, atque transsolvere, ut diximus, ex nostra indulgentia sæpe dictus Herlemundus Episcopus aut pars ecclesiæ suæ vel monasteria sua, de omnes villas vel curtis suis cum omnes fretus concessus sub emunitatis nomine omni tempore hoc debeat possidere & dominare, & nullas requisitiones neque impedimentum à Judicibus publicis quoque tempore tam ipse Pontifex, quàm & successores sui habere non pertimescant, nisi nostris & futuris Deo auxiliante temporibus valeat esse conservatum, & ad ipsa sancta loca perenniter proficiat in augmentis. Et ut hæc præceptio firmior habeatur, vel per tempora melius conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. In Christi nomine Dagobertus Rex subscripsi. Ingobaldus optolit & subs. Datum quod fecit mensis Martius dies ij, anno ij regni nostri Mamaccas feliciter.

Sequitur exemplar testamenti ejusdem domni Herlemundi, quod fecit synodochio sancti Audoëni juxta urbem, quod à novo fundavit, & ex quibus rebus illud dotavit, & qualiter monachos inibi instituit, sicut in eo habetur insertum, quod supradicto pretextu & hic inserere libuit.

DAGOBERTUS Rex Francorum, vir illuster, PIPINUS Major domus. In Dei nomine HERLEMUNDUS acsi peccator Episcopus Dominum ut precor, & supplico gratiam vestram. Dum ego oratorium in honore sancti Audoëni Episcopi & Confessoris prope de muro Cenomannis civitate construximus, & ibidem SEUFREDUM Presbyterum instituimus esse rectorem, & monachos sub sancto Ordine consistentes constituimus, & pauperes vel hospites & peregrinos omni tempore pro mercede nostra communi supervenientes suscipere eis juxta possibilitatem ipsius loci præcepimus. Sed dum ante dies aliquid de rebus nostris quas Deus nobis dedit, etiam & de rebus ecclesiæ sancti Gervasii ad ipsum Oratorium concessimus, & adfirmavimus, & ad præsens oportebat, ut ipsi monacholi vel pauperes ibidem conversantes substantiam minimè habebant, unde expleto alimenta vel vestimenta habere deberent. Ideo nos pro Dei intuitu pertractantes unà cum consensu confratrum vel concivium nostrorum, seu & fidelium laïcorum, convenit nobis, ut vico aliquo, qui vocatur Artinis, super alveum Liddo constructum, & villa nuncupante Proliaco, seu & Pensire in pago Cenomannico, quem Bertocarius sacerdos usque nunc tempore per nostrum beneficium tenuit, cum omni integritate, ad ipsum vicum pertinentem vel aspicientem, hoc est tam terris, mansis, casis, ædificiis accolabus, mancipiis, lidis, ministeriales, vineis, silvis, pratis, & pascuis, aquis, aquarumve

decurſibus, mobilibus & immobilibus, pecuniis, peculiis utriuſque ſexus, quadrupedum, præſidium, vel omni ſupellectili, quod ars humana dicit aut nominare poteſt, omnia inexquiſita à die præſenti ad ſacrum prædictum Oratorium, ſeu ad luminaria ipſius loci jam dicti, vel miniſtris à nobis conſtitutis, atque monacholis ibidem ſub ſancta Regula conſiſtentibus, plena gratia concedere deberemus. quod annuente domino & ſeniore noſtro PIPINO Majore domus feciſſe non dubium eſt: ita ut dum & nos perpenſamus, quod in ſupra memorato vico Artinis nec monachi, nec pauperes, ſeu hoſpites ad conſolationem præparandum non habebant, ita & admodum (ſicut jam ſupradictum eſt) ipſum vicum Artinis cum omni integritate vel loca ibidem aſpiciente vel pertinente, ad ipſum Oratorium ſancti Audoëni vel ipſis fratribus conſolandis ſeu lumen ipſorum ſanctorum procurandis, volumus eſſe conceſſum atque indultum, ut rectores, ſeu congregatio ipſius monaſterii, vel pauperum pro nobis pio Domino oblationes & hoſtias ac preces tam pro me, quàm Principe noſtro Pipino, ſeu & pro ſtabilitate Regum & prolis eorum frangant oraculis, ut diximus, tempore vitæ noſtræ ſeuque ſucceſſorum noſtrorum præfatus vicus Artinus ad ſupraſcriptum Oratorium ſancti Audoëni ad luminaria vel ſtipendia ipſorum monachorum, vel pauperum abſque ullis obſtaculis perennis temporibus proficiat in augmentum, ut ab hodierna die res ſuperius nominatæ nullo alio loco impendant ſervitium, niſi partibus prædicti oratorii ſancti Audoëni ejuſque monaſterii, ſeu rectoribus ibidem conſiſtentibus, ſub jure ac poteſtate ſanctorum martyrum Gervaſii & Protaſii diurno tempore valeant perdurare. Nos vero humiliter deprecantes ſucceſſoribus vel patribus noſtris, qui poſt nos venturi erunt, flebili voce & cum jurejurando dicimus, & per

Trinitatem inseparabilem conjurare præsumimus, ut hæc voluntas & facta nostra ab ipsis inviolabiliter ejus temporibus conservetur, & semper consolationem vel juvamen pro eorum mercede ad ipsum sanctum locum propter Deum & reverentiam ipsius sancti sanctorum, Monachorum vel pauperibus prætendere debeant, & de suprascripto vico jam dicto monasterio ejusque ministris exspoliare non debeant. Illud nobis placuit inserere, quod futurum esse non arbitror, si quis ulla de parte ecclesiæ nostræ sancti Gervasii & Protasii Cenomannicæ, vel quælibet persona, qui contra hanc concessionem venire, impulsare, aut prorumpere tentaverit, & sese non corrigerit; primitus iram Dei incurrat, & à liminibus omnium ecclesiarum sanctarum efficiatur extraneus, & hæc voluntas in perpetuum valeat permanere illæsa. Quam verò concessionem ut firmiorem obtineat vigorem, manu propria subterfirmavimus, & fratrum nostrorum roborare rogavimus. In Christi nomine HERLEMUNDUS acsi peccator Episcopus hanc concessionem à me factam subscripsi. THARMERUS Archidiaconus subs. Landrobertus subs. Signum Ursinoi Vvanobertus subs. Dido subs. Leodio subs. Carothgisus subs. In Dei nomine CHALDRICUS Abbas subs. Signum Baldefredi. Teodobaldus subs. Bertholacus Presbyter subs. In Dei nomine Giso subs. Landricus scripsi & subscripsi. Data die Jovis Kalend. Januarias anno ij regni nostri, Jupila in Dei nomine feliciter.

Sequitur exemplar præcepti Hildeberti regis de Comitatu Cenomannico, ut per electionem Episcopi & ejusdem parochiæ populi detur, & non aliter invadatur. Ante tempora enim domni Herlemundi, ejusdem parochiæ Pontificis, Episcopii ipsius parochiæ suos homines in ipso Comitatu semper ponebant, & justi-

tias faciebant: sed Herlemundus propter suam quietem hoc præceptum à Childeberto Rege impetravit.

CHILDEBERTUS Rex Francorum, vir inluster. Decet clementiæ principali justis petitionibus sacerdotum libenter obaudire, vel effectum in Dei nomen mancipare. Ideoque Apostolicus vir in Christo pater noster HERLEMUNDUS, Cenomannicæ urbis Episcopus, clementiæ regni nostri innotuit, eo quod ante hos annos antecessor suus domnus BERARIUS quondam Episcopus præcelso avunculo nostro CLOTHARIO quondam Regi vel ava nostra BALTHEILDE, quondam Regina, talem petitionem fecisset, & ab eis tale præceptum percepisset, ut in pago Cenomannico nullus quislibet ullo quoque tempore in actione Ducati nec Comitati ingredere deberet, nisi tantùm per electionem memorati Pontificis, aut successorum suorum, seu Abbatum ac consacerdotum, atque pagensium Cenomannensium, ibidem per voluntatem Dei consistentium, & ibidem per jussionem ipsorum Principum ac succedentium Regum vel ad agendum introire deberet: & ipse Princeps hoc taliter per suam præceptionem manu sua vel ante dictæ abavæ nostræ firmatam, unà cum consensu procerum suorum eidem præstitisse. Et ipsam præceptionem se præ manibus habere adfirmat: sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram, ut hoc denuo nostra plenius auctoritas prædicto Pontifici, ejusque per tempora successoribus, vel ipsis pagensibus confirmare deberemus. quod nos ita præstitisse, & in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim jubemus, ut sicut constat memoratum avunculum nostrum Clotharium, vel avam nostram Baldechildam per eorum præceptionem Berario quondam Episcopo antecessori memorato Herlemundo Episcopo concessisse, ut in ipso pago Cenomannico accipere non debeant Ducem, aut Comitem, nisi per

electionem ipsius pagi Pontificis, & pagensium: ita & inantea per hanc auctoritatem nostram concedimus & confirmamus, ut nullo umquam tempore ullus actionem Ducatus aliter, nisi (ut dictum est) in ipso pago Cenomannico habere debeat; nec quisquam cuilibet Comiti ipsum pagum sine electione ipsius Pontificis civitatis Cenomannicæ, aut pagensium illorum, vel Abbatum ingredi, aut agere debeat, nisi quem Episcopus elegerit, ut ille ipsum pagum ad agendum per nostram jussionem debeat habere. Quæ verò auctoritas ut firmior habeatur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. CHILDEBERTUS Rex inspectas anteriores præceptiones subs. Data quod fecit mensis Martio dies iij, anno iv regni nostri Valentianas. VULFOLEÏCUS scripsit & subscripsit.

Sequitur exemplar emunitatis à Childeberto Rege Francorum facta Herlemundo Episcopo.

CHILDEBERTUS Rex Francorum, vir inluster. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra perenniter stabilia esse confidimus. Ideoque Apostolicus vir pater noster in Christo HERLEMUNDUS, Cenomannicæ urbis Episcopus, nobis suggessit, eo quod avunculus noster CHILDERICUS quondam Rex per suam præceptionem taliter antecessori suo domno BERARIO quondam Episcopo vel domno AIGLIBERTO concessit, ut quidquid de villa ipsius ecclesiæ Cenomannicæ nuncupante Arduno in pago Pictavo ad fiscum sperabatur, hoc nullus Judex, nec quislibet exactare deberet: & in ipsa villa neque mansiones facere, nec freda exactare, nec causas audire, nec ulla parata, nec ullum lucrum terrenum requirere, nec exactare præsumserit, nisi hoc in luminaribus ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, quæ est in honore sanctæ Mariæ, & sancti Gervasii

&

& Protasii martyris patronis nostri constructa, deberet esse concessum: & postea denuo AIGLIBERTO Episcopo post Berarium quondam ibidem fuit similiter concessum. Unde & ipsas præceptiones ipse Pontifex se præ manibus habere affirmat, & de eodem tempore usque nunc ipsum beneficium asserit esse conservatum: sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram, ut hoc denuo per nostram auctoritatem ipsi viro domno Herlemundo Episcopo, vel ad ipsam basilicam sancti Gervasii & Protasii martyrum confirmare deberemus. cujus petitionem nos non denegasse, sed in omnibus præstitisse & confirmasse cognoscite. Præcipientes enim, ut sicut constituit avunculus noster Childericus quondam Rex, integras emunitates de ipsa villa Arduno ad ipsam ecclesiam fecit, ita & inantea nos per nostram auctoritatem concedimus & confirmamus, ut nullo umquam tempore ullus Judex in ipsa villa præsumat causas audire, nec ulla parata, nec freda, nec qualecumque censum aut lucrum terrenum, quod ad fiscum nostrum potuerit sperare, ullo umquam tempore præsumat requirere, nec exactare, nisi inspecta ipsa præceptione, ab avunculo nostro Childerico quondam Rege in luminaribus suprascriptæ basilicæ sancti Gervasii & Protasii perpetualiter debeat esse concessum atque indultum. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. CHILDEBERTUS Rex subs. Data quod fecit mensis Martius dies iij, anno iiij regni nostri, Valencianas feliciter.

Sequitur exemplar emunitatis à Dagoberto Rege Francorum facta Herlemundo Episcopo.

DAGOBERTUS Rex Francorum, vir illuster. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra

perenniter stabilia esse confidimus. Ideoque Apostolicus vir pater noster in Christo Herlemundus, Cenomannicæ urbis Episcopus, nobis suggessit, eo quod avunculus genitoris nostri HILDEBERTI quondam Regis, HILDERICUS quondam itemque Rex, per suam præceptionem taliter antecessore suo quondam Episcopo domno BERARIO & AICHILBERTO Episcopo successori concessisset, ut quidquid de villa ipsius ecclesiæ Cenomannicæ nuncupante Arduno, in pago Pictavio, ad fiscum sperabatur, hoc nullus Judex, neque quislibet exactare deberet; & in ipsa villa nec mansiones facere, nec freda exactare, nec ullas paratas, nec ullum lucrum terrenum requirere, nec exactare præsumeret, nisi hoc in luminaribus ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, quæ est in honore sancti Gervasii & Protasii patronis nostri constructa deberet esse concessum. Et postea denuo Aigliberto Episcopo, qui Berario post quondam ibidem fuit, similiter concessisset. unde & ipsas præceptiones ipse Pontifex se præ manibus habere affirmat, & de eodem tempore usque nunc ipsum beneficium asserit esse conservatum: sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram, ut hoc denuo per nostram auctoritatem ipsi viro domno Herlemundo Episcopo, vel ad ipsam sanctam basilicam sancti Gervasii & Protasii martyrum confirmare deberemus. cui nos non denegasse, sed in omnibus præstitisse & confirmasse cognoscite. Præcipientes enim, ut sicut constat ibi avunculus noster Hildericus quondam Rex integra immunitate de ipsa villa Arduno ad ipsam ecclesiam fecit, ita & inantea nos per nostram auctoritatem concedimus & confirmamus, ut nullo umquam tempore nullus Judex in ipsa villa non præsumat nec causas audire, nec ulla parata, nec freda, nec qualemcunque censum aut lucrum terrenum, quod ad fisco potuerit sperare, nullo umquam tempore non præsumat requirere, nec exactare, nisi inspecta ipsa præ-

ceptione ab avunculo genitore nostro Childeberto quondam Rege, nomine Childerico quondam Rege, in luminaribus supradictæ basilicæ sancti Gervasii & Protasii martyrum perpetualiter debeat esse concessum atque indultum. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. In Christi nomine DAGOBERTUS Rex subscripsi. INGOBALDUS scripsi & subscripsi. Data quod fecit mensis Martius dies x, anno ij regni nostri Mamaccas feliciter.

Sequitur exemplar de censibus de pago Arduno, qualiter persoluti fuerunt in tempore Theoderici Regis Herlemundo Episcopo.

DOmno & seniore nostro viro Apostolico HERLEMUNDO, qui casam sancti Gervasii in regimen habere videtur; nos enim in Dei nomine Domnolenus, Baudoartus, Rogobertus, Bosolenus, Gembertus, Audobertus, Gundoaldus, seu & Adobertus junioris Audranno agente de villa vestra sancti Gervasii, nuncupante Arduno. Dum cognitum est qualiter & permissio ipsius Audranno illas inferendas vel omnia exactum quod ex ipsa villa ad partem sancti Gervasii reddere debetur, de Pagensis nostris unusquisque per manus nostras recipimus, vel adrecipere habemus, unde apud HADINGAN Vicedomino partes exinde fecimus, & nobis de annunciata carta, quod fuit regnante CHILPERICO Rege, de ipsa ferenda, in integrum nobis injunxit, quod ipsi pagenses nostri hoc reddebant, vel nos cum ipsis, vel ipsos pagenses exinde convictos esse faciat. Propterea hanc epistolam cautionum nobis emittemus, vel manu nostra affirmavimus ego Domolenus, quod de ipsa annona redebeo sol. septuaginta & duo: & ego Bodoharius solidos septuaginta

tres: & ego Rigobertus sol. xxxiiij. & ego Bosolenus sol. xl & tres: & ego Audobertus sol. xxxviij. similiter ego Gembertus sol. lxxxij & dr. ij. & ego Gundoaldus sol. xxxvj & dimidio: & ego Adobertus sol. xxj & tremisso, sicut diximus. Nos enim juniores Aidoranno hoc vobis per hanc epistolam cautionis spondemus, ut medio Julio ipsa inferenda, quod superius est intimatum, quod unusquisque de sua parte reddere debet, sicut superiùs est insertum & apud nos cognitum est, quod exigere petimus, sicut diximus medio mense Julii ipsa vobis in integrum transsolvere spondemus, ut gratiam vestram exinde adimplere debemus. Similiter & de illis fidefactis quod nostri pagenses, qui hoc contemserunt, & vobis de ipsis vicis hoc vobis spopondimus, ut per unumquisque hominem de suo servitio, juxta quod vobis quidem fecerunt, & vester brevis loquitur, ipso die in integrum exinde apud nos satisfacere debeamus. Quod si hoc non fecerimus, & voluntatem vestram exinde non adimpleverimus, per hanc epistolam cautione vobis spopondimus, ut inpostea post ipso placito totum in duplum vobis transsolvere spopondimus. quam postea epistolam cautione cum adstipulatione subnixam, manus nostras subterfirmavimus, & adfirmare rogavimus. Actum Cenomannis civitatis in mense Junio, in anno j regnum domini nostri Theoderici Regis. Signum Domnoleno. Signum Riguberto. Signum Haudehario. Signum Bausleno. Signum Audoberto. Signum Gemberto. Signum Gundoaldo, qui hanc epistolam cautionis affirmaverunt conscientes. Bertrannus rogitus subscripsi. Teobaldus subscripsi. Adebertus subscripsi. Odilus scripsi & subscripsi.

Sequitur exemplar emunitatis de Arduno, à Theodorico Rege Herlemundo Episcopo facta.

THEODERICUS Rex Francorum, vir illuster. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra perenniter stabilia esse confidimus. Ideo fidelis Deo propitio noster vir Apostolicus, & in Christo pater noster HERLEMUNDUS Episcopus, illuster vir CHARIVIUS, qui matrem ecclesiæ Cenomannicæ sancti Gervasii & Protasii martyris in regimine habere videtur, nobis suggessit, eo quod antecessores sui ab anteriores Reges parentibus nostris, hoc est avo nostro CHILDEBERTO, & genitore nostro DAGOBERTO, seu & parente nostro CHILPERICO quondam Rege, taliter per eorum præceptionem concessissent, ut quicquid de villa ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, nuncupante Arduno, in pago Pictavo, ad fiscum sperabatur, ut nullus Judex, neque quislibet exactare deberet, nec in ipsa villa mansiones facere, nec freda exactare, nec causas audire, nec fidejussores tollere, nec ullas inquietudines faciendo, nec ullas paratas, nec ullum lucrum terrenum requirere, nec exactare præsumserit, nisi hoc ad luminaria ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, quæ est in honore sancti Gervasii & Protasii martyris patronis nostri constructa, deberet esse concessum atque indultum. Unde & ipsas præceptiones ipse Carivius se præ manibus habere affirmat, & de eodem tempore usque nunc ipsum beneficium asserit esse conservatum: sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram, ut hoc denuo per auctoritatem nostram ipsi Carivio atque ipsi ecclesiæ sancti Gervasii & Protasii martyrum confirmare deberemus. cujus petitionem non denegasse, sed in omnibus ita præstitisse & confirmasse cognoscite. Præcipientes enim, ut sicut constat ipse avus noster Childebertus, vel genitor noster Dagobertus, seu

& inpostea parens noster Chilpericus, antecessores Reges integras emunitates de ipsa villa Arduno & ipsam ecclesiam fecerunt, ita & inantea nos per nostram auctoritatem concedimus & confirmamus, ut nullo umquam tempore ullus Judex in ipsa villa præsumat nec causas audire, nec fidejussores, nec ullas paratas, nec freda, nec qualecumque censum aut lucrum terrenum, quod ad fiscum nostrum potuerit sperare, nullo umquam tempore præsumat requirere, nec exactare, nisi inspectis ipsis anterioribus præceptionibus antiquorum Principum parentum nostrorum in luminaribus supraſcriptæ basilicæ sancti Gervasii & Protasii martyrum perpetualiter debeat esse concessum atque indultum. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. Signum glorioso domno THEODERICO Rege. CONFISIUS jussus obtolit, scripsit & subscripsit. Datum quod fecit mensis Martius dies v, anno ij regni nostri Carisiaco feliciter.

CAPUT XVI.

Gesta domnorum, id est Gauzioleni qui fuit tempore Hilperici & Pipini ac Caroli filii Pipini, id est Caroli primi Francorum Imperatoris; & item Herlemundi, qui fuit tempore ejusdem Caroli; ac Hodinchi qui fuit tempore præfati Caroli; & Meroli qui fuit tempore ejusdem Caroli, Cenomannicæ urbis Episcoporum.

POst obitum ergo prædicti domni Herlemundi cessavit Episcopatus annos aliquos, propter imminentes seditiones & rixas, quæ illis temporibus in ipsa patria erant. Ipsum scilicet Episcopatum ROTHGARIUS quidam Comes, & filius ejus KARIVIUS tyran-

nica poteſtate, & res & cellulas ſive monaſteriola jam dicti Epiſcopii ſub eorum poteſtate tenebant, & populus epiſcopali officio indigebat. Tunc verò videns ſe populus ab eis eſſe illuſum, cœpit rogare, ut eis darent Pontificem, qui eos verbis divinis inſtrueret & confirmaret, ſive epiſcopale miniſterium exerceret; quoniam abſque Epiſcopo bene Chriſtiani, neque ſalvi eſſe minime poſſent. Crevit autem ex hoc murmur multus in populo, & ſe cunctis operis avertere cœperunt dicentes, niſi eis darent Pontificem, prædictos tyrannos de ipſa parochia eſſe ejecturos. Ipſi videlicet tyranni non potuerunt reſiſtere populo. Quemdam autem clericum inlitteratum & indoctum, qui filius erat Rothgarii, & frater Hervei, ſilenter & abſque cognitione vel interrogatione, ſine voluntate populi, cum muneribus multis ad Rotomacam urbem & metropolim, quæ eſt conſtructa ſuper fluvium Sigonæ, miſerunt; & contra canonicam auctoritatem, refugientes eorum Turonicum Metropolitanum, dono aliquo intercedente reſpuentem inlicita facere, ſunt conati, & ordinare eumdem clericum, Gauziolenum nomine, à ſupradicto Rotomagenſe Epiſcopo ſuppliciter poſtulaverunt. Ideo hoc faciebant, quia ſciebant Turonenſem Metropolitanum talem clericum contra jura eccleſiaſtica, & contra decreta canonum non debere ordinare, nec etiam contra voluntatem & poteſtatem regalem talia facere. Jam dictus ergo Rotomagenſis civitatis Pontifex, quadam humana cupiditate ſeductus, ipſum clericum contra canonicam auctoritatem Epiſcopum ordinare præſumpſit. Præfixus quoque Gauziolenus, licet non canonicè Epiſcopus ordinatus, ad Cenomannicam tamen urbem remeavit: ibique, quamvis non condignè, epiſcopale cœpit exercere miniſterium. Jam verò (ut prædictum eſt) præfatus Gauziolenus Epiſcopus ordinatus cœpit Epiſcopatus ſui curam gerere, & percepit à Childerico

ſubſequentis exemplaris emunitatis præceptum, quod ob id his in geſtis inſeri placuit, ut ſi aliqua (quod abſit) negligentia, ſicut ſæpe jam contigit, autentico ejus perditum fuerit, hîc exemplar ejus reperiatur, per quod ſciatur qualiter actum fuit.

Sequitur exemplar prædicti præcepti Childerici, vel Chilperici Regis, ſub emunitatis tuitione Cenomannicæ ſedis eccleſiæ factum Gauziolcno Epiſcopo, ſimul & confirmatio in hoc ipſo præceptu continetur, quam fecit ſuper precariam prædictus Rex Gauziolcno memorato Epiſcopo, & Didoni Abbati.

CHILDERICUS Rex Francorum, vir illuſter. Si facta parentum noſtrorum conſervamus, noſtra perenniter ſtabilia eſſe confidimus. Ideoque Apoſtolicus vir, pater in Chriſto noſter GAUZIOLENUS, Cenomannicæ urbis Epiſcopus, nobis ſuggeſſit, eo quod de monaſteriolo ſuæ ſedis eccleſiæ, quod vocatur Aniſolæ, in quo domnus KARILEFFUS corporaliter jacet, ſobrinus noſter DAGOBERTUS quondam Rex, & anteceſſores ſui Reges ſcilicet Francorum, ejus prædeceſſoribus domno DOMNOLO Epiſcopo & HADOINDO Epiſcopo & domno BERCHARIO quondam Epiſcopo, & AIGLIBERTO Epiſcopo, necnon & domno HERLEMUNDO Epiſcopo præcepta feciſſent, & emunitatis ſedis eccleſiæ ſuæ propriis manibus Deo confirmaſſent, qualiter à ſuo titulo & à ſua eccleſia & civitate numquam alienatum aut ſubtractum etiam vel in futuro fieret. Unde & ipſas præceptiones ipſe Pontifex ſe præ manibus habere affirmat, & de eodem tempore uſque nunc ipſum monaſteriolum ſuæ cathedræ eccleſiæ aſſerit eſſe conſervatum: ſed pro integra firmitate petiit celſitudinem noſtram, ut hoc denuo per noſtram auctoritatem ipſi viro domno Gauzioleno Epiſcopo vel ſuæ civitatis eccleſiæ confirmare deberemus. cujus nos non

denegasse, sed in omnibus præstitisse & confirmasse cognoscite. Præcipientes enim, ut sicut constat ipse sobrinus noster Dagobertus quondam Rex, vel alii parentes nostri antecessores Reges integra emunitate de ipso monasteriolo ad ecclesiam fecerunt, ita & inantea nos per nostram auctoritatem concedimus & confirmamus, ut nullo umquam tempore nullus Judex in ipso monasteriolo & suis appendiciis non præsumat causas audire, nec ulla parata, nec freda, nec qualemcunque censum, aut lucrum terrenum, quod ad fiscum nostrum potuerit sperare, nullo umquam tempore non præsumat requirere, nec exactare, nisi inspectas ipsas præceptiones antiquorum Principum parentum nostrorum, vel consobrini nostri Dagoberti quondam Rege in luminaribus suprascripta matre & civitate basilicæ perpetualiter debeat esse concessum atque indultum. Insuper postulavit memoratus Gauciolenus Episcopus, ut super precariam, quam fecit de monasteriolo Anisolæ cuidam Abbati, nomine DIDONO, nostrum fecissemus præceptum, sicut antecessores & parentes nostri memorati Reges suis antecessoribus & Abbatibus prædicti monasterioli fecerunt. Unde & prædictorum Regum præceptiones & sanctorum suæ civitatis Episcoporum precarias nobis ad relegendum ostendit, quæ omnia ante nos recitari fecimus: in quibus insertum invenimus, qualiter censum Abbates prædicti monasterioli Anisolæ Pontificibus ejusdem civitatis persolverent, & seniori ecclesiæ de cera lib. vj & ad opus fratrum Canonicorum in prædicta ecclesia Deo militantibus in Cœna Domini plenum modium de ovis, & duas buticulas paratas de optimo vino plenas; & ad opus Episcoporum ejusdem civitatis camburtam unam optimam, & duos subtalares obtime paratos, & alia dona & opera multa. quæ omnia ad liquidum cognoscentes, hanc auctoritatis nostræ præceptionem, sicut deprecatus est, fieri

jussimus, per quam præcipientes jubemus, ut dum advixerit prædictus Pontifex, Abbas per precariam & beneficium jam dicti Gaucioleni suorumque successorum prædictum teneat monasteriolum; & memoratum censum, sicut in eorum precarias continetur, absque ulla dilatione per singulos annos persolvat, & ei obediens in omnibus semper exsistat. Post ejus verò excessum, ipsum monasteriolum ad memoratam matrem ecclesiam & in jus & potestatem ejus & Episcoporum sive rectorum cum omni integritate & cum omni superposito immelioratum absque ullius consignatione aut prohibitione revertatur: ut quicquid deinceps Episcopi & rectores ejusdem sanctæ ecclesiæ canonicè & rationabiliter facere disposuerint, liberum in omnibus perfruantur arbitrium. Et ut hæc auctoritas tam præsentibus, quàm & futuris temporibus Dei adjutorio firma stabilitate debeat perdurare, subter eam signaculis propria manu decrevimus roborare.

Sequitur exemplar precariæ, quam Gauziolenus Episcopus de monasteriolo sancti Karileffi Sicbaldo Abbati fecit.

DOmino sancto ac venerabili sede Apostolico GAUZIOLENO, Cenomannicæ ecclesiæ urbis Episcopo, una cum ipsa congregatione ex ipsa urbe consistentes, ego in Dei nomine SICHALDUS indignus Sacerdos atque Monachus precator à vobis accedo. Dum & mea fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, ut illud monasteriolum, quod est constructum in honore sancti Petri & sancti Martini, & est situm in territorio matris & Cenomannis civitatis senioris ecclesiæ, in pago Cenomannico, in loco quodam, quæ ab antiquis dicebatur Casa-Gaïani, super fluvium Anisolæ, quod secundum nomen ipsius fluminis nuncupatur Anisolæ, ubi domnus Turibius, ejusdem parochiæ Pontifex,

dudum in rebus senioris & matris ecclesiæ, cui præsedebat, ecclesiam in honore sancti Petri Principis Apostolorum fecerat; quæ tamen destructa propter imminentes vastationes fuerat, sed adhuc de ipsis maceriis aliqua pars ibi erat, quando domnus Karilessus, per licentiam atque adjutorium domni INNOCENTIS Episcopi; jam dicta terra sanctæ Mariæ, tam ex rebus ipsius Episcopii, quàm & aliorum bonorum virorum ædificavit; per vestrum beneficium, sub usufructuario ordine, tempore vitæ meæ, cum omnes res ad se pertinentes vel aspicientes, insuper tenere permisistis, & censum annis singulis ad matrem civitatis ecclesiam vel ejus Pontificibus atque rectoribus, id est ad lumen ecclesiæ de cera lib. iv, & ad opus Episcopi cambuttam unam optimam, & duos subtalares bene ornatos, & ad opus Canonicorum inibi Deo degentium buticulas duas paratas, plenas de optimo vino, & in Cœna Domini plenum modium de ovis. Et si negligens aut tardus de ipso censu apparuero, fidem exinde faciam, & ipsum monasteriolum tempore vitæ meæ non perdam, & alibi nec vendere, nec donare, nec alienare pontificium habeam, nisi sub jure & potestate ac dominatione matris & vestræ civitatis senioris ecclesiæ vel eorum Pontificibus atque rectoribus permaneat: & post meum quoque Deo jubente de hac luce dicessum, cum omni re immeliorata vel superposita, absque ullius Judicis consignatione aut heredum nostrorum contradictione jam dictum monasteriolum cum omni integritate, & res ad se pertinentes vel aspicientes, vos aut rectores vestri in vestram faciatis revocare potestatem. Et ut precariæ in hoc tenore conscriptæ una quæ in thesauro civitatis ecclesiæ recondita sit, & alia quam ego Sichaldus à vobis accepero, firmiorem obtineant vigorem, manu nostra propria subterfirmavimus, & bonorum virorum testimonio decrevimus roborare. Actum Cenomannis civi-

tate publica. Data vj Kalend. Julii, anno x regnante Chilperico Rege. Ego Gauziolenus Episcopus hanc precariam subs. Ego Theodaldus Abbas subs. Ingilbertus Abbas subs. Odoluvinus Presbyter subs. Ario Presbyter subs. Ingilfridus Diaconus subs. Landuichus Presbyter subs. Ansegarius Presbyter subs. Dalibertus Presbyter subs. Signum Ingildrico Advocato. Signum Adamaro Vicecomite. Signum Abraham Vicedomino. Signum Beltricardo. Ego Thefredus notarius rogante Gauzioleno Episcopo hanc precariam scripsi & subscripsi.

Sequitur exemplar præcepti Chilperici Regis quod fecit Gauzioleno Episcopo & Sicbaudo Abbati super precariam eorum de monasterio Anisola.

Chilpericus Rex Francorum, vir illuster. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra perenniter stabilia esse confidimus. Ideoque Apostolicus vir pater noster in Christo Gauziolenus Cenomannicæ urbis Episcopus nobis suggessit, quod sobrinus noster Dagobertus quondam Rex, & antecessores sui, Reges scilicet Francorum, ejus prædecessoribus domno Domnolo Episcopo & Hadoindo Episcopo & Berario Episcopo, & Achilberto Episcopo, & domno Herlemundo Episcopo, præcepta de monasteriolo infra parochiam nostram à domno Karileffo constructo, sub jure & dominatione suæ sedis ecclesiæ fecissent, quæ & nobis ad legendum ostendit, & ante nos recitari postulavit. cujus petitioni assensum præbuimus, & sicut deprecatum est fecimus. Petiit etiam, ut super precariam, quam cuidam Abbati, nomine Sichaldo, de prædicto monasteriolo, & consensum suorum fratrum fecerat, nos nostrum præceptum fieri juberemus, per quod prædictus Abbas ipsum monasteriolum tutius habere potuisset. qua de re hoc præ-

ceptum auctoritatis facere præcepimus, per quod jubemus atque firmiter mandamus, ut prædictus Abbas memoratum monasteriolum beneficiario jure sub precaria Gauzioleni prædicti Episcopi, quamdiu advixerit, teneat; & censum, quem ab eo constitutum habet, per singulos annos absque ulla dilatione prædictæ Cenomannis urbis matri & seniori ecclesiæ persolvat, id est ad luminaria prædictæ ecclesiæ de cera lib. v, & ad opus fratrum plenas buticulas paratas de optimo vino, & plenum modium de ovis in Cœna Domini, & ad opus Episcopi cambuttam unam bene ornatam, & subtalares duos optimè compositos: & insuper ei semper obediens & serviens, quidquid illi præceperit, exsistat: & post ejus discessum prædictum monasteriolum absque ullius contradictione vel consignatione, cum omni integritate & superposito immelioratum, ad memoratam matrem & civitatis ecclesiam & ad jus & dominationem matris ecclesiæ Episcoporum in integrum convertatur, ut quidquid ejusdem ecclesiæ Episcopi & rectores juste & canonicè facere elegerint, liberam absque ullius interrogatione habeant potestatem faciendi. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & per futura tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare CHILPERICUS Rex subs. Data quod fecit mensis Martius dies xv, anno xij regni nostri Carisiaco palatio feliciter.

Sequitur exemplar epistolæ Gauzioleni Episcopi ad Abraham Vicedomno suo, missæ de causis quæ in ea continentur insertis.

MAgnifico fratri ABRAHAM, Misso domno GAUZIOLENO Episcopo, seu & Auditore suo RANGANFREDO Agente. De Nova-villa seu & vos & juniores cognoscatis, quod nos concessimus ACILEO illo

facto, quem genitor suus Acibertus, qui vocatur Achita, quondam in Canasuerolas tenuit, vel moriens dereliquit, usque annos quinque, ipse Achileus de ipso facto aliud exinde non reddat, præter tantùm regalia in campo dominico procurare faciat: interim quod de ipsa nostra recuperare posset, aliud exinde non exacteris, nisi quod diximus. Et quando ipsi quinque anni adimpleti fuerint, ipso facto in Dominico persolvere faciat. Data ... mensis Martii in anno vij regni domni nostri Chilperici Regis.

Sequitur confirmatio domni Chilperici Regis, sobrini Dagoberti Regis, de Arduno facta Gauzioleno Episcopo.

CHILPERICUS Rex Francorum, vir illuster. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra perenniter stabilia esse confidimus. Ideoque Apostolicus vir pater noster in Christo GAUZIOLENUS, Cenomannicæ urbis Episcopus, nobis suggessit, eo quod sobrinus noster DAGOBERTUS quondam Rex per suam præceptionem taliter domno BERARIO quondam Episcopo & ACHILBERTO Episcopo, necnon & domno HERLEMUNDO Episcopo concessisset, ut quidquid de villa ipsius ecclesiæ, nuncupante Arduno, in pago Pictavo, ad fiscum sperabatur, hoc nullus Judex neque quislibet exactare deberet, nec in ipsa villa mansiones facere, nec freda exactare, nec causas audire, nec ullas paratas, nec ullum lucrum terrenum requirere, nec exactare præsumserit, nisi hoc in luminaribus ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, quæ est in honore sancti Gervasii & Protasii martyris patronis nostri constructa deberet esse concessum. Et postea domno HERLEMUNDO Episcopo, qui post Achilbertum Episcopum ibidem fuit, similiter concessisset. Unde & ipsas præceptiones ipse Pontifex se præ manibus habere affirmat, & de eodem tem-

pore usque nunc ipsum beneficium asserit esse conservatum : sed pro integra firmitate petiit celsitudini nostræ, ut hoc denuo per nostram auctoritatem ipsi Gauzioleno Episcopo, vel ad ipsam ecclesiam sancti Gervasii & Protasii martyris confirmare deberemus. cui nos non denegasse, sed in omnibus ita præstitisse & confirmasse cognoscite. Præcipientes enim, ut sicut constat ipse sobrinus noster Dagobertus quondam Rex, vel alii parentes nostri antecessores Reges integras emunitates de ipsa villa Arduno ad ipsam ecclesiam fecerunt, ita & inantea nos per nostram auctoritatem concedimus & confirmamus, ut nullo umquam tempore ullus judex in ipsa villa præsumat aut causas audire, aut ulla parata, aut freda aut qualemcunque censum aut lucrum terrenum, quod ad fiscum nostrum potuerit sperare, ullo umquam tempore præsumat requirere, nec exactare, nisi inspectis ipsis præceptionibus antiquorum parentum nostrorum vel sobrini nostri Dagoberti Regis in luminaribus suprascriptæ basilicæ sancti Gervasii & Protasii martyris perpetualiter debeat esse concessum atque indultum. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. CHILPERICUS Rex subs. Data quod fecit mensis Martius dies ij, anno primo regni nostri Compendio feliciter.

Sequitur exemplar precariæ, per quam Gauziolenus Episcopus Adalberto & Aganono Arduno & Vertema in pago Pictavense, & Sidariaco in pago Santonico, & Gavirigo in pago Burdegalense, cum eorum appendiciis anno v regnante Pipino Rege beneficiavit.

DOmno venerabili & in Christo Patri GAUZIOLENO Episcopo rectori ecclesiæ Cenomannicæ, quæ est constructa in honore sancti Gervasii, nos enim

Adalbertus seu & Hagano. Dum non est incognitum, qualiter ante hos dies à vobis expetivimus per jussionem domni Regis Pipini, ut nobis beneficium de aliquibus rebus sancti Gervasii de Arduno & Vertema in pago Pictavo, Sidariaco in pago Santonico, & Gaviriaco in pago Burdegalense, cum omnibus appendiciis vel adjacentiis earum facere deberetis, quod ita fecistis. Ideo vobis precatores accedimus, ut ipsas res jam dictas tempore vitæ nostræ unà cum gratia vestra & voluntate absque præjudicio vestro vel sancti Gervasii tenere & exstirpare faciatis: & post nostrum quoque discessum, ipsas res jam dictas cum omni re immeliorata vel superposito, hoc est cum terris, mansis, domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, peculiis, pecuniis, præsidiis, & quidquid dici aut nominari potest, vel quidquid ad ipsa loca adhæret, attrahere, parare, vel immeliorare potuerimus, & transitus noster ad ipsa loca dereliquerit, vos aut successores vestri aut pars ecclesiæ præfatæ sancti Gervasii absque ullius exspectata traditione vel Judicum consignatione in vestram vel sancti Gervasii revocare faciatis potestatem & dominationem; & nobis non liceat de ipsis rebus jam dictis alicubi nec vendere, nec donare, nec alienare, nec in ullo modo distrahere, nec ipsos usus in alteram manum transferre, nisi sub vestro & sancti Gervasii prætexto nobis usualiter liceat tenere. Unde censuimus nos vobis propter ipsos ususfructus dare ad festivitatem sancti Gervasii annis singulis ad luminaria ecclesiæ sol. xij. Si nos ipsi, aut ullus de heredibus nostris, vel quislibet opposita vel emissa persona, contra hanc precariam venire aut frangere tentaverit, vel litem intulerit; unà cum socio fisco auro libram j, argento pondo quinque, partibus vestris aut successorum vestrorum vel partibus ecclesiæ sancti Gervasii coactus exsolvat, & quod

quod repetit vindicare non valeat: sed hæc precaria quam per quinquennium renovatam manus nostræ vel bonorum hominum roboraverunt, cum stipulatione subnixa, per diuturna tempora valeat inconvulsa permanere. Actum Jobvilla palatio publici in anno v regnante Pippino glorioso Rege mense Martio. Signum ADABERTO. Signum HAGANANO, qui hanc precariam fieri rogaverunt. Ego Decorpus * subs. VVIDOLAICUS Abbas subscripsi. GUNTBERTUS scripsi & subscripsi.

* f. De... Chorepiscopus.

CAPUT XVII.

De Herlemundo Episcopo.

TRansactis ergo quibusdam annis, mortuisque Dagoberto & Theodorico, intellexit Pipinus quod antedicti tyranni ROTHGARIUS & CHARIVIUS, absque sua jussione vel suo consensu, & non canonicè, sed tyrannicè Episcopum instituerint; præcepit in Colonia metropoli civitate quemdam clericum & sacerdotem suum, HERLEMUNDUM nomine, nobilem verò genere, moribusque bonis ornatum, Episcopum ad sæpe dictam civitatem Cenomannicam titulari & ordinare. Ipsum videlicet per strenuos Missos suos ad Cenomannicam urbem direxit, qui & ei ipsum Episcopatum consignarent, & eum defendendo, si necessitas esset, pacificè & quietè inibi residere fecissent: quatinus eorum fultus auxilio, ipsum Episcopatum regere & ordinare ecclesiastico jure annuente Domino meruisset. Prædicti quoque tyranni Rorgarius & Harivius non valentes resistere, ipsum domnum Herlemundum Episcopum benignè susceperunt: quem & populus plusquam antedictum Gauziolenum diligebat. Ipse enim domnus Herlemundus ipsum Episcopatum annos fermè novem canonicè & doctè regens, multasque ecclesias & sacerdotes consecrans, atque reliquum pontificale officium exercens, condignè Domino famu-

lari ſtuduit, & hoc placere Domino meruit. Jam dictus verò Gauziolenus Epiſcopus quadam die domnum Herlemundum ad epulandum in ſuam domum invitans, ipſum, ſuoſque qui cum eo venerant, inebriare ſtudens, machinari certavit, quod ibi domnus Herlemundus à ſuis ſuiſque conductis cæcatus eſſet: & ita machinando injuſtè & per malum ingenium ejus ibi eruti ſunt oculi. Beatus itaque Herlemundus videns ſe ita eſſe illuſum, ipſam parochiam derelinquens, ad monaſterium quoddam, ubi frater ſuus Abbas præerat, quod Duas-gemellis nominatur, in pago Bajocaſſino properare feſtinavit: illicque ſuos medicans oculos, diu poſtea ibi devotiſſimè Domino & amabiliter ſerviendo vivere meruit. Audiens autem Pippinus Princeps Rex Francorum ita ſe illuſum eſſe, & ſuum Epiſcopum Herlemundum cæcatum; ipſum Gauziolenum ad ſe venire præcepit, cujus oculos in Pariſiaca urbe eruere præcepit, ut qui ſuum Epiſcopum cæcaverat, cæcus in perpetuum permaneret. Tamen præfatum epiſcopatum Cenomannicum ei auferre noluit: ſed Chorepiſcopum ei Seufredum ordinare præcepit, qui populum in eadem parochia prædicaret, & Chriſto lucraret. Ipſe enim Seufredus Chorepiſcopus per beneficium Gauzioleni cæci Epiſcopi monaſteriolum ſancti Symphoriani de ſuo Epiſcopio, quod Tillidus nominatur, uſque ad obitum ſuum habuit. Mortuo verò prædicto Seufredo in eodem monaſterio Tillido, & deferente eum populo in civitatem Cenomannicam ad ſepeliendum cum magno pſallentio & eccleſiaſtico ornamento, in eccleſia juxta civitatem, in qua domnus Victurius requieſcit corpore, ſepultus eſt. Poſt ejus quoque diſceſſum, Desideratus Chorepiſcopus ſub Gauzioleno in eadem parochia fuit. Illo verò mortuo Berthodus ſub tempore Gauzioleni Chorepiſcopus fuit, qui & ſepultus eſt in prædicta ſanctorum Apoſtolorum eccleſia juxta civitatem, in qua

ſanctus Victurius corpore requieſcit. Hoc peracto, miſit iterum prædictus Gauziolenus ad domnum CAROLUM, filium prædicti Pippini, ut præciperet ei Chorepiſcopum ordinare : ſed illo in tempore jam ſapientia, ordinante atque inſtigante domno Carolo, pollere cœperat, & canonica auctoritas, præcipiente jam dicto Carolo glorioſiſſimo Francorum Rege, enucleatim perſcrutari. Qua de re invenerunt ſapientes & Doctores ejuſdem Caroli glorioſiſſimi Regis, unà cum Legatis Apoſtolicis, & omnes Epiſcopi inter ſe ſanxerunt ſecundùm priorum ſanctorum Patrum inſtituta, ut nullus Chorepiſcopus chriſma conficeret, virgines ſacraret, Spiritum Paraclitum traderet, neque eccleſias dedicaret, vel altaria erigeret, ſeu aut ſacraret, etiam oleum ad infirmos ungendos benediceret, niſi à tribus eſſet ordinatus Epiſcopis : quæ verò omnia ſummis Sacerdotibus, & non Chorepiſcopis debentur. qui licet ordinationem habeant, tamen ſummi Pontificatus apicem non habent : quia nec in tabernaculo Domini, quod Moyſes fecerat, alius altaria non erigebat, aut deponebat, niſi tantummodo Moyſes & Aaron, qui ſummi Pontifices erant, & quorum typum hodie in ſancta eccleſia gerunt Epiſcopi. Filiorum quoque eorum normam reliqui ſacerdotes tenent. Aſſumentes etiam aliud exemplum de libro domni Bedæ, ubi ipſe narrat, quod olei infirmorum benedictio ſummis ſolummodo Pontificibus debetur. quantò magis ea quæ majora ſunt, nullis aliis exercere licet, niſi qui ſummi Pontificatus apicem tenent ? Ideoque medicinam invenientes prædicti Pontifices & eruditi Doctores, renuntiaverunt domno Carolo prædicti Sacerdotes, ut Chorepiſcopus jam dicti Gauzioleni cæcati Epiſcopi, à tribus Epiſcopis in idipſum convenientibus ordinaretur, & nomen à titulo villano, quæ Græco ſermone χώρα vocatur, haberet, & non ab ordinatione : miniſterium quoque epiſcopale tali benedictione, ſi con-

dignus fuerit, adepta, devotissime unà cum interrogatione & consensu atque permisso Gauzioleno cæcati Episcopi, propterea quia ipse facere non poterat, & non aliter contingere nullo modo quicquam de suo ministerio præsumeret. Gloriosus igitur Rex Francorum ad antedictum Gauziolenum Missos suos dirigens, atque per suas epistolas cum consensu Synodi supra fixa ei de ordinando Chorepiscopo mandavit. Præcepit enim, ut talem ad hoc opus eligeret sacerdotem, qui dignus Deo & populo fieret. Supradictus enim Gauziolenus hæc audiens, gavisus est valde: eligensque quemdam sacerdotem de monasterio Aurionno, Merolum nomine, & dedit ei Salicam vicum publicum & canonicum, sive alia beneficiola: obnixéque deprecatus est domnum Carolum per suam epistolam, & sanctam Synodum, ut supradicta conditione ad titulum ecclesiæ sancti Petri, quæ est constructa in Salico vico canonico, prædictus sacerdos Merolus Chorepiscopus sacraretur, ut ministerium episcopale facere & exercere canonicè atque perficere posset. quod & ita annuente Domino factum est, & prædictus sacerdos Merolus memorata conditione à tribus Episcopis est Chorepiscopus ordinatus, à χώρη id est villare, sortiente vocabulo. Qui ergo vivente Gauzioleno, & eo jubente, licet simpliciter, sacrum episcopale ministerium exercere nobiliter studuit, & bonam vitam deducens, omnibus nobilibus & bonis placere meruit.

Actus quoque antedicti Gauzioleni ideo non descripsimus, quia (quod pejus est) nec recordari, neque enarrari atque describi debentur. Unum tamen ex omnibus suis actibus ideo inserere & adscribi placuit, ut successores sui, sive omnes Episcopi hoc provideant, ne in tali illaqueentur scelere. Triginta etenim ac sex monasteriola in ipso Episcopatu erant, quando ipse Gauziolenus prædictum Episcopatum tyrannica

poteſtate adſumſit, in quibus monachi ſub Regula degentes, ſanctè & regulariter vivebant: ſed quando ipſe defunctus eſt, quod pudet dicere, pauci, & quaſi nulli in his monachi remanſerunt: quoniam ille eos inde indeſinenter ejicere ſtuduit, & laïcis ac ſæcularibus hominibus ipſas cellulas beneficiario jure poſſidendas tradidit, & nullum in his monachorum congregavit, ſed eos quos ibi invenit, inde diſperdere (quod pejus eſt) ſtuduit. Avertat quaſo Deus omnipotens hoc malum à cordibus omnium Pontificum, ſive omnium fidelium; & quando hæc audierint, ſemetipſos corrigant, & monachos vel Dei ſervos in ſuis congregationibus congregare devotiſſimè & regulariter certent, & nullum diſperdere moliantur, ne in tale (quod abſit) incidant ſcelus: ſed pro ipſo quippe magis Gauzicleno omnes Epiſcopi & ſacerdotes, qui hæc audierint, orare ac deprecare debeant, ut ab ipſis malis & flagitiis ſupradictis annuente Domino liberari, & pœnas tartari evadere mereatur.

Degit itaque prædictus Gauziolenus in prædicta ſede, licet ſæculariter, vivens annos l. qui & in pace in villa ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſii, cujus vocabulum eſt Silviacus, obiit, & ad civitatem cadaver ejus allatum, in eccleſia ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, quam domnus Bertichramnus ædificaverat, ſepultum eſt.

Defuncto igitur ac ſepulto præfixo Gauzioleno, quidam Vicedominus ſuus, nomine Abraham, habebat multa de prædicto epiſcopio beneficia, & inſuper monaſteriolum quoddam, cujus vocabulum eſt Buxidus, quod dudum domnus Haduindus ſupplicante & ordinante ſancto Lonegiselo digno Deo ſacerdote, in quodam vico canonico ſuæ ſedis eccleſiæ ſanctificaverat, & monachos in eo unà cum prædicto ſancto viro aliquos collocaverat, & ſub jure & dominatione

suæ sedis ecclesiæ reliquerat, & sanctè ac regulariter vivere instituerat, & ex rebus sui episcopii aliquam partem eis dederat, unde victum & vestimentum haberent, prout opportunum erat. Prædictum ergo monasteriolum situm est in condita Sagoninse, quod jam dictus Abraham ex prædicto episcopio de rebus sanctæ Mariæ & sancti Gervasii per beneficium (ut dictum est) habebat Gauzioleni; in quo & monachi, quando ei datum injustè fuerat, regulariter & sanctè & nobiliter Domino servientes vivebant. quos verò (quod pejus est dicere) inde ipse Abraham dispergere cœpit, & nullum monachum congregare studuit: sed sub sæculari magis habitu illud tenere nitebatur. Prædictus namque Abraham Vicedominus, qui jam dictum monasteriolum *Bussit* (ut superiùs dictum est) de jure sedis ecclesiæ suæ per beneficium prædicti Gauzioleni habebat; post obitum præfixi Gauzioleni convocavit omnes sodales suos, tam clericos, quàm & laïcos, & dedit illis consilium, ut irent ad dominum Carolum Francorum Regem, & sui efficerentur homines, & per ejus datum eorum retinerent beneficia. qui & humana cupiditate seducti, secundum ejus consilium fecerunt. Venientes ergo bene parati auro & argento & vestimentis nobilibus ad prædictum Regem Francorum gloriosissimum CAROLUM, deprecati sunt, ut sui mererentur effici homines. qui & quadam humana cupiditate illusus suscepit eos, & eorum beneficia sua largitione habere promisit. Monasteria autem & cellulas, sive vicos & villas, quas Episcopi ad eorum opus, & ad ornandum atque restaurandum sanctam ecclesiam, & ad susceptiones pauperum, seu ad stipendia Canonicorum & relliquorum servorum Dei habebat, prædictis hominibus Gauzioleni, quos sibi ad famulandum tunc receperat, sicut antea habebant, habere promisit, & aliis suis vassis in beneficium dedit: de

quibus nonas & decimas & cenſus legitimos ad eamdem eccleſiam, cujus ipſæ res erant, dare præcepit, & reſtaurationes ejuſdem eccleſiæ pleniter facere juſſit; niſi tantummodo paucas villulas ibi derelinquens, unde ipſius eccleſiæ Canonici victualia & veſtimenta haberent: id eſt Callemarcium & Cavaniam, ſeu Vetus-vicum & Vodebris atque Baliau, & Rupiacum, vel Culturas, & Aloniacum, & vicum Salica, & alias villas, quorum nomina in promtu non habentur, & propter prolixitatem hîc non inſeruimus. Ipſa verò mater eccleſia quotidie deſtruebatur, & clerici ac pauperes inibi degentes & Domino ſervientes fame periclitabantur, & ſiti & inopia negligebantur ac deſolabantur, & luminaria ſive alia ornamenta eccleſiæ deficiebant, nec quicquam ornamenti propter ablationem prædictarum rerum habebant.

CAPUT XVIII.

De Hodingo Epiſcopo.

TUnc autem domnus Carolus præcepit quemdam ſacerdotem ſuum in palatio ſuo, nomine HODINGUM, Epiſcopum ordinari; cui etiam dictum Epiſcopatum ad regendum commiſit. Supra videlicet Hodingus ad Cenomannicam civitatem iterando profectus eſt; ibique veniens, & eam ita deſolatam reperiens, valde pænitens erat, quod umquam ibi advenerat: ibique ferme duos annos reſidens, neque inveniens unde ipſam eccleſiam reſtaurare, & clerum cuſtodire, ſive pauperes vel indigentes recipere poſſet; corde angebatur quid facere deberet. Unde & conſilium accipiens, inde iterum triſtis remeans, uſque ad domnum Carolum ſeniorem ſuum pervenire feſtinando meruit: illique referens, & deſolationem ejuſdem eccleſiæ & populi pronuntians, deprecatus eſt domnum Carolum Regem, utrum faceret, aut res quæ inde

ablatæ erant eidem ecclesiæ redderet, aut ei præciperet quid facere deberet: quoniam illuc desolatus, & ad talem ac tantam desolationem remeare nolebat. Gloriosus quoque Carolus Rex Francorum hæc audiens, pœnitentiâ ductus, quod umquam talia faceret, & eis qui ei hoc consilium dederant, valde iratus erat. Prædictum enim Abraham Vicedominum de suo palatio, cujus machinatione & hortatione hoc fecerat, ejiciens, in patriam suam revertere cum ira præcepit; numquam postmodum, antequam ipse præciperet, in conspectu suo reversurum. Ille autem ad jam dictum monasteriolum Buxiacum, quod beneficiario ingenio injustè tenebat, perveniens, ibique gravi & rustica infirmitate diu ægrotans, postea die noctuque indesinenter ingenti voce & magno ululatu pronuntians clamabat, quod ejus corpus arderet propter suum malum ingenium, quod in matrem ecclesiam sanctæ Mariæ & sancti Gervasii & Protasii fecerat, quando ejus res disruptæ, & huc illucque sunt disperitæ. Erat etiam illi visum, quod sancta Maria & sanctus Gervasius & Protasius unà cum aliis sanctis ignem incendere præciperent, in quo cremabatur. Unde & eorum adjutorium summopere deprecabatur, ut eum adjuvarent, ut de ipso igne evadere mereretur. Omnibus enim hæc visibiliter se videre dicebat, & propter direptionem earum rerum talia se pati adfirmabat. quod factum tunc valde & super omnia emendare volebat, sed non valebat. Tali enim pœna consumtus, in prædicto monasteriolo *Buxit* postea sepultus est. Ejus namque, ut fertur, sepultura tota in circuitu per octo dies ardebat, & tota terra in circuitu flamma & igne consumebatur, & ingenti pudore totum illud monasteriolum replebatur; nec ullam requiem homines inibi habitatores vel clerici habere potuerunt, usquedum illius corpusculum cum tota illa sepultura in quodam deserto loco amici ejus clam projicientes, & in pro-

fundum lacum eum demergentes ejecerunt. Vivus enim ardere cœperat, & vocibus magnis cum ululatu exclamabat, quod sancta Maria, & sanctus Gervasius & Protasius martyres Christi, propter suum malum ingenium, quod erga eorum ecclesiam habuit, igneis flammis eum succendere non cessabant. Sed tum jam hoc licet pænitentiâ ductus emendare non valebat, quod dudum sanus restaurare non curavit. Domnus igitur Carolus supradicto Hodingo alterum Episcopatum, cujus vocabulum est Belviacus, tribuit, & ibi eum Episcopum esse constituit. qui & ibi diu sub episcopali honore famulari condignè meruit, ibique defunctus ac sepultus est. Prædictus scilicet Hodingus Episcopus, quando de Cenomannica parochia profectus est, multa cartarum strumenta vel præcepta regalia secum inde deferens, ibi ea dereliquit, & propterea in vestiario & cartulario * sanctæ Mariæ & sancti Gervasii hactenus non repeiuntur.

* *id est* archivo.

CAPUT XIX.

De Merolo Episcopo.

TUnc verò MEROLUS Chorepiscopus, exhortante clero vel populo, ad palatium properans, interrogavit ANGILRAMNUM Episcopum, Caroli gloriosissimi Regis Archicapellanum, quid facere deberet. Domnus itaqu. Angilramnus sciscitans de sua ordinatione, reperit eum à tribus esse ordinatum Episcopis; & propterea canonicè posset adimplere episcopale ministerium. Gloriosus igitur Carolus Rex Francorum nullum inveniebat, cui ipsum Episcopatum ita desolatum dare aut commendare potuisset, cœpit consilium, ut prædicto Merolo, licet Chorepiscopo, à tribus tamen Episcopis supradicta conditione ordinato, ipsum Episcopatum daret. quod & ita consultu fidelium suorum factum est. Inde verò domnus Merolus remeans, &

ad ſæpe dictam parochiam Cenomannicam perveniens, ibi ſtudioſiſſimè & gratanter epiſcopale peregit multo tempore condigne officium. Sequentibus quoque temporibus prædictus domnus Carolus regnum ſuum circumiens, uſque ad Cenomannicam urbem pervenit, jam dictam ſcilicet eccleſiam ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſii ac Protaſii oppidò deſtructam reperiens, & clerum ac populum deſolatum & contriſtatum propter hoc, ſive propter eorum indigentiam inveniens, cœpit cogitare, qualiter hoc citiſſimè emendatum fieret. Tunc igitur præcepit, ut omnes qui res ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſii ex prædicto epiſcopio ejus ex largitione habebant, per precarias ipſius urbis Epiſcopi atque ſucceſſores eorum eaſdem res ſub cenſu haberent, & cenſus ex eis ad jam dictam matrem eccleſiam perſolverent: & quando de hoc ſæculo migrarent, ipſas res Epiſcopus ejuſdem civitatis vel clerus abſque ullius contradictione vel Judicis conſignatione reciperent, & ad eorum ſtipendiis & luminaribus, ac reſtaurationibus eccleſiæ emendandum & reſtaurandum revocarent: & ex hoc eis præceptum ſuo annulo ſigillatum, & ſua manu propria firmatum fieri juſſit. Præſentaliter quoque glorioſus Rex Carolus ad jam dictam eccleſiam reddidit monaſterium ſancti Vincentii, & cellulam ſancti Albini & ſanctæ Mariæ, ſive cellulas ſancti Almiri & ſancti Ulfacii & ſancti Rigomiri, & cellulam juxta urbem ſitam ſancti Audoëni, & villas aliquas, id eſt Melduanam, Celſiacum, Colonicam, & Aloncion, & alias villas, ſicut in jam dicto præcepto domni Caroli ſcriptum hactenus reperitur. Prædictus videlicet domnus Merolus ſedit in prædicta ſede annos xxx, bonam vitam & ſanctam converſationem ducens, xv Kalendarum Aprilium in villa, cujus vocabulum eſt Sanctaſpina, piè & ſanctè eſt defunctus. Sequenti quoque die deferente eum clero ac populo ad civitatem Cenomannicam ad ſepeliendum, ut fertur à veridicis ſa-

cerdotibus bonisque hominibus, pluvia ingens erat. Nam, ut ipsi qui hoc viderunt veraciter protestantur, loculum in quo præfatus domnus Merolus jacebat, & homines qui eum deferebant, ipsa pluvia minimè tetigit, qui & in ecclesia Apostolorum juxta urbem, in qua sanctus Victurius corpore requiescit, à suis consacerdotibus & discipulis honorificè est sepultus. cui omnipotens Deus unà nobiscum vitam æternam tribuere dignetur per sæculorum sæcula, amen.

CAPUT XX.

Gesta domni Iosephi Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit tempore Caroli prædicti Imperatoris.

DOmnus JOSEPH Cenomannicæ urbis Episcopus, successorque beati MEROLI, cujus & Archidiaconus fuerat, natione Carantrintensis vel Cenomannicus, de familia tamen metropolis Turonicæ civitatis ecclesiæ ortus, qui & electus à clero vel populo Episcopus est consecratus. Postea quoque quædam seditio inter illum & suos sacerdotes vel clericos est orta, qui & prædictum Joseph Episcopum penes Regem domnum CAROLUM accusantes, convincere eum secundum canonicam auctoritatem non potuerunt. Tunc enim jam dictus Joseph Episcopus quadam calliditate humana stimulatus, præcepit ipsos sacerdotes, qui eum accusaverunt, flagellare, atque (quod pejus est dicere) quosdam cæcare & castrare. Audiens itaque hoc gloriosus Carolus Rex & Imperator, iratus est valde, & cœpit eum pulsare atque interrogare, quare talia in regno suo facere ausus esset, vel cur tale scelus agere in sua parochia permisisset. Illo autem hoc semper negante, & dicente numquam talia se perpetrasse, aut consentisse confessus est. Multo enim

tempore hæc ratio his modis penes Episcopos est ventilata: sed semper eo negante non est definita. Adpropinquante autem termino contumeliæ suæ à regali exercitu & à synodali conventu, assumens laïcale vestimentum & habitum ac gladium, noctu inde fuga lapsus est. qui & in ipsa fuga cum laïcalibus vestimentis indutus, & arma succinctus, ancipitremque in manum deferens, comprehensus est, & usque in præsentiam domni Caroli talibus vestimentis indutus, deductus, eique est præsentatus. Propter hoc quoque factum ab Episcopis est degradatus, & Episcopo Turonicæ civitatis, de cujus familia ortus erat, est redditus. qui & eum in quadam cellula sua, in pago Turonico, nomine Condeda, sub pænitentia posuit, ibique postea defunctus ac sepultus est. Jam dictus enim Joseph Episcopus dum erat, quasdam res de thesauro suæ sedis ecclesiæ emerat, ipsius ecclesiæ ministris & suis successoribus jure firmissimo possidendas, id est in pago *Hainau* villulam quamdam cum suis appendiciis quæ vocatur *Burn*, sicut in ejus strumentis continetur adhuc insertum, & in pago Vvormicinse alias reiculas emit in villa, cujus vocabulum est *Longasteshaim*. Emit etiam in pago Carintense aliquas reiculas, in villa cujus vocabulum est Sipidus, supra fluvium Lido, sicut in ejus cartarum strumentis hactenus continetur insertum. Censum enim, quem domnus Karileffus & beatus Innocens Cenomannicæ urbis Episcopus, de monasterio ejusdem domni Karileffi ad matrem & civitatis senioris ecclesiæ aut sub divina contestatione & maximo sacramento persolvere per scriptum & testamentum eorum sanxerunt, id est de cera libras majores iiij, ad lumen matris & civitatis senioris ecclesiæ faciendum, & ad opus ejusdem sedis Episcopi camburram unam, & subtalares nobiles ij, & ad opus Canonicorum sanctæ matris

Cenomannicæ urbis ecclesiæ flascones de optimo vino paratos de argento plenos ij, & modium unum de ovis gallinaciis in Cœna Domini persolvendis; usque ad tempus præfati Joseph, hæc omnia quæ suprascripta sunt, de Abbatia sancti Karileffi Præsulibus & Canonicis Cenomannicæ urbis amabiliter persolvebantur: quæ omnia & Jacob sacerdos, sive alii ministri & Canonici ejusdem ecclesiæ usque ad hoc tempus absque ulla contradictione recipiebant. Supradicto quippe Joseph in præfixa angustia versante, & ipsum censum propter timorem jam dictæ angustiæ ab eodem monasterio sancti Karileffi non requirente, Ebroïnus quidam ejusdem monasterii Abbas persolvere neglexit: & idcirco supra scriptus census modò tali occasione & negligentia peracta ad ecclesiam sanctæ Mariæ & sancti Gervasii non persolvitur. Sic tamen magnum instat periculum illis qui præfixum censum persolvere & exigere neglexerunt vel negligunt, & ante tribunal districti Judicis, ubi à sæpe dictis sanctis, id est sancto Innocentio & sancto Karileffo, invitati sunt, rationes ex hac negligentia reddere, sicut in eorum scriptis graviter continetur, dijudicabuntur. Nam & præceptum evangelicum eos ut reos non præteribit, quod Apostolis & successoribus eorum concessum est ita: *Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælis; & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cælis.* Sedit namque prædictus Joseph in jam dicta sede annos ferme novem, cui Dominus Deus oramus ut tribuat unà nobiscum vita cum sanctis & electis suis frui sempiterna, amen.

CAPUT XXI.

Gesta domni Franconis prioris natu, id est parentum Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit tempore novissimo memorati Caroli Imperatoris, & primo tempore Hludovuici filii ejus, piissimi videlicet atque secundi Francorum Imperatoris.

DOmnus FRANCO Cenomannicæ civitatis Pontifex, natione videlicet Francus, ex pago Asbanio nobilis genere refulsit. In palatio quoque domni Caroli diu conversatus atque sublimatus fuit, eique à domno Carolo gloriosissimo Rege Francorum sedes & Episcopatum Cenomannicum regendum & gubernandum commissum est, ibique ordinatus nobiliter degere meruit. Mærens tamen admodum erat propter destructionem & dissipationem loci ipsius. Prædicto enim Episcopo in ipsa mæstitia æstuante, venit gloriosus Rex jam dictus domnus Carolus, dum pro quibusdam utilitatibus circuiret regnum suum, Cenomannicam civitatem; vidensque ipsius urbis matrem & seniorem ecclesiam pæne destructam atque dissipatam, similiter & cætera omnia, quæ ad divinum cultum, sive ad opus & ministerium Episcopi pertinebant, dissipata atque pæne diruta; tristis propter hoc valde, interrogavit præfixum Episcopum, cur hæc omnia ita deserta essent. Ipse verò propter ablationem rerum ipsius matris ecclesiæ hæc fieri respondit. Tunc domnus Carolus reminiscens quod ille propter quamdam machinationem GAUZIOLENI ipsius urbis dudum Episcopi, ipsam ecclesiam suis rebus exspoliasset, quod nulli aliæ ecclesiæ in suo regno fecisset; & propterea valde merens cœpit cogitare, & una cum suis consiliariis tractare, qualiter hoc emendasset. Cùm autem vidissent eum sui consiliarii ita tristantem atque angentem, dederunt

ei consilium ut se lætificaret, & ob id non contristaretur: sed redderet de rebus ipsius ecclesiæ à se ablatis quantum ei placeret; & sequentibus temporibus, quod tunc non faceret, plenius redderet, usque ad suam satisfactionem perveniret. Tunc verò domnus Carolus accepto consilio, præcepit Ercambaldo Cancellario suo, ut faceret tale præceptum jam dictæ matri ecclesiæ, ut quicumque de ejus rebus per beneficium regale aliquid haberet, & absque liberis sibi servientibus defunctus fuerit; statim Episcopus ipsius ecclesiæ & sui ministri, absque ullius contradictione aut consignatione, ad cultum & dominationem ipsius ecclesiæ & ad suum dominium illud reciperet. Præcepit etiam atque publiciter adnunciavit, ut omnes qui eadem beneficia sua largitione habebant, non jam per suum beneficium, sed per precarias ab Episcopo ejusdem loci acceptas haberent; & super nonas & decimas de omnibus quæ ab ipsis beneficiis accipiebant, etiam census legitimos eidem ecclesiæ annos singulos absque ulla tarditate aut contradictione persolverent, sicut hactenus in suis præceptis habetur insertum. Tunc vocavit domnus Carolus gloriosus Rex supra nominatum Episcopum ad se, & cœpit interrogare quid ei præsentaliter reddere posset de supradicta terra diruta, ut cultum divinum restauraret. Ille verò respondens ait, Talidam, & Juliacum, & Balodon, & Andoliacum, seu alias villas ipsius Episcopii, sicut ei placeret, posse reddere. Domnus autem Carolus accepto consilio, alius dixit ei: Illi homines qui modò illas habent, debent pergere nobiscum Romam, sicut eis injunctum habemus: quia jam in itinere positi sumus. Propterea hæc modò fieri non potest, sed quære alia quæ ut tibi reddamus.

Franco ergo Episcopus deprecatus est placitum ex hoc usque in crastinum, quod & dominus Rex ei be-

nignè concessit. Tunc domnus Franco vocavit sacerdotes & alios nobiles homines, tam suos quàm & alios, seu dominicos vassallos; & pandit eis omnia quæ domnus Carolus ei concesserat; cœpitque cum eis considerare quid peteret, quod apud domnum Carolum Imperatorem libere posset. Tunc amici sui dederunt ei consilium, ut Abbatiam sancti Karileffi, usquedum locus de supradictis rebus eveniret, de qua strumenta cartarum & præcepta Regum habebat, peteret: quia illi firmiter sciebant suæ juris ecclesiæ esse debere, census de suis antecessoribus solvere, & legitimam atque justam vestituram habere vidissent. Sequenti autem die venit ante domnum Carolum cum strumentis cartarum & præceptis Regum de monasterio sancti Karileffi, in quibus continebatur quod sui Episcopii esse deberet. Statim ergo ut vidit domnus Carolus præfatum Episcopum, cœpit interrogare quid consideratum haberet. Ille autem ostendit ei prædicta strumenta cartarum, & præcepta xij Regum antecessorum suorum, quæ domnus Carolus statim Cancellariis suis ante se relegere præcepit. Ut autem cognovit justitiam domni Episcopi, præcepit tamen, propter pleniorem auctoritatem, hæc publiciter in causis publicis Ercambaldo seniori Cancellario suo, & Troanto Comiti palatii suo inquirere, & diligenter tractare. Tunc habuit domnus Franco in eodem palatio & prædicta præcepta regalia & sua strumenta cartarum, & testes sufficienter, & plena atque justa ratione secundum legem ante prædictos Missos, & postea ante domnum Carolum condicavit suum placitum, & conquæsivit jam dictum monasterium ad jus suæ sedis ecclesiæ: sed tamen impedientibus æmulis suis pro ob cæcatione muneris, non est ei statim redditum. Sed supervenienti anno mortuo Hebroïno, per supradictam inquisitionem, & per suum præceptum anno primo imperii

imperii sui & anno xxxiiij regni, redditum est domno Franconi præfato Episcopo, plena & justa ratione à domno Carolo gloriosissimo Imperatore, hujus & potestatem & dominationem suæ sedis ecclesiæ præfatum monasterium perpetualiter possidendum, sicut in prædicto præcepto à domno Carolo, ex hoc prædictæ matris ecclesiæ facto, hactenus continetur insertum. Hæc est memoria cartarum & præceptorum Regum, per quæ domnus Franco prædictum monasterium ad jus & dominationem suæ sedis ecclesiæ per judicium publicum & legaliter ante domnum Carolum in conspectu suorum Optimatum plena auctoritate adquisivit.

I. Traditio sancti Karileffi, quam fecit sancto Innocenti Episcopo per licentiam & consensum Childeberti Regis.

II. Carta commendationis, qualiter se domnus Karileffus per licentiam sui Abbatis exhortante domno Avito unà cum suis monachulis subdidit ecclesiæ civitatis, & in manus sancti Innocentis Episcopi duabus vicibus se tradidit.

III. Precaria quam sanctus Karileffus accepit à sancto Innocente de eadem re.

IV. Præceptum Childeberti Regis, quod jussit facere super traditionem sancti Karileffi, & super precariam quam ipse sanctus Karileffus accepit à sancto Innocente.

V. Carta donationis de rebus & villulis, & auro & argento & vestimentis, tam ecclesiasticis quàm & aliis, sive libris & crucibus, & capsis vel reliquiis sanctorum multorum, quæ domnus Innocens in adjutorium ad monasterium Anisolæ construendum & orandum domno Karileffo, & suis monachulis per scripturam tradidit.

VI. Carta de conventionibus sancti Innocentis & sancti Karileffi miræ magnitudinis conscripta, & à xvj

Episcopis firmata, ut eorum conventiones nullo modo irritæ fierent, sed per omnia stabiles permanerent.

VII. Precaria quam sanctus Domnolus Episcopus Abbati suo Gallo fecit de monasterio sancti Karileffi.

VIII. Præceptum quod Chilpericus Rex sancto Domnolo Episcopo fecit, & suo Abbati Gallo de monasterio Anisolæ.

IX. Præceptum emunitatis, quod fecit Chilpericus Rex sancto Domnolo Episcopo de monasterio Anisolæ, & de omnibus villulis & rebus ad eum pertinentibus.

X. Precaria quam Hadoindus Episcopus fecit de monasterio sancti Karileffi Sigranno Abbati.

XI. Præceptum quod Rex Lotharius Hadoindo Episcopo & Sigranno Abbati de monasterio Anisolæ fecit.

XII. Præceptum emunitatis quod fecit Lotharius Rex Hadoindo Episcopo de monasterio Anisolæ, & de omnibus villulis & rebus ad eum pertinentibus.

XIII. Precaria quam domnus Bercharius de monasterio sancti Karileffi Ibboleno Abbati fecit.

XIV. Præceptum Dagoberti Regis super precaria Ibboleno Abbati, quam à domno Berchario Episcopo de monasteriolo Anisola accepit.

XV. Præceptum emunitatis quod fecit Dagobertus Rex domno Berchario Episcopo de monasteriolo Anisolæ, & de omnibus villulis & rebus ad eum pertinentibus.

XVI. Precaria quam Gauziolenus Episcopus de monasterio sancti Karileffi Didoni Abbati fecit.

XVII. Præceptum Chilperici Regis, quod fecit Gauzioleno Episcopo & Sichaldo Abbati super precariam eorum de monasteriolo Anisolæ.

XVIII. Præceptum Chilperici Regis sub emunitatis tuitione Cenomannicæ sedis ecclesiæ, factum Gau-

zioleno Episcopo, simul & confirmatio in hoc ipso præcepto continetur, quam fecit super precariam prædictus Rex Gauzioleno Episcopo memorato & Didoni Abbati suo.

XIX. Præceptum emunitatis quod fecit Theodericus Rex Berchario Episcopo de cellulis & villulis sui Episcopii, & nominatim de monasteriolo Anisolæ.

XX. Præceptum emunitatis quod fecit Dagobertus Rex Herlemundo Episcopo de cellulis & villis de suo Episcopato, ubi & monasterium Anisolæ commemorat, & suæ sedis ecclesiæ esse adfirmat.

XXI. Commentum de vita sancti Innocentis Episcopi excerptum de vita & actibus sancti Turibii Episcopi.

Sunt enim & aliæ cartæ multæ de eadem re, quæ præ vetustate & negligentia magna ex parte legi non possunt. Similiter & alia præcepta de eadem re sunt multa in Cartulario, quæ legi per omnia præ vetustate & putredine non possunt. Multa siquidem furata & negligenter perdita esse narrantur. Prædictus autem domnus Franco Episcopus restauravit seniorem ecclesiam infra urbem, & teguminibus ac plumbo à novo nobiliter cœperunt, & intrinsecus perrexerunt, atque mirificè interius exteriusque ornare studuit. Clericos videlicet nobiles imbi instruxit, & in ipsa canonica inesse instituit. Hîc quippe fecit refectorium à fundamento novum in occidentali parte senioris & matris ecclesiæ, in quo fratres reficerent, eisque villas tres ex suo episcopio, id est Asinarias, & Speltarias, sive Mantulam ad eorum stipendium dedit, & cartam eis exinde fecit, atque præceptum piissimi Chlodovici Imperatoris confirmavit, ut pleniter & canonicè ibi vivere possent. In hoc ergo opusculo quod de prædicti domni Franconis Episcopi actibus nonnulla conscripsimus, placuit inserere præcepta regalia, quæ ipse à largitione domni Caroli piissimi Imperatoris percipere

meruit : ne si (quod absit) aliqua machinatione, aut alicujus malivoli hominis intentione, sive ignium concrematione, aut quolibet ingenio, sicut in multis locis jam reperimus actum, suprascripta præcepta perdita fuerint, aut in ista schedula inserta reperiantur, per quæ recuperatio de supradictis rebus fieri possit; nec aliqua (quod absit) machinatione aliquid de rebus præfatæ sedis ecclesiæ, sive de rebus vel villulis atque territoriis præscripti Episcopii, quicquam minoratum vel perditum fiat. Antea enim quam hoc præceptum præfatus Franco Episcopus accepisset, aliud præceptum de nonis & decimis & censibus sive restaurationibus domorum Dei accepit, quod negligentia custodum perditum fuit : denuo quoque illud percepit præceptum quod istum subsequitur, sicut in subsequenti legetur præcepta.

Sequitur exemplar præcepti domni Caroli piissimi Augusti de monasteriolis vel cellulis sive villulis, simulque emunitatis sæpe dictæ sedis & matris atque civitatis senioris ecclesiæ.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, CAROLUS gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum, ac Patricius Romanorum. Si sacerdotum ac servorum Dei petitiones, quas nobis pro suis necessitatibus innotuerint, ad effectum perducimus, non solum legalem consuetudinem exercemus, verùm etiam ad beatitudinem æternæ retributionis talia nobis facta profutura confidimus. Igitur omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicedominis, Vicariis, Centenariis, Actionariis, Missis nostris discurrentibus, sive cunctis fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ & nostris, præsentibus atque futuris notum esse volumus, quia vir venerabilis FRANCO, Cenomannicæ urbis Episcopus, adiens serenitatem nostram, suppliciter deprecatus est,

ut ei præceptum de omnibus rebus ecclesiæ sibi commissæ facere præcepissemus: & nominatim cellulas vel vicos seu villas, quas sub sua, sive Canonicorum, vel vassallorum suorum, ac aliorum sibi vel ecclesiæ suæ devotè famulantium, tam liberorum, quàm & servorum, potestate vel dominatione præsenti tempore habere noscitur, ut futuris temporibus ipse, sive ejus successores, sub jure & dominatione prædictæ Cenomannicæ ecclesiæ firmius, nostra fulti auctoritate, & absque ulla pulsatione vel contrarietate habere, vel regere mereretur. Cujus petitioni libenter assensum præbuimus, & nominatim cellulas vel villas sive vicos in hoc præcepto, sicut deprecatus est, inserere jussimus, id est cellulam sancti Vincentii cum omnibus ad se pertinentibus, & cellulam sancti Albini, seu cellulam sancti Audoëni, & cellulam sancti Rigomeri, & cellulam sancti Almiri, & cellulam sancti Ulfacii, & cellulam sancti Baomadi. Hæc omnia cum omnibus ad se pertinentibus, cum vicis canonicis quatuor, id est Salica, & Montiniacum, & Flaciacum, & Oxellum, cum villis duodecim, & aliis villulis ad eas pertinentibus, sicut in plenariis jam dictæ ecclesiæ continetur, id est Rupiacum, Cavania, Culturas, Baliau, Aloncion, Colonicam, Vetus-vicum, & Celsiacum, Vicum-canonicum, & Villam sancti Gervasii, Aloniacum, Asinarias, Vodebris, Callemarcium, sive alias villulas, quarum nomina in promtu non recordantur. Hæc autem omnia cum omnibus ad se pertinentibus, cum omni integritate, sub emunitatis tuitione nostro præcepto inserere jussimus. Alterum enim prædicto Episcopo, vel suis canonicis præceptum olim facere jussimus de monasteriis vel cellulis, sive vicis atque villis, quas nostri fideles nostra largitione habere noscuntur: ibi nominatim eas in nostro præcepto scribere præcepissemus, sub legitimo censu, & nonas & decimas persolvendas, seu restaurationes ecclesiæ

faciendas, quæ omnia jubemus atque præcipimus, ut à nostris fidelibus ita conserventur, sicut in ipso præcepto sunt inserta: de quibus prædictam ecclesiam & jam dictum Pontificem, quandocunque Dominus posse & locum dederit, consolari & augmentari cupimus. Præsentaliter verò hoc concedimus, ut quando quisque de illis qui sæpe dictæ ecclesiæ beneficia nostra largitione habent, de hoc sæculo, infantibus masculis non natis, vel nobis non commendatis, migraverint; jam dictus Pontifex, vel sui successores, sive eorum ministri, atque Canonici, in potestatem & dominationem præfixæ ecclesiæ, absque ullius consignatione revocare faciant. Et quandocumque locus evenerit jam dicta beneficia cum nostris fidelibus, qui ea nostro beneficio habent, commutare; volumus, & præfatæ ecclesiæ reddere, ut ipsius ecclesiæ Pontificibus, vel sacerdotibus, sive Dei servis, pro nobis vel omni populo nobis à Deo commisso, sive pro stabilitate regni & pace totius populi, melius exorare delectetur. Insuper detulit nobis immunitates prædecessorum nostrorum, Regum scilicet Francorum, in quibus continebatur, quomodo prædictam sedem, unà cum rebus omnibus vel hominibus ibidem aspicientibus, propter amorem Dei & reverentiam sanctorum, quorum reliquiæ ibi venerantur, sub plenissima semper defensione & immunitatis tuitione habuissent. Pro firmitatis ergo studio petiit prædictus Pontifex, ut circa ipsum sanctum locum denuo pro mercedis nostræ augmento concedere & confirmare deberemus. cujus petitiönem pro divino amore renuere noluimus; sed in omnibus & præsentes & futuri fideles sanctæ Dei ecclesiæ & nostri ita concessum atque perpetualiter à nobis confirmatum esse cognoscant. Præcipientes ergo jubemus, ut nullus Judex publicus, neque quislibet ex judiciaria potestate, nec aliquis ex fidelibus nostris, in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones memoratæ ecclesiæ,

quas moderno tempore in quibuslibet pagis & territoriis infra ditionem regni nostri justè habere ac possidere cognoscitur, quæque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci divina voluerit pietas augeri; nemo ad caussas audiendas, vel inferendas, requirendas, aut tributa vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut teloneum exigendum, nec fidejussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiæ, tam ingenuos, quàm & servos, qui super terram ejusdem residere videntur, injustè distringendos, nec ullas redhibitiones aut inlicitas occasiones requirendas, ullo umquam tempore ingredi audeat, vel exactare prædicta ex ipsis rebus quodam in loco præsumat: & quidquid ex rebus jam dictæ ecclesiæ fiscus sperare poterat, totum nos memoratæ ecclesiæ concedimus. Insuper & illud in hoc præcepto inserere jussimus, ut nullus Judex, aut Comes, aut aliquis liber homo, aut quælibet persona, prædictæ ecclesiæ ministros, vel Advocatos in malo publico accusare præsumat, sed priùs conveniat ministros rerum, & Judices villarum atque hominum à quibus læsus est, ut ab eis familiarem & justam accipiat justitiam: quam si accipere non valuerit, tunc conveniat Episcopum jam dictæ ecclesiæ, ut ab ipso suam justitiam familiarem & bonam atque justam accipiat. Et si ab ipso Episcopo, neque à suis ministris suam justitiam accipere nequiverit; postmodum licentiam habeat, ut in malo publico suas querelas justè & rationabiliter atque legaliter quærat. Sed si antea quàm prædicta fecerit, jam dictæ sedis ecclesiæ Episcopum, & suos ministros vel Advocatos accusare, aut pulsare præsumserit; quia nostram jussionem atque nostrum indictum & præceptum contemsit, sive prævaricavit, bannum nostrum ex hoc nobis componat, & prædictæ ecclesiæ Episcopo vel suis ministris c sol. argenti componat, & suam justitiam postmodum absque lege, aut aliqua compositione recipiat. Prædictas enim causas memo-

ratæ ecclesiæ Pontificibusque atque Dei servis inibi Domino famulantibus pro Dei amore & reverentia sanctorum concessimus, concessumque futuris temporibus esse volumus, sicut & à nostris antecessoribus, Regibus videlicet Francorum, suis prædecessoribus factum esse scrutando cognovimus: quatenus supra memorato Pontifici suisque successoribus, unà cum servis Dei, inibi Deo famulantibus, pro nobis atque pro stabilitate totius regni à Deo nobis concessi atque conservandi, cum clero, populoque sibi subjecto Domini misericordiam exorare delectetur. Et ut hæc præcepti nostri auctoritas firmior habeatur, & per futura tempora conservetur, manu propria subterfirmavimus, & impressione nostri annuli subter eam roborari decrevimus. Signum CAROLI gloriosissimi Regis. GENESIUS advicem Erchembaldi recognovi & subs. Datum in mense Decembrio xvj Kalend. Januarii, anno regni nostri xxix. Actum Grani-aquis palatio nostro in Dei nomine feliciter, amen.

Exemplar præcepti domni Caroli piissimi Augusti de nonis & decimis ac restaurationibus ecclesiarum, sive de censu tam & monasteriorum, quàm & cellarum sive villarum jam dicti Episcopii.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, CAROLUS serenissimus Augustus, à Deo coronatus, magnus & pacificus Imperator, Romanum gubernans imperium, qui & per misericordiam Dei Rex Francorum, atque Longobardorum. Si precibus sacerdotum ac servorum Dei libenter aurem accommodamus, & ad ministerium eorum exsequendum auxilium præstamus, hoc nobis proculdubio ad statum regni corroborandum, & ad æternæ vitæ beatitudinem adipiscendam profuturum esse credimus. Idcirco omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris, tam præsentibus,

quàm & futuris notum esse volumus, quia cùm in Dei nomine nos in Aquis palatio nostro ad universorum causas audiendas, vel recta judicia terminanda resideremus, sacerdotes & canonici clerici sancti Gervasii, sive Dei servi de Cenomannica urbe, cum consensu & licentia JOSEPH eorum Metropolitani, ac proprii Pontificis FRANCONIS prædictæ urbis Episcopi, sive ceterorum comprovincialium Episcoporum, in nostram advenerunt præsentiam, & conquesti sunt, quod nonas & decimas, sive census, unde necessarios sumtus habere debeant, fideles nostri qui res sancti Gervasii beneficiario munere possidebant, aut negligenter persolverent, aut penitus reddere differrent. Petieruntque ac suppliciter deprecati sunt, ut nostra imperialis potestas efficeret, qualiter de hisdem rebus decimæ & nonæ partibus præscriptæ ecclesiæ pleniter & absque ulla dilatione persolverentur; & ædificia ejusdem ecclesiæ sive domus episcopalis ac fratrum, inibi Deo degentium, refactæ & restauratæ fierent. Insuper humiliter flagitantes postulaverunt, ut villarum nomina, ex quibus nonæ & decimæ ad supradictam ecclesiam persolvi debent, in nostræ auctoritatis præcepto nominatim adscribi præcepissemus, ne aliquo malo ingenio, aut qualibet calliditate, aut potentia alicujus divitis vel potentis, hæ villæ vel hæ res à jure ejusdem ecclesiæ alienatæ futuris fierent temporibus, aut nonæ vel decimæ, sive census vel restaurationes jam dictæ ecclesiæ ablatæ fieri possent. Quorum deprecationes propter amorem Dei libenter audivimus, & sicut deprecati sunt, monasteria vel cellulas seu vicos vel villas, quas nostra largitione ex jure præfixæ ecclesiæ nostri fideles habere dinoscuntur, nominatim in hoc præcepto inserere jussimus, ut futuris temporibus in jure & dominatione jam dictæ ecclesiæ cum omni integritate permaneant. Id est monasterium sancti Petri, quod Bertrannus Episcopus ædificavit, cum monasterio vel syno-

dochio ſancti Martini in Ponteleva, & monaſterium ſancti Victuri, in quo ipſe Domnus Victurius requieſcit in corpore; & monaſterium ſanctæ Mariæ, quod eſt conſtructum intra murum civitatis & fluvium Sartæ, cum monaſteriolo ſancti Ricmiri ultra fluvium Sartæ ad eum pertinente, & monaſterium ſanctæ Scholaſticæ, & monaſteriolum ſancti Germani ultra fluvium Sartæ, & monaſteriolum vel ſynodochium ſanctæ Mariæ, in quo domnus Paduinus requieſcit in corpore; & monaſteriolum ſancti Juliani, in quo ipſe requieſcit in corpore; & cellulam ſancti Victurii infra civitatem, & monaſterium ſancti Karileffi, in quo ipſe domnus requieſcit in corpore; & monaſterium ſancti Georgii, & monaſterium Tillidi, & monaſterium Tuffiaco, & monaſteriolum ſancti Johannis & ſancti Trechii in Buxido, & monaſteriolum ſancti Martini in Diablentico, & monaſterium ſanctæ Mariæ in Aurionno, & monaſteriolum Buxidi, & cellulam Scuviliaco. Hæc omnia, ſicut diligenter inquiſitum habemus, cum omnibus ad ſe pertinentibus, & in ſcriptis authenticis ſancti Gervaſii invenimus, juſtè & legaliter pertinent. Ex quibus præcipimus, ut feſtivitatibus illorum ſanctorum, in quorum memoriis ipſa cœnobia dicata eſſe noſcuntur, per ſingulos annos ad præfixam matrem & civitatis eccleſiam, cenſus ab ipſis, qui eadem cœnobia noſtro beneficio tenent, libenter ad opus Epiſcopi, vel fratrum ibi degentium, & ad ipſam eccleſiam reſtaurandam, & nunc & futuris temporibus perſolvantur: & refectio Canonicis ſanctæ Mariæ & ſancti Gervaſii optima ab eodem Abbate, qui ipſum cœnobium tunc temporis habere videtur, in prædicta feſtivitate libenti animo fiat, ſi noſtram gratiam & ipſa beneficia habere voluerit: ut nobis ſeu deceſſoribus, vel progenitoribus noſtris propter ablationes vel minorationem harum rerum jam dictæ eccleſiæ aliquod detrimentum aut periculum regni non adcreſcat; ſed perennis temporibus

ſub jure eccleſiæ permaneant. De vicis verò publicis vel villulis jam dictæ eccleſiæ, quas fideles noſtri noſtra largitione habent, omnino præcipimus, ut nonæ & decimæ partibus præſcriptæ matris eccleſiæ ab eiſdem fidelibus noſtris libenter & pleniter perſolvantur, & ædificia ejuſdem eccleſiæ ſive domorum ad eam infra civitatem pertinentium ibi reſtaurare faciant. Id eſt de villa Taleida, de villa Lucdono, de villa Baladon, de villa Quebrolius, quæ Nova-villa nuncupatur, de villa Pradellis, de Morniaco, de villa Quilis, de tertia parte de cella ſancti Almiri, & tertia parte ſancti Ulfacii de cella, & tertia parte de cella ſancti Ricmiri, de villa Bonlido, de Angono, de Solemnis villa & vico, & cella Jurmero, & de villa Apiliaco, & de Alnido, & Daucido, de Noviliaco & Fariſnonia & campo, Sitigico, Luciaco, & Monte, & de Comnis, Cella ſancti Leodegarii, Angon, & Bonlit, de vico Gabron cum ſuis appendiciis, & Balino vico publico, & de villa Viviriaco, & de villa Longa-aqua, & de Campaniaco, & de Conedralio, & de Geneda vicis publicis, & de villa Clidis, & Tredendo, & Vithlena, Turniaco, Caſſano, & Villare, & Adilavite, & Vigra, & Fontanas, & Sanmuro, & Braſialo, Felcaria, Domno-Jorio, & partem de Fraxinedo, & Maundaria, Drogieco, Villare, de Verno, de Juricio, & Camiliaco, de Taxinarias, & Coctiaco vico publico, & villa Antoniaco, de villa Bonalfa, & de omnibus villis, quæ ad cellam ſancti Martini infra murum civitatis pertinent, & Cangiaco vico publico, & de villa Limbriaco, & Verincella, & Verniaco, & de vico Diablentico, & de cella Arciacus, & de villa Camariaco, & Civriaco, & Calla, & Comoriaco, & de villa Andoliaco, & de villa Griviaco, & Martiniaco, & Linerolas, & Siſciaco, & de cella Domno-Regis & de pago Ardunenſe, in quo ſunt manentes mille ſancti Gervaſii, & de Curte-Baſanæ, & de Noviomo, & Scomiaco, & Cami-

liaco, & Comiaco, & Corma & Novi-vico & Hostiliaco vicis publicis. Hæc autem omnia, quæ nominatim supra inserta sunt, ut jam dictum est, enucleatim & diligenter investigatum habemus, & in authenticis ejusdem ecclesiæ scriptis ipsis clericis nobis ostendentibus reperimus, sive alias villas, quas propter prolixitatem, vel propter ignorantiam villarum nominum in hoc præcepto non sunt insertæ, ad jam dictam tamen ecclesiam justè & legaliter pertinere cognoscuntur. Super quibus has nostræ auctoritatis litteras fieri decrevimus, per quas statuentes omnibus qui in præsenti tempore aut futuris temporibus ex memoratæ matris ecclesiæ rebus beneficia adsecuti sunt, aut adsequi potuerint præcipimus, ut de omnibus conlaborationibus terræ tam feni, quàm & annonæ omnium generum, tam de sua dominicata, quàm & de vassallorum suorum, de vinericiis quoque & perdonato, de pastionibus & pascuariis, de herbaticis & pullis, de piscationibus & pastionaticis, id est de glandaticis, de melle & conlaborationibus, quæ in hortis fiunt, de nutriminibus animalium, & caseis qui fiunt de vaccariciis dominicatis, ac de omnibus redhibitionibus, quæ ab hominibus memoratæ matris ecclesiæ recipiuntur, excepto hostilense, id est de bobus, & conjecto ad carros construendos. De his autem omnibus præcipimus, ut censum legitimum & nonas & decimas annis singulis partibus præscriptæ matris ecclesiæ absque ulla maritione vel dilatione reddere, aut minoratione pleniter persolvere faciant. Insuper restaurationes tam in præfixa ecclesia, quàm domibus juxta eam adjacentibus, in teguminibus & restaurationibus pro possibilitate rerum, quas in beneficium exinde possident, facere non negligant, si gratiam nostram & eadem beneficia unusquisque habere voluerit. Præscripta verò beneficia volo ut fideles nostri sub prædicto censu cum consensu & benevolentia ejusdem ecclesiæ Epis-

copi teneant, usquedum illa cum eis qui ea nostra datione videntur habere, mutuare possimus, & sæpe dictæ ecclesiæ cui justè & legitimè (ut inquisitum habemus) debentur, auxiliante Domino restitui, atque reddere mereamur. Et hoc omnibus vobis notum sit, quod si aliquis vestrum extiterit, qui hanc jussionem nostram, aut contemnendo, aut negligendo adimplere distulerit, volumus atque præcipimus, ut præscriptæ urbis Episcopus in jure ejusdem ecclesiæ, sive in suam, vel canonicorum suorum potestatem vel dominationem easdem res revocare faciat, usquedum illi qui jam dictæ ecclesiæ res vel beneficia nostra largitione habebant, in nostram veniant præsentiam. Qui negligit censum perdat agrum; & per hanc auctoritatem, sive eorum negligentia, vel contemtu, ipsa perdant beneficia. Et ut hæc jussio nostra veriùs credatur, & diligentiùs conservetur, atque per omnia à vobis perficiatur, & firmiùs futuris temporibus teneatur; manu propria subterfirmavimus, & de anulo nostro sigillare jussimus. Signum CAROLI gloriosissimi Imperatoris. GENESIUS advicem ERCHEMBAUDI recognovi & subscripsi. Data in mense Aprilis viiij Kalend. Maii, anno ij Christo propitio gloriosi imperii nostri, & xxxiiij regni nostri in Francia, & xxviiij in Italia, in Dei nomine feliciter, amen.

Item exemplar præcepti domni Caroli Imperatoris & Franconis Episcopi de Abbatia sancti Karileffi, quod factum est quando præfixus domnus Carolus Imperator eam reddidit ecclesiæ sanctæ Mariæ & sancti Gervasii, & Franconi prædicto ipsius ecclesiæ Episcopo.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, CAROLUS serenissimus Augustus, à Deo coronatus, magnus & pacificus Imperator, Romanum gubernans

imperium; qui & per misericordiam Dei Rex Francorum, atque Longobardorum. Si sacerdotum servorumque Dei justis & rationabilibus petitionibus ad optatum effectum perducimus, non solùm regiam exercemus consuetudinem, sed etiam eosdem pro excessibus nostris Domini misericordiam exorandos, devotiores ac promtiores facimus, atque per hoc Domini misericordiam facilius nobis conciliandam esse confidimus. Et idcirco notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris, præsentibus scilicet & futuris, quoniam FRANCO venerabilis Cenomannicæ urbis Episcopus suggessit nobis, eo quod monasteriolum sancti Karileffi, quod intra terminos prædictæ urbis parochiæ à jam dicto domno Karileffo, concedente atque ordinante domno Innocente præfatæ urbis quondam Episcopo, in rebus tam sui Episcopii, quàm & rebus aliorum bonorum hominum, tam Regum, quàm & aliorum nobilium virorum, ipso domno præfato Karileffo traditis, quas & ipse postea per strumenta cartarum, & per licentiam sive permissum atque consensum Childeberti Regis, ad matrem & civitatis ecclesiam, quæ est constructa in honore sanctæ Mariæ Dei genitricis, & sanctorum martyrum Gervasii atque Protasii, instante & confirmante misso Childeberti Regis contradidit, atque legaliter confirmavit. In quibus rebus prædictum monasteriolum fundatum à jam dictis sanctis viris, atque constructum est, & deinceps quibusdam intervenientibus causis à jure suæ sedis ecclesiæ subtractum, & ab illius dominatione & potestate hactenus fuisse dilatum. Utque quod asserebat veraciter nobis patesceret, detulit obtutibus nostris quædam cartarum monimenta, Regumque decessorum scilicet nostrorum quasdam auctoritates, quibus inspectis atque relectis, evidenter ostenditur, prædictum monasterium juris sæpe dictæ sedis Cenomannicæ sibi commissæ esse, & in ipsius domi-

natione debere persistere. Suppliciter ergo nostram exorans clementiam, ut quod tam evidentibus indiciis declaratur, nostra quippe assensione, immo auctoritate denuo roboretur. quæ ita ad liquidum cognoscentes, eique ob amorem Dei & ejusdem sanctæ sedis reverentiam, favorem nostræ auctoritatis adhibere dignum judicantes, hoc nostræ auctoritatis præceptum ei suisque per tempora successoribus fieri, ac dari præcipimus, per quod decernimus atque jubemus, ut memoratum monasteriolum sancti Karilessi, quod aliquamdiu à prædictæ sedis ecclesiæ jure & dominatione subtractum fuerat, abhinc in posterum habeant atque possideant: & quicquid ecclesiastico jure de eo disponere decreverint, liberam in omnibus habeant potestatem faciendi; neque ullo deinceps tempore à jure præfatæ matris ecclesiæ ejusque Rectorum qualibet occasione aut violentia à nobis, sive à successoribus nostris segregetur: sed semper in illius, Pontificumque ejus atque rectorum potestate & dispositione ac voluntate, ad divinum cultum propensiùs exercendum, cum omnibus ad se pertinentibus, integerrimè & absque ulla diminutione nostris futurisque consistat temporibus. Et ut hæc redditionis nostræ auctoritas veriùs credatur, & diligentiùs conservetur per omnia, & firmiùs futuris temporibus teneatur; manu propria subterfirmavimus, & de anulo nostro sigillare jussimus. Signum Caroli gloriosissimi Imperatoris. Genesius advicem Erchembaldi recognovi & subscripsi. Data in mense Martio xvj Kalend. April. anno j Christo propitio gloriosi imperii nostri, & xxxiiij regni nostri in Francia, & xxviij in Italia, in Dei nomine feliciter, amen.

*Item exemplar præcepti quod prædictus domnus Franco firmitatis studio, à domno Hludovico piissimo Imperatore percipere studuit, quod Pantocarta * vocatur.*

* *al.* Pancharta.

IN nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu-Christi Hludovicus divina ordinante providentia Imperator Augustus. Noverit sagacitas seu industria fidelium omnium nostrorum, tam præsentium, quàm & futurorum, eo quod vir venerabilis Franco Cenomannicæ urbis Episcopus obtulit serenitati nostræ quasdam auctoritates prædecessorum nostrorum, Regum videlicet Francorum, in quibus continebatur, quod partim negligentia incuriosorum hominum, partim depopulantibus hostibus, ignemque submittentibus, quædam strumenta cartarum per quæ Reges, Reginæque, & ceteri quamplures catholici viri res atque mancipia ecclesiæ in honore Christi martyrum Gervasii & Protasii constructæ, cui auctore Deo ipse præest, contulerant, olim exusta vel concremata fuerint; per quas etiam auctoritates non solùm prædecessores sui rectores videlicet ipsius ecclesiæ; sed etiam ipse in postmodum easdem res vel mancipia, quæ in eisdem quæ exusta fuerunt strumentis, justè & legaliter & securè ac quietè hactenus tenuerant ac possederant, ceu firmitatis studio serenitati nostræ ut easdem auctoritates nostra firmaremus auctoritate. Nos itaque perspectis eisdem auctoritatibus, pro mercedis nostræ augmento, libuit nobis præfati venerabilis viri petitionibus annuere, & eisdem auctoritatibus hanc quoque nostram jungere auctoritatem, per quam jubemus atque præcipimus, ut omnes res vel mancipia, quæ ex liberalitate eidem collatæ fuerunt ecclesiæ, nostris & futuris temporibus per hanc nostram auctoritatem præfatus Franco Episcopus, successoresque sui absque ulla inquietudine vel injusta interpellatione quietè & securè habere

habere vel poſſidere valeant. Quod ſi fortè ſuper eiſdem rebus ante præfatam exuſtionem à Prælatis ipſius civitatis jure poſſeſſis quæſtio orta fuerit, ut pro eis diſceptare neceſſe ſit; ita per hanc noſtram auctoritatem eaſdem res & mancipia ipſius eccleſiæ defendantur, ſicuti per eadem ſtrumenta, ſi igni abſumta non fuiſſent, legibus defendi potuerant. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & in futura tempora conſervetur, manu propria ſubſcripſimus, & anuli noſtri impreſſione ſignavimus. Signum Hlodovici sereniſſimi Imperatoris. Data xiij Kalend. Septemb. anno j Chriſto propitio imperii noſtri, Indictione ſeptima. Actum Aquiſgrani palatio noſtro in Dei nomine feliciter, amen.

Alia etenim præcepta vir prædictus domnus Franco præfatæ urbis Epiſcopus accepit nonnulla, quæ hîc propter prolixitatem, vel propter faſtidium lectoris ſive auditoris, ſeu propter laborem ſcriptoris non inſeruimus, quæ etiam ſæpe dictus Epiſcopus accipere pro confirmatione ſuæ ſedis eccleſiæ ſtuduit; &, ſi neceſſitas ingruerit, per quæ firmius prædictæ ſedis eccleſiæ res à fidelibus ipſius eccleſiæ defendantur, teneanturque, ac ſecurius à Pontificibus & rectoribus ſive diſpenſatoribus jam dictæ ſedis eccleſiæ futuris poſſideantur temporibus. Hæc ergo quæ in hac ſchedula inſeruimus, ob id (ut dictum eſt) calamo imperavimus, & in hoc opuſculo inſcripſimus, ut ſi (quod abſit) alicujus negligentia cuſtodis, vel rectoris, ſive quolibet ingenio perdita vel alienata à jure præfatæ eccleſiæ fuerint; hic à fidelibus, & defenſatoribus, ſive rectoribus, necnon & Pontificibus præfatæ ſedis eccleſiæ inveniantur: quatenus ſaltim, ſi neceſſitas futuris ingruerit temporibus, per hæc recuperatio de rebus jam dictæ eccleſiæ aliqua annuente Domino fiat. Hæ verò quæ ſequuntur inquiſitiones, atque inſtrumen-

torum monimenta ſupradicto prætextu hîc inſerere libuit, quatenus & hic eorum repetantur, quando neceſſitas ingruerit, nonnulla exemplaria. Sæpe dictus itaque domnus Franco jam dictæ in his Epiſcopus conquiſivit villam quamdam ſui epiſcopii, quæ Briniacus nominatur, quæ eſt ſita in pago Cenomannico, in condita Bruſlondenſe; ipſamque per notitias atque judicia multorum nobilium virorum evindicavit, & ad jus prædictæ eccleſiæ pleniter & legaliter augmentavit, ſuiſque ſucceſſoribus futuris temporibus poſſidendam & regendam dimiſit. Ipſe etenim fecit eccleſiam à fundamento in villa ſui epiſcopii, & in vico canonico, qui vocatur Celſiacus, quam & in honore ſancti Petri conſecravit, & in eam corpus beati ERINEI Confeſſoris collocavit, atque ejus ſepulturam ſapienter & more Romano ornavit. Hîc ſedit in prædicta ſede annos xxij, menſes iiij, dies xiij, multa bona opera faciens, atque bona exempla omnibus demonſtrans tam in divinis, quàm & ſæcularibus rebus: qui & in pace, plenus dierum, & (ut fertur) centum annorum in ſenectute bona obiit iij Kalend. Febr. in villa ſuæ ſedis eccleſiæ, quæ Baliau vocatur: indeque adlatus eſt in eccleſiam ſancti Vincentii juxta urbem, in qua & domnus Domnolus Epiſcopus corpore requieſcit, à conſacerdotibus & à diſcipulis ſuis honorificè & devotiſſimè eſt ſepultus. cui omnipotens Dominus intercedentibus omnium ſanctorum ſuorum meritis unà nobiſcum vitam dignetur præparare ſempiternam: qua & nos unà cum ſanctis & electis Dei frui æternaliter mereamur per infinita ſæcula ſæculorum, amen. Anno Incarnationis Domini DCCC XVJ, obiit Franco major natu Epiſcopus iij. Kal. Febr.

Epitaphium Franconis Episcopi prioris.

Hoc busto tegitur tumulatus Franco sacerdos,
Fessus jam senio hac requiescit humo.
Urbem hanc qui rexit felix moderamine justo,
Algida corda fovens dogmate nempe sacro.
Decursis annis bis denis atque duobus,
Ad cælum vehitur regna beata petens.
Dic quicumque legis hæc verba precantia quæso,
Perpetuam requiem donet ei Dominus.

CAPUT XXII.

Gesta domni Franconis posterioris natu, Cenomannicæ urbis Episcopi, qui fuit temporibus ante dicti Hludovici piissimi Imperatoris.

DOmnus FRANCO Cenomannicæ urbis Pontifex, nepósque propinquus atque successor prædicti senioris FRANCONIS, natione scilicet Francus ex pago Asbanio, de nobilibus parentibus ortus, atque in palatio domni Hludovici Diaconatus in ministerio instructus; cui & à prædicto domno Hludovico gloriosissimo Imperatore, post obitum prædicti Franconis, jam dictum Episcopium ad regendum est commissum: in quo antedictus Franco à LANTRAMNO Turonicæ civitatis Archiepiscopo & ab aliis Episcopis in ipsa suæ sedis ecclesia est tertio Kalendarum Juliarum consecratus, & ad eamdem ecclesiam titulatus. Ipse autem consecravit ecclesiam sancti Karileffi, quam bonæ memoriæ domnus ALBANUS ejusdem monasterii Abbas à fundamento renovavit, & ampliorem atque majorem unà cum suis monachis fecit, eamque nobiliter ornavit. In ea verò corpus præfati domni Karileffi, de uno loco in alterum locum transferendum, mirabiliter

& decenter ſive ſtudioſiſſimè à ſupradicto Epiſcopo, vel à ſuis ſacerdotibus, ſeu ejuſdem monaſterii monachis ſummopere eſt collocatum. Hic itaque fecit ordinationes xxviij, Preſbyteros per diverſa loca & ad diverſos titulos ſacravit cc lxv, Levitas c xvj, & alios miniſtros, quantum neceſſe fuit. Eccleſias verò ſacravit xxxij. Hic quoque ſedit in ſupradicta ſede annos xvj, menſes v, dies v. qui & in pace in villa ſui epiſcopii, quæ Culturas nominatur, octavo Idus Novembris in Chriſto obiit. cujus corpuſculum nobiliter inde ad civitatem eſt à clero vel populo adlatum, & in eccleſia ſancti Vincentii, in qua prior & avunculus ſuus domnus Franco, anteceſſor ejus, corpore requieſcit, & ad pedes ejus eſt ſepultum: cujus ſepulturam, Aldricus ſucceſſor ejus nobiliter ornavit, & ſuper eum epitaphium ejus metrice conſcribere juſſit, ſicut hactenus liquet: ſimiliter & Franconis ſenioris Epiſcopi atque anteceſſoris ejus fecit. Et in tertia die, hora tertia, Aldrico ſacerdoti, ſucceſſori ſcilicet ſuo, in Turonica urbe metropoli, à domno Hludovico Imperatore piiſſimo Epiſcopatus eſt canonicè & regaliter datus. Prædicti autem Franconis animæ obnixè flagitamus, ut beatam & æternam requiem habere tribuente Domino Salvatore noſtro mereatur, atque gloria perpetua una cum ſanctis & electis Dei in cæleſtibus regnis frui: in quibus & nos ſuppliciter imploramus cum eis æternaliter vivere mereamur. quod ipſe præparare dignetur, cujus regnum & imperium ſine fine permanet in ſæcula ſæculorum. Fiat, fiat. Anno ab Incarnatione Domini DCCC xxxij obiit Franco ſacerdos Epiſcopus viij Idus Novembris.

Epitaphium Franconis junioris Episcopi.

Qui fuerat largus, nulli bonitate secundus,
Francia quem genuit, mors inimica tulit.
Et doctor populi, pius, ac miserator egentum,
Franconisque nepos, prædictus eloquio.
Jamque decem & septem ferme volventibus annis,
Abstractus carne, fertur ad astra poli.
Hos quicumque legis versus, dic Lector opime,
Æternam requiem det sibi Celsitonans.

ADMONITIO.

IN ms. codice Cenomannensi sequuntur gesta Aldrici Episcopi, prout ab eruditissimo Stephano Baluzio in tomo 3 Miscellaneorum edita sunt, quæ gesta huc compendio retuleram, omissis actis novem subsequentium ab Aldrico Episcoporum, quæ in exemplo ad nos transmisso desiderabantur. Hoc cognito idem Baluzius, ad supplendam editionis nostræ lacunam (quæ ipsius est in litteratos omnes atque in nos officiosa humanitas) acta illa novem Episcoporum ex Bibliotheca Colbertina seu ex schedis clarissimi Andreæ Chesnii, de re publica litteraria tam præclare meriti, nobis liberaliter communicavit. Acta Chesniana incipiunt à Principio Episcopo, & in Guidone desinunt, suntque veluti quoddam nostrorum compendium: tametsi nonnulla continent, quæ in codice Cenomannensi, quo usi sumus, desiderantur. Qualis est Gregorii Papæ IV pro Aldrico epistola, quæ in codice Cenomannensi, adeoque in editione Baluziana, quæ ex eo accurata est, minimè comparet. Colbertinum seu Chesnianum exemplum secuti sumus in actis Aldrici & subsequentium novem Episcoporum, quæ quatenus foliorum jam impressorum spatia siverunt, hic inseri curavimus. His utere, studiose Lector, & viris optimis,

per quos præclara illa monumenta in manus nostras pervenerunt, gratiam habere ne cessa.

XXIII. Gesta Domni Aldrici Episcopi.

DEcedente viij idus Novembris Francone juniore Cenomannicæ urbis Episcopo, succedit ALDRICUS in ejus Episcopatum v idus Novembris, anno scilicet Incarnationis Dominicæ DCCC xxxij, Indict. xj. anno verò imperii domni Ludovuici piissimi Augusti xxviiij, & anno nativitatis suæ xxxij. cui Dominus oramus hanc degere vitam secundum suam voluntatem tribuat; & post hanc vitam ei concedat sempiternam, amen. Ædificia autem quæ prædictus Pontifex multipliciter à novo operatus est, & ecclesias sive nonnulla monasteria, quæ à novo fundavit, atque perficere & ornare studuit; necnon & restaurationes aliorum monasteriorum & ceterarum ecclesiarum, seu ordinationes Episcoporum & sacerdotum ac levitarum & reliquorum graduum: sed & de qua tribu ortus, & cum quibus edoctus, & qualiter ad sacros ordines est consecratus, & quantas res & cellulas, seu monasteria ecclesiæ sibi commissæ justè & canonicè atque legaliter acquisivit; & præcepta regalia & evindicationes, quas ex his legibus & per judicium accepit, seu privilegia quæ suis canonicis & monachis, ex rebus quas eis dedit, ad eorum stipendia supplenda, plena auctoritate fecit, atque præcepta regalia quæ super his firmitatis & inconvulsionis causâ accepit; seu nonnulla alia bona, quæ Domino annuente facere ad utilitatem sanctæ Dei Ecclesiæ servorumque ejus, & plebi sibi commissæ meruit, si quis hoc investigare aut scire voluerit, in alia scedula, quæ de ejus actibus est causâ memoriæ & utilitatis conscripta, pleniùs invenire poterit. Quæ tamen si quis perscrutando enucleatim legerit, sæpius revolverit, & quædam memoriæ commendaverit; indubitanter magnum lucrum ad

defendendam & custodiendam, canoniceque & regulariter sive legibus ecclesiam Cenomannicam regendam invenire Domino auxiliante poterit. Defendat eam Dominus omnipotens ab omnibus æmulis suis unà nobiscum humiliter oramus, & nunc, & per cuncta sæcula sæculorum, amen.

Epistola Gregorii Papæ, qualiter si aliquis Aldricum Cenomannicæ urbis Episcopum accusaverit, causa ejus non ab alio, quàm Romano Pontifice terminetur. quæ etiam in exemplum aliis Episcopis prodesse poterit.

DIlectissimis Fratribus universis Coepiscopis, per Galliam, Germaniam, Europam, & per universas provincias constitutis, Gregorius servus servorum Dei. Divinis præceptis & apostolicis saluberrimè incitamur monitis, ut pro omnium ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu. Et quia cunctarum divina dispensatione ecclesiarum curam gerimus; omnibus nostris poscentibus suffragia, apostolica auctoritate subvenire optamus. Quoniam divinæ virtutis & infirmitatis humanæ sanctio est, ut omnium ecclesiarum negotia ad nostræ reparationis tendant effectum. Quapropter has ad vos litteras destinamus, in quibus decreto nostro vestram rogantes caritatem mandamus, ut si aliquis (quod non optamus) suorum æmulorum, Aldricum Cenomannicæ ecclesiæ Episcopum accusare damnabiliter detractaverit *, ut honoretur beati principis apostolorum Petri memoria, ecclesiæque Romanæ, cui præsedit, privilegium nostrique nominis auctoritas; liceat illi post auditionem primatum diœceseos, si necesse fuerit, nos appellare, & nostra auctoritate, aut ante nos, aut ante legatos nostros è latere missos, juxta Patrum decreta suas exercere atque finire actiones, nullusque illum ante hoc judicet, aut judicare præsumat: sed si quid (quod absit) grave intolerandumque ei objectum fuerit; nostra erit ex-

2. qu. 6. Decr.

Ivo part. 5. cap. 349.

* *al.* attentaverit.

id. part. 5. cap. 11.

pectanda censura, ut nihil prius de eo, qui ad sinum sanctæ Romanæ confugit ecclesiæ, ejusque implorat auxilium, decernatur, quàm quod ab ejusdem ecclesiæ fuerit præceptum auctoritate; quæ vices suas ita aliis impertivit ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Proinde dilectio vestra, quorum devotione gaudemus, jungat curam suam dispositionibus nostris, & det operam, ut non cujusquam præsumptione circa memoratum fratrem vestra provisione, vel successorum vestrorum, si ipse superstes fuerit, aliter quàm hîc insertum est, ullo modo fiat: sed hæc, quæ ad ejus tuitionem atque defensionem prædicta hîc auctoritate suggesta sunt, atque salubriter ordinata, absque ulla apologia pleniter impleantur. Si autem (quod non arbitramur) à quoquam secus præsumptum fuerit, & ab officio cleri summotus, & injuriatum reus ab omnibus judicetur, ne lupi, qui sub specie ovium subintraverunt, bestiali sævitia quosque audeant dilacerare, & quod sibi fieri nolunt, aliis inferre non præsumant: nec quisquam frivolus, aut contentiosus, sive contumax, hæc nostra jura onerabiliter præcipi contendat, cùm & auctoritate Canonum, & prædecessorum nostrorum decretis sancitum sit, ut Episcopus accusatus, si voluerit, appellet Romanum Pontificem, & ad eum, si libuerit, confugiat, ut ab eo ejus audiatur causa, aut ipse è latere suo legatos, qui eam audiant, mittat; qui justè omnibus cum Episcopis comprovincialibus ejus auctoritate judicent. quæ omnia hîc non est necesse inserere, ne proditores magis quàm præceptores esse videamur. Et sanctæ recordationis Innocentius antecessor noster inter cetera sic ait. Si majores causæ in medio fuerint devolutæ ad sedem apostolicam, ut Nicæna Synodus definivit, & inveterata consuetudo exigit, referantur; & multa talia quæ in suis actoribus pleniter inveniuntur. Nec

alicui fratri hæc gravia aut inutilia videri debent: quoniam ſicut prædicto fratri, ſancti Petri & noſtræ ſanctæ Sedis auctoritate ſuccurrimus, ita omnibus quibus neceſſe fuerit, & debemus ſubvenire, & impigrè volumus. Et ſicut quiſquam ſibi ſubveniri cupit, ita alium adjuvare debet, & non ejus auxilium moleſtè ferre, cùm Apoſtolus moneat omnes gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Nos verò ad hunc finem omnem noſtrum affectum curamque dirigimus, ut quod ad exaltationem ſanctæ Dei Eccleſiæ, & quod ad cuſtodiam & profectum pertinet ſacerdotum, nulla diſſenſione violetur, nulla deſidia negligatur. Super quibus ſi quis nos arguere voluerit, aut extra auctoritatem facere contenderit, veniat ad Sedem apoſtolicam, quò omnia eccleſiaſtica negotia, de quibus quæſtio habetur, confluere juſſum eſt, ut ibi, ante confeſſionem ſancti Petri, nobiſcum juſtè decertet, quatinus inibi unus ex nobis ſententiam ſuſcipiat ſuam. Vos, fratres, hortamur & monemus, ut quæ à nobis piè vobis circa prædictum fratrem mandata ſunt, ejuſque pro ſimplicitatis defenſione ſalubriter ordinata atque injuncta, nulla concertatione turbentur: quoniam non intervenit temeritas præſumptionis, ubi eſt diligentia pietatis. Nemo veſtrum quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius. & quod Apoſtolus inquit, *Unuſquiſque proximo ſuo placeat in bonum*, & reliqua. Præceptis ergo apoſtolicis non dura ſuperbia reſiſtatur; ſed per obedientiam, quæ à ſancta Romana & Apoſtolica auctoritate juſſa ſunt ſalutiferè impleantur; ſi ejuſdem ſanctæ eccleſiæ, quæ eſt caput veſtrum, communionem habere deſideratis. Qui autem ſe ſciunt quibuſdam eſſe præpoſitos, non ferant moleſtè aliquem ſibi eſſe prælatum: ſed obedientiam quam exigunt, etiam ipſi dependant. Unde liquet, quòd omni ſtudio devotionis unanimes divinis & apoſtolicis præceptionibus parere debeatis, & in nullo

2. *qu.* 7. Si quis.

Diſt. 12. Præceptis apoſtolicis.

Dist. 45. Licet plerumque.

Ivo part. 5. cap. 368.

inobedientes (quod absit) effici. Nam licèt pleraque accidant sacerdotibus, quæ sunt reprehendenda; plus tamen erga corrigendos agat benevolentia quàm severitas, plus cohortatio quàm comminatio, plus caritas quàm potestas, cùm nemo nostrum sine reprehensione aut sine peccato vivat. Nam si Dominus statim post trinam negationem beatum præceptorem nostrum apostolum Petrum judicasset, non tantum ex eo fructum, sicut fecit, recepisset. Expectandi ergo magis sunt atque corrigendi Rectores Ecclesiæ, quàm statim & absque nostro consultu judicandi: cùm majora negotia & difficiliores causarum exitus sanctorum Patrum Canones spiritu Dei conditi, & totius mundi reverentia consecrati, jubeant sub nostræ sententiæ expectatione suspendere, nostroque moderamine finire. Unde necesse est hæc & alia ecclesiastica quæque negotia post multarum experimenta causarum sollicitiùs prospici, & diligentiùs præcaveri: quatinus per spiritum caritatis & pacis omnis materies scandalorum, & præsumptio invidorum, atque oppressio simplicium fratrum de ecclesiis Dei auferantur. Et sicut non vult quisquam fratrum se aliorum judicio prægravari, ita non audeat alii inferre quod sibi non vult fieri, reminiscens præcepti Domini Salvatoris, quo ait: *Nolite judicare, & non judicabimini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini.* Nihil ergo per nostram facilitatem tribunalis excelsi judicio derogare debemus, cui illa sunt rata, quæ pia, quæ vera, quæ justa sunt: & aliter necessitatis tractanda est ratio, aliter voluntatis. Nullum enim intentatum * reliquit inimicus. Idcirco succurrendum est irretitis. Conterendus est ergo venantis laqueus, ut fugatis lamentationibus tam justitiæ moderamine, quàm compunctione pietatis, apostolica auctoritate sol lætitiæ in oculis splendeat corruentium. Nec pigeat forsitan aut pudeat nostris obedire mandatis,

* al. intemeratum.

Ivo part. 5. cap. 11.

aut apostolicæ sedis obsecundare præceptis : quia humilibus datur gratia , non superbis. Nam nulli fas est vel velle , vel posse transgredi apostolicæ nec nostræ dispensationis ministerium , quod vestram sequi oportet caritatem. Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus , quisquis apostolicis voluerit contraire decretis : nec locum deinceps inter sacerdotes habeat , sed extorris à sancto fiat ministerio. Non de ejus judicio quisquam postea curam habeat : quoniam jam damnatus à sancta & apostolica ecclesia hac auctoritate suaque inobedientia atque præsumptione à quoquam esse non dubitatur : quia majoris excommunicationis dejectione est exigendus,cui sanctę Ecclesię commissa fuerat disciplina. Qui non solùm prælatæ sanctæ Romanæ ecclesiæ jussionibus parere debuit , sed etiam aliis ne præterirent insinuare : sitque alienus à divinis & pontificalibus officiis , qui noluit præceptis obtemperare apostolicis. Maneat itaque memoratus Aldricus hac apostolica auctoritate usque ad præsentiam sedis apostolicæ semper Episcopus , nec antequam huc veniat , talium aut aliorum verborum curet * nocivis , neque eorum succumbat judicio, aut ullam sævam suscipiat sententiam , nec nobis, sicut illis , quod minimè arbitramur, inobediens existat , prædictæque apostolicæ (si voluerit) sanctæ Sedis , & necesse fuerit , appellet Antistitem , & ad eum liberè absque ullius pergat impedimento , nec conligari , nec judicari , vel damnari à quibusdam possit Episcopis , qui apostolicis fuerit fultus auctoritatibus. Quanto magis * ab illis , si factum (quod fieri non credimus) fuerit , qui eorum inobedientiâ atque proterviâ præfata jam sunt damnati auctoritate ? quia non aliter persecutores fratrum , neque sanctæ Sedis jussionibus, cui omnis orbis caput inclinat, inobedientes corrigere , nec regere juxta præcedentium Patrum exempla possumus , nisi eos zelo fidei dominicæ persequamur , & à sanis mentibus , ne pestis

Dist. 19. Nulli fas est.

* *al.* verbis intendat.

* *al.* minus.

hæc latiùs divulgetur, severitate qua possumus abscindamus. Quisquis namque conatus fuerit tentare prohibita, sentiet censuram sedis apostolicæ minimè defuturam: & qui monitis noluerit obedire apostolicis, necesse est ut severitatis regula vindicetur, ne aliquis aut faciat, aut fieri sinat, unde alium capiat, vel capiendo decipiat, sibique causas generet, quibus reus decretalibus constitutis fiat. Cavete, fratres, negligere præfata, cavete temerare prohibita, ne prædictis involvamini retiaculis. Nolite sæpedictum fratrem absque nostra, ut dictum est, præsentia aut auctoritate judicare, vel condemnare, aut gravare: sed sicut apostolicis est munitus præsidiis, ita vestris fulciatur auxiliis, sitque ab omni sacerdotalis cartologi laqueo aut oppressione vel judicio humano intactus, & liber usque ad nostrum, ut præfatum est, judicium, qui beati Principis apostolorum Petri meruit adipisci auxilium. Contra caput ergo nolite vos extollere, nolite beati clavigeri Petri, cujus vice pro Christo legatione fungimur, sedem ejusque sedis auctoritatem spernere, nec ejus patiamini offensionem, aut scandalum Ecclesiæ generetis: sed magis solliciti pro fratrum salute & liberatione estote, & pro sanctæ Dei Ecclesiæ salute summopere laborate. Armamini caritate, non severitate. Omnibus vobis ac singulatim occurrat caritas, & vinculis, quæ mille modis à Christo solvuntur, vobiscum pariter in perpetuum connexa lætetur in Domino. Ceterum insectatores fratrum ecclesiastica disciplina comprimere & erudire debetis, qui statuta majorum non tenentes, Dei sacerdotes atque sanctam Ecclesiam, quæ in sacerdotibus maximè constat, Principum & populorum favorem sequentes, & Dei judicium non timentes, sua persæpe violare nituntur præsumptione. His ergo nec factis, nec consiliis, nec manifesto, nec silentio vos oportet præbere consensum, dicente Domino: *Videbas furem, &*

currebas cum eo, & non tantum qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt, rei tenentur. Illud ergo duntaxat vestram debet mentem vehementiùs excitare, ut ab omni labe sæculi istius immunes ante Dei conspectum & securi inveniamini: ut caritatem non amittentes, adjutores & sustentatores fratrum existatis: quatinus juxta Apostolum unanimes, unum sentientes, permaneatis in Christo, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam judicantes; non hominibus, sed Deo salutari nostro per omnia placentes. Hac ergo caritatis conglutinatione compescite quæso à memorato fratre, si quorumcumque cognoveritis animi insidias ac æmulationes, eisque dare quoquomodo nolite consensum, quod omnibus duris rebus durius arbitramur. Si quo pacto conversationes non habet amabiles, habendus tamen pro reverentia sancti Petri, cujus munitur auctoritate, dilectus. Non novum aliquid præsenti jussione præcipimus, sed illa, quæ olim videntur indulta firmamus: cùm nulli dubium sit, quod non solùm pontificalis causatio, sed omnis sanctæ religionis relatio ad Sedem apostolicam, quasi ad caput ecclesiarum, debet referri, & inde normam sumere, unde sumpsit exordium, ne caput institutionis videatur omittere, cujus auctoritate sanctificationem omnes tenent sacerdotes, qui nolunt ab apostolicæ petræ, supra quam Christus universalem fundavit Ecclesiam, soliditate divelli. Si quis hæc apostolicæ sedis præcepta non observaverit, percepti honoris hostis esse non dubitetur. Sed fortè vos vestrique præceptores in hodierno non reluctati sunt: & ne quando contingat ut reluctentur, idcirco denuo repetentes sæpius admonemus, ut vitentur qui hujusmodi fratres turbare nituntur, & prohibeantur aliud quàm ille noster jussit agricola seminare. Nam qualiter nos, qui neminem volumus perire, hi contristent, qui electorum percellunt animos, Dominicus in Evangelio sermo

Dist. 12. §. Non novum.

testatur. Ait enim Salvator ipse, quòd expediat scandalizanti unum de pusillis istis, in maris profunda demergi; & cetera quæ ad hunc sensum pertinent. A quibus non solum Sacerdotes, sed omnes Christiani se cavere omnino debent: quoniam Sacerdotes, qui Throni Dei vocantur, quieti ab hominum perturbationibus esse debent. Nec abs re ipse Salvator vendentes columbas, & nummulariorum mensas proprio flagello evertit, & projecit è templo. Unde liquet, summos Sacerdotes ipsius expectare judicium. ad cujus rei confirmationem plurimum valet quod alibi inquit: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat.* Et reliqua talia, quæ in suis inveniuntur actoribus. Illi ergo, qui nos speculatores esse voluit, excusari non possumus, si fratres quos tueri & adjuvare pro viribus debemus, improba fœdari contagione permittimus. Unde hortamur dilectionem vestram, obtestamur, & monemus, ut qua debetis & potestis sollicitudine, super his vigiletis, quia in specula esse debetis, ne qua infestantium prorumpat audacia. His ergo pro viribus resistite, quia nefas est prædicta religiosos pati fratres, quorum afflictione, quia membra sunt nostra, nos quoque convenit macerari, crucemque juxta Domini salvatoris vocem ferre, qui ait: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Quamquam maneat his beatitudo promissa, quicumque probantur persecutionem propter justitiam sustinere. Quibus quid promittat ipse Salvator in futurum, sequens sermo declarat. Intelligamus hæc ipsa vobis, quæ nobis non placent, displicere. Quod ita demum probare poterimus, si quibus manum porrigimus, vos nobiscum porrigitis: ut cui & vos manum porrigetis, vobiscum porrigamus: quia non aliter unus grex & unus pastor sumus, nisi quemadmodum Apostolus docet dicens, *Id ipsum dicamus omnes, simusque perfecti*

in eodem sensu & in eadem sententia. Deus vos incolumes memores nostri custodiat, fratres carissimi. Data Cohlâmbur viij Idus Julii, Indict. xj, feliciter in Domino, amen.

Quod si David Regum justissimus in Saül, quem constabat jam à Domino reprobatum & abjectum esse, manum mittere non præsumpsit; multo magis cavendum est, ne manum detractionis, aut vituperationis, seu indiscretionis, aut dehonorationis quidam mittant in unctum Domini, vel in prædicatores sanctæ Dei Ecclesiæ. Quod omnibus fidelibus, omnibusque Dei ordinibus summopere cavendum sit, ne clanculo aut publicè unctum Domini detractionibus aut vituperationibus dilanient: perpendentes illud exemplum Mariæ, quæ pro eo quod Moysi famulo Domini propter Æthiopissam detraxit, immunditia lepræ multata sit. Et illud Psalmistæ: *Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.* In Exodo, cap. LXIX. *Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices.* In eodem, cap. LXXIII. *Non suscipies vocem mendacii.* In eodem, cap. LXXIV. *Nec junges manum tuam, ut pro imperio dicas falsum testimonium.* In eodem, cap. LXXV. *Non sequeris turbas ad faciendum malum.* In eodem, cap. LXXVI. *Nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut à vero devies.* In eodem, cap. LXXVII. *Pauperi quoque non misereberis in negotio.* In eodem, cap. LXXX. *Non declinabis in judicium pauperis.* Beda in Apocalypsim: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Hæc propter falsatores dixit, non propter eos qui simpliciter quod sentiunt dicunt.

Domnus igitur Aldricus acceptâ apostolicæ auctoritatis epistolâ sedi suæ restitutus, cùm annos XXIIII Cenomannensem rexisset ecclesiam, in pace defunctus est, & in ecclesia sanctorum martyrum Vincentii &

Laurentii honorificè sepultus. Post cujus obitum ingens motus & irruptio vehemens paganorum non solum in nostram, sed & in omnes finitimas regiones facta est. qui omnia ferro & igne vastantes, magnam stragem de populo Christiano dederunt: & non solùm laïcos, sed etiam clericos & monachos plurimos crudeliter occiderunt, ecclesias Christi subvertentes, & omnia sancta loca bestiali sævitia destruentes. Quod si quis pleniùs investigare desiderat, in gestis & annalibus Regum Francorum sufficienter poterit invenire.

XXIV. De Roberto Cenomannensi Episcopo.

Per idem tempus domnus ROBERTUS, vir magnæ religionis & prudentiæ, communi omnium assensu Episcopatum Cenomannicum suscepit. qui & ipse non solùm à prædictis paganis, sed etiam à Britonibus, & ab his qui ei subditi esse debuerant; magnam persecutionem sustinuit. Nam monachi monasterii sancti Karilefi ab jure Cenomannicæ matris ecclesiæ se subtrahere cupientes, indignationem Regis Karoli & Episcoporum regni ejus adversus eum vehementer commoverunt; pro eo scilicet quod ipse contra voluntatem ipsorum in jus atque ditionem ecclesiæ suæ laborabat præfatos monachos modis omnibus revocare. Sed ipse Domni NICOLAI Papæ auctoritate & auxilio suffultus, cujus gratia & familiaritate propter probitatem suam admodum fruebatur, omnium æmulorum suorum insidiis & infestationibus viriliter restitit, & eosdem monachos, licet pertinaciter resistentes, antiquo ecclesiæ suæ dominio atque potestati non absque grandi labore subdidit ac subltravit. Cujus rei evidentissimum præstant indicium epistolæ præfati Papæ, quas Karolo Regi Francorum & Episcopis regni ejus, necnon & monachis sancti Karilefi pro ejusdem

ejusdem Episcopi auxilio & defensione direxit: in quibus eosdem monachos de inobedientia & contumacia sua vehementer increpavit, & ut secundum sanctorum Patrum institutiones proprio Episcopo subderentur, apostolica auctoritate monuit & præcepit. Ipse enim in tantum præfati Papæ gratiam fuerat consecutus, ut idem Papa eum nimio amore diligeret, & ei scrinium eburneum cum sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, ac beati Ambrosii Mediolanensis Episcopi, & aliorum sanctorum sacrosanctis reliquiis transmitteret, quas idem Episcopus cum quo decuit honore, & totius cleri vel populi festiva gratulatione suscepit, & in sinu matris ecclesiæ futuris temporibus profuturas cum debita reverentia collocavit. Epistolas autem præfati Papæ, & aliorum apostolicorum virorum, quæ sibi pro consolatione & tuitione ecclesiæ suæ directæ fuerant, in quodam libro collegit, easque ad posterorum memoriam in armario matris ecclesiæ statuit reservari: in quo videlicet libro multa de actibus ejus inveniuntur inserta. Præterea sciendum est, quòd ipse matrem ecclesiam, à paganis incensam, diligenti studio renovavit, & ex consilio Romani antistitis jam denuo celeberrimè consecravit. Sedit autem in episcopatu annos xxvj. quibus expletis, felici consummatione carnis sarcina deposita, ad cælestis vitæ patriam, sicut credimus, est translatus, sepultusque est in ecclesia sanctorum martyrum Vincentii & Laurentii.

XXV. De Lamberto Cenomannensi Episcopo.

Cui successit domnus LAMBERTUS Episcopus, & sedit in episcopatu annis vj. qui magnis perturbationibus oppressus, nullam actuum suorum memoriam posteris dereliquit.

XXVI. De Gunherio Cenomannensi Episcopo.

IN cujus locum Gunherius venerabilis Episcopus substitutus est, qui perversorum hominum & solo nomine Christianorum tribulationibus & angustiis intolerabiliter oppressus, & omni humano auxilio destitutus, in hanc postremo querimoniam & lacrymabilem vociferationem erumpere compulsus est.

Audite, amatores Christi & justitiæ, audite Reges terræ & principes, audite scelera & inaudita mala, mihi Gunherio indigno Cenomannicæ ecclesiæ Episcopo, & universæ mihi commissæ ecclesiæ à Rotgario nefando viro, & à suis multipliciter illata, qualia à Christianis * nec perpessa est parochia. Quanta verò sint, nec verbis, nec scriptis ullo modo comprehendi aut explicari queunt. Rapinæ siquidem ab eis tamquam pro lege tenentur: adulteria, sacrilegia, homicidia, ebrietates, comessationes, & reliquæ divinæ legis prævaricationes sine cessatione fiunt. Nam cùm primo isdem Rotgarius nostram adiit parochiam, irruens in quamdam nostræ ecclesiæ villam, nomine *Baliau*, quæ præcipua ex nostræ ecclesiæ villis habebatur, quidquid inibi reperire potuit, devastavit atque diripuit. Nefanda quoque & inaudita scelera ibidem ab eis perpetrata noscuntur. Mulieres verò à propriis maritis violenter auferebant, & incesta maculatione fœdabant: ipsos quoque feminarum viros tamdiu diversis afficiebant tormentis, donec pro se & uxoribus suis redemptionem darent. Homines namque ipsius villæ universos fugavit; & in tantum afflixit, ut vix ibi perpauci homines remanerent. Multa etiam sacrilegia & innumera adulteria inibi ab eis perpetrata sunt. Denique is cùm nostram irruisset civitatem, & eam ingeniosè quibusdam fraudulenter consentientibus fuisset ingressus cum suis, quantas in

* Paganis.

eadem civitate & juxta ecclesiam in mansionibus clericorum prædas tunc egerint, & qualiter universa stirpitus deprædantes evacuaverint, indicibile habetur. Sicque postea adeo ipsius præfati tyranni & suorum insolentia tumorque efferbuit, ut nec timore, nec amore Dei, nec reverentia cujusquam à cœpta possint insania cohiberi At ubi in eadem urbe à Roberto & à Regis fidelibus obsessus est, nobisque ad Regem inde egressis, omnem substantiam nostram & nostrorum, & omnia quæ in ipsa ecclesia inclausa ob refugium omiseramus, diripuit ac devastavit: vinum quoque & muratum juxta altare positum, nullum Deo & sanctis ejus dans honorem, violenter abstulit; custodes etiam ipsius ecclesiæ meæ abjiciens, & suos homines ad custodiendum ponens, & ad suum suorumque dominium ipsa sanctorum sacra nequiter ac sacrilegè usurpans. Ipsa etiam civitas tota, & omnes ecclesiæ ob ipsius irrevocabilem perfidiam tamdiu ab Episcopis generaliter à Missarum sollemniis & ab officio divino excommunicatæ manserunt, quamdiu ipse sacrilegus & sui in eadem pertinacitate & feritate steterunt. Ipsas quoque excommunicationes Episcoporum & anathemata quantum contempserint, & pro nihilo duxerint, rei exitus indicavit; cum ingressu suo ex nostra civitate vinum & annonam nostram & omnia nostra & omnium nostrorum, sine timore & reverentia Dei consumpsit penitus, ac immisericorditer devastavit. Ceterum post hæc Robertus Comes civitatem nostram ingrediens recepit eam, & dedit eam Gauzlino. Ipse autem Gauzlinus pacificatis, & in suam fidelitatem omnibus adunatis, cùm inde egressus esset, Radulfus & reliqui, qui ad Rotgarii fidelitatem tendebant, congregantes se in unum, nostros homines & omnes Gauzlini fideles à civitate ejecerunt, ipsamque civitatem violenter tenere & dominari cœperunt, & veluti bestiali more sævientes, absque

timore Dei universa vastaverunt: clericorum & nostrorum hominum mansiones iterum invaserunt, & omnia illorum suæ ditioni mancipantes, eos ab ipsis mansionibus projecerunt. Portam quoque & omnes ipsius civitatis aditus ita nobis clauserunt & obstruxerunt, ut nec aqua deforis, nec cetera necessaria à nostris ullo modo deferri potuissent. Me quoque, qui eos caritatis studio ab errore suo corrigere debebam, ita abominatum & exosum habebant, ut nec loqui nobiscum ullo modo vellent, & alios mecum loqui prohiberent. Presbyteros parochiæ nostræ, qui in capite jejunii pœnitentes ad pœnitentiam suscipiendam adducebant, nec portam ingredi sinebant; sed potius intrare volentes crudeliter dehonestantes percutiebant. Rotgario denique regresso, & ab eis in civitate susceptо, memetipsum (quod est gravius & immanius) extra civitatem nostram expulerunt, & ante portam ipsius civitatis lapides super me projecerunt; & circa me atque meos ferina & bestiali immanitate desævierunt, mea meorumque omnia devorantes & devastantes. His ita pro tantis factis atrocibus Seniorem nostrum, & Archiepiscopum, & reliquos Episcopos consulere non distulimus, quid nobis agendum deinceps foret. Postquam autem ad Regem perreximus, villam sedis nostræ nequiter invasit, & suis hominibus dispersit, omnesque fruges eorum sibi usurpavit, & ad suum suorumque dominium revocavit. Ipsos homines villarum diversis tormentis afficientes effugaverunt, & villas desertas fecerunt, vineas exciderunt & arbores, mansiones universas destruxerunt, & omnia usque ad solum dissipaverunt. Populum Dei humiliaverunt, & hereditatem ejus vexaverunt, viduas & advenas interfecerunt, & pupillos occiderunt. Infra quoque ipsam civitatem nec Deo honorem deferentes, nec religioni vel ætati parcentes, mansiones rursus clericorum nostrorum omnium invaserunt,

omnemque ſubſtantiam eorum, & univerſa quæcumque repererunt, penitus diſſipantes, & multas manſiones ibidem deſtructas reliquerunt. Noſtris autem ſummis neceſſitatibus Regi & Epiſcopis intimatis, miſerunt legatos ad eumdem Rotgarium, ut Deo, & nobis, & eccleſiæ noſtræ ſatisfacere, & perpetrata mala ſecundum jus emendare procuraret, ſi ſocietatem Chriſtianorum deinceps habere voluiſſet. Quorum adhortationibus acquieſcens, promiſit ſe quantociùs emendaturum, & pro poſſe ſuo ſatisfacturum. Sed çùm has promiſſiones ex toto ſecundum morem ſuum neglexiſſet, miſimus & vocavimus eum, non ſolùm bis, ſed etiam frequenter, ad pœnitentiam & ſatisfactionem. Quas vocationes cùm ſuperbè contempſiſſet, conſilio Regis & Epiſcoporum uſi atque freti, eumdem Rotgarium cum ſuis juxta auctoritatem canonicam excommunicavimus, & anathematis vinculo innodavimus. Unde iſdem neceſſitate compulſus, & excommunicatione conſtrictus, obtulit & mandavit emendationem, licet ſubdolam, ſicut rei exitus modò indicat, & totis viribus Deo & nobis ſe ſatisfacturum proteſtans. Nam antequam ſe noſtræ præſentiæ exhibuiſſet, ad matrem eccleſiam noſtram ſua ſponte diſcalciatis pedibus cum ſuis veniens, ad altare accedens, promiſit ſe à malis deinceps ceſſaturum, & de præteritis juxta vires emendaturum. Poſt hanc verò promiſſionem adeuntes quidam de ſuis quamdam eccleſiæ noſtræ villam, ibique homines ipſius villæ plaga crudeli percutientes, plures ex eis gladio interfecerunt, alios autem in fugam verterunt, ipſamque villam ad nihilum penitus redegerunt. Porro cùm iſdem Rotgarius per legatos ſuos iterum emendationem poſtulaſſet, conſiderantes ipſius perditionis interitum, ſimulque commoti inſtinctu totius lacrymantis populi, ad civitatem uſque devenimus. Sed his promiſſionibus continuò ab eo neglectis, nec civita-

tem ingressi, nec cum eo locuti sumus, nec ullam emendationem ab eo percepimus, de loco unde venimus regressi sumus. Et licet eadem frequenter petisset, & semper neglecta remansissent; præcipuè ob plebis nobis commissæ salutem & utilitatem, ad civitatem nostram devenimus; ibique cum magno cleri & totius populi desiderantis gaudio suscepti, ecclesiam simul ingressi, oratione finita, ac benedictione accepta, ad propria alacriter sunt reversi. Altera demum die venit Rotgarius cum suis in nostram matrem ecclesiam, nobis adstantibus & omni clero quasi promissionis suæ vota redditurus, & ea quæ nequiter gesserat, pro posse emendaturus. Humilitatem nos in voce intuentes, sed in corde superbiam occultam non agnoscentes, auditis tamen hujusmodi sponsionibus humillimis, cœpimus flecti ad misericordiam, juxta Domini præceptum dicentis: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra* & iterum: *Date & dabitur vobis: dimittite, & dimittetur vobis.* Verùm nos tanta ejus humilitate audita, & emendatione, quæ ore profitebatur; non potuimus eum cum suis penitus abjicere, nec vinum asperitatis ultra modum propinare: sed oleo dulcedinis & pietatis ad ipsius pravitatem animandam, ne desperationem facere videremur, delinire curavimus; & sic sponsionibus & in Christo firmatis promissionibus, sinu eos materno copulavimus, & sanctæ communionis gratiæ restituimus usque ad generalem Episcoporum audientiam de hujusmodi negotiis consulendam. Denique his promissionibus inter nos ita inviolabiliter firmatis, cum pace & concordia ab illis recessimus; & Rupiacum nostrum pro nostra necessitate pro parte curavimus. Omnium denique promissionum & sponsionum memoratus Rotgarius oblitus, & prævaricator, & tamquam horribilis canis ad primum vomitum reversus, ad prima flagitia

& diversa sacrilegia omnes promissiones irritas faciens, sine timore & reverentia Dei nos ubique prospicientis, quotidie cum suis perpetrare non desiit: videlicet ecclesias violando, in Sacerdotes crudeliter sæviendo, homicidia perpetrando, pauperes Christi famis gladio interficiendo, & eorum substantias, & ultra modum in Christianos debacchando. Difficilè est enim tantorum scelerum enormitatem per singula .... propter tædium maximè audientium. Nam cùm in Rupiaco aliquamdiu moras egissemus, denuo ad nostram civitatem pro Paschali sollemnitate & nostro ministerio peragendo regredi cupientes, ab ipsis, in quibus confidebamus, intrare prohibiti sumus; ita ut nec chrisma juxta morem ecclesiasticum infra civitatem conficere, nec pœnitentium reconciliationes agere valuissemus. Post ipsius verò Rotgarii profectionem, nos maximè propter timorem paganorum, & propter populum ejusdem civitatis ad nos confluentem, juxta murum ipsius urbis manere & habitare inviti & coacti cœpimus. ubi multa opprobria & irrisiones & violentias Rotgarii ab ipsius hominibus, qui in eadem civitate remanserant, multipliciter sumus perpessi, lapidum &... jactibus ab ipsis diversis nobis illatis. Postremo cum eorum insolentias & vexationes nimias ultra modum tolerare nequissemus, & ipsi nos compellerent inde abire; loca propria & civitatem cum luctuoso suspirio relinquentes, recessimus ab eis, flente & lugente clero, & universo populo, de sui pastoris absentia & lacrymabili recessu. Nos verò de medio Babylonis fugientes, & salvare animas nostras cupientes, ad loca refugii opportuna properare curavimus. Quantas denique tribulationes, & quanta damna & discrimina usque modò perpessi sumus, & cotidie perpatimur à malitia Rotgarii & suorum, nec verbo, nec scripto humana lingua exprimere valet. Unde quantum sit hoc

ſcelus terribile & immane & penitus inauditum, nullà eſt patientiâ ulli Chriſtiano tolerandum, maximè ob injuriam Chriſti & ſanctorum ejus Canonum conculcationem. ſed pro tanti ſceleris temeritate temporibus noſtris exorti, ſpiculo terebretur divino, & pax eccleſiaſtici ordinis inviolabiliter ab omnibus cuſtodiatur.

XXVII. De Huberto Epiſcopo.

QUiſquis perpetuæ retributionis, ſupernorum quoque civium exſiſtere deſiderat particeps, neceſſe eſt ex rebus tranſitoriis, quas in hujus peregrinationis miſeria poſſidet, ſuperno eas remuneratori largiendo, ſanctæ Dei Eccleſiæ, ut dignè ei ſervientibus delegando, indeficientis felicitatis ſibi præmium mercari ſtudeat. Quod etiam ſcripturarum ſerie taliter oportet alligari, quatenus nequeat per futura tempora violari. Quamobrem ego HUBERTUS Epiſcopus in nomine ſanctæ Trinitatis, conſiderans labentis ævi deceptiones, meorum quoque peccaminum enormitatem perpendens, atque diſtricti examinis debitas metuens injurias, futurorum etiam bonorum adipiſci deſiderans inenarrabile gaudium: & quoniam in carne manens, jam fatæ eccleſiæ bonis uſus fui, pro viribus me remuneratorem fore vel exiguum ſtudui. Dono denique vineam, quam ædificavi prope civitatem, loco nuncupato in monte ſancti Johannis Baptiſtæ, alio fronte fontana ſancti Domnoli, tertio fronte via publica, quarto fronte vallis ſuper fluvium Sartæ. Sunt agripenni quatuor deſuper ædificati, vinea optima, in honore Dei & ſanctæ Mariæ, Gervaſii & Protaſii, ſimul quoque ſancti Juliani cum ſociis eorum, quorum non eſt numerus, ſed Deus ſcit nomina, ea devotione ædifico, ut in Canonicorum ibidem Deo famulantium uſibus conſiſtant, & inrefragabiliter per-

maneant : quatinus eorum assiduis precibus tam ego, quàm & prædecessores Deum propitium habere possimus, supernorumque civium cœtum adjutorem sentiamus, vel uti in die tremendi examinis ultrices pœnarum flammas evadere, & veniam peccatorum consequi valeamus. Si verò (quod minimè fieri credo) emissa persona adversus hujus meæ desidentissimæ devotionis ac saluberrimæ oblationis auctoritatem quidpiam calumniæ conatus fuerit inferre, sit maledictus in civitate, maledictus in agro, maledictus & ante & retro, maledicta viscera ejus & omnia interiora ventris illius ; Dei quoque iram omnibus modis incurrat, atque sanctos Dei omnes, quorum exstitit insultator, in cunctis suis actibus contrarios sentiat : pœnis etiam infernalibus tradatur cum diabolo perpetuo cruciandus. Interea quod cupit minimè perficiat ; sed hoc verò testamentum ut per diuturna tempora conservetur, atque in omnibus stabile perduret, manu propria confirmavi, & nobilibus meæ regionis viris confirmandum tradidi.

XXVIII. De Mainardo Cenomannensi Episcopo.

DOmnus MAINARDUS Episcopus Cenomannica generositate exortus, germanus cujusdam Vicecomitis Cenomannicæ civitatis fuit. Hic primùm sæcularibus deditus rebus, filios & filias multas habuit : & tam idiota ab omnibus æstimabatur, ut non clericus, sed laïcus putaretur. Sed cùm diu Cenomannica civitas sine Pontifice permansisset, & multi per pecuniam Episcopatum habere vellent ; nonnulli verò per litterarum astutiam dignos episcopatu se esse proferrent ; Dominus qui infirma mundi elegit ut fortia quæque confunderet ; & secundum quod scriptura narrat, quia melior est simplex rusticitas, quàm superba prudentia, elegit virum scienter inscium &

ſapienter indoctum, domnum videlicet Mainardum, in Epiſcopum, conſentiente clero ſimul & Rege illius temporis atque populo, ob humilitatis & innocentiæ magnitudinem, volente Deo, conſecratur Epiſcopus. Quanta verò vel qualia in Epiſcopatu geſſerit bona, aut quæ Canonicis eccleſiæ ſuæ largitus eſt dona, audiamus. Poteſtatem curtis Genardi, quæ ei jure ex patrimonio debebatur, cum lucis & vineis, & pratis, & omnibus conſuetudinibus ad ſe pertinentibus, dedit ſuis Canonicis: eccleſiam ſancti Johannis terræ illi contiguam item dereliquit Canonicis ſuis. Parochiam verò Taciaci cum eccleſia, & villam quæ nominatur Aveſella, cum maiſnilo quod dicunt Hameïacum, & altero quem nominant Savivarium, cum tertio quod convocant Ulmetellum, hoc totum ſuis Canonicis delegavit. Parochiam autem cum eccleſia, quæ Septem-Forgas nominatur, & Linaria cum eccleſia & Marciliacum cum eccleſia, & Chariſiacum cum eccleſia, aliaque plura dona, quæ hîc præ tædio non inſeruimus, iſdem vir bonus ſuis donavit Canonicis. Item terram, quæ vocatur Vicetus, dedit eis. Eccleſiam verò matrem die feſtivitatis ſancti Silveſtri Confeſſoris dedicavit, atque ornamentis variis decoravit. Tabulam namque argenteam ante altare ſanctorum martyrum Gervaſii & Protaſii poſitam, ex novo fabricari conſtituit, atque ante altare idem ſanctorum decentiſſimè poſuit. Patroni almi corpus, beati videlicet Juliani Epiſcopi, ex theca vetuſtate conſumpta extraxit, & in nova deargentata, in qua nunc eſt, ſapientiſſimè collocavit. Ornamenta quoque eccleſiæ convenientia, ſcilicet cruces, candelabra, calices, & thuribula, necnon & pallia parieti pendentia, atque veſtimenta levitica, ſeu etiam ſacerdotalia, & omni ætati omnique gradui eccleſiæ concordantia, ſanctæ matri eccleſiæ abundanter tribuit, & ordinationes clericorum in parochia ſua multas peregit. Vixit au-

tem in episcopatu annos xx, menses v, dies III, ac mortuus est VIII Junii, & sepultus in ecclesia sancti Vincentii martyris, quæ constructa olim à Domnolo Episcopo sancto, in qua & ipse corpore requiescit.

XXIX. De Segenfrido Cenomannensi Episcopo.

DEfuncto autem Mainardo Episcopo, domnus SEGENFRIDUS, vir infelicis vitæ, & per omnia vituperabilis, vacans Episcopium & ipse suscepit. qui quamvis parentibus nobilibus ortus, tamen opera mala gessit in Episcopio, & quidquid Mainardus antecessor suus ædificavit, hic è contrario per omnia destruxit. Nam antequam esset ordinatus Episcopus, cœpit & ipse destructor esse ecclesiæ. Nam curiam antecessorum Episcoporum, quam Colonias vocant, Fiscalinorum admodum plenam, mille libris denariorum & plus valentem, & villam, quam Disiacum nominant ultra fluvium Ledum, dedit FULCONI Andegavorum Comiti, ut se apud Francorum Regem de episcopatu fideliter adjuvaret. Impetrato autem quod esset Episcopus, & in sede jam posito, oritur contentio inter eum & HUGONEM Cenomannensium Comitem. quibus litigantibus, exivit Præsul sine consilio à civitate ira plenus. qui exiens causa vindictæ, venit ad BURGARDUM Vindocinensem Comitem; & quidquid Comes Hugo vel ipse in eum dixerit aut fecerit, illi refert. Domnus verò Segenfridus apud eum diu commorans, dedit ei sexaginta quatuor altariorum relevationes, synodos, & circuitiones, insuper casamenta ecclesiæ magna, scilicet Cledeis & Alneteis, Pontiacum, & Artineis, atque Ruilliacum vicum, & multa alia, quæ propter prolixitatem prætermisimus. quæ omnia tempore prædicationis novæ beato Juliano sunt tradita. tali videlicet firmitate ei tribuit, ut nulli deinceps Episcoporum in dominium habere

liceret : sed ipse Comes & heredes sui de Episcopis tenerent, si guerram Hugo Cenomannensium Comes propter eum arriperet, qui ejus querimoniam vel promissionem audiens, promisit ei adjutorium se facturum. Inito autem certamine, vidit Episcopus sibi nihil proficere, sed magis guerra contra se convalescente ad detrimentum sui, non ad honorem, ut priùs posset, fecit pacem cum Comite. Et quidem satis justè, ut qui ad arma divina recurrere noluit, ab armis sæcularibus non potuerit adjuvari. Ille tamen, ut potuit, in sedem reversus, cùm deberet pro rebus ecclesiæ à se perditis culpam recognoscere, & pro tanto facinore peccata deflere, prô dolor! ad cumulum damnationis suæ accepit mulierem, nomine HILDEBURGAM, in senectute, quæ ingresso illo ad se concepit, & peperit filias *. quibus mortuis, unus superstes, nomine ALBERICUS, remansit, quem adultum ditavit pater rebus ecclesiæ. Duodecim namque Canonici sancti Vincentii martyris habebant duas villas, quarum una vocatur Sarciacus, & altera Colongiacus, quas olim Domnolus Episcopus de jure suæ sedis eis dederat. His supradictis Segenfridus falsa emptione, pretio scilicet decem & octo librarum denariorum, ecclesiam spoliavit, & filio tradidit. Ecclesia verò ad instar villanæ ecclesiæ redacta, uno tantùm colitur Sacerdote, fame dispersis ubique Canonicis: & qui deberet spirituales filios in unum congregare, pro carnali è contrario & ipse dispersit. Villulam namque, quæ Mantula nuncupatur, ultra fluvium Sartæ, cum ecclesia sancti Albini, ipsam tulit Canonicis suis, & filio tribuit. Audivimus miserabilem ejus vitam: audiamus pariter & finem. Quadam enim die cum ægrotare cœpisset, placuit ut sanguinem minueret. qui dum esset flebotomatus, nocte insecuta dormivit cum Episcopissa, qua de re cœpit vulnus intumescere, & dolor usque ad interiora cordis devenire. Videns verò

* l. filios & filias.

Episcopus se ad occasum jam pertrahi, postulavit ad sanctum Petrum Culturæ se monachum fieri. qui dum esset factus monachus, statim mortuus est. Vixit autem in episcopatu annos xxxiij, menses xj, dies xvj, & sepultus est in ecclesia sancti Petri Culturæ; quæ olim est ædificata à Bertranno Episcopo, in qua & ipse corpore requiescit.

XXX. *De Avesgaudo Cenomannensi Episcopo.*

SEpulto autem Segenfrido Episcopo & monacho, domnus AVESGAUDUS nepos ipsius sedem episcopalem suscepit. Hic ab HERBERTO Comite Cenomannensi propter injuriam ecclesiæ suæ, quam illi faciebat, multa adversa passus, omnia mirabiliter sustinuit; & quamvis malus à multis diceretur in tempore, tamen castus habebatur in corpore. Postquam autem ordinatus est Episcopus, gravis infirmitas hac occasione orta est ei in naribus. Die etenim quadam contra ordinem suum dum pergeret venatum, cervum canes fugare coeperunt. Episcopus autem dum clangendo persequeretur, cecidit de caballo super faciem, fortiter percussus in naso: quo ulcere non potuit sanari diebus vitæ suæ. Et certè satis justè, ut qui contra regulam operatus est, à justo judice in propatulo percussus est. Nec longum post tempus, accidit ut faceret Episcopus castellum causâ refugii, nomine Dunellum. Quo firmato, venit nocte Herbertus Comes cum multitudine equitum, & cepit illud vi, atque destruxit ante diluculum. Pro qua re petivit Præsul Belismum fratris sui Guillelmi Castellum, & inde excommunicavit Herbertum Comitem, totumque episcopatum suum; & fecit guerram, sed non prævaluit, qualem potuit fortiorem. Utroque autem pacato, iterum absolvit diœcesim suam, & venit in civitatem ad manendum, in qua diu stans aliquid

operatus est. Fecit namque episcopales domos, quæ antea ligneæ fuerant, petrinas, & hospitalitatem pauperum Christi, quæ necdum & loco illo lignea erat, constituit petrinam. Fecit & ornamenta ecclesiæ plurima. Volens autem Episcopus aliquid Canonicis suis dare, nihil habens de dominio quod dare potuisset, tamen caritativè dedit eis medietatem venditionis præbendarum ecclesiæ suæ. Et contra fecit, quod utinam non fecisset. hoc est emit Canonicis suis ecclesiam de Prorigniaco, & ecclesiam de Loïaco, & dedit unam HILDEBURGI sorori suæ primogenitæ, & alteram GODEHILDÆ germanæ suæ secundæ. Evenit autem, sicut sæpe evenire solet, ut HERBERTUS Comes res ecclesiæ rursus invaderet. Videns verò Episcopus se tot injurias non posse sufferre, fugit de civitate, & dedit de rebus ecclesiæ HERBRANNO cuidam militi doloso pensiones & decimas vinearum prope urbem, & terram cis sancti Pavatii ecclesiam, nomine Mutam: ita tamen ut cum eo contra Comitem Herbertum arriperet guerram. quod se facturum promisit, sed tamen non adimplevit, prô dolor! nec postea domum perdidit *. Audiens autem Comes, quod fugisset Antistes, invasit vi domos suas, confregit horrea frumento plena, promptuarium cellarii evacuavit, & quidquid invenit ibi, secum tulit. Nec hoc suffecit éi; sed etiam servos & mancipia Episcopi, & colibertos tamdiu tenuit in carcere, donec cuncta reddiderunt quæ habebant. Quod cùm audisset Præsul, excommunicavit episcopatum, quamdiu in contentione fuerunt. propter quod constituit castellum, nomine Firmitatem, super fluvium Idoneæ, ut esset ibi in refugium. Audiens autem Comes, quod Firmitatem firmaret contra eum, ex qualicumque parte potuit, congregavit exercitum, habuitque ALANUM fortissimum Comitem Britannorum sibi in adjutorium, & venit ad castellum, & obsedit illud. Ex una enim parte

* f. rediit.

vallaverunt illud Britanni, ex altera Cenomannici. Quid plura? tamdiu ibi ſteterunt, donec neceſſitate compulſus Præſul, qui intus erat incluſus, & ſui, Comiti reddiderunt. Videns autem Epiſcopus virtute contra Comitem non poſſe ſubſiſtere, abiit Carnotum ad FULBERTUM Epiſcopum, qui tunc temporis ſapientia & ſanctitate inter Galliarum Epiſcopos, velut lucifer inter cetera aſtra cæli, reſplendebat: multum deprecans, ut auctoritate divina, niſi reſipiſceret, excommunicaret eum. Cujus precibus vir ſanctus parens, *Fulb. ep. 7.* miſit epiſtolam ſale ſatis conditam, & ſcripſit in ea, niſi ab hac malitia ſe temperaret, & rectum ei faceret, excommunicatum, omninoque damnatum à Domino ſe crederet. Audiens autem Herbertus, quod vir ſanctus excommunicaſſet eum, mandavit ei deprecatoriis verbis, ut veniret cum Epiſcopo Aveſgaudo in civitatem Cenomannicam, & utrorumque audiret culpam, & ſuo judicio alterutrum faceret rectum. quod & factum eſt. Pacato autem utroque, Comite videlicet & Epiſcopo, rediit Fulbertus Carnotum. Domnus autem Aveſgaudus in ſede remanſit. Illo quoque in urbe reſidente, iterum atque iterum coepit Comes irritare eum: & quia, ſicut ajunt, duo groſſi non poſſunt in uno ſacco converſari, non potuit totiens Præſul & tanta opprobria pati: ſed abiit ad caſtellum, nomine Firmitatem, quod Comes ei reddiderat, ex quo tempore cepit illud. In quo diu converſans, & ſemetipſum lacrymando quòd tam nequiter egiſſet, reprehendens in corde ſuo, diſpoſuit Jeruſalem ſe iturum, ibique pro tantis ſibi illatis injuriis clamorem ad Dominum ſe facturum. Apparatu autem magno facto, ſicut tanto decet Epiſcopo, Jeruſalem civitatem regiam profectus eſt. Peractis ab eo orationibus lacrymoſis, & ſicut excogitaverat, & facultas expoſcebat, elemoſynarum denariis, ut rediret diſpoſuit. Quo redeunte, Virdunis Lotharienſi regno,

volente Deo, obiit peregrinus. Vixit autem in episcopatu annis XLij, & sepultus est honorificè à RAMBERTO Virdunensi Episcopo in episcopali ecclesia beatæ & gloriosæ Dei genitricis Mariæ, pluribus ab eo ibi relictis donis.

Charta de fundatione monasterii B. Johannis de Mota.

Hæc charta ad supplendas pagellas duas edita est ex fragmentis mss. nostri Stephanotii.

CUm omnium peritissimus fabricator Deus, &c. Unde ego SUAVIS Miles hæc mente pertractans vigili, peccatorumque veniam à Domino cupiens promereri, quemdam locum meo tempore constructum à genitore meo piissimo jam defuncto ACHARDO, necnon genitrice mea piissima adhuc superstite HELVISA, sub honore videlicet sancti Præcursoris Jesu-Christi Domini atque omnium Redemptoris Baptistæque Johannis, venerandorum deinde sanctorum reliquiis plurimorum nobiliter insignitum, juxta castellum, quod jure hereditario dono Senioris mei GERVASII teneo, licentia & permissione ejusdem, cum consensu & unanimi voluntate jam dictæ matris meæ Helvisæ, fratrumque meorum HARDUINI, HUGONIS, RAYNALDI, RODULFI, ac sororum mearum HILDEGARDIS, HISELINÆ, ADELAE, AGNETIS, HELVISAE, omnipotentis Dei amore, cujus absque ulla ambiguitate credimus, munere sumus, movemur, vivimusque, perpetualiter ipsum locum, & quidquid ad eumdem locum pertinet, vel pertinere videbitur, videlicet decimam, vicariam furti, raptus & sanguinis, omnesque insuper omnimodis totius loci reditus & consuetudines, cum ecclesia, & quidquid ad eamdem pertinet ecclesiam vel pertinere videbitur, totam videlicet decimam totius parochiæ sancti Johannis & sepulturam, & primitias, spontaneaque dona; quæ si dabuntur in terris cultis & incultis, cum silvis, & pratis, & aquis ad ipsam pertinentibus, omnesque redhibitiones, quas hactenus in proprios usus tenuimus, omni tempore ab hodierna die,

die, ac deinceps, totum ex integro de jure nostro in potestatem & dominium congregationis monasterii Miciacensis possidendum trado sub nomine Christi & pretiosissimi Protomartyris Stephani; atque eximii ejusdem Domini nostri Confessoris Maximini: scilicet domnus meus Gervasius quæ ibidem proprium tenebat concessit cuncta, & ut idem locus à nobis amplificetur bonis in omnibus; atque ab omni incursione consuetudinum permaneat omnimodis tutus; quò inibi degentes Deoque servientes, ac pro nobis monachi Domini clementiam exorantes, vivant quietiùs, & Christo famulatum reddant castissimum liberiùs. Hortatu etiam in hoc, tam ego, quàm dominus meus Gervasius, atque admonitu à supradictæ inclitæ congregationis Patre venerando capitis canitie dealbato, FULCONE nominato, adivimus in cunctis egregium antistitem Cenomannensem AVISGALDUM, Comitemque nobilissimum itidem Cenomannensem HERBERTUM, multimoda id prece deposcentes, quo ipse à Deo Pontifex constitutus, altaris ecclesiæ longè superiùs nominatæ synodales ex toto consuetudines, jam nominati Protomartyris, necnon & egregii Christi filii modò recitati Confessoris, monachorum concioni ob suæ remedium animæ libens tribueret, nomenque tanti piissimi Confessoris loco vicarii haberetur perenniter. Vir quoque illustris, præfulgens in sæculo divitiis Comes, usque in sui potestate Comititii idem videbatur locus fore, tâle commercium à Christo profuturus, ut propriè annueret nequaquam apud eos ulla hujus rei fuit difficultas, quin citiùs quæ petebantur opere efficaci complerentur. Cuncta clericorum namque suprafatus Sacerdos advocata nobili communitate, parique voto atque omnium nostrum desiderio, jam dictus reverendus Comes, laïcorum maxima ex parte suorum, convocata nobilium multitudine; necnon domino meo assistente Gervasio, fratribusque ipsius AVISGAUDO,

Guillelmo, Roberto, cum ceteris residentibus, atque in hac nobis re pro posse juvantibus, quod petebamus, isdem vir nobilissimus, sæpe vocitatus Comes Herbertus voce cunctis intimavit clarissima Antistitis jussu provisoreque omnium piissimo annuente rerum domino tam Præsul quàm clerus, Comes etiam ac laïcorum populus, istius modi donationem voce dixerunt consona justissimam. Talium itaque tantorumque fretus auctoritate virorum, &c.

XXXI. De Gervasio Cenomannensi Episcopo.

Audito autem à consodalibus peregrinis, quod mortuus esset Avesgaudus Episcopus, domnus Gervasius, vir nulli in regno sapientia & honestate secundus, sedem Avesgaudi avunculi sui gaudenter suscepit. qui cum esset benedictionem adeptus, Herbertus Comes, cognomine Bacco, avunculus Herberti, qui fuit temporibus Avesgaudi Episcopi, invidiæ stimulo inflammatus, èo quod rebus ditior, vel melior illo diceretur à multis, simulque causa invadendi thesaurum sancti Juliani, per duos annos aditum intrandi prohibuit ei. Expleto autem duorum annorum spatio, recepit eum in sede Herbertus Bacco. Ille verò in cathedra gloriosissimè repositus, dedit suis Canonicis dona, quæ nemo alius ante eum dedit, quæ ad recitandum digna memoriæ commendavimus. Primùm dedit ei medietatem thesauri altaris beati Juliani Episcopi, & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii, & omnium altarium ecclesiæ Cenomannensis. Omnes verò decimas & omnes census, & omnia suburbana ad illum pertinentia, quæ tunc usque Archiclavi tenere solebant, tribuit eis. Post hæc perpetualiter concessit altaria omnium ecclesiarum, quas hactenus habuerunt, vel a-modo habituri sunt. De patrimonio autem suo dedit idem Episcopus villam prope civitatem, super Idoneæ fluvium sitam, nomine

Benays, cum duodecim vinearum agripennis ibidem positis. Dedit & ecclesiam eis quamdam in territorio Lepdunis positam, Patriniacum vocatam, dum viveret dimidiam; post mortem verò ejus totam. Sic & universas consuetudines & exactiones, quæ à prædictorum Canonicorum terris patri persolvebantur, pertinentes ad idem castrum *Lit* vocatum. Concessitque Canonicis illam aulam patris sui, sitam in ejusdem prædio, in orientali scilicet civitatis angulo, cum omnibus areis indominicatis, infrà & extra murum circumquaque adjunctis, cum nemore quod extra murum est. De rebus prædictorum Canonicorum injustè ablatis ejusdem Episcopi studium restituit, scilicet ecclesiam sancti Audoëni in Belino, cum terris in eadem parochia positis, & ecclesiam sancti Martini de Latiniaco, terrasque de illa Vvastina, & ecclesiam de Murcena infra quintam Cenomannicam, & ecclesiam sancti Albini cum terris in eadem parochia degentibus, & villam *Germeiz*, & Marciacum. In pago Cenomannico ecclesiam de Aciaco cum potestate. In eodem pago ecclesiam sanctæ Gemmæ supra fluvium Sartæ, item ecclesiam de Proiliaco cum eadem potestate, Curteauram vocatam, & duo molendina in fluvio Sartæ sub muro civitatis posita. Hæc omnia supra exarata partim hereditario jure sunt data, partim commutatione seu redemptione à prædicto Episcopo acquisita, ac regali auctoritate perpetualiter corroborata, & sigillo HENRICI Francorum Regis signata.

Domno autem Gervasio in sede residente, Herbertus Bacco coepit eum irritare. Videns verò Præsul suum episcopatum nec per Regem, nec per seipsum à Baccone posse defendi; petivit quiddam à Rege Henrico, quod utinam non petisset. scilicet ut daret Episcopatum GAUFRIDO Andegavorum Comiti, solummodo dum viveret, ut liberiùs à Comite Cenomannico illum defenderet; illo etenim mortuo in regiam

manum rediret. quod factum versum est in malum. Audiens autem Herbertus Bacco, quod ita Præsul egisset, invidia motus, accusavit eum apud Gaufridum Comitem, multum deprecans, ut ab Episcopatu & honore paterno privaret eum, si posset. Quod cum audisset Gervasius Præsul, consilium iniit cum parochianis & heroïbus terræ, dicens illis, ut exheredarent illum Bacconem, forasque civitatem projicerent, & rectum heredem, HUGONEM videlicet, Herberti filium, bonæ indolis adolescentem, omnino honore exheredarent. quod & factum est. Hugone autem apicem Comitatus adepto, monachus effectus est Herbertus Bacco. In tantum autem Pontifex Gervasius dilexit Hugonem, quem de sacro fonte susceperat, ut quæreret ei uxorem, BERTAM videlicet nobilissimam feminam, Alani Britannorum Comitis olim conjugem. quæ res Gaufrido Comiti valde displicuit, sicut probavit eventus rei. Hugo cum suis militibus propter uxorem abiit: Gaufridus autem Castellum *Lit* igne cremavit. Pro talibus enim factis extunc nimis alter alterum odivit, scilicet & Comes Pontificem, & Pontifex Comitem. Videns ergo Gaufridus quod consilio domni Gervasii Episcopi ad ruinam & ad suum detrimentum Hugo Comes uxorem fortissimam duxisset; Judam portans in pectore, mandavit in dolo Gervasium Episcopum, ut traderet eum: quem traditum misit in carcerem, ac tenuit eum in vinculis usque ad septem annos, sperans se pro hoc castrum *Lit* * habiturum. Sed nihil ei profecit, quia illud bene custodierunt milites castellani. Dum hæc ita se haberent, mortuus est Comes Cenomannicus Hugo, Gervasio præsule adhuc in vinculis constituto. Dominus verò Gervasius de morte Comitis valde est contristatus, & Gaufridus Andegavensium Comes è contra est gavisus. Comite autem Hugone secundum legem Christianorum sepulto, Gaufridus Comes honorem

* al. *Lid.*

suscepit usque ad decem annos. Cives verò Cenomannici uxorem Hugonis cum infantibus plorantem per unam portam projecerunt, & Gaufridum Comitem gaudentem intrare fecerunt. Cum autem audisset præsul Gervasius in vinculis quæ fecissent heroes Cenomannici; vitæ diffidens, non habuit aliquam spem ultra vivendi: venit *Annolit*, castellum *Lit* reddidit. Dum hæc agerentur, Comes Gaufridus Gervasium de carcere exire permisit, tali videlicet sacramento, ut, quamdiu ipse Gaufridus adviveret, intra civitatem Cenomannicam Gervasius non intraret. Cum verò videret Præsul, quòd neque in urbem, neque in castellum suum posset intrare; abiit ad Vvillelmum Normanniæ Comitem, ac quidquid ei Gaufridus fecit, vel quomodo eum tradidit, illi mærens retulit. Quod cum audisset Vvillelmus Comes, misericordiâ motus, dedit ei aurum & argentum, castella fortia & dona largissima. Dum autem Præsul Gervasius in Normannia apud Comitem moraretur, accidit ut Vvido Remensis ecclesiæ Archipræsul moreretur. Audito autem à Rege Henrico, quod mortuus esset Vvido, dedit Archipræsulatum Præsuli Gervasio: qui gaudens suscepit illum, postquam xx annos Cenomannicam rexit ecclesiam.

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, ego Gervasius, sanctæ Cenomannensis ecclesiæ non merito Præsul, dum divina mihi, licet indigno, inspirante gratia, præteritorum reminiscor, spe frui merear certiore, insudandum reor. Quapropter sunt exercenda caritatis opera per dilectionem, in qua Lex pendet & Prophetæ; ut per visibile significetur invisibile, id est qui diligit Deum diligat & fratrem suum. Quis mihi dignius frater sit requirendus, quàm noster clerus, sanctæ matris utero renatus, ejusdemque activis & contemplativis uberibus altus? qui quotidie quantis cassatur crudelium injuriis, memoria nequit teneri. Illud tamen recensendum quod Veritas ait: *Si mun-*

dus vos odit, scitote quia priorem vobis me odio habuit. & Paulus: *Non sunt condigna passiones hujus temporis ad futuram gloriam.* Quas omnino vitare non possumus, Petro admonente ante omnia, mutuam in nobismetipsis caritatem continuam habeamus, quæ operit multitudinem peccatorum, & quæ, si perfecta, foras mittit timorem. Item Jacobo: *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas remanet in eo?* Ergo filioli mei, hujus ecclesiæ commilitones Canonici, non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate; & quæ nobis dedit Deus, compartiamur. Nemo verò velut dives ad mensam sedeat avarus; vos autem ad ostium, ut Lazarus linguâ caninâ linctus. Simul simus Lazari Apostolicâ linguâ lincti, à divite largo micam suscipientes: qui dum ad inferna descendit, non Abrahæ guttam depoposcit, sed ejus sinum reddidit confertum: & ut legem adimpleamus, alter alterius onera portemus. Propietur Deus, nesciat ut nostra superba sinistra, quid factura sit humillima dextera: sed coram hominibus lux luceat in nobis, ut dum viderint opera bona, glorificent eum à quo processerunt, & à quo omne datum optimum, & omne donum optimum descendit perfectum. Et quia mos fuit semper, & decet, ut quæ memoria forent retinenda, legali testimonio corroborarentur, & litteris notarentur; si qua vobis distribuo, pergameno describo: similiter & pactum quod à nostris postulo Canonicis, tam præsentibus quàm futuris. In primis pro magna mihi mole peccaminum indulgenda, sanctique antecessoris & avunculi mei AVESGAUDI requie impetranda, ceterorumque antecessorum nostrorum hujus sedis Episcoporum, necnon genitoris cum genitrice mea, HAIMONIS scilicet & HILDEBURGAE, cunctorumque fidelium, qui judicatutus est redivivos extrema die; deligamus nostris sump-

tibus medietatem cunctarum oblationum hujus sanctæ sedis ecclesiæ, vel altarium, cunctasque ibi decimas pertinentes, cunctos census & suburbia, quæ Archiclavi tenere solebant, exceptâ proferendâ, quam Archicapellanus demanu Pontificis Missam cantantis recepit, vel si aliquid sanctuario datum fuerit ornamentum ecclesiarum, quas canonico victui.... possidetis altaria distribuimus. De patrimonio autem meo vobis villulam quamdam prope civitatem, super Idoneæ fluvium sitam, nomine *Benais* cum omnibus consuetudinibus terræ pertinentibus, cum xij vinearum agripennis ibidem positis. Similiter & ecclesiam me vivente dimidiam, & decedente totam, nisi ante placuerit, in territorio Letdunis sitam, Patriacum vocatam, quam prædicti parentes mei viventes jure possederunt, & à novo reædificaverunt, propriéque mihi dimiserunt. Universas quoque consuetudines vobis trado, quæ à vestris terris patri meo persolvebantur, pertinentes ad ejusdem castrum *Lit* vocatum. Concedoque vobis illam aulam patris mei, sitam in ejusdem prædio, in orientali scilicet civitatis angulo, cum omnibus areis indominicatis, infra & extra murum circumquaque adjunctis, cum nemore ad constituendas claustri officinas, ad quod ædificandum elaborare nitor, ut ibi Domino regulariter & canonicè studeatis militare: in qua sacratissimam Dei ecclesiam sancti Salvatoris antiquitus fundatam reædificavi atque decoravi, quam devotissimè obsecro venerari. Claustro verò nondum præparato, & quamdiu simul non comederitis, prædictæ oblationes non dividantur vagantibus clericis, sed ecclesiæ tantummodo servitoribus assiduis, vel Episcopi Capellanis, Canonicis & sancto Vincentio: ut in Dominica die recipiant in capitulo præcedentis hebdomadæ oblationes.... his, qui in eadem assiduè servierunt. In quo, lectione finita, decantent psalmum, *Levavi oculos meos ad montes*, cum oratione

Dominica, & precibus, & collecta pro nobis propria cum ceteris benefactoribus. Videant nempe fratres, ne tempore sterilitatis minus serviant ecclesiæ, quàm fertilitatis. Quod verò compascimur, ut vestris potiar precibus assiduis cum dilectione perfecta; ne quis Canonicorum Dominicam aut privatam Missam celebrare præsumat absque collectis pro me superstite vel defuncto, in solemnitate cum silentio, in hebdomada ceterarum modo. Annuale avunculi mei Domni Avesgaudi Episcopi quotannis decenter agatur, qui Jerosolymis rediens apud Verdunum vj Kal. Novembr. obiit in pace, ibique sepultus est à sanctissimo RAMBERTO Episcopo in basilica suæ sedis. Sic & qui & eadem die accidit sorori ejus, quippe matri meæ Hildeburgæ. Nec prætermittatur illud patris mei Haimonis xviij Kal. Februarii accidens: necnon & ordinationis meæ xiiij Kal. Janvarii; meque nutu Dei migrante, vertatur in illud. Ut autem hæc paginola quocumque annuali meo reciterur in Capitulo, obsecro, moneo, & percupio: & quo parum promerui suffragia, fratrum caritas exuberet. Si qua verò nostro vobis famulante studio de rebus vestris antiquitus amissis recuperatis, chartula placet depingi. Ecclesiam sancti Audoëni, terrasque de illa Vastina, & ecclesiam de Murcena infra quintam Cenomannicam; ecclesiam sancti Albini cum terris in eadem parochia degentibus, & villam *Germeiz* & Marciacum; in pago Cenomannico ecclesiam de Aciaco cum potestate; in eodem pago ecclesiam de Monciaco.

Omnipotentis Dei Patris & Filii & Spiritus-sancti auctoritate, & ab eodem cum ceteris apostolis beato Petro apostolo potestate tradita, necnon & canonum lege sancita, & ministerio nobis tradito indignus, excommunicamus & anathematizamus, & Christianorum consortio sequestramus omnes hujus scedulæ prævaricatores, vel præscriptarum rerum fraudatores, raptores, & invasores, sive calumniatores, contra sanctæ

matris ecclesiæ Cenomannicæ filios scilicet & adscriptos Canonicos, præsentes vel futuros, quamdiu non resipuerint, vel illis canonicè non emendaverint, aut satisfecerint, amen. Nec verò quispiam, quod absit, instigante diabolo ad hanc excommunicationem pro nostra fragilitate vilipendat, memor illius veritatis, *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis, &c. Qui vos spernit me spernit.* Aquâ verò qua regenerantur fideles, hoc bonitate sua factum, an Domini præcepto? Si quis dominus fideli suo imperaturus legatum miserit, quod fidelius attenditur, persona loquentis, an timor mittentis? Qui autem ad hæc obturaverit aures, memor sit Ananiæ & Saphyræ, qui quia obturaverunt, interierunt. Similiter Simon Magus, & ceteri quam plures. Hæc excommunicatio facta est ab Episcopis & sacerdotibus subscriptis, & à plusquam quingentis sacerdotibus in sancta synodo sanctissimi Abbatis Cluniacensis Monasterii ODILONIS, cujus admonitione hæc egimus; domni ARNULFI Turonorum Archiepiscopi carissimi patris nostri, domni Gervasii hujus sedis Episcopi.

XXXII. De Vulgrino Cenomannensi Episcopo.

UT autem audivit GAUFRIDUS Comes, quòd verè regnum alterius ecclesiæ Præsul Gervasius suscepisset, congregavit populum terræ suæ, & omnem clerum, ut Cenomannensi ecclesiæ eligerent Episcopum. Illis verò in unum congregatis, VULGRINUM monachum & Abbatem, virum prudentem & bonum ædificatorem.... Hic namque Vulgrinus ex Vindocinensi castello ortus, miles quidem primùm, deinde monachus effectus in cœnobio sancti Martini Monasterii-majoris sub Abbate ALBERTO, qui tunc temporis monasterium illud honestè regebat, Christo regulariter militavit. Videns prædictus Abbas illius industriam, constituit eum omnium monachorum cœnobii Priorem,

Audiens autem Gaufridus Andegavorum Comes opinionem Vvlgrini, quia esset Prior bonus, ædificator nimis, petivit ab Abbate Alberto, ut daret eum sibi, quatinus sanctorum Sergii & Bacchi monasterio, quod destructum erat, & in quo vix duodecim monachi vivere poterant, Abbatem constitueret. cujus petitioni Albertus Abbas obtemperavit, & Vvlgrinus Prior Abbas constituitur monasterio illi. Paucos enim annos in monasterio illo conversatus est: sed destructum, valdeque redactum ad nihilum, magnum ex novo constituit, & ornamentis variis decoravit, vineis, terris, ecclesiis, atque omnibus bonis ditavit; & LX ibi monachos suo in tempore abundanter vivere fecit. Videntes autem ejus prudentiam, animique sagacitatem, Cenomannensi ecclesiæ, quæ parum destructa erat, ordinaverunt Antistitem. qui quamvis pauperior & humilior antecessoribus Episcopis fuerit, tamen majora opera exercere tentavit. Quinto namque ordinationis suæ anno fundamenta matris ecclesiæ ampliora quàm fuerant inchoavit, sed morte inopina superveniente perficere non potuit. Hic autem vir dono Dei & prudentia animi per quinque gradus ad alta conscendit: de clerico in monachum, de monacho in Priorem, de Priore in Abbatem, de Abbate in Antistitem. Vixit autem in episcopatu annos viiij, menses viij, dies xj; & mortuus est ac sepultus in Capitulo sancti Vincentii martyris. Unicuique autem Canonico dedit unum aureum: reliqua verò ad fabricam ecclesiæ reservavit, præter id quod familiæ vel parentibus dereliquit.

CAPUT XXXIII.

Gesta domni Arnaldi.

POst obitum domni Vulgrini domnus Arnaldus Episcopatum Cenomannicæ urbis adeptus est. Hic verò Arnaldus ex Abrincensi territorio oriundus, nepos fuit ROTBERTI cujusdam grammatici sapientis ac reli-

giosi viri, qui tempore suo tam sanctæ doctrinæ exercitio, quàm sacrorum librorum instructione, seu dirutarum ecclesiarum restauratione maximam Cenomannensi ecclesiæ utilitatem noscitur contulisse. Cujus disciplinæ prædictus Arnaldus admodum eruditus, & cum eo ab ipso pueritiæ tempore conversatus, honestatis quoque ipsius exemplum studuit imitari. Unde post ejus mortem loco ipsius successit, & scholarum regimen, primo domni Gervasii venerabilis Episcopi, postmodum Vulgrini temporibus prudentissime gubernavit. Staturâ quidem parvus: sed brevitatem corporis morum probitas honestabat. Cùm itaque præfatus Vulgrinus ab hac luce migrasset, clerus & populus Cenomannensis ipsum in Episcopum elegerunt: cujus tamen electioni contradixere nonnulli, nullam omnino causam aliam prætendentes, nisi quia filius fuerat sacerdotis. Unde Cenomannenses clerici ad Papam Alexandrum legationem miserunt super præfati viri electione, super adversariorum objectione illius sententiam expetentes. quibus memoratus Papa apostolica auctoritate rescripsit, quod videlicet in Christo spiritualiter renato generatio carnalis nihil posset officere, quo minus ad sacerdotium promoveri deberet, si nullus eo melior in ecclesia illa poterat reperiri. Hac igitur Cenomannenses auctoritate suffulti, præfatum Arnaldum in Episcopum consecrari fecerunt. qui cùm aliquo tempore in pontificali cathedra resedisset, fabrica novæ ecclesiæ, quam præsul Vulgrinus inchoaverat, fundamentorum mobilitate atque lapidum debilitate corrupta, innumera crepidine ruinam sui cœpit terribiliter minitari: quam dum artifices fulcire conantur, repentino fragore nocturno tempore collapsa est. Erat autem ipsius fabricæ arcus maximus super loculum, in quo beatissimi Juliani corpus quiescebat, exstructus, hinc atque inde pyramidibus ingenti altitudine collocatis. Ibi itaque sanctissimi Confessoris virtus indubitanter enituit, dum tantæ molis machina subito

corruente, ita basilicæ ipsius tectum, quo sancti membra tegebantur, integrum atque incolume permaneret, ut ne minimum quidem ipsius tecti scindula ruinæ tam terribilis ictibus læderetur. Inde jam dictus Episcopus totam cœpti operis fabricam usque ad ima fundamenta destruens, denuo ipsam ecclesiam fundamento firmiori & solidiori lapide construere cœpit; & parti superiori, quæ vulgò cancellum nominatur, etiam tectum imposuit; membrorum quoque, quæ cruces vocantur, atque turrium solidissima fundamenta antequam moreretur instituens. Sed quia Cenomannica civitas sub ipsius Episcopatu multis seditionibus oppressa est, non incongruum reor, aliqua ex his, quæ digna memoriæ judicavi, compendiosè gestis ipsius innectere.

* *al.* Vvillelmus.

Hujus namque tempore Vvillus * Princeps Normanorum, qui etiam Cenomannensem Comitatum, exstinctis atque omnino deletis ejusdem Comitatus heredibus, adquisierat, cum maximo Francorum, Normannorum, Cenomannorum atque Britannorum exercitu in Angliam transvectus, Anglos bello devicit, & interempto ipsorum Rege Aroldo, totius Angliæ regnum obtinuit. Ubi dum aliquo tempore rerum bellicarum occupationibus teneretur, Cenomannensium Proceres unà cum populo ab ipsius Regis fidelitate unanimiter defecerunt: & mittentes in Italiam, Athonem quemdam Marchisium cum uxore & filio, qui vocabatur Hugo, inde venire fecerunt, seque, & civitatem, & totam simul regionem eidem Marchisio tradiderunt; milites regios, & omnes Normannos qui in civitate remanserant, de munitionibus & de tota simul regione penitus expellentes, quodam Regis Dapifero, Umfredo nomine, in ipsis munitionibus interempto. Quod cùm vidisset Episcopus, ne perfidiæ civium præbuisse videretur assensum, confestim ab urbe discessit, atque in Angliam prospero transvectus navigio, à Rege honorificè receptus est. Quod cum adversarii cognovissent, domos ipsius

cunctasque possessiones protinus invaserunt, omnia quæ ad ipsum pertinere videbantur, pertinaciter diripere gestientes. Quapropter ipse apud Regem non multo tempore commoratus, cum ipsius licentia ad sedem suam redire disposuit, multis ab eo muneribus honoratus. Sed cùm cives sui odio Regis Anglici nequaquam eum in civitatem paterentur intrare, extra urbem in sancti Vincentii monasterio cum sua familia commorabatur. Sed clerici ejus absentiam non ferentes, facta cum adversariis concordia, illum suæ sedi restituunt. Interea Atho Marchisius, cuncta regione tam vi, quàm muneribus adquisita, cognita etiam levitate Cenomannensium, cum jam deficiente pecunia quam in eis initio copiosè erogaverat, fidem quoque ipsorum erga se pariter deficere persensisset; reversus est in Italiam, in manu GAUFRIDI de Meduana, viri nobilis, & versuti admodum ingenii, uxorem cum filio derelinquens. Erat autem uxor ejusdem Marchisii GERSENDIS nomine, filia HERBERTI Cenomannorum illustrissimi Comitis, qui vocatus est Evigila-canem: quæ primo quidem THEOBALDO Duci Campaniæ in matrimonium tradita, sed ab eo, repudio interveniente, discedens, præfati Athonis postmodum fuerat copulata conjugio.

Hujus igitur Gaufridus de Meduana tutor, & quasi maritus effectus, cum adversum cives quasdam occasiones quæreret, & novis quibusdam exactionibus eos moliretur opprimere; consilium inierunt, qualiter ejus pravis conatibus obsisterent, nec se ab eo vel quolibet alio injustè opprimi paterentur. Facta itaque conspiratione, quam communionem vocabant, sese omnes pariter sacramentis astringunt, & ipsum Gaufridum, & ceteros ejusdem regionis proceres, quamvis invitos, sacramentis suæ conspirationis obligari compellunt. cujus conjurationis audaciâ innumera scelera commiserunt, passim plurimos sine aliquo judicio condemnantes, quibusdam pro causis minimis oculos

eruentes: alios verò (quod nefas est referre) pro culpa levissima suspendio strangulantes; castra quoque vicina diebus sanctæ Quardagesimæ, immo Dominicæ Passionis tempore irrationabiliter succendentes. Dum itaque quidam ex primoribus ejusdem regionis, Hugo scilicet de Silliaco, quibusdam injuriis adversum se conjuratorum animos irritasset; subito per totius regionis populos legatos miserunt, contra præfatum Hugonem, qui sanctis instructionibus obsistebat, tumultuosæ multitudinis agmina concitantes: congregatoque exercitu, Episcopo & singularum ecclesiarum Presbyteris præeuntibus, cum crucibus & vexillis, ad casttum Silliacum furibundo impetu diriguntur. Cùm autem haud procul à castro consedissent, Gaufridus, cujus supra mentionem fecimus, ipsorum comitatui fraudulenter adjunctus, non longè ab eis castra posuit; & clam cum hostibus per internuntios collocutus, ad dissipandos conjuratorum conatus modis omnibus laborabat. Facto ergo mane, adversarii de castro egressi, cùm exercitum ad pugnam provocare cœpissent, nostris repentino clamore excitis, & in occursum hostium irruere præparantibus, expeditorum machinatione rumor in castris subito exortus est, falso asserentium, quorumdam sceleratorum consensu adversariorum partibus esse traditam civitatem. Rusticorum itaque multitudo hinc timore hostium, illinc falso rumore perterrita, projectis armis in fugam conversa est: in qua fuga, quanti capti, quanti vulnerati, quanti à semetipsis in torrentibus & in semitarum angustiis oppressi atque exstincti sunt, non est opusculi præsentis evoluere. Et, ut de ceteris taceam, tam nobilibus quàm ignobilibus, quos non solum milites, sed & mulierculæ passim per agros velut damulas pro arbitrio capiebant; ipse quoque Episcopus, prô dolor, ab ipsis comprehensus, & custodiæ mancipatus est. Qua de re civitas nostra in luctu & tremore posita, huc atque illuc velut navis

absque gubernaculo ferebatur. Attamen prædictus Hugo, quia homo liberalis erat, nolens Episcopum injuriis attrectare, sine dilatione eum ad propria cum honore dimisit. Gaufridus autem de Meduana, utpote sibi male conscius, cives susceptos habens, Hugonem quidem puerum ad patrem in Italiam dimisit: ipse verò ad castrum, quod Carcer vocatur, secessit; Gersendis autem in civitate remansit. quæ videns Gaufridum, propter nequitiam suam civibus exosum, non facilè in eorum amicitiam posse redire, cùm propter illicitam familiaritatem, quæ jam inter eos male succreverat, ejus absentiam sustinere non posset, cœpit machinari, qualiter ei traderet civitatem.

Quadam itaque die dominica quorumdam perfidorum consensu Gaufridus in quamdam arcem civitatis, quæ juxta matrem ecclesiam sita erat; cum octoginta fere militibus ingressus, cœpit hostiliter agere, & in perniciem civium totis nisibus anhelare. quibus cives compertis, totius regionis proceres, & præcipue Fulconem Andegavorum Comitem subito convocarunt, & Gaufridum cum suis omnibus intra ipsam munitionem repentina obsidione concludunt. Hostes verò de munitione egressi, vicum qui sancti Vincentii vel sancti Audoëni dicitur, nocturno incendio concremarunt. Cumque duas turriculas eidem arci proximas, & quasdam domos illis adhærentes ad suum præsidium occupassent, nec inde facile armis potuissent expelli; nostri ex improviso eisdem domibus, quamvis ecclesiæ proximis, ignem immittentes, illos inde fugere compulerunt, non absque grandi labore tecta ecclesiæ tam vicino incendio defendentes: hincque illos acrius persecuti, ac telis, & diversorum generum machinis expugnantes, non modicam eis formidinem immittebant. Quibus Gaufridus perterritus, quorumdam nostrorum consensu de munitione latenter egressus, imminens periculum nocturnæ fugæ beneficio tremebundus evasit:

ceteri verò cùm auxilio quod eis Gaufridus promiserat frustrarentur, & ita undique conclusi essent, ut nulla ex parte aliquis eis pateret egressus; cumque deficientibus alimoniis munitionem quoque crebris machinarum ictibus cernerent conquassari; tandem necessitate coacti, sese & munitionem Fulconi Comiti tradiderunt. Cives autem ira commoti, ac sibi in futurum præcaventes, interiorem partem ejusdem munitionis muro civitatis coæquaverunt, exteriores parietes ad urbis præsidium integros relinquentes.

Interea jam dictus Episcopus Romam profectus, dum per terram Athonis Marchisii reverteretur, ab eodem Athone captus, & cum suis omnibus in custodia positus est: & postmodum pœnitentia motus, quod tantæ honestatis virum injuste contristare præsumpsisset, digna satisfactione eum placare studuit, atque post septem menses multis muneribus honoratum ad sedem propriam cum magna veneratione remisit.

Per idem tempus Vvillus Rex Anglorum, innumerabili exercitu congregato, ad Cenomannicum pagum advenit, castrum Ferniacum obsedit, agros & vineas & omnia quæ in circuitu erant, igne ferroque devastans. Sed cùm ejus impetum castellani sustinere non possent, pacem cum eo, prout melius potuere, fecerunt. qui mox recepto castro, & positis in ejusdem castri munitione custodiis, ad civitatem profectus est, circa fluvium Sartæ, in loco qui Mangula dicitur, castra constituens. ad quem locum proceres civitatis egressi, cum eodem Rege de pace colloquium habuerunt; & acceptis ab eo sacramentis, tam de impunitate perfidiæ, quàm de conservandis antiquis ejusdem civitatis consuetudinibus atque justitiis, in ipsius ditionem atque imperium sese & sua omnia dediderunt. Ex eo ergo tempore sæpe dictus Episcopus in sede sua quietè residens, ecclesiæ suæ utilitatibus, in quantum poterat, providebat. Terram namque, quam Mutam nominant

nominant, & ecclesiam de Sauniaco, quæ ab jure suæ sedis dudum alienatæ fuerant, maxima pecuniæ effusione redemit. Et terram quidem suis vel successorum suorum usibus retinuit: ecclesiam verò canonicis suis moriens dereliquit. Dedit etiam ecclesiæ suæ scyphum argenteum cum operculo ad reponendum caput sancti Vincentii martyris, & candelabra argentea, quæ ibi eatenus non nisi stagnea, seu ænea habebantur; & episcopalem casulam optimo aurifrisio decoratam, in qua festivis diebus præsenti quoque tempore in eadem ecclesia Domino ministratur. Et hæc quidem minima in recordatione tanti viri jure videri potuissent, nisi eum difficilis & sumtuosa restauratio suæ defendisset ecclesiæ, quæ videlicet tantos sumtus tantumque studium exposcebat, ut sexaginta annorum spatio nequaquam consummari potuerit. Gravi etiam corporis infirmitate detentus, plurima quæ facere disposuerat prætermisit. qua infirmitate triennio fere vexatus, dum annis ferme xv Cenomannensem rexisset ecclesiam, expletis totius vitæ suæ quasi septuaginta annis, tertio Kalend. Decembris in senectute bona defunctus est, & in monasterio sancti Vincentii, in ipso monachorum oratorio, ante gradus scilicet, quibus ad altare conscenditur, sepulturæ honorificentiam consecutus. Cujus animæ omnipotens Deus vitam & requiem tribuat sempiternam, amen. Hic denique tempore domni Uguonis Episcopi in capitulum ejusdem monasterii translatus est, & locatus ad sinistram domni Hoëlli Episcopi, anno Domini millesimo centesimo xj, die translationis sancti Bertranni Episcopi.

T.

CAPUT XXXIV.

De Hoëllo Episcopo.

NUtrierat autem prædictus Pontifex à principio episcopatus sui quemdam bonæ indolis juvenem, non tam sibi carnis cognatione, quàm honestæ conversationis imitatione conjunctum, Hoëllum nomine: eruditumque sacris litteris, omnique morum honestate præditum, favore totius Cleri ejusdem ecclesiæ Decanum statuerat: in quo gradu tanto amore totius populi erga se illexit affectum, ut eo jam tempore non minorem quàm Episcopo omnes illi reverentiam exhiberent. Cùm enim & venustate vultus, & alacritate sermonis, & ingenii solertia, animique liberalitate cunctis præcelleret; humilitatis tamen & patientiæ tam egregius exstitit observator, ut se omnium minimum judicans, ab infimis quoque personis multoties impune se pateretur illudi. Unde factum est, ut post decessum memorati Antistitis in electionem ipsius omnes unanimiter convenirent, ipsumque episcopatu dignissimum voce consona proclamarent. Sed quia propter contentionem quæ inter Vvillum Regem Anglorum, & Fulconem Andegavorum Comitem de eodem episcopatio exorta erat, Radulfus Turonorum Archiepiscopus Turonis eum ordinare non potuit; ipsius assensu atque præcepto omniumque suffraganeorum ejus, cum magno honore ordinatus est in Rotomago civitate, à domno Vvillelmo ejusdem urbis Archiepiscopo xj Kalend. Maii, anno ab Incarnatione Domini millesimo lxxxv. Hic itaque pontificali cathedra sublimatus, tam modestè, tam prudenter, tamque religiosè sacerdotale cœpit officium exercere, ut omnem antecessoris sui famam factis insignibus

obumbraret. Frequentissima semper, sed honesta, tam clericorum, quàm laïcorum familia comitatus, erga omnes religiosos, & præcipue monachos, hospitalitatis gratia singularis. Exhinc ergo quem bonæ voluntatis affectum erga Cenomannensem ecclesiam, in qua nutritus fuerat, semper habuit, operum exhibitionibus ostendere non tardavit. Continuo namque fabricam novæ ecclesiæ, in qua antecessores ejus multo tempore laboraverunt, tanto studio aggressus est consummare, ut cruces atque turres, quarum antecessor ipsius (ut supra ostensum est) jecerat fundamenta, brevi tempore ad effectum perduxit; eisque celeriter culmen imponens, exteriores etiam parietes, quos alas vocant, per circuitum consummavit. Sed & cancellum, quod ejus antecessor construxerat, pavimento decoravit & cælo: vitreas quoque per ipsum cancellum, per quod cruces circum quoque laudabili, sed sumtuosa nimium artis varietate disponens.

Hic ergo propter probitatem suam Radulfo Turonorum Archiepiscopo viro illustrissimo tanta erat familiaritate conjunctus, ut in omnibus ecclesiasticis negotiis illius consilio uteretur, atque in suis persecutionibus illum adjutorem & comitem irremotum haberet: cum ceteri suffraganei propter metum sæcularium potestatum, nullum ei solatium exhibere præsumerent. Unde idem Archiepiscopus in ultimo vitæ positus, in epistola, quam ei novissimam scripsit, dum de persecutorum suorum injuriis & ceterorum Episcoporum inobedientia quereretur, inter cetera, quæ in ejus laude protulit, in hæc postremo verba gemebundus erupit: O quàm beata foret, inquiens, Turonensis ecclesia, si duos aut tres tales habere filios meruisset. Post mortem quoque ipsius Archiepiscopi; cùm ecclesiam cerneret non mediocriter desolatam, & clericos per loca plurima persecutionis immanitate dispersos; ubicumque necessarium erat, illis infatiga-

biliter succurrebat: adeo ut non solum ab eis indignationem Principis, quæ adversus eos vehementer exarserat, sapienter avertere, verùm etiam inter ipsos & eumdem Principem industria sua pacem integerrimam satageret reformare. Dum autem pro his & ceteris ecclesiasticis utilitatibus Turonis moraretur, omnia ecclesiastica negotia in ejus audientia tractabantur, totiusque curam ecclesiæ illius imperio disponebant; omnia quæ necessaria erant, ipsi, suisque omnibus de ipsius ecclesiæ facultatibus ministrantes, eique per omnia tamquam Archiepiscopo debitam reverentiam exhibentes. Nam & eo tempore in ipsa ecclesia synodum tenuit, & Archiepiscopi vices secundum antiquum ecclesiæ nostræ privilegium in cunctis sapienter explevit. Celeberrimum est enim Cenomannensis ecclesiæ Præsulem post Turonensem Archiepiscopum totius Turonensis diœceseos obtinere primatum, nullumque in Turonensis Episcopii Antistitem rite posse sacrari, & post decessum Archiepiscopi cuncta ejusdem ecclesiæ negotia illius arbitrio debere disponi. Sed his omissis, ad propositam narrationem velocius æstimo redeundum.

Hujus itaque primo ordinationis anno, tanta terræ sterilitas fuit, ut sextarius tritici septem solidos venderetur. Cumque fames populum oppressisset, essetque impossibile unius copiis generalem afflictorum indigentiam sustentari; ex communi cleri plebisque consilio, aurum & argentum quod erat in tabula altaris sanctorum martyrum Gervasii & Protasii pius temerator accepit; illudque fideli dispensatione pauperibus erogavit. Nec multo post tota civitas nostra nocturno incendio conflagravit. Quia enim hujus quoque tempora nequaquam vacua persecutionibus exstiterunt propter rerum novitatem indignum judicavi quædam ex his silentio præterire. In illis namque diebus Vvillius Anglorum Rex strenuus, mortuus est, ejusque

morte tota Cenomannorum regio perturbata; & intra reliqua mala, quæ iisdem temporibus contigerunt, surrexit quidam nobilis adolescens, qui erat de genere Cenomannensium Consulum, HELIAS nomine, & cœpit calumniari ipsum Comitatum, ingressusque castrum, quod Baledonem nominant, regionem undique devastabat; maximeque adversus civitatis habitatores, qui ei viriliter resistebant, multis insidiis, assiduisque deprædationibus grassabatur. Sed cùm res parum procederet, putaretque consilio Præsulis qui infidelitate Rotberti Comitis immobiliter perdurabat, suis conatibus obviari; quorumdam perversorum consilio in tantam prorupit audaciam, ut in Christum Domini manum mittere, eumque apud castrum patrimonii sui, quod Fissa dicitur, in custodia ponere non timeret; clericosque suos ita ab ipsius fecit præsentia removeri, ut cum nullo eorum nec familiare, nec publicum posset habere colloquium: rusticumque Presbyterum ejus obsequio deputavit, ne custodum calliditas latina posset confabulatione deludi. Inter hæc venerabilis Episcopus tanta constantia pontificalem dignitatem servavit, ut nec terroribus, nec blanditiis, vel quibuslibet imperiis ad honestatis injuriam flecteretur. quod cùm innotuisset primoribus regionis, ad ereptionem Pontificis se omnes unanimiter properabant. Clerici namque pastoris sui persecutionibus condolentes, non solum cives proprios, sed vicinarum regionum populos tam per semetipsos, quàm & per litteras vicinis Episcopis destinatas impigro discursu commovere non cessabant, matris ecclesiæ omniumque ejusdem civitatis vel suburbii ecclesiarum januas ad doloris indicium spinarum aculeis obstruentes. quibus Helias compertis, pœnitentia ductus, Pontificisque genibus provolutus, veniam precabatur. At ille, ut erat mitissimus, satisfactionem illius animo tranquillo suscipiens, receptis omnibus quæcumque sibi, vel suis ablata esse videbantur,

ad sedem propriam cum maximo cleri plebisque festivè occurrentis tripudio regressus est.

Interea GAUFRIDUS, cujus supra mentionem fecimus, ratus se oportunum tempus invenisse, quo regionem denuo perturbaret; HUGONEM filium ATHONIS, jam adultum, crebris legationibus sollicitans, ut in regionem veniret obtinuit. Cùm ergo esset apud castrum quod Carcer dicitur, occurrerunt ei proceres civitatis, sacramenta fidelitatis quæ ROTBERTO Comiti promiserant, pro nihilo reputantes. Episcopus autem cernens sibi periculum imminere, si levitati ipsorum aliquem præberet assensum; paucis contentus comitibus, ab urbe cum festinatione discessit, & profectus ad Principem, cuncta ei quæ gesta fuerant enarravit. Ipse autem Rotbertus ultra modum inertiæ & voluptati deditus, nihil dignum ratione respondens, quæ Cenomannenses fecerant, pro eo quod inepto homini nimis onerosi viderentur, non multum sibi displicuisse monstravit. Non enim curare videbatur, nisi ut Episcopatus tantùm in ejus dominio remaneret. Unde præcepit Episcopo, ut ad ecclesiam quidem reverteretur: de Episcopatu verò nullatenus Hugoni Marchisio responderet. Interim Hugo communi omnium assensu in civitatem receptus, in domibus Episcopi mansionem accepit. Unde Episcopus de Normania regrediens, divertit in monasterium sancti Vincentii, atque indè cum Marchisio per internuncios loquebatur. Comes autem malo ingenio Episcopum circumvenire cupiens, postulabat ut ab ipso donum Episcopatus acciperet. Cumque Episcopus ejus petitionibus nequaquam vellet adquiescere, animadvertissetque sibi pæne ab omnibus insidias præparari; relicta civitate, in castris circumpositis morabatur. Comes autem vinum & annonam, cunctamque ipsius possessionem invasit, & res sanctuarii in suos usus retorquere non timuit. Hæc autem omnia quidam ex

clericis pertinaciter fieri suadebant. Multos enim ipsorum non pro sua culpa, sed pro ipsorum nequitia olim patiebatur infestos: ex quibus maximus, & quasi signifer quidam, Hilgotus nomine, ab ipso quidem Episcopo Presbyterii ordine sublimatus; sed more perverso beneficiis sui ordinatoris ingratus, modò latenter detrahendo, modò apertis contumeliis debacchando, virum mansuetissimum quiescere non sinebat. Et quia oportune de eo sermo exortus est, quanta his diebus in eum crudelitate sævierit, non tacebo.

Cùm enim paulo superiori tempore Decanus ecclesiæ, GUICHERIUS nomine, vir honestæ conversationis, & litterarum scientia non mediocriter adornatus, mundanæ vanitatis molestias fugiens, monasticæ professionis habitum suscepisset; quidam quæ sua sunt, non quæ Jesu-Christi quærentium, cùm dudum viri venerabilis laudibus inviderent, nec in ejus actibus facilè possent occasionem calumniæ reperire; sub specie veræ amicitiæ persuaserunt ei, ut fraterculum duodennem, qui necdum perfectè litterarum elementa didicerat, in ejus loco constitueret, & contra ecclesiastica instituta inductum, prudentibus puerulum senioribus anteferret. Quod factum cùm clericorum plurimos graviter offendisset, Hilgotum tamen maxime, qui etiam omnia ejus benefacta consueverat depravare. Reperta igitur oportunitate, quamdiu conceptum invidiæ venenum impune posset evomere, adjunctis sibi quibusdam pestilentibus, qui malitiæ ipsius semper fuerant incentores, cœpit commovere clericos, & nequitiæ suæ quasi quibusdam stimulis instigare, ut ad injuriam Episcopi puerum illum deponerent; & quemdam nobilem juvenem, GERVASIUM nomine, nepotem scilicet illius nominatissimi GERVASII ejusdem ecclesiæ quondam Episcopi, in loco ejus constituerent. quæ res equidem facilem obtinuit effectum, tum amore illustris avunculi, tum quia fratres ejus eo tempore nimia

familiaritate Principis uterentur. Hoc itaque modo filius iniquitatis & intolerabilem Episcopo mæstitiam inferebat, & amicos ejus qui in ecclesia remanserant, non mediocriter affligebat. Unde quidam ex ipsis perfidorum insolentiam non ferentes, cum jam dictum Comitem sumta paulatim audacia cernerent sacrorum etiam vasorum direptionibus inhiare; salubri consilio preciosis quibusque latenter sublatis, ad suum Pontificem fraude fidelissima confugerunt, apud castrum Sablolium cuncta quæ secum tulerant, sub tuta custodia reponentes. Porro Episcopus de thesauro ecclesiæ securus, cum omnia perturbari videret, cedendum tempori arbitratus, quibusdam ex clericis ad custodiam eorum quæ delata fuerant deputatis, ad Regem Anglorum se contulit, ejusque liberalitate levamen maximum suæ persecutionis accepit. Hilgotus autem & qui cum eo erant, cùm se ita cernerent esse delusos, nimio furore succensi, omnes quotquot invenerunt de familia Episcopi per Comitis violentiam cœperunt graviter opprimere; & alios quidem urbe expellere, alios pecuniarum exactionibus prægravare, aliis verò intolerabiles contumelias irrogare. Denique cùm quadam die unum ex pueris Episcopi nunciatum esset in civitatem venisse, subita correpti insania, illuc celeriter cucurrerunt; comprehensumque puerum in officinam fabri, quæ fortè proxima occurrerat, quasi sacrilegum detrudentes, utrasque genas illius ferri candentis adustione coxerunt: homines insensati, omnique maledictione dignissimi, qui dum Episcopi sui famam illustrissimam cupiunt offuscare, semetipsos potius perenni condemnantes infamia, execrabilem cunctis sæculis nequitiæ suæ memoriam in innocentis facie depinxerunt. Similiter & alium puerum, per quem quidam è civibus Gradulfo fratri suo, uni videlicet ex clericis, qui Sablolii remanserant, quædam necessaria transmittebat, in ipso itinere comprehendentes, om-

nibus quæ portabat vehementer ablatis, ad domum Hilgoti, in qua omnes quasi in sentinam confluxerant, reduxerunt; eumque diuturna maceratum inedia, artaque reclusum custodia tantis affecerunt injuriis, ut infra septimum diem spiritum exhalaret. Eodem modo & mulieres quasdam aliis clericis quædam familiaria deferentes comprehenderunt, eisque calcibus & pugnis sævissime conculcatis, nulla obsistente verecundia, cuncta quæ portabant bestiali rapacitate diripuerunt. His subito per populum divulgatis, tanto odio & execrationi eos habere cœperunt, ut & sacro Ordini publicè detraherent, & ipsorum consortium pariter & obsequium devitarent; adeo ut matris ecclesiæ limina, quæ miro amore ac reverentia frequentare consueverant, jam propter ipsorum nequitiam plerique dedignarentur intrare. Ipsa namque ecclesia ornamentorum suorum schemate spoliata, horrorem quemdam luctificum ingredientibus prætendebat. Ita religiosissimi clerici, dum Episcopi sui facta prudenti consilio corrigere nituntur, semetipsos primitus, & totam pæne ecclesiam irrationabiliter subverterunt.

Interea Episcopus post menses fere quatuor de Anglia reversus, cùm præfatos sacrilegos cerneret in sua malitia perdurare, litteris eos convenire studuit, monens & episcopali auctoritate contestans, quatenus à sua perversitate desisterent, aut officia divina nullatenus celebrare præsumerent. Et quamvis plurima pars clericorum de Episcopi persecutione dolerent, vellentque si fieri posset, toto animo illius jussionibus obedire; prævaluit tamen seditiosorum sententia, ut nec ab incæpto desisterent, & contra interdictum Episcopi divinum officium invitis fratribus usurparent. Cum ergo ratio postularet, ut ecclesiasticæ animadversionis gladio ferirentur, qui pro culpis suis interdicta sibi divina mysteria ausi fuerant temerare; suspendit tamen excommunicationis sententiam, quoad usque

eos, ipſumque Comitem honeſtarum perſonarum vivis vocibus conveniret, eiſque paſtoralis exhortationis debitum miniſterium exhiberet. Duobus itaque boni teſtimonii Diaconibus, Ottoni Ravinſendis filio, & Radulfo de Barra, hujus legationis injunxit officium; quia videlicet illos & ſibi fideles, & populo acceptiſſimos eſſe cognoverat. Hos ergo cum vidiſſet populus, parata motus pietate, cœpit ingemiſcere graviterque conqueri, quod ſcilicet paucorum factionibus oppreſſi, egregium paſtorem viroſque venerabiles, quorum optimam converſationem ab ipſis cunabulis cognoviſſent, natali ſolo injuſtiſſime paterentur expelli: homines autem turpiſſimos, qui totam vitam flagitiis & ſcortationibus tranſegiſſent, eorum bona impunè diripere, & Epiſcopi ſui perſecutionibus impudenter inſultare, univerſamque eccleſiam improbis moribus perturbare nequaquam ſe ulterius eſſe paſſuros, quin tantorum auctores ſcelerum digna animadverſione multarent. His & hujuſcemodi queſtibus vulgaris turba commota, ad domum Hilgoti, quæ eccleſia malignantium, & quaſi ſpelunca latronum facta fuerat, cum feſtinatione concurrunt, eamque violento impetu, magnoque circumfuſi clamore, alii per oſtium, alii verò per tegulas, quidam verò effractis irrupere feneſtris. Cumque intra domum ſeditioſorum neminem reperiſſent, direptis omnibus quæcumque manus eorum invenire potuit, cum plauſu maximo ad propria rediere. Hilgotus enim & qui cum eo erant, adventum eorum clamore prævio cognoſcentes, nimio pavore perterriti adituque poſteriore digreſſi, fœdiſſimis ſeſe abdidere latibulis. Hoc nuncio Comes turbatus, colloquio quod jam initum fuerat interrupto, legatos Epiſcopi ſine ullo dimiſit effectu.

His itaque tranſactis, cùm Epiſcopus cerneret nondum tempus adveniſſe remedii, timens ne ſi rem acrius perſequeretur, gravioris emergeret cauſa diſcordiæ,

divertit in vicum, quem veteri vocabulo Solemnas appellant: ubi monachi sancti Petri sub cella regulari degentes, ipsi ejusque sociis devoto affectu hospitalitatis gratiam tribuerunt. Ibi ergo residens, & sacri chrismatis consecrationem explevit, & dominicæ Resurrectionis solemnia alacriter celebravit. Diebus etiam Pentecostes eodem in loco secundum ecclesiasticam consuetudinem synodum tenuit, universis undique cum processionibus suis solemniter convenientibus; ita ut privati vici incolæ urbani conventus frequentiam mirarentur. Quod audientes adversarii, intolerabili cruciabantur invidia, quòd viro illustrissimo nihil eorum molimina nocuissent; quin potius ipsa sua persecutione ampliorem illi gloriam adquisissent: eo vehementius contristati, quòd mater ecclesia propter ipsorum odium populorum frequentatione deserta, & quasi in solitudinem redacta, perfidiâ eorum redditibus solitis frustrabatur. Huc accedebat, quòd ipsi etiam stabularii, caupones, macellarii, atque pistores, sed & mulierculæ, quæ vilioribus mercibus insidebant, aliique quamplurimi, quibus comprovincialium concursus lucrum maximum conferre consueverat, adversus eos intolerabiliter murmurabant, pro eo quod ipsorum causa negociationis suæ quæstu sese conspicerent esse fraudatos. Quos dum ipse Comes adversum se quoque eadem causa fremere cognovisset, cernens sibi periculosum esse, si contra omnium vota civitatem pateretur diutius pastoris sui præsentia desolari; inito cum optimatibus consilio, sibi Episcopum pacificare, eumque quantocius cum suis omnibus ad ecclesiam revocare curavit. Vigilia itaque Apostolorum Episcopo ad sedem suam redeunti, innumerabilis utriusque sexus multitudo tertio vel quarto ab urbe miliario in voce exultationis occurrens, deduxerunt eum ad monasterium sancti Petri de Cultura; ibique à monachis ejusdem loci cum qua decuit pompa ac veneratione

receptus, Apostolorum natalitia solemniter celebravit. Peracta solemnitate, clerici matris ecclesiæ, qui super vetitum ejus officia celebrarant, & ob hoc die Pentecostes ab ipso excommunicati fuerant, ad eum humiliter venerunt, singuli singulos libros usque ad eumdem locum pro satisfactione coram omni populo deferentes, errorisque sui veniam voce lacrymabili postulantes. quorum pius pater pœnitentiam intuens, & ipse corde compunctus, faciemque lacrymarum imbre perfusus, clementer eis veniam contulit; statimque eos à vinculo excommunicationis absolvens, singulosque paterno amore complexus, pacis ac dilectionis osculo confortavit. Sicque in crastino tota monachorum ejusdem monasterii & innumera populi multitudine comitatus, ad ecclesiam veniens, à clero civitatis cum hymnis & canticis & inæstimabili totius plebis gratulatione receptus est. Gervasium tamen, cujus supra mentionem fecimus, qui contra decreta ecclesiastica Decani nomen & honorem usurpaverat, ab ipsius ecclesiæ societate in perpetuum esse fecit exsortem. Et quia idem Comes maxima ei damna intulerat, ob restaurationem eorumdem damnorum, domos ipsius, atque cellaria, claustrumque ecclesiæ per circuitum, & quamdam villam ipsius, quod Colonias nominant, & aliam villam Canonicorum, quæ Mantula dicitur, ab omni publica consuetudine atque exactione liberas atque immunes fecit; & diablagium quod inde accipiebat, & reliqua omnia quæ ad fiscum ejus pertinere videbantur, procerum suorum consilio atque astipulatione remisit, & beato Juliano futurisque Episcopis perpetualiter reliquit, atque concessit. Et ne aliquis successorum suorum institutionem ejus ipsamque immunitatem de reliquo destruere aut depravare præsumeret; pro corroboratione ejusdem facti, totam ecclesiam per gyrum, simul cum claustro & ædibus pontificalibus, publica processione, & aqua benedicta

omni populo prosequente circumdari atque prætaxari fecit. Deinde ecclesiam cum eodem Episcopo ingressus, remissionem atque immunitatem quam ecclesiæ fecerat, clero beati Juliani, & utraque sancti Petri tam clericorum, quàm monachorum congregatione omnique populo audiente, atque Episcopo recitante, promulgari præcepit, sicut in ejusdem Episcopi descriptionibus hactenus habetur insertum.

Transactis autem paucis diebus, cùm præfatus Comes propter inconstantiam suam bonis omnibus haberetur infestus; omnibus quæ habere poterat in pecuniam redactis, Heliæ cognato suo (cujus supra mentionem fecimus) ipsam civitatem totumque Comitatum, quantum in ipso erat, vendidit: sicque inhonestæ mercationis pretio sarcinatus, in patriam suam cum magno repedavit opprobrio.

Spiritus autem tranquillitate recepta, in constructione novæ ecclesiæ, quæ propter ejus desolationem penitus intermissa fuerat, summo cœpit studio laborare, & ad transferendas sanctorum reliquias, superiores partes ejusdem basilicæ diligenti sollicitudine laborare, oratorium scilicet quod chorum vocitant, sedemque pontificalem, altaria congrua dimensione disponere, pavimenta substernere, columnas ac laquearia gratissima varietate depingere, parietes per circuitum dealbare, nihil omnino prætermittere, quod aut usui fore crederet, aut decori: hoc sollicitus præcipue, ne quid in tota fabrica adventantium conspectibus displiceret. Omnibus itaque elegantissimè præparatis, ad sanctorum translationem Archiepiscopum Turonensem, & vicinarum urbium honestiores personas convocare curavit: quatenus eorum præsentia & solemnitas celebrior, & populus efficeretur devotior.

Translatum est autem corpus sanctissimum beati Juliani, & aliorum sanctorum reliquiæ in eamdem basilicam xvj Kalend. Novembris, anno ab Incarnatione

Domini millesimo xc iij, ordinationis autem ejusdem Episcopi viij. in qua videlicet die, si Deus sibi vitam concederet, ipsam basilicam statuerat dedicare. Ad hanc verò translationis celebritatem tanta non solum ex nostra regione, sed ex circumjacentibus provinciis populorum multitudo noscitur convenisse, ut nullus nostræ ætatis tantam aliquando se vidisse meminerit.

His & hujuscemodi studiis occupatus, quamvis in ecclesiæ constructione totum posuisse studium videretur, non minimam tamen gerebat sollicitudinem clericorum: eoque non mediocriter angebatur, quòd ecclesiasticis possessionibus persecutionum assiduitate vastatis, victum ipsorum vehementer attenuari videret. Unde & privatis muneribus singulos, & publicis largitionibus lætificans universos, perennem liberalitatis suæ memoriam futuris temporibus propagabat. Hac de causa duas ecclesias, id est ecclesiam de Espino, & ecclesiam de Alona, & unam mansuram terræ apud Novam-villam, suo tempore noscitur adquisisse, easque Canonicorum victui perpetualiter delegasse. Sed & in possessione suæ sedis, in villa, quam Colonias nominant, in honore sancti Nicolai ecclesiam à novo ædificavit, & circa ipsam ecclesiam burgum magnum instituit. In eodem quoque territorio super fluvium Sartæ, in loco qui Muta dicitur, duos molendinos magno labore construxit, ipsamque ecclesiam, vicum, & farinarios suis & successorum suorum usibus deputavit.

Eodem fere tempore Romam profectus, & à beatæ memoriæ Papa Urbano II. inæstimabili honore receptus, apud Placentiam Apostolico interfuit concilio: indeque regressus, cum eumdem Papam nunciatum esset in Gallias advenire, cum ceteris Episcopis illi gratulabundus occurrit, & Arvernense Concilium sua præsentia decoravit. Nec multo pòst memoratum Pa-

pam cum incredibili honorificentia in domo sua Cenomannis excepit; eique cum omni comitatu suo per triduum cuncta necessaria hilariter & abundantissime ministravit: quamvis eodem anno non solum annonæ, sed & omnium quæ ad cibum pertinent, maximum constet exstitisse defectum. O viri venerabilis tempora fortunata! cui etsi cetera felicitatis argumenta deessent, id solum tamen ad commendationem ejus gloriæ posset omnino sufficere, quod inter omnes antecessorum titulos solus universalis Papæ & sacerdotum omnium Principis sacrosancto hospitio legitur honoratus. Sed quid ago? quid imprudens felicitatem nomino, quæ mortis miseria cernitur adnullari? Hanc de temporali felicitate lætitiam nihil aliud, quàm quamdam futuri luctus materiam possumus æstimare. Cùm enim temporalis felicitas nequaquam possit esse durabilis, necesse est te quandoque de ejus infortunio contristari, de cujus fugitiva prosperitate inaniter fueras gratulatus. Ecce iste cui paulo ante tamquam felicissimo congaudebam, in tantam me mæstitudinem repentinæ mortis acerbitate dejecit, ut per multa tempora vix potuerim consolari. Etenim cum inter Coëpiscopos probitatis laudibus emineret, facie hilaris, colore vividus, ingenio perspicax, cibo & potu sobrius, membrisque omnibus incolumis haberetur; & omnia corporeæ salutis indicia vitam longiorem promitterent, ut nihil minus eo tempore quàm carnis formidaret interitum; prô dolor! inopinatis cœpit febribus æstuare, & veris rerum effectibus verbis propheticis attestari, quia *homo vanitati similis factus est, dies ejus sicut umbra prætereunt.* Cujus ægritudinis molestia brevi tempore graviter maceratus, dum assistentes medici de ejus salute desperare cœpissent, priores ecclesiæ, & quosdam sibi familiari caritate conjunctos ad se vocari præcepit, eorumque consilio disposita domo, & clericis famulisque suis congruis muneribus

distributis, viginti marcas argenti ad restaurationem tabulæ altaris, quam famis tempore pauperibus dederat, dereliquit, cetera omnia usque ad interulam & calceos vicinis ecclesiis atque pauperibus erogavit: adeo ut nec mantile quidem quo manus tergeret, retineret. In crastinum autem populum qui ad ipsum convenerat, monitis spiritualibus, in quantum poterat, allocutus, universos sibi subditos omnipotenti Domino, qui eos sibi commiserat, commendabat, in tantum, ut quoscumque pro culpis suis à fidelium societate ecclesiastica censura removerat, ab omni excommunicationis vinculo misericorditer relaxaret. Sicque fratribus oscula præbens, ac dominicæ passionis immortalibus mysteriis sub confessione fidei catholicæ recreatus, ab istius mortalitatis ærumnis ad æternæ quietis refrigerium, ut in Domino confidimus, est translatus. Obiit autem quarto Kalend. Augusti, anno dominicæ Incarnationis millesimo xc vij, ordinationis verò suæ duodecimo, totiusque ætatis quasi quinquagesimo: sepultusque est in monasterio sancti Vincentii, in capitulo videlicet monachorum, ad domni Vulgrini lævam, humili sacrophago collocatus, alumnis amicisque suis luctum irremediabilem; tibi verò, sancta Cenomannensis ecclesia, prudentiæ ac religionis suæ memoriale perpetuum derelinquens. Ipse namque (quod ad æternæ vitæ perceptionem animæ illius Christo tribuente proficiat) paulo antequam de hoc sæculo vocaretur, quasi sibi in futurum providens, & de fidelium animarum æterna salute sollicitus, stabili confirmavit edicto, ut Missa pro mortuis quotidie post horam primam in fratrum conventu publico cantaretur, institutumque suum ipsius celebratione officii per se ipsum primus devotè atque humiliter non dedignatus est inchoare.

Plurima prætereo ne garrula pagina quosdam
Lædat, & offensi quæ sunt recitanda recusent.

Hoc

Hoc tantùm paucis volui concludere verbis,
Quod dedit ecclesiæ duo cymbala maxima nostræ.
Addidit his libros, candelabra, pallia, cappas,
Urceolumque simul, cortinariumque decorem,
Atque sacerdotum, levitarumque sacratas
Induvias, torquesque auro gemmisque micantes,
Auratasque stolas, pretiosaque dona quotannis,
Pro quibus æternam mereatur habere quietem.

CAPUT XXXV.

De Hildeberto Episcopo.

VEnerabilis quoque Hildeberti, non imparis meriti, actus describere disposui, ne laudabilis ejus memoria inerti silentio tegeretur: & qui multos luculentis scriptorum suorum exhortationibus in lucem veritatis induxerat, ipse scriptoris inopia obscurus, & apud posteros incognitus haberetur. Hic itaque ex Lavarzinensi castro, mediocribus quidem, sed honestis exortus parentibus, à domno Hoëllo, venerabilis memoriæ Episcopo Cenomannensis ecclesiæ, scholarum magister & Archidiaconus factus, & post decessum ipsius propter scientiæ & honestatis suæ meritum, communi cleri plebisque assensu in ejus loco sustitutus est. Vir utique moribus placidus, verbo & actione modestus, & inter omnes illius regionis clericos litterarum studiis præcipuus: qui quamvis à pueritia sub litterarum studiis sedulus institisset, sumto tamen Episcopatu sanctarum scripturarum lectionibus propensius incumbebat. Animus enim ejus, bonis artibus eruditus, otiosus esse non poterat. In lege namque Domini secundum Prophetam die ac nocte meditabatur, & divinarum scripturarum libros aut ipse legebat, aut coram se legi faciebat; atque inde, quasi apes prudentissima, multiplicium sententiarum flosculos

colligens, dulciores melle sententias exterpebat: ex quibus tamquam sapiens pigmentarius potum mellifluum conficiens, suis auditoribus aliquando scriptis, aliquando vivis vocibus propinabat: utriusque sexus & diversæ ætatis personis epistolas exhortatorias dirigens, in quibus tam utiliter ac subtiliter disputabat; ut characterem veterem imitatus, omnium illius temporis scriptorum ingenia, & sententiarum gravitate, & verborum venustate videatur excedere. Cum verò in ecclesia loqueretur, populus quidem verba ejus devotissimè audiebat; sed studiosius audiebatur à clericis, quoniam latina lingua expeditiùs quodammodo atque vivacius loquebatur. Cujus scripta, tam prosa, quàm versibus luculentissime edita, & per diversa loca celeberrime divulgata, scienter & eloquenter ejus præconium nobis tacentibus futuris temporibus propagare sufficiunt. Ipse autem, ni fallor, nondum xl annos ætatis excesserat, cùm ad honorem Episcopatus electus est. Unde metuens ne caro more suo semper adversus spiritum concupiscens, vigorem spiritus sui blanditiis emolliret; cœpit corpus suum cibi & potus parsimonia, stratus duritia ac cilicii asperitate domare; vigiliis & orationibus insistere, & secundùm Prophetam, per singulas noctes lectum suum lacrymarum inundatione lavare; & si quæ fuerant juventutis delicta, eleemosynarum largitione redimere. Cum verò ad altare sacrosancta mysteria celebraturus accederet, totus compungebatur in lacrymis; sicque in spiritu humilitatis, & in animo contrito salutarem hostiam divinis conspectibus offerebat. Mensæ quoque ejus pauperes & peregrini semper fuêre participes: quibus omni sabbato, humillimo nostri Salvatoris exemplo, ad vesperam pedes lavare consueverat, magnopere satagens, ne bonum ejus propositum, in quantum fieri poterat, cuiquam fieret manifestum. Et quamvis cum Maria ad pedes Domini sedens, contemplationis ejus

dulcedini, si fieri posset, vacare jugiter elegisset; tamen cum ad Marthæ sollicitudinem pastoralis officii cogeretur necessitate transire, dici non potest quàm studiosè, quàm strenuè exteriorum ministrationibus insistebat: & ea, quæ antecessorum suorum negligentia vel destructa fuerant, vel omissa, infatigabili studio restaurare satagebat. Continuo namque domum capituli, quæ ibi ex multo tempore nulla penitus habebatur, laudabili opere cœpit à fundamentis construere, eamque decenter & undique vitreis illustravit; multaque alia facere disponebat, nisi magnis supervenientibus tribulationibus fuisset impeditus.

Eo namque tempore inter Regem Anglorum & Heliam Comitem bellum gravissimum exortum est, pro eo scilicet quod idem Rex Cenomannensem Episcopatum calumniabatur, ideoque ordinationi Episcopi moliebatur obsistere. Cùm autem eum ordinatum audisset, inimicitiarum, quas dudum mente conceperat, manifestis bellorum incursibus patefecit. Cujus incæptis, licet viribus impar, dum Comes Helias conaretur obsistere, hostesque qui adversus eum venerant, incautius sequeretur; ab ipsis prô dolor! comprehensus est, & Rotomagum usque productus, in arce ipsius civitatis in vincula conjectus est. cujus infortunio non solum civitas, sed & tota Cenomannensis regio perturbata est. Quo comperto, Fulco Andegavorum Comes protinus cum filio suo Gaufrido, cui filia Heliæ Comitis jam desponsata fuerat, in civitatem advenit, & consensu civium in munitionibus civitatis custodiam posuit, ibique relicto filio ad alia negotia properavit. Interea Rex Anglorum cernens civitatem Principis sui præsidio destitutam, quorumdam perfidorum civium assensu illuc accedere properavit; & circa Colonias vicum Episcopalem cum magno exercitu consedit, ipsumque vicum, cum ecclesia quæ ibidem erat, igne concremavit: & omnia quæ ibi Epis-

copus habebat, crudeliter devastavit. Oderat enim illum, sicut supra dictum est, pro eo quod contra calumniam illius episcopatum acceperat. Cives autem cum bellico apparatu de civitate egressi, contra ejus exercitum viriliter obsistere conabantur. Rex autem perfidorum consilio se intelligens deceptum, facto vespere cùm imminentis noctis profundum silentium advenisset, cum exercitu suo clam discessit, & castra vacua hostibus dereliquit. Cives autem mane surgentes cùm semetipsos ad pugnam præparare cœpissent, comperto Regis abscessu, castra illius invaserunt, & neminem ibi reperientes ad propria reversi sunt. Quo audito, Helias timens ne Fulco Comes proscriptioni ejus intenderet, mandavit ad se Episcopum, & quosdam ex primoribus civitatis ex consensu Regis, & cœpit agere cum eis, eosque suppliciter deprecari, quatenus casibus illius condolentes, modis omnibus niterentur, qualiter civitatem Regi traderent, ipsumque à vinculis liberarent. Timebat enim quod Fulco Comes, Regis deceptus muneribus, cum eo pacem faceret, atque civitate tradita perpetuo damnaretur exsilio. Episcopus autem & qui cum eo venerant, ejus angustias miserantes, cum Rege de ejus liberatione locuti, cum eo tale pactum fecerunt, ut si eorum consilio atque ingenio sibi civitas traderetur, ipse Heliam Comitem quietum & liberum abire permitteret. quod negotium industria Præsulis celerius quàm sperabatur effectum; eodemque tempore & Regi civitas, & Consuli abeundi libertas reddita est. Rex ergo recepta civitate, & positis in munitionibus ejus copiosis virorum, armorum, escarumque præsidiis, in Angliam transfretavit.

Interea Helias apud castrum Lid & in castris circum positis morabatur, atque vires suas quasi taurus in latebris silvarum, ad nova certamina, in quantum poterat, reparabat, castella sua vallo atque fossa muniendo,

ac ſibi vicinorum amicitias atque auxilia conſciſcendo. Denique ſequenti æſtate magno vicinorum atque amicorum exercitu congregato, non longè à civitate improviſus advenit: cui milites Regis ſimul cum populo uſque ad Pontem-Leugæ hoſtiliter occurrentes, cùm ejus impetum ſuſtinere non poſſent, in fugam converſi ſunt. Ille verò amne tranſmiſſo, eos viriliter inſecutus, atque cum ſuo exercitu civitatem nullo prohibente audacter ingreſſus, eos qui in munitionibus erant, repentina obſidione concluſit. At illi qui erant in arce, facto veſpere ignem maximum incendentes, in ſubjectas domos ardentes faculas ſumma inſtantia jactare cæperunt. Ignis verò flante Euro convaleſcens, totam civitatem cum magna parte ſuburbiorum conſumpſit. Quo incendio populus ſtupefactus, atque in mæſtitiam converſus, non ſatis fidum Comiti præſtabat auxilium. Comes verò contra munitiones machinas atque tormenta ad jactandos lapides erigens, eos qui intus erant, ſummo conamine expugnare nitebatur. At illi contra machinas ejus machinas facientes, omnia ejus molimina fruſtrabant. Cernens igitur quia nihil proficeret, & quod ejus paulatim dilaberetur exercitus, Regiſque timore perterritus, qui cum maximo exercitu ſuis properabat ſuccurrere; propriæ ſaluti conſulens, relicta obſidione repente à civitate diſceſſit. Quo comperto, quatenus timor ſimul ac ſtupor animos civium invaſerit, & quanta populi multitudo cum mulieribus & parvulis relictis omnibus quæ habebant eum ſecuta ſit; & hi qui in civitate remanſerant, quàm crudeliter & quàm inhumane ab hoſtibus ſint oppreſſi, & miſerum eſt audire, & nimis tædioſæ prolixitatis exponere. Niſi enim Regis liberalitas prædonum ſævientium rapacitatem compeſceret, diebus illis pro certo civitas noſtra ad extremum perveniſſet excidium. Denique Rex civitate pro ſuo potitus arbitrio, & poſitis in ea cuſtodiis, iterum in Angliam reverſus eſt.

Quidam autem ex clericis à principio promotioni Præsulis invidentes, & dolos tota die contra eum meditantes, illum apud Regem graviter accusabant, nuntiantes eum conscium fuisse proditionis, quando Helias Comes consentientibus civibus civitatem occupavit, & milites Regis in munitionibus obsedit. Unde eum Rex suspectum habens, & contra eum semper occasiones quærens, instanter atque pertinaciter ab eo exigebat, ut aut turres ecclesiæ unde sibi damnum illatum fuisse querebatur, dirui præciperet; aut post ipsum remota omni occasione in Angliam transfretaret. Qui licet invitus, Regis tamen urgente imperio, vellet nollet, maris pericula subire coactus est: ibique eum Rex iterum stimulantibus æmulis de turrium destructione cœpit vehementer urgere; eique ob hanc causam intolerabilem inferre molestiam. Ceterum quo facilem & celerem effectum affectus Regis obtineret, obtulit Pontifici maximum pondus auri & argenti, unde sepulcrum beati Juliani honorificè, immo ad ignominiam sempiternam fieri potuisset. Nam talis instabat conditio, ut statim turres ecclesiæ delerentur. cujus pactionem toxicatam Hildebertus prudenter respuens dixit: Nos caremus in partibus nostris artificibus, qui tantum opus congruè noverint operari: exhinc regiæ congruit dispositioni tam diligens opera & impensa, in cujus regno & mirabiles refulgent artifices, & mirabilem operantur cælaturam. Verumtamen Hildebertus magnis undique coartabatur angustiis, quia sibi & de Regis offensione periculum, & de turris destructione sibi & ecclesiæ suæ imminere grande prævidebat opprobrium: propter quod à Rege dilationem petebat, donec super his consilium accepisset. Qua vix impetrata, cernens sibi nequaquam esse utile in illis regionibus diutius immorari, breviter ad suam reversus est ecclesiam. Detulit plane duo preciosa cimbala, & optimam

cappam de pallio, & duas pelves argenteas cum aliis ornamentis, quibus hucusque nostra ornatur ecclesia.

Interea Præsul de præcepto Regis vehementer anxius, de urbis incendio, de domorum & omnium rerum suarum destructione, de civium expulsione; primo tamen de clericorum, quos violentia Regis ab urbe eliminaverat, dispersione mæstissimus, Dei omnipotentis clementiam jugiter precabatur, ut ab ecclesia & populo sibi commisso iram indignationis suæ dignaretur avertere. Misertus autem Dominus afflictionis illius, indignationem suam ultra quàm sperari poterat, mitigavit; & facies inimicorum ejus ignominia & confusione replevit, ut canticum eorum in luctum, & organum eorum in vocem flentium verteretur. Nam Rex ille quondam opulentus, qui in virtute sua confidebat, & in multitudine exercitus & divitiarum suarum gloriabatur, qui non tantùm domesticis, sed & finitimis circumquaque populis, tamquam leo ferocissimus, terribilis habebatur; repente contritus & usque ad terram humiliatus, cum omni gloria sua velut fumus evanuit. Dum enim quadam die in silvam venandi gratia perrexisset, ab uno ex militibus qui secum ierant sagitta percussus, interiit. Quod cùm Comes Helias comperisset, sine mora cum populo, qui eum secutus fuerat, ad civitatem venit, & eos qui in munitionibus erant rursus obsidione concludit. qui dum novi Regis adjutorium tribus mensibus & eo amplius exspectassent, & omni auxilio destitutis nullum ex parte aliqua patuisset effugium; tandem coacti de munitionibus egressi sunt, & Consulis liberalitate membrorum & vitæ impunitate donati, in patriam reversi sunt.

Pacata igitur civitate, & hostibus inde effugatis, Hildebertus Romam proficiscitur: quem PASCHALIS Papa in notitiam suam attentius recepit & familiari-

tatem. Deinde illo Apuliam, Siciliamque progresso, sibi universi, quasi Angelo Dei, honorem exhibebant & reverentiam. Dux enim Apuliæ, & avunculus ejus Comes Siciliæ ROGERIUS, audita fama scientiæ Præsulis & honestatis, illum cum maximo honore & incredibili reverentia susceperunt. Inde verò Rogerius Dux CCC libras thuris pretiosi propriis confecit manibus, & per ipsum sancto Juliano cum maxima balsami quantitate, & cum quinque palliis pretiosis, & vinagiis argenteis & deauratis,& acerra argentea,cujus materiam artificium superabat, destinavit. Rogerius etiam Comes Siciliæ ad faciendum opus beati Juliani centum uncias auri, ad victum Canonicorum decem libras Cenomannensis monetæ delegavit. In eisdem quoque regionibus erat quædam sancta & nobilis matrona, quæ visione angelica sæpenumero inspirata, in honore & nomine patroni nostri piissimi Juliani cœnobium construxerat: & hæc socios Præsulis itineris ignaros, & noctis tenebris per quæque devia oberrantes, honestæ hospitalitatis gratiâ donavit, & quoddam pallium nostræ transmisit ecclesiæ; & hîc beatus hospitalis Domini invocantibus se non defuit Julianus. Præterea ab Episcopis & ceteris optimatibus ejusdem provinciæ idem Hildebertus multis diversis generis muneribus honoratus, tandem ad ecclesiam suam cum pace & gaudio remeavit, magnamque partem eorum quæ secum detulerat, ecclesiis civitatis prudenti dispensatione distribuit: cetera in ecclesiæ restauratione & domorum episcopalium constructione abundanter expendit. Ipse enim easdem domos de occidentali parte in orientalem partem ecclesiæ transtulit, easque juxta sancti Salvatoris ædem, in loco ubi aula domni Gervasii Præsulis antiquitus fuerat, decenti opere collocavit. qui etiam in villa episcopii sui, quam Viriacum nominant, tribus ferme miliaribus ab urbe distante, aulam lapideam cum cubiculis & cellario

construxit, eamque terris, vineis, decimis augmentavit. Ipsius igitur consilio ac diligenti exhortatione liberalis Comes HELIAS lectum, in quo sancti Juliani beata membra requiescunt, auro decoravit, & argento: concessit etiam nostræ ecclesiæ quidquid antecessores sui HUGO Comes HERBERTI filius, & VVILLUS Rex Anglorum, & HUGO Comes Marchisi filius suis temporibus eidem contulerant ecclesiæ, diablagium videlicet, consuetudines, exactiones, & quemcumque in claustro, in episcopalibus domibus & apud Colonias, & in tota terra Canonicorum, quæ infra quintam continetur, obtinere dicebatur, justè vel injustè, excepto raptu atque incendio. Præter hæc concessit quidquid ejus socer GERVASIUS de Castro Lid in terra Episcopi & Canonicorum, quæ ultra Idoneam fluvium est, beato contulerat Juliano. Denuo omnes sacerdotes & clericos ab omnibus costumis & publicis exactionibus immunes instituit esse & quietos. Ad ædificationem verò nostræ ecclesiæ cxlvij aureos dedit, & ad componendum thuribulum cotidianarium ij marcas argenti, & Canonicis v marcas. Præterea ad unam crucem faciendam l uncias puri auri moriens beato Juliano dereliquit: de quo postmodum Hildebertus crucem magnam, gemmis & emblematibus illustratam composuit. Ex eo itaque tempore constructioni ecclesiæ attentius insistebat.

Ea fere tempestate dum Comes ROTRODUS Perticensis in turri Cenomannica captus teneretur, & idem Episcopus ad eum trepidum mortis accessisset; delicta confitetur, flagitat veniam, sua largitur, disposita confirmat testamento. Rogat ut ipse matrem ejus adiret, & de testamento testimonium perhiberet, ne alicujus ingenio posset annullari. Episcopus verò Comitis precibus permotus, cum Hugone Decano, & Fulchardo Cantore Novigentum progreditur. quibus primo à matre Comitis osculum pacis porrigitur, &

coram eis devotè testamentum confirmatur. In crastinum HUBERTUS Capreolus, Dapifer ejusdem Comitis, existimans Decanum captionis Comitis conscium exstitisse, Episcopum cum omnibus suis cepit, eosque carcere mancipavit. Qui verò hujus rei seriem certius voluerit cognoscere, in epistolis ejusdem Pontificis plenius inveniet. Sed de his hactenus.

ADAM, planè vir honestæ conversationis & vitæ, ex nostra diœcesi oriundus, & tunc sancti Sepulcri Domini Canonicus, per R. Vicecomitem & G. de Braitello quamdam crucem ecclesiæ nostræ transmisit, in qua duæ cruces de ligno in quo Dominus JESUS passus est, locantur; supra secundam crucem lapis de monte Oliveti inde quo Dominus cælos conscendit, positus est; dexterâ lapis de Gethsemani, ubi Dominus captus est; lævà lapis de Gabatha, ubi Dominus cæsus est; subtus lapis de petra Calvariæ quæ in passione Redemptoris scissa, & ejus cruore superfusa est; lapis de sepulcro Domini in majori continetur foramine. Hanc igitur Hildebertus in canticis & organis & lacrymarum inundatione, clero astante & populo, suscepit, eamque in matrem ecclesiam cum qua decuit reverentia collocavit, anno Domini millesimo c xvj, iij feria Paschæ.

Per idem fere tempus, in adjacentium finibus regionum surrexit quidam hypocrita, quem propria actio, mores perversi, dogma detestabile scorpionibus & parricidalibus dignum protestantur suppliciis. Is enim ovium spoliis lupi rapacis rabiem occultans, vultus & oculorum incitatione mari conformis naufragoso, coma succinctus, intonsus barba, corpore procerus, pernix incessu, nudis humo, bruma debacchante, serpens vestigiis, expeditus affatu, terribilis sono, juvenis ætate. Nullus ei nitor in vestitu, victus ejus à publico in promtu dissimilis, hospitium in ædibus burgensium, mansio in porticu, cœna, cubile

in cœnaculo, minime siquidem ad instar Danielis Prophetæ, sed juxta illud, *Mors intravit per fenestras vestras*. Quid multa? idem namque miræ sanctitatis & scientiæ circumquaque rumore, non merito; falsitate, non vero habitu erat celebrior, non moribus, non religione, sed opinione. Matronæ etiam atque impubes pueri (nam utriusque sexus utebatur lenocinio) pro varia vice huic accedentes, excessus suos profitentur; sed augmentant, plantas ejus, clunes, unguina, tenera manu demulcendo. Isti planè tanti viri lascivia exhilaritati & adulterii enormitate, publicè testabantur, numquam se virum attrectasse tantæ rigiditatis, tantæ humanitatis & fortitudinis: cujus affatu cor etiam lapideum facilè ad compunctionem posset provocari. Hujus itaque religionem & cælibem vitam monachi, & viri anachoritæ, & universi regulares deberent imitari. Asserebant quoque sibi à Domino Deo antiquam & authenticam Prophetarum collatam fuisse benedictionem, & Spiritum quo mortalium excessus ceteris incognitos, visa tantùm eorum facie cognosceret & proderet. Cum hujusmodi fama nostram afflaret regionem, populus propria levitate proprio applaudens detrimento, cotidie & tota die illius illudi confabulationibus suspirabat & ejus adventum, quò citius posset hæresis suæ consors in remotus fieri & particeps. Solet enim accidere multoties, quod plerisque ea sunt gratiora, quæ sibi magis officiunt. Ceterum hoc volvenda dies en attulit ultro. Ipse enim nostros compatriotas viperino afflatu suo disponens inficere, eidem Episcopo duos ex discipulis suis, tam vita, quàm habitu sibi similes, ad instar Salvatoris ante faciem suam destinavit: qui cùm die Cineris nostræ suburbia civitatis attigissent, eos plebs universa malo fervens proposito, tamquam Domini universitatis Angelos susceperunt. Gerebant ex doctoris consuetudine baculos, vexillum crucis in quorum vertice

ferro fabricatum erat infixum, colore & exteriori conversatione speciem prætendentes pœnitentium. Hos idem Pontifex, vir maximæ pietatis, minùs argolici equi formidans insidias, blandè recepit & devotè, eisque hilarem frontis gratiam exhibuit & liberalitatis. Et quamvis Romanum iter assumsisset, tamen inter cetera suis injunxit Archidiaconis, ut illi pseudo-eremitæ Hanrico (hoc enim nomine vocabatur hæreticus) pacificum ingressum & licentiam sermocinandi ad populum permitterent. Quo mœnia civitatis ingresso, vulgus solito more (ut diximus) applaudebat novitati, & potiùs personam mirabatur incogniti, quàm probati. Quid mirum? Æstimabant illum suam honestate famam excedere, cui rumor præconio, quo frequentius utitur, excellebat. cujus schismate, factionibus, privatis largitionibus, plerique clericorum excæcati, plebeculæ declamationibus alimenta ministrabant, tribunal præparantes, unde concionator ille turbas alloqueretur obsequentium sibi populorum. Ceterum dum orationem haberet ad populum, eisdem clericis ad pedes ejus residentibus & flentibus, tali resonabat oraculo, acsi dæmonum legiones uno hiatu ejus ore murmur exprimerent. Verumtamen mirum in modum facundus erat: cujus sermo ita mentibus vulgi per aures infusus hærebat, quasi recens venenum interius membris indagatis, circa vitalia totis collectis viribus, cum vita inexorabile exercens odium, se inflectit avidius, jugiterque degrassatur. Qua hæresi plebs in clerum versa est in furorem, adeo quod famulis eorum minarentur cruciatus, nec eis aliquid vendere, vel ab eis emere voluissent: immo habebant eos sicut ethnicos & publicanos. Præterea non tantùm ædes eorum obruere, & bona dissipare; sed illos lapidare aut affigere patibulo decreverant, nisi Princeps & optimates ejus, cognita illorum nequitia, nefandis ausibus suis, vi potius quàm ratione (bellua enim

rationem non admittit) resisterent. Quidamque ex clericis in eadem urbe manentibus, Hugo scilicet de Osello, & Vvillus Qui-non-bibit-aquam, & Paganus Aldricus, cùm quadam die ad eum gratia disceptandi accessissent, vehementer verberati & in buccis, in luto & in cœno contumeliosè obruti & sordidati, vix sine mortis discrimine impetum furiosæ plebis potuerunt sustinere: immo postquam evaserunt periculum, eorum profectio similis fugæ videbatur. Illi enim ab ipsis comprehensi nullatenus evasissent periculum, nisi Comitis & optimatum ejus patrocinio latebras subire potuissent. Nam (sicut dictum est) princeps civitatis illorum errori resistens, nullatenus à clericorum tuitione volebat resilire. Clerici verò per quemdam Canonicum eidem hypocritæ litteras, quia viva voce cum eo loqui non audebant, in hunc modum transmisere.

« Ecclesia nostra te & socios tuos in vestimentis ovium venientes, sed intrinsecus lupi rapacis molientis insidias, cum pace recepit & honore. Ipsa etiam tibi affectum & effectum fraternæ caritatis exhibuit, existimans quod populum de salute animarum fideliter commoneres, & semen verbi Dei in cordibus eorum sinceriter seminares: sed tu pro pace iram, pro honore opprobrium, pro caritate odium, maledictionem pro benedictione perverso ordine reddere, & Ecclesiam Dei fallacia tua perturbare præsumsisti. Nam inter clerum & populum discordiam seminasti, ac seditiosæ plebis multitudinem cum gladiis & fustibus adversus matrem ecclesiam traditione decies iterata commovisti: nobis osculum Judæ porrexisti, nosque & universum clerum publica injuria hæreticos appellasti. Insuper (quod pejus est) multa contra Fidem catholicam, quæ fidelis Christianus retractare exhorrescit, perniciosè & infideliter protulisti. Igitur ex auctoritate summæ & individuæ Trinitatis & totius orthodoxæ Ecclesiæ,

» & sanctæ Dei genitricis Mariæ & sancti Petri Aposto-
» lorum principis, & Vicarii ejus reverendi Patris nostri
» PASCHALIS Papæ, atque antistitis nostri HILDEBERTI,
» tibi sociisque tuis malè & damnosè errori tuo blan-
» dientibus penitus prohibemus, ne in toto Cenoman-
» nensi Episcopatu ulterius, nec privatim, nec publicè,
» prædicationem facere, nec perversorum dogmatum
» inepcias propagare præsumas. Si verò contra tantam
» auctoritatem usurpaveris nefandis faucibus tuis dehis-
» centibus denuo virus elicere, eadem auctoritate ejus-
» que privilegio suffulti, excommunicamus te, omnes
» complices, fautores & adjutores tuos; & ipse, cujus
» divinitati non desinis contraïre, te in die districti ju-
» dicii æterna maledictione faciat mancipari.

Ille verò apices minime recepit: sed VVILLUS Musca seriem litterarum coram eo retulit. Huic sanè supplicium astantes minabantur: nam in propatulo, ut sibi visum fuerat, Hanrico audacter opprobria ingerebat. Hanricus plane singulis litterarum distinctionibus caput mutando, Mentiris, iterabat. Sanè nisi Dapifer Consulis illic adesset, cujus conductu Vvillelmus iter illud sumserat, numquam vivus ad matrem remearet ecclesiam. His ita gestis, nec minus apud sanctum Germanum & sanctum Vincentium sacrilegos agebat conventus, ubi dogmatizabat novum dogma, quod feminæ, quæ minus caste vixerant, coram omnibus vestes suas cum crinibus nudæ comburerent; nec quilibet amplius aurum argentum, possessiones, sponsalia cum uxore sumeret; nec illi dotem conferret: sed nudus nudam, debilis ægrotam, pauper duceret egenam; nec curarent sive castè, seu incestè connubium sortirentur. Dum ea, sicut in posterum dixerat, agerentur, ille quid singulæ haberent venustatis mirabatur, quæ ceteris candore excelleret, vel nitore corporis splendidior haberetur. Ex jussu tamen illius plebis, actio pendebat universa, & affectus.

Tanta auri, tanta argenti affluentia, si vellet, redundaret, ut opes omnium solus videretur possidere. Licet plane multa reciperet, tamen parcebat cupiditati, ne nimis ambitiosus videretur. Verumtamen plura sibi retinens, pauca ad restaurationem pannorum qui (sicut dictum est) incensi fuerant, conferebant. Ejus quoque admonitu multi juvenum ducebant venales mulieres, quibus ipse pannos pretio quatuor solidorum emebat, quo nuditatem suam tantummodo supertegerent. At verus Judex opibus quassatis hæretici, ceteris innotuit qualis esset arbor, folia proferens sine fructu: quæ tamen occupat terram, & quæque circumquaque germinantia exstinguit, nesciens exspectare hiemem, sed æstate arescit, & moritur. Juvenes enim qui nequam ejus consilio uxores acceperant, parvo temporis dilapso curriculo, aut fame aut stupro compulsi mulierum, ad alias partes transvolabant, feminas relinquentes totius egentes auxilii. Sicque illi aliis in adulterio adhærebant; & ipsæ adhuc maritis suis superstitibus, aliorum connubia illicitè exspectabant. Nemo enim ex illis qui ejus exhortatione conjugium inierunt, cum multi essent, umquam uxori suæ, vel viro conjux fidem exhibuit vel reverentiam; vel quælibet alia mulier, quæ fornicationi, deliciis vestimentorum, jurejurando abrenuntiasset, potuit se continere: sed in dies augmentando facinora, in deteriora delapsa est.

Hæc & multa his similia exactor ille jugiter perficiens, adventu cognito Antistitis, qui (sicut prælibavimus) Romam profectus fuerat, secessit in castrum sancti Karileffi: ibique & in locis circumpositis morabatur, nequaquam incæpto desistens, sed cotidie ad quæque pessima innovatus. Nam sacratissimo die Pentecostes, cùm etiam parvuli fideles officiis soleant divinis devoti interesse, ipse miserrimus omnium, adscito sibi quondam adolescente clerico, cujus indicio postea

tota illius petulantia denudata est, clam secreto noctis silentio ad domum cujusdam Militis proficiscitur, ibique cum matrona domus in thalamo luxuriosè tota die usque ad meridiem immoratur. Sic nec timore divino, nec pudore hominum lasciviæ suæ voluit temperare, donec enormitatem sui facinoris finitimis & exteris populis innotesceret. His ita pertractatis, & præfato Pontifice, multa maximaque clericorum suorum stipante caterva, suburbia civitatis ingresso, & signum Dei vivi paterno affectu ore & manu pingente in populum, felle cordis & sermonis in injuriam Creatoris commoventur, ejus signaculum & pontificalem respuentes benedictionem. Nolumus, inquiunt, scientiam viarum tuarum, nolumus benedictionem: cœnum benedic, cœnum sanctifica; nos habemus patrem, habemus pontificem, habemus advocatum, qui te excedit auctoritate, excedit honestate, excedit scientia. Huic clerici iniqui, clerici tui adversantur, ejus doctrinæ contradicunt, hunc quasi sacrilegum detestantur & respuunt, verentes quod eorum scelera denudaret prophetico spiritu, & hæresim suam & corporis incontinentiam privilegio condemnaret litterarum. Sed hæc omnia sine dilatione in eorum capita redundabunt, qui sancto Dei vocem cælestis prædicationis, nescimus qua confisi audacia, interdicere præsumserunt. Episcopus autem misertus erroris eorum & inscientiæ, opprobria ab eis sibi illata clementer sustinuit, Deum majestatis assiduè exorans, ut plebis errorem admixtum elationi compesceret, ne ecclesiæ suæ schisma inferre potuissent. Sed juxta vocem Psalmistæ pro salute delinquentium exorantis, *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine*; idem Dominus Deus repentino incendio maximam partem suburbiorum civitatis permisit comburi, ut saltim temporali jactura malum propositum suum deponerent, & nomen sanctificatum, nomen Dei vivi invocarent.

invocarent. Pontifex verò illud Prophetæ recinens, *Quam magna multitudo dulcedinis tua Domine, quam abscondisti timentibus te*, paucis evolutis diebus seductorem adiit, & ejus impietatem divina auctoritate contriuit. Cum verò simul inirent colloquium, Episcopus sciscitatur, cujus meriti sortitus esset professionem. At ille ignorans quid esset professio, obmutuit. Denuo requirente Episcopo, cujus Ordinis fungeretur officio? ait ille: Diaconus sum. Tunc Episcopus, Profer igitur si hodiernis interfuisti mysteriis. Respondit, Non. Pangamus ergo Domino Deo hymnos matutinales. quibus incæptis, Hanricus profitetur se dietam ignorare. Episcopus tamen volens omnino ejus reserare inscientiam, Dei genitrici solitos psalmos canere cœpit. Horum quoque nec versus noverat, nec seriem. Sicque rubore confusus, vitam suam, genus dogmatizandi, & præsumptionem profitetur. Re vera lixa erat, nullam adeptus scientiam, sed totus deditus petulantiæ: tamen sermocinandi ad populum, & tessaras jaciendi notitiam prosecutus. Hinc scriptum est: Vera gloria radices agit atque propagatur: ficta omnia celeriter transeunt, & tamquam flos feni decidunt, nec quicquam simulatum potest esse diuturnum. Verùm tamen Episcopus cognita levitate & impietate Henrici, apostolica sibi prohibuit auctoritate, ne ipse amplius in episcopatu suo permaneret: sed ad alias partes, nostris parcens, gressus dirigeret. Ille verò convictus industria Pontificis, clam aufugit; & ceteras regiones, nisi ocior esset fama, simili modo perturbaret, & viperino hiatu suo inficeret. Hæc de Henrico adnotavi, & gestis Hildeberti inserui ad commodum & doctrinam posterorum; ut caveant ne ecclesia Christi aliquando hujusmodi erroribus valeat perturbari. Denique idem Hildebertus modis omnibus procuravit, qualiter furorem plebis ratione pariter & humilitate mitigaret, quam Henricus contra clerum seditiosè con-

citaverat. Eos enim Henricus sic sibi illexerat; quod vix adhuc memoria illius & dilectio à cordibus eorum deleri valeat vel depelli.

Hildebertus autem opus ecclesiæ, quod per longa tempora protractum fuerat, suo tempore insistens consummare, dedicationem ultra quam res exposcebat accelerans, multa inibi necessaria inexpleta præteriit. Anno plane Domini millesimo c xx, in octabis Paschæ, die scilicet majoris letaniæ, consecravit eam in honore & nomine sanctæ & gloriosæ semperque virginis Mariæ & beatorum martyrum Gervasii & Protasii, & piissimi confessoris Juliani. Statuit quoque in octavis Paschæ ejusdem dedicationis anniversarium per annos singulos solemniter celebrari. Archiepiscopi verò, Episcopi plures cum Abbatibus, & multis vicinarum ecclesiarum personis venerabilibus in hac consecratione affuerunt. Guillebertus Turonensis Archiepiscopus, vir genere generosus, persona conspicuus, ætate juvenis, virtute animi & actuum probitate ceteros antecedens, consecravit majus altare in honore & nomine Domini Salvatoris & beatæ Mariæ ejus genitricis, & sanctorum martyrum Gervasii & Protasii. Gaufridus verò Rotomagensis Archiepiscopus, qui nostræ Decanus fuerat ecclesiæ, & in quo litterarum scientia, morum maturitas, discreta justitia, ordinata fulgebat liberalitas; festivus consecravit altare sepulcri beati Juliani in honore & nomine ejusdem Confessoris. Noster sane Hildebertus, cujus laudes in præsenti pagina continentur, consecravit altare, quod est in superiori & digniori crypta, in honore & nomine sanctæ & gloriosæ semperque Virginis Mariæ & omnium sanctorum. Marbodus quoque Redonensis Episcopus, senio confectus, obtutu orbatus oculorum, sed virtute animi, subtilitate ingenii, salubri consilio, consummata sapientia fulciens infirmitatem corporis, consecravit altare quod est in dextro

membro ecclesiæ ad nomen & honorem sanctorum Petri & Pauli, & omnium Apostolorum. REGINALDUS Andegavensis Episcopus, homo versutus, qui postmodum sua industria in tantum LUDOVICI Regis Gallorum sortitus est familiaritatem, ut ab eo Remensis Archiepiscopus substitueretur, consecravit altare crucifixi in honore Salvatoris, & in commemorationem sanctæ Crucis. Hæc autem consecratio eadem die eademque hora generaliter (ut diximus) celebrata est. cujus consecrationi interfuit Comes Andegavensis, scilicet FULCO FULCONIS filius, & venerabilis Comitissa uxor ejus AREMBURGIS, filia Comitis HELIÆ, quam paterno jure Comitatus Cenomannensis contingebat. qui scilicet Fulco ac præfata Aremburgis cum à præscriptis rogarentur Episcopis, ut de reditibus suis ad honorem Dei & salutem animarum suarum aliquid providerent, quo velut dotalitio quodam consecrata donaretur ecclesia, juxta petitionem eorum se facturos promiserunt.

Deinde paucis diebus evolutis, idem Comes & Comitissa Cenomannis venerunt, & unà cum multis Baronibus matrem ingressi ecclesiam, ante altare beatissimi Juliani, præsentibus Episcopo Hildeberto & ejusdem ecclesiæ Canonicis, dederunt beato Juliano unam feriam * in civitate Cenomannensi, in anniversario die consecrationis matris ecclesiæ, tribus continuis diebus celebrandam, scilicet die sabbati & die Dominica, & die Lunæ. Dederunt etiam omnes reditus illorum trium dierum quoscumque, vel quocumque modo Comes habebat in civitate, vel in burgis, tam in consuetudinibus, quàm in forfactis, nihil omnino eorum sibi retinentes, præter effusionem sanguinis in illos malefactores, qui censura curiæ premuntur. Quidquid autem pecuniæ apud latrones vel forfactores invenietur, in pecuniali composito ipsius forfacti ecclesiæ erit; effusio autem sanguinis curiæ ministris adscribetur.

* *une foire.*

Hujus sanè donationis medietas episcopalem spectabit mensam; alia verò in usum cedet Canonicorum. Fecit autem hoc donum, sicut scriptum est, unà cum Comite ipsa etiam Comitissa, quod filius eorum GAUFRIDUS concessit. Porro cum recitatum esset istud donum, tam Baronibus, quàm populo, & ab omnibus approbatum; ipse Comes assumens filium suum Gaufridum, & de terra elevans inter brachia sua, posuit super altare beati Juliani, offerens ei & ipsum puerum, & per eum & in ipso præfatum beneficium adjungens, hoc audiente populo: Tibi sancte Juliane, meum filium commendo, & terram meam, tu utriusque sis protector & defensor. Relinquens igitur præfatum puerum super aram, atque uberrimis perfusus lacrymis recessit, brevi intervallo Jerosolymam, sicut disposuerat, profecturus.

In his diebus erat in Apulia Miles quidam, nomine GAUFRIDUS, filius GAUFRIDI de Meduana, unus scilicet ex nostræ regionis primoribus, argento & auro & magnarum possessionum divitiis, quas in illis partibus adquisierat, opulentus, qui ob amorem & memoriam patriæ suæ capellariam suam, id est quædam preciosa ornamenta, quæ in capella sua habebat, Deo & sanctissimo patrono nostro Juliano voverat se daturum. Is ergo Jerosolymam profecturus, misit Episcopo nostro litteras suas, in quibus continebatur, ut ei aliquos de clericis suis mitteret, viros fideles & industrios, quibus ornamenta illa tuto possent & sine aliqua fraudis suspicione committi. Quo nuncio Episcopus lætus & hilaris effectus, misit illuc duos ex Canonicis nostræ ecclesiæ, Gervasium Archidiaconum Paganellum, & Hugonem de Lavarzino, tunc temporis Archipresbyteri officio functum, tradens eis abunde stipendia, quæ tanto itineri necessaria videbantur. qui injunctum sibi negotium strenuè peragentes, & omnia, sicut vir ille mandaverat, absque difficultate

recipientes, cum ornamentis illis prospero itinere ad ecclesiam nostram divina gratia comitante reversi sunt. Episcopus autem cognito eorum adventu, cum ecclesiastico apparatu & festiva cleri & populi processione, extra civitatem eis lætabundus occurrit, & tam sancta tamque pretiosa munera cum qua decuit veneratione suscipiens, cum ingenti cleri plebisque gratulatione in secretario matris ecclesiæ collocavit. Erat ibi in primis quædam aurea tabula, in qua erat iconia sancti Demetrii Martyris, miro artificio mirificè fabricata, cujus materiam, licet auream, mirabilis artificii excellentia mirabilius superabat. Ibi quoque thesaurus incomparabilis, thesaurus desiderabilis signatur, scilicet quædam uncia * ejusdem Martyris, cum dente sancti Johannis Baptistæ, & quidam capillus gloriosissimæ Dei genitricis: tabula etiam altaris in itinere deportanda, auri simul & argenti ex utraque parte laminis vestita ductilibus. Ibi nempe una costarum recluditur protomartyris Stephani. Deinde duo libri, unus evangeliorum, alter missalis, auro & argento purissimo elegantissime decorati. Præterea duo candelabra argentea optime deaurata, sed melius fabricata, cum thuribulo argenteo, & duobus baculis similiter deauratis; & cruce argentea auro & gemmis illustrata, & calice argenteo interius exteriusque deaurato, necnon duæ preciosæ planetæ optimo aurifriseo adornatæ, & duo anuli aurei pontificales, cum duabus cappis sericis, & quodam palliolo & mantili, & alba & stola & manipulo. Idem verò Gaufridus Jerosolyma reversus, ad ostendendum quantam devotionem, quantumque affectum erga beatum habebat Julianum, causa peregrinationis Cenomannis advenit. cujus adventu præcognito, Hildebertus cum personis ecclesiæ suæ & primoribus civitatis illi festinanter occurrerunt, & hilarem frontis gratiam & liberalitatis prætendentes. Interea interius quibusque preciosis

ecclesia parata, & universo lumine accenso, & thesauro prælibato super majus altare imposito, Gaufridus processione humiliter refutata, ad limen sibi dilectæ & diu desideratæ pervenit ecclesiæ. Ille verò ecclesiam devotè ingressus, suam orationem (ut credimus) peroravit, & patrono suo duo vexilla obtulit, utrinque decenter auro interlita. Hildebertus autem & Canonici ejus eum cum summa reverentia & honore in ædibus episcopalibus susceperunt, sibi & suis ad vota sua hilariter necessaria ministrantes.

Tantis ergo divinæ gratiæ beneficiis Hildebertus animatus, cœpit & ipse divinæ bonitati pro modo suo cooperator exsistere, & ecclesiam libris, palliis, cappis & sacerdotalibus atque leviticis indumentis & preciosissimis ad chorum parandum dorsariis sive scamnalibus, laudabiliter cum januis ante chorum adornare. Tabulam quoque altaris sanctorum martyrum Gervasii & Protasii simul & beatissimi Juliani partim ex argento, quod bonæ memoriæ domnus HOELLUS Episcopus antecessor ejus ad hoc opus reliquerat, partim ex eo quod ipse aliunde adquisierat, pro qualitate temporis honorificè restauravit. Fecit etiam ex proprio suo duas capsas, auro & argento pulcherrime circumtectas, in quibus sanctorum Turibii, atque Victoris, necnon & sancti Innocentis, & aliorum ecclesiæ nostræ Episcoporum reliquias, & sanctæ Tenestinæ, & Adæ, & sancti Hilarii Presbyteri solerter consignavit. Aliorum quoque sanctorum corpora, quæ in secretario ecclesiæ in quibusdam thecis jam vetustate consumptis invenerat, in sarcophago lapideo retro altare beatæ Mariæ in superiori sede cryptæ cum debita reverentia collocavit.

Sanè sana dispositione Hildebertus, prudens ac diligens sibi & universis suis Canonicis, pennâ contemplationis ad æthera scandens, caritatis jecit seminarium, quod intra & supra omnia ejus opera honestatis

pariter & religionis emicat ſplendore, & liberalitatis. Hoc plane beneficium ſuis præponderat exceſſibus: & quanto diſcretionis oculo perpenditur, tanto rationi proximum invenitur. Statuit enim in Capitulo matris eccleſiæ, cunctis Canonicis aſſenſum præbentibus, quatenus pro anima uniuſcujuſque Canonici à die obitus ſui uſque ad anniverſarium præbendæ, quam vivens obtinuerat, ex integro reditus per quinque & quinque ſol. diſtribuerentur ſacerdotibus eccleſiæ, qui minimè ſunt Canonici. Ipſi nempe Miſſam, horas, vigilias defunctorum ſingulis diebus totius anni curriculo bini & bini per xxx dies pro ejuſdem fratris anima Domino Deo noſtro in noſtra matre eccleſia honeſtè & regulariter decantarent: & ſi reditus præbendæ hujuſmodi excederet eleemoſynam illud incrementum pauperibus & ædificationi Cenomannis eccleſiæ conferatur. Præpoſituras etiam eccleſiæ, quæ ex dono Epiſcopi Canonicis, ſicut Archidiaconatus, in camera pontificali conferebantur, noſtro dimiſit capitulo, ita ut ipſæ in obedientias verterentur, nec aliquis eas tenere potuiſſet, niſi aſſenſu totius Capituli. Præterea dedit cereum quem Epiſcopus habet pro cenſu de caſtro Lid, ad xviij cereos faciendos, qui ſunt ſuper januam chori. Hujus etiam ope & vigilanti ſtudio plurimæ eccleſiæ, quas laïcorum violentia de jure eccleſiæ noſtræ olim ſubtraxerat, ad ejuſdem eccleſiæ dominium revocatæ, & ad victum Canonicorum, ipſo diſponente atque concedente, deputatæ ſunt. Eccleſiam ſcilicet de Doreta, eccleſiam de *Iublent*, eccleſiam ſanctæ Mariæ de Gurzenna, eccleſiam ſanctæ Mariæ de Nova-villa, eccleſiam de Ponciaco, eccleſiam de Ruilliaco, eccleſiam de Troo, capellam ſancti Quintini, eccleſiam ſancti Georgii de Plano, eccleſiæ ſancti Johannis de Arceis medietatem, eccleſiam de Cergiaco, eccleſiæ de *Colans* medietatem, eccleſiæ de

Monholdol medietatem, ecclesiæ de Novigento medietatem, ecclesiæ de *Tronchet* medietatem, in parochia de *Brens* tantum terræ, quantum duo boves arare possunt. Erant autem in ipsa parochia quædam aliæ ecclesiæ, de quibus non poterat eas ex integro in dominium matris ecclesiæ revocare. Statuit ut inde annis singulis census nostris redderetur Canonicis, scilicet de ecclesia sancti Audoëni v sol. de ecclesia de Assiaco v sol. de ecclesia sancti Vulfacii v sol. Ad mensam suam ecclesiam sancti Symeonis de Passeio & ecclesiam de Celsiaco, quæ sunt episcopii, retinuit. Nomina verò earumdem ecclesiarum huic opusculo inserui, quatenus quicumque hæc legerint, Hildeberti piam memoriam devotius studeant celebrare. Oratorium etiam cum revestiario ad tuitionem & defensionem ornamentorum ecclesiæ à novo fundavit, & forniceo opere cooperuit, ne reliquiæ sanctorum vel thesaurus ecclesiæ posset aliquando incendio populari, sive latrocinio.

Si à nobis Tullianæ torrens eloquentiæ proflueret, vix Hildebertum dignis laudibus possemus extollere: licet nostra commendatione non egeat. Hujus enim fama subtilitate carminis longe lateque in tantum noscitur excrevisse, ut in extremis partibus & ignotis frequentior servi notitia quàm dominæ, filii quàm matris, alumni quàm Reginæ, præsulis quàm ecclesiæ habeatur & potior. Ita per eum titulus sanctitatis ecclesiæ & antiquitatis exteris gentibus cognitus est, cui ipsa dignitatem contulerat, commiserat prælaturam. Rexit siquidem eam annis xxix & mensibus vj. cui tam honestè præfuit & discretè, ut ad arcem excellentioris dignitatis divina assignatione merito sit vocatus.

Ea quidem tempestate Guillebertus Turonensis Metropolitanus moritur. cujus sedis Hildebertus sortitus vicem, concedente Ludovico Rege Francorum.

Cenomannensibus & Turonensibus clericis & populis devotum præbentibus assensum. Hunc tamen nec collati honoris elatio, nec opum affluentia, nec carnalis luxus prostravit titillatio. Ætatis enim semper pariter & Ordinis conservabat dignitatem. Tandem verò xv Kalend. Januarii, in senectute bona, spiritu lætus & alacer, astris animam, artus urnæ reddidit, & sepultus est Turonis ad honorem nominis Dei in dextro membro ecclesiæ sancti Mauricii. Rexit quoque feliciter eamdem Turonensem ecclesiam vj annis, & mensibus sex, & fuit vita ejus quasi lxxx annorum. cujus animæ clemens & misericors Dominus requiem & lucem tribuat sine fine, amen.

Porro hujus temporibus abbatia sancti Georgii de Bosco restaurata est, quæ antiquitus destructa fuerat. Hæ verò à novo fundatæ sunt: monasterium de Carnia, & de fonte sancti Martini, ecclesia de fonte Gihardi, ecclesia sancti Martini de Luccelo, ecclesia sanctæ Mariæ de Bello-loco.

CAPUT XXXVI.

Gesta Guidonis Episcopi.

Plerique mortalium plerisque litterarum contradicunt monimentis, arbitrantes ipsos opifices falsa pro veris adstruere, vel gratia voluptatis, aut sui subtilitate comprobanda ingenii. Sed qui majorum auctoritati fidem non adhibet, ignoro qualiter vulgi rumoribus adquiescat. Eis persæpe parva augentur, maxima decrescunt, certis exstinctis incerta probantur. Poëtarum tamen est fingere commentum, Rhetoricis illustrare coloribus prolixa succinctè, brevia consultis declamationibus exarare. At rerum certarum executor, fidem historiæ figmento postposito præsentibus insinuat & posteris. Hunc morem stilus noster pro-

fitetur, dum gesta & obitum GUIDONIS Cenomannensis Episcopi, quibusdam ibi competenter insertis, quæ suo tempore noscuntur accidisse, strictim adnotare decrevimus. Verebamur enim, ne fama ultra verum limitem vagaretur, vel sui moris immemor, quod rarum est citra deficeret. Ambigui tamen sumus unde sumamus exordium, an magis super Guidonis doleamus interitum, an probitates describamus. Ceterum diligentis est tam amici deflere occasum, quàm laudes membranis inserere. Caritas enim vis naturæ est. Igitur quod ipsa compulit aggrediamur.

Occasum igitur nostri Guidonis succincta defleamus ratione, titulos generis ejus, scientiæ, probitatis pariter & honoris, assignando. Is enim ducentis lustris cum xxvij ab Incarnatione Domini evolutis, demptis tamen inde tribus mensibus cum diebus xv, septimo Idus Februarii, polo animam, terris cadaver exanime commendavit. Mors enim justorum finis laboris est, portus vitæ, beatitudinis initium: cujus felicitatis Guido, nisi fallimur, consors, gratia non debito effectus, jugiter contemplatur, quem in articulo mortis positus ita professus est: Non videbo, inquit circumstantibus, alterum diem vivus, sed in carne mea videbo Salvatorem meum. Hac igitur beata professione prolata, ovibusque sibi à Deo commissis attentius absolutis, quievit in Domino. In capitulo nempe sancti Vincentii ad dextram Vulgrini antecessoris sui honorificè tumulatur.

Huic sanè litterarum scientia dignitatem, libertatem liberalitas, auctoritatem firma Fidei catholicæ præbuit constantia. Hujus nobilitas ex splendore ingenii & morum venustate sortitur incrementum. Plurimum tamen majorum, sed plus propria claritate rutilabat. In Britanniis quidem ex villa beati Armagili nobili exortus prosapia, pro studio litterarum naturale solum, parentum affluentiam deseruit & contempsit.

qui diu apud nos commoratus, ſuam moribus egeſtatem, ærumnas ingenio, ætatis infirmitatem illuſtravit honeſtate. Sed parvo temporis dilapſo curriculo, ad alias partes tranſvolavit: ibique poſitus in diſciplinis magiſtri ANSELMI multimodam perpeſſus injuriam, quo liberalibus artium informaretur rudimentis, divinæ paginæ aſſequeretur peritiam, vicinis & remotis excelleret Doctoribus. Guidonem igitur laudabilis Anſelmi familiaritas commendavit, exercuit clementia, gravitas coërcuit; inſtituit fides, formavit doctrina, exemplum eliminavit à diſcipulo quidquid diſplicet in homine. Anſelmus enim plus moribus quàm perſonis, plus ingenio quàm generi, plus Deo detulit quàm homini. Sed ut de multis laudibus Guidonis taceamus, placidi mores in eo reſplendent, & ſibi ad favorem patrocinantur. Cum verò ipſe ſcientia polleret litterarum, & urbanitates ejus ſuis præponderarent exceſſibus; aliorum tamen ſemper mirabatur prudentiam, cujuſque boni relator operis, & ſecutor ingenii. Illis etenim temporibus inter Doctores Galliæ modo legendi meruit principatum, induſtria ac urbanitate ſua Regum,& Pontificum intereſſe conciliis,fulciri patrocinio, precioſis veſtibus ornatum, opibus affluentiam, gratiæ honoris incrementa. Ceterum collegas ſuos ratione potiùs & obſequiis, quàm poteſtate, doctrina quàm prælatione, regere conſuevit. Sic ſane ſeſe undique liberato, ne præ ſtoliditate vileſceret, nec inſoleſceret magiſterio. Omittimus de ſcholarum regimine, quo tantam famam atque laudem in Galliis, ſimilemque in Anglia adeptus eſt, ut per multa tempora eas ibi regeret: & quotidie in eis ſpacioſi orbis multitudinem, venuſtatem, natalem ſubtilitatem ingenii ſecundæ fortunæ copiam mirabatur. Opulenta enim multitudo clericorum totius Angliæ, Normaniæ, Cenomanniæ cum pleriſque Gallorum, experta Guidonis ſcientia & placiditate morum, ſuis aſpirabat

intereſſe doctrinis, & anhelabat erudiri. Cenomannis plane confluebant, diſciplinam Guidonis atque contubernium quaſi cæleſte ſcientes oraculum. Ad hujus itaque commendationem Hildebertus prædeceſſor ejus, ROTGERIO Saliſberienſi Epiſcopo inter cetera talem deſtinavit epiſtolam.

» Guidonem, inquit, fratrem filiumque noſtrum eo
» non debeo defraudare teſtimonio, quod non minus vi-
» tâ, quàm litteraturâ promeruit. Unus ex noſtra ec-
» cleſia exceptus eſt, cui ad fructum ſcientia, ad exem-
» plum mores exuberant: unus ille tibi pro multis, quo-
» niam in illo uno multos magiſtros invenies. Porro
» diuturnior ejus apud te converſatio pauca me ſuper
» eo ſcripſiſſe conclamabit.

Multum ſanè familiaris exſtitit eidem Saliſberiæ Præſuli, & amicus in tantum, ut ab eo variis & precioſis ditaretur muneribus, honoribus donaretur. Uno etiam eodemque tempore novimus eum & vidimus Salisberienſis eccleſiæ Magiſtrum ſcholarum & Canonicum, Lincolnienſis Canonicum, Rotomagenſis Canonicum & Archidiaconum, Cenomannenſis Canonicum, Archipresbyteratus, Magiſtri ſcholæ & Præcentoris dignitate ſublimatum. Numquam eum ſibi tanti honoris ſubripuit collectio, nec opum pervertit affluentia, nec propter ſcientiam infecit elatio. Hoc planè vitium numquam actu profeſſus eſt vel affatu: ſed ad laudem ingenium, humilitas ad gloriam, ad liberalitatem opes redundant, animus & dignitas. Guido tamen idcirco à doctrina clericorum nolebat abſtinere, alumnis & ſubjectis prodeſſe deſiderans dum poterat, juxta illud Apoſtoli: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.* Circa divinum Officium ſic erat ſollicitus, quò ſemper, ni cauſa inevitabilis præpediſſet, nocturnis horis devotus adeſſet & diurnis. Infantes quoque cum junioribus qui in choro deſerviunt, docuerat binos & binos ſingulis hebdomadibus, tam

ad nocturnos quàm ad Missam, responsoria decantare canonicè, sacerdotibus & altari ministrare; semper sub silentio, demisso vultu, ordinatis vestibus, horis astare canonicis. Eos nempe divinis canticis & ceteris ecclesiasticis officiis attentius erudivit. Rebelles verò & negligentiores modò verbere, modò clementia hortabatur, quatenus bonis artibus animum applicarent: hoc enim sui juris erat. Nam Præcentores cum Magistris scholarum ad hoc in ecclesia constituuntur, quo eorum dispositione canonicum ibidem competenter celebretur officium: pueros quoque & adolescentes firma coërceant disciplina, ne illorum incuria vel procacitate contemptus ibi possit pullulare aut scandalum.

Præterea mensa Guidonis multiplici, nobili, jugi cœtu circumsedentium clericorum, sæpius militum numerositate, frequentius turba ceteri ordinis, maxima quoque & decenti semper constipatur serie famulorum. Is omnes edocti sunt; corpore, vestitu, obsequiis regiam imitantur familiam. Ibi plane argenti congeries convivantium pascit obtutus, alternus cibus tam arte conditus, quàm pretio, ventrem: pigmenta & larga diversitas potionum & convivam excitant ad potandum, & satiant. Nulla tamen ibi delusio, nulla mordacis linguæ contentio, nullus conviva nec pro sui, nec pro sermonis alterius erubescit turpitudine. Nec mirum: quidquid enim ibi profertur, aut nihil est, aut urbanum, aut materia gaudiorum.

Illis igitur temporibus millesimo c xxv anno ab Incarnatione Domini, ILDEBERTUS Cenomannorum Episcopus in Turonicam translatus est metropolim: ipse verò eamdem nostram viduatam flore simul & fructu suæ prudentiæ illustravit ecclesiam. Tunc FULCO Andegavorum Comes Episcopi nostri omnes terras cum ceteris possessionibus se relinquens, arripuit: famulos quidem suos utique distribuit, qui fruges Epis-

copi colligerent, & census cum ceteris redditibus conservarent. Interim Consul super præfata invasione semel, secundo & tertio ad rationem mittitur, & ab eodem Archiepiscopo vivis vocibus conventus est & correptus. Hortabatur enim ne ecclesiæ Christi talem irrogaret injuriam, unde interiori suo homini perpetuum adquireret detrimentum, suisque successoribus damnosum præberet exemplum. Nam antecessores sui nihil umquam ibi reclamaverant, nec inde aliquam poterat investituram prætendere. Primo tamen extra se positus nullatenus rationi adquievit; sed postmodum visa ægritudine uxoris suæ, majorem divinæ animadversionis veritus indignationem, ipse sibi, res Episcopo, dignitas reformatur ecclesiæ. Famulis enim suis inde amotis, redditus episcopii ministris ecclesiæ restituit & tutelam. Ad hoc Cenomannensium denariorum vj libras cum iiij sol. quos de iisdem redditibus habuerat, per manum Rotberti Raginaudi altari beati Juliani, clero præsente & populo, culpam & excessum confitendo restauravit. Heremburgis enim Comitissa uxor ejus hoc illi suggesserat: quæ prolixo macerata languore, citra ejusdem anni curriculum in pulverem resolvitur.

His atque aliis Ecclesia Christi diu agitata turbinibus, rectore carens, vix singulis poterat resistere, singulis respondere. Numquam enim frequentiam procellarum, numquam scopulorum collisionem urgente tempestate posset evadere, ni Deo propitio, qui non derelinquit sperantes in se. Ceterum sustinuimus pacem, & venit confusio; quæsivimus bona, & ecce turbatio. Sunt enim nonnulli, qui totam spem inserunt in motibus rerum, jactura saginantur subjectorum, sua non Christi quærentes, tenebris lucida, certa consueti dubiis involvere; instituti ad fallaciam, & alios instituunt. Is autem non verentur episcopatum affectare, pretio gratiam Spiritus-sancti in nundinam convocare;

cùm nullus adsit venditor, auri, argenti & gemmarum copia profertur in publicum, si aliquis Principum horum cupidine posset inflammari. Ii quoque cùm suam erubescant detegere ambitionem, innectunt moras, moliuntur qualiter blanditiis, muneribus, perjuriis rubiginosâ pecuniâ, tædio, timore, dilatione, aut majoris violentia potestatis, seu quolibet perverso ingenio animos possint venari hominum aut furari. His & talibus astutiis fit talis tantaque diffidentium clericorum turbatio, quod status Ecclesiæ diu titubaret. quia sicut quidam ait: Cum multi illorum essent episcopales, cuncti Episcopi esse non poterant. Ipsi quoque inter se susurrant, neminem esse pontificali cathedra idoneum, nisi quem statura corporis & spissitudo, multiplex ingenium, locorum discursio, fœcunditas opulentiæ, mirabilem efficiunt, non commendant. Præterea priusquàm aut à Deo, aut ab homine exsequeretur electio, mitras Pontificis sibi & principi tenebrarum usurpant, & præparatas accelerant: sed eas tineæ decerpunt in abscondito, quas lascivia composuit, temeritas delegavit. Hujusmodi sanè ornamenta non decent sanctum Domini: nec sortem debent obtinere in sacerdotio, quos tanta redarguit offensio, denotat infamia, propulsat ambitio. Sed ille qui dissipavit consilium Achitophel, eorum contempsit arrogantiam, decipulas simul & ignorantiam annullavit, ecclesiæ suæ pristinam eligendi reformando libertatem. Si quis nempe super his (quod minus credimus) contra nos in iram exarserit, primo necesse est ut ipse profiteatur sese hujusmodi conscium criminis fuisse, principem aut consortem. Nemo enim nuncupativè hic designatus est, nemo personaliter, nemo descriptione. Quorumdam tamen leniter pulsatur ambitio, minime ut amplius delinquant, sed ne appetitum erubescant vel momento resecare delinquendi. Ceterum in his minus est immorandum, cùm res unde

agitur in promptu sit, & nostri sit propositi nullatenus uti divortio.

Igitur Cenomannenses clerici inito consilio in unam convenere sententiam, Guidonem, qui schemate tractandi, prærogativa declamationis ad populum plurimum postibat Hildebertum; sed plus uberiori fonte artium, earumque rivulis redundantibus præcesserat, in pastorem sibi & Episcopum canonicè eligentes, anno scilicet Domini M C XXVj. Hic quoque Domini Dei experti sumus clementiam, qui matri patrem, filiæ prævidit filium: quo, sicut filia Cenomannensis imitatur in fide Turonensem genitricem; ita filius genitori moribus, vita, ingenio, divitiis concurreret & honore. Hîc denique ab eodem Archiepiscopo Turonis cum qua decet reverentia & honore consecratus est. Quamvis Guido ante Pontificem ad instar Pontificis doctrina, conversatione, liberalitate degeret & expensis; tamen factus Pontifex, eodem genere & sublimiori auctus, suos instituit, tractavit familiam, sumptus ampliavit, mensæ suæ pauperes adhibuit, reclusas quæ manent in suburbio civitatis victu sustinuit & vestitu, leprosis largas contulit eleemosynas, quotannis in vestimentis egenorum c sol. distribuens, nocte verò ante auroram in basilica sancti Salvatoris excessus diurnos lacrymis, votis, precibus pariter & flagellis expiabat. Legerat enim: Vicinatur innocentiæ festinata correptio. Quid referam, quanta pia patris providentia, quantis secretis eleemosynis, quibus exhortationibus pauperum cœtus sanctimonialium visitavit, supplevit egestatem, vitam instituit, lætantium gaudiis congratulatus est, mærentibus condoluit, dissidentes reconciliavit, carcere mancipatis ac infirmitate debita caritatis adhibuit suffragia? Hic itaque juxta illud sapientis, Fidelium calamitates, indigentiamque miseratus, fecit in terris opera cælorum. Totis enim nisibus desudabat modò vas Domini sese facere,

facere modò alios in vasa Domini præparare. Studebat vitam æternam, non favorem mortalium promereri. His operibus caritatis totum se Domino Deo aliquando holocaustum, aliquando sacrificium concremavit. Noverat planè prophetias cum lege versari, circa caritatem vel in caritate contineri: sed vitabat ne bonum propositum suum alicui fieret manifestum. Verebatur enim quod animus hominis more suo vulgi favoribus delinitus insolesceret. Qua de causa malebat Deum testem habere, quàm homines, creatorem quàm creaturam; non turbam, sed conscientiam. Hic Guido ascito secum Ulgerio Andegavorum Episcopo, qui tunc temporis sapientia, moribus, sanctitate, quasi lilium inter spinas, topazion inter silices, ballsamum inter ceteros liquores prævalet: sic inter affines & longinquos rutilabat Episcopos. De parva capsula in scyphum argenteum caput preciosi Martyris Vincentii decenter extraxit, & locavit. Arnaudus sanè illum cum operculo ad hoc opus Cenomannensi ecclesiæ, cui multo magis profuit, quàm præfuit, reliquerat. Propter hoc ambo Pontifices preciosissimas reliquias plurimorum sanctorum eodem die infra magnum Crucifixum signaverunt, altare sancti Johannis Baptistæ consecrantes.

Sane citra biennium Episcopatus Guidonis Vvillus de Buris, qui jamdudum causâ pœnitentiæ Jerosolymam profectus fuerat, ibique tam sua probitate, quàm scientia honorificè remanserat, Cenomannis cum aliis boni testimonii nunciis advenit. Is plane obtulit beato Juliano Dominicæ crucis reliquias, cum precioso pallio & vexillo, quod *Transartat* dicitur, in cujus hasta laminæ ductiles erant, viiij marcas argenti continentes. Præfato quoque Fulconi ex parte Stephani Patriarchæ, & Bauduini Regis Jerosolymorum & primorum ejus, legationem detulit, & epistolas. Bauduinus enim inops melioris sexus, debi-

litate virium confectus & senio, saluti subjectorum, & honori filiæ suæ, in quantum poterat, maturum providebat consilium. Cognita igitur Comitis discretione & morte uxoris ejus, GUILERMUM illi destinavit. Hortando enim ipsum precabatur, quò tutelam Jerosolymitanæ plebis susciperet, & loca ubi Christus natus, passus est, & resurrexit, Gallicis partibus præponeret: ibique laborem pro quiete, egestatem pro divitiis, exilium pro patria, crucem pro palma, mortem pro vita, contumelias pro honore, martyrium subiret pro gaudiis. Verumtamen offerebat illi sceptra Jerosolymorum, si filiæ suæ sese dignaretur conjugio copulari. Comes verò saluberrimo usus consilio, tantis petitionibus adquievit. Proceres sui filii ejus GOFFRIDI subjiciuntur ditioni, cui MATHILDIS HENRICI Regis filia celebri conjungitur connubio. Hæc autem uxor fuerat HENRICI Imperatoris Allemaniæ. Huic siquidem sceptrum Angliæ cum ducatu Normaniæ pertinebat. Nam VVILLUS frater ejus, cui FULCO Mathildem filiam suam infaustis nuptiis copulaverat, maris exstinctus fuerat naufragio. quæ Rege amisso mortali, mortalium amplius contempsit connubia, Regis immortalis sumpto velamine, religionis in perpetuum sortita consortium. Fulco tamen auri, argenti maximis copiis confertus, feliciter Jerosolymam transfretavit, ibique sceptrum Jerosolymorum pariter cum uxore adeptus est, & coronam. O ineffabilis Dei misericordia, qui ex occiduis partibus ad regimen orientalium nostrum prælegit Principem; ut ibi ipse ad honorem diadema susciperet, ubi Christus coronam recepit contumeliæ: ibi purus homo, Rex mortalis cum adversariis Christi dimicaret; ubi Deus homo, Rex verus, mirabili conflictu de nostris triumphavit.

Goffridus igitur, licet annis adolescens, tamen in exordio sui principatus virtute animi sese rationi

ſubjiciens, ſuos, tam dux quàm miles, conſultu & armis ab hoſtium incurſione protegebat; adverſariis quoque ſuis ſtrenuè reſiſtens tam conſtanter eos aggrediebatur, donec munitiones eorum ſimul cum ipſis ſuæ ſubjiceret voluntati. Mathildis verò uxor ejus Cenomannis prolixo degens tempore, ibi filium ſuum, qui poſtea nuncupatus eſt HENRICUS, peperit, & extemplo ad honorem Domini quoddam pallium beato Juliano allegavit anno mill. cent. xxxiij. In vigilia autem Paſchæ ipſum infantem per manum noſtri Guidonis in noſtra matre eccleſia ſacro baptiſmate fecit purificari, Clero adſtante & populo; ſtatimque eum ſuper altare beati Juliani cum votis & lacrymis ſolemniter offerri præceperat; ut idem Confeſſor illum in filium ſpiritualem adoptaret, ejuſque advocatus eſſet perpetuo & patronus. Rex autem Anglorum, eidem puero conſors nominis, avus generis, quondam terram in Anglia Guidoni contulerat, quæ præfato Pontifici per ſingulos annos xv marcas argenti exſolvebat. unde Præſul menſæ ſuæ vij reſervans, alias vij ex more ſuis conferebat Canonicis: reliquum gerulo pro ſtipendio itineris derelinquens. Ceterum MATHILDIS Normanniam regreſſa, ibi diu gravi detenta eſt infirmitate: quæ formidans ſui diſſolutionem, exceſſuum ſuorum ſumpta pœnitentia, inter cetera quæ eccleſiis & pauperibus Chriſti larga liberalitate diſtribuit, tria precioſiſſima dorſalia cum tapeto ad decorem domus Domini noſtræ contulit eccleſiæ.

Triennio Epiſcopatus Guidonis tranſacto, Romana eccleſia gravi & damnoſa diſſenſione perturbatur. Nam plerique Romanorum canonicas impugnantes ſanctiones, ſupra INNOCENTIUM Papam, virum innocentis converſationis & vitæ, latenter inordinate PETRUM LEONIS ad honorem ſummi Pontificis ſubrogare præſumſerunt. quorum actionibus concurrit pſalmodia, ubi dicitur: *Contriſtio & infelicitas in viis*

eorum, & viam pacis non cognoverunt, non est timor Dei ante oculos eorum. Qui dum Petro parant regnum, detrimentum totius Ecclesiæ moliuntur, disponunt & dedecus. Petrus dum Petri sedem invasit, nullam christianæ religioni reverentiam exhibuit: Petrus dum Petri prælaturam, quæ modò unius spectat personam, divisit, catholicæ ecclesiæ coronam ademit, & contrivit specialem. Hic itaque Petrus potiùs in munitionibus suis quàm in Deo, in divitiis quàm in Petro, in injuria quàm in jure, in violentia spem suam pósuit, quàm in pace. Hîc Petrus ex Judaïsmo duxit originem, Antichristi præco, satanæ filius, schismatis propagator, inventor mendacii, legis turbator, prædo Ecclesiæ, fidei violator, exordium cladis medium & clausula; hîc Petrus thronum paravit, non cathedram; sacrilegium, non sacramentum; opprobrium sortitus est, non honorem. Interea Innocentius, vitâ innocens, fide catholicus, ingenio prudens, potiùs jure quàm facultatibus præpotens, adventu suo Gallicanam illustravit ecclesiam. Hoc igitur schismate universalis Ecclesia ita videtur turbari, ut in plerisque locis in una sede, ad instar capitis, duo constituti sint Canonici, Archidiaconi, Sacerdotes, Abbates, Archiepiscopi verò consecrarentur & Pontifices. Quo tempore HILDEBERTUS Metropolitanus Turonensis corpore dissolvitur: quo defuncto Canonici ejusdem ecclesiæ diu violentia GOFFRIDI Comitis propriis sedibus sunt expulsi. Cum verò Pontificem canonicè deberent eligere, in partes divisi sunt. Quidam enim illorum contra sanctorum scita canonum quemdam PHILIPPUM, aliis reclamantibus, & præsumtionem illorum calumniantibus, elegerunt. Philippus quidem non intrans per ostium in ovile ovium, sed ascendens aliunde, Petrum suum, Petrum Leonis, primogenitum satanæ adiit, & ab eo pro honore opprobrium, pro benedictione maledictionem, pro sacramento suscepit sacri-

legium: unde festinanter rediens, sedem Turonensem occupavit. Interim Hugo, vir prudens, nobilis, à saniori parte eorumdem clericorum canonicè eligitur. Hîc verò in Cenomannensi ecclesia à Guidone & comprovincialibus Episcopis consecratur. quo Philippus cognito, secum ornamenta ecclesiæ deferens, furtim aufugit. Hugo tamen ab ecclesia sancti Martini, ut mos est, usque ad sedem suam, præsente Comite, plebecula tamen reclamante, ipsi & suffraganeis ejus multa inferente convicia, deportatur. Profitebantur nempe se esse duplicis capitis membra, dum ei consentiunt, & ejus imitantur actiones. Alter enim anathematizat alterum, alterius resistit institutis, contradicit operibus, condemnat propositum.

Guido interim omnibus Canonicis astantibus & assensum præbentibus, in suo constituit capitulo, Assumptionem beatæ Mariæ, quæ ab antiquo, usque ad sua tempora apud nos minus, quàm deberet, solemniter colebatur; eodem modo eodemque honore, sed majori amodo celebrari, quo solemnitas sancti Gervasii æstivalis in nostra servatur ecclesia; & octavas Assumptionis, sicut festum sancti Laurentii. Concessitque idem Pontifex de censu proprio unde duplices fieri, & thus valeat præparari in eadem Assumptione ad nocturnos. Nam antea ea festivitate uno tantùm duplice & thure ad laudes nostri utebantur Canonici. Sed cùm in eodem capitulo sæpenumero super defectu servitii ecclesiæ à Guidone generaliter recta & gravis ventilaretur conquestio; Canonici talia Guidoni objiciunt: « Vestra pater, inquiunt, culpa & aliorum Pontificum incuria hoc accidit. nempe contra « statuta canonum, clericos diversarum civitatum ac re- « gionum titulis præditos, Cenomannensi ecclesiæ ad- « scribitis & adscripserunt collegio; qui tempore ferti- « litatis bis in vita sua vel semel in anno ibi venientes, « ecclesiæ extorquent beneficia, non merentur dignitate: «

» insolescunt, nec Deo gratias, nec aliquod ecclesiæ persolvunt obsequium. Cùm Guido hujusmodi nullatenus valeret contraïre assertionibus, talem dignitatem suis concessit & contulit Canonicis & potestatem, ne ipse ampliùs, vel aliquis successorum ejus in posterum, Canonicum alterius ecclesiæ possent in Cenomannensi ecclesia Canonicum substituere, nec Decanus revestire, nisi ex generali totius capituli assensu. Si verò ipse vel quilibet successor ejus hoc decretum vellet destruere in posterum, vel aliquo impetu tentaret violare; eisdem Canonicis corde contulit, voce protulit, auctoritate confirmavit dignitatem, reclamatione majoris audientiæ hujusmodi quassandi propositum. quibus à Guidone prolatis, universi simul surrexere Canonici, & demisso capite Guidoni gratias peregere, illud decretum voto confirmantes & verbo.

Anno quoque Domini mill. cent. xxxiiij, luna xiiij, iij Nonas Septembris, viij ordinationis Guidonis, præsidente Cenomannis Goffrido Comite, regnantibus Fulcone Jerosolymis, Ludovico Francis, Anglis Henrico, tota Cenomannensis civitas, cum omnibus ecclesiis quæ intra muros continebantur, evanuit in favillas. Suburbia quoque ejus hinc & inde à vivario usque ad pontem lapideum, & inde seriatim usque ad capellam Culturæ, & tunc denuo usque ad Malum-pertusum, tam rapinis, quàm favillis dissipata sunt & succensa. Sanè ex quo eadem civitas primitus fundata fuit, nec scripto, nec senum relatione me illius tantum recolo infortunium didicisse, quantum in illa die videtur recepisse. Cujus exitio nostra plebs versa in mærorem, nullum admittit solatium: vix ipsa clero, vix clerus plebi, vix dives egeno, vix sanus infirmo suffragia potest exhibere. Licet suarum rerum amissione graviter afficerentur, tamen matris suæ ecclesiæ gravius eos videres turbari destructione. Ipsa enim tam venustate sui, quàm claritate tunc temporis vicinis & remotis

excellebat ecclesiis. Ceterum sacratissimum corpus beati Juliani, quod urgente incendio in cœnobium sancti Vincentii delatum fuerat, & usque ad festum Apostolorum Simonis & Judæ ibi remanserat; eodem die, maxima turba nostræ diœcesis præeunte & subsequente, in matrem Cenomannensem cum summa reverentia refertur ecclesiam. Totius sanè civitatis, suburbiorum, & nostræ regionis erat ibi jugiter talis concursus populorum, quod cœnobitæ propter frequentium multitudinis vix divinum officium juxta Ordinem suum & Regulam poterant celebrare. Plebs enim universa pio amore & honore suum patronum prosequentes, alii votis & orationibus suis peractis ad propria remeabant: juniores per officinas fratrum oberrantes, tandem in cimiterio ad cacos & aleam ludendo cotidie & tota die residebant. Præterea monasterium illud caterva juvencularum constipatur: sicque frequentia conteritur, ut eas ab ingressu monasterii oporteret prohiberi. Re vera si membra piissimi Confessoris in illo cœnobio per quinquennium remanerent, cænobitæ vix accessum plebis paterentur, ne Ordo suus depravaretur, aut funditus deleretur. Ex hinc ecclesiæ quoque civitatis, quæ hactenus miro parochianorum frequentabantur affectu, cum ipsa civitate desolatæ remanerent & desertæ. His ita se habentibus, Guido præcipue super matris ecclesiæ combustionem condoluit. Ad cujus restaurationem c c libras Cenomannenses dedit, sine mora contulit, & omnibus modis desudavit, quomodo ipsa ad perpetuitatem decenter potuisset restaurari. Eo siquidem tempore pseudoeremita, de quo scripsimus superiùs, denuo in remotis partibus virus suæ hæresis cœpit propagare, & ecclesiam Dei nequitiæ suæ atramento corrumpere. Aurem suam tantùm historiæ & litteræ prophetarum accommodans, dogmatizabat perversum dogma, quod fidelis Christianus nec retractare debet,

nec erudire. Sed misericordia Dei, qui semper respicit in orationem humilium, & non sprevit precem eorum, ille HENRICUS ab Arattensi * Archiepiscopo captus est, & Domino Papæ Innocentio Pisis in authentico Concilio præsentatus, ibique iterum convictus, & generaliter hæreticus appellatus, ad postremum carcere mancipatur. Cui postquam permissio concessa est abeundi ad aliam provinciam, nova secta, novó cursu, novum iter assumpsit delinquendi, quam protinus ita turbavit, quod minimè Christiani ecclesiarum adirent limina; sed divinum contemnentes mysterium, sacerdotibus oblationes, primitias, decimas, infirmorum visitationes, & solitam denegabant reverentiam. His modò supersedendum est, & ad alia properandum.

* f Arclatensi.

De ecclesia sancti Lupi.

Nullius prudentis latet notitiam, vix actus mortalium, nisi scripto exprimerentur, ad succedentia veraciter posse tempora pervenire. Hinc accidit, quod ego GUIDO, humilis Cenomannensis ecclesiæ minister, universis ministris qui paginam istam viderint, legerint, vel audierint, notum & certum facio, me sæpius quemdam militem GERVASIUM de Donnofronte super ecclesiam sancti Lupi ad rationem misisse, quam ipse & antecessores sui violenter & injustè diuturno tempore tenuerant: exhortando, ne ipse ad usus suos perniciosè longiùs extorqueret, quod divina gratia disponente usum spectabat clericorum. Ipse verò divino instinctu compunctus, nostris adquievit exhortationibus: & ecclesiam illam cum presbyteratu & decimis pertinentibus ad eam, & quidquid habebat in illo cimiterio, nobis integrè, quietè, in eleemosyna dimisit, concessit atque donavit; ejusque repudium in manu nostra roboravit. Hujus verò eleemosynæ dimis-

sionem Drogo frater Gervasii suo confirmavit assensu, & ejus firmiter tenendæ & servandæ plegius fuit & fidejussor. Gervasius autem dedit nobis & alios plegios aliosque fidejussores, scilicet Juhellum de Meduana, Hugonem de Arum, Mauritium de Gorran, Vvillium *de Mongerol*. Ceterum ut Gervasius pro caritate sua aliquam temporaliter haberet retributionem, dedimus ei xxx libras Cenomannensis monetæ, & Drogoni fratri ejus xx sol. Hoc autem factum est anno mill. cent. xxxiij. Ii sunt testes hujus rei. Hugo Decanus, Ansgerius Cantor, Hugo Archidiaconus, Albericus Gauterii, Turgius de Colant, Albericus de Miletia. In aula episcopali plegii dati fuerunt anno Domini mill. cent. xxxiiij, sub eorum testimonio quorum nomina subinferuntur. Rotbertus modicus, Vvillus de Villeio, Simon de Carcere, Andreas Musicus, Brientius clericus Episcopi, Paganus de Celseio, Rotbertus Andegavis.

De ecclesia sancti Georgii.

Eodem modo eodemque tempore Gauterius filius Gauterii de sancto Georgio, Vvillo & Herberto fratribus suis matri & sororibus eorum astantibus & concedentibus, ecclesiam sancti Georgii, cum presbyteratu & decimis ad eam pertinentibus, in manu nostra integre quiete dimisit in eleemosyna, nobisque eam pro animæ suæ & parentum suorum salute concessit atque donavit. Sed ut ipsi quoque pro larga liberalitate sua aliquam temporaliter caritatem obtinerent, xl libras Cenomannensium denariorum Gauterio & matri ejus & fratribus attentius dividendo contulimus. Hujus autem eleemosynæ diligenter tenendæ & servandæ ij viri plegii fuerunt, Juellus de Meduana, Robertus de Villeio, Vvillus de Siliaco, Hugo filius ejus. Et pactum fuit quod Gauterium

Strabonem darent super hoc nobis in plegium. Hoc viderunt & audierunt isti, Hugo Decanus, Ansgerius Cantor, Hugo Archidiaconus, Albericus Gauterii, Fulco Ribola, Nicolaus Præses, Herbertus Solarius.

De ecclesia de Graceio.

Quidam verò alius Miles GARINUS probus, propter Dei amorem & animæ suæ & filiorum suorum, atque antecessorum salutem, amicis suis astipulantibus, parentibus autem suis assensum præbentibus, ecclesiam de Graseio cum presbyteratu & decimis ad eam pertinentibus, integrè in manu nostra culpam suam & excessum confitendo reddidit & quietè, eamque nobis perpetuo concessit possidendam: ita ut ipsius & filiorum suorum memoriam pro tanto beneficio in nostris synodis haberemus. Verumtamen eidem Garino in caritate contulimus quamdam cupam v marcarum argenti, cujus materiæ artificium excellebat.

Has igitur ecclesias multis maximisque impensis de laïca potestate ad nostram retulimus, easque nostris jure perpetuo obtinendas Canonicis delegamus, ita ut de redditibus earum illi tantum Canonici xj sol. habeant, qui quotannis nostro interfuerunt anniversario: cetera in commune dividantur. Famulis quoque nostræ ecclesiæ ecclesiam de Campo-fremusio, quam multa expensa adquisivimus, damus, statuentes ut ipsi singulis annis unam oblitam & decimam vini, sicut unus Canonicus, & mensuram graneæ, & xx sol. ex marsupio Episcopi, aut ij modios sigali ex horreis habeant episcopalibus.

Eodem quoque tempore, ter tribus annis transactis ab ordinatione Guidonis, HENRICUS Rex Anglorum, in quo Principe tunc temporis culmen honoris & gratiæ,

ſcientiæ ſpeculum, morum fons, conſilii gloria, militiæ refugium, proſcriptorum pauperum patrocinium, ſolamen ægrotantium, ſplendor juſtitiæ, nautis portus, inſtitoribus dux, pax peregrinantibus, colonis clypeus, veredariis viaticum, amicis cor, familiaribus vita, augmentum virtutis & palma, vitii deſtructio & pœna, induſtria urbanitatis, fecunditas opulentiæ, ſermo pudicus, actio modeſta, diadema humilitatis, pacis inſtrumentum, mens regia, laus naturæ, tutela cleri vigebat & proventus; more mortalium in cinerem reſolvitur. Hujus regnum cum ducatu STEPHANUS nepos ejus, Comes Moritonii, homo laſciviæ deditus & inertiæ, invaſit: cujus finem nobis ignorantibus Deus novit, qui ſcit cogitationes populorum & reprobat conſilia Principum.

Guido tamen jugiter pium & liberalem circa ſuos Canonicos amorem exhibebat & honorem. Nullus enim eorum remanſerat, quem non ipſe vel eccleſiaſtica dignitate ſublimaſſet, aut cui magnum, aut chlamydem variam, ſeu renonem griſium tribuiſſet, ſeu aliud liberalitatis emolumentum providiſſet. Ad ultimum contulit eis xl & ij marcas argenti, quo quiſque eorum ſuam habuiſſet. Tenebat enim memoria illud ſapientis: Si quid agimus, noſtrum eſt: ſi quid habemus, alienum. Eccleſiæ autem noſtræ librum Paſtoralem cum cymbalis Anglicis, tapetam cum cortina, pſalterium cum gloſulis & titulis, epiſtolas Pauli cum gloſulis, epiſtolas canonicales, Matthæum cum gloſulis, Lucam, Marcum, Job, gloſulas ſuper Johannem, gloſulas ſuper Boëtium, decreta cum libro de ſacramentis, quæ Juo Carnotenſis Epiſcopus abbreviavit, noſcitur contuliſſe: & duas capas ſericas, & planetam cum dalmatica, & precioſam albam cum ſtola & manipulo, & plures alias capas aurifriſeo decenter decoravit. Pelves etiam argenteas, cum candelabris ejuſdem metalli & deauratis ibidem dereliquit. Apud

verò vicum episcopalem, qui Curiacus dicitur, summo labore, summis expensis, redditus suos augmentavit. Rexit igitur ix annis Cenomannensem ecclesiam & v mensibus. Tantum quoque in ædificatione episcopalium possessionum, in adquisitione terrarum & ecclesiarum, in ornamentis ejusdem ecclesiæ & in beneficiis, quæ ei & suis contulit Canonicis, probatur expendisse, quod ad unumquemque eorumdem annorum possimus inde veraciter referre c libras & amplius. In die verò obitus sui, sedens in cathedra sua, pauperibus Christi vinum & annonam, & quidquid possidebat, distribuit: ut ipse qui nudus mundum intraverat, nudus è mundo, de carcere ad regnum, de exsilio ad patriam, de peregrinatione ad domum, de labore ad quietem, de naufragio enataret ad portum, Dominum nostrum Jesum-Christum, qui cum Deo Patre & Spiritu sancto vivit & regnat & nunc & semper.

CAPUT XXXVII.

Gesta Hugonis.

A Magnificis & illustribus viris ævi senium fama repellit, quoties actus eorum vigilanti scriptoris studio in memoriæ commendantur armario. Insigne igitur nobilitatis & meriti præconium Hugonis, præcipui Cenomannorum Episcopi, conabor evolvere, ne tanti viri memoria silentii senescat involuta caligine. Fuit itaque ex castro sancti Karilessi summatibus & magnificis exortus parentibus, ab utroque sanguine nobilitatis ducens apicem. cujus nectar eloquii honestatis redolens dulcedinem, nonnisi voces mellifluas exprimebat, quia mitis thesaurus pectoris mitia verba propinabat. Itaque neque mores facundia remordebat. Dignum namque erat, ut quem nobi-

litaverat parentela, natura moribus ingenuaret. Hîc autem à domno Hildeberto, ejusdem ecclesiæ venerabili Episcopo, primo flore juventutis Archidiaconus factus est: cujus cum prudenter fungeretur officio, ad Decanatus celsitudinem meruit sublimari. Vir scilicet placidus, consilio pollens, ingenio providus, inutiles controversias à clericis repellebat, discordantes in fraternam pacem revocabat, verbis in iram exeuntes patienter sustinebat, tyrannis & contumacibus sapienter obviabat: in causis, tam ecclesiasticis, quàm sæcularibus, dux & lampas veritatis exsistebat, cujus viam non deserens judicio conferebat. Tandemque ob tantæ scientiæ & probitatis meritum, magistro Vvidone, præfatæ sedis reverendo Pontifice, in cinerem resoluto, clero & populo unanimiter assentiente, cathedram conscendit episcopalem. sicque divina nostræ ecclesiæ consuluit clementia, quam tanto noluit frustrari patrono. Quid de virtutum ejus fragrantia? quid de mira ineffabiliter in adversis constantia? quid de nimia in prosperis humilitate, de audacia in hostes, de misericordia in subditos, de mansuetudine in cives, de bonitate in suos, de justitia in omnes? Cujus si probitatis dotes singulas verbis velim explicare, aut fortassis scribendo deficerem, aut nimis tædiosa prolixitas aures audientium fatigaret. Qui non solum bonis animi præpollebat, verùm etiam tanta pulcritudine effulsit & gloria, ut nec livor edax aliquid corrigeret, nec natura pulcriorem nostris educaret temporibus: hic autem, si liceret, ampliora suæ pietatis fercula nobis & populo ministraret.

Interim verò Henrico Rege Anglorum Duce Normanorum, inæstimabilis probitatis viro, vinculis carnis absoluto, Gaufridus Andegavorum Comes, cui aliquis armis, sensu, lingua, se præferre non præsumat; (cumque sibi Mathildis Romanorum Regina, Regis Henrici filia & heres, proba probo, generosa nobili,

illatā recognoſcere faceret. quod ſpe factum eſt celerius. Comes enim divino innuente conſilio errorem ſuum cognoſcens & peccatum, pacem cum Epiſcopo reformavit: & quæ illius annona & vino evacuaverat cellaria, replevit & horrea: quicquid minus juſte in ipſum egerat & eccleſiam, pollicitus eſt emendare. Felix exſul voti compos, propriam rediens ad eccleſiam, cum magno cleri plebiſque ſuſceptus eſt tripudio: cujus facies tamquam facies angelica videbatur. Longo namque afflictus exſilio, canos in genas, barbam in pectus paſſus erat deſcendere: fuitque illius exſilium ix fere menſium ſpatio.

Eodem anno, poſt labores & exſilii ſollicitudines non modicas, volens reſpirare, (nullam etenim diu corpori ſuo medicinam adhibuerat) dum quadam die in ſancti Victurii cellula ſanguinem minueret, ignis circa meridiem à vico ſancti Vincentii proſiliens, ſibi oppoſita uſque ad muros civitatis & domos Epiſcopales, tegmenque ſacelli beati Juliani adhuc ſtramineum, cum feneſtris vitreis concremavit & macerias, & in ſummis imagines ſculptas lapidibus deturpavit. Populus verò ſolita civitatis metuens incendia, majoris capſæ frontali oſtio fracto, cum ſecuribus, cum impetu, devotionis tamen ſtudium redolente, beatiſſimi Juliani corpus ſanctiſſimum abſtraxit: quod ad eumdem locum, ubi Epiſcopum eſſe audierat, tranſportavit. Præſul porro, quem nulla potuit frangere adverſitas, nulla extollere proſperitas; ſuæ non immemor probitatis, domos præfatas decentius quàm fuerant reparavit, domumque petrinam ex parte ſancti Audoëni poſitam, decenti filiorum * interpoſitu numeroſas feneſtras habentium cum ſua camera continuavit.

* *f.* ſolariorum.

Pauco temporis intercidente ſpatio, ejus nutu & precibus Hugo Metropolitanus noſter Turonenſis, Ulgerius Andegavenſis, Hamelinus Redonenſis

Donoaudus Aletensis Episcopi, & bonæ memoriæ viri multæque religiosæ personæ, sexto-decimo Kalend. Novembris Cenomannis convenerunt, qui beatissimum patrem nostrum Julianum, ipso die à lignea basilica, in occidentali membro ecclesiæ intra macerias facta, post incendium in qua fere triennio requieverat, in redivivam solemniter, clero cantibus insultante, populo congaudente, transtulerunt ecclesiam. Illum verò diem vir Dei, nullius expers discretionis, esse celebrem quotannis & solemnem decrevit ... virum fortunatum præcipuè, cui religiosarum personarum discretio favorque popularis adplaudebat: ante cujus conspectum dum quidam regularis Canonicus sancti Georgii de Luco in causam traheretur, qui subreptæ pecuniæ esse particeps & conscius suspectus habebatur, multis ad unum concurrentibus conjecturis accusatus, se non esse reum ejus criminis & calumniæ aiebat. Sed in ejus negatione testes insurgebant, quorum voce per multas ventilationes causa judicio collata est: quatenus his de quibus accusabatur, se obnoxium non fuisse in manum poneret Pontificis. quod suo fecit infortunio. Divinæ etenim indicio potentiæ, latebras cordium inspicientis & angulos, ipso die ejus manus miseri igne gehennali succensa est, nec clamare cessavit: Væ mihi, merui quæ patior. donec in dolore vitam finivit & gemitibus. Tanto urbs Cenomannica florebat Pontifice, ejus sanctis pollebat documentis: sed nihil in mundo diu permissum est prosperitate gloriari. Cùm enim tam venerabili redoleret doctrina, annonæ & vini fertilitate, omnibusque quæcumque melior potest conferre fortuna, ad plenum redundaret; in vico Haraudi, à domibus (ut fertur) Hugonis Archidiaconi ignis nocte exsiliens, partem suburbiorum & civitatis usque ad claustrum lugubri profugavit incendio. Heu quantus tunc dolor urbis & gemitus! quanta mulierum lamenta, quàm

tristes

triſtes puerorum lacrymæ, cùm miſerabiles plerique eſſent vel hoſtibus, qui de lignis voracis flammæ reliquiis ſibi tuguria facientes, inopi victu ſolvebant jejunia. Alii bruma debacchante frigoribus afflicti ſunt: alii quorum cenſus uſura vorax avidumque in tempore fenus conſumpſerat, omnia vendentes quæ habebant, mutatis officiis, de inopibus pauperiores de triſtibus facti ſunt miſeriores; ideoque multi præ pudore fugerunt & inopia.

Sed durior calamitas, & intolerabilis acerbæ famis cruciatus Cenomannicam, ut plures, afflixit provinciam. Væ miſeris, quorum venter longis exinanitus jejuniis, dubiis tandem paſcebatur radicibus, frondes arboreas, urticas & interdum atriplices undis domabant ferventibus, quibus pauco ſale conditis veſcebantur. Inſtar plerique pecudum campum tondentes dentibus, notis & ignotis graminibus ſpoliabant. Si quandoque famelicos cibum naturæ conſolatorium manducare contingeret, aut imperfectus avido & ardenti hærebat ſtomacho, languorem patiens inmedicabilem; aut ægra diu trahentes corpora, in mortem ſubito reſolvebantur. Cum gemitu tantæ miſeriæ & anguſtiis, illud memorans evangelicum, *Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, reus erit gehennæ ignis*; venerabilis ille compatiens Epiſcopus, clerum & populum uberrime lacrymis vultum rigantibus diligenter ammonuit, ne mundana cæleſtibus, temporalia præferrent ſempiternis: ſed ſua pauperibus erogantes, theſauros ſibi facerent, ubi nec ærugo, nec tinea demolitur, nec fures effodiunt & furantur. Parochiarum quoque theſauros quæ in urbe ſunt & in ſuburbiis, diſtribui præcepit egentibus. quod ſervi Dei humanitatis amplectentes ſtudio, ejus tam venerabili præcepto nil murmurantes aſſenſerunt. Ipſe verò tam boni operis exemplar & ſpeculum, duobus fere milibus cotidie, unicuique

panis quadrantem faciebat impertiri : infantulis equidem, & matribus eos lactantibus, & quibus longa ætas dentes & vigorem rapuerat, lac & pultes & olera saginis impinguata nimio pietatis erogabat affectu. Communis per urbem distributio non nisi audito majoris cymbali sonitu fiebat : quia tanta multitudo ad unum locum confluerer, ut multi spe fraudati nihil acciperent, aut aliquis præ turba pupillus opprimeretur. Ipso & subsequenti anno hujusmodi caritatis apud ipsum necessitatis tempore non cessavit exhibitio, usque dum messis falcem recepit jam matura.

Ecce novum & formidabile, & his etiam qui audierunt vix credibile prodigium, quod dum legeris, aut impossibile, aut ficticium te non dubito putaturum. Ecce quantis artibus & insidiis callidi hostis fideles ubique circumvolet versutia : quantis machinis & impugnationibus Fidei Christianæ propugnacula tentet obruere. In domo Nicolai præpositi fantasia, quod in libris gentilium Faunus solet appellari, minus credentes, & in fide Christi modice catholicos, ut mulieres plerasque, & simplicis ætatis pueros, noctibus jugiter exterrebat. Sæpe etenim cum sonitu tamquam tympanorum sonitu luxorio, nec dissonanti digitorum audiebatur conflictu : sæpe testarum fragmentis, seu quibuslibet scribis immundis jaculatoribus admirantibus & incredulis illudebat : sæpe crebris lapidum jactibus, ac si cum magno conamine viribus mitterentur hectoreis, tectum domus, parietes concutiebat & laquearia, pulvinaria, lances, scyphos & hydrias de loco ad locum invisibiliter transferebat ; candelas igne procul posito succendebat ; in cibos dum coquerentur, aut mensis appositos, furfuris paleas, & immundos cineres, & amara fuliginis infundebat ; filis, quos longo tractu orditos Amica uxor Præpositi ad telum paraverat, scamnum quoddam

juxta ignem positum per mille mæandros & nodos laqueorum indissolubiles, ad illius inextricabilis labyrinthi similitudinem, intexuit: quod luce reversa multi intuentes, taliter posse fieri obstupebant, nec talem esse opus hominis irretituram asserebant. Sacerdotes aspersis aqua benedicta parietibus signum crucis dominicæ in fide sanctæ & individuæ Trinitatis ore & manu in suas omniumque in domo frontes pingebant habitantium, qui, quod à sæculo auditum non fuerat, relatu formidabile se audisse veraciter aiebant. Circa primam & secundam noctis vigiliam vox exilis, tamquam parvulæ vox esset puellæ, in apertos & intelligibiles distinctè sermones erumpens, suspiria & miserabiles longo tractu cordis ab imo ducendo gemitus, se esse GARNERIUM pro certo fatebatur. Heu mihi, inquiebat, quoniam de longinquis partibus, per quæ tempestatum pericula, quantas passus sum nives & frigora, quantis ignibus incalui, quantam aëris intemperiem huc adveniens sustinui! frater mi Nicolae, glos mea & nepotes ceterique amici mei, non terreamini; non enim alicui nocere permissa est mihi potestas: sed tamen utramque postem frontis & cordis crucis munite signaculo. mala namque agmina, avide inferre malum affectantia, mecum venerunt, mecum recessura: à quorum ut valeam separari pernicioso itinere, & requie perfruar sempiterna, in sancti Spiritus veneratione Missam unam, alteram pro defunctorum salute fidelium cras facitote celebrari. Amica, glos mea dulcis, dum communibus auris vescerer, mihi amata, ne nuditas mea frigus sentiat, vestes pro me pauperibus non differas erogare. Tunc de multis interrogatus, multa disserere, indicare instantia, ventura nunciare, præteritorum, quæ jam oblivionis tinea corroserat, recordari: hos damnatos, hos salvos, hos nondum, sed tamen ad vitam prædestinatos manifestare. Missos ceterum à Pontifice viros, scientiæ & discretionis armatos

industria, penitus exhorruit, nec in sermones ipsis præsentibus ausus est erumpere. De hoc scripsisse sufficiat.

Præfatæ probitatis Pontifex, quem Spiritus-sanctus accensa caritatis præviabat lampade, cuique non immerito ceterarum chorus virtutum arridebat, sanctæ prædicationis semina in mentium sulcos spargere non cessabat fidelium: unde manipulos probabiles areæ cælesti destinabat. In cujus temporibus Abbatia de Dahales substructa est, ejusque primum Abbatem benedixit. Alis virtutum tendens ad æthera, nostræ sinum matris ecclesiæ prædivitibus decoravit ornamentis, ad honorem sponsi, sponsæ thalamum quàm decenter præparando: quorum species ornamentorum succinctè proposui scriptis præsentibus perstringendas; ut cum legerit vel posteritas, ad consimilem laudem animetur & gloriam. Dedit autem xj serica dorsalia lato rotarum ambitu, diversisque floribus & figuris nexilibus intertexta, quorum operi Constantinopolis sydoniis coloribus invideret. Hæc etiam variis, competenti tamen ordine, decoraverat marginibus. Aureum quoque calicem, factis ex electro politum monilibus, smaraudis & topaziis, multisque preciosissimis redimitum lapidibus, cujus pondus cum patena iiij marcarum: alium quoque calicem argenteum, intus & extra deauratum, tres bacinnos argenteos, thuribulum, vascula duo, inter tenacia ducta per medium, vinum & aquam in calicem fundentia, leonem, justam, & cantarum, vasa scilicet purissimo argento conflatilia, sculpta mirifice: quorum opus exsuperans materiam, sui commendat artificis peritiam. Quorum pondus xxviij marcarum cantharus xvj, leo iij, bacinnus subpositus iiij, ceteri bacinni ij, thuribulum j, calix j, justa & ampullæ j. Necnon larga ejus gratia aliud dedit vasculum, gemmulis undique sæptum nitentibus, acerræ exprimens similitudi-

nem, si non ab inferiori capite modice falcato unci speciem retineret. Per hoc foratum subtilissimè vinum quandoque funditur in calicem, ne pili, sive quæ immunda aër movet agitabilis, valeant admisceri. *Syon* antiquorum vocavit docta discretio, & à subdiacono festive geritur pro manipulo. Largitus est præterea crucem eburneam cum duobus phylacteriis, beatissimi patris nostri Juliani & sanctorum innocentium reliquias continentibus. Aliam quoque crucem parvulam, aurea tamen fabricatam materia, quam de ligno crucis Domini, & de ejus sepulcro continere veraciter perhibebat; illud mente recolens Propheticum: *Domine dilexi decorem domus tua*, &c. Dedit cortinam, iij tapetas, duas cappas, capsulam purpuream, dalmaticas ij, & tunicam, iij stolas, albas v. quas, una excepta, recenti decoraverat pallio: pueros autem altaris subministrantes officio, in festis diebus tunicis indui disposuit.

Sed quia mors nullis parcit animantibus; quàm sit hujus mundi fallax & damnosa professio, quàm cito flos ejus sterilis excutiatur, quàm fragilis nostræ carnis luxus & gloria, etiam insipientes & parvulos potest non latere. Unde quidam ait,

Nec decus ætatis, nec gloria nobilitatis,
Tollit posse mori, quia mors non parcit honori.

Hic enim qui innumeris opibus floruerat & divitiis, cui quæ in mundo videntur esse prospera, diu arriserunt; cui fortuna sui vultus detexerat fallaciam, inferendo quæ pejor, conferendo quæ melior suis largitur alumnis, quartanæ febris ignibus viribus corporis cœpit repente destitui. qui diu Job imitatus patientiam, dum quæ commiserat Deo confiteretur & sacerdotibus, ab inferiori irriguo fons emanans lacrymarum, ad superius irriguum largis imbribus properabat. Ambo namque adeo utiliter data sibi fuerant irrigua. sicque corde compunctus & afflictus spiritu, juxta

illud propheticum, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*, suæ supellectilis reliquias, Christum mente recolens, Christum verbo sequens & opere, Christi pauperibus indesinenter faciebat impertiri. Nocte & die, licet artus morbo faticesserent, matutinas & horas diurnales aut cantabat, aut cantari coram se faciebat. Suorum tandem finem dierum sentiens imminere, suis x sol. singulatim impertitus est Canonicis, & eisdem xl sol. census, qui quotannis suo interfuerint anniversario, & clericis stallum in claustro, quod à Pagano Bove emerat, prædicta largitus est conditione. Quibus in unum convocatis, benedicens ait. Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui mihi servulorum minimo, indigno sacerdotii & episcopatus officiali, hos famulos tuos regendos commisisti, tibi Domine reddo, tibi trado. esto eis Domine turris fortitudinis à facie inimici, custos eorum assiduus, protector sempiternus. Hæc eo loquente, pauci erant quorum oculi lacrymis carent. Catervatim hæc audientes ad eum confluebant populi, benedictionem ab eo & absolutionis postulantes gratiam. quibus crucis vexillum dominicæ quæ in ejus tenebatur præsentia, innuebat osculari, dum manus morbo deficeret & labore. Sic tandem vitæ præsentis cursum finiens, sui laboris exspectans bravium, virtutum refertus aromate, Nonas Februarii cælo spiritum, terræ corpus reddidit. Sepultus est summo honore & reverentia in sancti Vincentii capitulo; ubi instituit, ut Episcoporum sepultura ignis nocturnus noctibus singulis olei liquore pasceretur. cujus spiritus inter cives æthereos boni servi audiens, *Euge*, requie potiatur sempiterna, præstante Domino Jesu-Christo, cui honor & gloria per infinita sæculorum sæcula, amen. Prædictus bonæ memoriæ Pontifex sedit annos vij, menses iiij, dies xvij. Cessavit episcopatus xj menses.

CAPUT XXXVIII.

Gesta domni Guillelmi Episcopi.

IMagines rerum, licet admirandæ fuerint pulcritudinis, senectutis tamen obductæ caliginibus, suæ compositionis elegantiam & coloris amittunt pulcritudinem, nisi doctiore manu artificis illa ex insolentia superveniens deformitas reformetur. Sic quoque humani actus, quantumvis laudabiles & famosi exstiterint, quasi fumus & umbra transiens evanescunt, & ab hominum memoria, labente curriculo temporum, citiùs elabuntur, ni scripti vel alterius memorialis beneficio in notitiam plurium deducti, ibi pulcrius elucescant. Inde est quod licet ex ingenii tarditate timuerimus felicis recordationis domini GUILLELMI Cenomannensis Episcopi vitam & actus in lucem proferre; amor tamen personæ, timorem foras excutiens, nos induxit, ut saltem more balbutientium, qui ad plenum verba formare nequeunt, de ipsius origine, & vita, & operibus, & donis pro modulo nostro loqui aliquid aggrediamur: recipientes exinde majorem audaciam, quòd in angulis falsitas latitans, phaleris verborum expetit palliari: veritas verò nuda in lucem prodire non formidans, schemate verborum, aut aliena palliatione non indiget colorari. Nos ergo si quid plus, sive minus quàm oportet, sive ex ingenii nostri imbecillitate, aliquid non tam bene, ut oportet, à nobis dictum fuerit, veniam postulantes, dicimus quod Guillelmus venerabilis Cenomannorum Episcopus sacris litteris & moralibus disciplinis ad sobrietatem imbutus, forma speciosus eleganti, & morum honestate, quanta decet Episcopum, insignitus, ac etiam majoribus majestativa quadam gravitate præcellens, Xantonensi pago

oriundus exstitit, nobilibus patre & matre nobilitatis ducens originem. cui tamen generositati sua mentis nobilitate tanto conspectius præcellebat, quanto in schola virtutum morum honestate aliis eminentior habebatur. Hic ab ecclesia Remensi, in qua erat major Archidiaconus, ad ecclesiam Cenomannensem evocatus, & in ea sedem episcopalem adeptus, xl duobus annis & eo amplius ibi sedit, & favorem cleri ac militum & populi ita promeruit, ut probabile, immo necessarium videretur divinam gratiam eum copiosius perfudisse, qui ab omnibus amabatur.

Huic ergo ecclesiæ non magis præesse quàm prodesse desiderans, primo in ea divinum amplians cultum, gloriosæ Virginis Mariæ debita singulis horis officia primus instituit celebrari. Ipse omni die sabbati in honore ejusdem Virginis matutinas ix lectionum, & Missam solemnem in capella sua celebrabat. Nobis & aliis sociis suis, qui cum eo eramus, diu occultaverat: sed post mortem ejus ex ore Confessoris sui in nostram & multorum exiit notitiam, quod ipse psalterium, & numerum psalmorum, & versuum cujusque psalmi corde tenus retinens, ipsum psalterium & vigiliam mortuorum, & commendationem singulis noctibus, dum ceteri alii quieti solent indulgere, decantabat. Sic bello secretiore, ut sensualitati spiritus liberius dominaretur, corpus affligens, orationibus & vigiliis, nihilo minus tamen hora statuta surgens primus ad matutinas, exspectatis in ecclesia sociis suis, eas cum tanta devotione & hilaritate celebrabat, ut illius operis labor non gravis nec onerosus, sed otium & jocunda refectio videretur. Cùm autem post matutinas ad lectum veniens, ibi paululum quievisset; in mane ad ecclesiam accedens, quamdiu corporis vires labori fuerunt commensurabiles, omni die sacerdotalibus ornamentis indutus, atque eis, tamquam sibi

innata fuissent, decenter ornatus, cum tanta reverentia & episcopali gravitate ad altare accedebat, ut Christi miles & sacerdos probatissimus appareret: ibique Deo Patri super altare Filium offerens, sicut ex suspiriis, quæ ab imo trahebantur, & ex lacrymarum abundantia per quas sindones, quibus in altari corpus Christi erat superpositum, completæ inveniebantur, certius conjici poterat, se ipsum pro suis & aliorum fidelium peccatis offerebat hostiam Deo, ut credimus, acceptabilem in odorem suavitatis.

Omnibus autem quæ in ecclesia hora illa dici solebant, rite peractis, ipse ad libros veniens, & in scripturis sacris oculos & mentis intellectum figens, in lege Domini ita studiosè meditabatur, ut si quis lectionem suam propter alia negotia interrumpere attemtaret, ipse quasi surdus auditor, eum non audiebat: & si fortè ex instantia vel ex importunitate cujuslibet ab illa contemplatione revocaretur, id admodum graviter sustinebat.

Inde ad causas exiens, multa diligentia & diligenti inquisitione de eis cognoscebat: atque ipse omnibus idem, utpote apud quem non erat personarum acceptio, atque omnibus omnia factus, eas compositione, aut directa judicii libertate ita studiosè dirimere intendebat, ut nulli gravis exsistens, unicuique jus suum conservaret.

Os suum, quod Domino consecraverat, ei mundatum conservabat; quia in ipsius ore dolus non est inventus, neque ullum, nisi ex humana tepiditate, mendacium. Et ut omne mendacium declinaret, quia in multiloquio noverat non deesse peccatum, pauca loqui consueverat. Verba tamen proferebat multo sententiarum pondere fecundata, ut quivis auditor facile adverteret, minus dictum, & verbis illis plus fuisse significatum. Ceterum quia humanæ promissiones sunt de futuro contingenti, & habent se ad utrumlibet,

& multoties ex insperato contra voluntatem promittentis finem alium sortiuntur, ab omni promissione cavebat; & nulli aliquid promittens, sibi suam dandi libertatem omnino liberam conservabat, ut à via veritatis non declinaret. Vias ad mendacium proclives præcludere intendens, juxta Prophetam ori suo tam fidelem circumspectionis custodiam posuerat, ut ei non liceret, ni quantum veritas, & oratio, & persuasio morum, & consilium & ratio permitterent, evagari. Erat enim consilio providus, affatu mitis, nulli in verbo aut opere gravis, ad omnem statum fortunæ se æquanimiter habens, communi omnium utilitati providere desiderans, ut veraciter credi posset eum non sibi, sed toti vivere mundo; honestate conspicuus, quam verbis & exemplo prædicabat. Cum enim tota vita ipsius esset prædicatio, non poterat saltem exemplo non prædicare, quod ipsius vita manifestius edocebat. Aures suas intellectui hac dote maritaverat, quod si verba turpitudinis, aut vanitatis, aut adulationis, aut detractionis, aut quæ ad rem non pertinent auribus insonarent; intellectus surdus auditor quasi non advertens intelligebat, & quasi non audita ab eo evanescere videbantur. Ut autem detractiones & detractionum latores à se repelleret; sæpius commemorabat, quemdam sapientem laboribus detractionum consuetum respondere. Nescio quid dixit is, quem vocas detractorem, sed quid tu dixeris scio, audiens ab ore tuo mihi convicia irrogari. & statim in personam detractiones taliter evomentem objectis conviciis mordaciter vindicabat. Si verba ad dilectionem Dei & proximi, ad legem divinam, ad discussionem æquitatis, ad exhortationem morum, ad commendationem virtutis pertinentia auribus se offerrent; intellectus multa aviditate ea recipiens, & in sinu mentis interiore ea conservans, in eis delectabatur, & sibi erant refectio salutaris. Oculos intellectui famulantes

juxta Psalmistam castigaverat, ne viderent vanitatem: quam si fortè eos videre contigisset, ne intellectus per consensum offenderetur, sub quadam indignatione tam cito revocabantur, ut quasi non videntes eam vidisse crederentur. Intellectus autem rationi obtemperans, non secundum oculorum levitatem evagabatur: & si aliquando ad discutiendum de mundi vanitatibus, ut eas declinaret, egrederetur; infra tamen rationis metas se coërcens, in erroris proclivia vix aut numquam poterat inclinari, quem à primæva ætate Præsul eo familiarius edocuerat cælestis disciplinæ non omittere documentum, & in schola virtutum dedicaverat per divini operis cultum, & ad æternæ beatitudinis fructum spretis hujus mundi oblectationibus propensius anhelandum.

Causis omnibus ventilatis, & recto judicii libramine terminatis, ad mensam consequenter accedebat: quæ licet diversis & exquisitis ferculis coram eo festiviùs resplenderet, quorum sapor palato illius adulari, & gustum ejus alliciendo seducere niteretur; ipse tamen suam ita servabat ibi temperantiam, ut necessitati satisfaceret, non voluptati. In edendo ac bibendo rationis & modestiæ sic utebatur habenis, ut singulis diebus ad eamdem fere quantitatem cibum & potum sumeret; & post prandium æque sobrius ut antea inveniretur hora cœnæ. Recipiebantur ad refectionem xiij pauperes vel ampliùs omni die. Extra domum verò omnibus leprosis qui illuc convenerant, cibaria ferebantur. Coram eo semper apponebantur scutellæ pauperum vel infirmorum, quibus de singulis ferculis partiebatur. Nec eo contentus, paropsidem suam argenteam, ferculi medietatem vel amplius continentem, alicui de vicinis infirmis vel pauperibus transmittebat. Errantes pio affectu corripiebat, & ejus brevis sermo ita penetrabat medullitus, ut verbulo uno omnia illius viscera concuteret, quem corrigere intendebat.

Moroſus in cunctis actibus ſuis, & ſine multiloquio magnificus, opera ſua ſuaviter diſponens, ad votum ſuum ita feliciter conſummabat, ut in ejus actione divina diſpoſitio reſultaret. Parcè laudabat, parciùs, immo numquam vituperabat. Rarus ad familiaritates; quas cum admiſiſſet, conſtantiſſime retinebat. Annis ſingulis inſtante hiemis horrore pauperes veſtiebat, ſenes ac debiles & orphanos alebat. quibus in domo ſua Cenomannis, eo tam abſente quàm præſente, certa erat præbenda cotidie aſſignata.

Verùm juxta Apoſtolum dicentem, quod per viſibilia inviſibilia Dei conſpiciuntur; mirabilia opera Dei, ſcilicet cælum & terram, aërem & mare, & ornatus eorum, ſcilicet ſolem & lunam & alios planetas, & ſidera, & alios aliorum ornatus, & alia magnalia Dei attendens, per hæc intelligebat conditoris bonitatem, potentiam, ſapientiam, pulcritudinem, miſericordiam, bonitatem ex his quod tam bona & tam bene omnia fecit. cujus ubertate domus & torrente voluptatis ſuæ electi inebriabuntur, ſatiati cum apparuerit eis gloria Dei tunc permanſionis .... cum admiratione intelligentes, *Quàm magna multitudo dulcedinis tua Domine, quam abſcondiſti timentibus te.* Potentiam, quia quæcumque voluit fecit, Rex regum, Dominus dominantium, Dominus fortis & potens, Dominus fortis in prælio, etiam contra aërias poteſtates; Dominus virtutum, Rex magnus & potens ſuper omnes deos, quem tremunt Angeli & Archangeli, ad cujus vocem contremiſcit cedrus paradiſi, cujus opera mirabilia ejus potentiam apertius monſtrant; ineffabilem ſapientiam, quia ſapientiæ ejus non eſt numerus, & magnitudinis ejus non eſt finis. Ut enim de aliis taceamus, fabricam mundi & ſolem & lunam & alios ornatus elementorum quis condidiſſet, niſi omnem ſenſum tranſcenderet ejus ſapientia? O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm

incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus. Pulcritudinem, quia qui plantavit aurem, non audiet, & qui finxit oculum non considerat? Similiter qui tam diversis rebus, tam diversas pulcritudinis species tam eleganter assignavit, nonne certius exinde probatur eum habere inæstimabilem admirandæ pulcritudinis elegantiam? Ipse nimirum est speciosus forma præ filiis hominum, cujus pulcritudinem sol & luna mirantur: immo ipse est supereminens pulcritudo, de cujus plenitudine in omnem pulcritudinis speciem particulariter emanavit emanatæ pulcritudinis donum divina gratia largiente. Misericordiam, quia peccatis hominum parcit, & super eos solem suum oriri facit. Et licet omnia conclusa sint sub peccato, omnium tamen miseretur; & his qui peccare non desistunt, infinita tamen beneficia non desistit misericorditer impertiri. Suavis enim est Dominus universis, & miserationes ejus super omnia opera ejus. Unde David: *Misericordias Domini in æternum cantabo.* & *misericordia Domini plena est terra.* In his secretius meditabatur, exinde quod divina majestas summopere sit diligenda, certissima colligens argumenta; nec ex illa diversitate nominum quæ de Deo dicuntur, in ipso intelligebat substantiarum pluralitatem, nec accidentium diversitatem: quia ipse sine omni accidente vere subsistens est, & bonitas divina, & potentia, & sapientia, & vera pulcritudo, & misericordia, & verus Deus, & vera divinitas. Et licet tam diversa nomina de ipso dicantur; eis tamen una sola substantia divina intelligitur. Unde quando dicitur hæc omnia sunt unus Deus, & unus Deus hæc omnia; illa pluralitas non est ex pluralitate rerum, sed ex diversitate vocabulorum. Ei ergo quem vere diligebat, in quem veraciter & catholicè credebat, qui toto corde & tota anima, &, si fieri possit, magis quàm verbis & intellectu exprimi & intelligi possit, est diligendus, puro corde

& corpore famulabatur. Etsi enim carnalis macula ei adhæserat; intellecto quod bonitas Dei eum ad pænitentiam adduxerat, qui octoginta annis & eo amplius vitam ejus produxerat; ipse non secundum cor impænitens iram in diem judicii thesaurizaverat, sed omnibus maculis, tam mentis, quàm corporis, per pænitentiam abolitis, se ita defæcaverat, ut post districtum judicium ad dexteram Filii Dei inter bonos, sicut creditur, sedem habeat coronandus.

Idem Episcopus utilitati omnium, & maximè personis religiosis ex caritate cupiens providere, in domo sua Cenomannis cameram inferiorem lapideam, & capellam juxta positam similiter lapideam personis religiosis ædificaverat; & sic disposuerat, ut eis locus orationis opportuniùs deserviret: ibique monachi Cisterciensis Ordinis, ex quibuscumque partibus, quacumque hora ad prædictam civitatem, ubi nullam aliam habebant mansionem, venirent, à servientibus Episcopi, qui ad hoc erant præcipuè destinati, cum multo honore recipiebantur, & de bonis Episcopi eis sufficienter providebatur. Rursus venerabilis Episcopus semper & maximè in tempore famis pauperibus largus, in duabus infirmitatibus, quibus eum vidimus, universa quæ habebat pauperibus erogavit. In una earum textum ex auro & lapidibus preciosis de suis anulis valde preciosum fecit fabricari, & ipsum ea conditione quam versibus, quos composuit, & in superficie textus fecit annotari, intelligere poteritis, ecclesiæ beati Juliani assignavit, quatenus in tempore famis pauperibus distribueretur: in quibus preciosa materia preciosiùs quàm in textu resplenderet. Sunt autem versus hujusmodi;

Gemma nitens, aurum rutilans, junguntur, ut ex his
Arte simul vinctis nobile surgat opus.
Nobilius quæcumque tamen disjuncta futura,
Vendita cum fuerint, pauperibusque data.

Contigit in penultima infirmitate reverendi Præſulis, in qua fere omnes de ipſius vita deſperabant, quod in illo vero examine fortunæ cum quidam de ſervientibus qui ab eo multa beneficia receperant, omiſſa ſollicitudine, quam circa eum gerere debebant, emolumento temporali potius deſervirent, & ab eo cum multa inſtantia, quæ ſibi ſemper gravis exſtiterat, & tunc eum graviùs moleſtabat, equos & alia requirerent, & ſic illius qualemcunque laborantis quietem perturbarent; ipſe hoc verſu eos notans, non tamen quaſi iraſcens, ſed quaſi in agone ludens, ait:

Nec defunctus habet, nec qui loca mutat amicos.

Et poſtea cum ſentiret ſudorem, qui vel vitam præſcribere, vel eam diutius conſervare videbatur, ſic in deteriorem partem pronum, ut tamen liceret ſperare timenti, adjecit:

Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo.

Numquid mirabile eſt iſtud ac memorabile, quod ſeni octogenario in tali articulo tantam Deus rationem & memoriam conſervaſſet? Ultima infirmitate laborans idem Praſul reverendiſſimus, & omni honore digniſſimus, multos habuit Confeſſores; & ſi quæ peccati in eo macula remanſerit, lacrymis ejus & ſuſpiriis & pœnitentia illud mali reſiduum omnino credimus expiatum. In vigilia feſti tranſitus beati Juliani ſurgens à lecto ægritudinis, venit in capellam Ebiaci, ibique fecit Miſſam celebrari: & ſtans debita veneratione audivit Evangelium, ibique exſpectavit dominicam, quæ in fine Miſſæ per ſacerdotem mittitur, ſalutationem: & multa devotione recepto corpore Chriſti, à quo ſalutationem & in quo ſalutem receperat, ad lectum ægritudinis remeavit. Quanta eſſent de morte ipſius lamenta inter ſocios ſuos, quantus dolor & afflictio ſpiritus in cordibus eorum, licet mæroris illius & anxietatis particeps ego exſtiterim, nec manu ſcribere, nec lingua depromere poſſum.

Tantus erat dolor, ut productioni vitæ illius unusquisque sociorum, sicut videbatur, de propria vita cuperet impertiri. Altera die, cum jam prope videretur ut in fata concedere deberet; ipse ad terram super cinerem positus, peracta commendatione animæ, quam Petrus Abbas Belli-loci, & multi alii cum lacrymis celebrabant, & clericis adhuc dicentibus psalmos qui in morte solent decantari, circa horam tertiam in festo beati Juliani, cujus serviens devotus & dispensator fidelis exstiterat, quasi illa beata vocatione commonitus, *Euge, serve bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui:* non quasi in morte laborans, sed quasi de temporalibus triumphans, & ad civium supernorum consortia suspirans, exspiravit anno Domini mill. cent. lxxx vj. In eo autem nos qui præsentes eramus, multæ recepimus admirationis materiam, quod intra vivum & mortuum, nulla nec in colore, neque in minus ordinata membrorum positione vix notari poterat diversitas: sed quasi dormiens, & in tranquilla pace, ac bonæ carnis, non vera tamen glorificatione apparens, melioris vitæ statum repræsentabat. Magnum credimus hoc inter ipsum & beatum Julianum fuisse familiaritatis & dilectionis indicium; quia die illa, quam gloriosi Confessoris diem natalem solemnem devotius in terris homines venerabantur, cælesti curia fidelium devotioni applaudente, idem Confessor prædictum Episcopum, heredem cathedræ suæ, in qua sederat rector humilis & fidelissimus dispensator, ad suæ beatitudinis participium, ut credimus, evocavit.

Eadem die circa noctem fuit corpus ejus Cenomannis ad ecclesiam beati Juliani deportatum. cui in choro ecclesiæ posito, postquam pontificalibus fuit infulis, tamquam accessurus ad altare, decoratus, erectis circa ipsum candelabris, & altis trabibus ad cereos sustinendos, Canonici & alii clerici debitas

exsequias

exſequias reddiderunt, in vigiliis, in pſalmis, in orationibus, in ſuffragiis ac magnis luminaribus, & aliis quæ circa funus agi ſolent, multum honorem, tamquam patri & paſtori ſuo, exhibentes. Tribus diebus atque noctibus, luminaribus accenſis, jacuit ibi corpus dilectiſſimi Patris, nec tempus otioſum præteriit, in quo perſonarum religioſarum conventus, aut aliæ perſonæ vigilias non celebrarent, aut alia officia mortuorum.

Manſuetiſſimus pater qui ſemper pacem dilexerat, dum ageret in extremis, timens quod Canonici beati Juliani qui filiali eum affectione diligebant, in eadem eccleſia vellent ſibi eligere ſepulturam; & inde inter Canonicos & Monachos ſancti Vincentii iræ & contentionis materia oriretur; præcepit ut ad patres ſuos in Abbatia ſancti Vincentii apponeretur. Secundum ergo ordinationem ipſius, cum perſonæ quas tantæ ſepulturæ honor exſpectabat conveniſſent, in eccleſia B. Vincentii ante altare martyrum Vincentii & Laurentii, quod vicinius eſt choro monachorum; debito honore exhibita eſt ei venerabilis ſepultura. Nunc ad reverendi patris opera tranſeamus.

Ipſe cui ſermo præſens famulatur, Cenomannis à parte eccleſiæ ſancti Audoëni fecit grangiam lapideam, lapidibus tectam & ſpatioſam. Prope locum illum fecit cameram, quæ altior dicebatur, ubi ipſe jacebat: cujus ab utroque latere feneſtræ progredientes eam claro lumine irradiabant. quarum materiam, licet commendabilem, ſuperabat opus. Nam & opus earum & compoſitio cameræ ingenium artificis, quod in eis pulcrius & ſubtilius relucebat, admodum commendabant. Cameræ illi capellam continuam poſuerat, quæ etſi prima manu artificis nihilo minus pulcrius reſplenderet; imagines tamen ibi pictæ ingenio admirabili viventium ſpeciebus expreſſis conformatæ, intuentium non ſolum oculos, ſed etiam intellectum

deprædantes, intuitus eorum in se adeo convertebant, ut ipsi suarum occupationum obliti, in eis delectarentur; & quos sua occupatio exspectabat, per imagines delusi penitus ociosi viderentur. Tertio loco juxta capellam ordinaverat aulam, cujus compositio tota, & maximè fenestrarum opus, tantum pulcritudinis habebat, ut ipsa vel doctiore manu artificis, quàm supradicta duo videretur composita, vel artifex in opere isto se ipsum vicisse crederetur. Inferiùs autem, in plateis domorum quas emerat, plantari fecerat viridarium, in quo erant species arborum diversæ, per insertionem fructus alieni, pariter visu pulcherrimæ: ut homines ad fenestras aulæ dependentes, & alii in viridario exsistentes, mutuo aspectu delectarentur; illi de aula in pulcritudine arborum, alii de viridario in aspectu pulcritudinis fenestrarum. Composuit autem, quos in introitu aulæ fecit annotari sub cruce, quam agnus lapide sculptus deportabat, versus istos.

Sub cruce qui transis, devota mente retracta,
Quod tibi vita datur, Christi cruce morte subacta.

Viridarium illud & omnes domos pontificales à parte illa clausit muro, à supradicta grangia usque ad finem viridarii continuato. Ante introitum aulæ fecit ductum aquæ subterraneum ad locum lapideum ascendentis, ubi manus venientium lavabantur. Contigit apud Ebiacum domos pontificales & villam ipsam comburi. Illas ergo domos non dico reparavit, sed quasi ædificavit. Remanente enim prima domo, quæ est juxta capellam, ubi caminum fecit optimum; in ea composuit gradum lapideum, per quem ascendebatur ad cameram secundam: eique quæ longitudinem habebat & nullam fere latitudinem, formam adposuit commendabilem, illasque domos sic fieri cœpit & ordinari, ut & opus & ordinatio multæ materiam laudis attribueret compositori. Juxta domos illas fecit

grangiam lapideam, & prope eam ſtabula equorum, & domum preſſorii & preſſorium. Et hæc omnia clauſit muro, extra quem fecit & aliud preſſorium. Juxta domos plantavit tres arpennos vinearum, quæ continuæ ſunt aliis vineis, quas ibi invenerat.

Præterea Ebiaci molendina tria, & multa alia adquiſivit. Apud Tollevium fecit capellam lapideam, & domum ligneam, rotundam exterius, & interius quadratam, & grangiam lapideam & ſtabula equorum: & hæc omnia circumdedit muro & foſſis, ubi aqua ſemper inveniebatur. Fecit inibi portale lapideum bene munitum, per quod hoſtes de facili introitum habere non poſſent. Extra muros fecit duo virgulta, & plantavit tres arpennos vinearum, & multa alia ibi adquiſivit. Cum autem indigenæ quidam, Hagano nomine, & Garinus de Forgis, ſuper nemora & homines illius terræ ſeu ſervientes aſſererent feodatos, & tam nemora quàm homines multis gravaminibus opprimerent; prædictus Epiſcopus ab illis duobus & heredibus eorum, & omnibus aliis qui terræ illi adverſabantur, ſibi & univerſis rebus quas apud Tolleviam poſſidebat, per multas guerras, labores & expenſas plenariam cum pace reddidit libertatem.

Idem Epiſcopus habebat anulum, qui à nomine cujuſdam Regis Gaiferius vocatus, ab infirmis requirebatur: qui cùm anulum illum bona intentione gratia ſuæ procurationis accepiſſent, à diverſis infirmitatibus auctore Domino curabantur. Neſcimus autem utrum per gratiam divinam ex merito perſonæ anulum illum poſſidentis, & pauperibus miſericorditer accommodantis, exemplo beati Petri cujus in umbra infirmi reſtituebantur; an ex potentia lapidis, an ex utroque illa curationum gratia proveniret.

Idem Epiſcopus omnibus, & maxime perſonis religioſis deſiderans providere, & intelligens quod Monachi Majoris-monaſterii pro negotiis ſuis ad eccle-

siam Cenomannensem multoties venire compellebantur, & in urbe illa non haberent ubi caput possent reclinare; in vico qui dicitur Bitonaria, vineas quas fecit exstirpari, & domos quas destrui fecit, multa pecunia adquisivit: locumque illum, diversis emptionibus ampliatum, prædictis monachis, ut ibi certam haberent mansionem, in perpetua eleemosyna dedit & concessit. Summam illius pecuniæ quam nescimus, sub silentio prætérimus. Ibi capellam in honore beati Martini propriis sumptibus & multis expensis fecit ædificari, & Domino consecratam dedicari. Sumptus quos in illius capellæ ædificatione posuit, sicut computatum est, in summa c libras Cenomannenses & eo amplius excreverunt. Rursus vice alia audiens Episcopus, quod Abbatia Majoris-monasterii, quæ in operibus caritatis multa semper expendere consuevit, multis & gravibus debitis obligata teneretur, eidem misericorditer contulit valens c & xl marcas argenti.

Ipse ecclesiam beati Juliani, ascitis venerabilibus personis, SAMSONE Remensi Archiepiscopo, & ROTBERTO Carnotensi, PHI. Bajocensi, ROTROCO Ebrocensi, ARNULFO Lexoviensi, BERNARDO Namnetensi JOHANNE Aletensi, ROTAUDO Venetensi, GUILLELMO Trecoriensi, RICHARDO Constantiensi, HERBERTO Abrincensi Episcopis, Romam tunc fortè profectis, JOSCIO Turonensi Archiepiscopo, MATTHÆO Andegavensi, STEPHANO Redonensi Episcopis, multa solemnitate fecit Domino consecrari: ex communi eorum & fratrum suorum consilio instituens, quatenus illa die qua facta est illa celebris dedicatio, scilicet die lunæ proxima post *Quasimodo geniti*, thesauro ecclesiæ hominum aspectibus exposito, & in processione solemniter deportato, quotannis post solarem revolutionem solemni jocunditate dedicationis festivitas celebretur.

Tempore episcopatus sui, ingruentibus duabus districtæ famis calamitatibus, intelligens Præsul egregius possessiones suas & ecclesiarum ad patrimonium Jesu-Christi pertinere; & cum idem patrimonium in tanta districtione ab eodem Jesu-Christo exigeretur, non esse tutum ipsum à suo jure defraudari: ejus patrimonium sibi in pauperibus reddens, infirmos visitabat, esurientes pascebat; seque totum pauperum impendens saluti, illis erat & medicina & refectio corporalis. Abbatiis & personis religiosis per episcopatum suum annonam suam & vinum largiore manu distribuens, præter consuetam eleemosynam, quæ singulis diebus post prandia pauperibus erogabatur, & præter præbendas in pane & vino & carnibus constitutas, quæ pauperibus vicinis erant assignatæ, quingentos pauperes panibus, quibus poterant sustentari, singulis diebus reficiebat. Sic omnes possessiones suas provida discretione in usus pauperum ordinando, thesauros inæstimabiles in cælis, ubi nec ærugo nec tinea demoliri, nec fures effodere nec furati poterant, thesaurizabat. Canonici autem ecclesiæ nostræ exemplo & prædicatione tunc illius, qui erat lampas igne sancti Spiritus ardens, & alios illuminans, duas tabulas, unam quæ erat ante altare beati Juliani, & alteram ante altare beatorum martyrum Gervasii & Protasii, & frontale capsæ beati Juliani, & calices, & candelabra argentea, & capsas, & alia multa pauperibus erogarunt. Hic autem pius pastor duas illarum capsarum hac intentione, ut in usus pauperum ponerentur, auro & argento proprio in majori pondere quàm priùs investitæ fuissent, fecit revestiri. Milites & clerus & populus ejusdem pastoris exemplum & ornamenta sequentes, pauperibus Christi unusquisque secundum propriam facultatem multa beneficia conferebant. Et sic ipsi qui pauperes ex diversis locis ad ipsos confluentes majori pietate confovebant, Chri-

ſtianæ pietatis charactere inſigniti, quem venerabilis Antiſtes illis ſanctæ fidei & bonorum operum doctrina & exemplo impreſſerat, & eis quaſi in teſtamentum ſempiternum reliquerat, ad laudem ipſius, cujus veſtigia ſequebantur; de miſericordiæ operibus pro peccatis ſuis in odorem ſuavitatis Deo per manus pauperum offerre procurabant placabiles hoſtias & immortales.

Hucuſque de reverendi Pontificis origine, & vita, & operibus ſub brevitate, ne prolixitas falſitatem, aut tædium generaret, pro modulo noſtro tractavimus: amodo munera quæ eccleſiæ beati Juliani contulit, ſub eadem ſtili brevitate proſequamur. Epiſcopatui multas eccleſias, quarum nomina alibi continentur, eas de manu laïcali redimens, adquiſivit, & redditum Epiſcopatus plurimum ampliavit. Capitulo autem dedit patronatus eccleſiarum de Charnea & de Brolio, & medietatem patronatus eccleſiæ beatæ Mariæ de Lavalle. Capellanus tamen qui in eccleſia illa de Lavalle per Capitulum advocatur, & redditus ampliores & majorem habet in eadem eccleſia prærogativam ſuper x libras Cenomannenſes, quas Capitulum pro partibus Canonicorum habet in eccleſia de Charnea: inſtitutum eſt à venerabili Antiſtite piæ recordationis Guillelmo, ut Canonici qui ſuæ depoſitionis diem anniverſarium celebrabunt, annuatim lx ſol. Cenomannenſes inde percipiant. Anniverſario autem bonæ memoriæ Raginaudi Remenſis Archiepiſcopi, & matris ſæpe dicti Guillelmi, quod pro utroque eadem die celebrabitur, xxx ſol. Cenomannenſes; anniverſario Guillelmi *Paſſavant* patris ſui, alios xxx ſol. de ſumma illa annuatim Canonicis, qui illis anniverſariis intervenerint, reddendos in perpetuum aſſignavit: quatuor libræ quæ remanent, Capitulo communiter dividentur.

Reddidit in Capitulo eccleſias iſtas, de Pruliaco

Gaudini, de Loënna, de Nogento-Bernardi, quas Canonici se possedisse asserebant; sed multis annis possessione earum caruerant. Concessit in Capitulo ecclesias istas, quæ suo & aliorum auxilio conquisitæ fuerunt, de *Gres*, de *Horp*, de *Colenz*, sanctum Medardum de Hostille, ecclesiam de Uncinis, quas Canonici numquam habuerant. In tribus capellis domus suæ Cenomannensis, una quæ inferior erat, & dicebatur Monachorum, altera media inter cameram & aulam sita, quæ Picta vocabatur, tertia altior, quæ in turri sita ecclesiam cathedralem vicinius speculabatur, tres lampades ordinavit, ut ibi lumen ad honorem Dei, & beatæ Virginis matris suæ, & decori habitationum gloriæ Dei singulis noctibus deserviret. Ne autem oleum eis deficeret, & ne successoribus Episcopis oneri viderentur; ipse in claustro staullum comparavit, unde oleum illud reciperetur, & residuum illius redditus in alias majoris ecclesiæ necessitates poneretur.

Huic autem ecclesiæ dedit textum aureum, cui inserti lapides pretiosi tantum pulcritudinis & pretii conferebant, ut licet quorumdam opinione ex auro major textus auctoritas proveniret, lapides tamen cum auro super eadem auctoritate quasi de pari contendere videbantur. Anulos aureos pontificales quatuor, unum cum smaraudo, alterum cum topasio, tertium cum hyacinthio, quartum cum sapphiro, qui Gaiferius nuncupatur, capsas duas argenteas, quæ sunt super altare martyrum Gervasii & Protasii, pelves argenteas quatuor, quarum duæ majores octo marcas ponderant, subtili opere deauratæ, aliæ duæ quatuor marcas & eo amplius: candelabra argentea quatuor, quorum duo totam habent superficiem deauratam; alia duo cunctis distinctionibus sunt deaurata, calicem argenteum intus & exterius deaura-

tum infulas fericas quinque, unam de purpura nigra auro intextam cum bestiarum figuris, alteram de famito rubeo, quintam de multeia stellatam cum floribus violarum; albas undecim, quatuor solemnes cum paramentis aureis, duas alias paratas non ita solemnes, & quinque absque paramentis, & totidem manipulos, stolas quatuor, duas solemnes nigras auro intextas cum manipulis similibus, & duas alias, unam rubeam, & aliam candidam; dalmaticas tres candidas; tunicas quatuor, sandalia tria paria cum caligis, capas sericas sex, unam purpuream, quatuor de famito; sextam de pallio varii coloris, pallia undecim, thuribula argentea duo, unum tota superficie deauratum, alterum per loca; mitras duas, baculos pastorales duos, quorum unus est argenteus, cophinos sex, tapeta septem, duo idonea poni ante altare, tria super scamna, duo in cathedris; vinaria duo argentea, bibliothecam * in duobus voluminibus, decreta Gratiani in magno volumine, aliorum librorum volumina, imagines duas Petri & Pauli.

* *id est* Biblia

Hic omissa sunt acta quinque Episcoporum, initio hujus chronici compendio relata, nempe

XXXIX Raginaldi
XL Hamelini
XLI Nicolai.
XLII Maurichi
XLIII Gaufridi *de Lavalle*.

CAPUT XLIV.

Gesta Gaufredi de Loduno Episcopi.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, amen. Legimus in parabolis Salomonis, *Majora te ne quæsieris, & altiora te ne scrutatus fueris.* Ideoque præsumptuosum & temerarium esse videtur, dum in ardua materia, quæ sermones exigit luculentos, rudi stilo procedit sermo tam horridus quàm incultus. Verumtamen blanda violentia precantium amicorum onus aliquando compellit aggredi supra vires; & sicut lex est amicitiæ ne rogemus res turpes, aut faciamus rogati: sic eadem lege constringimur, ut honestæ petitioni, quantum sufficimus, obsequamur.

Igitur venerabilis pater & pastor ecclesiæ Cenomannensis GAUFRIDUS de Loduno, dominus Treviarum Andegavensis diœcesis, clarus sanguine, clarior exstitit morum nobilitate. qui patre matreque defunctis, duobusque ipsius Episcopi fratribus humanis rebus exemptis, Baroniam Treviarum, tamquam verus heres, adeptus, quamdiu vixit, sapienter ac feliciter gubernavit. Hic in ætate primæva litteris initiatus, postmodum anno ætatis suæ quattodecimo relictis figmentis poëticis & aliis ethnicorum libris, sacræ paginæ fructus uberrimos legit & elegit, æterna transitoriis anteponens. Idem honestatem jungere continuans, contra carnis male blandientis lenocinia, mundum manu, mundum carne in suo perpetuo se servavit; nec oblitus illius verbi Davitici, *Qui emittit fontes in convallibus*, sicut humilem se foris exhibuit, sic humilitatis thesaurum inæstimabilem intus perpetuò custodivit. Idem ab adolescentià Domini jugum ferens, quasi quædam præludia futuri sacerdotii capam clausulam * in studio semper habens, ornatus

* *f.* clausam

quos exigit nobilitas generis, extra gessit, non ut morem gereret voluptati, sed ut quantum secundum Deum poterat, mundialium satisfaceret voluntati. Sicque reddidit quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Ejus itaque crebrescente fama, felicis recordationis MAURICIUS tunc Cenomannensis Episcopus vocavit eum in ecclesia Cenomannensi ad Cantoriam cum præbenda, ubi laudabiliter se habuit, & per incrementa temporum bono se semper exhibuit meliorem. Vocavit inquam eum dictus Mauricius; qui ad ecclesiam Cenomannensem vocare consueverat viros theologos & famosos, aliosque viros peritos, providos & discretos. qui ligna Libani levigata, & omnino parata ad ponendum in ædificio Salomonis, noverat eligenda; de quibus plures vidimus in Archiepiscopos, plures in Episcopos promoveri. O felices nos animo, si per patrum semitas graderemur, si mores eorumque virtutes presso sequi vestigio conaremur! sed nemo in se tentat descendere, nemo: sed præcedenti spectatur mantica tergo. Denique dictus Cantor ad regimen ecclesiæ Cenomannensis assumptus, humili se factus est humilior, patientior patiente.

Post modicum verò temporis inter Archiepiscopum Turonensem & ipsum super quadam jurisdictione gravis est exorta querela; & cùm ab Archiepiscopo suspensus fuisset de facto, suspensione hujusmodi non servata, de meritis appellationis confidens, pro tuenda ecclesiæ libertate cum duobus Archidiaconis & quibusdam Canonicis suis, cum apparatu magno, nec considerata expensarum quantitate, licet immodica, Romam venit: ubi à Papa GREGORIO nono honorabiliter est receptus. Et cum fortè putaretur ab adversariis redire confusus, rediit absolutus ab Papa: Legatusque per totum regnum Franciæ constitutus, cum quanta humilitate legationem suam exercuerit,

quanta diligentia ecclesiam suam rexerit, sufficienter sum insufficiens explicare : cùm subditorum propriam sibi reputaverit passionem, congaudens in Domino gratulanti, & in visceribus caritatis compatiens patienti. Idem numquam inventus est otiosus : aut studebat in sacra pagina (prædicationis enim gratia clarus erat) aut orationi, contemplationique vacabat. Mitioribus socium, omnibus amabilem se præbuit & benignum. Idem monasterium Cartusiense fundavit à primo lapide, capellam ibi faciens testitudineam, cellasque melioribus totius Ordinis non minores. Clausuram quoque lapideam, cum aquæductu per cellas magnis fecit expensis, & proviso de redditibus, munera muneribus superaddens, monasterium ipsum feliciter consummavit. Jamque quàm honorifice corpus beati Juliani in novum opus transtulerit, audiamus.

Temporibus igitur venerabilis patris Gaufridi de Loduno, domini Treviarum, tunc Cenomannensis Episcopi, felici fine complenda assignatur dies, qua corpus beati Juliani in novo opere transferretur (quod factum est die Lunæ post octavas sancti Paschæ anno Domini mill. ducent. quinquag. quarto) in crastino paschalis solemnitatis adest in ecclesia beatissimi Confessoris ex omni conditione sexu, ætate, numerosa totius civitatis Ceriomannicæ multitudo ad liberandam ecclesiam; ruderes extrahunt, ecclesiam ipsam certatim mundare volentes. Adsunt matronæ cum reliquis mulieribus, quæ contra mulierum morem accuratis vestibus non parcentes, in pannis variis, in indumentis scallaticiis viridibus, seu alio colore fulgentibus, extra ecclesiam sabulum portabant. Multæ scobem ecclesiæ multiciis deportantes, ipsa multicia squalore pulveris squalere gaudebant. Aliæ sabulo ecclesiæ lactentium parvulorum gyrumnulos implentes, sic eos extra ecclesiam deferebant. Quid mirum? lau-

dem infantium divino operi decebat adesse, ut tanto officio infantes & parvuli aliquam viderentur operam præstitisse. Triennes vel circa parvuli, in quibus jam sacræ fidei insignia quodammodo præludere videbantur, vix adhuc se portantes, pulverem extra ecclesiam in suis panniculis asportabant. Majores verò ætate & corpore robustiores, magna ligna & ponderosiores lapides citiùs & faciliùs quàm credi posset, extra ecclesiam deferebant: minores levibus pro qualitate virium operam dabant: majores ad gravia de ecclesia tollenda pro viribus laborabant. qui brevi tempore sponte fecerunt, quod multi conducticii per longa tempora non fecissent. Hoc autem continuè singulis feriatis diebus factum est, nullo exterius edocente. Quid plura: tantus erat in populo Dei fervor, tantus devotionis ardor, quod videntes admirabantur, & considerata tanta devotione, se non poterant à lacrymis præ gaudio continere. Voluerunt etiam cives, ut lumen quod cordibus inclusum habebant, exterius appareret. Unde habuerunt & ordinaverunt, ut per officia singula fierent cerei capaces magnitudinis ad mensuram facultatis, qui arderent in die solemni. Fecerunt autem quidam de majoribus cereum ducentas ceræ libras habentem: fecerunt & alii cereos diversorum ponderum juxta seriem facultatum. Nam qui in aliis pauper erat, ad faciendum pro rata cereum divitem se gerebat. Nec oblivioni tradendum est, quod diversi diversorum officiorum cereos deferentes cum laudibus offerebant exultantibus animis & musicis resonantibus instrumentis. Præter horum multitudinem cereorum, fecit ecclesia cereos, circa chorum & in presbyterio dispositos in gyrum. Et erant tonellæ in ipsa nave ecclesiæ cereorum multitudine circumornatæ. Corda omnium intus flammantia foris ostendebant luminaria numerosa. In iis omnibus fletus aderat gaudiosus, & lacrymæ risui felici fœdere jun-

gebantur. Præterea cum cives ipsos sub interminatione pœnæ corporum & amissionis rerum in exercitum trahere vellet Princeps, elegerunt magis utrique periculo subjacere, quàm diu desideratam translationem patroni sanctissimi non videre. Addere libet de clausoriis & cultoribus vinearum; qui videntes cereos aliorum, ad quorum exemplum nihil fecerant, inter se mutuo loquentes aiebant: Alii fecerunt momentaneum luminare, faciamus vitreas, quæ illuminent ecclesiam in futurum. Fecerunt autem formam integram quinque vitreas continentem; in quibus ipsi per officia depinguntur. Nec à laudibus civium putavimus esse tacendum, quia etsi luminaria fecerint sumptuosa, nihilo minus fecerunt vitreas, in quibus per officia sunt depicti.

Adest dies universaliter expectata, ab Episcopo tamen & clero maxime peroptata; transferri suspirantibus de squalore & angustia veteris operis, ad pulcritudinem & latitudinem structuræ majoris. Vocati sunt nobiles & Prælati, quorum quidam juxta parabolam Evangelii se excusaverunt, alii venerunt. Adfuerunt Turonensis Archiepiscopus, Abrincensis, Andegavensis, Redonensis, Dolensis Episcopi, cum Episcopo Cenomannicæ civitatis. Sed quia convenerat populus super numerum, tam de diœcesi, quàm de partibus alienis; inito consilio de sancto corpore per noctem transferendo, vigilata parte noctis, venit ad ecclesiam Metropolitanus cum Episcopis memoratis: inter quos Cenomannensis Episcopus, velut alter Symeon in ulnis optatum pignus suscipiens, velut alter Saül ceteris excelsior, inter pressuras circumstantium pondus sine pondere pressuræ, molestias grato labore ferens, velut alter Issacar supposuit humerum ad portandum: & sic thesaurum desiderabilem imposuit super altare sanctum. Idem à sancta die Paschali usque ad repositionem corporis sancti non longè recedens à

civitate exigente piæ devotionis affectu, peregrinationis causa qualibet die semel cum orationibus & oblationibus ecclesiam visitabat. Idem videns cives non sicut conducticios, sed intenso mentis affectu, & toto corporis nisu, prout dictum est, operantes, de tanta populi devotione gaudens, tamquam pius & mansuetus pastor, à lacrymis sibi temperare nequibat. Idem vigilia translationis & die fecit cœnam magnam vocatis: & ex affectu rogans quos vocare potuit & habere, impleta est ejus aula discumbentibus, nemine excluso, necnon & aliæ domus & cameræ, sed & omnes episcopales officinæ. quod cùm adhuc non sufficeret, per virgultum suum fecit tentoria collocari, ubi Barones & nobiles, & alii discubuere multi. De qua cœna multum quod loqueremur erat: sed ne sermo prolixior teneras offendat auriculas, ad alia transeamus. Igitur pannus sericus quo sancta tegebatur theca, cum elevaretur, tam suavem effudit odorem, ut excedere videretur omnium aromatum species in immensum. Per quindecim verò dies super ipsius Confessoris altare reliquiæ servabantur, quas custodiebant bini & bini Canonici, per horas suas noctu dieque ad hoc specialiter deputati. Sed quia cives instanter petierant ea nocte custodiam sanctæ thecæ, ut qui semper erant sancto corpori & ecclesiæ ceteris propiores, ecclesiam sanctam & corpus sanctum propius aliis custodirent; hoc cum humiliter & justè peterent, eis non poterat denegari. Quo concesso, præter custodiam nobilium, Vicecomitis videlicet Bellimontis, domini Montis-fortis & aliorum vassallorum Cenomanniæ; venerunt loricati cives in chorum, tota nocta vigilantes, & custodientes cum omni diligentia corpus sanctum. Statutum etiam fuit & laudabiliter ordinatum, quod per totam quindenam omnes conventus, tam de civitate, quàm suburbiis, in principio cujusque noctis vigilias solemniter decan-

tarent; Canonici matutinas in horis antea consuetis: similiter & de Missis. Interea populi fama excitati ex omni fere Francia ad sanctas reliquias venerandas cum omni devotione, vigiliis orationibus & laudibus advenêre. Sicque continuata sunt solemnia tam à clero, quàm à populo nocte & die per totam quindenam, tam in ecclesia, quàm in urbe.

Jamque tam cleri quàm populi devotionem audivimus: amodo qualiter in ecclesia sua beatissimus Dei Pontifex operatus fuerit, audiamus. In ipsa translationis nocte erant in ecclesia tam viri, quàm mulieres quindecim & amplius, graviter infirmantes. Alii dæmoniaci, alii sacro igne succensi; quorum duodecim infra primam sequentis diei redierunt incolumes & sani: alii verò superstites remanserunt divinam misericordiam exspectantes: sed infra paucos dies liberati, ad propria rediere, qui & aliorum præcedentis infirmitatis & subsequentis liberationis laudabile testimonium gavisi sunt perhibere: & sic in ecclesia de infirmantibus nec remansit unus. Curatorum jam dictorum fuit unus de Lavenio, alius de Belino, quidam de Ameneio, alii de Lavalle, alii de Monte-mirabili, & alii quorum nomina & patriam ignoramus. Præterea quædam muliercula de Ludio, quæ per idem tempus in ecclesia morabatur, usum brachiorum & manuum non habens, plenam & perfectam adepta est sanitatem. Item de civitate sanati sunt duo, de Quinta unus. Cuidam etiam mulieri, quæ per quinque hebdomadas loquendi usum amiserat, reddita est loquela. Præterea mulier quædam de Prareria Sagiensis diœcesis, cùm venisset ad sanctam translationem, & haberet manum aridam, & brachium usque ad cubitum, cum magna devotione manum obtulit ceream, quæ diu pependit super altare beatissimi Juliani: mulier verò sine moræ dispendio perfectæ restitura est, sanitati. Fama igitur crebrescente, & eundo vires amplius

acquirente, venêre multi suorum incommodorum remedia petituri. Mulier quædam juvencula de Rocha-Mabiliæ ad ecclesiam deportata, sparsis per colla capillis, vultum habens terribilem, oculos minaces & torvos, & inhumanum sonans, manibus virorum fortium vix trahi potuit ad altare beatissimi Confessoris. Postmodum verò (pro ut moris est) in carro posita, clamans & quos poterat tangere discerpens, tandem arrepta somno dormivit; & sic miraculosè sanitatem recepit. Quidam è contra clericus in domo cujusdam scansoris manens, & febre quartana laborans, obdormivit in loco super quem diu fuerat sanctum corpus: nec mora reliquit eum somnus cum febre, adeo quod febrilis incommodi vestigia postea numquam sensit. Sic & quidam juvenis, dictus Michaël de *Gorran*, clericus nostri chori, filius Præpositi de Burgo-regis, & alii quartanarii sanati sunt multi. Per idem tempus contigit ut milites non longè ab Ebronio torneamenti ludum, prout moris est, exercerent: inter quos vir nobilis dominus Tilleti tot torneatorum incursibus & obviationibus violentis mirabiliter præcipitatus cecidit, & ejus equus sub eo. qui cùm esset in statu quòd totum torneamentum super eum irruebat, nec humano locus erat subsidio, & idem non nisi solam præstolaretur mortem; tandem beatissimum Julianum ad mentem revocans, divinum sensit auxilium. Nam equus cum eo surrexit, & ipse quasi solus esset in campi planitie, ab omnibus torneamentium incursibus se liberatum invenit. Inde domum rediens, cum uxore & familia venit ad ecclesiam beatissimi Confessoris, ex toto mentis affectu, quantum poterat, grates agens. Obtulerunt autem singuli singulos cereos. Nec enim & ipse ceream militis imaginem quamdiu ad sanctam capsam vidimus dependentem. Nec silentio prætermittendum est quod iisdem temporibus in territorio de Castro-Ayeraudi Pictavensis diœcesis accidit, in vico

vico, qui Senilliacus appellatur, erat ibi quædam mulier arrepta à dæmone, prout ipsius actus, gestus, & verba manifestissimè ostendebant. Cumque hujusmodi facti fama increbuisset per parochiam & loca circumstantia, quædam bona mulier prædicti castri incola, nata tamen de parochia supradicta, quæ limina sancti aliquando visitaverat, & tunc & antea multa de miraculis ejus audierat, ad locum prædictæ energuminæ causa visitationis accedens, ut ipsam vidit taliter infirmantem, de meritis sancti confidens maritum ejus ad hoc induxit, quod vovit se mulierem ad Cenomannensem ecclesiam & sancti reliquias adducere vel mittere, vel se pro ea ejusdem sancti limina visitare. Quid plura? præfata matrona prædiolum suum, quod non longè per dimidium miliare distabat, adiit: & exinde sine mora ad domum prædictæ energuminæ rediens, invenit eamdem ratiocinantem & restitutam pristinæ sanitati. Sub eodem tempore puer quidam septennis de villa, quæ vulgò *Corputin* appellatur, cùm à nativitate surdus & mutus esset, cum matre sua venit ad solemnitatem. qui cùm ante sanctum altare expassis manibus genua flexisset, sub brevissimo intervallo gloriosissimam Dei Matrem & beatissimum Julianum alta voce, multis qui aderant audientibus, appellavit. sicque jocunditatem audiendi & loquendi commoditatem accepit. Sed cum rerum nomina penitus ignoraret, parvo tempore didicit res propriis nominibus appellare, & vocabula conjungere adeo competenter & ordinatè, sicut alius ætatis suæ. Sed quid ulterius vexabimus linguam? Iste sanctus dignè in memoriam vertitur hominum, cujus meritis & precibus gloriosis in ecclesia sua, sed & beatæ Virginis, in cujus honore idem fundavit ecclesiam eamdem, sacer ignis exstinguitur, energumini liberantur, hospites ubicumque necessitatis tempore, ejus invocato no-

mine colliguntur. Ipſum ergo rogemus, ut cùm venerimus ante tribunal diſtricti Judicis, de nobis tamquam de propriis filiis dicat : *Ecce ego & filii mei, quos dedit mihi Dominus.* Ipſi Deo laus honor & gloria per infinita ſæcula ſæculorum, amen.

Nunc de aliis quæ ipſius temporibus acciderunt, nunc proſperis, nunc adverſis, aliqua perſtringamus. Cujus temporibus Deus ultionum Dominus, qui plagis olim percuſſit Ægyptum, Chriſticolas tranſmarinos, ſuis fortè culpis exigentibus, flagellavit. Initis enim treugis inter Soldanum Babyloniæ & noſtros incolas tranſmarinos, venerunt quidam populi feroces & bellicoſi, qui Coramini vocantur : quos ſuſcipiens Soldanus Babyloniæ, non ſervata fide treugarum, ſub diſſimulatione contra Chriſtianos noſtros in Syriam tranſire permiſit. Ipſi verò omnia quæ extra fortalitias invenerunt, tam ferro quàm incendio miſerabiliter vaſtaverunt. Quadam die Chriſtiani de terris maritimis univerſaliter convenerunt, contra Coraminos ad prœlia proceſſuri ; & infauſto congreſſu eorum multitudini reſiſtere non valentes, miſerabiliter & innumerabiliter ſunt occiſi. Ipſi quoque magiſtri militiæ Hoſpitalis & Templi in prœlio ceciderunt : & ſic Coramini cum victoria Jeruſalem venientes, quos invenerunt univerſaliter percuſſerunt gladio non parcentes : templum quoque Salomonis, & turrim David funditus eruerunt, & (quod ſine lacrymis audire non poteſt vel dicere Chriſtianus) ſepulcrum Domini ſubverterunt. Eodem verò Epiſcopo in curia præſente, prædictus Papa GREGORIUS FEDERICUM Imperatorem Romanorum & Siciliæ Regem excommunicationis vinculo, culpis ſuis exigentibus, innodavit ; quem ejuſdem Epiſcopi temporibus INNOCENTIUS Papa quartus, convocato apud Lugdunum Concilio generali, omni honore imperii & regni ſententialiter privavit. Ejus tem-

poribus multi Barones de regno Franciæ assumpto crucis signaculo transfretaverunt in subsidium terrę sanctæ. qui cùm in transmarinis partibus morarentur, humilitatis filii Dei prorsus immemores, assumpta superbia, omnique humilitate procul abjecta, carnis opera sectarentur; ira Dei incidit super eos, & traditi sunt in manu gentium. Unde factum est quod in Planoguare plures occisi, multi capti, ceteri rediêre confusi.

Ejus temporibus LUDOVICUS Francorum Rex Christianissimus pro eodem succursu crucem assumpsit, & in adventu suo cœpit Damiétam, muris & turribus circumsæptam, sponte fugientibus Sarracenis. Idem verò Rex (quod non sine dolore fateor me proferre) apud Mansuram captus, & Soldani Babylonici carceri mancipatus, ex superabundanti misericordia Dei non sine magno fuit miraculo liberatus. Nam cùm in captivitate Rex, ut dictum est, teneretur, ipsi Sarraceni Soldanum dominum suum occiderunt, Regem Franciæ liberantes: & (quod maximam recipit admirationem) recuperata civitate Damieta, eam funditus everterunt. Rex verò postea multis fortaliciis in terra sancta firmatis, cum uxore quam secum duxerat, & liberis quos ibi genuerat, ad propria cum gaudio reversus est incolumis & sanus: idemque in timore Dei & in amore justitiæ, & ecclesiæ defensione plures postea vixit annos. cujus temporibus Rex idem, quem fortuna sic depresserat, arridens, & in principio regni sui ipsum fecit de suis hostibus triumphare. Nam cum bellum contra Comitem Marchiæ & Angolismæ movisset regio apparatu, quibusdam ipsius Comitis fortaliciis captis, & præcipuè Xantonensi civitate, Comitem ipsum mirabiliter confudit, & ad servitium suum redire coëgit, fugato Rege Angliæ, qui venerat in auxilium Comitis supradicti. De Rege tam Christia-

nissimo, tamque politicis, quàm gratuitis virtutibus illustrato, audeo dicere, quia inter fortunæ vultus ambiguos, uniformis hæc æquanimiter & prospera sustinuit, & adversa calcavit; & in prosperis Regis immemor, & in adversis Rege major, fortunæ derisit ambiguitatem. Unde majus fuit patienter sustinere captionem, derisum, & carcerem; nec animo turbari, quàm de Damieta, vel simili victoria gloriari, juxta id, *Salus major*, &c. Ejus temporibus castra moverunt Cumani contra Hungaros, accitis in auxilium Tartarinis. Et erant Tartarini exleges homines, audaces, efferi, bellicosi. Ii venerant ab extremis partibus Orientis, qui equos & animalia minuentes, haustu sanguinis alebantur. Ii collecta super numerum multitudine, factis & ordinatis pluribus aciebus, quasi locustæ terrarum multarum longitudinem & latitudinem implevere. Horum intellecto nomine & divulgata ferocitate, quisquis audivit, expalluit. Nam per multorum prædicationes & rumores, de ipsorum potentia crebrescentes, regna multa timore valido sunt concussa. Inito autem congressu, inter Hungaros & Cumanos cum belligeris supradictis, ex parte Hungarorum, ut dicitur, plusquam centum millia hominum ceciderunt: nec multo post cum Antiochia à Sarracenis fuisset potenter obsessa, misit Princeps Antiochiæ petens auxilium Tartarorum. qui cum in fortitudine venissent, à facie eorum fugerunt citissimè Sarraceni, & obsidionem, quam incœperant, dimiserunt.

Ejus temporibus furorem suum diabolus contra Ecclesiam excitavit. Nam surrexerunt quidam maledicti pastores, qui dæmoniaco spiritu vehementius agitati, magistros sibi puerulos elegerunt, qui contra Fidem multa turpia exercerent, & infirmos dicerent se curare: ribaldis & trutannis infirmantes se

mentientibus, & per eos falso asserentibus se curatos. Collectis igitur infinitis pastoribus, furibus, homicidis, creaverunt sibi fraudis & malitiæ suæ magistros, centuriones pariter & decanos: & sic instigante diabolo, congregati ut delerent Ecclesiam, & disperderent nomen Christi, per civitates & castella, populis illudentes, asserebant se à Deo missos, & ad partes transmarinas in terræ sanctæ subsidium profecturos. Venerunt Turonos, ubi à civibus sunt honorificè recepti. Populus enim levis & credulus facile trahitur in errorem. Ibi nefaria & inhonesta matrimonia faciebant, & alia plurima contra Fidem. Demum cum ipsorum civium comitatu fratrum Prædicatorum domos fregerunt, inventa diripientes spolia, vasa Domini rapientes & prô dolor! turpiter attrectantes: Fratres verò per latibula fugerunt attoniti & exsangues. Venerunt Aurelianum, ubi graves terrores clero & scholaribus incusserunt, & eis injurias & molestias multipliciter intulerunt. Quadam die, dum eorum magister, vir infidelis, sceleratissimus & infaustus, quem HUNGARUM appellabant, dum super Pontem-Ligeris graderetur, scholarem inspiciens transeuntem, ipsum extracto gladio trucidavit, & in aquam projecit. Venerunt Parisius, ubi visa tam effera, tam horrida, tam copiosa multitudine, retroactis temporibus inaudita, scholares & clerici clausis foribus in domibus latuere, donec liberati sunt per regiam potestatem. Venerunt Bituricas, ubi inenarrabilibus injuriis clero & civibus irrogatis, Miles quidam sæptus multitudine bellatorum, dictum Hungarum invadens, eum lancea perforavit. qui, ut audierunt astantes, Machometum vociferans protinus exspiravit; ceteri verò fugêre dispersi. Venerunt ad castrum, quod Mala-mors appellatur: ubi indignè congregati, dictorum jam infidelitate pastorum, & malitia plenius intellecta, maledictam illam mul-

titudinem invaserunt, alios occiderunt, alios suspenderunt; reliqui fugere confusi; sicque cessavit tempestas.

In ejus temporibus Palmam civitatem Lombardiæ pro Ecclesia Dei stantem Imperator obsederat Federicus, & civitatem novam fundare cœpit ante Palmam in opprobrium & contemptum Palmensium civium, quasi nomine synonimo Victoriam appellavit. Quadam verò die egressus est Imperator, sicut moris habebat, cum canibus & avibus animo præspatiandi. Cives verò Palmenses irruentes in exercitum Federici, per papiliones & castra feliciter irrumpentes, & à dextra lævaque quos inveniebant ultore gladio ferientes, tandem irruperunt ad tentoria Federici; & ingressi spolia detraxerunt, aurum & argentum & omnia utensilia pretiosa pro libito rapientes, executione gladii finem litibus imponentes, obviantia quæque finaliter percusserunt, & Thadæum in castris summum Imperatoris consiliarium occiderunt. Sicque turbatus recessit exercitus Federici. quod audiens ipse, confusus aufugit, & sic Palmenses cum palma destructa Victoria civitate, quam fundare cœperat Federicus, devictis & fugatis hostibus, ad Palmam cum palma rediere spoliis onerati.

In ejus temporibus Bononienses stantes pro Ecclesia Dei bello voluere lacessere Mutinenses. Ii fautores impii Federici ecclesiam infestantis, Bononiensibus omni tempore pro viribus obsistebant: contra quos castra movêre Bononienses, & præmissis bellatoribus sequebatur Bononiensium laudabilis multitudo. Venerat autem Mutinæ Sardiniæ Rex Henricus, dicti filius Federici, in Mutinensium subsidium & succursum: qui quadam die de propriis armis depositis, arma mentitus aliena, dissimulatione dumtaxat ad tempus, contra Bononienses exivit, apertis januis civitatis. Inito

autem congressu percusserunt Bononienses in ore gladii Mutinenses, captaque civitate duxerunt multitudinem captivorum: inter quos inventus dictus Rex, captivitate detentus diu fuit Bononiæ, vinculis & carceri mancipatus.

In ejus temporibus inter virum illustrem CAROLUM filium Regis Franciæ, Comitem Cenomanniæ ex una parte; & Cenomannensem ecclesiam ex altera mota lite, idem Episcopus ecclesiæ necessitati condolens, pro qua paratus erat non solum compati, sed & pati; Romam iter aggrediens, Anagniam venit: ubi Alexandrum Papam quartum cum Cardinalibus inveniens, inventaque gratia in oculis eorumdem, quod intendebat morte præventus non potuit adimplere. Nam infra septem dies post adventum suum, die scilicet inventionis sanctorum martyrum Stephani protomartyris ejusque sociorum, in domo Fratrum Minorum sepultus est cum honore. Obiit autem anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto, Pontificatus sui anno vigesimo, mensibus circa decem.

Jamque quàm ecclesiæ suæ largus exstiterit, quot & quanta, tam vivens quàm moriens eidem erogaverit, ad imitationis exemplum in medium proferatur. Hic igitur ecclesiam vivens redditibus ampliavit, multis & jocundis muneribus honoravit, jus patronatus præbendarum Siliaci laudabiliter adquisivit, decimas multas de manu laïcali retraxit. Patris, matris, sororis & duorum fratrum anniversaria de suo instituit in hac ecclesia perpetuò celebranda. Dedit enim quatuor albas, quarum una erat parata paratura decenti, item stolam & manipulum rubri coloris cum imaginibus deauratis; aliam quoque stolam cum manipulo de serico mirabiliter operato; stolam etiam & manipulum tertium auro intexta, cum imaginibus bestiarum & arborum subtiliter intextarum, & elegantia sub-

cinctoria tria, unum preciosis margaritis ornatum; collarium quoque rubri coloris, auro mirabiliter intextum; quinque paria corporalium cum reservatorio, octo etiam mappas ad ornamentum altaris cum manutergiis multis, sexdecim albas telæ candidæ & delicatissimæ, duas mappas sericas. Dedit quoque sandalia, & sotulares rubri serici, auri preciosorumque lapidum varietate distincta. Dedit etiam quinque paria vestimentorum pontificalium, videlicet capsulam, dalmaticam, tunicam: quorum unum par est de samito rubeo, secundum de cendato inforciato rubro, tertium de samito viridi, quartum adurini coloris, quintum de candido borgueranto. Dedit etiam in primo reditu de Roma samitum, de quo fecimus duas capas; alia vice rediens unum pallium rotatum. Ipse etiam in quadam infirmitate sua duos tapedas subtus pedes servientium ad altare, & duos minores mirabili opere, quorum unus operit sedem regentium chorum; mitras quoque quatuor candidas, & quintam ex auro & lapidibus preciosis mirabiliter insignitam. Baudequinum unum ad ponendum ante altare; duos pannos sericos de armis Regis Franciæ; quinque paria cerotecarum, & duas paraturas argenteas deauratas ad opus earumdem cerotecarum, cambutam argenteam magni ponderis deauratam & opere decoram, cum baculo pastorali, & duos bacinos octo marcarum argenti, per loca deauratos, turibulum argenteum cum acerra & cochleari ejusdem materiæ; duos orceolos argenti cum pyxide argentea ad hostias reponendas. Dedit etiam decem & septem anulos auri, novem cum saphyris, unum grossum ad instar oculi bovis; decimum largum & latum episcopalem habentem saphyrum, in medio & in circumferentia lapidibus preciosis aliis insignitum; duos cum topaziis grossis, unum cum carbunculo, qui vulgò dicitur *rubi*; duos cum

granatis, unum cum camahuto, & alium cum cryſtallo: & eſt pondus dictorum anulorum una marca & tres unciæ auri: & iſti anuli appoſiti ſunt de mandato ipſius Epiſcopi ad frontale capſæ beatiſſimi Juliani. Dedit etiam antiphonarium pulcherrimum, tria gradualia, quorum majus cum groſſa nota & littera, troparium, collectarium epiſtolarum, evangeliarium, miſſale & duos ordinarios, & duas cathedras epiſcopales. Domum quoque de Dueio multis ſumptibus emendavit. In manerio Ebiaci domum novam & amplam epiſcopalem cum ſuis pertinentiis de novo ædificavit, & emit locum & plateas adjacentes, ubi novum illud ædificavit ædificium. Fecit etiam muros per circuitum à parte villæ cum introitu convenienti. Manerium de Celſiaco magnum & conveniens penitus innovavit. Pariſius in colle ſanctæ Genovefæ ædificium magnum & muris convenientibus circumſæptum, quod de proprio patrimonio acquiſivit. Epiſcopatum quoque dimiſit liberum & ſine onere debitorum: domos quoque dimiſit ſupellectilibus convenientibus, immo & abundantibus non deſertas.

ADNOTATIONES.

In præmiſſa acta Epiſcoporum Cenomannenſium.

Acta hæc Epiſcoporum Cenomannenſium ex regeſto pontificali cathedralis eccleſiæ rogatu meo deſcribi curavit R. P. Abbas monaſterii S. Vincentii ex noſtris, qui regeſtum iſtud à venerabilibus Canonicis ejus Capituli commodato impetravit, poſtulante in primis humaniſſimo viro domino Godefrido Archidiacono, favente etiam domino *le Vayer* majori Decano meritiſſimo, atque cooperante D. Muſſeroto Canonico, in cujus manus duplex actorum eorumdem exemplar traditum eſt. Ex eodem Pontificali eru-

ditissimus Baluzius gesta Aldrici Episcopi accepit; eaque Miscellaneorum suorum tomo tertio inseruit. Postea verò cùm integra etiam aliorum Episcoporum acta obtinuisset; eorum editionem à me occupari facilè permisit, novo Conciliorum auctario ipse impeditus. Ego verò ne quod ejus Miscellaneis detrimentum afferrem, Aldrici acta non integra, ita ut ab eo edita sunt, retuli, sed carptim ex ipso delibata, ne præclara ejusdem Episcopi facta hîc omnino desiderarentur.

Duæ quasi partes, horum sunt Actorum: prima à B. Juliano ad Aldricum: altera ab Arnaldo ad Gaufridum de Loduno. Unus idemque prioris partis auctor esse videtur. Idem enim in omnibus genius ac stilus, idemque scopus, nempe in primis, ut abbatia sancti Carileffi aliæque in jus ecclesiæ Cenomannensis asserantur. Eo quippe consilio relata sunt, ut passim auctor in titulis indicat, tot vetera primæ ac secundæ stirpis instrumenta, quibus acta ista maximè illustrantur. Auctor verò in capite xiij de Berario pag. 184. scribit, se duo monumenta omisisse, *quæ præ vetustate legi non poterant*. Idem legitur in capite xxj non semel, ubi de præceptis & chartis à Francone seniore impetratis. quod argumento est, auctorem ab eo tempore longè abfuisse. Non desunt tamen rationes, quæ diversos fuisse auctores adstruant. Qui gesta Principii Episcopi scripsit capite vij pag. 72 ait, eum quotidie Missam celebrasse, *sicut ab ipsis didicimus*, inquit, *qui cum eo conversari solebant*. & infrà, *ut prædicti sui discipuli nobis retulerunt*. Atqui trecentis annis Aldrico superior fuit Principius, ut proinde auctor unus & idem Aldrico superstes fuisse, & Principii discipulos vidisse non potuerit. Similia fortasse argumenta occurrent studioso lectori, in quibus nescio an censeri debeat illud, quod scriptor elogii S. Victurii in capite vj pag. 72 asserit, se *libellum de ejus vita & moribus* compo-

fuisse. Verùm reponi potest, auctorem illum, qui Aldrici facta recensuit, quædam præ oculis habuisse monumenta de Principio, ab ejus discipulis tradita, quibus ipse usus sit in ejus elogio concinnando. Consimiles enim loquendi formulæ hoc sensu apud alios occurrunt auctores. Sed hoc lectoris arbitrio permittere satius fuerit.

Posterior pars à variis auctoribus scripta est, pro variis Pontificibus, sub quibus quisque vixit. Prætermissa sunt tamen post Aldricum novem Antistitum; & post Vvillelmum, qui trigesimus octavus Episcopus fuit, quinque aliorum acta, quæ compendio initio chronici referuntur, cum serie Episcoporum omnium ad Gaufridum de Loduno, qui XLIV loco sedit. Pro numero Episcoporum acta hæc in totidem capita à nobis distincta sunt ob commodum lectorum.

Primus à B. Juliano Episcopus numeratur sanctus Turibius, qui pag. 64 memoratur obiisse *xvj Kal. Maïas P.C. Viatoris ij.* qui annus post Viatoris consulatum secundus incidit in annum Christi CCCC XCVIJ. Hæc non bene cohærent cum missione Juliani, prout à beato Clemente facta traditur in regesto & apud Letaldum monachum in actis S. Juliani. Deinde aut corrigendus capitis secundi titulus, ubi Turibius *tempore Antonini Imperatoris* sedisse dicitur: aut corrigenda epocha de Viatoris consulatu, sub quo ejus obitus reponitur. Certè hæc omnino perturbata. Sed illud monstri simile, quòd Victurius, quartus à Turibio Episcopus, pag. 70 B. Martini discipulus, idemque mortuus fertur *Fausto juniore & Longino bis Coss.* qui consulatus anno CCCC XC respondet. Neque enim fieri potest, ut qui Martini discipulus fuit, ad hunc annum pervenerit; aut verò Turibii successor quartus ante ipsum Turibium obierit. Fallunt ergo ejusmodi notæ consulares: tametsi mirum sit, eas ab hominibus re-

centioribus appositas fuisse, & non magis acceptas ex vetustis monumentis : cùm in aliis Episcopis id genus characteres non sint appositi. In his ergo locis cæcutiit auctor, ut in tanta antiquitate : nec scio an rectiùs census olei ecclesiæ à primis illis Episcopis assignatos, aut monasteriorum conditiones ab eisdem factas dixerit.

Acta sequentium ab Innocente Episcoporum accuratiora sunt, optimæ notæ instrumentis illustrata. Erit tamen fortasse qui quædam pro suspectis habeat, ut (ne quid dicam de testamento S. Carilessi) diploma Theoderici Regis de moneta pag. 200. quod *anuli sui impressione subter sigillasse* jusserit, formulâ secundæ stirpis Regibus usitatâ, non tertiæ. Plerique enim existimant, cudendæ monetæ concessionem ecclesiis factam non esse ante Caroli Simplicis principatum. Verùm id falsum esse demonstravimus in lib. 3 de re diplomatica cap. 1. & Theoderici diploma pro ecclesia Cenomannensi auctoritatem accipit à litteris Ludovici Pii, quæ in actis Aldrici referuntur apud Baluzium pag. 99.

Jam verò in his actis multa observatione digna occurrunt. Primo basilicam sancti Vincentii, in qua B. Germanus Parisiorum Episcopus sepultus est, à Chilperico Rege innovatam fuisse, pag. 121 non obscurè colligimus ex testamento Bertchramni Episcopi, quod eximium est antiquitatis monumentum. Hinc conjicio, veteres Regum statuas, quæ ad ecclesiæ nostræ majorem portam etiam nunc prostant, Chilperici ætati esse tribuendas. Neque enim ulla hujus ecclesiæ aut destructio, aut instauratio facta perhibetur ex eo tempore usque ad Nortmannorum procellas : quibus major hæc porta antiquior est. In actis Herlemundi illud observatione haud indignum, quod pag. 218 chartæ Herlemundi nomen Pippini cum

Dagoberto Rege præmittitur hoc modo : *Dagobertus Rex Franciæ vir illuster*, *Pippinus Major-domus*. Unde intelligas, Pippino Heristallensi nihil defuisse præter regium nomen. Ejusdem Dagoberti junioris epocha disertè probatur ex diplomate relato pag. 220 quod datum est *die Iovis, Kalendis Ianuariis, anno secundo regni* ejus: quæ notæ anno DCC xiij conveniunt. Ex diplomatis Theoderici Calensis, à pag. 227 adductis, constat eum Dagoberti, non Austrasiæ, sed Francorum Regis, & quidem Childeberti filii, filium esse; *parentem* verò, id est consanguineum, Chilperici ejus decessoris : qui Chilpericus *genitorem* suum Childericum, Chlodovei junioris filium; Theodericum *avunculum* appellat in suis litteris, quæ exstant in lib. 6 de Re diplomatica.

Neque insuper habendum est id quod legitur pagina 230 in lemmate diplomatis Childerici Regis in hæc verba : *Sequitur exemplar prædicti præcepti Childerici vel Chilperici Regis*. ubi hæc verba, *vel Chilperici*, arguunt dubitationem exscriptoris, qui utrum legendum esset ignorabat. Et certè non levis hoc loco difficultas : neque ex contextu trium diplomatum, quæ Chilperico seu Childerico sub Gauzioleno Episcopo tribuuntur, facile distingui potest, cui ea conveniant. Prima lectione existimaveram Childerico Merovingicæ stirpis postremo Regi tribuenda esse ob annos regni decem, immo & quindecim, in chronicis notis hîc adscriptos, cùm Chilperico, qui quatuor tantùm annos regnavit, assignari non possint. Verùm Childericus annos non excessit novem. Adeo ut mendum in chronicas notas irrepsisse dicendum sit, nec proinde quidquam certi inde pro Childerico confici posse. Libratis utrimque momentis, omnino Chilperico diplomata hæc tribuenda censemus, cùm in enumeratione Præceptorum pag. 256 & 257, & in actis Aldrici apud Baluzium, ante litteras Theoderici referantur,

Nihil verò mihi magis singulare videtur, quàm præceptum Childeberti Regis pag. 220 de Comitatu Cenomannico, confirmantis id quod à Clothario ipsius patruo & avia Baltechilde concessum fuerat, ut in pago Cenomannico *accipere non debeant Ducem aut Comitem, nisi per electionem ipsius pagi Pontificis & pagensium.* quæ prærogativa mihi planè singularis videtur.

His adde quæ de electione Episcoporum à pag. 229 & 239, de Chorepiscoporum item potestate, pag. 241, tum de Chirmiro Abbate sancti Vincentii, qui Vicedominus per totum Episcopatum constitutus est, pag. 212. De Henrici hæreticorum ejus nominis antesignano pag. 312 ac demum de festo Assumtionis Deiparæ Virginis sollemniori facto per Guidonem Episcopum, pag. 339. Ubi in mentem venit id quod in Annalibus Bertinianis legitur ad annum DCCCLXII occasione cujusdam miraculi de camisio sanguine intincto inter lavandum in die Assumtionis: quod camisium Hunfridus Morinorum Episcopus in eadem ecclesia ad testimonium reservari jussit. *Et quoniam*, inquit Annalista, *eadem festivitas ab incolis parochiæ illius non feriabatur: & celebrari, & feriari debito honore ab omnibus eamdem sollemnitatem præcepit.* Ex quibus intelligitur, festum istud serius in Gallia præceptum: & valde mirum est in ecclesia Cenomannensi, cujus patrona erat in aliis beata Virgo, usque ad sæculum xiij ejus festum Assumtionis neglectim celebratum fuisse.

Hîc quædam dicenda essent ad supplendam historiam illorum Episcoporum, quorum facta in his actis non referuntur. Sed illud præstare liceat iis, quorum maximè interest: nobis certè per otium non licet. Interim consulendus tomus fusioris Galliæ Christianæ, sed præcipuè Corvaiserius, qui hæc acta præ

oculis habuit, dum Episcoporum Cenomannensium gesta gallicè scriberet. De Avesgaudo Episcopo non unæ exstant Fulberti Carnutensis litteræ, quas inter epistola 7 eum tuetur adversus vexationes Herberti Comitis Cenomannensis, in quem Leutherici Senonensis Archiepiscopi opem pro Avesgaudo implorat Fulbertus. At in subsequente refertur epistola ad eumdem Avesgaudum, in qua Fulbertus purgat se de objectione sibi facta, quasi ejus confessionem prodidisse diceretur. Ad eumdem Avesgaudum epist. 17, in qua de Raginardo hæretico, directa videtur. De Arnaldo trigesimo tertio Cenomannorum Episcopo, quem filium Sacerdotis fuisse ex his actis constat, intelligendus est Gratianus Di. 63. cap. 34. ut rectè observavit eruditissimus Baluzius in notis ad Gratianum pag. 466. ubi advertit decretum istic unum de Arnaldo referri Gregorii vij ad Bartholomæum Archiepiscopum Turonensem: non verò Urbani II. & verò eidem Arnaldo scriptam esse epistolam 27 lib. 7 ejusdem Gregorii.

KALENDARIUM

ANTIQUISSIMUM ECCLESIÆ CARTHAGINENSIS.

** sic titulus in codice manus.*

* *Hîc continentur dies nataliciorum Martyrum, & depositiones Episcoporum, quos Ecclesia Cartagenis anniversaria celebrant.*

xiij Kalend. Maïas martyris Mappalici.
iij Kal. Maï. martyris Pudentis.
ij Kal. Maï. martyris Claud.
iij Non. Maï depositio Grati Episcopi.
ij Non. Maï. Marini & Jacobi martyris.
Nonas Maï. depositio Genecli Episcopi.
v Idus Maï. sancti Majuli.
iij Idus Mai. martyris Secundiani.
ij Idus Maï. sanctae Felicis, Cecili, & comitum.
xj Kal. Junias sanctorum Casti & Emili.
x Kal. Jun. sanctorum Luci & Montani.
viij Kal. Jun. sancti Flaviani & Septimiae.
ij Kal. Jun. sanctorum Timidensium.
iij Non. Jun. sancti Perseveranti martyris.
Nonas Jun. sancti Systi.
iij Idus Jun. sancti Galloni.
xiij Kal. Julias sancti Gervasi & Protasi martyrum.
viij Kalend. Jul. sancti Johannis Baptistae.

sancti....

sancti ... & Rogati martyris.
... Jul. sancti E .... martyris.
... Jul. sanctorum ..... Apostolorum.
... Jul.....
Idus Julias sancti Catulini martyris.
xv... Kal. Agustas sanctorum Scilitanorum.
xiij Kal. Ag. depositio sancti Aurili Episcopi.
xj Kal. Ag. sanctorum Maxulitanornm.
.... Kal. Ag. depositio sancti Capreoli Episcopi.
iij Kal. Ag. sanctarum Tuburbitanarum, & Septimiae.
Kal. Ag. sanctorum Macchabeorum.
viij Idus Ag. sancti Systi Episcopi & martyris Romae.
iiij Idus Ag. sancti Laurenti.
ij Idus Ag. de sanctos Marinus.
Idus Ag. sancti Hippoliti.
... Kal. Sept. sanctorum Massae Candidae.
... Kal. Sept. sancti Quadrati.
... Kal. Sept. sancti Timothei.
... Kal. Sept. sancti Genesi mimi.
iiij Kal. Sept. depositio Restituti & Agustini Episcopi.
iij Kal. Sept. sancti Felicis, Evae & Regiolae mart.
... Idus Sept. sancti Ampeli.
xviij Kal. Octo. sancti Cypriani Episcopi & martyris Cartag.

xvj Kal. Oct. sanctae Eufimiae.
... Kal. Oct. sancti Januarii martyris.
... Kal. Oct. sancti Sossi.
vj Id. Oct. sancti Quintasi.
iij Id. Oct. sancti Luce Evangelistae & martyris.
xvj Kal. Nov. sanctorum Volitanorum.
... Kal. Nov. sancti Leuci & Victurici martyr.
... Kal. Nov. sanctae Victuriae.
iiij Kal. Nov. sancti Feliciani & Vagensium.
Kal. Nov. sancti Octavi.
... Id. Nov. sanctorum Capitanorum.
Idus sancti Valentini.
... Kal. Dec. sancti Clementis.
... Kal. Dec. sancti Crysgoni martyris.
.. Kal. Dec. sancti Andreae Apostoli & martyris.
Nonas Dec. sanctorum martyrum Bili, Felicis, Potamiae, Crispinae, & comitum.
iiij Id. Dec. sanctae Eulaliae.
iij Id. Dec. sanctorum martyrum Eronensium.
xvj Kal. Jan. sanctorum martyrum Felicis, Clementiane, Honorate, & Massariae.
x... Kal. Jan. sancti Nemessiani.
viij Kal. Jan. Domini nostri Jesu-Christi, filii Dei.
vij Kal. Jan. sancti Stefani primi martyris.
vj Kal. Jan. sancti Johannis Baptistae, & Jacobi Apostoli, quem Herodes occidit.

v Kal. Jan. ſanctorum Infantum, quos Herodes occidit.

Nonas Jan. depoſitio ſancti Deogratias & Eugeni Epiſcoporum.

viij Id. Jan. ſanctum Epefania.

vj Idus Jan. depoſitio Quodvuldeus Epiſcopi.

iij Idus Jan. ſancti martyris Salvi.

xviiij Kal. Feb. ſancti Felicis Nolenſis.

xvj Kal. Feb. ſanctorum Rubrenſium.

xiiij Kal. Feb. ſanctorum Tertullenſium & Ficariemſium.

xiij Kal. Feb. ſancti martyris Sivaſtiani.

xij Kal. Feb. ſanctae martyris Agnes.

xj Kal. Feb. ſancti martyris Vincenti.

viij Kal. Feb. ſancti martyris Agelei.

Kalend. Feb. ſanctorum Luciani & Vincenti martyr.

iiij Non. Feb. ſanctorum Carterienſium.

Nonas Feb. ſanctae martyris Agatae.

v Idus Feb. ſanctorum Filicis, Victoris, & Januarii.

xiiij Kalendas Mart. ſanctorum martyrum Macrobi, & Lucillae, Nundinari, Caecilianae, & Petrenſium.

OBSERVATIONES,

In Kalendarium Ecclesiæ Carthaginensis.

HOc Kalendarium Sanctorum, quos olim Carthaginensis Ecclesia quotannis recolebat, Africanum dicere licet, omnium quæ hactenus typis vulgata sunt, ut quidem puto, antiquissimum & rarissimum. Repertum à nobis est felici casu in quodam vetertimo codice celebris monasterii Cluniacensis, continente beati Hieronymi Commentarios in Isaïam, immo non in codice, sed codicis ligneo operculo, tineis ac vermibus corroso, affixum. Operæ pretium fuit vetustissimam & semesam membranam à ligno carioso divellere. Operculi pars antica Kalendarii principium, postica reliquum continebat. Scriptura Romana est, litteris majusculis exarata, sæculo septimo non inferior.

Antiquius est Kalendarium, cùm in eo nulli sancti, nedum Fulgentius Episcopus, reperiantur iis posteriores, qui in Vandalorum persecutione sub Hunnerico Rege passi sunt. Qui tunc in Africa annuo cultu honorabantur sancti, plerique erant populares: quidam tamen ex Italia & ex Hispania, præter Apostolicos viros. Nullum Deiparæ festum, de qua nullus apud Augustinum tractatus seu sermo. Annus à xiij Kal. Maii incipit, nempe post Pascha: desinit in xiij Kal. Martii. Nullum festum per totum Martium mensem, id est per totam Quadragesimam. Hæc universim admonere visum est. Titulus veteris membranæ hoc modo conceptus est. *Hîc continentur dies natalicio-rum Martyrum, & depositiones Episcoporum, quos*

Ecclesia Carthagenis anniversaria celebrant. Ad singula veniamus.

xiij KALEND. MAÏAS MARTYRIS MAPPALICI. Is ipse quem cum sociis celebrat Lucianus in epistola ad Celerinum, quæ est epistola 22 apud Cyprianum: & Cyprianus ipse in epistola 23 ad Martyres & Confessores, & in epistola 9 ad clerum Romanum, ubi hæc inter alia. *Vox plena Spiritu sancto de Martyris ore prorupit, cùm Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos Proconsuli diceret: Videbis cras agonem. & quod ille cum virtutis ac fidei testimonio dixit: Dominus implevit.* Tum suos ad martyrium Mappalici exemplo hortatur idem sanctissimus Antistes, *ut quos*, ait, *vinculum confessionis & hospitium carceris simul junxit, jungat etiam consummatio virtutis & corona cælestis.* Apud Adonem qui hæc verba refert, & in veteri Romano apud Rosuveydum Martyrologio, atque apud Usuardum & Nötkerum, Mappalicus laudatur xv Kal. Maii. Vvandalberti metricum consentit. Nudum ejus nomen legitur in Aprilis Bollandiani tomo tertio.

iij KAL. MAÏ. MARTYRIS PUDENTIS. Non quidem ille Pudens senator Romanus, cujus in epistola 2 ad Timotheum Paulus meminit, pater Novati, itemque Praxedis & Pudentianæ virginum, cujus domus in Viminali posita, conversa est in ecclesiam, quæ deinceps Pastoris titulum accepit: sed potiùs *Pudens miles optio præpositus carceris, qui nos*, ait sancta Perpetua in suis ipsius ac sanctæ Felicitatis Actis, *magni faciebat, cœpit intelligere magnam virtutem esse in nobis, qui multos ad nos admittebat, ut & nos & illi invicem refrigeraremus.* aut certè Pudens Alexandriæ martyr, cujus memoria fit ipsa die apud Bollandi continuatores.

ij KAL. MAÏ. MARTYRIS CLAUD. Incertum quis iste Claudius, nisi quod hac die in quibusdam Hieronymiani Martyrologii exemplis inter alios marty-

res Alexandrinos Claudius censetur, apud Bollandi socios.

iij Non. Maï. depositio Grati Episcopi. Carthaginensis, qui Sardicensi Concilio cum aliis Africanis Episcopis interfuit, præfuitque Synodo Carthaginensi primæ anno ccc xlviij. in qua Donati conatibus se objecit, suscepta insuper ad Constantem Imperatorem legatione. Nihil de eo hac die apud Bollandi continuatores.

ij Non. Mai. Marini & Jacobi martyris. Marianum vocat Baronius ex actis, quæ ex Aprili Suriano descripsit ad annum 262 à num. 34. Passi sunt in Numidia sancti isti Martyres eodem anno, qui ejus persecutionis ultimus censetur. Pridie Kalend. Maii in Martyrologio Romano memorantur, atque in veteri Rosuveydi, & apud Adonem, qui eorum acta perstringit. Eodem die à Surio illa referuntur, & apud Bollandianos.

Nonas Maï. depositio Genecli Episcopi. Is haud dubiè Genethlius, quem *beatæ memoriæ Carthaginensem ante Aurelium Episcopum* dicit Augustinus in epistola ad Eleusium &c. quæ est 44 novæ editionis. Nihil de eo Bollandiani socii.

v Idus Maï. sancti Majuli. De eo Notkerus hac die. *In Africa Majoli, Victorini, Fortunati, & aliorum militum.* Consentit vulgatum Hieronymi martyrologium apud Acherium nostrum in Spicilegii tomo quarto, & Maii Bollandiani tomus secundus, pag. 625.

iij Idus Maï. martyris Secundiani. In vulgato Hieronymi martyrologio & apud Notkerum pridie Maii memoratur *in Africa natalis sancti Secundiani, Quarti, Victoriani, &c.* quædam exemplaria apud Bollandianos habent, *Secundiani Episcopi & martyris.* Fuit & alter Secundianus Episcopus loci in Tham-

beis dicti, qui in Synodo Carthaginensi de hæreticis rebaptizandis à Cypriano habita memoratur. Ejus quoque meminit Augustinus in lib. 7 de Baptismo contra Donatistas cap. 44. Porro Thambes mons in extrema Numidiæ parte locatus est, ab aliis *Thabeis* dictus, unde forsan *Thabena civitas* apud Cæsarem, & quæ apud Ptolemæum *Tabba* nomen sumsit.

ij Idus Maï. sanctae Felicis, Cecili, & comitum. Id est sancti Felicis, cui Cecilius cum aliis martyrii socius adjungitur in tomo 2 Maii Bollandiani, sed Nonis Maii, pag. 136.

xj Kal. Junias sanctorum Casti & Emili. Apposite hoc loco Bedæ, Rabani, & Notkeri martyrologia: *xj Kal. Iunii in Africa Casti & Æmilii, qui per ignem passionis martyrium consummaverunt, scribit beatus Cyprianus in libro de lapsis.* Idem habet Usuardus: quibus consentiunt Uvandalberti metrici fasti. Augustinus sermonem, inter diversos editum, *de die natali martyrum Casti & Æmilii*, recitavit, testante Possidio in capite 9. Alius fuit Castus Diaconus in actis Cirtensibus interrogatus, apud Baronium ad annum 303 num. 26.

x kal. Jun. sanctorum Luci & Montani. Lucio & Montano Africanis martyribus adjuncti Flavianus, Julianus, Victorius, & alii Confessores, Cypriani discipuli, quorum epistolam & passionis acta post Surium Baronius ad annum 262 publicavit. Hac ipsa die martyrologia Hieronymi & Notkeri. Montanus laudatur in epistola Celerini ad Lucianum, quæ est 21 apud Cyprianum: Lucius in epistolis 68, 69, 78 & 80.

viij Kal. Jun. sancti Flaviani & Septimiae. Non dubium quin iste Flavianus idem ipse sit, qui sanctorum Lucii & Montani socius illustris martyrii, altero post ipsos die mortem oppetiit. Nullum enim alium ejus nominis Africanum martyrem invenias;

& ex ipsis Lucii & sociorum actis constat, Flaviani necem amicorum rogatu biduo dilatam fuisse, ut vel sic invicta Martyris patientia frangeretur. quod secus accidit. At undenam Septimia martyr? In martyrologio Hieronymi *vj Id. Maii* laudatur Romæ inter alios multos *Septimia martyr:* sed aliam huc quærimus.

ij KAL. JUN. SANCTORUM TIMIDENSIUM. Timidensium martyrum acta, si exstitere uspiam, exciderunt. Forsan ex eorum numero fuit præclarus ille *Confessor* Faustus à Timida-regia, memoratus etiam ab Augustino contra Crisconium lib. 7 cap. 22. qui Faustus in Synodo Carthaginensi sub Cypriano habita sententiam dixit in hæreticorum baptismi fautores. In Proconsulari Africæ provincia sita fuit Timida-regia, cujus Episcopus, Benenatus nomine, ab Hunnerico Rege in Corsicam insulam est deportatus.

iij NON. JUN. SANCTI PERSEVERANTI MARTYRIS. Perseveranti martyris Terracinæ meminit Hieronymianum Martyrologium kal. Novembris: alium non invenio.

NON. JUN. SANCTI SYSTI. Videtur Episcopus fuisse: at cujus loci, haud liquet; distinguendus utique à Xysto Pontifice paullo post subjecto.

iij IDUS JUN. SANCTI GALLONI. Hieronymo tributum martyrologium *Gallonem* incerti loci martyrem laudat xiv kal. Martii; & *Galanum* ex Africa martyrem xvij kal. Decembris.

xiij KAL. JULIAS SANCTI GERVASI & PROTASI MARTYRUM. Quorum passio cultusque celebris apud Mediolanum, inde in Africam forsan invectus per Augustinum, qui inventionis eorum corporum per sanctum Ambrosium factæ testis fuit, ex lib. 9 Confessionum, cap. 7.

viij KAL. JUL. SANCTI JOHANNIS BAPTISTAE. Hinc

ſermones duo ſancti Auguſtini de ejus nativitate, præter alios aliorum Patrum.

.... SANCTI .... & ROGATI MARTYRIS. Inter Alutinenſes clariſſimos martyres Rogatus numeratur apud Baronium ad annum 303 num. 36.

.... JUL. SANCTI E.... MARTYRIS. Mutilum eſt hoc loco Kalendarium. Forſan legendum, *ſancti Elaſi martyris* in Africa, qui iv kal. Julii notatur in vulgato Hieronymi martyrologio, cum Sabiano, Felice, & aliis.

.... SANCTORUM .... APOSTOLORUM. Haud dubiè Petri & Pauli, qui iij kal. Julii in omnibus martyrologiis locum merentur. Poſſidius in Indiculi capitibus 9 & 10 memorat Auguſtini tractatus in eorum natali.

JUL.... Mancum item hoc in loco Kalendarium: religio eſt divinare.

IDUS JULIAS SANCTI CATULINI MARTYRIS. Non aliunde notior eſt Catulinus martyr Africanus, quàm ex Auguſtini ſermone de diverſis, *per natalem Catulini* perorato. *Catum* inter Africanos martyres adſcitum lego, errore librarii, pro Catulino, cujus mentio ad hanc diem in martyrologiis Hieronymi & Uſuardi. Hieronymo, *In Africa, civitate Carthagine, natalis ſanctorum Catolini Diaconi, & reliquorum martyrum, qui requieſcunt in baſilica ſancta Fauſta.* Ado & Uſuardus, *in baſilica Fauſti*, & ſocios enumerant. Apud Victorem Vitenſem iterum atque tertio legitur *baſilica Fauſti*, nempe in libro ſecundo bis, & ſemel in tertio de perſecutione. *Fauſta* non raro ſcribebant veteres imperiti pro *Fauſti*, ut ſupra *ſanctae Felicis*, & ſimilia paſſim in hoc kalendario.

XV.. KAL. AGUSTAS SANCTORUM SCILITANORUM. Scilitani martyres, vel, ut habent editi libri, Scyllitani, anno Chriſti cc ij capti, xiiij kal. Auguſtas,

quemadmodum acta eorum apud Baronium præferunt, intra quatriduum sunt consumti. Possidius in Indiculi cap. 9 Augustini sermonem habitum notat *per natalem sanctorum martyrum Scyllitanorum*. An is ipse, qui in editis sermo sextus de verbis Apostoli dicitur? qui in manusc. codice Romani sanctæ Crucis in Jerusalem monasterii Cistertiensis, fertur *habitus in basilica sanctorum martyrum Scilitanorum*. Omnino duodecim recenset cum actis Usuardi martyrologium xvj Kal. Sextiles, quo die *apud Carthaginem natalis sanctorum martyrum Scillitanorum, Sperati, Nartali, Cythini, Beturii, Felicis, Aquilini, Latatii, Ianuariæ, Generosæ, Bessiæ, Donatæ, & Secundæ sub Saturnino præfecto: qui post primam confessionem in carcerem missi, & in ligno confixi, deinde gladio decollati sunt.* Totidem martyres enumerant acta, sed paullo immutatis nominibus, uti & in martyrologio Bedæ, ubi *Scillidani* martyres undecim; & Hieronymi, ubi tantùm septem numerantur. *Duodenam plebem* appellat Vvandalbertus. De his mentio apud Victorem Vitensem in lib. I. *Et ut de necessariis loquar, basilicam majorem, ubi corpora sanctarum martyrum Perpetuæ, atque Felicitatis sepulta sunt, Celerinæ, vel Scillitanorum, & alias, quas non destruxerunt, suæ religioni licentia tyrannica mancipaverunt.*

xiij Kal. Ag. depositio sancti Aurili Episcopi. Carthaginensis, viri celeberrimi, Augustini æqualis, cujus nomen in Martyrologiis non invenio.

xj Kalend. Ag. sanctorum Maxulitanorum. Maxulitana civitas Africanæ Proconsularis provinciæ, Martyrum agmen tulit, quorum acta excidisse dolendum est. Inter editos Augustini sermones habentur duo *de sanctis martyribus Massilitanis*, nempe 42 & 43 de diversis; quo forte loco *Maxulitanis* reponendum. Nec abnuunt mss. codices. Attamen Victor

Vitensis in lib. 1 scribit *Massilitanum litus*. Carcadius Maxulitanus Episcopus ab Hunnerico relegatus in Corsicam, in Notitia provinciarum & civitatum Africæ perhibetur.

.... KAL. AG. DEPOSITIO SANCTI CAPREOLI EPISCOPI. Is post Aurelium, intermedio Quodvult-Deo, Carthaginensis Episcopus, scripsit epistolam ad Ephesinos patres, editam in Conciliis; itemque aliam ad Vitalem & Constantium seu Tonantium Hispanos, quam vir summus Jacobus Sirmundus ex codice Herivallensi publicavit.

iij KAL. AG. SANCTARUM TUBURBITANARUM, & SEPTIMIAE. Tuburbum aliud majus, aliud minus. *Tuburbitana civitatis majoris* meminit Victor Vitensis in lib. 3. Tuburbum minus in Zeugitana, cujus Episcopus Victor in Collatione Carthaginensi, & Maximus ejus adversarius. Tuburbum majus Africæ proconsularis civitas erat, cujus Episcopus Benenatus in Notitia Africæ. Locum ubi martyres passi sunt, Notkerus *Tuburbo-Lucernariam* vocat. Tuburbitanarum agmina sanctarum duo notare solent plerique, cùm veteres, tum recentiores: Perpetuam videlicet, Felicitatemque passas Nonis Martii: ac Maximam, Donatillam & Secundam virgines, quæ hocce *iij Kalend. Aug.* die Tuburbi martyrium consummarunt. Posteriores hoc loco passas nemo infitiatur: eas verò hîc designari constat unanimi veterum consensu, qui hoc die nomina earum dyptychis sacris inseruere. An etiam Perpetua & Felicitas Tuburbi in Mauritania, an Carthagine sanguinem fuderint, dubitationi locus est. Auctores veteres utroque trahunt. Pseudo-Beda, Notkerus, Usuardus, & ceteri qui eos secuti sunt, Tuburbum habent. Prosper in Chronico Labbeano, Beda in libro de sex ætatibus, Freculfus, Regino & Hermannus, Rabanus & alii Carthaginem præferunt.

Posteriorem sententiam amplexus est clarissimæ memoriæ Henricus Valesius, qui in præfatione ad earumdem martyrum acta Luteciæ Parisiorum edita, libratis utrimque momentis, eas Carthagine potiùs, quàm Tuburbi cæsas gravibus sanè probat argumentis. Res ipsa conficeretur ex hujus kalendarii auctoritate, siquidem Martium mensem (quo passæ Martyres sunt) uti alios menses complecteretur. Nullus enim dubitet, quin eas Nonis Martii, quemadmodum alia Martyrologia, notaret. Sed quoniam tunc temporis in Africa toto Quadragesimali tempore festisque Paschalibus nulla martyrum celebrabatur memoria; inde fit ut à xiij kal. Martias, ad xiij kal. Maïas nullius sancti nomen hîc insertum, nedum Perpetuæ & Felicitatis, habeatur: quæ an ad iij kal. Augustas sint dilatæ, & cum virginibus Tuburbitanis natale festum acceperint, aliorum esto judicium. Certè sermones beati Augustini de duabus illis martyribus perlegenti palam fit, eas speciali festo cultuque fuisse celebratas. Tuburbitanis martyribus Maximæ, Donatillæ & Secundæ alios sexdecim adjungit martyrologium Hieronymo subjectum, quos inter numeratur Septimia hîc laudata.

Kalend. Ag. sanctorum Macchabeorum. Vel hinc patet antiquissimum esse in Ecclesia Macchabæorum festum, cujus rationem reddit sanctus Bernardus in epistola 98. Præ his antiquiores sunt de ipsis Macchabæis homiliæ Patrum, Gregorii Nazianzeni, Johannis Chrysostomi, & aliorum subsequentium.

viij Idus Ag. sancti Systi Episcopi & Martyris Romae. Ejus memoria præ sanctis Stephano & Cornelio inde forsan pretiosa fuerit apud Africanos, quòd is controversiam de baptismo hæreticorum composuerit. Unde Pontius in vita sancti Cypriani eum *bonum & pacificum Sacerdotem* appellat.

iiij Idus Ag. sancti Laurenti. Incliti martyris Romæ, quem hac die laudant omnes; & Augustinus inter Patres sermonem habuit *per natalem sancti martyris Laurentii.* Possidius in Indiculi cap. 9.

ij Idus de sanctos Marinus. Quis iste Marinus, dubius hæreo. Inter Traditores Episcopos ab Optato memoratos, Marinum ab Aquis Tibilitanis invenio, qui an sanctorum numero adscriptus, an (ut ita res habeat) hîc designatus sit, divinare non ausim. Novi & Marinum Arelatensem Episcopum, qui synodicæ ad Silvestrum Pontificem epistolæ primus subscribit in causa Donatistarum. An hîc eam ob rem locum obtinuit?

Idus Ag. sancti Hippoliti Martyris Romani percelebris, de quo inter alios Prudentius in hymno xj περὶ στεφάνων.

... Kal. Sept. sanctorum Massae Candidae. Trecenti numerantur Massæ Candidæ Africani martyres, quorum nobile martyrium describit Pontius in actis sancti Cypriani, & Prudentius in hymno 13, Augustinus in Psalmum 49; & in sermone 112 de diversis, quem Possidius in indiculi cap. 9 notavit. Memorantur in Martyrologiis ix kal. Septemb. at in vulgato Hieronymi xv Kalendas easdem.

.... Kal. Sept. sancti Quadrati. Quadratum invenio Christianæ religionis vindicem Hadriani Augusti tempore post Publium Atheniensium Pontificem. Eum in Africano Kalendario notatum haud existimem. Possidius in cap. 9 Augustini sermonem indicat habitum *per natalem martyris Quadrati*, qui sermo necdum inter vulgatos notus, à Beda in sincera Pauli epistolarum expositione ex variis Augustini operibus contexta (qualis à nobis in bibliotheca Sithiensi reperta est) fuit decerptus. Ejus rei fragmentum à Beda relatum, propediem in nova Augustini editione pro-

feretur in lucem. Sed inde non liquet, quis ille Quadratus fuerit Episcopus tum ab Augustino, tum in Kalendario nostro celebratus. Quadratum Episcopum, qui Collationi Carthaginensi interfuit, huc adducere non licet, quando is Augustino vivente necdum inter cælites relatus esse, nedum sermone ab eo celebrari potuerit. In vulgato sancti Hieronymi martyrologio ad xij Kal. Sept. numeratur inter alios *natalis sancti Quadrati Episcopi*, qui fortasse hoc loco intelligendus. Nec obstare debet, quod Quadratus istic xij Kal. Sept. memoretur, cum Massæ Candidæ martyres ix Kalend. Septembris in Martyrologiis passim notati sint. Neque enim ex Kalendarii nostri fugientibus numericis litteris quotus dies iis assignatus sit, expiscari potuimus: & Timotheus, qui xj Kal. ubique locatur, hîc positus est post Quadratum, nedum post Massæ Candidæ martyres.

.... Kal. Sept. sancti Timothei. In Martyrologiis vetustis, etiam in Bedæ sincero, laudatur xj Kal. Septemb. Timotheus Martyr, qui Antiochiâ Romam profectus Melchiade Pontifice, ibidem capite plexus est.

.... Kal. Sept. sancti Genesi mimi. Romæ Genesius mimus, seu *mimitemela artis magister* Diocletiano Imperatore, in plerisque Martyrologiis memoratur cum Genesio Arelatensi viij kal. Sept. at in martyrologio Hieronymi notatur Genesius Arelatensis die sequenti, etiam Prudentio laudatus in hymno 4.

iiij Kal. Sept. depositio Restituti & Agustini Episcopi. In martyrologio Romano v Id. Decembris mentio fit de sancto Restituto Carthaginensi Episcopo & martyre. Sed qui hunc martyrem dicunt, auctorem non habent Augustinum, cujus tractatus inscribitur *de depositione Restituti Episcopi*, apud Possidium in cap. 10, absque nomine Martyris. De eo vide Baronium ad annum 303 num. 73. De alio Restituto Presbytero

Calamensi mira prædicat Augustinus in lib. 12 de civitate Dei, cap. 24. Plures item ejus nominis Africanos Episcopos lego, tum in epistolis Concilii Carthaginensis, tum in Notitia provinciarum Africæ: sed nihil ad hunc locum, cùm hîc agatur de Restituto, qui Augustino præponitur, atque adeo ætate eo superior fuit.

iij Kal. Sept. sancti Felicis, Evae & Regiolae Mart. Alutinenses illi martyres in Numidia fuerunt, plurimis aliis conjuncti, quorum acta profert Baronius ad annum 303 num. 35. ubi *Fua* errore typographico in quibusdam editis pro *Eva* scribitur. Dies ignotus ex actis: sed constat eum esse post v Kal. Aug. quo die apud Augustinum in Breviculo collationis diei tertiæ cap. 17 passi dicuntur *Consulibus Diocletiano novies & Maximiano octies, pridie Idus Februarii.* tametsi in Martyrologiis memorantur iij Idus; hîc iij Kalend. Septembris.

.... Idus Sept. sancti Ampeli. Inter Alutinenses quoque martyres Ampelius quartum locum obtinet; qui nescio an idem sit cum Ampelio hîc recensito, qui martyr neutiquam appellatur. Inter Concilii Carthaginensis Patres bis Ampelius nominatur, seu cùm scribunt illi ad Innocentium Pontificem, seu cùm ad illos responsum mittit Innocentius: at cujus sedis Episcopatum tenuerit, necdum assequi licuit.

xviij Kal. Octob. sancti Cypriani Episcopi & Mart. Cartag. Cujus nomen, doctrina, & sanctitas in pretio, & merito quidem, apud omnes, sed maximè apud Africanos. Duas egregias amplasque sub ejus nomine basilicas apud Carthaginem suo tempore exstitisse tradit Victor Vitensis in lib. 1. *Unam, ubi sanguinem fudit: aliam, ubi ejus sepultum est corpus, qui locus Mappalia vocitatur.*

xvj Kal. Octob. sanctae Eufimiae. Euphemia

virgo & martyr Calchedonensis, anno 311 passa xvj kal. Octob. quam *pulla veste & pallio Philosophiam* profitente indutam Asterius describit. Dies huic loco quadrat.

.... KAL. OCT. SANCTI JANUARII MARTYRIS. Januarium hîc notatum puto martyrem Africanum, qui anno ccc ij unà cum Paulo, Gerontio, & aliis sex martyrii coronam accepit. Nisi si Januarius sit Beneventanus Episcopus, sub Maximiano Neapoli in Campania passus xiij kal. Octobris cum Sosio martyre, de quo mox Kalendarium.

.... KAL. OCT. SANCTI SOSSI. Anno 305 Sossius, Misenatis ecclesiæ Diaconus, unà cum Januario Beneventano Pontifice & aliis tentus, sub Dracontio præfecto, post varia tormenta capite plexus est, & in veteri Romano Rosuveydi martyrologio ix kal. Oct. memoratur. An qui in Hieronymiano iij kal. Octob. his verbis: *Et alibi Ianuarii, Sosii*, &c.

vj IDUS OCT. SANCTI QUINTASI. In eodem Hieronymi martyrologio vj Id. Octob. notatur inter alios Quintasus hoc modo: *In Africa Æraclii, Dionysii, &c. Et alibi Caïti, Quintasi, &c.* cujus dies huic loco respondere videtur. Epistolæ Patrum Arelatensium Silvestro Papæ datæ complures subscribunt Episcopi, quos inter, non paucos ex Africa istuc convenisse non dubium. His Quintasius accensetur, cujus sedes nobis incognita. Ad hæc inter Mauritaniæ Cæsariensis Episcopos, qui cum ceteris ab Hunnerico Carthaginem acciti sunt, Quintasius Muteciranus locum obtinet.

iij Id. OCT. SANCTI LUCE EVANGELISTAE & MART. Duo hîc cum ceteris non conveniunt, nempe dies, & martyris nomen: cùm Lucas xv kal. Nov. notari solitus sit, nec martyris nomen passim obtineat. Quamquam id insinuat Gregorii Nazianzeni Oratio 1 in Julianum, & apertè dicunt Paulinus & Gaudentius. Martyrii

tyrii modum describit Nicephorus in lib. 2 cap. 43. ubi habet, Lucam ex olea arbore fuisse suspensum, quòd aridi ligni, ex quo crux fieret, copia non adesset. Locum apud Patras Achaïæ civitatem designat Gaudentius in sermone 17 seu tractatu de dedicatione basilicæ sanctorum Quadraginta Martyrum.

xvj KAL. NOV. SANCTORUM VOLITANORUM. Volitana, vel, ut alii scribunt, Bolitana civitas provinciæ proconsularis, Bonifacium habuit Episcopum sub Hunnerico Rege, à quo is in Corsicam est relegatus. Ibi Martyrum agmen occubuit, quos Augustinus simpliciter *martyres Bolitanos* vocat in titulo sermonis 13 de verbis Apostoli, quem *in basilica Gratiani die natali sanctorum martyrum Bolitanorum* habuit.

... KAL. NOV. SANCTI LEUCI & VICTURICI MARTYR. Lucii, Victorici & aliorum in Africa martyrum gesta seu præclaram eorum epistolam refert Baronius ad annum 262. quo ferè nullum reperias ejus temporis insignius monumentum. Victorici duobus in locis meminit Cyprianus, nempe in epistolis 54 ad Cornelium, & 68 ad Hispanos: eumque Pamelius *à Thabraca* vocatum observat. In Martyrologio Hieronymi xv kal. Novembris fit memoria *in Africa Lucii, Victoris, Dasi, Leuci, Victorici,* &c. At in martyrologio Romano vj kal. Martii.

.... KAL. NOV. SANCTAE VICTURIAE. Alutinensibus Victoria martyr adjungitur; sed ejus hîc natalem scribi non puto. Cur enim ab Eva & Regiola superiùs memoratis divelleretur? In martyrologio Hieronymi fit mentio inter alios plures de sancta Victuria martyre apud Mauritaniam xvj kal. Novemb. & pridie easdem Kalendas alterius Victuriæ in Africa. Duas item alias Victorias ex Africa legimus in martyrologio Hieronymi iv Kal. Octobris; duas item xvj Kal. Decemb. Has inter non dubito quin dandus sit inclytæ illi Victoriæ locus, quæ testante Victoris Vi-

tensis libro 3 in civitate Culusitana *continuo suspendio cremata est*, sed ab Angelo curata. In duobus codicibus mss. legitur sermo quidam Augustino adscriptus *in natali sanctæ Victoriæ*, qui ex duobus aliis de sancta Perpetua & Felicitate consarcinatus est. Si tamen Augustinum haberet auctorem, non ad Victoriam Culusitanam, quæ post Augustinum passa est, sed ad aliam referendus esset.

iiij Kal. Nov. sancti Feliciani & Vagensium. Felicianum Acolythum in Cypriani ad Cornelium epistola de Fortunato & Felicissimo memoratum lego: alium item Maximianæ partis Episcopum Mustitanum, quem sede pelli Titianus Advocatus porrecto libello rogavit. Vagenses martyres nusquam alibi (quod sciam) noti. Notius Bagaitanum seu Vagaitanum Donatistarum Concilium. Fulgentium Vagadensem in Numidia Episcopum Notitia Africana commemorat. Civitas Vaga à Ptolemæo & aliis è regione Cirthæ collocatur. Fortè Vagenses seu Bagaïenses Catholici à Donatistis furore abreptis necati, martyrum loco habiti sunt. nam ibi tumultuatos fuisse Donatistas eorum acta satis indicant.

Kal. Nov. sancti Octavi. An is qui in duplici apud Augustinum epistola nominatur inter Concilii Carthaginensis Patres, qui Innocentio Papæ adversus Pelagium & Celestium scripsêre, nempe in epistolis 175 & 181 novæ editionis.

.... Idus Nov. sanctorum Capitanorum. Qui Capitani Martyres, qui Capitanorum sit locus, nobis non liquet. De loco nihil propius occurrit, quàm civitas *Capsensis* seu *Capsitanorum* à Plinio, itemque à Cypriano in epistola 53 memorata. *Capensem*, teste Pamelio, mss. codices efferunt. vel certè *Carpitana*, cujus loci Felix Episcopus provinciæ Proconsularis ab Hannerico relegatus est in Corsicam, ut docet Notitia provinciarum Africæ. Vide Augustinum contra

Donatiſtas. An quatuor Coronati martyres Romæ hîc intelligendi, de quibus martyrologia vj Id. Novembris. An potius Æraclius, Dionyſius, Septimia cum aliis paſſi in Africa ipſamet die ex Martyrologio Hieronymi.

IDUS SANCTI VALENTINI. Celebre eſt in Conciliis Valentini Epiſcopi Arelatenſis nomen, quem tamen hîc notatum eſſe nequaquam veri ſimile eſt : ſed potiùs Valentinum Caſtelli-Mediani Antiſtitem in Mauritania Cæſarienſi, quem Notitia provinciarum Africæ nobis ſuggerit.

.... KAL. DEC. SANCTI CLEMENTIS. Papæ & martyris.

.... KAL. DEC. SANCTI CRYSGONI MARTYRIS. Romæ celeberrimi, qui in variis martyrologiis memoratur viij Kal. Decembris.

.... KAL. DEC. SANCTI ANDREAE APOSTOLI & MARTYRIS. Diem legere nequivimus. Eum facilè ſuppleas ex aliis Martyrologiis, quæ diem prid. Kal. Decemb. aſſignant.

NONAS DEC. SANCTORUM MARTYRUM BILI, FELICIS, POTAMIAE, CRISPINAE, & COMITUM. Membrana Cluniacenſis disertè habet *Bili* nomen, cujus loco vetera alia monumenta *Iuli* ſeu *Iulii* præferunt. Paſſi ſunt priores hi tres martyres Thaguræ in Numidia. Criſpina verò, cujus Auguſtinus perſæpe meminit, Thebaſte in eadem provincia martyrium ſubiit. Illuſtriſſimus Cardinalis Baronius ejus acta quaſi deperdita conqueſtus eſt. Viveret vir ſummus, haberet unde nunc de eorum recuperatione nobiſcum gratularetur. Hæc enim ſuppeditat perantiquus codex monaſterii ſancti Theoderici prope Remos, qualia hîc à nobis in lucem eduntur. De Criſpina hac die Uſuardus & Ado cum aliis. Maxima, Donatilla, & Secunda, Criſpinæ ſociæ, in ejus actis laudantur.

iiij IDUS DEC. SANCTAE EULALIAE. Eodem, quo

mox laudati martyres, anno ccc iij Eulalia virgo Emeritæ in Lusitania passa est, quam Prudentius hymno sacro celebravit, nempe hymno 3.

iij Id. Dec. sanctorum martyrum Eronensium. Hi nobis incogniti. An ex Eroïna urbe archiepiscopali sub Patriarcha CP.

xvj Kal. Jan. sanctorum martyrum Felicis, Clementianæ, Honoratæ, & Massariae. Id est *Clementiani*, *Honorati*, *&* *Massariæ*. Inter multos in Africa Felices martyrio affectos, duo cum S. Cypriano passi sunt; Felix cum collegis à Valeriano damnatus ad metalla: Felix Episcopus Tibaritanus, quod nollet libros tradere factus martyr: alter cognominis, ut Felicem & alios septem Numidas martyres omittam. Inter eorum omnium collegas Clementianum, Honoratum, Massariamque nusquam lego: ut earum acta periisse, easque cum Felice ignoto jam loco vitam fudisse facilè in animum inducam. Forsan ex illorum martyrum sunt numero, quos hac die memorat Hieronymi Martyrologium, *In Africa*, *Victoris*, *Victoriani ... & aliorum triginta novem simul.*

x... Kal. Jan. sancti Nemessiani. Nemesianus in Numidia Tubunarum Episcopus, is ipse, ad quem Cyprianus tres direxit epistolas: cujus etiam ac Dativi, Felicis & Victoris Episcoporum, qui cum ipso ad metalla damnati erant, epistola ad Cyprianum superest, quæ inter ipsius Cypriani epistolas ordine 78 reperitur. Nemesianum persecutioni superfuisse, & in pace ecclesiastica obiisse crediderim, quòd hîc martyris titulo minimè donetur. Tametsi in quibusdam hujus Kalendarii locis etiam desideratur martyris nomen in eis, quos martyres fuisse aliunde constat.

viij Kal. Jan. Domini nostri Jesu-Christi Filii Dei. Nempe Nativitas.

vij Kal. Jan. sancti Stefani primi martyris. Inde apparet, jam inde ab antiquis temporibus

ſanctum Stephanum hac ipſa die honoratum ab Eccleſia fuiſſe.

vj KAL. JAN. SANCTI JOHANNIS BAPTISTAE, & JACOBI APOSTOLI, QUEM HERODES OCCIDIT. Notandum *Baptiſtæ* nomen: cujus loco Joannem Evangeliſtam hac die colit Eccleſia priſco more. An hîc ſcribæ error?

v KAL. JAN. SANCTORUM INFANTUM, QUOS HERODES OCCIDIT. Ex hoc loco patet antiquitas hujus feſti. ſed longè antiquior ejus mentio apud Origenem in homilia 2 in Matthæum. Illuſtriſſimus Cardinalis Baronius in notis ad Martyrologium Romanum varios memorat Auguſtini ſermones in feſto Innocentium, ex his duos ſermones in eorum Octava habitos, citatque Poſſidii indiculum. Et quidem Poſſidius in cap. 10 recenſet Auguſtini *tractatus duos de Octavis infantium.* At eos habitos fuiſſe conſtat in Octava Paſchæ, quæ Octava infantium recens in Paſchate baptizatorum dicebatur. Ex his tractatibus unus eſt ſermo pro Dominica in Octava Paſchæ, qui eſt ſermo 160 de tempore, in cujus ſermonis cap. 2 hæc leguntur: *Hodie Octava dicuntur infantium* &c. Huc ſine dubio reſpexit Poſſidius.

NONAS JAN. DEPOSITIO SANCTI DEOGRATIAS, & EUGENI EPISCOPORUM. Ambo ſub Geiſerico & Hunnerico Carthaginenſes Epiſcopi, meritis ac confeſſione celebres, de quibus præter alios Victor Vitenſis, nempe in libro 1 de Deogratias, in duobus aliis de Eugenio ejus ſucceſſore.

viij IDUS JAN. SANCTUM EPEFANIA. Celebre apud Afros, qui teſte Victore Vitenſi in libro 2 ipſo die *benedicebant fontes, ut baptizarentur accedentes ad fidem.* Auguſtinus *habuit de Epiphania tractatus ſeptem*, teſtante Poſſidii indiculo in cap. 10.

vj ID. JAN. DEPOSITIO QUODVULTDEUS EPISCOPUS. Non dubium quin & ipſe Carthaginenſis Epiſcopus

expulsus à Geiserico, apud Victorem Vitensem laudatus in libro 1, Deogratias Episcopi decessor. Alios ejusdem nominis Episcopos vide apud Augustinum in epistola ad Innocentium, & in Notitia provinciarum Africæ.

iij Id. Jan. sancti martyris Salvi. Membresitani Episcopi. Eximia de illo contra Cresconium, itemque adversus Parmenianum scribit Augustinus, qui & sermonem habuit *per natalem sancti martyris Salvii*, ex Possidii cap. 3, & tractatum unum *de natali sancti Salvii*, ex cap. 10.

xviiij Kal. Feb. sancti Felicis Nolensis. Non in Africa solum, sed etiam ubique gentium notissimi, in cujus natali Augustinus sermonem habuit in psalmum 127, uti Adoni visum est.

xvj Kal. Feb. sanctorum Rubrensium. Eorum gesta me fugiunt. An passi in Rubicariensi Mauritaniæ Cæsariensis civitate, cujus Episcopus Paulinus in Notitia provinciarum Africæ recensetur. In martyrologio Hieronymi memorantur hac die in Africa *Mica*, *Victor*, *Mistrianus*, cum aliis. Aliis *Mucus* dicitur apud Bollandum hac die, ubi *Rubentius* aliis adjungitur ex mſ. Hibernico. An Rubrenses inde dicti? Ex loco aliquo potiùs tractum nomen existimo. Rubrensem lacum in Gallia lego, sed quid ad hunc locum?

xiiij Kal. Feb. sanctorum Tertullensium & Ficariemsium. Hos esse puto, quos Notkerus hac die commemorat. *In Africa Pauli*, *Quinti*, *& plurimorum martyrum.* Hæc forsan prima classis Tertullensium. tum, *Carthagine Picaria*, *Pia & aliorum triginta octo.* Hæc altera, forsan ex Ficaria, insula parva Sardiniæ adjacente, an ex Ficensi civitate provinciæ Mauritaniæ Sitifensis, cujus Abus Episcopus legitur in Notitia Africæ.

xiij Kal. Feb. sancti martyris Sivastiani.

Vel ſuo nomine notiſſimi. Dignus eo nomine fuit Sebaſtianus Comes in Africa tempore perſecutionis Vandalicæ apud Victorem Vitenſem in libro primo.

xij Kal. Feb. sanctae martyris Agnes. Sic flecti ſolet apud veteres illuſtris martyris nomen, aliis *Agna*, ut apud Prudentium in hymno 14.

xj Kal. Feb. sancti martyris Vincenti. Hiſpanici, quem nemo non novit. Et hîc alter ex Hiſpania ſanctus cultus eſt in Africa poſt Eulaliam, de qua ſupra. Auguſtini tractatus duos *de natali ſancti Vincentii* indicat Poſſidius in capp. 9 & 10.

viij Kal. Feb. sancti martyris Agelei. Auguſtinus *per natalem ſancti Agelei* ſermonem ad populum habuit, teſte Poſſidio in cap. 9. Cave Ageleum hunc eſſe putes illum Novatianæ ſectæ Epiſcopum apud Conſtantinopolim, quem ætate decrepitum anno ccc lxxxiv occubuiſſe refert Socrates. quis verò noſter iſte Ageleus fuerit, non invenio.

Kal. Feb. sanctorum Luciani, & Vincenti martyrum. Non conſtat an Lucianus martyr ipſe ſit, quem Cyprianus in epiſtola 23 nonnihil reprehendit, quòd *circa intelligentiam dominicæ lectionis minùs peritus, & facilitate ſua moleſtus* ipſi eſſet, nempe lapſis veniam paſſim concedendo: an potiùs Lucianus Cypriani ſucceſſor, aliuſve, qui martyrio coronatus cum Vincentio, de quo nihil addiſcere potuimus. an Vincentius, qui cum Cypriano ſcripſit epiſtolam 68 ad Hiſpanos.

iiij Non. Feb. sanctorum Carteriensium. Cartennæ Mauritaniæ Cæſarienſis civitas, cujus Epiſcopus Lucidus in Notitia Africæ. An Carterienſes inde dicti martyres iſti, an à Carteia Hiſpaniæ Bæticæ urbe, apud Ptolemæum, quæ Holſtenio Carthagena. an denique à Carteria prope Smyrnam inſula, ex Plinio? Africanos dicere malim, quos in Africa celebres exſtitiſſe Poſſidius docet in Indiculo, ubi ſermonem

Augustini *per natale Cartheriensium* habitum indicat in cap. 9. Plures hac die Africæ martyres laudat martyrologium Hieronymo adscriptum. Allatius in animadversis ad martyrologium Romanum : *In Africa Victoris , Honorati.*

NONAS FEB. SANCTAE MARTYRS AGATAE. Quæ notior est, quàm ut illustrari hoc loco possit, aut debeat.

V IDUS FEB. SANCTORUM FILICIS, VICTORIS, & JANUARI. Vulgatum Hieronymi martyrologium hos martyres cum aliis septem notat iij Idus Februarii. Adi Bollandum ad diem decimum istius mensis.

xiiij KALENDAS MART. SANCTORUM MARTYRUM MACROBI & LUCILLAE, NUNDINARI, CAECILIANAE, & PETRENSIUM. Macrobius & Lucilla cum aliis multis recensentur hac die in Martyrologio, quod Hieronymi appellatur: aliorum ibi nomina desiderantur. In Macrobii Candidi area sepultus est Cyprianus : an verò Macrobius iste martyr fuerit, inquirimus. In actis Cirtensium Nundinarius & Lucilla nominantur; sed absque martyrii titulo. Petrenses an ex Petra Palæstinæ aut Arabiæ, an ex Petris Italiæ insulis, quæ Ptolemæo Sirenusæ ? Alii melius divinabunt. Hactenus Kalendarium Carthaginense, cujus exemplar primùm quidem in Cluniacensi Bibliotheca hoc anno inspeximus, deinde illud ipsum inde accepimus beneficio R. P. Joachimi Lestinois, sacri istius loci Prioris humanissimi, cui multa alia debemus, sed saltem unum hoc scire interest reipublicæ litterariæ.

Huic Kalendario subjicere visum est acta sanctæ Crispinæ virginis & martyris, cujus mentio supra ad Nonas Decembris. Hæc eruimus ex membraneo codice vetertimo cœnobii sancti Theoderici prope Remos. Optandus esset alius codex, quo loca quædam vitiosa emendarentur. Interim, Christiane Lector, his actis, cetera integris & sinceris, utere ac fruere.

ACTA SANCTÆ CRISPINÆ VIRGINIS & MARTYRIS.

Ex manuſcripto codice cœnobii ſancti Theoderici prope Remos.

Diocletiano II, & Maximiano Aguſto Conſulibus, die Nonarum Decembrium, apud Coloniam Thebeſtinam, in ſecretario pro tribunali adſidente Anulino Proconſule, Commentarienſe Officium dixit: Thagarenſis Crispina, quæ legem dominorum Principum contempſit, ſi juſſeris audiatur. Anulinus Proconſul dixit: Inducatur. Et inductâ beatâ Criſpinâ, Anulinus Proconſul dixit: Præcepti ſacri jam cognoviſti ſententiam? Beata Criſpina reſpondit: Quid præceptum ſit neſcio. Anulinus Proconſul dixit: Ut omnibus diis noſtris pro ſalute Principum ſacrifices ſecundum legem datam à dominis noſtris Diocliciano & Maximiano piis Aguſtis, & Conſtantio nobiliſſimo Cæſare. Beata Criſpina reſpondit: Numquam ego ſacrificavi, nec ſacrifico niſi uni Deo & Domino noſtro Jesu-Christo filio ejus, qui natus eſt & paſſus. Anulinus Proconſul dixit: Amputa ſuperſtitionem, & ſubjuga caput tuum ad ſacra deorum noſtrorum. Beata Criſpina reſpondit: Cottidie veneror Deum meum, præter quem alium non novi. Anulinus Proconſul dixit: Dura es & contemptrix, & incipies vim legum invita ſuſtinere. Beata Criſpina reſpondit: Quicquid emerſerit pro Fide mea quam teneo, libenter patiar. Anulinus Proconſul dixit: Vanitas eſt animi tui, ut jam non dimiſſâ ſuperſtitione ſacra Nomina venereris. Beata Criſpina reſpondit: Cottidie veneror, ſed Dominum meum, præter quem alium non novi. Anulinus Proconſul dixit: Ego ſacrum præceptum offe-

ram quod observes. Beata Crispina respondit: Præceptum observo, sed Domini mei Jesu-Christi. Anulinus Proconsul dixit: Perdes caput, si non obediens fueris jussis Imperatorum dominorum nostrorum, quibus deservire cogeris subjugata. quod & omnis Africa fecit, nec tibi dubium est. Beata Crispina respondit: Numquam sit illis bene, ut me dæmoniis faciant sacrificare: sed sacrifico Domino, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Anulinus Proconsul dixit: Ergo isti dii non sunt à te accepti, quibus exhibere cognosceris * famulatum, ut salva pervenias ad devotionem. Beata Crispina respondit: Nulla devotio est, quæ opprimi cogit invitos. Anulinus Proconsul dixit: Sed utinam devota sequaris, ut in templis sacris flexo capite diis Romanorum thura immoles. Beata Crispina respondit: Hoc non feci aliquando ex quo nata sum, nec novi, nec facio usquequo vita vixero. Anulinus Proconsul dixit: Sed fac, si vis à legum severitate immunis evadere. Beata Crispina respondit: Quod dicis non timeo, hoc nihil est. Deum autem qui in cælis est si contempsero, sacrilega ero, & semel me perdet, ut non inveniar in illo die venturo. Anulinus Proconsul dixit: Sacrilega non eris, si sacris obtemperes jussionibus. Beata Crispina respondit: Quid vis? ut sim sacrilega apud Deum, & apud Imperatores non sim? absit. Deus magnus, qui fecit mare, & herbas virides, & aridam terram; homines autem facti ab ipso, quid mihi possunt præstare? Anulinus Proconsul dixit: Cole religionem Romanam, quam & domini nôstri invictissimi Cæsares, & nos ipsi observamus. Beata Crispina respondit: Deum novi tantùm. nam illi lapides sunt, & figmenta manuum hominum facta. Anulinus Proconsul dixit: Blasphemiam loqueris. nam non prosequeris quæ saluti tuæ conveniunt. Et adjecit Anulinus Proconsul, & Commentariense Officio dixit:

* f. cogeris

Ad omnem deformitionem deducta, à novacula ablatis crinibus decalvetur, ut ejus primùm facies ad pompam perveniat. Beata Crispina respondit: Loquantur ipsi dii, & credam. ego si salutem non quærerem audiendam, ante tribunal tuum non essem. Anulinus Proconsul dixit: Diu vivere desideras, aut mori in pœnis, sicut & ceteræ consortes tuæ Maxima, Donatilla, & Secunda. Beata Crispina respondit: Si mori vellem, & in interitum animam tradere, & in ignem æternum; tuis dæmoniis darem voluntatem meam. Anulinus Proconsul dixit: Caput tibi incidam, si deos venerabiles adorare dispexeris. Beata Crispina respondit: Gratias ago Deo meo, si hoc fuero consecuta. Caput meum perdo semel: sed si turificavero idolis... Anulinus Proconsul dixit: Et omnino in isto sensu tuo stulto persistis? Beata Crispina respondit: Deus meus qui est, & qui fuit, ipse me jussit nasci; ipse dedit mihi salutem per aquam baptismi; ipse mecum est, ut anima mea, sicut tu vis, non faciat sacrilegium. Anulinus Proconsul dixit: Quid pluribus sufferimus impiam Crispinam? Acta ex codice quæ dicta sunt relegantur. Et cùm relegerentur, Anulinus Proconsul sententiam de libello legit: Crispina in superstitione indigna perdurans, quæ diis nostris sacrificare noluit, secundum Augusti legis mandata à cælesti... locum tendit, eam gladio animadverti jussit. Beata Crispina respondit: Christo laudes ago, benedico Dominum, qui sic me de manibus tuis dignatus est liberare. Passa est beata Crispina apud Coloniam Thebestinam die Nonarum Decembrium, imperante Anulino Proconsule, regnante Domino nostro Jesu Christo in unitate Spiritus-sancti in sæcula sæculorum, amen.

INCIPIVNT NOMINA APOSTOLICORVM.

PEtrus ſedit annos xx menſ. ij dies iij.
Linus ſed. an. xj menſ. iij d. xij.
Clitus ſed. an. xij menſ. j d. ij.
Climens ſed. an. viiij menſ. x d. j.
Euvariſtus ſed. an. viij menſ. x d. ij.
Alexander ſed. an. xij menſ. vij d. ij.
Xiſtus ſed. an. x menſ. ij d. j.
Thelispher ſed. an. xj menſ. j d. xxj.
Egenus ſed. an. iiij menſ. iij d. j.
Oſus * ſed. an. xviij menſ. d. j.
Anicitus ſed. an. xj menſ. iiij d. ij.
Socher ſed. an. viiij menſ. ij d. xxj.
Eleutherius ſed. an. xv menſ. iij d. ij
Victor ſed. an. xv menſ. iij d. x.
Vepherinus ſed. an. xviij menſ. vij d. x.
Caliſtus ſed. an. v menſ. x d. x.
Urbanus ſed. an. viiij menſ. j d. ij.
Pontianus ſed. an. vij menſ. x d. xxij.
Anthirus ſed. an... menſ. j d. xj.
Favianus ſed. an. xiiij menſ. ij d. x.
Cornilius ſed. an. ij menſ. iij d...
Lucius ſed. an. iiij menſ. viij d...
Stefanus ſed. an. vj menſ. j d...
Siſtus ſed. an. j menſ. j d.
Dionethius ſed. an. viij menſ. v d...
Felix ſed. an. iiij menſ. j d. x.
Euthitianus ſed. an. j menſ. j d.
Gajus ſed. an. xj menſ. iiij d...
Marcellus ſed. an. j menſ. iiij d...
Euſebius ſed... menſ...
Melſiadis ſed. an. iiij menſ...
Silveſter ſed. an. xxiij menſ. x d...

* Pius

Positio ejus Kalendas Januarias.
Marcus sed. an. ij mens. j d. xx.
Julius sed. an. xv mens. ij d. viij.
Liberius sed. an. vj mens. iv d. viij.
Felix sed... d. j.
Damasus sed. an. xviij mens. iij d. xj.
Siricius sed. an. xv.
Anasthasius sed. an. iij.. d. xxj.
Innocentius sed. an. xv mens. ij d. xxj.
Josemus sed. an. vij mens. ix d. ix *rec. manu* xix.
Bonefatius sed. an. iij mens. viij d. vj.
Celestinus sed. an. ix mens. x d. xvij.
Sistus sed. an. viij mens... d. xix.
Leo sed. an. xx mens. j d. xiij.
Helarus sed. an. vj mens. iij d. x.
Simplicius sed. an. xv mens. d. vij.
Item Felix sed. an. viij mens. v d. xvij.
Athelacius * sed. an. iv mens. viij d. xviij. * Gelasius
Anastasius sed. an. j mens. xj d. xxiv.
Symmacus sed. an. xv mens. vij d. xvij.
Hormisda sed. an. ix mens... d. xvij.
Johannis sed. an. ij.
Felix sed. an. iij.
Bonefatius sed. an. ij.
Item Johannis sed. an. ij.
Agapitus sed. an. j.
Silverius sed. an. j.
Vigilius sed. an. xiiij.
Ab Apostoleca sede Petri Apostoli usque ordenatione sancti Silvestri anni cc LVII.

INCIPIT DE EPISCOPIS ROMANÆ ECCLESIÆ.

Linus ſedit annos xij menſes v dies xij.
Cletus ſedit an. viij m. ij d. v.
Clemens ſedit an. vj m. j d. xiv.
Evariſtus ſed. an. xiv m. iij d. xij.
Alexander ſed. an. vij m. vj d. vj.
Xyſtus ſed. an. xxv m. ij d. j.
Thelisforus ſed. an. xj m. iij d. xxvj.
Yginus ſed. an. vj m. iij d. iv.
Pius ſed. an. xviij m. iv d. iij.
Anicitus ſed. an. xj m. iv d. iij.
Soter ſed. an. xiv. m. v d. ij.
Filetus * ſed. an. v m. x d. xxij. (* Eleutherius)
Victor ſed. an. xv m. iij d. x.
Severinus ſed. an. xviij m. vj d. v.
Caleſtus ſed. an. v m. ij d. x.
Urbanus ſed. an. ix m. j d. ij.
Pontianus ſed. an. ix m. v d. ij.
Antherus ſed. an. xj m. j d. x.
Gatitanus * ſed. an. xiv m. j d. x. (* Fabianus)
Cornelius ſed. an. ij m. ij d. iij.
Lucius ſed. an. iij m. iij d. iij.
Stephanus ſed. an...
Xiſtus ſed. an. j m. x d. xxvj.
Dionyſius ſed. an. vj m. v d. j.
Felix ſed. an. iij m. j d. xxv.
Euticianus ſed. an. j m. j.
Gajus ſed. an. xj m. iv d. xij.
Marcellus ſed. an. ix. m. iv d. xvj.
Euſebius ſed. an. vj m. j d. iij.
Militiades ſed. an. iv. m...
Silveſter ſed. an. xxiij m. x d. xj.

Marcus sed. an. ij... d. x.
Julius an. xv m. ij d. x.
Liberius an. vj m. vj d. iv.
Felix sedit.
Damasus sed. an. xviij m. iij d. xij
Syricius an. xv.
Anastasius an. iij d. x.
Innocentius an. xv m. j d. xxj.
Zosimus an. j m. iij d. xj.
Bonifatius an. iij m. viij d. vj.
Cælestinus an. viij m. x d. xvj.
Xystus an. viij m... d. xvij.
Leo an. xxj m. j d. xiij.
Hilarus an. vj m. ij d. xij.
Simplicius an. xv m. j d. vj.
Felix an. viij m. x d. xviij.
Gelasius an. iv m. viij d. xviij.
Anastasius an. j m. xj d. xxiij.
Symmachus an. xv m. vij d. xvij.
Hormisda an. ix m... d. xvj.
Johannes an. ij m. ix d. xvj.
Felix an. iv m. ij. d. xij
Bonifacius an. ij d. xxvj.
Johannes an. ij m. iv d. vj
Acapitus an. iv. m. xj d. xviij.
Silverius an. ij m. v d. xxvj.
Vigilius an. xvij m. vij.
Pelagius an... m. x d. xix.
Johannes an. xij m. xj d. xxvj.
Benedictus an. iv m. j d. xxvij.
Pelagius an. x m. ij d. x.
Gregorius an. xiij m. ij d. x. [Fiunt usque hîc LXIII.
Savinianus sed. an. j m. v d. ix.
Bonifatius sed. an. m. viij d. xxij.
Item Bonifatius an... m. viij d.
Deus-dedit an. iij d. xx.

Bonifatius an. v. m. x.
Honorius an. xij m. xj d. xvij.
Severinus an... m. ij d. iv.
Johannes an. j m. viij d. vj.
Theodorus an. vj m. v d. xviij.
Martinus an. iij m. j d. xxvj.
Eugenius an. ij m. ix d. xix.
Vitalianus an. xiv m. vj.
Adeodatus an. iv m. ij d. v.
Donus an. j m. v d. x.
Agatho an. ij m. vj d. xiv.
Leo sed. an... m. x d. xviij.
Benedictus sed. mens. x d. xiij.
Johannes sed. an... d. x.
Conon sed. mens. xj.
Sergius sed. an...
Johannes sed...

ADNOTATIONES.

Duos superiores Romanorum Pontificum catalogos descripsimus ex duobus codicibus monasterii Corbeiensis. Primus num. 26 continet varias Pontificum decretales epistolas cum canonibus multorum Conciliorum, ex quibus tempore posterius est Parisiacense IV de Castroduni Episcopatu, anno D LXXIII celebratum. Index Pontificum desinit in Vigilio, cujus tempore scriptum est exemplar istud Corbeiense. Alter Index omnino diversus est à primo, habeturque in codice membraneo itidem Corbeiensi num. 630 post Regulas quasdam veterum Patrum, majoribus litteris aque ac prior descriptus, cujus specimina duo habes in lib. 4 de re diplomatica. Vterque omittit Anacletum & Marcellinum. Mira est discrepantia numerorum tam unius Indicis ab altero, quàm utriusque à vulgatis. Ampliori disquisitione supersedeo: sed tamen hîc omittere non possum quod legere memini de *die*

die obitus Leonis Magni, quem Indices omnes, etiam Bollandianus ad tomum I *Aprilis*, tertio Idus Aprilis *constituunt. Paschasius Quesnelius, Oratorii Presbyter eruditus. in Dissertatione* I *ad opera S. Leonis persuasum habet, S. Leonis diem depositionis incidisse in diem trigesimam Octobris, translationem in diem* 28 *Junii; ordinationem verò in undecimam Aprilis, qua die ejus festum modò celebratur. Et translationem quidem die* 28 *Junii à Sergio Papa* I *factam esse constat ex manusc. codice Virdunensis cœnobii sancti Vitoni, Eusebii historiam continente, in quo post Damasi versus referuntur quadam epitaphia sub hoc titulo*, Ista epitaphia inventa sunt in ecclesia sancti Petri, *quæ sunt Leonis Magni, Bonifacii Papæ, item alterius Bonifacii. In epitaphio verò S. Leonis mentio fit de ejus translatione facta per Sergium Papam, & post epitaphium depositus memoratur* iij Id. *deest mensis nomen, translatus autem* iv kal. Jul. *Epitaphium istud editum est apud Gruterum & Quesnelium, at sine additamento codicis Vitoniani, quod ita de S. Leone habet:* Sedit in episcopatu annos xxj, mensem j, dies xiij. Depositus est iij Idus... & iterum translatus huc à beato Papa Sergio iv Kal. Jul. Indict. j. *Sergius iste eo nomine primus fuit; Indictio prima incidit in annum* DCC iij. *Idem in alio codice legere memini de die depositionis S. Leonis ad* iij Id. April. *& de translatione ad* iv kal. Julii. *In eodem codice Vitoniano alia duo epitaphia leguntur, nempe duplicis Bonifacii Papæ, sed ita exesa ac mutila, ut vix quidquam sani inde elici possit. In fine prioris hæc subduntur.* Hic requievit Bonefatius, qui sedit menses vij, dies xxxij. depositus pridie Idus Novembris, imperante domno pp. Aug. anno vj, Indict. xj. *Quod de Bonifacio tertio intelligendum, qui proinde pervenerit ad annum* DC viij, *quo Indictio xj obtinebat. In fine vero epitaphii posterioris.* Sedit annos iij, dies xxvj. De-

positus in pace xvj kalend. Novemb. imper. Proconsul. Lampadio & Oreste viris clarissimis. *Hæc anno* D xxxij *conveniunt, quo Bonifacius II obiit, qui annus erat secundus post consulatum Lampadii & Orestis.*

DYPTYCHA ECCLESIÆ ARELATENSIS.

Commemoratio Dionysii Episcopi.
† Trofimi Episcopi.
† Reguli Episcopi.
† Marini Episcopi.
Martini Episcopi.
Nicasi Episcopi.
† Crescenti Episcopi.
† Concordi Episcopi.
Grati Episcopi.
Ambrosi Episcopi.
Martini Episcopi.
Ingenui Episcopi.
Augustini Episcopi.
Geronymi Episcopi, *additus alia manu.*
Savini Episcopi.
Erotis Episcopi.
† Patruli Episcopi.
Euladi Episcopi.
† Honorati Episcopi.
† Hilari Episcopi.
† Ravenni Episcopi.
† Leontii Episcopi.
† Eonii Episcopi.
Johannis Episcopi.
† Cæsari Episcopi.
Feliciani Episcopi, *additur alia manu.*
Saturnini Episcopi, *additus quoque manu recentiori.*
Presai Episcopi.
Osani Episcopi.
† Aureliani Episcopi.
† Sapaudi Episcopi.
Liceri Episcopi.
Paschasii Episcopi.
† Virgilii Episcopi.
Floriani Episcopi.
Teudosi Episcopi.
Johannis Episcopi.
Item Johannis Episcopi.
Anastasi Episcopi.
Austroberti Episcopi.
Vulberti Episcopi.
† Aureli Episcopi.
Policarpi Episcopi.
Martini Episcopi.
Protasi Episcopi.
Imnodi Episcopi.
Georgi Episcopi.
Ratberti Episcopi.
Kautsari Episcopi.

Vvilimaris Episcopi.
Vviliaris Episcopi.
Atladis Episcopi.
Alafanti Episcopi.
Luponi Episcopi.
Johannis Episcopi.
Notoni Episcopi.
† Rotlandi Episcopi.
Rostagni Episcopi.
Manassei Episcopi, *alia manu.*
.....
Hyterii Episcopi.

Qui sequuntur, alio item charactere scripti sunt.

Annoni Episcopi.
Ponti Episcopi.
Raimbaldi Episcopi.
....

Ab alio scriptore qui sequuntur.

Aicardi Archiepiscopi.
Gibilini Archiepiscopi.
Attoni Archiepiscopi.
Bernardi Archiepiscopi.
Vvillelmi Archiepiscopi.

Alia item manu adduntur sequentes.

R. bonæ memoriæ Archiepiscopi.
Item R....
Hugo.
Hugo.
Johannes.
Bertrandus.
Florentius.
Raymundus.
Bernardus.
Bertrandus.
Rostagnus.
Petrus.
Arnaldus.
Galhardus.
Milhardus.
Gislebertus.
Johannes.

ADNOTATIO.

IN pervetusto libro sacramentali Gregorii Papæ, qui liber ad usum quondam fuit Ecclesiæ Arelatensis, adscripta sunt hæc Pontificum Arelatensium nomina ad finem Canonis Missæ, ubi crucis signo sancti designantur. Multa est diversitas hujus indicis à vulgatis, quos conferre poterunt studiosi. Vnus ponitur Cæsarius, nullus octavo sæculo, contra Sigebertum aliosque, qui sanctum Ægidium ad id tempus referunt. Ipsummet esse non dubitamus Ægidium Abbatem, qui Symmacho Papæ libellum obtulit cum Messiano Notario, in gratiam ecclesiæ

Arelatensis : cui libello Pontifex respondit data epistola ad Cæsarium Episcopum consulatu Fl. Senatoris, id est anno D XV.

ELIÆ EPISCOPI JEROSOLYMITANI
EPISTOLA ENCYCLICA,

Qua Malacenum Episcopum sociosque ejus, à Saracenis malè habitos, commendat.

TEmpus adjutorii, consurgite : tempus compassionis, non delaboretis. Inclinate ad me obsecro mentem vestram, & cum compunctione verbis meis intendite, dicente Domino, *Estote misericordes, sicut & Pater vester cælestis misericors est.* Qui propter misericordiam ex virgine Maria sine semine viri incarnari pro nobis immutabiliter dignatus est. qui cùm dives sit & omnipotens, permanendo quod est Deus, nostra paupertate absque peccato pauper factus est, ut nos sua ditaret bonitate : & qui ipse dives exsistens, pauper factus est pro nobis, ut nos divites exsistentes in peccatis pauperescamus spiritu, ut simus comparticipes bonorum ejus qui dicit : *Esurivi & dedistis mihi manducare, sitivi & dedistis mihi bibere; in carcere, & visitastis me*, & maxime super præsenti negotio. Scitis enim multi, & maxime qui aliquando detenti ab impiis inimicis, barbarorum dico, scilicet eorum ab invicem tribulationum ferri durissima onera & contritiones, famem, sitim, nuditatem, inlotionem scilicet, & qui ex carne generantur vermes, & quæ ab inimicis mittebantur minas, & fremitus, plagas, & crudelem mortem; & hæc omnia justè eveniunt pro peccatis nostris. Hi autem qui in requie & desidia vivunt, non-

facientes Christi mandata, hoc tradit impiis ad mortem, sicut multos invenimus bonos detentos ab impiis. verumtamen & ipsi pro peccatis nostris, ut & nostris temporibus accidit. Evenit autem mihi, fratres carissimi, MALACENUS Episcopus sede sancti Basilii in regione Iberorum. Ipse verò Malacenus habebat secum quinquaginta Fratres monachos. Subveniente quidem gente, qui vocantur Turci, in Iberorum regione, devenit in Monasterio quod detenebatur ab eodem Malaceno Episcopo, & effoderunt eum, & interempserunt de prædictis Fratribus viginti, eo quòd non potuerunt cogi, ut calcaretur ab illis armatura pretiosæ & vivificatricis crucis: ceteros autem triginta cum eodem Malaceno Episcopo deligantes, sub omni custodia ferreo vinculo, deduxerunt eos in Turciam. Viri autem philochristi currentes congregaverunt Byzanteos centum viginti, & eos transmiserunt ad Primatem illius spurcæ gentis, & eripuerunt ipsum Malacenum Episcopum, & alterum cum illo; alii autem usque nunc detinentur à Turcis. Hic Malacenus Episcopus liberatus ab illis, curam gessit de aliorum ereptione, dicens ad semetipsum, quia non dabo somnum oculis meis, nec palpebris meis dormitationem, donec & alios qui mecum fuerunt, Deo auxiliante, liberem de tenebrosa illa gente. Ego verò peccator HELIAS Hierosolymitanus Papa hunc suscepi flentem & lugentem, in his quæ ei acciderunt conlugi * & nihil quidem habens quod ei darem, dedi illi hanc consolationem scripturæ, eo quod esset tardiloquus, magis verò & alterius linguæ. Unde obsecro omnes, si & per totum estis imitatores Christi, Episcopi, Presbyteri Diaconi, Egomeni, Reges, Comites, & universus orthodoxus populus Christianus, super quos invocatur nomen Jesu-Christi Domini nostri, ut concurratis, & viscera misericordiæ super eum effundatis, & ex his quæ ei Dominus largitus est, unusquisque

* conluxi

ſingulus benigna conſcientia tribuat ei, ut abiens liberet animas aliquando liberas, nunc verò detentas ab impiis inimicis. Fiet omnimodis ſperamus quæ damus illi, quoniam ſuſcipere habemus eam in die illo in noviſſima tuba, in qua omnes è pulvere in voce Archangeli ſuſcitabit, reddens unicuique ſecundum opera ejus, maxime miſericordes. Ipſe enim Dominus dicit de his qui cum fratribus ſuis in nomine ejus miſericordiam faciunt: *Amen amen dico vobis, quamdiu uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Sitque Dominus Deus cum omnibus vobis, amen.

Benedicti Papæ IV epiſtola encyclica.

Ejuſdem argumenti.

BENEDICTUS ſervus ſervorum Dei, omnibus reverentiſſimis & ſanctiſſimis Epiſcopis ſeu Archiepiſcopis, necnon Abbatibus atque Comitibus ſeu Judicibus, verùm etiam & univerſis orthodoxis Chriſtianæ Fidei cultoribus. Sanctitati ſeu omnium Chriſtianorum religioſitatibus notum eſſe volumus, quia iſte præſens MALACENUS venerabilis Epiſcopus Hieroſolymitanæ eccleſiæ, unà cum ſuis fidelibus à Sarracenorum gentibus à ſua eccleſia deprædatus eſt, & etiam quidam de ſuis hominibus ab ipſa nefandiſſima gente Sarracenorum occiſi ſunt, pro eo quod fidem illorum minime celebrare voluerunt. Hic itaque Malacenus reverentiſſimus Epiſcopus cùm ab ipſis Sarracenis deprædatus eſt, à quibuſdam Chriſtianis Deum timentibus comparatus eſt, & alii triginta Chriſtiani, qui cùm eo deprædati ſunt, ab eiſdem Sarracenis in cuſtodia retinentur. Unde mandamus, ut pro Dei omnipotentis amore, in quantum virtutis Dominus vobis donaverit, adjutorium illis faciatis, & liceat illis quietè & abſque cujuſcumque oppreſſione ſalvos

pervenire, & de civitate in civitatem per vestrum auxilium & adjutorium salvi exsistant, ut nullus homo eos deprædare, aut aliquod malum facere audeat: sed pro amore Dei & reverentia beatorum Principum Apostolorum Petri & Pauli ad cujus limina isti pervenerunt, benigne eos suscipiatis, & de civitate in civitatem salvos eos transmittite, & hospitium eis præparate. Credimus enim quia omnia, quicquid in eis bonorum feceritis, ab ipso creatore omnium Deo vobis retribuetur, & mercedem exinde habebitis.

ADNOTATIO.

Superiores duæ epistolæ vulgato Anastasii de Romanis Pontificibus libro in ms. codice Ecclesiæ Laudunensis mendosissimo subjiciuntur. Non dubium, quin prima sit Eliæ eo nomine tertii Ierosolymitani Episcopi, cujus alia epistola exstat in Spicilegii Acheriani tomo 2 ad Carolum Crassum, qua suppetias petit ad instaurandas ecclesias suas, cujus rei causa vasa sacra oppigneraverat. Hinc merito paupertatem suam hac in epistola causatur, quo minùs opitulari valeat Malaceno Episcopo ex sede S. Basilii regionis Iberorum. *Mendum irrepsit in epistolam Iohannis Papæ, ubi Malacenus* Episcopus Jerosolymitanæ ecclesiæ *appellatur. Elia* alterius linguæ *dicitur Duo sunt Iberorum populi, uni in Perside, alteri in Helenoponto. De illis ita Procopius in lib.* 1. Iberi qui Asiam incolunt, ad Caspias portas, ipsis ad Boream positas, habitant. quibus ad lævam versùs occidentem solem Lazica regio jacet ad dextram, Orientem versùs, Persarum gentes, &c. *De Iberis Helenoponti mentio fit in vita S. Eutychii Patriarchæ CP. Horum Episcopus fuit Malacenus* in sede sancti Basilei, *id est Amaseæ in Cappadocia, quæ urbs Helenoponti metropolis est sub Pa-*

triarcha CP. Sancti Basilei ejus Episcopi & martyris acta lege sis ad diem 25 Aprilis Bollandiani. Alius fuit Iohannes Malacenus laudatus in vita S. Niconis.

Mantionis Episcopi Catalaunensis Epistola ad Fulconem Remensem Archiepiscopum, *de quodam Presbytero, qui uxorem ducere tentaverat.*

DOmino Patri FOLCONI venerabili Archiepiscopo, & omnibus Episcopis ejus suffraganeis, & cuncto clero eorum, Presbyteris, Diaconibus, & cunctis Ordinibus, tam Canonicis, quàm & Monachis, MANTIO humilis Catalaunicus Episcopus, fidele obsequium & devotas orationes. Notum sanctimoniæ vestræ precamur, quia Presbyter quidam, nomine ANGELRICUS, de villa *Vvasnau* de ecclesia sancti Lupi, venit ante præsentiam nostram coram Synodo nostra, Catalaunis Nonis Maii habita, & convictus proprio est ore confessus, qualiter cum parœchianis suis desponderit vel desponsaverit quamdam feminam, nomine GRIMMAM, consentientibus propinquis ejus. quam cùm ducere cum illis pergeret, respectu clementiæ Dei restiterunt nequissimo conatui ejus boni & pii fidelesque homines alii. Quam actionem cum diu omnes pariter doleremus, contulimus super hoc nihil deliberare, priusquam ad vestram paternitatem per eumdem Presbyterum scriberemus, supplicantes instrui quid nobis agendum foret, nec correptione ulcisci malam præsumptionem, quam per vos quærimus insinuandam. Omnes ergo nos sanctam paternitatem vestram oramus, ut eumdem Fratrem has litteras ferentem in Domino humane suscipiatis, & per eum litteris desi-

derabilius vestris insipientiam nostram instruatis, & qualiter hæc præsumptio ab Ecclesia pellatur, sollicitè perpendatis. Constitit itaque inter nos à nostro seorsum esse collegio, quousque vestro consolemur rescripto. Valete, pro nobis obsecramus orantes.

ADNOTATIO.

HÆc epistola Mantionis Catalaunorum Episcopi, de quo Frodoardus in historia Remensis lib. 4. cap. 2, eruta est ex ms. codice cœnobii sancti Remigii apud Remos. Hoc primum est, quod quidem legerim, Presbyteri conjugem ducentis exemplum. Res nefanda & abnormis, contra Canones, contra Ecclesiæ etiam Græcæ disciplinam. Confer epistolam 218. Ivonis Episcopi Carnutensis.

Alberti Abbatis Miciacensis epistola ad Johannem Papam XVII.

De antiquitate & solito numero Monachorum monasterii Miciacensis.

DOmino sancto & venerabili Papæ JOHANNI, ALBERTUS Abbas abbatiæ sancti protomartyris Stephani & Christi Confessoris Maximini & omnis congregatio monachorum ejusdem loci, videlicet Miciacensis, salutem in Christo. Novimus te, Pater reverende, constitutum in terris Vicarium universalis Ecclesiæ vice beati Petri Apostoli, ut sustentes eos qui injustè opprimuntur, & opprimas eos auctoritate beati Petri, qui se nimium erigunt. Quapropter ad tuam confugimus reverentiam per hanc epistolam, ut subvenias nobis, & facias quod precamur. Locus in quo habitamus dicitur Miciacus, quem sanctissimi viri,

ADNOTATIO.

HÆc epistola olim exstabat in codice Pithaano inter epistolas Abbonis Floriacensis, quas diu perquisivi, cum per me, tum per amicos, nec impetrare hactenus potui, prater unam aut alteram, quarum fragmenta alias adducemus. Albertus Abbas, cujus hac epistola, monachum induerat in cœnobio Gemeticensi, ut patet ex subjecto ejus instrumento, in quo Arnulfum Turonensem Archiepiscopum filium suum vocat. Fuerat ergo conjugatus ante quàm monachus initiaretur. Parentes ejus eidem instrumento subscribunt. Miciacum seu S. Maximini abbatia, vulgo S. Mesmin, *prope Aurelianos, nunc Fuliensium.*

IN nomine Christi, ego ALBERTUS Abbas abbatiæ sanctorum Stephani protomartyris & Christi Confessoris Maximini, notum volo fieri cunctis curam gerentibus sanctæ Dei Ecclesiæ, quia antequam Ordinem suscepissem monasticum, erat mihi quidam alodus ex materna hereditate, non ex alicujus beneficio, quem sancto Petro in Gemmetico monasterio, ubi habitum suscepi, dedi pro remedio animæ meæ filiique mei ARNULFI Turonensis Archiepiscopi, & parentum meorum, ut sanctus supradictus intercessor sit pro nobis apud Deum. Est autem ipse alodus in pago Bellemensi, quem vocant Domna-Maria, quem sancto Petro dedi cum appendiciis suis. Jussi autem fieri hanc cartam, ne aliquis post me possit sancto Petro abstrahere. Quod si aliquis præsumpserit, cum Juda proditore, Anna & Caypha damnationem accipiat. Hæc autem cartula ut firmior sit, eam subter firmavi, & parentibus meis corroborandam obtuli. S. ALBERTI Abbatis. S. RADBODI Saïensis Episcopi. S. ARNULFI Turonensis Archiepiscopi. S. RIBALDI. S. GISLEBERTI. S. ROBERTI Regis. S. VVILLELMI Bellemensis. S. RICHARDI Comitis Northannorum.

TRACTATUS DOMNI ABBAUDI ABBATIS,

De fractione corporis Christi.

DOminus Jesus-Christus *qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, fregit, dedit discipulis suis dicens: Accipite & comedite. Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* Credo itaque quòd panem quem accepit, benedicendo corpus suum fecit. Ideoque corpus suum fregit, & de eodem corpore suo jam benedicto & fracto discipulis dixit: *Hoc est corpus meum.* Nec minùs firmiter credo *fregit*, quàm *benedixit*, quàm *dedit discipulis*, quàm denique *hoc est corpus*. Sed fortasse quis dicit, tunc verè potuisse frangi corpus Domini, quia adhuc mortale erat: nunc non posse, quia jam est immortale. Quid est ergo quod Paulus Apostolus ait: *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est?* Sed movet fortè quem, quòd non dixit, Corpus quod frangimus, sed *panis quem frangimus.* Attende quid in alio loco dicit: *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* ubi itaque nemo Christianus dubitat eum de corpore & sanguine dicere Christi. Lucas enim in Actibus Apostolorum, *Erant*, inquit, *perseverantes in doctrina Apostolorum & communicatione panis fractionis.* Intende obsecro. Certè idem panis benedicitur, sumitur, distribuitur. Et tamen Apostolus maluit dicere, *Panis quem frangimus*, quàm panis quem benedicimus, sive quem sumimus, sive quem distribuimus. Deinde cum idem panis quotidie Deo in salutem totius mundi offeratur; cur non saltem panem quem offerimus, potius quàm panem quem frangimus dixit, cùm utique convenientissimè dici potuerit? Et Evan-

gelista æque cur non potiùs panem benedictionis, sive panem communicationis, seu panem distributionis, aut certè panem oblationis, quàm panem fractionis posuit? Nempe ubi id potiùs apostolicus sermo atque evangelicus sua auctoritate roboraret, unde citiùs dubitari posse constaret: demum fortassè quòd & magis congruebat mysterio hujusmodi pronunciatio.

Namque ipsa Dei Sapientia, quæ hoc corpus, unde agimus, animatum sibi in unitate personæ assumsit; cùm in seipsa integerrima maneat, nobis tamen frangitur, cùm exponitur: nosque illi spiritualiter communicando, veraciter vivimus Deo. Quo contra de defectu doctorum per Jeremiam plangitur: *Parvuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* Sed aliud est, cùm de veritate cujuslibet rei secundum proprietatem facti quæritur; aliud, cùm facti ejusdem mystica ratio allegoricè discutitur. Verbi gratiâ legitur in Evangelio, quod Dominus post resurrectionem clausis januis ad discipulos ingressus sit. Primo secundum proprietatem facti quæritur, quomodo verum corpus fuit, quod ad discipulos clausis foribus introduxit: deinde mystica ratio ejusdem facti subsequitur, scilicet nisi quod conclusus fuerit hortus, frustra sponsa sponsum exorabit: *Veniat dilectus in hortum suum.* Et ut apertius atque compendiosius dicatur; nisi contra mundi cupiditates fores cordis tui clausæ fuerint, spiritualis gratia te illustrare non poterit. Verùm in hoc loco, ubi de proprietate agimus, spiritualem rationem intermiscuimus: quia sapientiam Dei, quæ disponit omnia suaviter, congruè corporalia facta secundum spiritualium rationem ordinare accipimus, Psalmista quoque attestante: *Omnia in sapientia fecisti.* Igitur secundum fidem Evangelii, quod dicit, *benedixit & fregit*; Apostoli quoque qui dicit, *Panis quem frangimus*; Lucæ etiam Evangelistæ qui dicit, *Panis fractionis:* contestante nihilo minùs spirituali ratione fultus, corde credo, ore

confiteor ad salutem, quia veraciter corpus Christi manibus frangitur sacerdotis.

Hîc mihi fortè insultatur ab illis qui noverunt Christum à dextris Patris sedere, non utique dimidium aut debilem, sed totum integrum. Quasi verò Apostolus cum diceret, *Panis quem frangimus, communicatio corporis Domini est*, oblitus fuerit de quo totiens memoraverit, quod sedet ad dexteram Patris; oblitus fuerit de quo cum tanta constantia dixit, quod *resurgens à mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.* Quomodo ergo de uno eodemque corpore quæritur, quod integrum maneat in cælo, & frangatur in terra? Hîc maximè apparet quod superius dixi, ideo Apostolum & Evangelistam verbum fractionis præcipuè posuisse, ut hoc sua auctoritate firmaretur, unde facilius cor humanum dubitaret. Valde enim sibi ipsi adversa videtur assertio, cùm de uno eodemque corpore prædicatur, quòd integrum maneat & frangatur. Sed has angustias non patitur humana inopia: divinæ autem potentiæ metas præfigere non valet humana infirmitas, etsi conetur temeritas. Quæ enim impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Alioquin numquid hoc solum de Christi corpore asseritur humanæ rationi contrarium, & juxta legem humanorum corporum impossibile? Nonne de eodem corpore asseritur, quòd per nativitatis suæ mysterium ad humanos oculos clauso utero Virginis exivit, & ad discipulos ejus per resurrectionem clausis januis introivit; seque ipsum & palpabile, & tamen incorruptibile demonstravit? Ecce tria, ut hoc jam non sit solum, sed quartum eorum quæ ratio non comprehendit; fides tamen divinæ potentiæ concedit. Et alii quidem unusquisque quid sentiat, videatur: mihi autem pium & bonum est sentire, quia illud corpus, quod magna illa & nimis incomprehensibilis sublimitas deitatis suum proprium esse voluit,

ineffabili quadam ac singulari atque divina potentia non solum mortalia, sed etiam immortalia ac cælestia corpora longissimè excellat. Ceterum de illo corpore secundum legem aliorum corporum rationari velle, viventem cum mortuis quærere est. Desinat ergo homo, qui proprii corporis infirmitates investigare atque enumerare non sufficit, de Dei corpore alta sapere; discat humilibus consentire. Meminerit quòd quidam sapiens cùm de eo loqueretur, dixit: Et in pluribus operibus ejus non fueris curiosus.

Verumtamen ponamus aliquem concessisse, quòd verè non frangatur corpus Christi, ut videamus qui fructus inde nascatur. Dic ergo mihi, obsecro te, unde potero scire quòd verum loquatur Evangelista, cum dicit, *Hoc est corpus meum*, si fefellit, quando dixit, *fregit?* Identidem si mentitur Apostolus dicens, *Panis quem frangimus*, unde credam ei quòd verum dicat, quando sequitur, *communicatio corporis Christi est?* Itaque qui verè frangi corpus Christi non concedit, totam fidem tanti Sacramenti, quantum in se est, fregit. Sed absit, ut evangelica atque apostolica falsa credantur: absit ut impossibile credatur apud Deum omne verbum.

Dicat aliquis, non omnia divinæ potentiæ adscribenda; rationis acie multa investiganda. Ego cum Apostolo nunc cognosco ex parte, exspectans, ut cum in Galilæam venero, ibi eum videam facie ad faciem. Si quis tamen humile pusilli consilium non aspernatur, hoc divini corporis mysterium nullatenus ratione discutiat; sed evangelicæ auctoritati sine dubitatione credat. Abscondit hæc à sapientibus Dominus & prudentibus, & revelavit ea parvulis. *Averte*, inquit, *oculos tuos à me; ipsi me avolare fecerunt.* Putaveram & ego quondam parvulus, nullo umquam intellectu ex quantulacumque parte attingi posse, qualiter panis terrenus in corpus Christi verteretur: tantùm autem

ex divina potentia firmissimè credendum, & nullatenus rimandum decreveram. Postea verò Deus meus illuminavit tenebras meas ut viderem, licet per speculum & in ænigmate, quod antequam vidissem, firmissimè credideram. Ait enim Propheta, *Nisi credideritis, non intelligetis*. Ita & de hoc quod modò habemus in manibus, non video quomodo unum idemque corpus & frangatur, & integrum maneat: sed tamen certissimè credo. Potens est enim Deus facere omnia superabundantiùs quàm petimus, aut intelligimus: ut quod non video, & credo, quandoque videam & gaudeam. Beati enim qui non viderunt, & crediderunt. Verumtamen ne cui ad incredulitatem proficiat tam molesta & violenta contrarietatum dissensio, cùm unum idemque corpus frangi & integrum manere adstruatur, putetque nil tale in scripturis posse reperiri: attendat quid in Evangelio Lucæ scriptum sit. *Non est*, inquit Jesus, *mortua puella, sed dormit*. & mox Evangelista: *Et deridebant*, inquit, *eum, scientes quia mortua est*. Ecce qualis contrarietas. Si enim secundum Jesum mortua non erat, quomodo eam mortuam esse sciebant? Nam si mortuam, cum non esset, putabant: aliud est profectò putare, aliud scire. Quod si pro certo tenebant mortuam esse quæ vivebat, errare hoc erat non scire: ac per hoc aut mortua erat, & contraria veritati Veritas locuta est, dicens, *Non est mortua*: aut Veritas verum dixit, & Evangelista falsum, *scientes*, inquiens, *quia mortua est*. Sed neuter horum recipitur. Et certè majorem contrarietatem habet, aliquem mortuum esse & non esse, quàm frangi quid, & integrum manere. Multo enim facilius est fractum reintegrare, quàm mortuum suscitare. Hoc enim hominis aliquotiens, illud verò semper solius Dei est.

Recurritur ergo ad alium Evangelii locum, ubi Dominus de mortuis loquens, *Non est*, inquit, *Deus mortuorum, sed vivorum. Omnes enim vivunt ei*. Nota quòd non

non dixit absolutè *vivunt*, sed *vivunt ei* : scilicet non negans hominibus esse eos mortuos, sed Deo. Æternitas enim, cui quæ futura sunt, facta sunt; cui etiam omnium rerum consummatio jam nota est, cum sibi libet; non secundum eam instabilitatem de rebus loquitur, quam nunc de naturali sua mutabilitate patiuntur: sed secundum eum statum, quem de immutabilitate Creatoris sui in æternum mutuabuntur. Bene ergo de mortuis, si tamen post resurrectionem in æternum cum Deo victuris dicitur, *Omnes vivunt ei.* quia ille immortalitatis status incommutabiliter eos manet: mors verò quæ eos nunc temporaliter tenet, aliquando non esse habet. Et puellam, quam non morti dimittere, sed vitæ reddere disponebat, non immerito mortuam negat qui semel & simul omnia fecit, quæ nec semel nec simul fieri temporis ratione permittuntur. Vide ergo ne fortè similiter dici possit, quod nobis frangitur, Deo integrum manere. Qui enim de corporibus servorum suorum locutus est, dicens, *Capilli capiti vestri omnes numerati sunt*; *& capillus de capite vestro non peribit*; cum secundum nos pæne omnes capilli perierint, mirum sit apud eum aliqua proprii corporis particula quamlibet minuta possit perire: cùm tamen idem corpus in multas partes frangendo dividatur, & à multis comedatur. Ei ergo corpus suum semper integrum est, cujus providentia nulla ejus particula perire potest. Et apud nos quidem localis divisio fractionis comprobatio est, quia membrum quod à se invicem disjunctum & localiter divisum videmus, fractum esse tenemus. Porro apud Deum, sicut veraciter dictum est, secundum tempus mille anni sicut dies unus, & unus dies sicut mille anni: ita æque veraciter dici potest, secundum locum mille, sive quot vis aut certe omnia loca, apud Deum quasi unus locus. Ei quippe, qui semper ubique totus præsens est,

localis absentia nil absentare, localis longinquitas nil longinquare, localis divisio nil potest dividere. Quod ergo apud nos fractum est, quia localiter divisum est, apud Deum integrum manet, cui omnia loca unus locus est. Quod cùm etiam de aliis rebus corporalibus dici possit, quanto magis de illo corpore, quod personaliter illi substantiæ conjunctum est, quæ semper ubique tota præsens est ? quod ob id solum, & cum frangitur integrum manere non usquequaque improbabiliter possit asseri; quia miro & ineffabili modo unum cum illa substantia factum est, & unum cum illa etiam in ipso tempore fractionis suæ manet. quæ nullam ullo modo fractionem recipiens, semper integerrima manet; qui est ipsa semper infracta & indivisa deitas.

Potest & ob aliud. Apud nos quippe membrum quod fractum & à corpore suo divisum est, mortuum esse constat. Illius verò corporis etiam fracti quælibet particula non modò viva, sed etiam vita est, si quis fideliter accipit. Quod ergo vim & plusquam vim integri obtinet; etiam cum frangitur, integrum jure dici potest. Hæc tamen non ita dixerim, ut per me tantum mysterium revelatum, tanta quæstio soluta videatur: hoc tantùm effecerim, ne ipsa fractionis & integritatis assertio omnino absurda judicetur. Dicatur hinc meliùs à melioribus, & doctiùs à doctioribus. Utinam audirem ab aliquo certissimam tanti mysterii declarationem!

Superiùs sane fractionem dominici corporis evangelica atque apostolica auctoritate defendimus; testimonium oculorum nostrorum interim omisimus. Re vera enim certius est testimonium evangelica veritas, quàm visio oculorum nostrorum. Faciliùs quippe concedimus, ut oculi nostri fallantur, quàm ut Evangelium mentiatur. Verumtamen ipse Dominus noster

Jesus-Christus, quando beatus Thomas de ejus resurrectione dubitavit, non tam propheticis testimoniis, quàm propriorum oculorum ei satisfecit. Non igitur penitus mihi videtur contemnendum oculorum nostrorum testimonium. Urgendus est igitur qui negat corpus Domini frangi, utrum illud, quod in altari sacramus & frangimus, credat esse corpus Christi. Si concesserit, fractioni corporis Christi non contradicit. Si negaverit, judicet quisque fidelis, si ille fidelis judicandus sit: videat ipse cui credere velit, qui nec auctoritati evangelicæ, nec propriis oculis credit. Nos verò cum discipulis cognoscamus Dominum in fractione panis.

Cogitaveram & illis aliqua respondere, qui dicunt ipsum corpus non frangi, sed in albedine ejus & rotunditate aliquid factitari: sed recogitans ineptum esse in Evangelio Christi de albedine & rotunditate disputare, amaturis talia auribus dimovens, dialecticis aut certè pueris talia permisi. præsertim cùm quivis facilè videat, albedinem seu rotunditatem ab ipso corpore, quod vel album vel rotundum est, separari non posse: ita ut ab ipso non fracto hæc per se singulariter non frangantur. Et re vera quid opus cuique fideli in fide sua hac circuitione verborum? Purè & simpliciter profiteatur, quisque quidem credat, utrum verè corpus Christi manibus sacerdotum frangatur necne. Rogo sane ne quis me præsumptionis judicet, quòd de tanta re tantillus scribere præsumpserim; qui cum non rectè credere creditus sum, non potui fidem meam qualicumque sermunculo non defendere.

OBSERVATIONES.

D*Amnata Berengarii hæresi, ex formula confessionis, ei per Ecclesiam in Concilio Romano proposita, de Eucharistiæ sacramento variæ exortæ sunt quæstiones & controversiæ, etiam inter Catholicos, de sensu verborum, quibus ista formula proposita est. Vna ex his quæstionibus erat circa fractionem corporis Christi. Nonnulli fractionem illam tantùm in signo seu symbolo, non in ipso Christi corpore fieri sentiebant: alii contra in ipso corpore fieri contendebant propter illa verba primæ confessionis Berengarianæ, anathematizantis tamquam hæresim, corpus Christi* non posse sensualiter, nisi in solo sacramento, manibus sacerdotum tractari, vel frangi, vel dentibus Fidelium atteri. *Prioris sententiæ auctores in Eucharistia post substantiæ conversionem panis species seu accidentia, in quibus fractio fieret, superesse asserebant: alii negabant, rati* (*quod hoc loco dicit Abbaudus*) albedinem seu rotunditatem ab ipso corpore, quod vel album vel rotundum est, separari non posse.

Inter primos non ultimus erat Petrus Abaëlardus, quem hoc nomine, tamquam hæreticum, adortus est Vualterius Abbas Victorinus apud Parisios: cujus auctoris libri quatuor exstant in ms. codice Victorino contra quatuor labyrinthos (*sic ipse vocat*) Franciæ, id est Abaëlardum, Petrum Lombardum, Petrum Pictavensem, & Gisslebertum Porretanum. *Sic verò habet in lib.* 3 *cap.* 11 *in Abaëlardum agens.* Demum venit ad Berengarium. Hic enim hæreticus asserebat, in figura & in sacramento totum fieri, nihil in veritate. Postea verò convictus coram Nicolao Papa & pluribus Episcopis confessus est, etiam & juravit, panem scilicet & vinum post consecrationem, non solum sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Christi esse; & sensualiter non solum sacramento, sed etiam veritate manibus sa-

cerdotum tractari, & frangi, & Fidelium dentibus atteri. Ecce catholica Fides. Iste autem Scholasticus sic exponit: Verè quidem, ait, est, sed in Sacramento * tantùm. Item ait: Sanè dici potest fractio illa & partitio, non in substantia corporis, sed in ipsa forma panis sacramentali fieri, ut vera fractio & partitio sit ibi, quæ fit non in substantia, sed in sacramento, id est in specie. Item, Est ibi vera fractio & partitio quæ fit in pane, id est in forma panis. Item, Fractio & partes illæ, quæ ibi videntur fieri, in sacramento fiunt, id est in specie visibili. Ideoque illa Berengarii verba ita distinguenda sunt, ut sensualiter, non modò sacramento, sed in veritate dicatur corpus Christi tractari manibus Sacerdotum, frangi quoque & atteri dentibus. Verè quidem, sed in sacramento tantùm. Vera est igitur ibi attritio & partitio. Ecce dum catholicam Fidem, nulla prorsus distinctione indigentem, solitis sibi argumentationibus distinguit, alterum se probat Berengarium. Nam sicut ille asserebat, Omnia fiunt, sed in sacramento tantùm: sic & hic. Ille verò correctus addidit sacramento & fractioni, attritioni etiam dentium, veritatem quam negabat: iste econtra in omnibus veritatem subtrahit, dum asserit omnia fieri, non in substantia, sed in specie visibili & forma panis & sacramento tantùm. *At sincera non est hoc in loco Vualterii objectio in Abaëlardum, qui verum Christi corpus in Eucharistia admittebat, sed fractionem atque attritionem non in corpore ipso, sed in specie panis fieri asserebat.*

* *id est* fractio, infrà.

Vualterii sententiæ de vera corporis Christi fractione consentit Abbaudus Abbas in hoc tractatu, quem ex ms. codice, Christiani Abbatis sermones continente, excepimus. Christianus mihi fuisse videtur Abbas monasterii S. Petri Carnutensis: at cujus loci Abbas fuerit Abbaudus, necdum mihi compertum est. tametsi is eodem quo Abaëlardus sæculo, id est undecimo, vixit.

Evervini Steinteldensis Præpositi epistola ad S. Bernardum Abbatem.

De hæreticis sui temporis.

REverendo domino suo & patri BERNARDO, Claravallensium Abbati, EVERVINUS Stenteldensis minister humilis, in Domino confortari, & confortare Ecclesiam Christi. Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa, qui nobis memoriam abundantis suavitatis Dei eructare in omnibus dictis & scriptis vestris soletis, maxime in Cantico amoris sponsi & sponsæ, hoc est Christi & Ecclesiæ, ita ut eidem sponso dicere veraciter possimus: *Servasti bonum vinum usque adhuc.* Hujus vini tam pretiosi pincernam te nobis ipse constituit: non cesses propinare, non hæsites, hydrias non poteris evacuare. Nec té excuset, Pater sancte, debilitas tua, cùm plus operetur pietas in officio, quàm corporalis ædificationis exercitatio. Nec dicas te occupatum: nescimus aliquid huic tam necessario operi communi præponendum. De hydria quantum, sanctissime Pater, habes nobis modò propinare. De prima propinatum est satis, & reddidit eos sapientes & fortes contra doctrinam & impetum Scribarum & Pharisæorum: secunda contra argumenta & tormenta Gentilium: tertia contra subtiles deceptiones hæreticorum: quarta contra falsos Christianos: quinta contra hæreticos circa finem sæculi venturos, de quibus per Apostolum manifeste Spiritus dicit: *In novissimis temporibus discedent quidam à fide, intendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione.* De sexta inebria-

buntur, fideles confortando contra illum qui in hac nimirum discessione à fide revelabitur, scilicet ille peccati filius, homo perditionis, qui adversatur & extollitur super omne quod dicitur aut quod colitur Deus; cujus est adventus secundum operationem satanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Post hanc septima non erit necessaria, quando filii hominum inebriabuntur ab ubertate domus Dei & torrente voluptatis ejus. O bone Pater, satis interim propinasti de quarta hydria omnibus nobis ad correctionem, ad ædificationem, ad consummationem, incipientibus, proficientibus atque perfectis; usque in finem sæculi profuturus contra teporem ac pravitatem, quæ est in falsis fratribus. Jam tempus est ut de quinta haurias, & in medium proferas contra novos hæreticos, qui circumquaque jam fere per omnes ecclesias ebulliunt de puteo abyssi, quasi jam princeps illorum incipiat dissolvi, & instet dies Domini. Et in epithalamio amoris Christi & Ecclesiæ locus qui à te, Pater, sicut tu ipse mihi retulisti, jam est tractandus, videlicet, *Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas*, huic mysterio congruit, & te ad quintam hydriam perduxit. Rogamus igitur, Pater, ut omnes partes hæresis illorum quæ ad tuam notitiam pervenerunt, distinguas, & contra positis rationibus & auctoritatibus nostræ Fidei, illas destruas.

Nuper apud nos juxta Coloniam quidam hæretici detecti sunt, quorum quidam cum satisfactione ad Ecclesiam redierunt. Duo ex eis, scilicet qui dicebatur Episcopus eorum cum socio suo, nobis restiterunt in conventu clericorum & laïcorum, præsente ipso domino Archiepiscopo cum magnis viris nobilibus, hæresim suam defendentes ex verbis Christi & Apostoli. Sed cùm vidissent se non posse procedere, petierunt ut eis statueretur dies, in quo adducerent de

ſuis viros Fidei ſuæ peritos: promittentes ſe velle Eccleſiæ ſociari, ſi magiſtros ſuos viderent in reſponſione deficere. alioquin ſe velle potiùs mori, quàm ab hac ſententia deflecti. Quo audito cum per triduum eſſent admoniti, & reſipiſcere noluiſſent; rapti ſunt à populis nimio zelo permotis, nobis tamen invitis: & in ignem poſiti atque cremati, & (quod magis mirabile eſt) ipſi tormentum ignis non ſolùm cum patientia, ſed & cum lætitia introierunt & ſuſtinuerunt. Hîc, ſancte Pater, vellem ſi præſens eſſem, habere reſponſionem tuam, unde iſtis diaboli membris tanta fortitudo in ſua hæreſi, quanta vix etiam invenitur in valde religioſis in Fide Chriſti.

Hæc eſt hæreſis illorum. Dicunt apud ſe tantùm Eccleſiam, eo quod ipſi ſoli veſtigiis Chriſti inhæreant; & apoſtolicæ vitæ veri ſectatores permaneant, ea quæ mundi ſunt non quærentes, non domum, nec agros, nec aliquod peculium poſſidentes: ſicut Chriſtus non poſſedit, nec diſcipulis ſuis poſſidenda conceſſit. Vos autem (dicunt nobis) domum domui, & agrum agro copulatis, & quæ mundi ſunt hujus quæritis: ita etiam ut qui in vobis perfectiſſimi habentur, ſicut Monachi vel regulares Canonici, quamvis hæc non ut propria, ſed poſſident ut communia; poſſident tamen hæc omnia. De ſe dicunt: Nos pauperes Chriſti, inſtabiles, de civitate in civitatem fugientes, ſicut oves in medio luporum, cum Apoſtolis & Martyribus perſecutionem patimur: cum tamen ſanctam & artiſſimam vitam ducamus in jejuniis & abſtinentiis, in orationibus & laboribus die ac nocte perſiſtentes, & tantùm neceſſaria ex eis vitæ quærentes. Nos hoc ſuſtinemus, quia de mundo non ſumus: vos autem mundi amatores, cum mundo pacem habetis, quia de mundo eſtis. Pſeudo-Apoſtoli adulterantes verbum Chriſti, quæ ſua ſunt quæſiverunt, vos & patres veſtros exorbitare fecerunt: nos & patres noſtri generati Apo-

ftoli, in gratia Chrifti permanfimus, & in finem fæculi permanebimus. Ad diftinguendos nos & vos. Chriftus dixit: *A fructibus eorum cognofcetis eos.* Fructus noftri funt veftigia Chrifti. In cibis fuis vetant omne genus lactis, & quod inde conficitur, & quidquid ex coïtu procreatur. Hoc de converfatione fua nobis opponunt. In facramentis fuis velo fe tegunt: tamen nobis apertè confeffi funt, quod in menfa fua quotidie cum manducant, ad formam Chrifti & Apoftolorum, cibum fuum & potum in corpus Chrifti & fanguinem per dominicam orationem confecrant, ut inde fe membra & corpus Chrifti nutriant. Nos verò dicunt in facramentis non tenere veritatem, fed quamdam umbram & hominum traditionem. Confeffi funt etiam manifeftè fe præter aquam, in ignem & fpiritum baptizare, & baptizatos effe: adducentes illud teftimonium Johannis Baptiftæ baptizantis in aqua, & dicentis de Chrifto: *Ille vos baptizabit in Spiritu-fancto & igne.* & in alio loco: *Ego baptizo in aqua, maior autem veftrum ftetit, quem vos nefcitis*, quafi alio baptifmo præter aquam vos baptizaturus. Et talem baptifmum per impofitionem manuum debere fieri conati funt oftendere teftimonio Lucæ, qui in actibus Apoftolorum defcribens baptifmum Pauli, quem ab Anania fufcepit ad præceptum Pauli, nullam mentionem fecit de aqua, fed tantùm de manus impofitione: & quidquid invenitur, tam in actibus Apoftolorum, quam in epiftolis Pauli de manus impofitione, ad hunc baptifmum volunt pertinere. Et quemlibet (ficut inter eos baptizatum dicunt) electum habere poteftatem alios qui digni fuerint baptizandi, & in menfa fua corpus Chrifti & fanguinem confecrandi. Prius enim per manus impofitionem de numero eorum quos Auditores vocant, recipiunt eum inter credentes: & fic licebit eum intereffe orationibus eorum, ufquedum fatis probatum

eum faciant electum. De Baptismo nostro non curant. Nuptias damnant, sed causam ab eis investigare non potui, vel quia eam fateri non audebant, vel potiùs quia eam ignorabant.

Sunt item alii hæretici quidam in terra nostra omninò ab istis discordantes, per quorum mutuam discordiam & contentionem utrique nobis sunt detecti. Isti negant in altari fieri corpus Christi, eo quod omnes sacerdotes ecclesiæ non sunt consecrati. Apostolica enim dignitas (dicunt) corrupta est, implicans se negotiis sæcularibus: & in cathedra Petri non militans Deo sicut Petrus, potestate consecrandi, quæ tanta fuit Petro, se privavit, & quod ipsa non habet. Archiepiscopi & Episcopi qui in Ecclesia sæculariter vivunt, ab ea non accipiunt ut aliquos consecrare possint, advertentes illud de verbis Christi: *Supra cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæ vobis dicunt facite.* quasi istis talibus concessa sit potestas tantùm dicendi & præcipiendi, & nihil amplius. Et ita evacuant sacerdotium Ecclesiæ, & damnant sacramenta, præter Baptismum solum, & hunc in adultis, quos dicunt baptizari per Christum, quicumque sit minister sacramentorum. De Baptismo parvulorum fidem non habent, præter illud de Evangelio: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit.* Omne conjugium vocant fornicationem, præter quod contrahitur inter utrosque virgines masculum & feminam, adstruentes hæc de verbis Domini, quibus respondit Pharisæis: *Quod Deus conjunxit homo non separet.* quasi Deus tales conjungat, tamquam ad similitudinem primorum hominum, & quod eisdem ei opponentibus de libello respondit repudii, *Ab initio non fuit sic.* & item quod ibidem sequitur: *Qui dimissam duxerit, mœchatur.* & illud de Apostolo: *Honorabile connubium sit omnibus, & thorus immaculatus.*

In ſuffragiis ſanctorum non confidunt: jejunia ceteraſque afflictiones quæ fiunt pro peccatis, adſtruunt juſtis non eſſe neceſſaria, nec etiam peccatoribus: quia *in quacunque die ingemuerit peccator, omnia peccata remittuntur ei.* Ceteraſque obſervantias in Eccleſia, quas Chriſtus & Apoſtoli ab ipſo diſcedentes non condiderunt, vocant ſuperſtitiones. Purgatorium ignem poſt mortem non concedunt: ſed animas ſtatim, quando egrediuntur, de corpore in æternam vel requiem vel pœnam tranſire propter illa Salomonis. *Lignum in quamcunque partem ceciderit, ſive ad Auſtrum, ſive ad Aquilonem, ibi manebit.* Et ſic Fidelium orationes vel oblationes pro defunctis adnihilant.

Contra hæc tam multiformia mala rogamus, ſancte Pater, ut evigilet ſollicitudo veſtra, & contra feras arundinis ſtilum dirigatis. Nec nobis reſpondeatis, quod turris illa David ad quam confugiamus, ſatis ſit ædificata cum propugnaculis, quòd mille clypei pendent ex illa, omnis armatura fortium. Sed volumus, Pater, ut hæc armatura propter nos ſimpliciores & tardiores, veſtro ſtudio in unum collecta, contra hæc tot monſtra ad inveniendum fiat paratior, & in reſiſtendo efficacior. Noveritis etiam, domine, quod redeuntes ad Eccleſiam nobis dixerunt, illos habere maximam multitudinem fere ubique terrarum ſparſam, & habere eos plures ex noſtris Clericis & Monachis. Illi verò qui combuſti ſunt, dixerunt nobis in defenſione ſua, hanc hæreſim uſque ad hæc tempora occultatam fuiſſe à temporibus Martyrum, & permanſiſſe in Græcia & quibuſdam aliis terris. Et hi ſunt illi hæretici qui ſe dicunt Apoſtolos, & ſuum Papam habent. Alii Papam noſtrum adnihilant, nec tamen alium præter eum habere fatentur. Iſti Apoſtolici ſatanæ habent inter ſe feminas (ut dicunt) continentes, viduas, virgines, uxores ſuas, quaſdam inter electas, quaſdam inter cre-

dentes; quasi ad formam Apostolorum; quibus concessa fuit potestas circumducendi mulieres. Vale in Domino.

ADNOTATIONES.

H*Æc epistola Evervini, Steinteldensis prope Coloniam Præpositi, magnam affert lucem iis, quæ S. Bernardus de ejusmodi hæreticis scribit in sermonibus* 65 *&* 66 *super Cantica, sumta ex hac epistola occasione & argumento. Quonam in loco maximè viguerit illa hæresis, hinc discimus, nempe circa Coloniam, ubi igni traditi sunt à furente turba nonnulli ex illis, qui eam profitebantur. Varia fuerunt per id tempus hæreticorum genera, in quibus Petrobusiani seu Henriciani in partibus Tolosanis; Cathari, quorum antesignanus, qui & detector fuit, Bonacursus Mediolani, de quo in tomo* 13 *Spicilegii; Boni-homines (ita se ferebant) cum Oliverio sectæ auctore damnati anno* M C LXXV *in Concilio Lumberiensi; Patareni & Passageni: qui omnes occasionem dederant Albigensibus hæreticis, de quorum origine recte agit Rogerius Hovedenus ab anno* 1178. *Isti, quos retexit Evervinus, Bernardus exagitavit, nullo nomine censebantur, nullo sectæ auctore insignes.* Quo nomine istos, titulove censebis? *inquit Bernardus in sermone* 66. Nullo: quoniam non est ab homine illorum hæresis, neque per hominem illam acceperunt. *In hoc sermone Bernardus accuratè ad singula capita respondit sub annum* M C XLVI, *quasi unius ejusdemque secta fuerint omnes: cùm Evervinus duo eorum genera distinguat. Primi asserebant*, quemlibet (sicut inter eos baptizatum dicunt) electum habere potestatem alios baptizandi, & in mensa sua corpus Christi & sanguinem consecrandi. *Hinc solvitur objectio, quæ ex Bernardi sermone* 66 *num.* 8 *peti solet, quasi negaret in hæreticis consecrandi potestatem: quam suis quibuslibet, etiam Or-*

dinis sacri expertibus, isti tribuebant, denegabat Bernardus. Hujus epistola copia ex ms. codice cœnobii Bonæ-spei in Hannonia Ordinis Præmonstratensis mihi facta est per religiosum ejus Ordinis virum Casimirum Odinum, amicum meum, rei antiquariæ studiosissimum.

De ejusmodi hæreticis loqui videtur Hugo Metellus, ejusdem sæculi scriptor, in epistola ms. Henrico Leuchorum Episcopo *directa, in qua hæc verba.* Latent in Episcopatu tuo, immo jam apparent pestilentes homines, qui veriori nomine bestiæ appellari possunt, quia bestialiter vivunt. Conjugium enim detestantur, baptismatum abominantur, sacramenta Ecclesiæ deridant, nomen Christianum abhorrent. *De aliis, cujus auctor Pontius, infra.*

HUGONIS METELLI CANONICI REGULARIS Epistola ad Gerlandum,

De sanctissimo Eucharistiæ sacramento.

GERLANDO scientia trivii, quadruviique onerato & honorato, HUGO METELLUS, verba sacræ Scripturæ triturare, & diligenter cribrare. Affirmant medici ex superfluitate humorum tumorem nasci in carne. Asserunt scripturæ ex superabundanti scientia elationem crescere in mente. Certum est autem te plurimum valere, manifestum est te multiplici scientia pollere. Cavendum est itaque tibi, ne scientia quâ polles te polluat, & crimen laudi tuæ ammisceat.

Intellige quæ dico. Verba quæ seminas in populo de corpore & sanguine Domini, hæresim sapiunt, plurimosque te duce in abyssum erroris traxerunt. Confidis in verbis Augustini. Ne confidas. Non est tecum in hac sententia. Erras tota via. Asseris cum beato Augustino verba Domini loquentis ad discipulos de

corpore & ſanguine ſuo figurata eſſe. Aliud enim verba Domini ſonant, & aliud figurant. Aſſeris quod ille aſſeruit: ſed non ſentis quod ille ſenſit. Ille enim ſenſit Dominum dixiſſe & ſenſiſſe de ſpirituali comeſtione, quæ communis eſt ſolis bonis; & non de ſacramentali, quæ communis eſt bonis & malis. quod declarant ſequentia verba Domini dicentis: *Qui manducat corpus meum, & bibit ſanguinem meum.* Multi enim manducant carnem Chriſti, & non ſunt membra Chriſti. Detruncato uno capite hydræ repullulant plurima Fidei orthodoxæ contraria. Item obvias. Quod fit in altari ſacramentum eſt. Sacramentum ſacræ rei ſignum eſt; ſignum autem ſignatum non eſt. Eſto: aſſentio. Sacramentalis Chriſti incorporatio ſignum eſt unionis, qua unimur & uniemur cum Chriſto: nec iſta eſt illa; ſed differunt inter ſignum & ſignatum. Unde Auguſtinus: Sacramentum eſt inviſibilis gratiæ viſibilis forma. Vel, ſacramentum nomen eſt ſumptum, à ſecreto, & ſecretum eſt quod fit in altario. Non enim apparet quod eſt vel quod ſignificat. Aliud ſiquidem eſt, quàm quod ſpecies repræſentat.

Ut video rodis cruſtam, ſed non tangis micam. Auctoritati Auguſtini niteris, ſed deciperis. Auguſtinus enim quem tibi paraſti advocatum, ſi bene inveſtigaveris, reperies tibi contrarium. Audi ipſum declamantem in quodam pſalmo ad confuſionem tuam tuique ſimilium. » Ipſum ſanguinem, inquit, quem fuderunt Judæi perſequentes, » poſtmodum biberunt Judæi credentes. » Animadverte etiam quid David coram Achis Rege Geth fecerit, qualiter manibus ſuis ſe portaverit, & quomodo beatus Auguſtinus in expoſitione tituli triceſimi tertii pſalmi expoſuerit. Ne ſis Rex Achis: ne dicas, Quomodo eſt, quomodo aliquis ſeipſum ferre poteſt.

Ne dicas: Si verum corpus Chriſti eſt, in diverſis locis eodem tempore eſſe non poteſt. Si enim hoc

dixeris, ore tuo te condemnabis. Non enim negabi Virginem peperisse; non negabis Christum clausis januis ad discipulos intrasse. Si enim illud negatur, quia naturæ non concordat: & ista negari debent, quia natura repugnat. Adquiesce, requiesce. Si enim quæris similia, non sunt singularia: si rationem, non sunt admiranda. Fides, ut ait beatus Gregorius, non habet « meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Et « beatus Augustinus. Noli, inquit, quærere ordinem « naturæ in Christi corpore, cùm ipse partus sit ex Vir- « gine. Hîc natura obstupescit, ordinemque suum per- « dit. Christus ex Virgine, Christus ex pane. Turbatur « lex naturæ.

Quod si panis sanctificatus non corpus Christi, sed figura corporis Christi est, ut asseris, ut fert tecum multorum opinio, immo multorum errantium multus error: valde miror, cur Apostolus tantopere prohibeat, ne quis indignè ad illum accedat. *Si quis*, inquit, *indignè sumit, indicium sibi manducat & bibit.* Quare hoc? quia corpus Domini non dijudicat, sed quasi communem aliis cibis comparat. Ea propter multi indignè sumentes fiunt infirmi, & moriuntur multi. Quod si panis altaris simpliciter panis (ut dicis) per verbum Dei & orationem sacerdotis sanctificatus habet tantam efficaciam, ut possit debilitare, & ad somnum mortis conducere: hoc cur non potest panis mensæ nostræ sanctificatus sacerdotis oratione? de quo Apostolus ad Timotheum ait: *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* Verbum enim sanctificat, oratio impetrat. Panis ille, panis & iste: sanctificatus ille, sanctificatus & iste. Quare plus potest ille quàm iste? Quare ille potest peccata relaxare, non iste? Si nescis, aperiam tibi. Super altare qui sanctificat & qui sanctificatur, idem est. Idem est sacerdos & oblatio,

esse? Quod si verum est, immo quia verum est pro fide Petri sustentanda Christum Patrem rogasse; & si verum est, immo quia verum est, fidem Petri de corpore & sanguine Domini ab eo derivatam usque ad tempora nostra per successiones apostolicorum virorum manasse intemeratam: quia, inquam, verum est, cessa ab errore tuo, immo horrore, & festina fidem Petri, fidem sedis Romanæ excrustatam per te in te reformare, & te matri Ecclesiæ counire. Sanctorum Patrum sedis Romanæ super hac fide plurima exempla possem in medium adducere: sed quia in alia epistola tibi notificanda coadunavi, & congregavi, supersedendum hîc existimavi.

OBSERVATIONES.

HÆc epistola scripta est (si hic auctor cùm adversario sincerè agit) contra nonnullas hæresis Berengarianæ reliquias. Exstat ordine trigesima tertia inter alias ejusdem auctoris epistolas, quæ in msf. codice Bibliothecæ Claromontanæ apud Parisios habentur, numero quinque supra quinquaginta. Hunc codicem nobis humanissimè communicavit eruditus ac religiosus ejusdem Bibliothecæ curator alter Johannes Harduinus, qui Plinio emendando strenuam navat operam. Ex illis epistolis intelligitur, quis fuerit, quove tempore vixerit Hugo Metellus. Is quippe apud Tullum Leucorum natus, Tiecelino præceptore usus est, atque etiam auditor fuit Anselmi Laudunensis. Condiscipulum habuit Humbertum quemdam, cui epistolam 40 ita inscribit: *Humberto quondam Philosopho, nunc Theologo.* Et infra: *Simul adulti sumus, simul manum ferulæ supposuimus, simul progressu temporis in Grammatica desudavimus, simul in castris Aristotelis militavimus. In Tullio simul declamavi tecum, in arith-*

metica numerari tecum, in musica mussavi tecum, sub Geminis natus sum tecum. Jam cùm provectæ esset ætatis, ad S. Augustini Canonicos regulares se convertit in abbatia S. Leonis, diœcesis Tullensis sub Siebaudo Abbate, cujus nomine scripsit epistolam 18 ad Guillelmum Abbatem. Istius conversionis suæ meminit in epistola 11, directa *Gemma S. Benedicti alumno,* in hæc verba. *Mutavi mentem, mutavi vestem, & pro pellicula peregrini muris redolente, involutus sum ovina pelle; pro pelle mardarina, vestitus sum pelle caprina: pro cibis delicatis, exquisitis terra & aquis, placent vilia oluscula, rustica legumina, faba Pythagoræ cognata: pro nectareo potu placet potus avenæ, potus aquæ.* Et in epistola prima ad S. Bernardum Clarævallis Abbatem, ait se *abrasis crinibus, scripto libello repudii, priori conversationi* nuntium remisisse. *Post hæc omnia*, inquit, *Regulæ B. Augustini me dedicavi, & in claustro candidorum Nazaræorum me clausi.*

Hinc patet quo tempore vixerit iste Hugo, idque confirmatur ex aliis ejus epistolis, quas ad Innocentium Papam II, Alberonem Trevirorum, Stephanum Mettensium, Guilencum Lingonum, Henricum Leucorum, Embriconem Herbipolensem, Episcopos; itemque ad Petrum Abaëlardum atque Helvuidem Paracliti Abbatissam scripsit. In epistola 4 ad Innocentium contra Petrum Abaëlardum, *Mortuo Anselmo,* ait, *Laudunensi & Guillelmo Catalaunensi, ignis verbi Dei in terra defecit.* tametsi S. Bernardum laudat, eumque Petro Abaëlardo opponit. Observatu digna est inscriptio epistolæ 21, *Embriconi venerabili Herbipolensi Præsuli & Duci, Hugo Metellus utriusque officii dignitatem digne Deo amministrare*, ob mentionem ab eo jam tempore Ducalis in eo Episcopo dignitatis. In epistola 41 Cardinalibus directa, Norbertinos exagitat ob vestium insolentiam; & objecta eo-

rum novitate, suorum originem pro suo captu exponit.

Epistolam 34 nuncupat *Hugoni Carnotensi Magistro venerabili*, quo nomine litterarum magistri designari solent. Itaque per ea tempora quinque Hugones alicujus nominis erant in litteris, quorum primas tenet Hugo Victorinus, deinde Hugo de Folieto, Hugo Farsitus, Hugo Carnotensis Magister, & atque Hugo Metellus, præter Hugonem Floriacensem, cognomento à Domna-Maria, aliis natu majorem.

Venio ad Gerlandum, cui superior Hugonis Metelli epistola inscripta est. Eidem alia itidem à Metello directa fuerat, in qua *exempla coadunaverat* de sanctissimo Eucharistiæ sacramento. In omnibus Metelli epistolis unica est, quæ huc referri possit, nempe vigesima sexta, *Gerardo probati spiritus Monacho* directa. Idem sine dubio fuit Gerardus iste cum Gerlando, atque in alterutro nomine erratum à librario est. In hac epistola 26 quærit Gerardus, *si quotidie debeat sumi corpus Christi*. tum, *si sit verum corpus Christi quod sacratur in altari, an figura corporis in cælo regnantis*. Ad priorem respondet Metellus auctoritate Ambrosii & Augustini: ad posteriorem hoc modo. *Diversorum enim*, inquit, *diversa sententiæ, ne dicam adversa, te dubitare cogunt, & in diversa te distrahunt. Dicit namque Augustinus, verba ista evangelica figurata esse*, Nisi manducaveritis, *&c.* nec aliquid aliud figurare, *nisi Christum passum esse. Itemque, ut quid paras dentem & ventrem? crede & manducasti. Moves itaque quæstionem, cur B. Augustinus ista verba dominica figurata esse dicat, cùm Ecclesia, fidelis Sion, panem sacratum veram Christi carnem esse credat? Sed vir spiritu Dei plenus, ad intentionem Christi oculum convertit, & sub appellatione corporis & sanguinis figurata locutione fidem passionis suæ incredulis obumbrari voluit, & amicis*

revelari fidem, scilicet operantem per dilectionem, societatem scilicet capitis & membrorum, & unionem; spiritualem scilicet comestionem, non sacramentalem; rem sacramenti, non sacramentum; virtutem sacramenti & efficaciam, non sacramentum. Quod ipsa Veritas subsequenter dat intelligi patenter, unde subjungit : Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, *ipse præparat mihi mansionem : quod excludit apertè sacramentalem comestionem, quam quidam sumunt ad sui confusionem.* Et infra. *Certum est, quia eventus rei certificat, fidem Romanæ Ecclesiæ secundum promissum Dei numquam defecisse, nec aliqua hæresi temeratam esse. Romana autem Ecclesia in prædicta fide corporis Christi fuit & fideliter perstitit, & per præcones suos eam longè lateque disseminat.*

In hac epistola Gerardi fides Metello suspecta nondum erat, utpote quem *probati spiritus Monachum* appellat. Dubium tantùm sibi propositum, non errorem agnoscit. Id disertè probant hæc verba. *Moves itaque quæstionem, cur B. Augustinus verba dominica figurata esse dicat, cùm Ecclesia, fidelis Sion, panem sacratum veram Christi carnem esse credat.* Agnoscebat itaque Gerardus Ecclesiæ fidem : sed quia fortasse Metelli responsioni ad dubitationem ex Augustini testimonio propositam non plane acquievit; factum est ut Metellus, cujus non minùs moderatio, quàm judicii gravitas in ceteris ejus epistolis desideratur, Gerardum seu Gerlandum erroris temere arguerit.

HERIBERTI MONACHI EPISTOLA

De hæreticis Petragoricensibus.

OMnibus Christianis notum esse cupio ego HERIBERTUS monachus, ut se caute agant à pseudoprophetis, qui Christianitatem pervertere nituntur. Surrexerunt enim in Petragoriensi regione quàm plures hæretici, qui se dicunt Apostolicam vitam ducere: carnes non comedunt, vinum non bibunt, nisi permodicum tertia die: centies in die genua flectunt, pecunias non recipiunt, illorum autem secta valde perversa est & occulta. *Gloria patri* non dicunt, sed pro *gloria patri*, *Quoniam regnum tuum, & tu dominaris universis creaturis in sæcula sæculorum, amen.* Eleemosynam nihil esse, quia unde fieri possit, nihil debere possideri. Missam pro nihilo ducunt, neque communionem percipi debere dicunt, sed fragmentum panis. Missam si quis cantaverit seductionis causa, nec canonem dicit, nec communionem percipit, sed hostiam juxta, aut retro altare, aut in missalem projicit. Crucem seu vultum Domini non adorant, sed adorantes prohibent, ita ut ante vultum Domini dicant: O quàm miseri sunt qui te adorant, psalmo dicente, *Simulacra gentium*, &c. In hac seductione quàm plures jam, non solum nobiles propria relinquentes, sed & Clerici, Presbyteri, Monachi, & Monachæ pervenerunt. Nullus enim tam rusticus est, si se eis conjunxerit, quin infra octo dies tam sapiens sit litteris, ut nec verbis, nec exemplis amplius superari possit. Nullo modo detineri possunt: quia si capiuntur, nulla vinctione possunt servari, diabolo eos liberante, & ita inversi, ut sperent & velint invenire eos qui se crucient, & morti tradant. Faciunt quoque multa signa. Nam

ſicubi ferreis catenis vel compedibus vincti miſſi fuerint in tonnam vinariam, ita ut fundus ſurſum vertatur, & cuſtodes fortiſſimi adhibeantur; in craſtino non inveniuntur, quoad uſque iterum ſe voluntariè repræſentaverint. Vas vini vacuum ex ſuo vino parumper immiſſo, in craſtino plenum invenitur. Alia quoque permulta & mira faciunt. Princeps eorum PONTIUS vocatur.

ADNOTATIO.

Hic Pontius videtur eſſe ex diſcipulis illius Henrici hæreſiarchæ, de quo multa leguntur ſuperius in actis Hildeberti Epiſcopi Cenomannenſis à pag. 312. Henricianos enim in partibus Petrocoriorum, le Perigueux, *doctrinæ ſuæ venena ſparſiſſe intelligimus ex itinerario S. Bernardi, qui adverſus illos in partes Toloſanas profectus, Sarlati aliquantum moræ egit, ex lib. 3 vitæ cap. 5. Ceterum cujus loci monachus fuerit Heribertus iſte, nondum aſſequi mihi licuit.*

GUIDONIS COMITIS EPISTOLA.

Ad Lambertum Epiſcopum Atrebatenſem.

LAMBERTO Dei gratia Attrebatenſi Epiſcopo & cognato ſuo, GUIDO Pontivorum Comes ſalutem & amicitiam. Veſtram humiliter obſecro pietatem, ut ſeptima feria Pentecoſtes Abbatis-villam venire dignemini, quoniam in craſtina die Dominica debeo LUDOVICUM Regis filium armis militaribus adornare & honorare, & ad militiam promovere & ordinare. Precor itaque ut ad ipſum Ludovicum honorandum veniatis: auctoritatem enim veſtri conſilii in hoc facto intereſſe deſideravi. Igitur etſi propter ipſum

Ludovicum venire refutatis, tamen propter me, & propter cognationem inter vos & me habitam flagito ut venire dignemini, & propter remunerationem cujuscumque rei, quam à me amodo impetrare volueritis, rogo ut in sabbato Pentecostes veniatis. Valete.

ADNOTATIO.

EX hac epistola, quæ ab eruditissimo Godefrido Hermanno mihi Belvaco transmissa est, intelligitur, filios Regum Francorum non solùm à Regibus Milites solemniter creatos fuisse, sed etiam à summatibus viris, ut hic Ludovicus sextus à Guidone Pontivorum Comite.

I. FORMULA OBLATIONIS PUERI

In monasterio Saviniacensi.

IN nomine Domini nostri Jesu-Christi Filii Dei Patris, ego Agenaldus nepotem meum Gotefredum post Dominum ut eum ambo sequamur, mecum trahens, traditionem rerum nostrarum omnium donatione legali facio monasterio Saviniacensi in honore beati Martini constructo, quicquid communiter habere videmur in pago Forensi, loco qui dicitur Vernionus, & ego per me in pago Lugdunensi loco dicto Lusinangus, quæ jure hereditario possideo, absque scilicet supradicto nepote meo Gotefredo, in terris aratoriis, silvis, in vineis, in pratis: ut ex his quicquid utilitatis amodo & usque in æternum exire potuerit, sumant quicumque paupertatem Christi diligentes, in ejus honore communem vitam degentes, in præfato monasterio deserviunt atque deservituri sunt. Si verò aut ego ipse (quod absit) aut alter quispiam hanc donationem removere tentaverit, aut eam in-

fringere velit, x libras auri monasterio sancti Martini cogatur inferre, & nullatenus quod repetit evindicare permittatur. Ego Agenaldus qui donationem facio subter assigno. S. Berardi, S. Folcherii, S. Othgeri, S. Aledonis S. item Otgerii. Hanc donationem Vvido vocatus scripsit jubente domno Abbate Badino.

ALIA FORMULA GUILLELMI ET GARSINDIS uxoris ejus offerentium Geraldum filium suum sancto Vvillelmo Gellonensi, & cum eo ecclesiam S. Martini de Lundris.

IN nomine summi Dei Patris omnipotentis, & Filii ejus Domini nostri Jesu-Christi, & Spiritus sancti, ego Ademarus Guillelmi, filius Guidueldis, & uxor mea Garsindis, & filii mei, videlicet Raymundus, & Ugo, Guillelmus, atque Rostagnus, Petrus, Ademarus & Bertrandus, donamus nos prænominati scilicet Ademarus, & conjux mea Garsindis, & filii nostri præscripti simul cum filio nostro Geraldo, ecclesiam sancti Martini de Lundras, cum decimis & primitiis, & omni cimiterio & cum omnibus ad ecclesiam pertinentibus, sicut melius visus sum habere vel possidere, vel homo vel femina per me & quicquid habere potui vel debui ad proprium alodem altari sancti Salvatoris Gellonensis cœnobii, & Dominicæ Cruci, & sancto Confessori Christi Vvillelmo, & Abbati Berengario, universisque monachis præsentibus & futuris, sine ullo malo ingenio vel sine aliqua pecunia. Hanc verò donationem facimus nos supradicti Ademarus & uxor mea Garsindis pro remedio animarum nostrarum, vel parentum nostrorum, & pro filio nostro Geraldo, quem tradimus ad monachalem habitum eo modo, ut jam dictus Geraldus semper monachus

exsistat : & si ipse mortuus fuerit, & nostra voluntas fuerit, pro hac ipsa donatione alius filius loco illius subrogetur ; & sic unus succedat alteri, donec aliquis Missam cantet ex his sub monachali habitu jam dicto loco serviens. Hæc verò donatio vel scriptio facta est præcipiente & firmante Ademaro & uxore sua Garsinde, & fratre suo Petro-Guillelmo, & Berengario de Va.... & Pontio Raymundo de Polio Abone & Guillelmo-Petro, & Guillelmo Ricardo, ut semper firma ista & stabilis permaneat, nulloque tempore scindatur. Anno M LXXXVIIJ regnante Philippo Rege Francorum, sub die kalendarum Maii, Luna vj facta est hæc donatio.

III. OBLATIO PETRI PUERI, POSTEA Episcopi Pampilonensis, in monasterio Conchensi.

Cognitum sit omnibus, tam præsentibus, quàm & futuris, quod dominus DIDO de Andoca, offerens Deo & beatæ Fidi de Conchis unicum filium suum, nomine PETRUM, postea per Dei gratiam factum Pampilonensem Episcopum, insuper etiam cum uxore sua STEPHANA monasticum suscipiens habitum, dedit sancto Salvatori & sanctæ Fidi gloriosæ virgini locum & ecclesiam de Plantas, ac alodium pro remedio animæ suæ & omnium parentum suorum in perpetuum possidendum. Quapropter ego RAYMUNDUS Vidiani, qui sum de pertinentia ipsius, dono Deo & sanctæ Fidi ecclesiam de *Fornils* cum fevo presbyterali, & cum tota mea parte de decimis, quam ego tenebam in dominio, exceptis fevalibus. Hoc autem facio pro salute animæ meæ & omnium parentum meorum, & pro amore senioris mei Petri

Pampilonensis Episcopi ; & pro hac donatione debeo suscipi & procurari sine ulla occasione cum uxore mea, & in morte, & in vita in ipso loco de Plancas. Et hoc donum facio in manus domni BONEFACII Abbatis, coram Deo & omnibus sanctis fratribus. S. D. PETRI Pampilonensis Episcopi. S. Domni AMBLANDI monachi. S. Vuillelmi. S. Guidonis nepotis Episcopi. S. Petri Hugonis. S. Raymundi Poterii. Facta carta anno ab Incarnatione Domini M C X regnante Ludovico Francorum Rege.

IV. OBLATIO ALTERIUS PUERI APUD Canonicos ecclesiæ S. Justi Narbonensis.

IN Redemptoris mundi nomine pateat cunctis hanc scripturam audientibus vel legentibus, me BERNARDUM Geraldi, & uxorem meam, nomine GUILLELMAM, Domino Deo sanctisque martyribus Justo & Pastori, in manus domni RICARDI Narbonensis Archiepiscopi, nostrum filium, nomine GERALDUM, ad Canonicum regularem faciendum, cum omnibus nostris decimis atque ecclesiasticis in Canonica ad possidendum jure perenni dedisse. Concedimus ibi omnem nostram partem, quam habemus in ecclesia de Pipuinis, tam in decimis, quàm in ecclesiasticis, videlicet octavam partem omnium rerum ; in Opiniano verò tertiam partem omnium rerum ; & *Martiz* quartam partem omnium rerum ; in Malliaco quartam partem omnium rerum ; in Puteolis omne illud quod in pignore habemus ; in Rubiano omne illud quod in pignore habemus & habere debemus. Quidquid autem in Pagumano & in Serillano habemus vel habere debemus, similiter donamus. Illud verò quod in Terciano habemus vel habere debemus, similiter donamus. Omnem enim hono-

rem prænominatum cum ratione nostri juris ego Bernardus Geraldi & uxor mea, nomine Guillelma, donamus atque concedimus prædictis martyribus in Canonica sine retinamento ullo ad possidendum perpetuo jure. Quod autem in villa Pagumani & ejus terminis habemus, & homo vel femina habent per nos, similiter donamus, sicut superius scriptum est, quantum habemus in villis prædictis & in earum terminis, & homo habere vel tenere per nos debet, sic donamus unà cum filio nostro, nomine Geraldo, præfata Canonica perpetuali possessione. Si autem filius supra-scriptus mortuus fuerit, liceat patri suò alium filium canonicare, si vult; & recipiant eum per eamdem convenientiam superius nominatam. Si autem homo vel femina contra hujus nostræ donationis &c. Hæc carta fuit facta x Kal. Martii anno Dominicæ Incarnationis M C xiij regnante LUDOVICO Rege. S. BERNARDI-Geraldi & uxoris, ejus qui hanc cartam scribere jusserunt, & hos testes firmare rogaverunt. S. Petri Richardi Canonici. S. Petri de Vilario. Arnaldus rogatus scripsit die & anno quo supra.

OBSERVATIONES,

De oblatione puerorum in monasteriis.

1 ANtiquus est offerendorum in ecclesiis & monasteriis puerorum mos atque ritus, ex Oriente, ut pleraque alia, in Occidentem invectus. In exemplum præïvit in veteri testamento factum Annæ matris Samuëlis, quem mater necdum conceptum Deo addixit. Hæc forma inde in Christianos manavit, & primùm quidem ad Græcos, ex quibus Gregorius Nazianzenus id testatur de se ipse in Oratione prima, *se ab ipsa juventute accitum, atque ad Deum à vulva ipsa projectum, & ex materna pollicitatione donatum fuisse.*

Idem de aliis liberis suis præstitit Nonna ejus mater, quos illa, *etiam ante ortum, Deo promisit, atque in lucem editos statim consecravit*, ex Oratione 19. Oblatio hæc ex voto parentum in ecclesia fiebat: eaque traducta est ad monasteria, Basilio institutore in Regulis fusius disputatis interrog. 15. *Prorsus ad eos qui nos accedunt admittendos, nullum non ætatis tempus idoneum judicamus, vel ipsius adeo teneræ atque ineuntis: ut videlicet qui orbati parentibus sunt, eos nostra sponte ipsi assumamus: qui autem sub parentibus sunt, eos ab ipsis ad nos adductos, multis adhibitis testibus recipiamus.*

2 Hunc ritum ex Basilio mutuatus est S. Benedictus, qui in Regulæ suæ cap. 59 sancit, ejusmodi pueros à parentibus offerri *coram testibus*, eorumque manum involvi *in palla altaris*. Sed unum addidit sanctissimus Pater, quod Basilius liberum reliquerat, nempe tollendo pueris facultatem revertendi ad sæculum. Hanc sanctionem postea comprobavit Ecclesia variis in Conciliis, & primùm quidem in Concilio Toletano IV can. 49 & can. 55. Hinc Isidorus in Regulæ cap. 1. *Quicumque à parentibus propriis in monasterio fuerit delegatus, noverit se ibi perpetuo permansurum*, & quidem Samuëlis, quod mox subdit, exemplo. Sed quia durior visa est, ante qualemcumque rationis usum, nullo puerorum exspectato nutu, inducta necessitas; hanc obligationem ad decennes redegit Concilium Toletanum IV can. 6. *De his qui in parva ætate coram parentibus religionis habitum tenuerunt, quoniam usque huc dissoluta operationis effectus interdum mutare fecit honestum constitutionis editum .... parentibus sanè filios suos religioni contradere non amplius quàm usque ad decimum ætatis eorum annum licentia poterit esse.*

3. Hæc tamen moderatio ubique non obtinuit. nam apud Anglos quinquennes, septennes, immo bimuli & anniculi offerebantur. qualis fuit Elfleda, à patre Osvui *unius tantùm anni devota*, testante Beda. Idem

receptum in Gallia : sed tamen Abbates in Synodo Aquisgranensi anno DCCC XVIJ hoc statutum condiderunt cap. 36, ut quem pater aut mater tempore sacrificii obtulerant altari, facta pro eo coram laïcis testibus petitione, hanc oblationem *tempore intelligibili ipse puer confirmaret.* Id postea invaluit passim apud nostrates. Unde Anselmus apud Eadmerum in lib. I de vita ipsius oblationem puerorum distinguit ab eorum professione, cùm de Osberno, qui ipsi post mortem apparuerat, ita loquitur. *De peccatis etiam, quæ post oblationem parentum ante suam professionem fecerat, illum accusavit : & de peccatis, quæ post professionem ante obitum suum egerat.* De hac item professione post oblationem facienda manifesta est auctoritas apud Lanfrancum in Decretorum cap. 17. Sed tamen hæc professio non ita pendisse videtur ex eorum arbitrio, ut integrum eis esset à voto parentum resilire : sed erat ex ejus professionis genere, quæ apud recentiores monachos professionis ac votorum renovatio appellatur. Unde *benedictio* nominatur ab Udalrico in lib. 3 consuetudinum Cluniacensium cap. 8.

4 Germanis nonnullis displicuit hæc ex oblatione parentum imposita pueris necessitas. Unde quidam hac in re sancti Benedicti Regulam carpere ausi sunt, quos Rabanus libro singulari refutavit. Accessit etiam in causæ patrocinium Vvormatiensis synodus anni DCCC LXVI can. 22. *Si pater vel mater filium filiamque intra septa monasterii in infantia annis sub regulari tradiderit disciplina, non liceat eis postquam ad pubertatis pervenerint annos, egredi & matrimonio copulari. Hoc ergo omnino devitandum est : quia nefas est ut oblatis à parentibus Deo filiis voluptatis frena laxentur.* Quæ verba desumta sunt ex epistola Gregorii Papæ II ad Bonifacium.

5 Neque verò tantùm apud Monachos ejusmodi

oblationes in usu erant, sed etiam in ecclesiis Canonicorum regularium. Has inter censenda est illa, quam quarto loco superiùs retulimus, facta Narbone in ecclesia sancti Justi, ubi tunc erant Canonici regulares. Trimulos vel quadrimulos admittit Petrus de Honestis in Regulæ Clericorum lib. 1 cap. 9. Immo etiam ad Canonicos sæculares hic ritus derivatus est aliquando, ut in Turonica sancti Martini ecclesia collegiata: cujus rei exempla legimus.

6 Verùm, ut omnia honestis ac piis nata principiis in malos usus degenerant, violata est hæc sancta institutio parentum cupiditate, qui levandæ familiæ caussa, si quos gibbosos, deformes, stupidos, & sæculo ineptos habebant filios, eos monasteriis includebant, injecta quasi in eorum collum oblationis ceu legis catena. Unde Udalricus in prologo ad consuetudines Cluniacenses, Vvillelmum Hirsaugiensem Abbatem laudat, quod ejusmodi pueros, per quos monastica disciplina tantum detrimenti passa erat, à monasterio suo penitus exclusisset. Idem in Casinensibus laudat Petrus Damiani in Opusculi 6 cap. 16. censens, puerorum scholas *rigorem sanctitatis sæpe enervasse*. Idem visum est Guiberto Abbati de Novigento in lib. 1 de vita sua cap. 8. Quam ob rem Guigo, Cartusiæ Præpositus generalis quintus, pueros non recipiebat, *quia per eos monasteriis multa*, inquit, *contigisse dolemus, & magna spiritalia simul & corporalia pericula formidantes*. Eodem tempore Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis simile statutum edidit, in editis trigesimum sextum, quod postea Hugo Abbas eo nomine quintus confirmavit. Excepti ab ea lege sex pueri, qui etiam nunc in habitu monastico apud Cluniacenses deserviunt, ex Udalrico in lib. 3 cap. 8. Non tamen sanctus Anselmus ita affectus fuit in pueros, quin conquerenti cuidam Abbati, quòd indociles sustineret,

respondit id non tam ex prava puerorum indole, quàm ex mala Præpositorum institutione oriri, teste Eadmero in lib. 1 de vita ejus. Sed demum sæculo duodecimo in desuetudinem penitus abire cœpit hæc puerorum oblatio, ejusque obligatio sublata est decreto Clementis Papæ III. cap. *Cum simus*, ac tandem Concilii Tridentini decreto penitus abrogata.

7 Jam verò quo ritu quove pacto ejusmodi pueri Deo offerrentur, considerare juvat. Ritum describit sanctus Benedictus in jam laudato Regulæ suæ capite 9. Sed alios subinde ritus plerique monasteriorum Præpositi de novo addiderunt. Lanfrancus in Decretorum cap. 17. *Offerendus puer, facta sibi prius corona, manibus portans hostiam cum vino, sicut mos est, post Evangelium sacerdoti, qui Missam celebrat, à parentibus offeratur: qua oblatione à sacerdote suscepta, involvant prædicti parentes manum pueri in palla, qua altare coopertum est, & cujus pars anterius pendet, & tunc suscipiat eum Abbas. Quo facto, præfati parentes coram Deo & sanctis ejus statim promittant, quod per se aut à se suppositam personam susceptum Ordinem puer numquam relinquat; neque se ei scienter aliquid daturos, unde puer (quod absit) perire possit. Hanc promissionem priùs scriptam, coram testibus verbis ibi prius edicant, & postea super altare ponant.* Formulas harum promissionum, præter superiores, apud Acherium nostrum in Notis ad Lanfrancum, in Chronico Novaliciensi, & apud Smaragdum in commentario Regulæ legere licet. Addit eo loci Lanfrancus. *His expletis benedicat Abbas cucullam: & exuens puerum cappa vel pellibus, vel aliqua hujusmodi chlamyde, dicat:* Exuat te Dominus veterem hominem, *ut suprà: & induens eum cuculla, subjungat:* Induat te Dominus novum hominem, &c. *Dehinc ducatur ad radendum & vestiendum, sicut nostri Ordinis consuetudo est. Cùm vero adulta ætate facturus*

professionem fuerit, fiant ei cetera, quæ superiùs debere fieri converso jam diximus. Hoc enim quod modo factum est, iterari non oportet. Paullo aliter hic ritus describitur apud Udalricum in lib. 3 Consuetudinum Cluniacensium cap. 8, & in ms. cæremoniali Anianensi. Conversos hoc loco intelligit Lanfrancus, qui ex adultis ad religionem accedebant.

8 Ex hac oblatione sollemni inducebatur in pueros vitæ monasticæ obligatio. Neque eam in Roberto consanguineo suo negat in epistola 1 sanctus Bernardus aliam ob causam, quàm quia *petitio, quam Regula præcipit, pro eo facta non erat à parentibus, nec manus illius cum ipsa petitione involuta pallio altaris, ut sic offerretur coram testibus.* Petitionem illam à promissione numquam à monasterio retrahendi puerum, distinctam fuisse aliàs probavimus in Præfatione I ad Sæculum quartum num. 53. Hinc patet ratam Bernardo futuram fuisse Rotberti apud Cluniacenses oblationem, si sollemnes ritus observati fuissent. Quamquam ea oblatio non impediebat, quo minùs pueri ad districtionem locum convolare possent. qua ratione Thomam de sancto Audomaro, à Benedictinis ad Claravallenses transire volentem, non esse prohibendum docet Bernardus ipse in epistola 324 quippe cum sic *votum parentum integrum maneret; & oblatio eorum non esset exinanita, sed cumulata.*

9 Hîc quærunt nonnulli, an alii præter parentes, id est patrem & matrem, impuberes possent Deo consecrare. Res palam est ex formula 1 superius adducta, quâ Agenaldus nepotem suum Gotefredum offert Deo in monasterio Saviniacensi diœcesis Lugdunensis. Quin etiam monachi vice parentum pueros aliquando sic offerebant, teste Udalrico. Sed scire interest, an oblatio patre & matre mortuis per alios consanguineos facta, pueros ligaret. Et quidem ita videri possit: tum

tum quia *parentum* nomine passim apud antiquos consanguinei designantur : tum quia veteres formulæ eamdem propinquis tribuunt hac in re potestatem, quàm patri & matri. Cæremoniale Anianense ms. *Si quis desiderat habitum monachalem & religionem assumere, veniat ad monasterium cum patre si habet ; vel si non habet, cum uno vel duobus de propinquis suis : & mane ante Primam seu Tertiam adducatur in veste sæculari ante altare sancti Salvatoris, præsente Abbate & conventu : & tunc ibi à parentibus offeratur Deo, & involvatur manus ejus in palla altaris*, &c. At ex Smaragdi commentario in Regulam certum est, hanc vel utrique parenti, vel eorum alterutri reservatam esse absolutam potestatem. nam prolato Samuëlis à parentibus oblati exemplo, *Hinc datur intelligi*, inquit, *quia parentes, non alios quàm patrem aut matrem, qui eum genuerunt, dicit : quia Anna Samuëlem quem genuit, ipsa, & non alius, eum serviturum in templo Domini obtulit.* Eadem est sententia Hildemari vetustissimi commentatoris. Cùm ergo impuberum oblationes à propinquis factæ leguntur : id intelligendum de eis, qui per rationis usum jam quasi sui juris facti, se postulabant offerri à propinquis ad supplendum ætatis defectum.

10 Qui puerum offerebant, nobiles vel mediocres, aliquid monasterio ex rebus suis dare consueverant, idque in litteris promissionis passim exprimebant. Bernardus in epistola 1 ad Robertum. *Ostenditur deinde terra, quæ cum illo & pro illo dicitur data fuisse.* Quidam tamen in aliud tempus eam donationem differebant, qualis fuit ille, de quo epistola Rodulfi Abbatis sancti Trudonis exstat in tomo 2 Analectorum.

11 Ita porro nonnumquam parentes in nuncupando voto comparati erant, ut si filius eorum oblatus ante viriles annos decessisset, alium se subrogaturos promitterent. Sic Ademarus Guillelmi unà cum uxore

sua in formula secunda, qua filium suum Geraldum monasterio Gellonensi devovent, id faciunt eo pacto, ut si ipse mortuus fuerit ante adeptum sacerdotii gradum, *alius filius loco ipsius subrogetur, & sic unus succedat alteri, donec aliquis Missam cantet ex his sub monachali habitu jam dicto loco serviens.* Confer formulam quartam.

12 Ceterum pueri illi ita, ut diximus, Deo oblati, sic disciplinæ regularis legibus tenebantur, ut abstinentiam à carnibus more adultorum servarent. Unde Synodus Aquisgranensis anni DCCC XVIJ statuit cap. 37. *Ut infantes oblati carnem nonnisi causa infirmitatis manducent.* Alicubi tamen cum eis hac in re dispensatum. In habitu nihil à ceteris differebant, prætterquam in capello & interula. Udalricus. *Eodem modo quo quilibet Novitius vestitur, præter quod ei non stamineum*, id est camisium laneum, *sed pro stamineo camisia linea datur. Cum visum fuerit domno Abbati, capellum de froco ejus jubet auferri, & cucullam ei dandam benedicit.* Frocus seu (ut alii scribunt) floccus cum capello illud ipsum est, quod rochetum appellabant. Hoc ergo primùm recipiebant pueri, tempore opportuno cucullam suscepturi. De puerorum oblatione, tametsi eruditè scripserunt non pauci, in primis Menardus noster in Concordiæ Regularum cap. 65, & Haëftenus; hæc observare visum est occasione superiorum formularum, quæ historiæ nonnihil lucis afferre possunt.

I. GAUFREDI ABBATIS VINDOCINENSIS Epistola ad Cluniacenses,

Ad ineundam suffragiorum societatem.

EGo frater Gaufredus Vindocinensis monasterii qualiscumque Abbas, veniens ante præsentiam domni Hugonis venerandi Cluniacensis Abbatis, petii ab illo dari mihi societatem & loci confraternitatem sui totiusque gregis à Deo sibi commissi: ut qui de propria perfectione minus præsumebam, eorum suffragiis æternam valerem acquirere vitam. quod ille clementer suscipiens, & libentissime complens, decrevit generali præcepto, ut quamdiu vixero, si in ejus absentia venero Cluniacum, Capitulo & mensæ totique Ordini vice illius præsim: & cum hac a luce migravero, ita per omnia in ipso loco pro requie animæ meæ agatur in orationibus & eleemosynis, sicut pro uno Abbate illorum professo vel Monacho, cum adjectione tricenarii Missarum; Brevium quoque missione, ac Regulæ annotatione.

II. PETRI ABBATIS CLUNIACENSIS EPISTOLA ejusdem argumenti ad Venetos senatores.

DIlectissimis nobisque plurimum devotis dominis L. V. D. B. Petro L. atque Basiliis germanis fratribus Fr. P. C. F. S. indignus cum omni congregatione Cluniacensi totius salutis, totius bonitatis, totius benedictionis plenitudinem. Bonorum omnium inspiratori cunctorumque omnipotenti largitori Deo, qui vestris cordibus tam devotum erga nos nostramque Congregationem tam ardentissimæ cari-

tatis inspiravit fervorem, grates immensas reddimus. Etenim, cùm apud Venetiam orationis beati Marci & Visitationis fratrum gratia essemus, non valemus vestræ devotionis vestrique obsequii largitatem exprimere. Sed quoniam valde inhumanum est tanti beneficii esse immemores, ut cetera omittamus, illud dicere & memoriæ mandare volumus, qualiter vestræ dilectioni statuere & confirmare placuit, ut vos annuatim centum libras candidi incensi Deo & beatis ejus Petro & Paulo atque eorum Cluniacensi ecclesiæ ob vestrorum detis remissionem peccatorum. Quam ob rem nos constituimus propter vestrorum qui decesserunt, tam marium, quàm feminarum parentum indulgentiam peccatorum, ut omni anno in crastinum transitus S. Benedicti fiat generale officium cum Missa, atque ab omnibus sacerdotibus Missa cantetur, & à ceteris Psalmi secundum morem nostri Ordinis. De cetero omnipotens Deus vos benedicat, & ad vitam perducat æternam.

III EJUSDEM PETRI ABBATIS Cluniacensis epistola ad Cartusienses.

EGo frater Petrus, humilis Cluniacensium Abbas, nota facio cunctis ista lecturis quæ sequuntur. Fratres Cartusienses quàm signatæ & famosæ religionis fuerint semper, innumeris per orbem diffusis miraculis clarum est. Ea de causa à primis promotionis nostræ ad hoc officium annis, & etiam antea, adhæsit anima mea illis, & super omnes religiosæ professionis congregationes, exceptis commissis nobis, semper eos & dilexi & veneratus sum. Non minorem autem ipsi jam ante annos xxx dilectionem, & ubi eis possibile fuit, operis vicem nobis rependerunt. Vnde à nobis assensu fratrum in Capitulo Cluniacensi

constitutum est, ut obeunte fratre Cartusiensis Ordinis, fiat pro ipso apud Cluniacum officium & Missa in conventu: singuli autem sacerdotes unam Missam, alii vij psalmos vel septies *Miserere mei Deus* dicant: in ceteris verò Prioratibus Cluniacensis Congregationis officium publicum cum Missa persolvatur. Statutum est etiam, ut nomina eorum, postquam defuncti fuerint, post fratres nostros defunctos in memoriali defunctorum scribantur, tam in Cluniaco, quàm in ceteris locis nostris.

IV CARTUSIENSIUM EPISTOLA ad Cluniacenses.

NOs indigni & humiles pauperes Christi qui in eremo Cartusiæ propter amorem nominis Jesu consistimus, & ceteri præpositi nostri Priores cum fratribus suis, nota facimus posteris ista quæ sequuntur. Domnus PETRUS Cluniacensis ecclesiæ Abbas, à primis promotionis suæ annis quantum nos dilexerit, quanta caritate nobis astrictus fuerit, & nos experti sumus, & multis manifestum est. Fratres quoque ejusdem sanctæ Congregationis, tam antiquiores, quàm moderni, ex quo domus Cartusiæ sumsit exordium, semper nos dilexerunt, & in Christo Jesu multum venerati sunt, pluribusque beneficiis nostram paupertatem sustentaverunt. Vnde ne ingrati simus tantæ dilectioni, pro modulo nostro (pauci enim numero sumus) ut aliquid tamen secundum possibilitatem nostram & morem nostrum offeramus, congregatis nostris quibuscumque præpositis Prioribus, & recitatis litteris quas præfatus Abbas nuper detulerat, ex voluntate & animo, & sententia ipsorum in communi Capitulo constitutum & confirmatum est hoc quod sequitur. Pro domno Petro Abbate Cluniacensi, quando eum obire contigerit, in cunctis nostri Ordinis

domibus, excepto anniverſario, quod in noſtro Martyrologio ſcribitur, idem & par officium fiat, quod pro Priore vel profeſſo fieri conſuevit. Pro ceteris verò totius Ordinis Cluniacenſis defunctis, præter privatas orationes ſemel in anno generale officium, tam de Miſſa, quàm de agenda in conventu celebrabitur : à ſingulis quoque ſacerdotibus pro eiſdem defunctis ſingulæ Miſſæ, à non ſacerdotibus pro eiſdem defunctis unum pſalterium, à laïcis trecentæ orationes Dominicæ perſolventur.

V LITTERÆ COMMUNIONIS,

Inter Monachos S. Remigii & S. Benigni.

TAlis eſt modus ſocietatis, quæ inter nos monachos ſancti Benigni Divionenſis & monachos ſancti Remigii Remenſis habetur. Cùm aliquis illorum ad nos venerit, quamdiu apud nos manere voluerit, erit ſicut unus ex noſtris : ſimiliter & noſtri apud illos. Pro defunctis verò illorum facimus, ſicut pro noſtris, excepto quòd Breves non mittuntur, nec in Kalendario inter noſtros ponuntur. Cum Brevis illorum ad nos delatus fuerit, ſtatim poſt recitationem fiat officium, & in craſtino Miſſa cum tractu, deinde ſeptem officia, & ſeptem Miſſæ in conventu. Ab unoquoque ſacerdotum Miſſa una pro eis dicetur : ab his qui Miſſas non cantant, quinquaginta pſalmi vel quinquagies *Miſerere mei Deus*, aut *Pater noſter*, ſi aliud neſcierint. *Verba mea* triginta diebus poſt matutinos, præbenda una in refectorio totidem diebus, ſive unus, ſive plures fuerint, & in Kalendario cum familiaribus ſcribentur. Hæc ſocietas confirmata eſt in Capitulo Divionenſi die feſtivitatis ſanctæ Crucis, præſidentibus Abbatibus PETRO ſancti Remigii Remenſis, & PHILIPPO ſancti Benigni Divionenſis, anno Incar-

nationis Dominicæ millesimo centesimo septuagesimo quarto.

OBSERVATIONES.

1. VArias spiritualis societatis formulas huc retuli, tum quia pleræque illustrium virorum sunt, tum ut sumto inde argumento, ejusmodi societatum originem, progressum, ritusque illustrarem. Etsi enim rem attigerint nonnulli auctores, quædam tamen observatu haud indigna prætermisisse mihi videntur, de quibus hîc agere aliquod operæ pretium duxi. Fluxit verò mos iste ex persuasione ecclesiasticæ communionis, & ex usu dyptychorum, quæ olim in sacris obtinebant, ut symbolum istius communionis. Duplex in eis ordo erat, vivorum & mortuorum, quorum nomina inter sacra recensebantur. Dyptychorum exemplo inventum est apud Monachos Necrologium seu liber de mortuis, in quo adscripta sunt nomina Fratrum, benefactorum, & eorum, qui ex condicto in societatem admissi erant. Hi ex nomine, quo quisque mensis die obierant, recitabantur post martyrologii & Regulæ lectionem ad Primam. Dicebantur *conscripti in Regula*, seu *in Martyrologio*, aut *in libro vitæ.* Hinc dicti *Fratres conscripti* apud S. Gallum.

2. Ritus iste invaluit apud nostros jam inde ab ineunte sæculo sexto. Testes litteræ Theodilanæ seu Theodetrudis matronæ, quæ ob donationes Dionysiano cœnobio factas postulavit, ut *nomen* suum *in libro vitæ conscriberetur*, anno XLIII Chlotharii Regis. Idem eodem tempore postulat Bertchramnus Episcopus Cenomannensis in suo testamento hîc edito. Insignis hac de re locus eodem ævo exstat apud Bedam in epistola ad Eadfridum Episcopum & ad congregationem Lindisfarnensium monachorum, prosaïcæ S. Cuthberti vitæ præfixa, in qua præmioli vice sibi viventi orationes

deposcit, insuper hæc addit. *Sed & me defuncto pro redemtione animæ meæ, quasi pro familiaris & vernaculi vestri, orare, & Missas facere, & nomen meum inter vestra scribere dignemini. Nam & tu, sanctissime Antistes, hoc te mihi promisisse jam retines: in cujus etiam testimonium futuræ conscriptionis, religioso Fratri nostro Gudfrido mansionario præcepisti, ut in albo vestræ sanctæ congregationis meum nunc quoque nomen apponeret.* Ita rogatu Caroli M. Alcuinus ab Episcopis Synodi Francofurtensis in communionem suffragiorum admissus est.

3 Hæ singulorum hominum societates erant: sed quando primùm congregationes seu Monasteria cum aliis perpetuas ejusmodi societates inierint, non adeo liquet. Mihi verò nihil super his occurrit antiquius, quàm epistola 24 S. Bonifacii ad Aldherium Abbatem, in qua petit orari *pro dormientium fratrum animabus, quorum nomina gerulus harum*, inquit, *litterarum demonstrabit.* Duæ sunt aliæ ejusdem argumenti epistolæ inter Bonifacianas, quarum una Cineheardi Episcopi ad Lullum, numero 74, altera est Dodonis Abbatis Hornbacensis ad eumdem Lullum seu Lullonem Moguntinum Antistitem, quæ epistola inter Bonifacianas est ordine 84. in qua Dodo cum sua S. Petri congregatione Monachorum ita loquitur. *Igitur cum salutationis officiis humili prece deposcimus, ut istam familiam Christi & sancti Petri in vestra commemoratione semper habeatis: & ipsi pro omnibus amicis vestris, tam Episcopis & eorum Clero, quàm Abbatibus & eorum Monachis, seu & Abbatissis & Deo dicatis, in ista congregatione S. Petri oratores vestros, tam vivos, quàm defunctos, in vestra mercede commemorare faciatis, ut in sacris orationibus illorum eam assiduè memorare debeant, quatenus per illorum suffragia olim optatam adire mereamur patriam paradisi. Similiter vos deprecamur, ut omnium amicorum vestrorum nomina, tam vivorum, quàm*

defunctorum, per præsentem fratrem nostrum Saganaldum, per Breve ad nos dirigere faciatis: ut ipsos, sicut de aliis fratribus nostris facimus, ita in nostris assiduis orationibus ipsos memorare debeamus. Hisce litteris instituta est spiritualis orationum societas cum ecclesia Moguntina, & cum iis omnibus, quos ipsa in suam communionem cooptaverat, & quidem non modò in gratiam mortuorum, sed etiam vivorum.

Brevia seu Breves illi, de quibus agit epistola, rotuli erant, in quibus sociorum nomina ultro citroque per gerulos mittebantur. Horum Brevium exempla suppeditat Haëftenus in Disquisitionum monasticarum tom. 2 pag. 793. Generales unius anni Breves illi erant, id est unius anni mortuos continentes: sed quando itineris difficultas non obstabat, singulares pro unoquoque mittebantur. Moris verò erat, ut ex iis, ad quæ ejusmodi schedulæ mittebantur, monasteriis remitterentur versus lugubres in funus personarum maximè insignium, qui versus *Tituli* appellabantur, ut *Titulus S. Remigii* &c.

5 Itaque à sæculo maximè octavo vulgata est in ecclesiis ac monasteriis ejusmodi orationum communio, qualis est una in Spicilegii tomo 4, inter Monachos Dionysianos ac Remigianos anno xxv Ludovici Pii eo pacto inita, ut *talis* inter eos *fervor caritatis & tanta vis dilectionis maneret, acsi in uno (si fieri possit) conversarentur loco.* Deinde ut *quando aliquis ex ipsis corporis nexibus absolutus à sæculo migrasset, unusquisque eorum infra triginta dies psalterium pleniter compleret, ac Sacerdotes Missas eidem psalterio congruentes pro eo celebrare studèrent; & tres vigilias, id est primo & septimo atque tricesimo die, communiter pro eo peragerent. Si verò quidam ex eis*, inquiunt, *aliqua corporis incommoditate occupatus fuerit, mox ut nobis nuntiatum fuerit, omni die, quousque convalescat, aut ab hac luce discedat, unusquisque quinque psalmos pro eo sollicitè compleat.* Deni-

que *ut nomina defunctorum illorum inter nomina nostrorum defunctorum inserantur, ut sicut pro nostris, ita etiam pro illis quotidie Deo sacrificium offeratur.* Præter hæc litteræ societatis inter Gallenses & Augienses monachos tempore Caroli Magni initæ addunt *semel in anno commemorationem omnium defunctorum pro annuali singulorum*, & quidem XVIII *Kalend Decemb.* quo die etiam nunc à nobis celebratur, præter sollemnem omnium defunctorum memoriam, quæ S. Odiloni originem suam refert acceptam.

6. In superioribus omnibus formulis hæc fere pro unoquoque mortuo persolvuntur: Missæ, vigiliæ seu *agenda* mortuorum, psalmorum aliquot per certos dies recitatio, vel orationis Dominicæ; præbendæ seu annonæ in pauperes erogatio, sive per totum annum in dies, sive per continuos triginta dies. Nihil de oratione seu salutatione angelica, nihil de communione sacra. Quippe necdum ita tritus erat salutationis Angelicæ usus, nec prorsus communionis in gratiam mortuorum, quæ his temporibus ubique recepta est. Quidni verò id fieri possit, quando operum merita in alium conferri possunt? Unde Gregorius Nazianzenus cum Eulalio scripta schedula paciscitur, ut Eulalius secum jejunii, Gregorius cum Eulalio silentii meritum communicaret. Neque porro quisquam infitias ire debet, uberiorem meriti portionem refundi in eum, qui ex condicto suffragiorum communionem obtinuerit, quàm in alium, qui pro generali ratione ecclesiasticæ communionis eadem participat. Sicut orationis, quam quilibet ab alio impetraverit, virtutem peculiariùs meretur, quàm qui pro unitate corporis mystici ejusdem orationis fit particeps.

7. In litteris societatis inter Monachos S. Remigii & S. Benigni illud observandum, quòd nomina eorum vice versa non adscribantur inter suos, sed inter familiares. Sic verò dispositum est S. Benigni vetus Ne-

crologium, ut in duplici aperti codicis pagina iidem dies utrimque reperiantur, & in uno quidem loci Fratres, in alio familiares recenseantur.

8. In cathedralibus ecclesiis ejusmodi societates etiam in usu erant. Moguntinæ ecclesiæ exemplum superiùs retulimus. Fulbertus Carnutensis Episcopus aliud de sua ecclesia addit in epistola 110 ad Lexoviensem Pontificem, ex qua eum ad relaxandas circadas hortatur his verbis. *Optamus etenim potiùs, non parvo tuæ ipsius utilitatis amore ducti, in albo felicis ordinis benefactorum nostrorum te recenseri: ut cùm pro illis, tum etiam pro te juge Domino sacrificium offerentes, ac humanitatis tuæ beneficia coram illo recitantes, dignum te libro quoque vitæ cælestis inseri prædicemus.* Sed præ ceteris insigne exemplum est in actis Aldrici Episcopi Cenomannensis, qui in synodo anni DCCC XL orationes pro se instituit, ejusque exemplo qui synodo aderant, *pro suis confratribus in anno duodecim cantare Missas cum oblationibus & reliquis orationibus* singuli promiserunt: *& quandocumque*, inquiunt, *nostrum unusquisque decesserit, Decanus nomina de suis junioribus conscripta in nostra per singula tempora Synodo deferat, & unusquisque nostrum pro illis Missas compleat duodecim cum oblationibus & reliquis orationibus, & vigiliam cum novem psalmis & totidem lectionibus & responsoriis, unà cum matutinali synaxi* (Laudes vocamus) *fideliter pro defunctis fratribus peragat.* Hæc in tomo 3 Miscellaneorum Baluziano pag. 148. Deinde subsequuntur Missæ tam pro vivis, quàm pro defunctis: ubi in secretis orationibus mentio fit de dyptychis vivorum ac mortuorum.

9. Denique prætermittendum non est id quod legere memini in litteris societatis, anno DCCCC XXVIII initæ inter Canonicos ecclesiæ Laudunensis & S. Remigii monachos, *eo videlicet rationis tenore, ut cùm quilibet utriusque congregationis divina vocatione hominem exue-*

rit, omnes hoc audito mox ad tactum signorum ecclesiam adeant, communiterque exitum pro illo decantent, ac veluti ibidem præsens frater obierit, animam ipsius Deo precibus commendent. Postea verò quatuor vigilias ejusdemque numeri Missas, primi scilicet, tertii, septimi, ac trigesimi diei, decantent, omnesque simul integrum canendo psalterium. Nomen quoque fratris in catalogo defunctorum annotetur, sacro altari tempore sacrificii superponendum. Hæc erant dyptycha, quæ ob oculos sacerdotis tempore sacrificii ob memoriam ponebantur.

JOHANNIS II ARCHIEPISCOPI QUONDAM LUGDUNENSIS EPISTOLA,

Ad G. Glascuensem Episcopum.

De temporali regimine ecclesiæ Lugdunensis.

VEnerabili domino & consacerdoti G. Dei gratia Glas. Episcopo, J. primæ Lugdunensis ecclesiæ quondam Archiepiscopus, nunc autem Sacerdotum Christi minimus, salutem in vero salutari. Sicut vobis, bone frater, per priores litteras vestras responderamus, scimus quidem multo prudentiores & discretiores viros in reditu vestro, quem prosperum fore desideramus, invenire poteritis, qui vobis super quæstionibus quas nobis proposuistis, & aliis, si quæ vobis fortè occurrerint, prudentiùs & pleniùs respondere poterunt. maximè cùm per civitatem Parisiensem viam vestram dirigere disposueritis: ubi multos tam divini, quàm humani juris peritos inveniri posse dubium non est. Verùm ne sollicitudinem nostram omnino vacuam relinquamus, id quod majorum exemplo & nostri quoque temporis experimento prosequuti sumus, vobis pro modulo nostro respondere curabimus.

Sedes illa archiepiſcopalis, in qua nunc pontificalis honoris conſecrationem recepiſtis, ubi per aliquot annos, licet indigni, honore pontificali functi ſumus; pleniſſimam habet juriſdictionem, quam vos Baroniam vocatis, tam infra terminos imperii, quàm regni Francorum, quia propria loci illius parochia intra fines utroſque limitatur: nec exiſtimamus, quòd alia facilè inveniatur ecclefia, quæ tantæ libertatis utrimque gaudeat prærogativa. Nos itaque impoſiti nobis honoris & oneris officio juxta conſuetudinem anteceſſorum noſtrorum hoc modo utebamur. Habebam ſiquidem Seneſcallum, cui ſollicitudinem & curam forenſium negotiorum committebam, qui pro negotiorum qualitate, non ſolùm cauſas pecuniarias pertractabat, ſed & criminibus & flagitiis pro conſuetudine regionis puniendis præerat: ne, ſicut in litteris veſtris meminiſtis, pravis hominibus pro impunitate creſceret audacia delinquendi. Cavebam tamen, ne ſi fortè qualitas culpæ aut ſuſpendii pœnam, aut membrorum detruncatione mereretur, aliquod ad me ſuper hujuſmodi verbum perferretur. Ipſe cum aſſeſſoribus ſuis ejuſmodi, quia me inrequiſito diffiniebat; ſciebam proculdubio, quod ei & cognoſcendi, & diffiniendi auctoritatem præſtabam: ſed diſſimulationi me qualemcumque confidentiam accommodabat, quòd viri ſancti qui me in eadem ſede præceſſerant, ſecundum hanc conſuetudinem irreprehenſi proceſſerant. Neque enim in orbe Latino præter majorem noſtram eccleſiam alicubi locorum tot ſancti Martyres vel Confeſſores inveniuntur. quod facilè deprehendere poteritis ex Martyrologio venerabilis Bedæ presbyteri, vel ſucceſſoris ejus Oſvvardi, qui cattalogum ſanctorum ex magna parte ampliavit. Acceſſit autem ad ampliorem confidentiam, quòd Præfectus urbis Romæ, qui puniendis criminibus

ſpecialiter præeſt, præfecturæ ſuæ auctoritatem à domino Papa recipere dicitur. Vnde & in Dominica, qua cantatur *Lætare Jeruſalem*, expleta ſollemni proceſſione, in qua roſam auream idem ſummus Pontifex circumportat, ipſum quaſi pro debiti exequutione eadem roſa remunerat. Nihilominus (quod evidentius eſt) in civitate Beneventana, quæ propriè ad menſam apoſtolicam pertinet, Rectorem dominus Papa ordinat, qui vel per ſe ipſum, vel certè per cives ejuſdem urbis conflagitia ejuſdem loci punit, & purgat. Hujuſmodi quidem conſolationibus utebar: ſciens tamen quòd ſi qui proventus ex ejuſmodi cauſis accidebant, in expenſas meas conferebantur, deducto jure Seneſcalli mei, cui tertia pars proventuum pro ſollicitudine ſua debebatur. Illud verò tam nos, quàm anteceſſores noſtri diligenter attendebamus, quòd is qui ejuſmodi exſecutioni deputatus fuerat, ad ſacros Ordines deinceps non promovebatur. Heus bone frater, ad primam quæſtionem veſtram reſpondimus, non diffinientes quid fieri debeat, ſed quid fecerimus, cum aliquatenus ſcrupuloſa vobis conſcientia recognoſcentes.

De cetero ſecundæ conſultationi veſtræ reſpondendum arbitrati ſumus. Clerici, & maximè illi qui ad ſacros Ordines promoti ſunt, diſtrictè prohibendi ſunt, ne aut rapinas, aut furta ſibi facta in foro ſæculari proſequantur: vel ſi omnino coërceri non poterunt; uſque ad monomachiam, vel candentis ferri, vel aquæ, vel aliquod hujuſmodi examen nullo modo procedere audeant. qui ſi non adquieverint, & ejuſmodi concitatione aut membrorum detruncatio, aut homicidia perperata fuerint; & officio & beneficio eccleſiaſtico privari merebuntur. Proponenda enim eſt eis auctoritas apoſtolica qua dicitur: *Quare magis non fraudem patimini?* Frau-

dem siquidem appellatam credimus, damnum quod per fraudem vel malitiam alterius alicui irrogatum est. Hæc autem absque præjudicio melioris sanè & sanioris consilii vobis satis meticulosè transcripsimus. Propter supra memoratas causas, & nonnullas alias, quæ me graviùs premebant; elegi, venerande Christi sacerdos, illud modicum vitæ, quæ mihi Deo auctore præbetur, in pœnitentia & lacrymis transigere, & vitæ contemplativæ (si fieri potest) dulcedinem prægustare. Necesse enim habui, dum Lugdunensis Archiepiscopatus honore fungebar, militiæ sæcularis honore implicari. Raptores & sacrilegos, & stratarum publicarum violatores armata manu prosequi, & eorum munitiones & castella obsidere, succendere, & demoliri: in quorum persequutione non solùm ipsorum malefactorum, sed etiam illorum quos deducebamus, mortes aliquando contingebant. Vnde nunc pedibus sanctitatis vestræ, tamquam miser peccator, provolutus, suppliciter exoro, quatinus pro reatuum meorum venia intervenire dignemini. Bene valete.

ADNOTATIO.

Hujus epistolæ auctorem esse Iohannem, eo nomine secundum, cognomento Ad-albas-manus, Lugdunensem Archiepiscopum, indubium est. Is ex Anglia in Galliam accedens, creatus primùm Episcopus Pictavensis, dein ad sedem Narbonensem electus, cùm Romam ejus rei gratia profectus esset, cooptatur in cathedram Lugdunensem, cujus jura acerrimè vindicavit, ut patet ex hac epistola, cui succinit Iohannis Saresberiensis epistola 182 ad eum scripta de servandis juribus ecclesiæ suæ. Demum is Claram-vallem secessit, ut legitur in fusiori Gallia Christiana, constatque ex hujus epistolæ posterioribus ver-

bis quibus explicat rationem secessus sui. His non malè conveniunt quæ apud eruditum Baluzium de Episcopis sui temporis contra suam electionem obtendit Abbas Claravallensis, ad Archiepiscopatum Remensem electus. Nec tenet similitudo, *inquit*, quam de beatissimis Nicolao & Martino proponitis: quia tunc non habebant castella & arces ecclesiæ cathedrales, nec incedebant Pontifices loricati. Sed nunc propter superabundantiam temporalium rerum, flamma, ferro, cæde, possessiones ecclesiarum Prælati defendunt, quas deberent pauperibus erogare. *Hæc in Miscellaneorum libro secundo.*

Quod attinet ad Episcopum, cui hæc epistola inscribitur, decurtatum est ipsius nomen atque ejus sedis in codice Fossatensi, in quo hanc epistolam inveni: sed videtur esse Glascuensis in Scotia Episcopus, qui ab Archiepiscopo Lugdunensi ordinatus fuerat sub annum M C XC, *quo tempore hæc epistola scripta est.*

ABBATIS ANONYMI EPISTOLA AD MONACHOS PRATELLENSES *,

De servanda in festis sollemnioribus abstinentia.

* *Preaux*, in Normannia diœc. Lexoviensis.

NOn eloquentiæ, sed salutis ad vos habeo verbum, Fratres carissimi, nec persuasione mihi opus esse in animo decrevi. Si enim pro salute vestra loquor, spero me facilè & absque magno labore impetraturum quod volo. Quis enim tam rudis est, ut salutis medicinam recuset? Non erit ergo vobis molestum, si ad observantiæ vestræ sancta decreta restauranda, verùm potiùs ad Regulam suppressam relevandam vobiscum adjutor sim. Existimo enim vos non professionis vestræ, non religionis, non claustralium

votorum

votorum esse immemores: nec concipere possum, vos ea mente claustralem intrasse curam, ut Monachi solum portaretis habitum; sed normam potius Religiosi conservaretis illæsam. Frustra enim bonus ille Pastor beatus Benedictus vigilasset, qui tantos pro nobis labores in sanctis legibus & regulis constituendis suscepit, & tot noctes duxit insomnes, ut posteritati suæ consuleret; nisi essent qui observarent. Sed prô dolor! multi sunt his temporibus, qui solo hoc Religiosi nomine contenti, relinquunt successoribus suis Regulam adimplere, quorum studium est intus, non dico mundana appetere, non dico delicatè vivere; sed nec epulæ regiæ, aut mundus eis sufficeret. Vos non sic eritis, Fratres: nolite animarum vestrarum facere periculum: grande est enim, & pretio magno redemtum. Scitis enim inter homines & homines, inter regulares & non regulares, clericos & monachos latam esse differentiam. In sancta conversatione, castitate, obedientia, humilitate, jejuniis, carnium abstinentia & paupertate fundata est religio & claustralis vita. Viri sæculi non sic omnino coguntur ambulare: & tamen in multis (quod dolendum est) nullam penitus differentiam invenimus. Non ampliùs sunt jejunia in claustris, non macerationes quæ corpus castigant, non carnium abstinentiæ. Apud viduam vel pauperculam mulierem potiùs invenies. Sæpissime enim à via salutis & Dei cognitione crapula & carnium esitationes, maximè diebus sollemnibus, quibus magis quisque Deo appropinquare debet, & ad sancta sanctorum accedere, etiam fortem Religiosum divertetunt. unde infiniti lapsus & turpia processerunt, & ad ecclesiam, cui immeritus præsideo, querimonia magna his diebus evolavit. Hac de causa motus, fraternitati vestræ scribere in præsenti decrevi, qui vos & meipsum salvos esse desidero. Res enim parva & fa-

cilis, nec tamen minoris fructus aut utilitatis, quàm si ardua. Consuetum erat ab antiquo, & usque ad pauca tempora continuatum, ut diebus festivis sollemnibus omnes in refectorio ad refectionem capiendam convenirent, & à carnalibus epulis se abstinerent. quod & in multis monasteriis, & fere in omnibus maxime bene regularis hæc observantur. Miror de Pratellensi cœnobio quî hac sancta caruit observatione. Sed quidni periculo aliorum sapientes facti sumus? Facilitas Abbatum, & nimia licentia peccandi in Regulam, simul Monachorum claustralium importunitas, & murmur in damnum animarum suarum hoc egerunt: & nunc pœnam fortè luunt tardè pænitentes. Quare ne nos cum malis dispensatoribus & male obedientibus damnemur, dum tempus est, vobis ipsis providere cura nostra sit. Vos igitur, Fratres, rogo & moneo, sicut salutem vestram diligitis, ut his diebus sollemnibus abstineatis ab epulis carnalibus; simulque in refectorio omnes discumbere discatis: sitque vobis hujus sancti operis initium hæc proxima Paschalis dies. Jugum enim suave est, & onus leve. Si feceritis, intelligam vos animarum vestrarum salutem diligere, obedientiam potiùs sequi, ut summæ obedientiæ filios decet, quàm propria frui voluntate. Non temporalem exspectetis remunerationem, non aurum, non argentum, non terrena aut pretiosos lapides polliceor. Hæc enim non sunt præmia vestra. Gemmas etenim cælestes promitto, & coronam victoriæ, quam nobis Deus concedat. Valete.

ALIA EPISTOLA AD EOSDEM.

De eodem argumento.

FRater vobis & Fratribus religiosis scribo super carnium abstinentia diebus sollemnibus. Præsentabitis litteras meas conventui. Res sancta est, non gravis, sed levissima, & prodesse multum poterit, si exsecutioni demandetur. Hanc vobis causam committo: nec aliter in animum meum inducere possum, quin ad ea quæ salutis totius domus sunt, libenter intendatis. Breve est quod dico: sat est mihi ut intelligatis quod volo. Date operam ut omnia quæ scripsi adimpleantur. In rem vestram potius quàm in meam hæc sunt. Mihi damnum temporale est spirituale lucrum. Facite ergo in hac causa, ut cognoscam zelum & fervorem, quos habetis in legem & Ordinem vestrum; nec minuatur æstimatio vestra, quam prisco tempore habui. Et sic officium vestrum adimplebitis, hancque laudem simul cum fructu reportabit hoc pium opus. Euge fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Valete.

GUILLELMI MUTINENSIS EPISCOPI EPISTOLA FLEBILIS,

De sua assumtione in Cardinalitiam dignitatem.

Ex tomo 6 fragment. mss. nostri Claudii Estiennot.

VEnerabili & in Christo dilectissimo patri meo domno HUGONI Priori Cartusiæ, sanctisque fratribus ejusdem conventus, frater GUILLELMUS Mutinensis Episcopus, & Cardinalis Sabinus nunc quamvis indignus permittente Deo creatus, debitam obedien-

tiam & devotissimas filii orationes. Afflictus miserandum in modum, pater fratresque mei, sum, nec me gravabat in tantum episcopalis sarcina, quamquam immensa, quantum premit jam & incendit, quod opprobrium ego hominum & abjectio plebis de stercore miserabili elevatus sedere jam jubeor inter Ecclesiæ mundique principes, id est inter vigilantissimos speculatores dormiens homo & cæcus, inter gubernatores fortissimos timidus miles; & canis, si non mutus, saltem non audax, nec satis clypeo orationis munitus & armatura justitiæ, quibus tectus venientia tela sine offensione excipiam. Verè humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. Nihil nisi Cartusiam meam expetebam: ad hanc solam vota vitaque mea suspirabant, & inspirabam quotidie Pontifici sancto liceret mihi, jam in extremis posito, saltem in illa quiescere, & cum patientia inter innocentissimos Confratres meos, quidquid dierum reliquum erat, peragere. Parcat illi Deus, quid est quod facere voluit? sepultum hominem ad homines revocare, depositum in terribile curarum pelagus reponere, ut me honoris altitudo iterum resorbeat. Oro, pater, filio tuo in Christo indulgeas, & illa sancta multitudo, cui Deo auctore præes, uterinum monachum, ne dicam Cardinalem Guillelmum, suum esse recordetur. Confidimus in vestris precibus; dumque inter dubia anxiæ mentis meæ nullum occurrit aliud remedium, nisi ad Deum ipsum recurram; obsecro supplicent ei Cartusiani mei, ut qui dedit honorem, ipse servet; & nos eam vitam donet ducere, quæ tantæ dignitati par sit. Condonet ut hæc tanti oneris speciosa sicut corpus gravat, ita non opprimat animam: eaque utiliter ad communem Ecclesiæ suæ salutem valeat collaborare, ne illi & sanctæ sedi ingrata videatur. Nonne & inimicis & persequentibus vos benefacitis? nonne & miseris miseri-

sordes adestis? recordamini Confratris vestri, nec de numero vestrum aliquem à principe tenebrarum capi patiamini. Sentiam, quia jam tempus est, quod semper de vobis speravi: & cùm claves regni cælorum in manibus vestris sint; humili & devoto corde supplico, ut ceteris admissis, me fratrem vestrum nullo modo à regno vestro excludi sinatis. Rediissem ipse ad vos, & quod scribo ore, maluissem dicere, nisi cæptum iter in Norvvegiam, ad quam de mandato summi Patris nostri festino, impedivisset. Si Deo propitio inde sospes rediero, non præteribo donec videam quos diligit anima mea. Interim quod præsens non possum, absens facio, totumque fratrum Collegium intimo affectu & affectuosissima devotione saluto, deprecans ut pro me causaque itineris mei mentium suarum turibula & orationum sanctarum velut fumum aromatum in cælum emittant, quibus pro officio, quantum possum, ex parte omnipotentis Dei & purissimæ Virginis matris Dei sanctorumque omnium corde & ore benedico. Lugduni die XXIX Novembris, anno Incarnationis Dominicæ MCCXLIV.

HUMBERTI DELPHINI VIENNENSIS EPISTOLA,

Ex eodem

Qua statuit, ut Cartusiensium lites statim sine juris sollemnitate finiantur.

HUMBERTUS Delphinus Viennensis, & Albonensis Comes, dominus de Turre & de Coloniaco, dilectis & fidelibus suis Baillivo & Judici suis præsentibus & futuris, salutem & dilectionem sinceram. Cùm religiosi viri Prior & conventus Portarum Cartusiensis Ordinis causas habeant in præsenti, vel ha-

bituri sint in futurum aliquoties coram vobis; hinc est, quòd nos volentes eorum parcere laboribus & expensis, vobis præcipiendo mandamus, quatenus causas seu quæstiones eorum, motas & movendas, juris sollemnitate non servata, simpliciter & de plano, & sine strepitu Advocatorum, non ad assisias ire, alio tempore quantociùs poteritis, fine debito termineris. Nam nostra interest lites abalienare, abbreviare, maximè religiosarum personarum, quas publicè utile est à strepitu earum esse quietas, ut liberiùs orationi vacare valeant, & quietiùs in omnibus aliis gratum & debitum omnipotenti Deo pro se & aliis impendere famulatum. Et tantum super præmissis faciatis, quòd dictos Priorem & conventum ob defectum vestrum ad nos non oporteat habere recursum. In cujus rei testimonium præsentibus litteris sigillum nostrum duximus apponendum. Dat. anno MCC LXXXIII die Veneris in vigilia Natalis Domini.

ADNOTATIO.

H*Oc primùm tempore Cartusienses ad fora sæcularia trahi cœperunt. Nam paullo ante*, si quis eis aliquid abstulisset, vel alio modo injuriatus fuisset, nullam contra ipsum in judicio causam movebant, *teste Iacobo à Vitriaco, in historia occidentalis cap.* 18. *Eodem tendit Regula S. Stephani Grandimontensis Abbatis caput 24. quod hac in re emendatum est ab Innocentio IV.*

JOHANNES ARCHIEPISCOPUS ARELAtensis fratri Bonaventuræ Ministro Ordinis fratrum Minorum facultatem dat ædificandi ecclesiam & conventum in castro Salonensi.

Ex chartario S. Trophimi eruta ab eodem.

ANno M CC xxxiij, prima die mensis Februarii. Cùm Ecclesiarum Prælati, maximè qui majori præeminent dignitate, sint super specula Dominici gregis constituti; cogitare eos convenit sollicitudine quanta possunt, qualiter præsentis vitæ vigilias in curam gregis sibi crediti eos oporteat custodire, obviando vitiis, quæ animarum dignoscuntur profectibus obviare; & multiplicando virtutum germina, quæ animabus eis commissis fructum vitæ perpetuæ valeant germinare. Hinc est quòd nos JOHANNES Dei gratiâ Arelatensis electus, credens firmiter Ordinem Fratrum Minorum ad illuminationem fuisse gentium institutum, ob multiplex commodum animarum & in remissionem peccatorum nostrorum, prædicto Ordini Fratrum Minorum, & tibi Fratri Bonaventuræ Ministro ejusdem Ordinis in Provincia, donamus & concedimus licentiam ædificandi ecclesiam, statuendi cimeterium ad opus Fratrum ejusdem Ordinis, & construendi domos, & alia quæ eisdem Fratribus placuerint faciendi in terra, quàm ad hæc facienda ipsis contulit PETRUS Bastonus: & hoc quamdiu idem Ordo & Fratres in eodem loco morantes Regulam à beato FRANCISCO Ordini Fratrum Minorum datam, & concessam à domno HONORIO summo Pontifice observabunt: & quamdiu per eosdem Fratres jura ecclesiæ castri Sallonis non fuerint diminuta. Si verò aliquo casu contingeret prædictam Regulam relaxari, sive in calceamentis sine causâ necessaria deferendis, sive in

possessionibus & proprietatibus obtinendis, sive in aliis quæ dictis Fratribus per dictam Regulam sunt interdicta; vel si contingeret ipsos Fratres ad aliquod jus ecclesiæ se extendere sine Prioris licentia speciali: prædictam concessionem nostram vel licentiam volumus esse irritam & inanem, nec habere aliquam firmitatem. Et quoniam sigillum proprium non habemus, cùm nondum pallium fuerimus assecuti, huic instrumento bullam Arelatensis Capituli præcipimus apponendam. Actum hoc in castro Sallonis, in camera aulæ veteris domini Archiepiscopi, præsentibus testibus ad hoc vocatis, RAIMUNDO *de Barjol* Priore Sallonis, PETRO Nicolao Canonico Arelatensi, Magistro FULCONE Medico, AURELIO filio Raimundi Bastonni, & GUILLELMO Gaufrido Raibolli.

Ex ms. Gellonensi eruta ab eodem.

BENEDICTIO LUDOVICI, FILII LUDOVICI Ducis Andegavensis, post ejus baptismum facta à domno Iohanne Alexandrino Patriarcha anno Domini M CCC LXXVII.

BEnedictio & imprecatio pueri Principis vel alterius potentis noviter nati, baptismi regeneratione suscepta, edita per Reverendum Patrem domnum JOHANNEM Dei gratia Alexandrinum Patriarcham, in nativitate & baptismi regeneratione per eumdem Patriarcham infra scripto puero collata, scilicet in nativitate illustris Principis * domni LUDOVICI, domni JOHANNIS quondam Francorum Regis filii, germanique domni CAROLI Francorum Regis illustrissimi, Ducis Andegavensis & Turonensis, & Comitis Cenomannensis. qui præfatus puer natus fuit Tholosæ ex illustri domna MARIA, filia sanctissimi Principis domni CAROLI, quondam Ducis Britanniæ, die septima

* *l.* Ludovici, filii domni Ludovici

mensis Octobris, anno Domini M CCC LXXVIJ, regnante domno Carolo Rege supradicto: quo anno & tempore infra tres menses præfatus dominus Dux Andegavensis domni Regis fratris sui in tota Lingua Occitana locum tenens, cepit & recuperavit locum de Bragaijaco, & fere trecenta loca alia de manibus Anglicorum, & Senescallum de Guiayna pro Rege Angliæ, cum multis Baronibus & potentibus & nobilibus Anglicis devicit & captivavit, & multos alios nobiles dictarum partium Anglicos ad obedientiam & subjectionem Coronæ Franciæ virtute reduxit.

Incipit benedictio.

BEnedic Domine hunc puerum, & ejus ortus primordia tua dilectione præveni, sicut Jacob nondum ad lucem nativitatis perductum tua solum gratia, absque ullis meritis dilexisti: vivatque puer iste diutiùs Domine, in conspectu tuo gloriosus, tui sancti Angeli custodia à cunctis malignis hostibus & felicis vitæ contrariis communitus, qui Abraham puerum tuum de Ur Chaldæorum & cunctis calamitatibus liberasti, & Ismaëlem infantulum in deserto à morte præservasti. Ex illius semine & progenie nascantur quæsumus Domine, Reges & Principes, sicut ex Esaii fenore nascituros Reges & Principes decrevisti. In ipso Domine Deus laudetur & benedicatur nomen sanctum tuum, qui in Abrahæ semine cunctas gentes benedici voluisti. Pueri hujus diutius exspectata & à parentibus suis à te postulata & obtenta nativitas efficiatur te Domine largiente, toti mundo & regno Francorum insignis & utilis, qui retardatos partus mirabiliores efficis, & in illorum manu populum tuum protegere & magnificare consuevisti. Admitte hujus infantuli in te primordia ad tui sancti servitii cultum & gloriam, qui puerum Samuëlem, in mundum nasci

retardatum, & à Deo vivo & vero matris desiderio postulatum, ad templi tui decorem & gloriam dedicasti, & per illum populum tuum Israël in pace & hostium tranquillitate gubernasti. Accepta, quæsumus omnipotens Deus, sint hujus infantuli in tuo amore primordia, qui Salomonem natum singulari dono adamasti, & illum amabilem Domino vocari voluisti: quatenus ecclesiam tuam sanctam hic puer in virtute amplificet, & cunctos qui ante illum fuerunt, donis spiritualibus, virtutumque titulis, sapientia & prudentia, divitiis, honore & potentia, ut alter Salomon, præcellat, & præveniat: tertiam & quartam generationem, sicut Tobiæ juniori concessisti, Domine Deus videat, & ad tui nominis & Christianitatis exaltationem & gloriam, ad optatam feliciter perveniat senectutem. Suscita quæsumus in illo Spiritum-sanctum tuum, sicut in Daniele suscitasti spiritum pueri junioris: quatenus puer iste notitiam judiciorum tuorum in se habens, quæ in conspectu tuæ majestatis grata fuerint, adimpleat, quæcumque tuo adversantia nomini, ac saluti ejus contraria respuendo, ex præteritis sumens cautelam, in præsentibus ordinem, & in futuris prudentiam te Domine largiente observet. Sit Domine quæsumus infantulus iste lumen consolationis suis parentibus, & baculum senectutis eorum: sit vicinorum gaudium & exsultatio. Ex illius ortu orbis in Domino lætetur universus, & velut præcursor Johannes sit coram te & mundo plenus gratia, virtutum schola, magisterium vitæ, schola principum; militantium disciplina, pudicitiæ titulus & totius Christianitatis exemplum. Sit Domine puer iste velut Joseph in donis tuis accrescens, & ut Jacob serviant illi populi, adorent illum tribus; sit dominans fratribus suis, & incurventur ante illum filii matris suæ. Benedicat illum Deus in rore cæli & in pinguedine terræ, tribuat illi Deus cunctorum bonorum abundantiam: &

qui illi benedixerit, sit ille à Domino benedictus; & qui illi maledixerit, maledictionibus repleatur. Sit in prosperis tibi Domine gratias referens, in adversis patientiam velut Job sanctus observans, ut pro te Domine intus & extra munitus, post vitæ præsentis longævum & felicem exitum, ad te Deum & creatorem suum perveniat æternaliter regnaturus. Amen.

FRAGMENTA ACTORUM VISITATIONIS facta per Simonem de Sulliaco Archiepiscopum Bituricensem, facta annis 1284 *& duobus sequentibus.*

HIc habetur qualiter reverendus Pater dominus Simon Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ primas, primò anno Domini 1284 mense Septembri, Dominicâ die post festum beati Matthæi Apostoli & Evangelistæ, Burdegalensem provinciam jure primatiæ suæ causa Visitationis intravit: in cujus societate erant religiosi Johannes Abbas monasterii S. Sulpicii Bituricensis, fratres Simon dictus *Palin* & Johannes de sancta Severa Ordinis Fratrum Minorum, magister Guillelmus de Medunta Officialis Lemovicensis & Canonicus Bituricensis, Johannes ejus clericus, dominus Guido de *Noailles* Capicerius Pictavensis, D. Helias Porta Abbas sæcularis ecclesiæ S. Asterii Petragoricensis diœcesis, concessiator provisionis seu ordinationis à sede apostolica super jura primatiæ prædictæ, Helias ejus clericus, D. Otho de Salinis Canonicus Magdunensis, D. Cono Capellanus Virsionensis, & plures alii, &c.

Bego Abbas Belli loci facit homagium domino Archiepiscopo Bituricensi.

VNiversis præsentes litteras inspecturis Bego humilis Abbas Bellilocensis, Lemovicensis diœcesis, salutem in domino. Noveritis quod cùm nos & conventus noster nomine ecclesiæ nostræ Bellilocensis à reverendo Patre domino Simone Bituricensi Archiepiscopo, Aquitaniæ Primate, nomine sacrosanctæ Bituricensis ecclesiæ, tenemus in feodum, & tenere debemus villam nostram Bellilocensem cum pertinentiis & juribus ad ipsam spectantibus; cum prædicta omnia moveant de feodo & dominio Bituricensis ecclesiæ, prout evidenter per probationes legitimas productas coram Officiali Nivernensi super hoc delegato judice reverendo patre Simone Dei gratia ac tituli..... sanctæ Ecclesiæ presbytero Cardinali, tunc apostolicæ sedis Legato, apparet, & per definitivam sententiam ab eodem contra nos pro Bituricensi Archiepiscopo promulgatam: item cum nos teneamus infeodum à D. D. Archiepiscopo, nomine Bituricensis ecclesiæ omnia temporalia Prioratuum omnium ... administrationum & obedientiarum ad ... monasterium nostrum spectantium ac omnes alias villas nostras cum pertinentiis suis & juribus omnibus, ac omnia feoda & retrofeoda ad monasterium nostrum spectantia, videlicet Reparium, &c. cum ipse Archiepiscopus noster, & rerum nostrarum temporalium dominus sit superior temporalis, & resortum habet à nobis tamquam dominus temporalis superior, & habere debet & successores sui in perpetuum, necnon eidem & successoribus jurare tenemur fidelitatem, ac eidem claves Bellilocensis tradere in novo adventu suo, anno Domini M CC LXXXV, decimo nono Calendas Augusti, die Martis quarta decima ejusdem mensis in Vigilia Assumptionis beatæ

Mariæ Virginis, in monasterio nostro, videlicet in Capitulo nostro, circa tertiam pulsata campana ad congregandum conventum nostrum in dicto capitulo reverendo in Christo patri domino Simoni Dei gratia Bituricensi Archiepisco, Aquitaniæ Primati supradicto nomine Bituricensis ecclesiæ, homagium fecimus, & juramentum fidelitatis de omnibus supradictis, præsentibus & ad hoc vocatis religioso viro Johanne Abbate sancti Sulpicii Bituricensis, venerabilibus viris domino Guidone *de Noailles* Capicerio Pictavensi & magistro Johanne *Gresillon* Canonico Bituricensi, fratribus Simone de Blesis & Johanne de sancta Severa Ordinis Minorum, Petro de Rupe Archipresbytero de castro Bituric. diœc. &c.

Epistola domini contra Præpositum Aënti monasterii super pluralitate beneficiorum.

SImon Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, Universis præsentes litteras inspecturis, salutem in Domino. Nuper Lemovicensem diœcesim visitantes, dum per villam *Bellegarde* transitum faceremus, ex clamosa insinuatione parochianorum ecclesiæ sancti Silvani prope villam prædictam frequenter didicimus, quod venerabilis vir magister Raymundus de Albuçonio tria beneficia, quæ inferius annotantur, tamquam intitulata detinebat, quorum unum ex altero non dependet, in suæ salutis præjudicium & scandalum plurimorum: videlicet ecclesiam sancti Silvani, curam animarum habentem; ac Præposituram ecclesiæ Rasoliensis, necnon & Præposituram ecclesiæ Hacutensis, quæ præpositutæ in dictis ecclesiis dignitates reputantur. Postea autem ad ecclesiam Rasoliensem descendimus, visitationis officium exercentes: ubi Canonici dictæ ecclesiæ nobis hæc eadem re-

tulerunt. Tandem ad ecclesiam Hacutensem declinavimus causa visitationis officium exercentes: ubi Canonici dictæ ecclesiæ clamorem præcedentium confirmantes, non sufficiebant admirari, qua conscientia tam enormem excessum non compatiendo prædictis ecclesiis toleraremus. Cùm autem præmissa essent notoria & manifesta, & adhuc sint; ac Episcopus dictæ Lemovicensis diœcesis quoad præmissa negligens fuit, ut dicitur, & remissus; licet beneficia quæ tanto tempore vacavissent, quòd ad nos vel ad Sedem apostolicam esset eorum devoluta conferendi potestas, jure metropolitano seu auctoritate Sedis apostolicæ conferre possimus; tamen juxta verbum Apostoli dicentis, *Nemini cito manum imponas*, volentes super præmissis habere certitudinem pleniorem, ipsum magistrum Raymundum die sabbati ante Nativitatem beatæ Mariæ Virginis vocavimus coram nobis apud Hacutensem; & ab ipso petiimus diligenter, utrum præfatum clamorem opere complevisset. qui nobis respondit, quòd præfatam ecclesiam parochialem ac dignitatem prædictas detinuerat per longa tempora, & adhuc etiam detinebat, fructus & exitus dictorum Beneficiorum levando & percipiendo. quæ beneficia, ut dicebant, successivè fuerat assecutus: primo Præposituram Rasolensem, deinde Præposituram Hacutensem, & ultimo ecclesiam parochialem prædictam; asserens tamen fuisse super præmissis cum ipso à Sede apostolica dispensatum: quam dispensationem ad nostram conscientiam informandam ab ipso nobis petiimus ostendi. qui nobis respondit, quòd dispensationem prædictam non habebat ad præsens, nec habere poterat: sed die certa à nobis sibi assignata illam nobis ostenderet & offerret. Et nos ad supplicationem ipsius diem Veneris in vigilia Nativitatis B. Mariæ sibi assignavimus pro hoc coram nobis apud Lemovicensem, ad

ostendendam & exhibendam nobis dispensationem prædictam, si quam habet, & ad procedendum ulterius ut jus erit. quam diem præfatus Raymundus gratanter & voluntariè acceptavit, præsentibus religiosis viris Johanne Abbate sancti Sulpicii Bituricensis, fratre Johanne de Pheletino Ordinis Prædicatorum Lemovicensis, ac discretis viris domino Guidone *de Noailles* Capicerio Pictavensi, Magistris Johanne *Gesillon* Canonico Bituricensi, Ademaro de Rippeparia, & Petro de Virsione clericis, & D. Johanne de Vernolhiis Canonico Lemovicensi, ac religioso viro Priore de Maravalle Lemovicensis diœcesis, & pluribus aliis. Datum dicta die sabbati ante Nativitatem B. Mariæ apud Hacutensem, anno Domini M CC LXXXV.

Anno prædicto, diebus Mercurii & Jovis, scilicet ante Ramos Palmarum, apud Vicanum in claustro ecclesiæ de Vicano, coram domino Archiepiscopo & mandato suo, personæ infra scriptæ, parochiani de Gorgonio, qui super usuraria pravitate erant quàm plurimum diffamati, coram domino propter hoc vocati abjuraverunt, & mandato domini summas infrà scriptas, quas se confessi fuerunt habuisse, per juramentum suum restituere promiserunt, & stare juri super his coram eo.

Bertrandus de Fornariis abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere centum solidos monetæ antiquæ, quos, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem.

Girardus la Oleivida abjuratus usuras, ut præmittitur, promisit restituere quindecim solidos, quot, prout confessus est, habuerat per usurariam pravitatem, &c.

Die Lunæ post festum sancti Martini hiemalis, venit dominus apud Telliacum, ubi fuit secum ipsa die

dominus Episcopus Carnotensis, qui de patria sua venerat obviam corpori bonæ memoriæ PHILIPPI * Regis Franciæ, defuncti in Arragonia.

* Audacis

Die Martis sequenti fuit dominus apud Plenipedum *, ubi ad expensas suas esse voluit, sed Abbas dicti loci noluit sustinere. Et fere media nocte surrexit & ivit apud Dunum-Regis *, ubi corpus memorati Regis erat: & in aurora, die Mercurii sequentis venit in capellam castri de Duno Regis, ubi invenit corpus dicti Regis defuncti. Et postmodum in dictam capellam venit PHILIPPUS * novus Rex Franciæ ad audiendam Missam. quem dominus in introitu dictæ capellæ salutavit, & aspersit aqua benedicta, & cepit licentiam ab eo, ut unà cum Episcopo Carnotensi conduceret corpus Regis defuncti usque Biturigas. & factum fuit ita. Et ad expectandum novum Regem receptum fuit dictum corpus in ecclesia de castro Bituricensi à domino Archiepiscopo & Episcopo Carnotensi, & Canonicis dictæ ecclesiæ: & ibi habuit vigilias *suas*. Postmodum verò congregatis processionibus Bituricensibus in majori ecclesia, dominus Archiepiscopus & Carnotensis Episcopus cum dictis processionibus perrexerunt ad ecclesiam de castro Bituricensi: & recommendatione facta corporis, delatum fuit corpus processionaliter ad majorem ecclesiam, & receptum in ea à domino Archiepiscopo, & Episcopo Carnotensi, præsente novo Rege, qui corpus prædictum gestabat inter brachia unà cum multis Baronibus, &c.

* *Pleinpied*

* *Dun-le Roy*

* Pulcher

ADNOTA

ADNOTATIO.

Acta hujus visitationis compendio quondam descripserat noster Claudius Chantelovius, prout ea edita sunt in tomo 2 Analectorum. Postea eadem acta integra reperit, noster Claudius Stephanotius, eorumque exemplum ad nos transmisit, exscripta ex codice clarissimi viri D. Iacobi de Givés, *apud Aurelianos antehac regii Advocati. Quia verò prolixiora sunt acta ista, integra hic exhibere non visum est opera pretium: sed sufficere, ut fragmenta superiora repræsentarentur.*

CAROLI VI FRANCORVM REGIS LITTERAE,

Quibus Iudæi conversi à spoliatione bonorum suorum vindicantur.

CArolus Dei gratia Francorum Rex. Notum facimus universis præsentibus pariterque futuris, quòd cùm quadam consuetudine sive usu, qui in regno nostro plerisque aliis mundi climatibus diutius inolevit, seu aliter à priscis dicatur temporibus hactenus observatum, quòd dum aliqui sectæ Judaïcæ abinde curant secedere, spiritu illuminati divino, ac erroris limitibus derelictis, evulsisque squammis perfidæ cæcitatis inhærent Fidei orthodoxæ, sacrique baptismatis recipiunt sacramentum; bonis quæ præhabebant, nudantur omnino, & sic suis viduati rebus efficiuntur & remanent pauperes & inopes. Vnde interdum accidit, quòd tales qui antea locupletes se cernunt egenos, & quosdam ex eis vitam quasi quærere mendicatum, in pristina devia relabuntur, ad

vomitum damnabiliter remeando, in ſuarum prô dolor animarum perniciem, opprobrioſumque ſcandalum legis noſtræ, ac totius populi Chriſtiani. Nos antehabita deliberatione & conſilio præmaturo, affectantes jam dictis diſpendiis & inconvenientibus poſſe tenus obviare, ac advertentes quanta ſit in excelſis in perditæ ovis recuperatione jucunditas, certiſque aliis conſiderationibus excitati, harum ſerie litterarum edicimus, ordinamus, conſtituimus, irrefragabiliter ſancimus, quod deinceps, cùm aliquos utriuſque ſexus Judæos regnum noſtrum, tam in Gallica, quàm in Occitana, proximè, longius vel in poſterum incolentes, continget ſancti Spiritus infuſione & gratia illuſtrari, ac ſacri fontis unda renatos, apertis luminibus cordium eorumdem, ſuum verum cognoſcere Creatorem; per hujuſmodi operationem tam ſalubrem & meritoriam adeoque laudandam, quæ ſingulis ſic agentibus debet fore utilis non nociva, nullis ſuis mundanis rebus aut bonis debeant aliqualiter ſpoliari; etiam nec quovis modo priventur, quantorumcumque exiſtant precii & valoris: quin potius eaſdem res, & bona habere, tenere, & explectare, de ipſiſque plene & libere ad ſuum diſponere libitum valeant, ſibique ſit licitum & permiſſum, perinde ac ſi poſt præmiſſum actum bona & res acquiſiviſſent prædictas, aut ad eos juſtis ex titulis perveniſſent, prætacta conſuetudine ſive uſu, necnon conſtitutionibus, ordinationibus & ſtatutis generalibus aut localibus regni noſtri jam dicti, ac defenſionibus, & mandatis contrariis nullimode obſtantibus in hac parte. Die xxv menſis Aprilis anno Domini M CCC XCIII
J. Villequin.

ADNOTATIO.

HÆ litteræ nobis communicatæ sunt à viro studiosis omnibus suspiciendo Antonio Herovallio, qui alias ejusdem argumenti nobis suppeditavit, ab eodem Rege gallicè scriptas die 12 Martii, anno M CCC LXXXI, regni sui secundo; alias item iisdem die & anno, quibus Judæus quidam, nomine Iosephus de Vesou, *cui in baptismate Ludovico* de Harcourt *nomen tributum est, publicatione bonorum affectus, partem regio dono recepit, alia in privatos quosdam homines erogata. Hæc ex thesauro chartarum regiarum.*

NOMINA ANTISTITUM SANCTÆ MATISCENSIS ECCLESIAE.

PRimus Nicetius Confessor. II Almus. III Justus sanctus Eusebius. IV Inclitus Decius. V Egregius Momulus. VI beatus Florentinus. VII sanctus item Decius. VIII Gundulfus vocatus Episcopus. IX Adalramnus. X Braidemus. XI Bernardus. XII Lambertus. XIII Gumtardus. XIV Sacratus Giraldus. XV Berno. XVI Maimbodus. XVII Tercelinus. XVIII Ado. XIX Johannes. XX Milo. XXI Ledbaldus. XXII Gauslenus. XXIII Vvalterius. XXIV Drogo. XXV Landricus. XXVI Berardus. XXVII Joceramnus. XXVIII Pontius. XXIX Stephanus. XXX Renaudus. XXXI Poncius. XXXII Haymo.

Ex codice ms. illustriss. Boherii Præsidis in senatu Divionensi.

AD ERUDITISSIMUM VIRUM

GALESIUM ABBATEM

DISSERTATIO HISTORICA,

De anno mortis Dagoberti primi, & Chlodovei junioris.

1 CUm Francicam in primis historiam pro dignitate ames, & pro illustrissimi COLBERTI studio, promovere satagas, VIR CLARISSIME, quod in manus meas hac de re feliciter incidit, ad te referendum existimavi, certus id aliis approbatum iri, si tuo suffragio prius fuerit comprobatum. Mihi quippe nuper quemdam Fossatensis ecclesiæ codicem, qui annos octingentos superat, revolventi, occurrit vetus inscriptio, anno tertio Chlotharii tertii Francorum Regis condita: ex qua ineluctabile argumentum eruitur de anno mortis Chlodovei junioris, adeoque Dagoberti primi. quæ fere una restat in Merovingicæ historiæ calculo difficultas. Quapropter rem toti reipublicæ litterariæ atque tibi non ingratam me facturum putavi, si eam inscriptionem in lucem proferrem; & quid ex ea ad illustrandam gentis nostræ historiam deduci possit, pro modulo exponerem. Inscriptio hæc libro primo de vita beati Johannis Abbatis Reomaensis à Jona Abbate præfixa est, quam cum suis nævis hîc repræsento ex codice Fossatensi.

Anno centesimo post explicionem numeri sancti VICTORI *Episcopi ciclum recapitulantem, anno tertio domni* CLOTHARII *Regis indolis, ex iusso ipsius Principes, vel*

genetrica sua pracelsa domna BALTHILDÆ *Regina, cum ad urbem Cabalonnensem noni mensis secunda ebdomada* JONAS *Abbas per Riomao sancti Iohannis monasterio praeteriens, paucis diebus inibi pro labore itineris quievit. Cumque victus precibus Fratrum ipsius cœnubii, ut qui per discipulus memorati Confessoris Christi vel posteris eorum veraciter comperta erant de actuale vita hac spiritale conversatione, articulo dicendi convertit praedictus Ionas Hunnana Abbati inquit.*

2 Inscriptio hæc jam fere typis vulgata est, nonnullis adjectis, sed prioribus verbis de cyclo Victorii (quæ Chlodovei junioris epocham planè constituunt) omnino detractis, incipiendo ab istis : *Anno tertio Clotharii*, &c. Non dubium quin integra inscriptio sit ipsius Jonæ, qui in beati Johannis anno mortis designando calculum itidem Victorii, sicut in hac inscriptione, adhibuit. Gavisus sum sanè præclara hac reperta occasione illustrandæ ac finiendæ celebris controversiæ, quæ jam tot annis eruditos viros in pugnantes distraxit sententias.

3 Sed ut clariùs demonstratio procedat, investigandum est primo, qualis fuerit Victorii cyclus, quo Jonas in superiori inscriptione usus est, id est à quoto Christi anno incipiat, & in quem desinat, quotque annis constet : tum quo anno incipiat istius cycli recapitulatio seu secunda periodus : ac demum quoto Christi anno conveniat istius periodi annus centesimus, qui tertius erat Chlotharii tertii, filii Chlodovei junioris.

I

4 Victorius Aquitanus hortatu Hilari S. R. E. Archidiaconi Paschalem cyclum composuit, constanstantem annis quingentis triginta duobus, quos à Passione Domini & consulatu Geminorum orditur. Idem

ipse in suis ad Hilarum Archidiaconum litteris testatur, editum ab se canonem Paschalem Constantino & Rufo Consulibus, id est anno Christi quadringentesimo quinquagesimo septimo: & annum illum, quo prædicti Consules fuerunt, sui cycli quadringentesimum tricesimum numerat. Ex quo intelligitur, ejus cyclum incipere ab anno Christi vigesimo octavo, quem Passione Domini, & Geminorum consulatu præditum existimavit: tametsi neque anno Christi vigesimo octavo Consules fuerunt Gemini, neque sub his Consulibus Christus Dominus morte affectus est. Ita de hoc cyclo sentit in primis Ægidius Bucherius, qui eum præclaro Commentario illustravit; ipsique Bucherio eruditi viri hac in parte subscribunt. Neque ab re erit hoc loco adducere suffragium eruditi viri Petri Francisci Chiffletii, ex Dissertatione sua de annis Dagoberti, ita scribentis in capite 5. *Constat ex Victorii cyclo, quem edidit Bucherius, caput cycli consulatu Geminorum notatum, incurrere in annum æra vulgaris xxviij. Quamvis enim reipsa Consules fuerint Rufus & Rubellius Gemini anno huius æra xxix, quia tamen Victorius priorum Consulum seriem unitate superflua cumulavit, hinc effectum est, ut apud illum Geminorum consulatus veram suam sedem uno anno anteverteret, adeoque ad annum vulgaris æra xxviij adnotaretur. Quare ut anni Victoriani annos Christi vulgares assequantur, illis addendi sunt anni dumtaxat xxvij, non autem (ut Roüerio & Bollando visum est) anni xxxiij.*

5 Itaque Victorii Paschalis cyclus ab anno Christi xxviij incipiens, constat annis quingentis triginta duobus: quibus addendi sunt anni viginti septem, ut ad vulgarem nostrum calculum cyclus revocetur. Ideoque prima Victoriani cycli periodus desinit in anno quingentesimo quinquagesimo nono.

II.

6. Ex his manifestum est, annum ab ejusdem cycli recapitulatione centesimum, quem præmissa Jonæ inscriptio præfert, incidere in annum Christi nati sexcentesimum quinquagesimum nonum: qui annus ex Jona tertius erat Chlotharii tertii. Unde consequens est, Chlotharium Chlodoveo patri successisse anno DC LVI. ac proinde eo anno Chlodoveum è vivis excessisse. Nihil luculentius aut validius afferri potest ad demonstrandam epocham Chlodovei junioris, cùm hoc testimonium profectum sit à Jona Abbate, homine æquali, erudito, ac teste oculato, qui ex præcepto Chlotharii ejus filii Cabilonem directus est anno tertio ab obitu Chlodovei. Atque ut perspectum habeas, veram ac certam esse nostram computationem, adi apud Bucherium tabulas Victorianas ad pag. 24. ibique invenies annum Christi vulgarem 659. & in adversa pagina è regione annum centesimum secundæ periodi Victorianæ.

7. Hanc porro Victoriani cycli cum annis æræ nostræ vulgaris comparationem egregiè confirmat Petrus Franciscus Chiffletius ex Fredegarii libro, in cujus capite 109 hæc inter alia leguntur. *A Passione Domini usque isto anno præsente, qui est in cyclo Victorii annus C LXXVII, Calendis Januariis, die Dominico anni* DCC XXXV. Ubi advertere licet, inquit « Chiffletius, illo concursu Dominici diei cum Kalen- « dis Januariis designari annum æræ vulgaris DCC XXXVI à « Christi Natali deductum, ac notatum littera Domi- « nicali A, cùm tamen Fredegario sit annus DCC XXXV. « quia hic à Paschate, tribus circiter post Romanos men- « sibus, annos suos auspicabatur, eoque in Kalendis Ja- « nuarii uno anno minus computabat. Quam verò *Passionem Domini* dixit Fredegarius [aut ejus continuator] «

» versu præcedente *Adventum Domini*, hoc est In-
» carnationem vel Nativitatem appellarat. Sic quippe annos Passionis cum annis Incarnationis vel Nativitatis aliquando confusos fuisse ostendimus in lib 3 de Re Diplomatica cap. 23. ubi etiam advertimus, annum à Paschate olim apud Gallos inchoari solitum, indubiè ex usu apud eos tum recepto cycli Victorii, qui à Paschate novum annum instituit, ut ex relato Fredegarii loco Chiffletius rectè observat. Si igitur annus c lxxvij secundæ periodi Victorianæ convenit anno dcc xxxvj æræ vulgaris; haud dubiè annus ejusdem secundæ periodi seu recapitulationis centesimus anno Christi dc lix contribuendus est. Atqui hic annus erat Chlotharii tertii à morte Chlodovei ejus patris tertius. Unde conficitur, annum Christi dc lvi Chlodovei junioris supremum fuisse, non annum dc lx, ut plerisque visum est.

III.

8. His constitutis, non erit operosum de annis Dagoberti primi pronuntiare. Cùm enim Chlodoveus junior, ejus filius ac successor, annos octodecim post eum regnaverit; fit, ut Dagoberti obitus in annum Christi dc xxxviij sit referendus. Hæc est sagacissimi Hadriani Valesii sententia, quam ego quoque antehac cum Carolo Cointio claræ memoriæ secutus sum. Unum autem hoc argumentum sufficit asserendæ Valesianæ sententiæ, cùm duobus principiis nitatur æque necessariis, nempe Chlodoveum juniorem obiisse anno dc lvi, (siquidem ex Jonæ testimonio, Chlotharii ejus filii annus tertius comparandus est cum anno dc lix æræ vulgaris:) Chlodoveum verò annis xviii post Dagobertum regnasse. Id enim vulgatus Fredegarius docet, consentitque Chronicon Benignianum ac Besuense. tametsi quidam ei annos dumtaxat septemdecim, quidam sexdecim

tribuunt. Neque dici potest, annum decimum-octavum esse incompletum: cùm Dagobertus è vivis abierit mense Januario anni DC XXXVIIJ. qui proinde totus Chlodoveo tribuendus est, adeo ut mense Januario anni DC LVI annus regni ejus decimus-octavus fuerit absolutus. Certè Sigibertus, ejus frater, qui ante ipsum obiit, annum regni decimum-septimum attigit, ex vita Desiderii Episcopi Cadurcensis.

9. Hoc, inquam, unum argumentum evertit sententiam eorum, qui Dagobertum ad annum DC XLIV pervenisse contendunt. Sed locus postulat, ut alia sententiæ nostræ momenta huc paucis conferamus, ut uno quasi conspectu hujus quæstionis summa ob oculos ponatur.

10. Principio præmittendum est, Chlotharium, Dagoberti patrem, anno regni sui XXXIX, qui ante ipsius obitum sextus fuit, & quidem anno Christi DC XXIJ Vere ineunte Regem Austrasiæ Dagobertum dixisse, atque anno DC XXVIIJ obiisse. Deinde observa, Dagobertum ipsum regnasse annis sexdecim. Unde qui hos annos computant à morte patris, Dagoberti obitum consignant anno DC XLIV; qui ab inito Austrasiæ regno, anno DC XXXVIIJ collocant. quam sententiam his argumentis præferebamus.

11 Primo Fredegarius Scholasticus, quem unum per id tempus rerum Francicarum scriptorem habemus, per annos omnino sexdecim Dagoberti gesta recenset; annumque primum ab anno quo Austriæ Rex impositus est, tum ceteros consequenter deducit, septimum statim à Chlotharii obitu numerat; deinde octavum aliosque usque ad decimum-sextum, quem Dagoberti supremum statuit. Quid clarius? en Fredegarius æqualis auctor, Dagoberti annos sexdecim non ab obitu Chlotharii ejus patris, sed ab anno sexto ante patris obitum recenset; ac decem tantùm annos post mortem patris ei tribuit. Ergo decem tantùm

annos post patrem regnavit Dagobertus. Rem attigit Hermannus Contractus his verbis. *Lotharius Rex Francorum fortis, pius, & religiosus, anno regni* XLV *defunctus, & Parisius in basilica sancti Vincentii sepultus est. Ejus regnum Dagobertus accipiens, cum jam sex annis regnasset, decem annis postea rexit.* Hæc verba commentario non egent.

12 Dices Hermannum longiùs ab eo tempore abfuisse, quàm ut ejus sententiæ tutò fidi possit. Ut sit sanè. At cum Fredegarii mentem aptissimè explicet, saltem pro expositore, si non pro auctore hoc loco habendus est. Et verò quis Fredegarium legens non statim advertat, ea quæ anno Dagoberti septimo ab eo referuntur, primo quoque tempore ab inito post mortem patris Burgundiæ regno hæc gesta fuisse? Quis putet Fredegarium sex Dagoberti annos ab ejus principatu in Austria vivente Chlothario exactos numerasse, ac statim Chlothario mortuo septimum de Burgundiæ regno, quod nonnisi à morte patris adiit, sex aliis intactis intellexisse; ac demum non annos postea sexdecim, sed decem tantum computasse?

13 Sed has infitias etiam validissimè confutat aliud ex eodem Fredegario petitum argumentum. Nimirum capite 73 dicitur Sisenandus Senzilam seu Suinthilam Hispanorum Regem solio deturbasse, ac regnum occupasse *anno nono regni Dagoberti*. At Sisenandus regnare cœpit anno DC XXXI. quandoquidem Concilium Toletanum IV convocatum est *anno tertio regnante gloriosissimo Principe Sisenando*, & quidem *æra sexcentesima septuagesima prima*, id est anno Christi DC XXXIIJ, Marianæ anno sequenti, qui Suinthilam anno DC XXXJ expulsum, eodemque anno Sisenandum subrogatum tradit. Itaque ad mentem Fredegarii annus Dagoberti nonus incidit in annum Christi DC XXXI. nonus inquam, initium sumendo ab inito Austrasiæ, non Burgundiæ principatu.

14 Ad hæc Fredegarius in capite 82 itidem auctor est, Sentilam, quem alii Chintilam appellant, qui Sisenando in regnum successerat, *defunctum* esse *anno secundo Chlodovei Regis*, Dagoberti filii ac successoris. Chintila sub finem anni DC XXXV Sisenando successit, regnavitque annis tribus, mensibus XI, cum diebus sexdecim, sicuti numerat Mariana, qui Chintilæ obitum anno DC XXXIX reponit. Ergo præcedente anno obierat Dagobertus, siquidem Chintila decessit *anno secundo Clodovei Regis*, teste Fredegario.

15 Accedit postremum argumentum ex privilegio Johannis Papæ IV, à nobis vulgato in Appendice ad primam partem Sæculi quarti Benedictini, quod privilegium sanctimonialibus *beatæ Mariæ & sanctæ Columbæ* Pontifex concessit rogatu Chlodovei, haud dubiè junioris. Privilegii hæc verba sunt. *Quoniam igitur Clodoveus Rex, excellentissimus filius noster, Princeps Francorum, pia & religiosa devotione perspicuus, suis nos scriptis postulasse dinoscitur*, &c. Porro Johannes IV pontificatum iniit anno DC XXXIX, eumque post non integrum biennium Theodoro morte sua resignavit. Itaque summa rerum apud Francos potiebatur Chlodoveus sedente Johanne IV, id est ante annum DC XLI, quo Johannes vivere desiit. Hoc quidem privilegium in formulam redactum est in pervetusto codice Tuaneo-Colbertino, sed tamen nomina Pontificis & Regis, atque Regularum *Antonii*, *Pachomii*, & *haud procul à nostris* (ita Pontifex) *temporibus Benedicti Abbatis* retinuit: quæ sufficiunt ad ejus tempus internoscendum, & ad id probandum quod intendimus.

16 At vereor ne multa congerendo nimius sim, eruditissime Abbas, tibique ac lectoribus meis spinosum hoc dicendi genus fusius persequendo fastidium pariam. Sed tamen ab alio argumento, quod acta sancti Vvilfridi Episcopi Eboracensis mihi suppeditant, tem-

perare nequaquam possum: præsertim cum agatur de interpolato Bedæ venerabilis testimonio, cujus restitutio aliquanti momenti est, ne alii in errorem labantur. Res sic habet.

17 Vvilfridus comite Benedicto Biscopo ex Anglia Romanum iter aggressus est, *quo tempore* Cantiæ *gradum Archiepiscopatus Honorius servabat*, teste Beda in lib. 5 de historia Anglorum cap. 20. Honorius *ex hac luce migravit anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo quinquagesimo tertio*, ex eodem auctore in lib. 3 cap. 20. Ergo non post hunc annum Vuilfridus itineri Romano se commisit. Inter eundum Lugduni adiit Dalfinum ejus urbis Episcopum: Romam profectus, ibi permansit *menses aliquot*, ex superiori lib. 5 cap. 20. ac demum in reditu apud Dalfinum *tres annos commoratus est*. Mox Dalfinus interfectus à Beda perhibetur jussu Balthildis Reginæ, id est Ebroïni, qui nomine Balthildis, mortuo Chlodoveo marito suo tunc regnantis, omnia administrabat sub Chlothario minorenni. Observatione digna est hæc Dalfini cædes, quæ accidit anno quarto à Vvilfridi excessu ex Anglia, ac proinde anno DC LVII. Siquidem anno DC LIII ex Anglia solvit, Romæ hospitatus per *menses aliquot*, Lugduni in reditu *tres annos*. quæ omnia summam anni DC LVII conficiunt. Itaque eo jam anno regnare desierat Chlodoveus junior, cùm Balthildis nomine regnum administraretur.

18 Nescio an hujus loci incommodum subterfugere voluerit Chiffletius, qui cum Dagoberti regnum ad annum DC XLIV prorogatum contendat, in novissima Bedæ Anglorum historiæ editione, ubi de mora Vuilfridi apud Dalfinum per *tres annos* legitur in vulgatis, reposuit *sex annos* ex fide codicis (ut ipse ait) Trevirensis. quod in Notis ad hunc locum explicat, moxque subdit: *Sex annos mansisse Vvilfridum apud Dalfinum Episcopum Lugdunensem apparet ex utriusque*

accurata chronologia, quam nostra de annis Dagoberti Dissertationi illigavimus. Verùm hanc chronologiam esse accuratam infitiamur, persuasumque habemus retinendos esse *tres annos* apud Bedam in lib. 5 cap. 20. Nam ita legitur non solum in omnibus Bedæ vulgatis exemplaribus, sed etiam in Alfredi versione saxonica, facta ante annos octingentos, itemque in mſ. codice nostro Germanensi. Immo ita legitur apud Eddium Stephanum in libro de vita Vvilfridi, quo ex loco Beda partim res Vvilfridi didicit. Eddii auctoris æqualis insignis liber de gestis Vvilfridi ex codice Cottoniano à nobis in lucem editus est in parte prima Sæculi quarti Benedictini, ubi hæc leguntur in cap. 6 pag. 679. *Invento igitur Dalfino Archiepiscopo sospite & sano, gratulabundus ad Patrem ingreditur .... nam per tres annos simul cum eo mansit. Illo tempore malevola Regina,* nomine Balthild, ecclesiam Domini persecuta est*, &c. Audis Eddium scripsisse *tres annos*, non *sex*, ut in Beda fallit codex Trevirensis. Pergetne aliquis dicere vitiosa esse non modò alia Bedæ exemplaria præter Trevirense, sed etiam Eddii librum in codice Cottoniano? at succurrit etiam Sarensis, ex quo variantes lectiones accepi, editas in Appendice secundæ partis Sæculi quarti, qui codex habet *per tres annos*, & pro Brunechild, (quod codex habet Cottonianus) apprime restituit *Balthild.* Quid plura? Fridegodus Poëta, Eadmerus, aliique qui res gestas Vvilfridi memoriæ commendarunt, *tres annos* præferunt, nisi quod Fridegodus metri necessitate *tria lustra* posuit. Itaque hic numerus omnino retinendus est, id est *annos tres*; & Dalfini cædes referenda ad annum DC LVII, Balthilde Francicum regnum pro filio Chlothario procurante, atque adeo post mortem Chlodovei ejus conjugis, quæ proinde anno superiori accidisse dicenda est, ut ex Jonæ inscriptione jam demonstravimus. Ceterum an Dalfinus Lugdunensis Antistes idem sit ac

Annemundus, qui jussu Ebroïni necatus est, expendimus in Præfatione prima Sæculi quarti. at Sigoberrandum Episcopum, qui itidem paullo post Chlodovei mortem interfectus dicitur in vita sanctæ Balthildis, non ipsum esse Annemundum, contra quàm vir doctus suspicatur, sed Parisiorum Episcopum fuisse, constat ex pervetusto indice Parisiensium Episcoporum qui in libro sexto de Re Diplomatica vulgatus est. Sed hæc nihil juvant ad finiendam controversiam de epocha Dagoberti & Chlodovei junioris, quam utramque idoneis argumentis demonstrasse mihi videor.

19 His unum legitimè opponi potest Audoëni testimonium ex lib. 2 de vita S. Eligii cap. 2. ubi hæc de amborum ordinatione referuntur. *Convenientes igitur simul in civitatem Rotomagensem, quarto decimo die mensis tertii, tertio anno Clodovei juvenculi adhuc Regis, die Dominico ante letanias, inter catervas populi, inter agmina Clericorum, inter choros psallentium, consecrati sumus ab Episcopis pariter Episcopi, ego Rotomago, ille verò Noviomo.* Et id quidem palmare est adversæ partis argumentum, quod ita instituunt. Eligii & Audoëni ordinatio contigit anno Chlodovei juvenculi Regis tertio, quo littera Dominicalis erat A, Pascha die nono Aprilis, Ascensio octavo-decimo Maii, Dominica ante letanias seu Rogationes dies Maii decima-quarta. Atqui hæc omnia simul convenire non possunt, nisi anno Christi DC XLVI. Ergo is annus Chlodovei tertius erat. Ex quo consequens est, Dagobertum ejus patrem anno DC XLIV vivere ac regnare desiisse. Carolus Cointius ad hunc locum respondit, ita dispungendum esse Audoëni contextum, ut ipse & Eligius Rotomagum simul accesserint *quarto decimo die mensis tertii* seu Maii; at ordinationem dilatam esse in octavum diem. *Huius periodi*, inquit, *duæ sunt partes. Prior annum diemque designat, quo Rotomagum Audoënus & Eligius pervenerunt: posterior diem*

notat, quo consecrati sunt Episcopi. Consecrati sunt autem die Dominico ante Litanias. Dies ille Dominicus ante Litanias fuit vicesimus primus mensis tertii seu Maii. quia hoc anno, scilicet DC XL, *Chlodovei Regis tertio, Pascha die Aprilis decimo-sexto celebratum est.* Hæc mihi solutio, fateor, prima fronte arrisit. At cum in Noviomensis ecclesiæ Kalendario, quod libro Psalmorum veterrimo præmissum est, ordinatio beati Eligii *pridie Idus Maii*, id est quarto-decimo die adscripta sit; itidemque S. Audoëni ordinatio eodem die celebretur in ecclesia Rotomagensi; tantisper ab assensu Cointianæ expositionis demotus sum. Verùm libratis aliunde invictissimis pro nostra sententia argumentis, ad hanc explicationem interim recurrendum esse duxi, hac persuasus ratione, quòd etsi sancti Eligii depositio haud longè post ipsius obitum celebrata sit; non tamen statim ejus ordinatio (quod etiam de beato Audoëno dicendum) fastis sacris adscripta, & peculiari cultu honorata est, sed post annos forsan centum quinquaginta, aut etiam ducentos. Eos verò qui eam primi Kalendariis inscripserunt, ex loco Audoëni malè intellecto eam reposuisse quarta-decima die Maii, quæ die vigesima prima reponenda erat. Liber Psalmorum Noviomensis, quo nullus antiquior Eligii ordinationem signat, scriptus est exeunte sæculo decimo, cum in eo fiat mentio de Harduino Episcopo in hæc verba. *II Idus Maii dedicatio ecclesiæ beatæ Mariæ, & dedicatio capellæ, quam domnus Harduinus Episcopus construxit Noviomi: & ordinatio sancti Eligii.* Harduinus sedebat anno DCCCC XCIV. Forsan eo sæculo instituta est memoria ordinationis beati Eligii in ecclesia Noviomensi.

20 Alias ejus modi solutiones duas adducit Henschenius in Exegesi præliminari ad Aprilis tomum tertium, ubi priori sententia de annis Dagoberti mutata,

Valesianæ tandem accessit. Una est solutio, ut Dominica ante Litanias sit Dominica quarta post Pascha, seu Dominica ante hebdomadam Rogationum. Altera, ut octiduo citiùs Pascha celebraverint Galli, quemadmodum aliàs, anno Christi DC XL, Clodovei tertio, quo Eligii ordinatio contigit. Utrumque multis refellit Carolus Cointius in Annalium tomo 6. Et primam quidem satis confutat Audoënus ipse, cùm hanc ordinationem statuat eo tempore, *quo apud Gallias Rogationes celebrabantur.* Non itaque octiduo ante Rogationes. Certè neque octiduanum Paschæ discrimen obtinuit anno DC XL, ut ex Bucherii tabulis Victorianis manifestum est. Dubitavi aliquando, num illa Eligii & Audoëni ordinatio referri possit ad annum tertium, quo Chlodoveus à Dagoberto Neustriæ Rex designatus est. Id enim Fredegarius accidisse tradit anno XII regni Dagoberti, id est anno DC XXXIIJ. Itaque annus tertius ex quo Chlodoveus Neustriæ regno impositus est, incidisset in annum DC XXXV quo quidem anno Dominica Rogationum Maii die 14 celebrata est. Et sanè hunc Eligianæ ordinationis annum signat non modò Fridegodus monachus in vita sancti Audoëni, sed etiam vetustissimus auctor anonymus, qui Chronica Regum Francorum digerebat anno DCCC LV, editus apud Labbeum in tomo primo Bibliothecæ novæ pag. 330, ubi hæc verba. *Hujus Chlodovechi anno tertio, Incarnationis Dominicæ anno* DC XXXV, *sub Martino Papa, Audoënus & Eligius apud Rotomagum una die ordinantur Episcopi.* Sed cum fallat iste auctor in designando Martini pontificatu, non magni facienda est ejus auctoritas ad stabiliendum tempus prædictæ ordinationis, quam post mortem Dagoberti factam esse persuadet narrationis series apud Audoënum. Quapropter primam solutionem nostram interim præfero: quæ si nonnullis non placet, non repugno, modò

modò afferant meliorem ; aut superiora solvant argumenta, quibus Dagoberti & Chlodovei annos mortis certissimè defixos existimo, illius quidem anno DC xxxviij, hujus verò anno DC LVI. quod utrumque evincit vel sola Jonæ auctoritas.

21 Hæc sunt, Vir Clarissime, quæ occasione inscriptionis Reomaënsis mihi dicenda recurrerunt de hoc argumento, prætermissis quibusdam ratiunculis, quæ controversias potiùs obscurare solent, quàm illustrare. Animus erat hîc agere de annis subsequentium Regum : sed cum hac de re tum in præfationibus ad acta sanctorum Ordinis S. Benedicti, tum in libris de Re diplomatica, qui te instigante tandem absoluti sunt, fusiùs egerim ; supervacanea repetitione supersedendum existimavi.

22 Unum superaddo de Jona, cujus præmissa inscriptio typis (ut jam monui) majori ex parte antehac vulgata erat, tum apud Bollandum in Januarii tomo primo, tum in Sæculo primo Benedictino, tum apud alios etiam recusa, sed incipiendo ab his verbis, *Anno tertio Clotharii*, &c. resecto primo versu, de anno centesimo secundæ periodi Victorianæ, in quo sita est tota vis argumenti. In contextum etiam ejusdem inscriptionis quoddam glossema invexerunt editi libri ad hæc verba, *Ionas Abbas*, post quæ in vulgatis additur, *disciplinis beati Columbani eruditus*. quæ verba desunt in codice Fossatensi. Non dubitaverim tamen, quin idem sit Jonas Abbas, vitæ beati Johannis Abbatis auctor, & Jonas sancti Columbani discipulus & præco. quandoquidem hic in Galliam accessit, ut patet ex actis Burgundofaræ ab eodem scriptis ; eumque Abbatem nominat vetus auctor in vita sancti Vvalarici Abbatis. Sed interest hujus glossematis monuisse lectorem, ne cui fucum faciat. Porrò suspicari licet, hunc Jonam Abbatem à Chlothario Rege, aut potius ab ejus matre Balthilde (nam Chlotharius te-

nellus tum erat) Cabilonem ideo missum fuisse, ut in monasterio sancti Marcelli restitueret disciplinam regularem, cujus admodum studiosam fuisse Balthildem ex ejus actis intelligimus. Sed hæc extra locum dicta reputabis, ornatissime Abbas, quæ omnia velim benigno (ut soles) animo accipias.

DISSERTATIO ALTERA,

De anno & die ordinationis, itemque obitus Desiderii Episcopi Cadurcensis, ex quibus Dagobertina epocha denuo comprobatur.

1 Cum sub prelo esset Dissertatio superior de annis Dagoberti senioris, ad me transmissa est Disquisitio unius è nostris studiosissimi, Petri Laurentii, de anno & die ordinationis, atque obitus sancti Desiderii Episcopi Cadurcensis. Hanc cum perlegissem, mihi multum conducere visum est hoc argumentum ad finiendam controversiam de epocha Dagoberti: neque rem amico & sodali nostro ingratam me facturum existimavi, si ejus opellam modo meo referens & exponens, in publicos usus eam educerem. Paucis rem expedio, primum de anno ordinationis Desiderii, dein de ipsius obitus anno dicturus. Tota lis pendet ex vita Desiderii, scripta ab auctore gravi & æquali, quæ primum in fusiori Gallia Christiana typis vulgata est, deinde in tomo primo Bibliothecæ novæ apud Labbeum, qui variantes lectiones tomo secundo addidit ex codice Moissacensi, qui nunc servatur in Bibliotheca Joliana ecclesiæ Parisiensis.

I.

2 Rusticus, Desiderii germanus, ejusdemque in sede Cadurcina decessor, *Archidiaconatus officium in urbe Rutena suscepit anno transacto* XXXIV *Lotharii Regis*, seu Chlotharii Dagoberti patris, qui annus incidit in annum Christi DC.XVIIJ. Postea creatus est Episcopus Cadurcensis, & post septem regiminis annos, *finiente anno septimo regni Dagoberti, & incipiente octavo*, à perfidis & scelestis incolis interemtus est, *septimo & eo amplius anno pontificatus sui administrato*. Is, teste Frodoardo in historiæ Remensis lib. 2 cap. 5, Synodo Remensi, præsidente Sonnatio Remorum Antistite, interfuit unà cum Senoco Elusano metropolitâ, quem anno Chlotharii Regis XLIII, id est Christi DC XXVI, in exsilium ejectum fuisse constat ex Fredegarii capite 54. Si itaque Rusticus ecclesiæ Cadurcensi præerat anno DC XXV, seditque annos dumtaxat septem cum aliquot diebus, ut in actis Desiderii legitur; consequens est, Rustici obitum, qui Dagoberti anno incipiente octavo contigit, non à morte Chlotharii Dagoberti patris, id est ab anno Christi DC XXVIII, (aliàs Rustico anni regiminis amplius decem competerent) sed à regno Dagoberti Austrasiano numerandum esse, nempe ab anno DC XXII. ac proinde Rustici obitum anno DC XXIX accidisse.

3. In Rustici locum paullo post subrogatus est ejus frater Desiderius, assentiente Dagoberto, qui ejus ordinationem *in sancta Paschali solemnitate* fieri mandavit, scripto ad Sulpicium Bituricensem Archiepiscopum Indiculo seu epistola, *data sub die* VI *Idus Aprilis*, ut in codice Moissacensi & in editione Labbeana, cum in Gallia Christiana legatur, *sub die Idus Aprilis*. Hîc *Paschalis sollemnitatis* nomine intellige non solum Paschæ diem, sed omnes Paschales dies.

4 Ex his duo intelligimus, quæ maximè ad propositum faciunt: unum, Rustici necem accidisse sub finem mensis Martii, id est Vere ineunte: alterum, Desiderii consecrationem factam esse *in sancta Paschali sollemnitate*, quæ diem sextum ante Idus Aprilis aliquot diebus subsequebatur. Atqui Dagobertus Austriæ Rex à patre dictus est anno xxxviiij Chlotharii, & quidem Vere ineunte, cùm regni Proceres in campum Martium convenire solebant. Cùm ergo Desiderii ordinatio in Paschalibus diebus post octavum Aprilis diem celebrata sit; ea referenda est ad annum DC XXIX. quo anno Pascha in diem 16 Aprilis incidebat. Tunc enim incipiebat annus octavus Dagoberti in Austria regnantis: cujus annus primus ab ineunte Vere anni DC XXII, octavus à recurrente Vere anni DC XXIX desumendus est, necdum regnante apud Cadurcos Ariberto ejus fratre, cui hæc provincia cum aliis Aquitaniæ populis à Dagoberto post varias à morte patris altercationes *tandem* concessa est.

5 Hinc evertitur tum sententia Sancta-Marthanorum, qui in fusiori Gallià Christiana Desiderii ordinationem referunt ad annum DC XXXV, ducto calculo anni octavi Dagoberti à morte patris, qui annus initio Aprilis non *incipiens*, sed decurrens erat: tum sententia Labbei, eamdem ordinationem ad biennium removentis, id est annum DC XXXVII, qui annus, præter idem incommodum, Dagoberti nonus in decursu erat, non octavus à morte Chlotharii. Utrique annum DC XXXVI intermedium notare debuerant: sed quia Pascha eo anno non incidebat in Aprilem, sed pridie Kalendas Aprilis; ideo cautè & de industria ipsi in alias sententias abierunt.

II.

6 Eadem Dagoberti epocha non minùs ex notis chronicis Desiderii obitus, quàm ex ejus ordinatione demonstrari potest. *Rex Dagobertus*, inquit Desiderii encomiastes, *sexto-decimo regni sui anno administrato pacificè obiens, duobus filiis, Chlodoveo & Sigiberto, regni sceptra reliquit. Et Chlodoveus quidem regni Francorum, Sigibertus autem Austrasianorum regnum gubernavit.* Auctor iste Dagoberti annos à regno ejus Austrasiano in aliis computat. Ergo anno DCXXXVIII obiisse dicendus est ex ejusdem auctoris sententia. Verùm annos Sigiberti non ab anno patris undecimo, quo Rex Austriæ designatus est trimulus puer, sed ab ejus obitu deducit. Cujus discriminis ratio inde peti debet, quòd Dagobertus jam adolescens ac regnandi habilis à Chlothario patre Austriæ throno impositus, per se ipse extunc regnare cœpit: at Sigibertus, cùm per ætatem ipsi regnare non liceret, potiùs Rex designatus, quàm institutus dici potest. Unde non ante mortem patris regnasse censendus est. tametsi Fredegarius ejus annos ab ea designatione numeravit.

7 Ad Desiderium revertor, qui teste eodem veterrimo auctore, *sub anno* XVI *Sigiberti Regis testamentum condidit.* Tum, *hujus Sigiberti* VII *& decimo regni anno, episcopatus autem sui vicesimo &* VI, *parat solum proprium paternæ possessionis Albigense territorium visitare.* Ita legitur in codice Moissacensi, ut in variantibus lectionibus notavit Labbeus, *non vicesimo &* III, ut Cointius legit. Hanc genuinam lectionem ego ipse oculis comprobavi, consulto exemplari Moissacensi, in quo distinctè scriptum legitur, *episcopatus autem sui vicesimo &* VI. Post hæc subdit auctor. *Cumque jam Dominus pro cunctis eum laboribus vellet remunerare*, in febrem incidit, & *sub die decimo septimo Kalendarum*

Decembrium ultimum spiritum exhalavit. In Gallia Christiana mendose legitur, XIII *Kal.* cùm in codice Moissacensi, & in serie Episcoporum Cadurcensium apud Guillelmum à Cruce, XVII *Kal. Decemb.* adnotetur. Itaque Desiderius excessit *anno* XVII *Sigiberti*; *& episcopatus sui* XXVI.

8 Difficultas est, quo pacto annus Sigiberti decimus-septimus cum anno Desiderii episcopatus XXVI comparari possit. Carolus Cointius textum vitæ sancti Desiderii, simulque acta ecclesiæ Cadurcensis apud Guillelmum à Cruce, quæ annos XVI præferunt, emendanda censet. Nam cum Desiderius, inquit, ut in ejus » vita legitur, episcopatum inierit anno Dagoberti Re- » gis octavo; & Sigibertus Austrasiæ Rex præpositus » fuerit anno Dagoberti Regis duodecimo: certè Desi- » derius solo quadriennio pontificatum citius, quàm » Sigibertus regnum adeptus est: & anni Sigiberti Regis » cum annis Desiderii Præsulis ita componi debent, ut » annus Sigiberti decimus sextus anno Desiderii vice- » simo, annus Sigiberti decimus septimus anno Desiderii » vicesimo primo illigetur. Appositè quidem ad calcu- » lum Cointianum: sed huic obstat codex Moissacensis perveustus & optimæ notæ, in quo annus Sigiberti *septimus-decimus* cum anno Desiderii pontificatus *vicesimo & sexto* comparatur. Verùm hic nodus ex superiori observatione facile solvitur, numerando annos Sigiberti à morte Dagoberti patris, non ab anno Dagoberti undecimo, quo Sigibertus à patre Austriæ Rex designatus est. Sic enim Desiderii episcopatus, anno regni Dagoberti octavo incipiente (ut præmissum est) initus, annis novem excedit annos regni Sigiberti, qui ab anno Dagoberti sexto-decimo, id est ab ejus obitu, recensendi sunt.

9 Itaque Desiderii obitus consignandus est die 16 Novembris, anno Christi DC LIV, quo Sigiberti annus decimus-septimus à morte Dagoberti decurrebat;

& Sigibertus ipse mense Februario anni sequentis regnare ac vivere desiit, anno uno ante Chlodoveum ejus fratrem, cujus obitum anno DC LVI accidisse superiùs ostensum est.

RYTHMUS SATYRICUS

De temporibus Rotberti Regis.

ORbis magni monarchiam dolus LANDRICI nititur
Per energiæ studium sollemniter evertere.
Est lapis unus in Sion, quem dicunt petram scandali,
Quæ cecidit super caput Achitophel jam septies.
Sed cùm cadit lapis semel, cadit vi septenaria:
Contritum spiritaliter Burgundionem vidimus.
Achitophel Burgundia ætati nostræ reddidit,
Multùm crinitus Absalon cujus sprevit consilium.
Intrat sæpe palatia versipellis regalia,
Occultat nasum pellibus, pectus subdendo fraudibus.
Jam Catilinâ nequior amicis præbet osculum;
Sed prætendit decipulas sapore fellis ebrias.
Alter Jugurtha loquitur, non ex fide, sed de fide,
Pro veris amicitiis reddens inimicitias.
Ad Regum pergens solium, Reges salutat, non amat:
Sed est quasi tugurium alto cucumerario.
Non est auditus in Thevan, nec inventus in Corbanan,
Prior risus in vultibus, amicis ignorantibus.
Sed didicit Episcopus, quòd tristis fuit clericus:
Itur à Chela Vvorchias, à Vvorchiis Parisius.
Crassi risus commotio est regni perturbatio:
It juxta sæpem mingere qui Reges scit seducere.
Statum subvertit Principum, hostis Francorum Procerum,

Diffusis currens ratibus, sicut Crassus vulpennius.
Non percipit ADALBERO, Achitophel cur rideat:
Vulpes portat in pectore, qui suis nescit parcere.
Dolis armatus justifer * HEINRICO tollit feminam,
Priùs VVIDONI gratiam, timens sponsæ prudentiam.
Uxor petit Vasconiam, Achitophel malitiam,
Dum per jurandi sarcinam totam conturbat patriam.
Honoris fundit terminum, intrans Regis palatium;
HENRICUS fit ædituus, dicit BODONIS filius.
Fiat Rex HUGO monachus, Rex ROBERTUS Episcopus;
Habens hîc vitam simplicem, alter vocis dulcedinem.
Obscura fraudum legio regnat Landrici stomacho,
Cujus munit sententias Nabuzardan auctoritas.
Cachinnis ostendit dolum, respectus & periculum:
Acuta sunt novacula perfidiæ duritia.
Promissionis scissio præsentatus in subdolo,
Verborum sub membraculo in mendoso volutabro.
Saliva mixta fraudibus ejus versatur fraudibus:
Sermones cum periculis ejus versantur syllabis.
Herodiadis nuptias renovavit illicitas:
Incesta propter basia sperat Pruvini mœnia.
Achitriclinus impius gavisus est pro mœnibus:
Potentiorem fieri se credidit pro nuptiis.
Dormivit Rex in lectulo, Landrici pontificio:
Dormit BERTÆ promissio, irascitur Burgundio.
Eglon noster novissimus, cujus ut non turpissimus:
Multis est fastus dapibus, non placet Pruvinensibus.
Secundum lunam patitur, spe varia confringitur:
Pruvinum numquam perdidit, quod habere non potuit.
Plumbi scribatur lamina, ne transeat memoria:
Ut posteri sint providi, si post mortem surrexerit.
Achitophel prosperitas est Europæ captivitas,
Qui pejor fit quotidie, periturus tardissimè.

* f. furcifer

ADNOTATIONES.

Hos rythmos ex mſ: codice Belvacenſi eruit venerabilis vir Godefridus Hermannus Canonicus Belvacenſis. Landricus, qui præcipuus ſcenæ artifex, eſt filius Bodonis Comitis Nivernenſis, dominus Dunenſis, contra quem Fulco Nerra graves geſſit diſcordias. Landricus vir iniquus, dolo & omni malitia repletus *dicitur in capite 7 de geſtis Conſulum Andegavenſium. qui mores rectè huic loco quadrant. Idem hîc dictus* Achitophel, Craſſus, Architriclinus, *&* Eglon. *Adverſarius ejus Odo Campaniæ Comes*, Lapis in Sion *appellatus.* Nabuzardan, *ipſiuſmet fautor, videtur eſſe Hugo Belvacenſis, qui* inter ipſum Regem *Rotbertum* ejuſque conjugem nequam ſemen odii ſparſit, ſuique gratia præmii Reginam ei fecerat odioſam, tantam à Rege gratiam conſecutus, ut Comes palatii haberetur, *ex iiſdem geſtis in tomo* 10 *Spicilegii pag.* 466. *Adalbero Epiſcopus Laudunenſis, alio nomine Aſcelinus*, vetulus traditor & falſus Epiſcopus Lauduni *dictus, quòd Carolum Ducem Lotharienſium, cujus conſiliarius erat, cujus in verba juraverat, die Cœnæ Dominicæ anno* DCCCC XC *Hugoni Regi Francorum, portis Lauduni nocte patefactis, tradidit. Is antea Lotharii Regis favore anno* DCCCC LXXVII *Roriconi in ſedem Laudunenſem ſucceſſerat. Vixit ad annum circiter* M XXX. *quo tempore Vvidonem clericum, Beroldi Sueſſionenſis Epiſcopi nepotem, ſibi ſucceſſorem contra præſcripta canonum allegit: qua de re Gerardi Cameracenſis Antiſtitis graves epiſtolæ exſtant, tum ad ipſum Adalberonem, tum ad Ebalum Metropolitanum, tum ad Beroldum Sueſſionenſem. Forſan is eſt Vvido, cui gratiam ſive apud Regem, ſive apud Reginam Conſtantiam Landricus præripuiſſe hîc perhibetur. Idem ipſe Clericus eſt dictus, ob idque, nempe quod regia gratia cecidiſſet,* triſtis. *Hinc miſſi legati*

Calam, & Cala Vuorchias & Parisios, ubi Rex versabatur, ut gratiam resarciret. Idem Landricus Henrico tollit feminam, *id est Constantiam Reginam ejus matrem, quæ Henrico adversabatur. Constantia petit Vasconiam: cum interim Achitophel seu Landricus Bertam, ob consanguinitatis & affinitatis vinculum à Rotberto Gregorii v judicio antea separatam, in regium thorum (quod aliunde incognitum) reduxit, atque Rotberti filios Hugonem Monachum, Henricum Æditunm, Rotbertum Episcopum fieri machinabatur, Pruvini ipse promissione ob malas artes à Berta delusus. Is mihi videtur hujus ænigmaticæ satyræ sensus: qui si quibusdam minùs arridet, alium afferant, per me licet, meliorem. Certè quod Landricus Rotbertum Regem facere Episcopum meditabatur, non de alio quàm de Rotberto Rotberti Regis filio interpretari vix cetera sinunt: cùm id in ipsum patrem agitare longè esset à Landrici animo, qui Bertam ei reconciliaverat. Hugo* Absalon *dici videtur ob decoram formam & cæsariem, qui Landrici consilia spreverit.* Lapis ille in Sion, *qui Landricum* spiritualiter contrivit, *non alius (ut jam dixi) quàm Odo Campaniæ Comes, Landrici adversarius & debellator, ex lib de gestis Consulum Andegavensum cap* 8. *Nec mirum, quòd Constantiam Reginam, Odonis sororem, Landricus Odonis æmulus ex aula deturbare sategit, idque tandem revera perfecit. Ceterum Berta, in Rotberti amores redire meditabatur, teste Odoranno, cùm Rotbertus iter Romanum aggressus est. At diversum videtur fuisse istud factum, quod rythmi hujus auctor hoc loco commemorat, cùm tempus & alia circumstantia non conveniant.*

GUDINI PLANCTUS RYTHMICUS.

Super morte Constantii Monachi Luxoviensis.

ERgo plange pium Cantor modulando Magistrum,
Hactenus tetendi lyram musicæ per semitas:
Nunc meum extendam cursum caras ad exsequias,
Quas deprimit lamentando mæsti cordis caritas.
Grande pondus, magnum luctus vim constringit pristinam,
Quam non valeo supplere, quod prius decreveram:
Nudis tamen dicam verbis pectoris angustiam.
Cælum, stellæ, terra, mare, homines, ac bestiæ,
Ad lamentum hujus rythmi auditum extendite,
Et CONSTANTIO sophistæ fidos planctus reddite.
Cujus nomen numquam dico sine mente lugubri,
Cujus mihi vultum fingo forma non dissimili,
Quem amplector, cui jungor corde semper vigili.
Cujus exitus deflendus cingit orbis spatium:
Sapientibus regnorum immittens justitium,
Quo primates & coloni perturbantur nimium.
Numquam vidi, nec videbo tam pium philosophum,
Qui cibus discipulorum exsistens post Dominum,
Blandimentis non terrore ministrabat studium.
Hæc dum duo valde gemo, lacrymas & provoco,
Insiti plenus mæroris languore deficio,
Tam præclaro destitutus ac tali consilio.
Lacrymentur ergo mecum codices eximii,
Quos descripsit pulcra manus incliti Constantii,
Se plangentes negligendos doctore consimili.
O Jesu Redemtor mundi, quid commisit sæculum,
Dum in terris tulisti summum vitæ desiderium,
Necne spem doctrinæ puræ, philosophiæ filium.
Corpu illet plaga mundi magno sub interitu,

Claritas & clari solis palluisset habitu;
Antequam pius magister raptus esset obitu.
Permutassent nox & dies qualitates temporum;
Repulissent unde maris vela navigantium,
Ne Gudinus perdidisset dominum Constantium
Credo cælum doluisse tantum ad exitium,
Dum lucentis globi lunæ mutans vultum pristinum,
Innuit mundo venturum tam grave naufragium.
Plangit Oriens & Auster, Occidens & Aquilo,
Plangunt urbes & castella pro pio Constantio:
Instat passim cœnobitis flebilis compassio.
Mæret plebs Luxoviensis lacrymis continuis,
Plangit Milo pius Abbas planctibus pi ssimis,
Amplius non habiturus tantæ jubar lampadis.
* Besançon Jam mærore fatigata luget urbs Chrysopolis *,
Firma Stephani triumphis, vallo cincta fluminis:
Tangunt cælum Strasburgenses questibus diutinis.
Obstupescit & Lugdunum laus magnarum urbium:
Cabilon ac Matiscensis ammirantur plurimum,
Pias aures inclinantes ad tam durum nuncium.
Gloria Regum Rotbertus & corona sæculi,
Regium deponit vultum funere Constantii,
Quem pudentem cognoscebat famulatu Domini.
Francia, regnorum decus, felix est & florida,
Plus Constantio refulgens, quàm valens potentia,
Ejus sorte sepulcrali permansit pulcherrima.
Amisistis, Lingonenses, sociale gaudium,
Cognoscentes jam obisse præclarum philosophum,
Monachorum margaritam, clericorum pretium.
Ædua non impar ulli pietatis munere,
Voto facili dissolve viscera clementiæ,
Et Constantio clementer jam defuncto consule.
Heinricus in Romano residens palatio,
Et arcana sapientum comprobant ingenio,
Dolet nusquam inveniri similem Constantio.

Stant in luctu & in planctu principes Burgundiæ:
Mundi plangunt detrimentum præsules Germaniæ:
Allemanni, Longobardi locum dant tristitiæ.
Ecquis famam tanti viri, quis nomen & audiet,
Qui non illi benedicat, & affectu visitet?
Nullus, credo, præter ipsum, cui Christus displicet.
Quis est homo & non homo disserit jocundius?
Clarior quis erit rhetor caris sub sermonibus?
Matheseos in doctrina quis valebit melius?
O Constanti mi, diserte, summa pars & animi,
Inexhausta cura mei pectoris ac studii,
Quare jaces præda mortis sub clausura tumuli.
Semper mihi promittebas, quem lugens desidero,
Modò miser & infelix, te vel ipsis careo.
Prô dolor, cur me vivente tu non vivis sæculo.
Tu magister magistrorum, doctior, doctissimus,
De virtute in virtutem melior te optimus,
Jure es ex meritorum factus Constantissimus.
Omnes laudo sapientes, te sed cunctis præfero:
Tui animam commendo Flamini sanctissimo
Quo ductore perfruaris sanctorum consortio.
Sis beatus, sis & felix centies ac millies;
Aula pulchri paradisi fiat tibi requies:
Dextra Christi sis protectus millies ac millies.
Ecce lyra planctum dedi cunctorum carissimo,
Audientes nunc imploro dent ut preces Domino,
Veniam qui delictorum tribuat Constantio.
Præstante Domino Jesu-Christo cui est honor & gloria
in sæcula sæculorum, amen.

ADNOTATIO.

Tam ignotus est Gudinus istius rythmici planctus scriptor, quàm ignoratus Constantius, cujus hic mortem luget. Vterque sine dubio monachus fuit Luxoviensis Rotberto Rege, sub Milone Abbate, & Constantius quidem Luxoviensibus scholis præfectus, quem celebrem fuisse hinc intelligitur.

ADDITIONES AD TOMUM III.

Editis actis Cenomannensium Episcoporum, compendiosius eorumdem exemplum (ut jam dixi) mihi traditum est ex Bibliotheca Colbertina, descriptum manu propria clarissimi Andreæ Chesnii: ex quo præter alia accepi quæ sequuntur, ad supplenda gesta quinque Episcoporum ab Hugone de sancto Karilefo Episcopo xxxviij.

XXXIX. Vvillelmus, Santonensi pago oriundus. Hic ab ecclesia Remensi, in qua erat major Archidiaconus, ad cathedram Cenomannensem evocatus, eam rexit annis ampliùs XLII. Obiit anno M C LXXXVI.

XL Reginaldus, antea Cantor & Archipresbyter, sedit minus annis III. Obiit IV Nonas Augusti. Cessavit episcopatus menses IV.

XLI Amelinus electus anno M C XC, Romæ consecratus à Celestino III, sedit annos XXVIII, menses V, dies XXV. Obiit fere centenarius anno M CC XVIII, XI Kal. Novemb. Cessavit episcopatus à media Quadragesima usque ad diem Martis post Octavam Pentecostes. Cessit annis IV ante obitum.

XLII Nicolaus electus die Martis post Octavas Pentecostes M CC XVIII, sedit anno I. Cessavit episcopatus mense I.

XLIII. Mauricius electus anno M CC XIX, Turonis consecratus Dominica infra Octavas Ascensionis. Fidelitatem præstitit Ludovico Regi. Sedit annos XVI, & obiit III Idus Januarii, Rotomagum translatus.

XLIV Gaufridus de Lauduno, dominus Treviarum, Andegavensis diœcesis, Mauricio ad Archiepiscopatum Rotomagensem translato, Episcopus ex Cantore ecclesiæ Cenomannensis creatus est. Excommunicatus ob jurisdictionis controversiam quamdam ab Archiepiscopo Turonensi, Gregorium IX adiit: absolutus ab eo est, Legatusque per Franciam constitutus. Monasterium Cartusianum in Cenomannia fundavit. Lite mota inter Carolum fratrem sancti Ludovici Comitem Cenomanniæ & ecclesiam, Alexandrum IV adiit, & Anagniæ obiit die Inventionis sancti Stephani, ibique sepultus in ecclesia Fratrum Minorum anno M CC LV, III Non. Augusti.

Hucusque gesta Pontificum.

XLV Gaufridus *de Lavalle* sedit annis tribus.

XLVI Guillelmus Rollandi, patria Cenomannensis, antea Cantor. Orta inter Principem & clerum controversia, Romam profectus est. Rebus confectis, in reditu Januæ obiit pridie Nonas Augusti. Sedit annis fere tribus.

XLVII. Johannes de Challeio sedit annos XVII.

XLVIII. Petrus Rotarii sedit annis III.

XLIX. Gaufridus *Freslon* sedit annos XIV. Tyrensis Episcopus à Clemente IV creatus est anno episcopatus sui viij. Obiit xviij Kal. Decemb.

L Gaufredus de Alleïo, de parochia sancti Martialis ortus. Sedit annos vij, menses viij, dies xxj. Obiit anno M CC LXXVII, tertia Junii, olim Scholasticus, Archidiaconus major, Cantor.

LI Dionysius Benedicti, alias *Benaiston*, de Falesia, Episcopus à Bonefacio VIII creatus. Sedit annos iij menses x. obiit viij Martii MCCXCVIIJ.

LII Robertus de Clinocampo. Sedit annos ix menses v dies iij. Obiit in festo S. Michaëlis anno MCCCIX.

LIII Petrus *Gongeul* sedit annos xx.

LIV Guido *de Lavalle* sedit annos xij.

LV Gaufridus de Capella, de Capella S. Albini prope Cenomannos ortus, cujus nepos fuit Petrus de Foresta Cardinalis. Sedit anno xij.

LVI Johannes de Credonio. Sedit annis viij.

LVII Michaël de Brecha sedit ann. xiv, menses iij, diebus xx.

LVIII Petrus *de Faur*. Sedit ann. xvij diebus xx.

LIX Gonterius de Balinera.

LX Adam Castellani diœcesis Lugdunensis. Sedit ann. XLI diebus xx.

LXI Johannes Derreio, seu de Anseis. Sedit ann. ix.

LXII Martinus *Berruyer* Turonis natus, sedit annos xvij.

LXIII Theobaldus à Luxemburgo, mortua conjuge. Sedit ann. ix.

LXIV Philippus à Luxemburgo, legitimus filius Theobaldi Episcopi, Cardinalis à Iulio II. quorum in scholis studuerat, & Legatus à latere factus est. Stationes in ecclesia sua ab eodem obtinuit pro Quadragesima. Horologium insigne ecclesiæ dedit. S. Vincentii monasterium reformavit. Franciscum à Luxemburgo nepotem episcopatu donavit, quem biennio obtinuit. Illo Romæ mortuo iterum recepit. Sedit ann. XLII computato biennio nepotis. Obiit die Ascensionis MDXIX. Mausoleum ejus cupreum & nepotis Comitis *de Martigues*, ac Theobaldi Episcopi, destructa ab hæreticis.

LXV Ludovicus à Borbonio Cardinalis. Sedit ann. xiv, mense j, diebus vj.

LXVI

LVI Renatus à Bellaio Consul Parisiensis, natus in Cenomannia, frater Iohannis Episcopi Parisiensis, in cujus domo Parisius obiit, & in ejus ecclesia sepultus anno M D XLVj. Sedit ann. xj.

LVII Iohannes Bellaïus Cardinalis, fratri successit. Idem Episcopus & Gubernator Parisiensis. Guillelmi Langæi fratris mausoleum in ecclesia majore fecit. Mortuus Romæ. Sedit annos x.

LXIII Carolus *d'Angennes* diœc. Carnotensis, Cardinalis à Rambulleto nominatus, Iohanne cedente Episcopus anno M D LVj. Obiit XXIX Martii, M D LXXVIj. receptus anno M D LIX.

Claudius *d'Angennes*, iij Aprilis M D LXXXVIij receptus. Obiit XV. Maii M DCI.

IN superiori indice Gaufridus de Lauduno ordine XLVI *locatur post Mauricium : at in nostro post sequentem Gaufredum* de Lavalle, *uti & in fusiori Gallia Christiana. In Amelino, qui* XLI *ordine est, tam in indice Chesniano, quàm in nostro, qui actis Cenomannensium Episcoporum præmissus est, nonnihil difficultatis occurrit in eo, quod Amelinus anno* M C XC *electus, annos* XXVIij *sedisse dicitur, scilicet ad annum* M C C XViij, *quo ejus successor ponitur: & tamen sedes vacasse dicitur annos* IV.

Ad hæc notare convenit, Lamberti Episcopi, numero XXV, *epistolam ad Hildebrandum Sagiensem exstare in Appendice ad notas Reginonis pag.* 625 *apud eruditissimum Baluzium, qui mihi aliam brevem epistolam Gunherii seu Guntherii Episcopi* XXVj *ultro communicavit ex ms. codice Colbertino num.* 697 *prout sequitur.*

GUnterus divina annuente potentia Cellomannorum humilis Pastor, Rodulfo Laudunensium Pontifici, hujus & perpetuæ jocunditatis optabilia præmia. Decuerat ergo, juxta Domini præceptionem,

tam pro communi debito humanæ conditionis, qua præcipimur in invicem diligere, quàm etiam pro ministerii nobis à Deo concessi salubertima devotione, simulque affinitatis, qua nectimur, propinquitate, ut secundùm Apostolum alter alterius onera portassemus, & si quid pateretur unum membrum, omnia membra compaterentur; ut uno animo, uno ore, per nos Trinitas sancta glorificaretur in sæcula.

FINIS.

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

A

C

D

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Puerorum

Q

R

S

T

V

Vvinicha-

FINIS.

Errata Tomi tertii.

PAg. 31. lin. 16. ncentor *lege* incentor. P. 49. l. 1. xvi. *l.* xix P. 67. l. 1. compo. *l.* campo. P. 101. l. 22. manicipiis. *l.* mancipiis. P. 112. l. 6. agmini. *l.* agmina. P. 127. l. 1. synodochi. *l.* synodochio. P. 144. l. 4. victoras. *l.* victorias. P. 175. lin. 6. sæculo. *l* secundo. P. 232. l. 20. Siebaldus. *l.* Sichaldus. P. 235. l. penult. De Nova *l.* agente de Novavilla. P. 237. l. 28. *post* Aganono. *pon.* de P. 244. l. 28. promisit. *l.* permisit. Ibid. l. 32. habebat. *l.* habebant. P. 261. l. 18. malo. *l.* mallo. P. 291. l. 25. properabant. *l.* præparabant. P. 337. l. ult. constitio. *l.* contritio. P. 451. l. 1. Flidelium. *l.* Fidelium. P. 456. l. 13. post habet. *dele* punctum, *& pone* virgulam. Ibid. l. 22. præter. *l.* propter. P. 464. l. 1. numerari. *l.* numeravi. P. 505. l. 9. *dele* factæ. P. 531. l. 11. & seq. l. 28. undecimo. *l.* duodecimo.

In Tomo secundo.

PAg. 104. lin. 10. *l.* xcviii. Item. l. 14. *Varias lectiones Chronici Aureliacensis hab o ex codice Claromontano, ex quibus has tantùm noto.* P. 239. l. 18. moritur Turnoni. *ubi legendum.* Turonis *Ibid.* l. 24. composuit. *l.* implevit. *Ibid.* *l.* *ult.* Cadenacum. *l.* Cadeiracum. P. 240. l. 13. *al* Geraldus Geraldi pater. P. 241. l. 1. *al.* Vaura. *Ibid.* l. 2. Gerbertum. P. 242. l. 1. & 2. Abbas de Trolée. *Ibid.* l. 12. de Cabreltia. l. 16. penes. P. 243. l. 6. & de Calcidia. P. 244. l. 5. oriundus sub allodio S. Benedicti ex casto Roquamatoris opidi, distante. P. 594. l. 11. fore mutatam. *l.* forennitatum.